નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

દુકનિપાત-ટીકા

૧. પઠમપણ્ણાસકં

૧. કમ્મકારણવગ્ગો

૧. વજ્જસુત્તવણ્ણના

૧. દુકનિપાતસ્સ પઠમે **પહારસાધનત્થન્તિ** દણ્ડપ્પહારસ્સ સુખસિદ્ધિ-અત્થં. કઞ્જિતો નિબ્બત્તં કઞ્જિયં, આરનાલં, યં બિલઙ્ગન્તિપિ વુચ્ચતિ, તં યત્થ સિઞ્ચતિ, સા કઞ્જિયઉક્ખલિકા બિલઙ્ગથાલિકા, તંસદિસં કારણં **બિલઙ્ગથાલિકં**. **સીસકટાહં ઉપ્પાટેત્વાતિ** અયોગુળપ્પવેસપ્પમાણં છિદ્દં કત્વા. **સઙ્ખમુણ્ડકમ્મકારણન્તિ** સઙ્ખં વિય મુણ્ડકરણં કમ્મકારણં. **રાહુમુખકમ્મકારણન્તિ** રાહુમુખગતસૂરિયસદિસકમ્મકારણં.

જોતિમાલિકન્તિ જોતિમાલવન્તં કમ્મકારણં. **હત્થપજ્જોતિકન્તિ** હત્થસ્સ પજ્જોતનકમ્મકારણં. **એરકવત્તકમ્મકારણન્તિ** એરકવત્તસદિસે સરીરતો ચમ્મવત્તે ઉપ્પાટનકમ્મકારણં. **ચીરકવાસિકકમ્મકારણન્તિ** સરીરતો ઉપ્પાટિતવત્તચીરકેહિ નિવાસાપનકમ્મકારણં. તં કરોન્તા યથા ગીવતો પટ્ઠાય વદ્ધે કન્તિત્વા કટિયં ઠપેન્તિ, એવં ગોપ્ફકતો પટ્ઠાય કન્તિત્વાપિ કટિયમેવ ઠપેન્તિ. અટ્ઠકથાયં પન ''કટિતો પટ્ઠાય કન્તિત્વા ગોપ્ફકેસુ ઠપેન્તી''તિ વુત્તં. **એણેય્યકકમ્મકારણન્તિ** એણિમિગસદિસકમ્મકારણં. **અયવલયાનિ દત્વાતિ** અયવલયાનિ પટિમુઞ્ચિત્વા. **અયસૂલાનિ કોટ્ટેન્તીતિ** કપ્પરજણ્ણુકકોટીસુ અયસૂલાનિ પવેસેન્તિ. **તન્તિ** તં તથાકતકમ્મકારણં સત્તં.

બળિસમંસિકન્તિ બલિસેહિ મંસુપ્પાટનકમ્મકારણં. **કહાપણિકન્તિ** કહાપણમત્તસો છિન્દનકમ્મકારણં. **કોટ્ટેન્તીતિ** છિન્દન્તિ. **ખારાપતચ્છિકન્તિ** તચ્છેત્વા ખારાપસિઞ્ચનકમ્મકારણં. **પલિઘપરિવત્તિકન્તિ** પલિઘસ્સ વિય પરિવત્તનકમ્મકારણં. **એકાબદ્ધં કરોન્તિ** અયસૂલસ્સ કોટ્ટનેન. **પલાલપીઠકન્તિ** પલાલપીઠસ્સ વિય સરીરસ્સ સંવેલ્લનકમ્મકારણં. **કારણિકાતિ** ઘાતનકારકા. **પલાલવટ્ટિં વિય કત્વાતિ** યથા પલાલપીઠં કરોન્તા પલાલં વટ્ટિં કત્વા સંવેલ્લનવસેન પુન વેઠેન્તિ, એવં કરોન્તીતિ અત્થો. **છાતકસુનખેહીતિ** ખુદ્દકેહિ કોલેય્યકસુનખેહિ. તે હિ બલવન્તા જવયોગા સૂરા ચ હોન્તિ. **સહસ્સભણ્ડિકન્તિ** સહસ્સત્થવિકં.

યાહન્તિ યં અહં. **યન્તિ** ચ કારણવચનં. તેનાહ ''**યેન અહ**''ન્તિ. **છિન્નમૂલકેતિ** તણ્હામૂલસ્સ ઉચ્છિન્નત્તા સઞ્છિન્નમૂલકે.

વજ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પધાનસુત્તવણ્ણના

૨. દુતિયે **ઉભતોબ્યૂળ્હસઙ્ગામપ્પવેસનસદિસ**ન્તિ યુદ્ધત્થાય ઉભતોરાસિકતચતુરઙ્ગિનિસેનામજ્ઝપ્પવેસનસદિસં. **દાનઞ્ચ યુદ્ધઞ્ચ સમાનમાહૂ**તિ એત્થ કથં પનીદમુભયં સમાનં? જીવિતવિનાસભીરુકો હિ યુજ્ઝિતું ન સક્કોતિ, ભોગક્ખયભીરુકો દાનં દાતું ન સક્કોતિ. ''જીવિતઞ્ચ રક્ખિસ્સામિ, યુજ્ઝિસ્સામી''તિ હિ વદન્તો ન યુજ્ઝતિ, જીવિતે પન આલયં વિસ્સજ્જેત્વા ''હત્થપાદાદિચ્છેદો વા હોતુ મરણં વા, ગણ્હિસ્સામેતં ઇસ્સરિય''ન્તિ ઉસ્સહન્તોવ યુજ્ઝતિ . ''ભોગે ચ રક્ખિસ્સામિ, દાનઞ્ચ દસ્સામી''તિ વદન્તોપિ ન દદાતિ, ભોગેસુ પન આલયં પિસ્સજ્જેત્વા ''મહાદાનં દસ્સામી''તિ ઉસ્સહન્તોવ દેતિ. એવં દાનઞ્ચ યુદ્ધઞ્ચ સમં હોતિ. કિઞ્ચ ભિય્યો – **અપ્પાપિ સન્તા બહુકે જિનન્તિ**, યથા ચ યુદ્ધે અપ્પકાપિ વીરપુરિસા બહુકે ભીરુપુરિસે જિનન્તિ, એવં સદ્ધાદિસમ્પન્નો અપ્પકમ્પિ દાનં દદન્તો બહુવિધં લોભદોસઇસ્સામચ્છરિયદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિભેદં તપ્પટિપક્ખં અભિભવતિ, બહુઞ્ચ દાનવિપાકં અધિગચ્છતિ. એવમ્પિ દાનઞ્ચ યુદ્ધઞ્ચ સમાનં. તેનાહ ''**અપ્પમ્પિ ચે સદ્દહાનો દદાતિ, તેનેવ સો હોતિ સુખી પરત્થા**''તિ.

અગારસ્સ હિતં કસિગોરક્ખાદિ અગારિયં, તં નત્થિ એત્થાતિ **અનગારિયં**, પબ્બજ્જાતિ આહ ''**અગારસ્મા... પે॰... અનગારિયં પબ્બજ્જ**''ન્તિ. **સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગત્થાયા**તિ એત્થ ચત્તારો ઉપધી – કામુપધિ, ખન્ધુપધિ, કિલેસુપધિ, અભિસઙ્ખારુપધીતિ. કામાપિ હિ ''યં પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં કામાનં અસ્સાદો''તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૩૪) એવં વુત્તસ્સ સુખસ્સ, તદસ્સાદનિમિત્તસ્સ વા દુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો ઉપધીયતિ એત્થ સુખન્તિ ઇમિના વચનત્થેન ''ઉપધી''તિ વુચ્ચન્તિ. ખન્ધાપિ ખન્ધમૂલકસ્સ દુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો, કિલેસાપિ અપાયદુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો, અભિસઙ્ખારાપિ ભવદુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો ''ઉપધી''તિ વુચ્ચન્તિ. સબ્બેસં ઉપધીનં પટિનિસ્સગ્ગો પહાનં એત્થાતિ સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગં, નિબ્બાનં. તેનાહ ''**સબ્બેસં ખન્ધૂપધિ... પે॰... નિબ્બાનસ્સ અત્થાયા**''તિ.

પધાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તપનીયસુત્તવણ્ણના

૩. તતિયે **તપનીયા**તિ એત્થ કત્તુઅત્થે અનીય-સદ્દોતિ આહ ''**તપન્તીતિ તપનીયા**''તિ. **તપન્તી**તિ વિબાધેન્તિ, વિહેઠેન્તીતિ અત્થો. તપનં વા દુક્ખં, દિટ્ઠે ચેવ ધમ્મે અભિસમ્પરાયઞ્ચ તસ્સ ઉપ્પાદનેન ચેવ અનુબલપ્પદાનેન ચ હિતાતિ **તપનીયા**. અથ વા તપન્તિ તેનાતિ તપનં, અનુતાપો, વિપ્પટિસારોતિ અત્થો. તસ્સ હેતુભાવતો હિતાતિ **તપનીયા**. **અનુસોચતી**તિ વિપ્પટિસારી હુત્વા કતાકતં અનુગમ્મ સોચતિ. સોચનઞ્હિ કતત્તા ચ હોતિ અકતત્તા ચ. તથા ચેવ પાળિયં વિભત્તં. નન્દયક્ખાદીનં વત્થૂનિ પાકટાનીતિ તાનિ અદસ્સેત્વા દ્વેભાતિકવત્થું દસ્સેન્તો ''**તે કિરા**''તિ આદિમાહ. તત્થ **તે**તિ દ્વે ભાતરો. **પુન કિં મગ્ગસી**તિ પુન કિં ઇચ્છસિ.

તપનીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉપઞ્ઞાતસુત્તવણ્ણના

૫. પઞ્ચમે **ઇમઞ્હિ ધમ્મદ્વય**ન્તિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ અસન્તુટ્ઠિતા, પધાનસ્મિં અનોસક્કનસઙ્ખાતં ધમ્મદ્વયં. **ઇમિના**તિ ''અસન્તુટ્ઠિતા કુસલેસુ ધમ્મેસૂ''તિ વચનેન. **ઇમં દીપેતી**તિ ''યાવ સો ઉપ્પજ્જતિ, ન તાવાહં સન્તુટ્ઠો અહોસિ''ન્તિ એતં પરિયન્તં કત્વા વક્ખમાનત્થં દીપેતિ. **પધાનસ્મિ**ન્તિ વીરિયારમ્ભે. **ઇમમત્થ**ન્તિ ''પધાનસ્મિઞ્ચા''તિઆદિના વુત્તમત્થં. વીરિયપ્પવાહે વત્તમાને અન્તરા એવ પટિગમનં નિવત્તનં પટિવાનં, તદસ્સ અત્થીતિ પટિવાની, ન પટિવાની અપ્પટિવાની, તસ્સ ભાવો **અપ્પટિવાનિતા**, અનોસક્કનાતિ આહ "**અપ્પટિવાનિતાતિ અપ્પટિક્કમના અનોસક્કના**"તિ. તત્થ **અનોસક્કના**તિ અપ્પટિનિવત્તિ.

આગમનીયપટિપદાતિ સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતા પુબ્બભાગપટિપત્તિ. સા હિ આગચ્છન્તિ વિસેસમધિગચ્છન્તિ એતાય, આગચ્છતિ વા વિસેસાધિગમો એતાયાતિ આગમનીયા, સા એવ પટિપજ્જિતબ્બતો પટિપદાતિ આગમનીયપટિપદા. **અપ્પટિવાનપધાન**ન્તિ ઓસક્કનારહિતપ્પધાનં, અન્તરા અનોસક્કિત્વા કતવીરિયન્તિ અત્થો.

ઉપઞ્ઞાતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સંયોજનસુત્તવણ્ણના

૬. છટ્ઠે સંયોજનાનં હિતા પચ્ચયભાવેનાતિ **સંયોજનિયા**, તેભૂમકા ધમ્મા. તેનાહ "**દસન્નં સંયોજનાન**"ન્તિઆદિ. સંયોજનિયે ધમ્મે અસ્સાદતો અનુપસ્સતિ સીલેનાતિ અસ્સાદાનુપસ્સી, તસ્સ ભાવો **અસ્સાદાનુપસ્સિતા. નિબ્બિદાનુપસ્સિતા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ઉક્કણ્ઠનવસેના**તિ સંયોજનિયેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ નિબ્બિન્દનવસેન. જનનં **જાતિ**, ખન્ધાનં પાતુભાવોતિ આહ "**જાતિયાતિ ખન્ધનિબ્બત્તિતો**"તિ, ખન્ધાનં તત્થ તત્થ ભવે અપરાપરં નિબ્બત્તિતોતિ અત્થો. **ખન્ધપરિપાકો** એકભવપરિયાપન્નાનં ખન્ધાનં પુરાણભાવો. એકભવપરિયાપન્નજીવિતિન્દ્રિયપ્પબન્ધવિચ્છેદવસેન ખન્ધાનં ભેદો ઇધ મરણન્તિ આહ "**મરણેનાતિ ખન્ધભેદતો**"તિ. **અન્તોનિજ્ઝાનં** ચિત્તસન્તાપો. **પરિદેવો** નામ ઞાતિબ્યસનાદીહિ ફુટ્ઠસ્સ વાચાવિપ્પલાપો. સો ચ સોકસમુટ્ઠાનોતિ આહ "**તન્નિસ્સિતલાલપ્પિતલક્ખણેહિ પરિદેવેહી**"તિ. **લાલપ્પિતં** વાચાવિપ્પલાપો, સો ચ અત્થતો સદ્દોયેવ.

દુક્ખન્તિ ઇધ કાયિકં દુક્ખં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**કાયપટિપીળનદુક્ખેહી**"તિ. **મનોવિઘાતદોમનસ્સેહી**તિ મનસો વિઘાતકરેહિ દોમનસ્સેહિ. બ્યાપાદસમ્પયોગેન મનસો વિહનનરસઞ્હિ દોમનસ્સં. ભુસો આયાસો **ઉપાયાસો** યથા ''ભુસમાદાનં ઉપાદાન''ન્તિ, સો ચ અત્થતો ઞાતિબ્યસનાદીહિ ફુટ્ઠસ્સ અધિમત્તચેતોદુક્ખપ્પભાવિતો દોસોયેવ. કાયચિત્તાનઞ્હિ આયાસનવસેન દોસસ્સેવ પવત્તિઆકારો ઉપાયાસોતિ વુચ્ચતિ સઙ્ખારક્ખન્ધપરિયાપન્નો. તં ચુદ્દસહિ અકુસલચેતસિકેહિ અઞ્ઞો એકો ચેતસિકધમ્મોતિ એકે. યં વિસાદોતિ ચ વદન્તિ.

સંયોજનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કણ્હસુત્તવણ્ણના

૭. સત્તમે યથા ‘‘કણ્હા ગાવી’’તિઆદીસુ કાળવણ્ણેન સમન્નાગતા ‘‘કણ્હા’’તિ વુચ્ચતિ, ન એવં કાળવણ્ણતાય ધમ્મા ‘‘કણ્હા’’તિ વુચ્ચન્તિ, અથ ખો કણ્હાભિજાતિનિબ્બત્તિહેતુતો અપ્પભસ્સરભાવકરણતો વા ‘‘કણ્હા’’તિ વુચ્ચન્તીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ન કાળવણ્ણતાયા’’**તિઆદિમાહ. **કણ્હતાયા**તિ કણ્હાભિજાતિતાય. **કણ્હાભિજાતી**તિ ચ અપાયા વુચ્ચન્તિ મનુસ્સેસુ ચ દોભગ્ગિયં. **સરસેના**તિ સભાવેન. ન હિરીયતિ ન લજ્જતીતિ અહિરિકો, પુગ્ગલો, ચિત્તં, તં સમ્પયુત્તધમ્મસમુદાયો વા. તસ્સ ભાવો અહિરિક્કન્તિ વત્તબ્બે એકસ્સ ક-કારસ્સ લોપં કત્વા **અહિરિક**ન્તિ વુત્તન્તિ આહ **‘‘અહિરિકન્તિ અહિરિકભાવો’’**તિ. ન ઓત્તપ્પતીતિ અનોત્તાપી, પુગ્ગલો, યથાવુત્તધમ્મસમુદાયો વા, **તસ્સ** ભાવો **અનોત્તપ્પ**ન્તિ આહ **‘‘અનોત્તાપિભાવો’’**તિ.

કણ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સુક્કસુત્તવણ્ણના

૮. અટ્ઠમે ‘‘સુક્કં વત્થ’’ન્તિઆદીસુ વિય ન વણ્ણસુક્કતાય ધમ્માનં સુક્કતા, અથ ખો સુક્કાભિજાતિહેતુતો પભસ્સરભાવકરણતો ચાતિ દસ્સેન્તો **‘‘ન વણ્ણસુક્કતાયા’’**તિઆદિમાહ. **સુક્કતાયા**તિ સુક્કાભિજાતિતાય. હિરી પાપધમ્મે ગૂથં વિય પસ્સન્તી જિગુચ્છતીતિ આહ **‘‘પાપતો જિગુચ્છનલક્ખણા હિરી’’**તિ. ઓત્તપ્પં તે ઉણ્હં વિય પસ્સન્તં તતો ભાયતીતિ વુત્તં **‘‘ભાયનલક્ખણં ઓતપ્પ’’**ન્તિ. ઇદઞ્ચ હિરોત્તપ્પં અઞ્ઞમઞ્ઞઅવિપ્પયોગી પાપતો વિમુખભૂતઞ્ચ, તસ્મા નેસં ઇદં નાનાકરણં – અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાના હિરી, બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનં ઓત્તપ્પં. અત્તાધિપતિ હિરી, લોકાધિપતિ ઓતપ્પં. લજ્જાસભાવસણ્ઠિતા હિરી, ભયસભાવસણ્ઠિતં ઓત્તપ્પં. સપ્પતિસ્સવલક્ખણા હિરી, વજ્જભીરુકભયદસ્સાવિલક્ખણં ઓત્તપ્પન્તિ.

તત્થ અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનં હિરિં ચતૂહિ કારણેહિ સમુટ્ઠાપેતિ જાતિં પચ્ચવેક્ખિત્વા, વયં, સૂરભાવં, બાહુસચ્ચં પચ્ચવેક્ખિત્વા. કથં? ‘‘પાપકરણં નામેતં ન જાતિસમ્પન્નાનં કમ્મં, હીનજચ્ચાનં કેવટ્ટાદીનં કમ્મં, માદિસસ્સ જાતિસમ્પન્નસ્સ ઇદં કાતું ન યુત્ત’’ન્તિ એવં તાવ જાતિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પાપં અકરોન્તો હિરિં સમુટ્ઠાપેતિ. તથા ‘‘પાપકરણં નામેતં દહરેહિ કત્તબ્બં કમ્મં, માદિસસ્સ વયે ઠિતસ્સ ઇદં કાતું ન યુત્ત’’ન્તિ એવં વયં પચ્ચવેક્ખિત્વા પાપં અકરોન્તો હિરિં સમુટ્ઠાપેતિ. તથા ‘‘પાપકરણં નામેતં દુબ્બલજાતિકાનં કમ્મં, માદિસસ્સ સૂરભાવસમ્પન્નસ્સ ઇદં કાતું ન યુત્ત’’ન્તિ એવં સૂરભાવં પચ્ચવેક્ખિત્વા પાપં અકરોન્તો હિરિં સમુટ્ઠાપેતિ. તથા ‘‘પાપકમ્મં નામેતં અન્ધબાલાનં કમ્મં, ન પણ્ડિતાનં, માદિસસ્સ પણ્ડિતસ્સ બહુસ્સુતસ્સ ઇદં કાતું ન યુત્ત’’ન્તિ એવં બાહુસચ્ચં પચ્ચવેક્ખિત્વા પાપં અકરોન્તો હિરિં સમુટ્ઠાપેતિ. એવં અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનં હિરિં ચતૂહિ કારણેહિ સમુટ્ઠાપેતિ, સમુટ્ઠાપેન્તો ચ હિરિં નિસ્સાય પાપકમ્મં ન કરોતિ.

કથં બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનં ઓત્તપ્પં? ‘‘સચે ત્વં પાપકમ્મં કરિસ્સસિ, ચતૂસુ પરિસાસુ ગરહપ્પત્તો ભવિસ્સસિ, તતો તં સીલવન્તો સબ્રહ્મચારી વિવજ્જિસ્સન્તી’’તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનં ઓત્તપ્પં નિસ્સાય પાપકમ્મં ન કરોતિ. એવં બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનં ઓત્તપ્પં.

કથં અત્તાધિપતિ હિરી? ઇધેકચ્ચો કુલપુત્તો અત્તાનં અધિપતિં જેટ્ઠકં કત્વા ‘‘માદિસસ્સ સદ્ધાપબ્બજિતસ્સ બહુસ્સુતસ્સ ધુતધરસ્સ ન યુત્તં પાપકમ્મં કાતુ’’ન્તિ પાપં ન કરોતિ. એવં અત્તાધિપતિ હિરી. તેનાહ ભગવા ‘‘સો અત્તાનંયેવ અધિપતિં કરિત્વા અકુસલં પજહતિ, કુસલં ભાવેતિ, સાવજ્જં પજહતિ, અનવજ્જં ભાવેતિ, સુદ્ધં અત્તાનં પરિહરતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૪૦).

કથં લોકાધિપતિ ઓત્તપ્પં? ઇધેકચ્ચો કુલપુત્તો લોકં અધિપતિં જેટ્ઠકં કત્વા ''સચે ખો ત્વં પાપકમ્મં કરેય્યાસિ, સબ્રહ્મચારિનો તાવ તં જાનિસ્સન્તિ, મહિદ્ધિકા મહાનુભાવા લોકે ચ સમણબ્રાહ્મણા દેવતા ચ, તસ્મા તે ન યુત્તં પાપં કાતુ''ન્તિ પાપકમ્મં ન કરોતિ. યથાહ – ''મહા ખો પનાયં લોકસન્નિવાસો, મહન્તસ્મિં ખો પન લોકસન્નિવાસે સન્તિ સમણબ્રાહ્મણા ઇદ્ધિમન્તો દિબ્બચક્ખુકા પરચિત્તવિદુનો. તે દૂરતોપિ પસ્સન્તિ, આસન્નાપિ ન દિસ્સન્તિ, ચેતસાપિ ચિત્તં જાનન્તિ, તેપિ મં એવં જાનિસ્સન્તિ 'પસ્સથ, ભો, ઇમં કુલપુત્તં, સદ્ધા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતો સમાનો વોકિણ્ણો વિહરતિ પાપકેહિ અકુસલેહિ ધમ્મેહી'તિ. સન્તિ દેવતા ઇદ્ધિમન્તિનિયો દિબ્બચક્ખુકા પરચિત્તવિદુનિયો, તા દૂરતોપિ પસ્સન્તિ, આસન્નાપિ ન દિસ્સન્તિ, ચેતસાપિ ચિત્તં જાનન્તિ, તાપિ મં જાનિસ્સન્તિ 'પસ્સથ, ભો, ઇમં કુલપુત્તં, સદ્ધા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતો સમાનો વોકિણ્ણો વિહરતિ પાપકેહિ અકુસલેહિ ધમ્મેહી'તિ...પે॰... સો લોકંયેવ અધિપતિં કરિત્વા અકુસલં...પે॰... પરિહરતી''તિ. એવં લોકાધિપતિ ઓત્તપ્પં.

લજ્જાસભાવસણ્ઠિતાતિ એત્થ **લજ્જા**તિ લજ્જનાકારો, તેન સભાવેન સણ્ઠિતા હિરી. **ભયન્તિ** અપાયભયં, તેન સભાવેન સણ્ઠિતં ઓત્તપ્પં. તદુભયં પાપપરિવજ્જને પાકટં હોતિ. તત્થ યથા દ્વીસુ અયોગુળેસુ એકો સીતલો ભવેય્ય ગૂથમક્ખિતો, એકો ઉણ્હો આદિત્તો. તેસુ યથા સીતલં ગૂથમક્ખિતત્તા જિગુચ્છન્તો વિઞ્ઞુજાતિકો ન ગણ્હાતિ, ઇતરં ડાહભયેન. એવં પણ્ડિતો લજ્જાય જિગુચ્છન્તો પાપં ન કરોતિ, ઓત્તપ્પેન અપાયભયભીતો પાપં ન કરોતિ, એવં **લજ્જાસભાવસણ્ઠિતા હિરી**, **ભયસભાવસણ્ઠિતં ઓત્તપ્પં**.

કથં સપ્પતિસ્સવલક્ખણા હિરી, વજ્જભીરુકભયદસ્સાવિલક્ખણં ઓત્તપ્પં? એકચ્ચો હિ જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સત્થુમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, દાયજ્જમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સબ્રહ્મચારિમહત્તપચ્ચવેક્ખણાતિ એવં ચતૂહિ કારણેહિ તત્થ ગારવેન સપ્પતિસ્સવલક્ખણં હિરિં સમુટ્ઠાપેત્વા પાપં ન કરોતિ. એકચ્ચો અત્તાનુવાદભયં, પરાનુવાદભયં, દણ્ડભયં, દુગ્ગતિભયન્તિ એવં ચતૂહિ કારણેહિ વજ્જતો ભાયન્તો વજ્જભીરુકભયદસ્સાવિલક્ખણં ઓત્તપ્પં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા પાપકમ્મં ન કરોતિ. એત્થ ચ અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનાદિતા હિરોત્તપ્પાનં તત્થ તત્થ પાકટભાવેન વુત્તા, ન પન નેસં કદાચિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિપ્પયોગો. ન હિ લજ્જનં નિબ્ભયં, પાપભયં વા અલજ્જનં અત્થીતિ. એવમેત્થ વિત્થારતો અત્થવણ્ણના વેદિતબ્બા.

સુક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ચરિયસુત્તવણ્ણના

૯. નવમે **લોક**ન્તિ સત્તલોકં. **સન્ધારેન્તી**તિ આચારસન્ધારણવસેન ધારેન્તિ. **ઠપેન્તી**તિ મરિયાદાયં ઠપેન્તિ. **રક્ખન્તી**તિ આચારસન્ધારણેન મરિયાદાયં ઠપેત્વા રક્ખન્તિ. **ગરુચિત્તીકારવસેન ન પઞ્ઞાયેથા**તિ ગરું કત્વા ચિત્તે કરણવસેન ન પઞ્ઞાયેથ, અયમાચારો ન લબ્ભેય્ય. **માતુચ્છાતિ વા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદ્યત્થો. તેન માતુલાનીતિ વા આચરિયભરિયાતિ વા ગરૂનં દારાતિ વાતિ ઇમે સઙ્ગણ્હાતિ. તત્થ માતુ ભગિની **માતુચ્છા**. માતુલભરિયા **માતુલાની**. **ગરૂનં દારા** મહાપિતુચૂળપિતુજેટ્ઠભાતુઆદીનં ગરુટ્ઠાનિયાનં ભરિયા. **યથા અજેળકા**તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – યથા અજેળકાદયો તિરચ્છાના હિરોત્તપ્પરહિતા માતાતિ સઞ્ઞં અકત્વા ભિન્નમરિયાદા સબ્બત્થ સમ્ભેદેન વત્તન્તિ, એવમયં મનુસ્સલોકો યદિ લોકપાલધમ્મા ન ભવેય્યું, સબ્બત્થ સમ્ભેદેન વત્તેય્ય. યસ્મા પનિમે લોકપાલકધમ્મા લોકં પાલેન્તિ, તસ્મા નત્થિ સમ્ભેદોતિ.

ચરિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વસ્સૂપનાયિકસુત્તવણ્ણના

૧૦. દસમે **અપઞ્ઞત્તા**તિ અનનુઞ્ઞાતા, અવિહિતા વા. **વસ્સે**તિ વસ્સારત્તં સન્ધાય વદતિ, **ઉતુવસ્સે**તિ હેમન્તં સન્ધાય. **એકિન્દ્રિયં જીવં વિહેઠેન્તા**તિ રુક્ખલતાદીસુ જીવસઞ્ઞિતાય એવમાહંસુ. **એકિન્દ્રિયન્તિ** ચ કાયિન્દ્રિયં અત્થીતિ મઞ્ઞમાના વદન્તિ. **સઙ્ઘાતં આપાદેન્તા**તિ વિનાસં આપાદેન્તા. **સંકસાયિસ્સન્તી**તિ અપ્પોસ્સુક્કા નિબદ્ધવાસં વસિસ્સન્તિ. **અપરજ્જુગતાય આસાળ્હિયા ઉપગન્તબ્બા**તિ એત્થ અપરજ્જુ ગતાય અસ્સાતિ અપરજ્જુગતા, તસ્સા અપરજ્જુગતાય અતિક્કન્તાય, અપરસ્મિં દિવસેતિ અત્થો, તસ્મા આસાળ્હિપુણ્ણમાય અનન્તરે પાટિપદદિવસે ઉપગન્તબ્બાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **માસગતાય આસાળ્હિયા ઉપગન્તબ્બા**તિ માસો ગતાય અસ્સાતિ માસગતા, તસ્સા માસગતાય અતિક્કન્તાય, માસે પરિપુણ્ણેતિ અત્થો. તસ્મા આસાળ્હિપુણ્ણમતો પરાય પુણ્ણમાય અનન્તરે પાટિપદદિવસે ઉપગન્તબ્બાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

વસ્સૂપનાયિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કમ્મકારણવગ્ગવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના નિટ્ઠિતા.

૨. અધિકરણવગ્ગવણ્ણના

૧૧. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે અપ્પટિસઙ્ખાને ન કમ્પતીતિ **પટિસઙ્ખાનબલં**, ઉપપરિક્ખનપઞ્ઞાયેતં નામં. વીરિયસીસેન સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નં બલં **ભાવનાબલં**. વીરિયુપત્થમ્ભેન હિ કુસલભાવના બલવતી થિરા ઉપ્પજ્જતિ, તથા ઉપ્પન્ના બલવતી કુસલભાવના બલવન્તો સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાતિપિ વુચ્ચન્તિ. અત્થતો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસીસેન સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા હોન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''તત્થ કતમં ભાવનાબલં? યા કુસલાનં ધમ્માનં આસેવના ભાવના બહુલીકમ્મં, ઇદં વુચ્ચતિ ભાવનાબલં. સત્તપિ બોજ્ઝઙ્ગા ભાવનાબલ''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૬૧).

અકમ્પિયટ્ઠેનાતિ પટિપક્ખેહિ અકમ્પનીયટ્ઠેન. **દુરભિભવનટ્ઠેના**તિ દુરભિભવનીયટ્ઠેન. **અનજ્ઝોમદ્દનટ્ઠેના**તિ અધિભવિત્વા અનવમદ્દનટ્ઠેન. **એતાની**તિ એતાનિ યથાવુત્તાનિ દ્વેપિ બલાનિ. **એતદગ્ગં નાગત**ન્તિ ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, દ્વિન્નં બલાનં યદિદં ભાવનાબલ''ન્તિ એવમેત્થ એતદગ્ગં નાગતન્તિ અત્થો.

૧૨. દુતિયે વિવેકં નિસ્સિતન્તિ **વિવેકનિસ્સિતં**, યથા વા વિવેકવસેન પવત્તં ઝાનં ''વિવેકજ''ન્તિ વુત્તં, એવં વિવેકવસેન પવત્તો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ''વિવેકનિસ્સિતો''તિ દટ્ઠબ્બો. નિસ્સયટ્ઠો ચ વિપસ્સનામગ્ગાનં વસેન મગ્ગફલાનં વેદિતબ્બો, અસતિપિ વા પુબ્બાપરભાવે ''પટિચ્ચસમુપ્પાદો''તિ એત્થ પચ્ચયેન સમુપ્પાદનં વિય અવિનાભાવિધમ્મબ્યાપારા નિસ્સયનભાવના સમ્ભવન્તીતિ. ''તદઙ્ગસમુચ્છેદનિસ્સરણવિવેકનિસ્સિત''ન્તિ વત્વા પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકનિસ્સિતસ્સ અવચનં ''સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતી''તિઆદિના ઇધ ભાવેતબ્બાનં સમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં વુત્તત્તા. ભાવિતબોજ્ઝઙ્ગસ્સ હિ સચ્છિકાતબ્બા બલબોજ્ઝઙ્ગા, તેસં કિચ્ચં પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકો. **અજ્ઝાસયતો**તિ ''નિબ્બાનં સચ્છિકરિસ્સામી''તિ પવત્તઅજ્ઝાસયતો. યદિપિ હિ વિપસ્સનાક્ખણે સઙ્ખારારમ્મણં ચિત્તં, સઙ્ખારેસુ પન આદીનવં દિસ્વા તપ્પટિપક્ખે નિબ્બાને નિન્નતાય અજ્ઝાસયતો નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિતો હોતિ ઉણ્હાભિભૂતસ્સ પુગ્ગલસ્સ સીતનિન્નચિત્તતા વિય.

''**પઞ્ચવિધવિવેકનિસ્સિતમ્પીતિ એકે**''તિ વત્વા તત્થ યથાવુત્તવિવેકત્તયતો અઞ્ઞં વિવેકદ્વયં ઉદ્ધરિત્વા દસ્સેતું ''**તે હી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ઝાનક્ખણે તાવ કિચ્ચતો વિક્ખમ્ભનવિવેકનિસ્સિતં, વિપસ્સનાક્ખણે અજ્ઝાસયતો પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકનિસ્સિતં ભાવેતીતિ વત્તબ્બં ''એવાહં અનુત્તરં વિમોક્ખં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામી''તિ તત્થ નિન્નજ્ઝાસયતાય. તેનાહ ''**તસ્મા તેસં મતેના**''તિઆદિ. હેટ્ઠા કસિણજ્ઝાનગ્ગહણેન આરુપ્પાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં, તસ્મા ''એતેસં ઝાનાન''ન્તિ ઇમિનાપિ તેસં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. યસ્મા પહાનવિનયો વિય વિરાગનિરોધાપિ ઇધાધિપ્પેતવિવેકેન અત્થતો નિબ્બિસિટ્ઠા, તસ્મા વુત્તં ''**એસ નયો વિરાગનિસ્સિતન્તિઆદીસૂ**''તિ. તેનાહ ''**વિવેકત્થા એવ હિ વિરાગાદયો**''તિ.

વોસ્સગ્ગ-સદ્દો પરિચ્ચાગત્થો પક્ખન્દનત્થો ચાતિ વોસ્સગ્ગસ્સ દુવિધતા વુત્તા. વોસ્સજ્જનઞ્હિ પહાનં વિસ્સટ્ઠભાવેન નિરોધનપક્ખન્દનમ્પિ ચ . તસ્મા વિપસ્સનાક્ખણે તદઙ્ગવસેન મગ્ગક્ખણે સમુચ્છેદવસેન પટિપક્ખસ્સ પહાનં વોસ્સગ્ગો, તથા વિપસ્સનાક્ખણે તન્નિન્નભાવેન, મગ્ગક્ખણે આરમ્મણકરણેન વિસ્સટ્ઠસભાવતા વોસ્સગ્ગોતિ વેદિતબ્બં. તેનેવાહ ''**તત્થ પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો**''તિઆદિ. **અયં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**તિ અયં મિસ્સકવસેન વુત્તો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. **યથાવુત્તેન પકારેના**તિ તદઙ્ગપ્પહાનસમુચ્છેદપ્પહાનપ્પકારેન તન્નિન્નતદારમ્મણપ્પકારેન ચ. પુબ્બે વોસ્સગ્ગવચનસ્સેવ અત્થસ્સ વુત્તત્તા આહ ''**સકલેન વચનેના**''તિ.

પરિણમન્તન્તિ વિપસ્સનાક્ખણે તદઙ્ગતન્નિન્નપ્પકારેન પરિણમન્તં. **પરિણતન્તિ** મગ્ગક્ખણે સમુચ્છેદતદારમ્મણપ્પકારેન પરિણતં. પરિણામો નામ ઇધ પરિપાકોતિ આહ "**પરિપચ્ચન્તં પરિપક્કઞ્ચા**"તિ. પરિપાકો ચ આસેવનલાભેન લદ્ધસામત્થિયસ્સ કિલેસે પરિચ્ચજિતું નિબ્બાનં પક્ખન્દિતું તિક્ખવિસદભાવો. તેનાહ "**અયઞ્હી**"તિઆદિ. **એસ નયો**તિ ય્વાયં નયો ''વિવેકનિસ્સિત''ન્તિઆદિના સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગે વુત્તો, સેસેસુ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીસુપિ એસેવ નયો, એવં તત્થ નેતબ્બન્તિ અત્થો.

''વિવેકનિસ્સિત''ન્તિઆદીસુ લબ્ભમાનમત્થં સામઞ્ઞતો દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઇધાધિપ્પેતમત્થં દસ્સેન્તો "**ઇધ પના**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સબ્બસઙ્ખતેહી**તિ સબ્બેહિ પચ્ચયસમુપ્પન્નધમ્મેહિ. **સબ્બેસન્તિ** સઙ્ખતધમ્માનં. **વિવેકં આરમ્મણં કત્વા**તિ નિબ્બાનસઙ્ખાતં વિવેકં આરમ્મણં કત્વા. **તઞ્ચ ખો**તિ તદેવ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં.

૧૩. તતિયે **ચિત્તેકગ્ગત્થાયા**તિ ચિત્તસમાધાનત્થાય, દિટ્ઠધમ્મે સુખવિહારાયાતિ અત્થો. ચિત્તેકગ્ગતાસીસેન હિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો વુત્તો. સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવાનં વસેન હેતં વુત્તં. તે હિ સમાપજ્જિત્વા ''એકગ્ગચિત્તા સુખં દિવસં વિહરિસ્સામા''તિ ઇચ્ચેવ કસિણપરિકમ્મં કત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેન્તિ. **વિપસ્સનાપાદકત્થાયા**તિઆદીસુ પન સેક્ખપુથુજ્જના ''સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સમાહિતેન ચિત્તેન વિપસ્સામા''તિ નિબ્બત્તેન્તા વિપસ્સનાપાદકત્થાય ભાવેન્તિ.

યે પન અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ''એકોપિ હુત્વા બહુધા હોતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૮; મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૭; સં॰ નિ॰ ૨.૭૦; ૫.૮૩૪, ૮૪૨) વુત્તનયા અભિઞ્ઞાયો પત્થેન્તા નિબ્બત્તેન્તિ, તે **અભિઞ્ઞાપાદકત્થાય** ભાવેન્તિ. યે અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા ''સત્તાહં અચિત્તા હુત્વા દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિરોધં નિબ્બાનં પત્વા સુખં વિહરિસ્સામા''તિ નિબ્બત્તેન્તિ, તે **નિરોધપાદકત્થાય** ભાવેન્તિ. યે પન અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા ''અપરિહીનજ્ઝાના બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જિસ્સામા''તિ નિબ્બત્તેન્તિ, તે **ભવવિસેસત્થાય** ભાવેન્તિ.

યુત્તં તાવ ચિત્તેકગ્ગતાય ભવવિસેસત્થતા વિય વિપસ્સનાપાદકત્થતાપિ ચતુક્કજ્ઝાનસાધારણાતિ તેસં વસેન ''ચત્તારિ ઝાનાની''તિ વચનં, અભિઞ્ઞાપાદકત્થતા પન નિરોધપાદકત્થતા ચ ચતુત્થસ્સેવ ઝાનસ્સ આવેણિકા, સા કથં ચતુક્કજ્ઝાનસાધારણા વુત્તાતિ? પરમ્પરાધિટ્ઠાનભાવતો. પદટ્ઠાનપદટ્ઠાનમ્પિ હિ પદટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ કારણકારણન્તિ યથા ''તિણેહિ ભત્તં સિદ્ધ''ન્તિ.

૧૪. ચતુત્થે **સસકસ્સ ઉપ્પતનં વિય હોતી**તિ પથવિજિગુચ્છનસસકસ્સ ઉપ્પતનં વિય હોતિ. તત્થાયં અત્થસલ્લાપિકા ઉપમા – પથવી કિર સસકં આહ – ''હે સસકા''તિ. સસકો આહ – ''કો એસો''તિ. કસ્મા મમેવ ઉપરિ સબ્બઇરિયાપથે કપ્પેન્તો ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તો મં ન જાનાસીતિ? સુટ્ઠુ તયા અહં દિટ્ઠો, મયા અક્કન્તટ્ઠાનઞ્હિ અઙ્ગુલગ્ગેહિ કુટ્ટટ્ઠાનં વિય હોતિ, વિસ્સટ્ઠઉદકં અપ્પમત્તકં, કરીસં કટકફલમત્તં, હત્થિઅસ્સાદીહિ પન અક્કન્તટ્ઠાનમ્પિ મહન્તં, પસ્સાવોપિ નેસં ઘટમત્તો, ઉચ્ચારોપિ પચ્છિમત્તો હોતિ, અલં મય્હં તયાતિ ઉપ્પતિત્વા અઞ્ઞસ્મિં ઠાને પતિતો. તતો નં પથવી આહ – ''અહો દૂરં ગતોપિ નનુ મય્હંયેવ ઉપરિ પતિતોસી''તિ? સો પુન તં જિગુચ્છન્તો ઉપ્પતિત્વા અઞ્ઞત્થ પતિતો. એવં વસ્સસહસ્સમ્પિ ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા પતમાનો સસકો નેવ પથવિયા અન્તં પાપુણિતું સક્કોતિ. **ન કોટિન્તિ** ન પુબ્બકોટિં. **ઇતરેસન્તિ** વિપઞ્ચિતઞ્ઞુનેય્યપદપરમાનં.

૧૫. પઞ્ચમે સમથેહિ અધિકરીયતિ વૂપસમ્મતીતિ અધિકરણં, અટ્ઠારસ ભેદકરવત્થૂનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નો વિવાદોયેવ **વિવાદાધિકરણં**. ‘‘ઇધ ભિક્ખૂ ભિક્ખું અનુવદન્તિ સીલવિપત્તિયા વા’’તિઆદિના (ચૂળવ॰ ૨૧૫) ચતસ્સો વિપત્તિયો નિસ્સાય ઉપ્પન્નો અનુવાદોયેવ **અનુવાદાધિકરણં**. પઞ્ચપિ આપત્તિક્ખન્ધા **આપત્તાધિકરણં**. ‘‘સત્તપિ આપત્તિક્ખન્ધા આપત્તાધિકરણ’’ન્તિ (ચૂળવ॰ ૨૧૫) વચનતો આપત્તિયેવ **આપત્તાધિકરણં**. ‘‘યા સઙ્ઘસ્સ કિચ્ચયતા કરણીયતા અપલોકનકમ્મં ઞત્તિકમ્મં ઞત્તિદુતિયકમ્મં ઞત્તિચતુત્થકમ્મ’’ન્તિ (ચૂળવ॰ ૨૧૫) એવમાગતં ચતુબ્બિધં સઙ્ઘકિચ્ચં **કિચ્ચાધિકરણ**ન્તિ વેદિતબ્બં. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૧૬. છટ્ઠે **અપાકટનામો**તિ ‘‘સેલો, કૂટદન્તો’’તિઆદિના અનભિઞ્ઞાતો. **યેન વા કારણેના**તિ હેતુમ્હિ ઇદં કરણવચનં. હેતુઅત્થો હિ કિરિયાકારણં, ન કરણં વિય કિરિયત્થો, તસ્મા નાનપ્પકારગુણવિસેસાધિગમત્થા ઇધ ઉપસઙ્કમનકિરિયાતિ ‘‘અન્નેન વસતિ, અજ્ઝેનેન વસતી’’તિઆદીસુ વિય હેતુઅત્થમેવેતં કરણવચનં યુત્તં, ન કરણત્થં તસ્સ અયુજ્જમાનત્તાતિ વુત્તં ‘‘યેન વા કારણેના’’તિ. અવિભાગતો સતતં પવત્તિતનિરતિસયસાદુવિપુલામતરસસદ્ધમ્મફલતાય સાદુફલનિચ્ચફલિતમહારુક્ખેન ભગવા ઉપમિતો. સાદુફલૂપભોગાધિપ્પાયગ્ગહણેનેવ હિ રુક્ખસ્સ સાદુફલતા ગહિતાતિ. **ઉપસઙ્કમી**તિ ઉપસઙ્કન્તો. સમ્પત્તકામતાય હિ કિઞ્ચિ ઠાનં ગચ્છન્તો તંતંપદેસાતિક્કમનેન ઉપસઙ્કમિ, ઉપસઙ્કન્તોતિ ચ વત્તબ્બતં લભતિ. તેનાહ ‘‘**ગતોતિ વુત્તં હોતી**’’તિ, ઉપગતોતિ અત્થો. **ઉપસઙ્કમિત્વા**તિ પુબ્બકાલકિરિયાનિદ્દેસોતિ આહ ‘‘**ઉપસઙ્કમનપરિયોસાનદીપન**’’ન્તિ. **તતો**તિ યં ઠાનં પત્તો ‘‘ઉપસઙ્કમી’’તિ વુત્તો, તતો ઉપગતટ્ઠાનતો.

યથા ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તોતિ યથા ભગવા ‘‘કચ્ચિ તે, બ્રાહ્મણ, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીય’’ન્તિઆદિના ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તો તેન બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદો અહોસિ પુબ્બભાસિતાય, એવં સોપિ બ્રાહ્મણો તદનુકરણેન ભગવતા સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદો અહોસીતિ યોજના. તં પન સમપ્પવત્તમોદતં ઉપમાય દસ્સેતું ‘‘**સીતોદકં વિયા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સમ્મોદિત**ન્તિ સંસન્દિતં. **એકીભાવ**ન્તિ સમ્મોદનકિરિયાય સમાનતં. **ખમનીય**ન્તિ ‘‘ઇદં ચતુચક્કં નવદ્વારં સરીરયન્તં દુક્ખબહુલતાય સભાવતો દુસ્સહં, કચ્ચિ ખમિતું સક્કુણેય્ય’’ન્તિ પુચ્છતિ. **યાપનીય**ન્તિ આહારાદિપ્પટિબદ્ધવુત્તિકં ચિરપ્પબન્ધસઙ્ખાતાય યાપનાય કચ્ચિ યાપેતું સક્કુણેય્યં. સીસરોગાદિઆબાધાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાબાધં**. દુક્ખજીવિકાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાતઙ્કં**. તંતંકિચ્ચકરણે ઉટ્ઠાનસુખતાય **કચ્ચિ લહુટ્ઠાનં**. તદનુરૂપબલયોગતો **કચ્ચિ બલં** . સુખવિહારસમ્ભવેન **કચ્ચિ ફાસુવિહારો** અત્થીતિ સબ્બત્થ કચ્ચિ-સદ્દં યોજેત્વા અત્થો વેદિતબ્બો.

બલપ્પત્તા પીતિ **પીતિ**યેવ. તરુણપીતિ **પામોજ્જં**. સમ્મોદં જનેતિ કરોતીતિ સમ્મોદનીકં, તદેવ **સમ્મોદનીયં**. સમ્મોદિતબ્બતો સમ્મોદનીયન્તિ ઇમં પન અત્થં દસ્સેતું ‘‘**સમ્મોદિતું યુત્તભાવતો**’’તિ આહ. **સરિતબ્બભાવતો**તિ અનુસ્સરિતબ્બભાવતો. ‘‘સરણીય’’ન્તિ વત્તબ્બે દીઘં કત્વા ‘‘**સારણીય**’’ન્તિ વુત્તં. **સુય્યમાનસુખતો**તિ આપાથગતમધુરતં આહ, **અનુસ્સરિયમાનસુખતો**તિ વિમદ્દરમણીયતં. **બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાયા**તિ સભાવનિરુત્તિભાવેન તસ્સા કથાય વચનચાતુરિયમાહ. **અત્થપરિસુદ્ધતાયા**તિ અત્થસ્સ નિરુપક્કિલેસતં. **અનેકેહિ પરિયાયેહી**તિ અનેકેહિ કારણેહિ.

અતિદૂરઅચ્ચાસન્નપ્પટિક્ખેપેન નાતિદૂરં નચ્ચાસન્નં નામ ગહિતં, તં પન અવકંસતો ઉભિન્નં પસારિતહત્થાસઙ્ઘટ્ટનેન દટ્ઠબ્બં. **ગીવં પસારેત્વા**તિ ગીવં પરિવટ્ટનવસેન પસારેત્વા.

એતદવોચાતિ એતં ''કો નુ ખો, ભન્તે, હેતૂ''તિઆદિપુચ્છાવચનં અવોચ. તેનેવ ''એતદવોચા''તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા **દુવિધા હિ પુચ્છા**તિઆદિના પુચ્છાવિભાગં દસ્સેતિ. તત્થ અગારે નિયુત્તો અગારિકો, તસ્સ પુચ્છા **અગારિકપુચ્છા**. અગારિકતો અઞ્ઞો અનગારિકો પબ્બજ્જૂપગતો, તસ્સ પુચ્છા **અનગારિકપુચ્છા**. કિઞ્ચાપિ અઞ્ઞત્થ ''જનકો હેતુ, પગ્ગાહકો પચ્ચયો. અસાધારણો હેતુ, સાધારણો પચ્ચયો. સભાગો હેતુ, અસભાગો પચ્ચયો. પુબ્બકાલિકો હેતુ, સહપવત્તો પચ્ચયો''તિઆદિના હેતુપચ્ચયા વિભજ્જ વુચ્ચન્તિ. ઇધ પન ''ચત્તારો ખો, ભિક્ખવે, મહાભૂતા હેતુ ચત્તારો મહાભૂતા પચ્ચયો રૂપક્ખન્ધસ્સ પઞ્ઞાપનાયા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) વિય હેતુપચ્ચયસદ્દા સમાનત્થાતિ દસ્સેન્તો ''**ઉભયમ્પેતં કારણવેવચનમેવા**''તિ આહ. **વિસમચરિયા**તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો.

અભિક્કન્તાતિ અતિક્કન્તા, વિગતાતિ અત્થોતિ આહ ''**ખયે દિસ્સતી**''તિ. તથા હિ ''નિક્ખન્તો પઠમો યામો''તિ ઉપરિ વુત્તં. **અભિક્કન્તતરો**તિ અતિવિય કન્તતરો મનોરમો, તાદિસો ચ સુન્દરો ભદ્દકો નામ હોતીતિ આહ ''**સુન્દરે દિસ્સતી**''તિ. **કો**તિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કો કતમો? **મે**તિ મમ. **પાદાની**તિ પાદે. **ઇદ્ધિયા**તિ ઇમાય એવરૂપાય દેવિદ્ધિયા. **યસસા**તિ ઇમિના એદિસેન પરિવારેન પરિચ્છેદેન ચ. **જલન્તિ** વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેના**તિ અતિવિય કન્તેન કમનીયેન અભિરૂપેન. **વણ્ણેના**તિ છવિવણ્ણેન સરીરવણ્ણનિભાય. **સબ્બા ઓભાસયં દિસા**તિ દસ દિસા પભાસેન્તો, ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તોતિ ગાથાય અત્થો. **અભિરૂપે**તિ ઉળારરૂપે સમ્પન્નરૂપે.

''ચોરો, ચોરો; સપ્પો, સપ્પો''તિઆદીસુ **ભયે આમેડિતં**. ''વિજ્ઝ, વિજ્ઝ; પહર, પહરા''તિઆદીસુ **કોધે**. ''સાધુ, સાધૂ''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩૨૭.સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૭; ૩.૩૫; ૫.૧૦૮૫) **પસંસાયં**. ''ગચ્છ, ગચ્છ; લુનાહિ, લુનાહી''તિઆદીસુ **તુરિતે**. ''આગચ્છ, આગચ્છા''તિઆદીસુ **કોતૂહલે**. ''બુદ્ધો, બુદ્ધોતિ ચિન્તેન્તો''તિઆદીસુ (બુ॰ વં॰ ૨.૪૪) **અચ્છરે**. ''અભિક્કમથાયસ્મન્તો, અભિક્કમથાયસ્મન્તો''તિઆદીસુ **હાસે**. ''કહં એકપુત્તક, કહં એકપુત્તકા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૩; સં॰ નિ॰ ૨.૬૩) **સોકે**. ''અહો સુખં, અહો સુખ''ન્તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૦; દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; ચૂળવ॰ ૩૩૨) **પસાદે**. **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્તો. તેન ગરહાઅસમ્માનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તત્થ ''પાપો, પાપો''તિઆદીસુ **ગરહાયં**. ''અભિરૂપક, અભિરૂપકા''તિઆદીસુ **અસમ્માને** દટ્ઠબ્બં.

નયિદં આમેડિતવસેન દ્વિક્ખત્તું વુત્તં, અથ ખો અત્થદ્વયવસેનાતિ દસ્સેન્તો ''**અથ વા**''તિઆદિમાહ. ''અભિક્કન્ત''ન્તિ વચનં અપેક્ખિત્વા નપુંસકવસેન વુત્તં, તં પન ભગવતો વચનં ધમ્મસ્સ દેસનાતિ કત્વા તથા વુત્તં ''**ભોતો ગોતમસ્સ ધમ્મદેસના**''તિ. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. **દોસનાસનતો**તિ રાગાદિકિલેસવિધમનતો. **ગુણાધિગમનતો**તિ સીલાદિગુણાનં સમ્પાપનતો. યે ગુણે દેસના અધિગમેતિ, તેસુ પધાનભૂતે તાવ દસ્સેતું ''**સદ્ધાજનનતો પઞ્ઞાજનનતો**''તિ વુત્તં. સદ્ધાપમુખા હિ લોકિયા ગુણા, પઞ્ઞાપમુખા લોકુત્તરા .

સીલાદિઅત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થતો**, સભાવનિરુત્તિસમ્પત્તિયા **સબ્યઞ્જનતો**. સુવિઞ્ઞેય્યસદ્દપ્પયોગતાય **ઉત્તાનપદતો**, સણ્હસુખુમભાવેન દુવિઞ્ઞેય્યત્થતાય **ગમ્ભીરત્થતો**. સિનિદ્ધમુદુમધુરસદ્દપ્પયોગતાય **કણ્ણસુખતો**, વિપુલવિસુદ્ધપેમનીયત્થતાય **હદયઙ્ગમતો**. માનાતિમાનવિધમનેન **અનત્તુક્કંસનતો**, થમ્ભસારમ્ભનિમ્મદ્દનેન **અપરવમ્ભનતો**. હિતાધિપ્પાયપ્પવત્તિયા પરેસં રાગપરિળાહાદિવૂપસમનેન **કરુણાસીતલતો**, કિલેસન્ધકારવિધમનેન **પઞ્ઞાવદાતતો**. કરવીકરુતમઞ્જુતાય **આપાથરમણીયતો**, પુબ્બાપરાવિરુદ્ધસુવિસુદ્ધત્થતાય **વિમદ્દક્ખમતો**. આપાથરમણીયતાય **એવં સુય્યમાનસુખતો**, વિમદ્દક્ખમતાય હિતજ્ઝાસયપ્પવત્તિતતાય ચ

વીમંસિયમાનહિતતો . એવમાદીહીતિ આદિ-સદ્દેન સંસારચક્કનિવત્તનતો, સદ્ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો, મિચ્છાવાદવિગમનતો, સમ્માવાદપતિટ્ઠાપનતો, અકુસલમૂલસમુદ્ધરણતો, કુસલમૂલસંરોપનતો, અપાયદ્વારપિધાનતો, સગ્ગમોક્ખદ્વારવિવરણતો, પરિયુટ્ઠાનવૂપસમનતો, અનુસયસમુગ્ઘાતનતોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અધોમુખટ્ઠપિતન્તિ કેનચિ અધોમુખં ઠપિતં. **હેટ્ઠામુખજાતન્તિ** સભાવેનેવ હેટ્ઠામુખજાતં. **ઉપરિમુખન્તિ** ઉદ્ધંમુખં. **ઉગ્ઘાટેય્યાતિ** વિવટં કરેય્ય. **હત્થે ગહેત્વાતિ** ''પુરત્થાભિમુખો ઉત્તરાભિમુખો વા ગચ્છા''તિઆદીનિ અવત્વા હત્થે ગહેત્વા ''નિસ્સન્દેહં એસ મગ્ગો, એવં ગચ્છેય્યા''તિ વદેય્ય. **કાળપક્ખચાતુદ્દસીતિ** કાળપક્ખે ચાતુદ્દસી.

નિક્કુજ્જિતં આધેય્યસ્સ અનાધારભૂતં ભાજનં આધારભાવાપાદનવસેન **ઉક્કુજ્જેય્ય**. હેટ્ઠામુખજાતતાય **સદ્ધમ્મવિમુખં**, અધોમુખઠપિતતાય **અસદ્ધમ્મે પતિતન્તિ** એવં પદદ્વયં યથારહં યોજેતબ્બં, ન યથાસઙ્ખ્યં. કામં કામચ્છન્દાદયોપિ પટિચ્છાદકા નીવરણભાવતો, મિચ્છાદિટ્ઠિ પન સવિસેસં પટિચ્છાદિકા સત્તે મિચ્છાભિનિવેસનવસેનાતિ આહ ''**મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્ન**''ન્તિ. તેનાહ ભગવા ''મિચ્છાદિટ્ઠિપરમાહં, ભિક્ખવે, વજ્જં વદામી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૧૦). સબ્બો અપાયગામિમગ્ગો **કુમ્મગ્ગો** ''કુચ્છિતો મગ્ગો''તિ કત્વા. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં ઉજુપટિપક્ખતાય મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો અટ્ઠ મિચ્છત્તધમ્મા **મિચ્છામગ્ગો**. તેનેવ હિ તદુભયપ્પટિપક્ખતં સન્ધાય ''**સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આવિકરોન્તેના**''તિ વુત્તં. સપ્પિઆદિસન્નિસ્સયો પદીપો ન તથા ઉજ્જલો, યથા તેલસન્નિસ્સયોતિ **તેલપજ્જોતગ્ગહણં. એતેહિ પરિયાયેહીતિ** એતેહિ નિક્કુજ્જિતુક્કુજ્જનપ્પટિચ્છન્નવિવરણાદિઉપમોપમિતબ્બાકારેહિ.

પસન્નકારન્તિ પસન્નેહિ કાતબ્બં સક્કારં. **સરણન્તિ** પટિસરણં. તેનાહ ''**પરાયણ**''ન્તિ. પરાયણભાવો ચ અનત્થનિસેધનેન અત્થસમ્પટિપાદનેન ચ હોતીતિ આહ ''**અઘસ્સ, તાતા, હિતસ્સ ચ વિધાતા**''તિ. **અઘસ્સાતિ** દુક્ખતોતિ વદન્તિ, પાપતોતિ પન અત્થો યુત્તો. નિસ્સક્કે ચેતં સામિવચનં. એત્થ ચ નાયં ગમિ-સદ્દો ની-સદ્દાદયો વિય દ્વિકમ્મકો, તસ્મા યથા ''અજં ગામં નેતી''તિ વુચ્ચતિ, એવં ''ભગવન્તં સરણં ગચ્છામી''તિ વત્તું ન સક્કા. ''સરણન્તિ ગચ્છામી''તિ પન વત્તબ્બં. ઇતિ-સદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. તસ્સ ચાયમત્થો – ગમનઞ્ચ તદધિપ્પાયેન ભજનં જાનનં વાતિ દસ્સેન્તો ''**ઇતિ ઇમિના અધિપ્પાયેના**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ભજામીતિ**આદીસુ પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ પચ્છિમં પચ્છિમં અત્થવચનં. **ભજનં** વા સરણાધિપ્પાયેન ઉપસઙ્કમનં. **સેવનં** સન્તિકાવચરતા. **પયિરુપાસનં** વત્તપ્પટિવત્તકરણેન ઉપટ્ઠાનન્તિ એવં સબ્બથાપિ અનઞ્ઞસરણતંયેવ દીપેતિ. ''ગચ્છામી''તિ પદસ્સ બુજ્ઝામીતિ અયમત્થો કથં લબ્ભતીતિ આહ ''**યેસં હી**''તિઆદિ.

અધિગતમગ્ગે સચ્છિકતનિરોધેતિ પદદ્વયેનપિ ફલટ્ઠા એવ દસ્સિતા, ન મગ્ગટ્ઠાતિ તે દસ્સેન્તો ''**યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચા**''તિ આહ. નનુ ચ કલ્યાણપુથુજ્જનોપિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જતીતિ વુચ્ચતીતિ? કિઞ્ચાપિ વુચ્ચતિ, નિપ્પરિયાયેન પન મગ્ગટ્ઠા એવ તથા વત્તબ્બા, ન ઇતરે સમ્મત્તનિયામોક્કમનાભાવતો. તથા હિ તે એવ વુત્તા ''**અપાયેસુ અપતમાને ધારેતી**''તિ. સમ્મત્તનિયામોક્કમનેન હિ અપાયવિનિમુત્તિસમ્ભવો. **અક્ખાયતીતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદ્યત્થો, પકારત્થો વા. તેન ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ (ઇતિવુ॰ ૯૦; અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) સુત્તપદં સઙ્ગણ્હાતિ, ''**વિત્થારો**''તિ વા ઇમિના. એત્થ ચ અરિયમગ્ગો નિય્યાનિકતાય, નિબ્બાનં તસ્સ તદત્થસિદ્ધિહેતુતાયાતિ ઉભયમેવ નિપ્પરિયાયેન ધમ્મોતિ વુત્તો. નિબ્બાનઞ્હિ આરમ્મણપચ્ચયભૂતં લભિત્વા અરિયમગ્ગો તદત્થસિદ્ધિયા સંવત્તતિ, તથાપિ યસ્મા અરિયફલાનં

‘‘તાય સદ્ધાય અવૂપસન્તાયા’’તિઆદિવચનતો મગ્ગેન સમુચ્છિન્નાનં કિલેસાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનકિચ્ચતાય નિય્યાનાનુગુણતાય નિય્યાનપરિયોસાનતાય ચ. પરિયત્તિધમ્મસ્સ પન નિય્યાનિકધમ્મસમધિગમહેતુતાયાતિ ઇમિના પરિયાયેન વુત્તનયેન ધમ્મભાવો લબ્ભતિ એવ. સ્વાયમત્થો પાઠારુળ્હો એવાતિ દસ્સેન્તો **‘‘ન કેવલ’’**ન્તિઆદિમાહ.

કામરાગો ભવરાગોતિ એવમાદિભેદો સબ્બોપિ રાગો વિરજ્જતિ પહીયતિ એતેનાતિ **રાગવિરાગોતિ મગ્ગો કથિતો**. એજાસઙ્ખાતાય તણ્હાય અન્તોનિજ્ઝાનલક્ખણસ્સ સોકસ્સ ચ તદુપ્પત્તિયં સબ્બસો પરિક્ખીણત્તા **અનેજમસોકન્તિ ફલં કથિતં**. **અપ્પટિકૂલન્તિ** અવિરોધદીપનતો કેનચિ અવિરુદ્ધં, ઇટ્ઠં પણીતન્તિ વા અત્થો. પગુણરૂપેન પવત્તિતત્તા, પકટ્ઠગુણવિભાવનતો વા **પગુણં**. સબ્બધમ્મક્ખન્ધા કથિતાતિ યોજના.

દિટ્ઠિસીલસઙ્ઘાતેનાતિ ‘‘યાયં દિટ્ઠિ અરિયા નિય્યાનિકા નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાય, તથારૂપાય દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો વિહરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૪, ૩૫૭; મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૨; ૩.૫૪; અ॰ નિ॰ ૬.૧૨; પરિ॰ ૨૭૪) એવં વુત્તાય દિટ્ઠિયા, ‘‘યાનિ તાનિ સીલાનિ અખણ્ડાનિ અચ્છિદ્દાનિ અસબલાનિ અકમ્માસાનિ ભુજિસ્સાનિ વિઞ્ઞુપ્પસત્થાનિ અપરામટ્ઠાનિ સમાધિસંવત્તનિકાનિ, તથારૂપેહિ સીલેહિ સીલસામઞ્ઞગતો વિહરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૪; મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૨; ૩.૫૪; અ॰ નિ॰ ૬.૧૨; પરિ॰ ૨૭૪) ચ એવં વુત્તાનં સીલાનઞ્ચ સંહતભાવેન, દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેનાતિ અત્થો. **સંહતો**તિ ઘટિતો, સમેતોતિ અત્થો. અરિયપુગ્ગલા હિ યત્થ કત્થચિ દૂરે ઠિતાપિ અત્તનો ગુણસામગ્ગિયા સંહતા એવ. **અટ્ઠ ચ પુગ્ગલ ધમ્મદસા તે**તિ તે પુરિસયુગવસેન ચત્તારોપિ પુગ્ગલવસેન અટ્ઠેવ અરિયધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખદસ્સાવિતાય ધમ્મદસા. તીણિ વત્થૂનિ સરણન્તિ ગમનેન તિક્ખત્તું ગમનેન ચ **તીણિ સરણગમનાનિ**. **પટિવેદેસી**તિ અત્તનો હદયગતં વાચાય પવેદેસિ.

સરણગમનસ્સ વિસયપ્પભેદફલસંકિલેસભેદાનં વિય કત્તુવિભાવના તત્થ કોસલ્લાય હોતીતિ સરણગમનેસુ અત્થકોસલ્લત્થં **‘‘સરણં, સરણગમનં, યો ચ સરણં ગચ્છતિ, સરણગમનપ્પભેદો, સરણગમનફલં, સંકિલેસો, ભેદોતિ અયં વિધિ વેદિતબ્બો’’**તિ વુત્તં તેન વિના સરણગમનસ્સેવ અસમ્ભવતો. કસ્મા પનેત્થ વોદાનં ન ગહિતં, નનુ વોદાનવિભાવનાપિ તત્થ કોસલ્લાય હોતીતિ? સચ્ચમેતં, તં પન સંકિલેસગ્ગહણેન અત્થતો દીપિતં હોતીતિ ન ગહિતં. યાનિ હિ નેસં સંકિલેસકારણાનિ અઞ્ઞાણાદીનિ, તેસં સબ્બેન સબ્બં અનુપ્પન્નાનં અનુપ્પાદનેન, ઉપ્પન્નાનઞ્ચ પહાનેન વોદાનં હોતીતિ.

હિંસત્થસ્સ ધાતુસદ્દસ્સ વસેનેતં પદં દટ્ઠબ્બન્તિ **‘‘હિંસતીતિ સરણ’’**ન્તિ વત્વા તં પન હિંસનં કેસં, કથં, કસ્સ વાતિ ચોદનં સોધેન્તો **‘‘સરણગતાન’’**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ભય**ન્તિ વટ્ટભયં. **સન્તાસ**ન્તિ ચિત્તુત્રાસં. તેનેવ ચેતસિકદુક્ખસ્સ ગહિતત્તા **દુક્ખ**ન્તિ કાયિકં દુક્ખં. **દુગ્ગતિપરિકિલેસ**ન્તિ દુગ્ગતિપરિયાપન્નં સબ્બમ્પિ દુક્ખં. તયિદં સબ્બં પરતો **ફલકથાય** આવિ ભવિસ્સતિ. **એત**ન્તિ સરણન્તિ પદં. એવં અવિસેસતો સરણસદ્દસ્સ પદત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિસેસતો દસ્સેતું **‘‘અથ વા’’**તિઆદિ વુત્તં. **હિતે પવત્તનેના**તિ ‘‘સમ્પન્નસીલા, ભિક્ખવે, વિહરથા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૬૪, ૬૯) અત્થે નિયોજનેન. **અહિતા નિવત્તનેના**તિ ‘‘પાણાતિપાતસ્સ ખો પાપકો વિપાકો અભિસમ્પરાય’’ન્તિઆદિના આદીનવદસ્સનાદિમુખેન અનત્થતો નિવત્તનેન. **ભયં હિંસતી**તિ હિતાહિતેસુ અપ્પવત્તિપ્પવત્તિહેતુકં બ્યસનં અપ્પવત્તિકરણેન વિનાસેતિ બુદ્ધો. **ભવકન્તારા ઉત્તારણેન** મગ્ગસઙ્ખાતો ધમ્મો. ઇતરો અસ્સાસદાનેન સત્તાનં ભયં હિંસતીતિ યોજના. **કારાન**ન્તિ દાનવસેન પૂજાવસેન ચ ઉપનીતાનં સક્કારાનં.

વિપુલફલપ્પટિલાભકરણેન સત્તાનં ભયં હિંસતિ સઙ્ઘો અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **ઇમિનાપિ પરિયાયેના**તિ ઇમિનાપિ વિભજિત્વા વુત્તેન કારણેન.

‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો’’તિ એવં પવત્તો તત્થ રતનત્તયે પસાદો તપ્પસાદો, તદેવ રત્તનત્તયં ગરુ એતસ્સાતિ તગ્ગરુ, તબ્ભાવો તગ્ગરુતા, તપ્પસાદો ચ તગ્ગરુતા ચ તપ્પસાદતગ્ગરુતા. તાહિ **તપ્પસાદતગ્ગરુતાહિ**. વિધુતદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસમ્મોહઅસ્સદ્ધિયાદિતાય **વિહતકિલેસો**. તદેવ રતનત્તયં પરાયણં ગતિ તાણં લેણન્તિ એવં પવત્તિયા **તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો સરણગમનં** સરણન્તિ ગચ્છતિ એતેનાતિ. **તંસમઙ્ગી**તિ તેન યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદેન સમન્નાગતો. **એવં ઉપેતી**તિ એવં ભજતિ સેવતિ પયિરુપાસતિ, એવં વા જાનાતિ બુજ્ઝતીતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ પસાદગ્ગહણેન લોકિયસરણગમનમાહ. તઞ્હિ પસાદપ્પધાનં. ગરુતાગહણેન લોકુત્તરં. અરિયા હિ રતનત્તયગુણાભિઞ્ઞતાય પાસાણચ્છત્તં પિય ગરું કત્વા પસ્સન્તિ, તસ્મા તપ્પસાદેન વિક્ખમ્ભનવસેન વિહતકિલેસો, તગ્ગરુતાય સમુચ્છેદવસેનાતિ યોજેતબ્બં અગારવકરણહેતૂનં સમુચ્છિન્દનતો. તપ્પરાયણતા પનેત્થ તગ્ગતિકતાતિ તાય ચતુબ્બિધમ્પિ વક્ખમાનં સરણગમનં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. અવિસેસેન વા પસાદગરુતા જોતિતાતિ પસાદગ્ગહણેન અવેચ્ચપ્પસાદસ્સ ઇતરસ્સ ચ ગહણં, તથા ગરુતાગહણેનાતિ ઉભયેનપિ ઉભયં સરણગમનં યોજેતબ્બં.

મગ્ગક્ખણે ઇજ્ઝતીતિ યોજના. **નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા**તિ એતેન અત્થતો ચતુસચ્ચાધિગમો એવ લોકુત્તરસરણગમનન્તિ દસ્સેતિ. તત્થ હિ નિબ્બાનધમ્મો સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન, મગ્ગધમ્મો ભાવનાભિસમયવસેન પટિવિજ્ઝિયમાનોયેવ સરણગમનત્તં સાધેતિ, બુદ્ધગુણા પન સાવકગોચરભૂતા પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન, તથા અરિયસઙ્ઘગુણા. તેનાહ ‘‘**કિચ્ચતો સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતી**’’તિ. ઇજ્ઝન્તઞ્ચ સહેવ ઇજ્ઝતિ, ન લોકિયં વિય પટિપાટિયા અસમ્મોહપ્પટિવેધેન પટિવિદ્ધત્તાતિ અધિપ્પાયો. યે પન વદન્તિ ‘‘ન સરણગમનં નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા પવત્તતિ, મગ્ગસ્સ અધિગતત્તા પન અધિગતમેવ હોતિ એકચ્ચાનં તેવિજ્જાદીનં લોકિયવિજ્જાદયો વિયા’’તિ, તેસં લોકિયમેવ સરણગમનં સિયા, ન લોકુત્તરં, તઞ્ચ અયુત્તં દુવિધસ્સપિ ઇચ્છિતબ્બત્તા.

તન્તિ લોકિયસરણગમનં. **સદ્ધાપટિલાભો** ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા’’તિઆદિના. **સદ્ધામૂલિકા**તિ યથાવુત્તસદ્ધાપુબ્બઙ્ગમા. **સમ્માદિટ્ઠિ** બુદ્ધસુબુદ્ધતં, ધમ્મસુધમ્મતં, સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિઞ્ચ લોકિયાવબોધવસેનેવ સમ્મા ઞાયેન દસ્સનતો. **સદ્ધામૂલિકા ચ સમ્માદિટ્ઠી**તિ એતેન સદ્ધૂપનિસ્સયા યથાવુત્તલક્ખણા પઞ્ઞા લોકિયસરણગમનન્તિ દસ્સેતિ. તેનાહ ‘‘**દિટ્ઠિજુકમ્મન્તિ વુચ્ચતી**’’તિ. દિટ્ઠિયેવ અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉજુ કરીયતીતિ કત્વા , દિટ્ઠિ વા ઉજુ કરીયતિ એતેનાતિ **દિટ્ઠિજુકમ્મં**, તથાપવત્તો ચિત્તુપ્પાદો. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો’’તિ ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ, સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમસમ્માદિટ્ઠિગ્ગહણં પન ચિત્તુપ્પાદસ્સ તપ્પધાનતાયાતિ દટ્ઠબ્બં. **સદ્ધાપટિલાભો**તિ ઇમિના માતાદીહિ ઉસ્સાહિતદારકાદીનં વિય ઞાણવિપ્પયુત્તં સરણગમનં દસ્સેતિ, **સમ્માદિટ્ઠી**તિ ઇમિના ઞાણસમ્પયુત્તં સરણગમનં.

તયિદં લોકિયં સરણગમનં. અત્તા સન્નિય્યાતીયતિ અપ્પીયતિ પરિચ્ચજીયતિ એતેનાતિ **અત્તસન્નિય્યાતનં**, યથાવુત્તં દિટ્ઠિજુકમ્મં. તં રતનત્તયં પરાયણં પટિસરણં એતસ્સાતિ તપ્પરાયણો, પુગ્ગલો ચિત્તુપ્પાદો વા, તસ્સ

ભાવો **તપ્પરાયણતા**, યથાવુત્તં દિટ્ઠિજુકમ્મમેવ. સરણન્તિ અધિપ્પાયેન સિસ્સભાવં અન્તેવાસિકભાવં ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ **સિસ્સભાવૂપગમનં**. સરણગમનાધિપ્પાયેનેવ પણિપતતિ એતેનાતિ **પણિપાતો**. સબ્બત્થ યથાવુત્તદિટ્ઠિજુકમ્મવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **અત્તપરિચ્ચજનન્તિ** સંસારદુક્ખનિસ્સરણત્થં અત્તનો અત્થભાવસ્સ પરિચ્ચજનં. એસ નયો સેસેસુપિ. **બુદ્ધાદીનંયેવાતિ** અવધારણં અત્તસન્નિય્યાતનાદીસુપિ તત્થ તત્થ વત્તબ્બં. એવઞ્હિ તદઞ્ઞનિવત્તનં કતં હોતિ.

એવં અત્તસન્નિય્યાતનાદીનિ એકેન પકારેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપરેહિપિ પકારેહિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ આરદ્ધં. તેન પરિયાયન્તરેહિપિ અત્તસન્નિય્યાતનં કતમેવ હોતિ અત્થસ્સ અભિન્નત્તાતિ દસ્સેતિ. **આળવકાદીનન્તિ** **આદિ**-સદ્દેન સાતાગિરિહેમવતાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. નનુ ચેતે આળવકાદયો મગ્ગેનેવ આગતસરણગમના, કથં તેસં તપ્પરાયણતાસરણગમનં વુત્તન્તિ? મગ્ગેનાગતસરણગમનેહિપિ ''સો અહં વિચરિસ્સામિ…પે॰… સુધમ્મતં (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૯૪). તે મયં વિચરિસ્સામ, ગામા ગામં નગા નગં…પે॰… સુધમ્મત''ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૮૨) ચ તેહિ તપ્પરાયણતાકારસ્સ પવેદિતત્તા તથા વુત્તં.

સો પનેસ ઞાતિ…પે॰… વસેનાતિ એત્થ ઞાતિવસેન, ભયવસેન, આચરિયવસેન, દક્ખિણેય્યવસેનાતિ પચ્ચેકં ''વસેના''તિ પદં યોજેતબ્બં. તત્થ **ઞાતિવસેનાતિ** ઞાતિભાવવસેન. એવં સેસેસુપિ . **દક્ખિણેય્યપણિપાતેનાતિ** દક્ખિણેય્યતાહેતુકેન પણિપતનેનાતિ અત્થો. **ઇતરેહીતિ** ઞાતિભાવાદિવસપ્પવત્તેહિ તીહિ પણિપાતેહિ. **ઇતરેહીતિઆદિના** સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું "**તસ્મા**"તિઆદિ વુત્તં. **વન્દતીતિ** પણિપાતસ્સ લક્ખણવચનં . **એવરૂપન્તિ** દિટ્ઠધમ્મિકં સન્ધાય વદતિ. સમ્પરાયિકઞ્હિ નિય્યાનિકં વા અનિય્યાનિકં વા અનુસાસનિં પચ્ચાસીસન્તો દક્ખિણેય્યપણિપાતમેવ કરોતીતિ અધિપ્પાયો. **સરણગમનપ્પભેદોતિ** સરણગમનવિભાગો.

અરિયમગ્ગો એવ લોકુત્તરં સરણગમનન્તિ આહ "**ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ વિપાકફલ**"ન્તિ. **સબ્બદુક્ખક્ખયોતિ** સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો. **એતન્તિ** ''ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૯૦) એવં વુત્તં અરિયસચ્ચાનં દસ્સનં.

નિચ્ચતો અનુપગમનાદિવસેનાતિ નિચ્ચન્તિ અગ્ગહણાદિવસેન. **અટ્ઠાનન્તિ** હેતુપ્પટિક્ખેપો. **અનવકાસોતિ** પચ્ચયપ્પટિક્ખેપો. ઉભયેનપિ કારણમેવ પટિક્ખિપતિ. **યન્તિ** યેન કારણેન. **દિટ્ઠિસમ્પન્નોતિ** મગ્ગદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો સોતાપન્નો. **કઞ્ચિ સઙ્ખારન્તિ** ચતુભૂમકેસુ સઙ્ખતસઙ્ખારેસુ એકસઙ્ખારમ્પિ. **નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્યાતિ** નિચ્ચોતિ ગણ્હેય્ય. **સુખતો ઉપગચ્છેય્યાતિ** ''એકન્તસુખી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૭૬, ૭૯) એવં અત્તદિટ્ઠિવસેન સુખતો ગાહં સન્ધાયેતં વુત્તં. દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તચિત્તેન પન અરિયસાવકો પરિળાહવૂપસમનત્થં મત્તહત્થિપરિતાસિતો વિય ચોક્ખબ્રાહ્મણો ઉક્કારભૂમિં કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો ઉપગચ્છતિ. અત્તવારે કસિણાદિપઞ્ઞત્તિસઙ્ગહત્થં ''સઙ્ખાર''ન્તિ અવત્વા "**કઞ્ચિ ધમ્મ**"ન્તિ વુત્તં. ઇમેસુપિ ઠાનેસુ ચતુભૂમકવસેનેવ પરિચ્છેદો વેદિતબ્બો તેભૂમકવસેનેવ વા. યં યઞ્હિ પુથુજ્જનો ગાહવસેન ગણ્હાતિ, તતો તતો અરિયસાવકો ગાહં વિનિવેઠેતિ.

માતરન્તિઆદીસુ જનિકા **માતા**, જનકો **પિતા**, મનુસ્સભૂતો ખીણાસવો **અરહાતિ** અધિપ્પેતો. કિં પન અરિયસાવકો અઞ્ઞં જીવિતા વોરોપેય્યાતિ? એતમ્પિ અટ્ઠાનં, પુથુજ્જનભાવસ્સ પન મહાસાવજ્જભાવદસ્સનત્થં

અરિયભાવસ્સ ચ ફલદસ્સનત્થં એવં વુત્તં. **પદુટ્ઠચિત્તો**તિ વધકચિત્તેન પદુટ્ઠચિત્તો. **લોહિતં ઉપ્પાદેય્યા**તિ જીવમાનકસરીરે ખુદ્દકમક્ખિકાય પિવનમત્તમ્પિ લોહિતં ઉપ્પાદેય્ય. **સઙ્ઘં ભિન્દેય્યા**તિ સમાનસંવાસકં સમાનસીમાયં ઠિતં સઙ્ઘં ''કમ્મેન ઉદ્દેસેન વોહરન્તો અનુસ્સાવનેન સલાકગ્ગાહેના''તિ (પરિ॰ ૪૫૮) એવં વુત્તેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ ભિન્દેય્ય. **અઞ્ઞં સત્થાર**ન્તિ અઞ્ઞં તિત્થકરં ''અયં મે સત્થા''તિ એવં ગણ્હેય્યાતિ **નેતં ઠાનં વિજ્જતી**તિ અત્થો.

ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયન્તિ તે બુદ્ધં સરણં ગતા તન્નિમિત્તં અપાયં ન ગમિસ્સન્તિ, દેવકાયં પન પરિપૂરેસ્સન્તીતિ અત્થો. **દસહિ ઠાનેહી**તિ દસહિ કારણેહિ. **અધિગણ્હન્તી**તિ અધિભવન્તિ.

વેલામસુત્તાદિવસેનાતિ એત્થ ''કરીસસ્સ ચતુત્થભાગપ્પમાણાનં ચતુરાસીતિસહસ્સસઙ્ખાનં સુવણ્ણપાતિરૂપિયપાતિકંસપાતીનં યથાક્કમં રૂપિયસુવણ્ણહિરઞ્ઞપૂરાનં સબ્બાલઙ્કારપ્પટિમણ્ડિતાનં ચતુરાસીતિયા હત્થિસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા અસ્સસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા રથસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા ધેનુસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા કઞ્ઞાસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા પલ્લઙ્કસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા વત્થકોટિસહસ્સાનં, અપરિમાણસ્સ ચ ખજ્જભોજ્જાદિભેદસ્સ આહારસ્સ પરિચ્ચજનવસેન સત્તમાસાધિકાનિ સત્ત સંવચ્છરાનિ નિરન્તરં પવત્તવેલામમહાદાનતો એકસ્સ સોતાપન્નસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં. તતો સતં સોતાપન્નાનં દિન્નદાનતો એકસ્સ સકદાગામિનો, તતો એકસ્સ અનાગામિનો, તતો એકસ્સ અરહતો, તતો એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ, તતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, તતો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં, તતો ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ વિહારકરણં, તતો સરણગમનં મહપ્ફલતર''ન્તિ ઇમમત્થં પકાસેન્તસ્સ **વેલામસુત્તસ્સ** (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦) વસેન. વુત્તઞ્હેતં ''યં, ગહપતિ, વેલામો બ્રાહ્મણો દાનં અદાસિ મહાદાનં, યો એકં દિટ્ઠિસમ્પન્નં ભોજેય્ય, ઇદં તતો મહપ્ફલતર''ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦). **વેલામસુત્તાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન **અગ્ગપ્પસાદસુત્તા**દીનં (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦) સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અઞ્ઞાણં વત્થુત્તયસ્સ ગુણાનં અજાનનં તત્થ સમ્મોહો, ''બુદ્ધો નુ ખો, ન નુ ખો''તિઆદિના વિચિકિચ્છા **સંસયો**. **મિચ્છાઞાણં** તસ્સ ગુણાનં અગુણભાવપરિકપ્પનેન વિપરીતગ્ગાહો. **આદિ**-સદ્દેન અનાદરાગારવાદીનં સઙ્ગહો. **ન મહાજુતિક**ન્તિ ન ઉજ્જલં, અપરિસુદ્ધં અપરિયોદાતન્તિ અત્થો. **ન મહાવિપ્ફાર**ન્તિ અનુળારં. **સાવજ્જો**તિ દિટ્ઠિતણ્હાદિવસેન સદોસો. લોકિયં સરણગમનં સિક્ખાસમાદાનં વિય અગ્ગહિતકાલપરિચ્છેદં જીવિતપરિયન્તમેવ હોતિ, તસ્મા તસ્સ ખન્ધભેદેન ભેદોતિ આહ ''**અનવજ્જો કાલકિરિયાયા**''તિ. **સો**તિ અનવજ્જો સરણગમનભેદો. સતિપિ અનવજ્જત્તે ઇટ્ઠફલોપિ ન હોતીતિ આહ ''**અફલો**''તિ. કસ્મા? **અવિપાકત્તા**. ન હિ તં અકુસલન્તિ.

કો ઉપાસકોતિ સરૂપપુચ્છા, તસ્મા ''કિંલક્ખણો ઉપાસકો''તિ વુત્તં હોતિ. **કસ્મા**તિ હેતુપુચ્છા. તેન કેન પવત્તિનિમિત્તેન ઉપાસકસદ્દો તસ્મિં પુગ્ગલે નિરુળ્હોતિ દસ્સેતિ . તેનાહ ''**કસ્મા ઉપાસકોતિ વુચ્ચતી**''તિ. સદ્દસ્સ અભિધેય્યો પવત્તિનિમિત્તં તદત્થસ્સ તબ્ભાવકારણં. **કિમસ્સ સીલ**ન્તિ કીદિસં અસ્સ ઉપાસકસ્સ સીલં, કિત્તકેન સીલેનાયં સીલસમ્પન્નો નામ હોતીતિ અત્થો. **કો આજીવો**તિ કો અસ્સ સમ્માઆજીવો? સો પન મિચ્છાજીવસ્સ પરિવજ્જનેન હોતીતિ સોપિ વિભજીયતીતિ. **કા વિપત્તી**તિ કા સીલસ્સ, આજીવસ્સ વા વિપત્તિ. અનન્તરસ્સ હિ વિધિ વા પટિસેધો વાતિ. **કા સમ્પત્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

યો કોચીતિ ખત્તિયાદીસુ યો કોચિ. તેન સરણગમનમેવેત્થ કારણં, ન જાતિઆદિવિસેસોતિ દસ્સેતિ. **ઉપાસનતો**તિ તેનેવ સરણગમનેન તત્થ ચ સક્કચ્ચકિરિયાય આદરગારવબહુમાનાદિયોગેન પયિરુપાસનતો. **વેરમણિયો**તિ વેરં વુચ્ચતિ પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યં, તસ્સ મણનતો હનનતો વિનાસનતો વેરમણિયો, પઞ્ચ વિરતિયો વિરતિપ્પધાનત્તા તસ્સ સીલસ્સ. તેનેવાહ "**પટિવિરતો હોતી**"તિ.

મિચ્છાવણિજ્જાતિ ન સમ્માવણિજ્જા અયુત્તવણિજ્જા અસારુપ્પવણિજ્જા. **પહાયા**તિ અકરણેનેવ પજહિત્વા. **ધમ્મેના**તિ ધમ્મતો અનપેતેન. તેન અઞ્ઞમ્પિ અધમ્મિકં જીવિકં પટિક્ખિપતિ. **સમેના**તિ અવિસમેન. તેન કાયવિસમાદિદુચ્ચરિતં વજ્જેત્વા કાયસમાદિના સુચરિતેન આજીવં દસ્સેતિ. **સત્થવણિજ્જા**તિ આયુધભણ્ડં કત્વા વા કારેત્વા વા યથાકતં વા પટિલભિત્વા તસ્સ વિક્કયો. **સત્તવણિજ્જા**તિ મનુસ્સવિક્કયો. **મંસવણિજ્જા**તિ સૂનકારાદયો વિય મિગસૂકરાદિકે પોસેત્વા મંસં સમ્પાદેત્વા વિક્કયો. **મજ્જવણિજ્જા**તિ યં કિઞ્ચિ મજ્જં યોજેત્વા તસ્સ વિક્કયો. **વિસવણિજ્જા**તિ વિસં યોજેત્વા વિસં ગહેત્વા વા તસ્સ વિક્કયો. તત્થ સત્થવણિજ્જા પરોપરોધનિમિત્તતાય અકરણીયા વુત્તા. સત્તવણિજ્જા અભુજિસ્સભાવકરણતો, મંસવિસવણિજ્જા વધહેતુતો, મજ્જવણિજ્જા પમાદટ્ઠાનતો.

તસ્સેવાતિ પઞ્ચવેરમણિલક્ખણસ્સ સીલસ્સ ચેવ પઞ્ચમિચ્છાવણિજ્જાલક્ખણસ્સ આજીવસ્સ ચ. **વિપત્તી**તિ ભેદો પકોપો ચ. **યાયા**તિ યાય પટિપત્તિયા. **ચણ્ડાલો**તિ ઉપાસકચણ્ડાલો. **મલન્તિ** ઉપાસકમલં. **પટિકુટ્ઠો**તિ ઉપાસકનિહીનો. બુદ્ધાદીસુ કમ્મકમ્મફલેસુ ચ સદ્ધાવિપરિયાયો અસ્સદ્ધિયં મિચ્છાધિમોક્ખો, યથાવુત્તેન અસ્સદ્ધિયેન સમન્નાગતો **અસ્સદ્ધો**. યથાવુત્તસીલવિપત્તિઆજીવવિપત્તિવસેન **દુસ્સીલો**. "ઇમિના દિટ્ઠાદિના ઇદં નામ મઙ્ગલં હોતી"તિ – એવં બાલજનપરિકપ્પિતકોતૂહલસઙ્ખાતેન દિટ્ઠસુતમુતમઙ્ગલેન સમન્નાગતો **કોતૂહલમઙ્ગલિકો**. **મઙ્ગલં પચ્ચેતી**તિ દિટ્ઠમઙ્ગલાદિભેદં મઙ્ગલમેવ પત્તિયાયતિ. **નો કમ્મન્તિ** કમ્મસ્સકતં નો પત્તિયાયતિ. **ઇતો બહિદ્ધા**તિ ઇતો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસાસનતો બહિદ્ધા બાહિરકસમયે. **દક્ખિણેય્યં પરિયેસતી**તિ દુપ્પટિપન્નં દક્ખિણારહસઞ્ઞી ગવેસતિ. **પુબ્બકારં કરોતી**તિ દાનમાનનાદિકં કુસલકિરિયં પઠમતરં કરોતિ. એત્થ ચ દક્ખિણેય્યપરિયેસનપુબ્બકારે એકં કત્વા પઞ્ચ ધમ્મા વેદિતબ્બા.

વિપત્તિયં વુત્તવિપરિયાયેન **સમ્પત્તિ** વેદિતબ્બા. અયં પન વિસેસો – ચતુન્નમ્પિ પરિસાનં રતિજનનટ્ઠેન ઉપાસકોવ રતનં **ઉપાસકરતનં**. ગુણસોભાકિત્તિસદ્દસુગન્ધતાહિ ઉપાસકોવ પદુમં **ઉપાસકપદુમં**. તથા **ઉપાસકપુણ્ડરીકો**.

આદિમ્હીતિ આદિઅત્થે. **કોટિયન્તિ** પરિયન્તકોટિયં. **વિહારગ્ગેના**તિ ઓવરકકોટ્ઠાસેન, "ઇમસ્મિં ગબ્ભે વસન્તાનં ઇદં નામ ફલં પાપુણાતી"તિઆદીના તં તં વસનટ્ઠાનકોટ્ઠાસેનાતિ અત્થો. **અજ્જતન્તિ** અજ્જ ઇચ્ચેવ અત્થો.

પાણેહિ ઉપેતન્તિ ઇમિના તસ્સ સરણગમનસ્સ આપાણકોટિકતં દસ્સેન્તો "**યાવ મે જીવિતં પવત્તતી**"તિઆદીનિ વત્વા પુન જીવિતેનપિ તં વત્થુત્તયં પટિપૂજેન્તો સરણગમનં રક્ખામીતિ ઉપ્પન્નં તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અધિપ્પાયં વિભાવેન્તો "**અહઞ્હી**"તિઆદિમાહ. **પાણેહિ ઉપેતન્તિ** હિ યાવ મે પાણા ધરન્તિ, તાવ સરણં ઉપેતં. ઉપેન્તો ચ ન વાચામત્તેન ન એકવારં ચિત્તુપ્પાદમત્તેન, અથ ખો પાણાનં પરિચ્ચજનવસેનપિ યાવજીવં ઉપેતન્તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

૧૭-૧૯. સત્તમે **જાણુસ્સોણી**તિ નેતં તસ્સ માતાપિતૂહિ કતં નામં, અપિચ ખો ઠાનન્તરપ્પટિલાભલદ્ધન્તિ દસ્સેન્તો આહ “**જાણુસ્સોણીતિ ઠાનન્તરં કિરા**”તિઆદિ. **એકં ઠાનન્તર**ન્તિ એકં પુરોહિતટ્ઠાનં. ઉણ્હીસઆદિકકુધભણ્ડેહિ સદ્ધિં લદ્ધં તથા ચસ્સ રઞ્ઞા દિન્નન્તિ વદન્તિ. તેનાહ “**રઞ્ઞો સન્તિકે ચ લદ્ધજાણુસ્સોણિસક્કારત્તા**”તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. અટ્ઠમનવમેસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

૨૦-૨૧. દસમે **દુન્નિક્ખિત્ત**ન્તિ દુટ્ઠુ નિક્ખિત્તં પદપચ્ચાભટ્ઠં કત્વા મનસિ ઠપિતં. પજ્જતિ ઞાયતિ અત્થો એતેનાતિ **પદં**, અત્થં બ્યઞ્જયતિ પકાસેતીતિ **બ્યઞ્જનં**, પદમેવ. તેનેવાહ “**ઉપ્પટિપાટિયા…પે॰… બ્યઞ્જનન્તિ વુચ્ચતી**”તિ. પદસમુદાયબ્યતિરેકેન વિસું પાળિ નામ નત્થીતિ આહ “**ઉભયમેતં પાળિયાવ નામ**”ન્તિ. પકટ્ઠાનઞ્હિ વચનપ્પબન્ધાનં આળિયેવ પાળીતિ વુચ્ચતિ. સેસમેત્થ એકાદસમઞ્ચ ઉત્તાનત્થમેવ.

અધિકરણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. બાલવગ્ગવણ્ણના

૨૨-૨૪. તતિયસ્સ પઠમદુતિયતતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

૨૫. ચતુત્થે **નેતબ્બો**તિ અઞ્ઞતો આહરિત્વા બોધેતબ્બો, ઞાપેતબ્બોતિ અત્થો.

૨૭. છટ્ઠે **નો ચેપિ પટિચ્છાદેત્વા કરોન્તી**તિ પાણાતિપાતાદીનિ કરોન્તો સચેપિ અપ્પટિચ્છાદેત્વા કરોન્તિ. **પટિચ્છન્નમેવા**તિ વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બભાવતો પટિચ્છાદનારહત્તા પટિચ્છન્નમેવાતિ વુચ્ચતિ. અવીચિઆદયો પદેસવિસેસા તત્થૂપપન્ના સત્તા ચ નિરયગ્ગહણેન ગહિતાતિ આહ "**નિરયોતિ સહોકાસકા ખન્ધા**"તિ. તિરચ્છાનયોનિ નામ વિસું પદેસવિસેસો નત્થીતિ આહ "**તિરચ્છાનયોનિયં ખન્ધાવ લબ્ભન્તી**"તિ.

૩૧. દસમે અત્થો ફલં તદધીનવુત્તિતાય વસો એતસ્સાતિ **અત્થવસો**, હેતૂતિ આહ "**અત્થવસેતિ કારણાની**"તિ. **અરઞ્ઞવનપત્થાની**તિ અરઞ્ઞલક્ખણપ્પત્તાનિ વનપત્થાનિ. વનપત્થ-સદ્દો હિ સણ્ડભૂતે રુક્ખસમૂહેપિ વત્તતીતિ અરઞ્ઞગ્ગહણં. વનીયતિ વિવેકકામેહિ ભજીયતિ, વનુતે વા તે અત્તસમ્પત્તિયા વસનત્થાય યાચન્તો વિય હોતીતિ વનં, પતિટ્ઠહન્તિ એત્થ વિવેકકામા યથાધિપ્પેતવિસેસાધિગમેનાતિ પત્થં, વનેસુ પત્થં ગહનટ્ઠાને સેનાસનં **વનપત્થં. કિઞ્ચાપી**તિ અનુજાનનસમ્ભાવનત્થે નિપાતો. કિં અનુજાનાતિ? નિપ્પરિયાયતો અરઞ્ઞભાવં ગામતો બહિ અરઞ્ઞન્તિ. તેનાહ "**નિપ્પરિયાયેના**"તિઆદિ. કિં સમ્ભાવેતિ? આરઞ્ઞકઙ્ગનિપ્ફાદકત્તં. યઞ્હિ આરઞ્ઞકઙ્ગનિપ્ફાદકં, તં વિસેસતો અરઞ્ઞન્તિ વત્તબ્બન્તિ. તેનાહ "**યં તં પઞ્ચધનુસતિક**"ન્તિઆદિ. **નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા**તિ ઇન્દખીલતો બહિ નિક્ખમિત્વા, તતો બહિ પટ્ઠાયાતિ અત્થો. **બહિ ઇન્દખીલા**તિ વા યત્થ દ્વે તીણિ ઇન્દખીલાનિ, તત્થ બહિદ્ધા ઇન્દખીલતો પટ્ઠાય. યત્થ તં નત્થિ, તદરહટ્ઠાનતો પટ્ઠાયાતિ વદન્તિ. **ગામન્ત**ન્તિ ગામસમીપં. **અનુપચારટ્ઠાન**ન્તિ નિચ્ચકિચ્ચવસેન ન ઉપચરિતબ્બટ્ઠાનં. તેનાહ "**યત્થ ન કસીયતિ ન વપીયતી**"તિ.

અત્તનો ચ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારન્તિ એતેન સત્થા અત્તનો વિવેકાભિરતિં પકાસેતિ. તત્થ દિટ્ઠધમ્મો નામ અયં પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, સુખવિહારો નામ ચતુન્નં ઇરિયાપથવિહારાનં ફાસુતા. એકકસ્સ હિ અરઞ્ઞે અન્તમસો ઉચ્ચારવસ્સાવકિચ્ચં ઉપાદાય સબ્બે ઇરિયાપથા ફાસુકા હોન્તિ, તસ્મા દિટ્ઠધમ્મે સુખવિહારં **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહાર**ન્તિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

પચ્છિમઞ્ચ જનતં અનુકમ્પમાનોતિ કથં અરઞ્ઞવાસેન પચ્છિમા જનતા અનુકમ્પિતા હોતિ? સદ્ધાપબ્બજિતા હિ કુલપુત્તા ભગવતો અરઞ્ઞવાસં દિસ્વા ''ભગવાપિ નામ અરઞ્ઞસેનાસનાનિ ન મુઞ્ચતિ, યસ્સ નેવત્થિ પરિઞ્ઞાતબ્બં ન પહાતબ્બં ન ભાવેતબ્બં ન સચ્છિકાતબ્બં, કિમઙ્ગં પન મય''ન્તિ ચિન્તેત્વા તત્થ વસિતબ્બમેવ મઞ્ઞિસ્સન્તિ, એવં ખિપ્પમેવ દુક્ખસ્સન્તકરા ભવિસ્સન્તિ. એવં પચ્છિમા જનતા અનુકમ્પિતા હોતિ. એતમત્થં દસ્સેન્તો આહ "**પચ્છિમે મમ સાવકે અનુકમ્પન્તો**"તિ.

૩૨. એકાદસમે વિજ્જં ભજન્તીતિ **વિજ્જાભાગિયા**, વિજ્જાભાગે વિજ્જાકોટ્ઠાસે વત્તન્તીતિપિ **વિજ્જાભાગિયા. પદં પચ્છિન્દતી**તિ મગ્ગચિત્તસ્સ પતિટ્ઠં ઉપચ્છિન્દતિ, મગ્ગચિત્તં પતિટ્ઠાપેતું ન દેતીતિ અત્થો. **ઉબ્બટ્ટેત્વા**તિ

સમુચ્છેદવસેન સમૂલં ઉદ્ધરિત્વા. **અટ્ઠસુ ઠાનેસૂ**તિ બુદ્ધાદીસુ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ. **રાગસ્સ ખયવિરાગેના**તિ રાગસ્સ ખયસઙ્ખાતેન વિરાગેન, રાગસ્સ અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનેનાતિ વુત્તં હોતિ.

બાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સમચિત્તવગ્ગવણ્ણના

૩૩. ચતુત્થસ્સ પઠમે ભવન્તિ એત્થ પતિટ્ઠહન્તીતિ ભૂમિ, અસપ્પુરિસાનં ભૂમિ **અસપ્પુરિસભૂમિ**. **સપ્પુરિસભૂમિયમ્પિ** એસેવ નયો. કતં ન જાનાતીતિ **અકતઞ્ઞૂ**, અસમત્થસમાસોયં ગમકત્તા ''અસૂરિયપસ્સા''તિઆદીસુ વિય. તેનાહ **"કતં ન જાનાતી"**તિ. **અકતવેદી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પાકટં કત્વા ન જાનાતી**તિ ''ઇદઞ્ચિદઞ્ચ મય્હં ઇમિના કત''ન્તિ સઙ્ઘમજ્ઝગણમજ્ઝાદીસુ પાકટં કત્વા ન જાનાતિ, ન પકાસેતીતિ વુત્તં હોતિ. **ઉપઞ્ઞાત**ન્તિ થોમનાવસેન ઉપગન્ત્વા ઞાતં. તેનાહ **"વણ્ણિત"**ન્તિઆદિ.

૩૪. દુતિયે વસ્સસતપરિમાણમાયુ અસ્સાતિ **વસ્સસતાયુકો**, વસ્સસતાયુકતઞ્ચ વસ્સસતાયુકકાલે જાતસ્સેવ હોતિ, નાઞ્ઞસ્સાતિ આહ **"વસ્સસતાયુકકાલે જાતો"**તિ. વસ્સસતં જીવતિ સીલેનાતિ **વસ્સસતજીવી**. **વસ્સસત**ન્તિ ચ અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં. તેનાહ **"સકલં વસ્સસતં જીવન્તો"**તિ. માતાપિતૂનં માતાવ બહૂપકારતરાતિ તસ્સાયેવ પધાનભાવેન પટિકાતબ્બત્તા દક્ખિણં અંસકૂટં વદન્તિ. **હદયલોહિતં પાયેત્વા**તિ ખીરં સન્ધાય વદતિ. લોહિતઞ્હિ ખીરભાવેન પરિણામં ગચ્છતિ. **ત્યાસ્સા**તિ તે અસ્સ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૩૫. તતિયે **તેનુપસઙ્કમી**તિ એત્થ યેનાધિપ્પાયેન સો બ્રાહ્મણો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ, તં પાકટં કત્વા દસ્સેતું **"સો હિ બ્રાહ્મણો"**તિઆદિમાહ. **વિરજ્ઝનપઞ્હ**ન્તિ યં પઞ્હં પુટ્ઠો વિરજ્ઝિત્વા કથેસિ, અવિપરીતં કત્વા સમ્પાદેતું ન સક્કોતિ, તાદિસં પઞ્હન્તિ અત્થો. **ઉભતોકોટિકં પઞ્હ**ન્તિ ઉભોહિ કોટીહિ યુત્તં પઞ્હં. ''કિંવાદી ભવં ગોતમો''તિ હિ પુટ્ઠો ''કિરિયવાદિમ્હી''તિ વા વદેય્ય ''અકિરિયવાદિમ્હી''તિ વા, તસ્મા ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ વિસ્સજ્જને ''કિરિયવાદિમ્હી''તિ એકા કોટિ, ''અકિરિયવાદિમ્હી''તિ દુતિયાતિ કોટિદ્વયયુત્તો અયં પઞ્હો. **ઉગ્ગિલિતુ**ન્તિ દ્વે કોટિયો મોચેત્વા કથેતું અસક્કોન્તો બહિ નીહરિતું અત્થતો અપનેતું ન સક્ખિસ્સતિ. દ્વે કોટિયો મોચેન્તો હિ તં બહિ નીહરતિ નામ. **નિગ્ગિલિતુ**ન્તિ પુચ્છાય દોસં દત્વા હારેતું અસક્કોન્તો પવેસેતું ન સક્ખિસ્સતિ. તત્થ દોસં દત્વા હારેન્તો હિ ગિલિત્વા વિય અદસ્સનં ગમેન્તો પવેસેતિ નામ. **કિંલદ્ધિકો**તિ કિંદિટ્ઠિકો. વદન્તિ એતેનાતિ વાદો, દિટ્ઠિ. કો વાદો એતસ્સાતિ **કિંવાદી**. **કિમક્ખાયી**તિ કિમભિધાયી, કીદિસી ધમ્મકથા. તેનાહ **"કિં નામ...પે॰... પુચ્છતી"**તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૩૬. ચતુત્થે દક્ખિણં અરહન્તીતિ **દક્ખિણેય્યા**. આહુનં વુચ્ચતિ દાનં, તં અરહન્તીતિ **આહુનેય્યા**.

૩૭. પઞ્ચમે કથમયં મિગારમાતા નામ જાતાતિ આહ **"સા હી"**તિઆદિ. **સબ્બજેટ્ઠકસ્સ પુત્તસ્સા**તિ અત્તનો પુત્તેસુ સબ્બપઠમં જાતસ્સ પુત્તસ્સ. **અય્યકસેટ્ઠિનોવ સમાનનામકત્તા**તિ મિગારસેટ્ઠિના એવ સદિસનામકત્તા. તસ્સા કિર સબ્બજેટ્ઠસ્સ પુત્તસ્સ નામગ્ગહણદિવસે અય્યકસ્સ મિગારસેટ્ઠિસ્સેવ નામં અકંસુ. **અનિબદ્ધવાસો હુત્વા**તિ એકસ્મિંયેવ વિહારે નિબદ્ધવાસો અહુત્વા. **ધુવપરિભોગાની**તિ નિયતપરિભોગાનિ. નનુ ભગવા કદાચિ ચારિકમ્પિ પક્કમતિ, કથં તાનિ સેનાસનાનિ ધુવપરિભોગેન પરિભુઞ્જીતિ આહ **"ઉતુવસ્સં ચારિકં ચરિત્વાપી"**તિઆદિ. તત્થ **ઉતુવસ્સ**ન્તિ હેમન્તગિમ્હે સન્ધાય વદતિ. **મગ્ગં ઠપેત્વા**તિ થેરસ્સ આગમનમગ્ગં ઠપેત્વા. **ઉણ્હવલાહકા**તિ ઉણ્હઉતુનો પચ્ચયભૂતમેઘમાલાસમુટ્ઠાપકા દેવપુત્તા. તેસં કિર તથાચિત્તુપ્પાદસમકાલમેવ યથિચ્છિતં ઠાનં ઉણ્હં ફરમાના, વલાહકમાલા નાતિબહલા ઇતો ચિતો નભં છાદેન્તી વિધાવતિ. એસ નયો **સીતવલાહકવસ્સવલાહકાસુ**.

અબ્ભવલાહકા પન દેવતા સીતુણ્હવસ્સેહિ વિના કેવલં અબ્ભપટલસ્સેવ સમુટ્ઠાપકા વેદિતબ્બા. કેવલં વા વાતસ્સેવ, તેનેવ દેવતા વાતવલાહકા.

એત્થ ચ યં વસ્સાને ચ સિસિરે ચ અબ્ભં ઉપ્પજ્જતિ, તં ઉતુસમુટ્ઠાનં પાકતિકમેવ. યં પન અબ્ભમ્હિયેવ અતિઅબ્ભં સત્તાહમ્પિ ચન્દસૂરિયે છાદેત્વા એકન્ધકારં કરોતિ, યઞ્ચ ચિત્તવેસાખમાસેસુ અબ્ભં, તં દેવતાનુભાવેન ઉપ્પન્નં અબ્ભન્તિ વેદિતબ્બં. યો ચ તસ્મિં તસ્મિં ઉતુમ્હિ ઉત્તરદક્ખિણાદિપકતિવાતો હોતિ, અયં ઉતુસમુટ્ઠાનો. વાતેપિ વનરુક્ખક્ખન્ધાદિપ્પદાલનો અતિવાતો નામ અત્થિ. અયઞ્ચેવ, યો ચ અઞ્ઞોપિ અકાલવાતો, અયઞ્ચ દેવતાનુભાવેન નિબ્બત્તો. યં ગિમ્હાને ઉણ્હં, તં ઉતુસમુટ્ઠાનિકં પાકતિમેવ. યં પન ઉણ્હેપિ અતિઉણ્હં સીતકાલે ચ ઉપ્પન્નં ઉણ્હં, તં દેવતાનુભાવેન નિબ્બત્તં. યં વસ્સાને ચ હેમન્તે ચ સીતં હોતિ, તં ઉતુસમુટ્ઠાનમેવ. યં પન સીતેપિ અતિસીતં, ગિમ્હે ચ ઉપ્પન્નં સીતં, તં દેવતાનુભાવેન નિબ્બત્તં. યં વસ્સિકે ચત્તારો માસે વસ્સં, તં ઉતુસમુટ્ઠાનમેવ, યં પન વસ્સેયેવ અતિવસ્સં, યઞ્ચ ચિત્તવેસાખમાસેસુ વસ્સં, તં દેવતાનુભાવેન નિબ્બત્તં.

તત્રિદં વત્થુ – એકો કિર વસ્સવલાહકદેવપુત્તો તગરકૂટવાસિખીણાસવત્થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. થેરો – ''કોસિ ત્વ''ન્તિ પુચ્છિ. અહં, ભન્તે, વસ્સવલાહકો દેવપુત્તોતિ . તુમ્હાકં કિર ચિત્તેન દેવો વસ્સતીતિ? આમ, ભન્તેતિ. પસ્સિતુકામા મયન્તિ. તેમિસ્સથ, ભન્તેતિ. મેઘસીસં વા ગજ્જિતં વા ન પઞ્ઞાયતિ, કથં તેમિસ્સામાતિ? ભન્તે, અમ્હાકં ચિત્તેન દેવો વસ્સતિ, તુમ્હે પણ્ણસાલં પવિસથાતિ. સાધુ દેવપુત્તાતિ પાદે ધોવિત્વા પણ્ણસાલં પાવિસિ. દેવપુત્તો તસ્મિં પવિસન્તેયેવ એકં ગીતં ગાયિત્વા હત્થં ઉક્ખિપિ, સમન્તા તિયોજનટ્ઠાનં એકમેઘં અહોસિ. થેરો અડ્ઢતિન્તો પણ્ણસાલં પવિટ્ઠોતિ.

કામં હેટ્ઠા વુત્તાપિ દેવતા ચાતુમહારાજિકાવ, તા પન તેન તેન વિસેસેન વત્વા ઇદાનિ તદઞ્ઞે પઠમભૂમિકે કામાવચરદેવે સામઞ્ઞતો ગણ્હન્તો ''**ચાતુમહારાજિકા**''તિ આહ. ધતરટ્ઠવિરૂળ્હકવિરૂપક્ખકુવેરસઙ્ખાતા ચત્તારો મહારાજાનો એતેસન્તિ **ચાતુમહારાજિકા**, તે સિનેરુસ્સ પબ્બતસ્સ વેમજ્ઝે હોન્તિ. તેસુ પબ્બતટ્ઠકાપિ અત્થિ આકાસટ્ઠકાપિ. તેસં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં પત્તા. ખિડ્ડાપદોસિકા મનોપદોસિકા ચન્દિમા દેવપુત્તો સૂરિયો દેવપુત્તોતિ એતે સબ્બેપિ ચાતુમહારાજિકદેવલોકટ્ઠા એવ.

તાવતિંસાતિ તાવતિંસાનં દેવાનં નામં, તેપિ અત્થિ પબ્બતટ્ઠકા, અત્થિ આકાસટ્ઠકા, તેસં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં પત્તા. તથા **યામા**દીનં. એકદેવલોકેપિ હિ દેવાનં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં અપ્પત્તા નામ નત્થિ. તત્થ મઘેન માણવેન સદ્ધિં મચલગામે કાલં કત્વા તેત્તિંસ સહપુઞ્ઞકારિનો એત્થ નિબ્બત્તાતિ તં સહચારિતં ઠાનં તેત્તિંસં, તદેવ તાવતિંસં, તં નિવાસો એતેસન્તિ તાવતિંસાતિ વદન્તિ. યસ્મા પન સેસચક્કવાળેસુપિ છકામાવચરદેવલોકા અત્થિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ''સહસ્સં ચાતુમહારાજિકાનં સહસ્સં તાવતિંસાન''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૧). તસ્મા નામપણ્ણત્તિયેવેસા તસ્સ દેવલોકસ્સાતિ વેદિતબ્બા. દુક્ખતો યાતા અપયાતાતિ **યામા**. અત્તનો સિરિસમ્પત્તિયા તુસં ઇતા ગતાતિ **તુસિતા**. નિમ્માને રતિ એતેસન્તિ **નિમ્માનરતિનો**. **વસવત્તી દેવતા**તિ પરનિમ્મિતવસવત્તિનો દેવા. પરનિમ્મિતેસુ ભોગેસુ વસં વત્તેન્તીતિ **પરનિમ્મિતવસવત્તિનો**.

બ્રૂહિતો પરિવુદ્ધો તેહિ તેહિ ઝાનાદીહિ વિસિટ્ઠેહિ ગુણેહીતિ બ્રહ્મા. વણ્ણવન્તતાય ચેવ દીઘાયુકતાય ચ બ્રહ્મપારિસજ્જાદીહિ મહન્તો બ્રહ્માતિ **મહાબ્રહ્મા**. તસ્સ પરિસાયં ભવા પરિચારિકાતિ **બ્રહ્મપારિસજ્જા**. તસ્સેવ પુરોહિતટ્ઠાને ઠિતાતિ **બ્રહ્મપુરોહિતા**. આભસ્સરેહિ પરિત્તા આભા એતેસન્તિ **પરિત્તાભા**. અપ્પમાણા આભા

એતેસન્તિ **અપ્પમાણાભા**. દીપિકાય અચ્ચિ વિય એતેસં સરીરતો આભા છિજ્જિત્વા છિજ્જિત્વા પતન્તી વિય સરતિ વિસ્સરતીતિ **આભસ્સરા**, યથાવુત્તપ્પભાય આભાસનસીલા વા **આભસ્સરા**. **સુભા**તિ સોભના પભા. **સુભા**તિ હિ એકગ્ઘના નિચ્ચલા સરીરાભા વુચ્ચતિ , સા પરિત્તા સુભા એતેસન્તિ **પરિત્તસુભા**. અપ્પમાણા સુભા એતેસન્તિ **અપ્પમાણસુભા**. સુભેન ઓકિણ્ણા વિકિણ્ણા, સુભેન સરીરપ્પભાવણ્ણેન એકગ્ઘના સુવણ્ણમઞ્જૂસાય ઠપિતસમ્પજ્જલિતકઞ્ચનપિણ્ડસસ્સિરિકાતિ **સુભકિણ્ણા**. તત્થ સોભનાય પભાય કિણ્ણા સુભાકિણ્ણાતિ વત્તબ્બે ભા-સદ્દસ્સ રસ્સત્તં અન્તિમ ણ-કારસ્સ હ-કારઞ્ચ કત્વા “**સુભકિણ્હા**”તિ વુત્તં. વિપુલફલા વેહપ્ફલા. **વિપુલફલા**તિ ચ વિપુલસન્તસુખવણ્ણાદિફલા. અપ્પકેન કાલેન અત્તનો ઠાનં ન વિજહન્તીતિ **અવિહા**. કેનચિ ન તપનીયાતિ **અતપ્પા**. અકિચ્છેન સુખેન પસ્સિતબ્બા મનુઞ્ઞરૂપતાયાતિ **સુદસ્સા**. સુપરિસુદ્ધદસ્સનતાય સમ્મા પસ્સન્તિ સીલેનાતિ **સુદસ્સી**. ઉક્કટ્ઠસમ્પત્તીહિ યોગતો નત્થિ એતેસં કનિટ્ઠા સમ્પત્તીતિ **અકનિટ્ઠા**.

કાયસક્ખીહીતિ નામકાયેન દેસનાય સમ્પટિચ્છનવસેન સક્ખિભૂતેહિ. **હલાહલ**ન્તિ કોલાહલં. **મહગ્ગતચિત્તેના**તિ ચતુત્થજ્ઝાનપાદકેન અભિઞ્ઞાચિત્તેન.

નનુ ચ “અજ્ઝત્તન્તિ કામભવો, બહિદ્ધાતિ રૂપારૂપભવો”તિ ચ અયુત્તમેતં? યસ્મિઞ્હિ ભવે સત્તા બહુતરં કાલં વસન્તિ, સો નેસં અજ્ઝત્તં. યસ્મિઞ્ચ અપ્પતરં કાલં વસન્તિ, સો નેસં બહિદ્ધાતિ વત્તું યુત્તં. રૂપારૂપભવે ચ સત્તા ચિરતરં વસન્તિ, અપ્પતરં કામભવે, તસ્મા “અજ્ઝત્તન્તિ કામભવો, બહિદ્ધાતિ રૂપારૂપભવો”તિ કસ્મા વુત્તન્તિ આહ “**કિઞ્ચાપી**”તિઆદિ. **ચતુત્થમેવ કોટ્ઠાસ**ન્તિ વિવટ્ટટ્ઠાયિસઙ્ખાતં ચતુત્થં અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પં. **ઇતરેસૂ**તિ સંવટ્ટસંવટ્ટટ્ઠાયિવિવટ્ટસઙ્ખાતેસુ તીસુ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પેસુ. **આલયો**તિ સઙ્ગો. **પત્થના**તિ “કથં નામ તત્રૂપપન્ના ભવિસ્સામા”તિ અભિપત્થના. **અભિલાસો**તિ તત્રૂપપજ્જિતુકામતા. **તસ્મા**તિઆદિના યથાવુત્તમત્થં નિગમેતિ.

એત્થાયં અધિપ્પાયો – કસ્સચિપિ કિલેસસ્સ અવિક્ખમ્ભિતત્તા કેનચિપિ પકારેન વિક્ખમ્ભનમત્તેનપિ અવિમુત્તો કામભવો અજ્ઝત્તગ્ગહણસ્સ અત્તાનં અધિકિચ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તગ્ગાહસ્સ વિસેસપચ્ચયોતિ અજ્ઝત્તં નામ. તત્થ બન્ધનં અજ્ઝત્તસંયોજનં, તેન સંયુત્તો **અજ્ઝત્તસંયોજનો**. તબ્બિપરિયાયતો **બહિદ્ધાસંયોજનો**તિ.

છન્દરાગવસેનેવ અજ્ઝત્તસંયોજનં બહિદ્ધાસંયોજનઞ્ચ પુગ્ગલં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઓરમ્ભાગિયઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનવસેનપિ દસ્સેતું “**ઓરમ્ભાગિયાનિ વા**”તિઆદિમાહ. ઓરં વુચ્ચતિ કામધાતુ, પટિસન્ધિયા પચ્ચયભાવેન તં ઓરં ભજન્તીતિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**. તત્થ ચ કમ્મુના વિપાકં સત્તેન ચ દુક્ખં સંયોજેન્તીતિ **સંયોજનાનિ**, સક્કાયદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસકામરાગપટિઘા. ઉદ્ધં વુચ્ચતિ રૂપારૂપધાતુ, વુત્તનયેનેતં ઉદ્ધં ભજન્તીતિ **ઉદ્ધમ્ભાગિયાનિ**, સંયોજનાનિ. રૂપરાગારૂપરાગમાનુદ્ધચ્ચાવિજ્જા. અથ વા ઓરમ્ભાગો વુચ્ચતિ કામધાતુ રૂપારૂપભવતો હેટ્ઠાભૂતત્તા, તત્રૂપપત્તિયા પચ્ચયભાવતો ઓરમ્ભાગસ્સ હિતાનીતિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ** યથા “વચ્છાયોગો દુહકો”તિ. ઉદ્ધમ્ભાગો નામ મહગ્ગતભાવો, તસ્સ હિતાનિ **ઉદ્ધમ્ભાગિયાનિ**. પાદેસુ બદ્ધપાસાણો વિય પઞ્ચોરમ્ભાગિયસંયોજનાનિ હેટ્ઠા આકડ્ઢમાનાકારાનિ હોન્તિ. હત્થેહિ ગહિતરુક્ખસાખા વિય પઞ્ચુદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનિ ઉપરિ આકડ્ઢમાનાકારાનિ. યેસઞ્હિ સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનિ અપ્પહીનાનિ, તે ભવગ્ગેપિ નિબ્બત્તે એતાનિ આકડ્ઢિત્વા કામભવેયેવ પાતેન્તિ, તસ્મા એતાનિ પઞ્ચ ગચ્છન્તં વારેન્તિ, ગતં પુન આનેન્તિ. રૂપરાગાદીનિ પઞ્ચ ગચ્છન્તં ન વારેન્તિ, આગન્તું પન ન દેન્તિ.

અસમુચ્છિન્નેસુ ઓરમ્ભાગિયસંયોજનેસુ લદ્ધપચ્ચયેસુ ઉદ્ધમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અગણનૂપગાનિ હોન્તીતિ લબ્ભમાનાનમ્પિ પુથુજ્જનાનં વસેન અવિભજિત્વા અરિયાનં યોગવસેન વિભજિતુકામો “**ઉભયમ્પિ ચેત**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **વટ્ટનિસ્સિતમહાજનસ્સા**તિ પુથુજ્જને સન્ધાય વદતિ. **દ્વેધા પરિચ્છિન્નો**તિ કામસુગતિરૂપારૂપભવવસેન દ્વીહિ પકારેહિ પરિચ્છિન્નો.

વચ્છકસાલોપમં ઉત્તાનત્થમેવ. ઓપમ્મસંસન્દને પન કસ્સચિ કિલેસસ્સ અવિક્ખમ્ભિતત્તા, કથઞ્ચિપિ અવિમુત્તો કામભવો અજ્ઝત્તગ્ગહણસ્સ વિસેસપચ્ચયત્તા, ઇમેસં સત્તાનં અબ્ભન્તરટ્ઠેન **અન્તો** નામ. રૂપારૂપભવો તબ્બિપરિયાયતો **બહિ** નામ. તથા હિ યસ્સ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાનિ, સો અજ્ઝત્તસંયોજનો વુત્તો. યસ્સ તાનિ પહીનાનિ, સો બહિદ્ધાસંયોજનો. તસ્મા અન્તો અસમુચ્છિન્નબન્ધનતાય બહિ ચ પવત્તમાનભવઙ્ગસન્તાનતાય **અન્તોબદ્ધો બહિસયિતો** નામ. નિરન્તરપ્પવત્તભવઙ્ગસન્તાનવસેન હિ સયિતવોહારો. કામં નેસં બહિબન્ધનમ્પિ અસમુચ્છિન્નં, અન્તોબન્ધનસ્સ પન મૂલતાય એવં વુત્તં. તેનાહ “**સંયોજનં પન તેસં કામાવચરૂપનિબદ્ધમેવા**”તિ. ઇમિના નયેન સેસત્તયેપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

એત્તાવતા ચ કિરાતિ કિર-સદ્દો અરુચિસંસૂચનત્થો. તેનેત્થ આચરિયવાદસ્સ અત્તનો અરુચ્ચનભાવં દીપેતિ. ‘‘સીલવા’’તિ અનામટ્ઠવિસેસસામઞ્ઞતો સીલસઙ્ખેપેન ગહિતં, તઞ્ચ ચતુબ્બિધન્તિ આચરિયત્થેરો “**ચતુપારિસુદ્ધિસીલં ઉદ્દિસિત્વા**”તિ આહ. **તત્થા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેસુ. **જેટ્ઠકસીલ**ન્તિ પધાનસીલં. **ઉભયત્થા**તિ ઉદ્દેસનિદ્દેસેસુ, નિદ્દેસે વિય ઉદ્દેસેપિ પાતિમોક્ખસંવરોવ થેરેન વુત્તો ‘‘સીલવા’’તિ વુત્તત્તાતિ અધિપ્પાયો. સીલગ્ગહણઞ્હિ પાળિયં પાતિમોક્ખસંવરવસેનેવ આગતં. તેનાહ “**પાતિમોક્ખસંવરોયેવા**”તિઆદિ. તત્થ અવધારણેન ઇતરેસં તિણ્ણં એકદેસેન પાતિમોક્ખન્તોગધભાવં દીપેતિ. તથા હિ અનોલોકિયોલોકને આજીવહેતુ ચ સિક્ખાપદવીતિક્કમે ગિલાનપચ્ચયસ્સ અપચ્ચવેક્ખિતપરિભોગે ચ આપત્તિ વિહિતાતિ. **તીણી**તિ ઇન્દ્રિયસંવરસીલાદીનિ. **સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ અત્થી**તિ સીલપરિયાયેન તેસં કત્થચિ સુત્તે ગહિતટ્ઠાનં નામ કિં અત્થિ યથા ‘‘પાતિમોક્ખસંવરો’’તિ? આચરિયસ્સ સમ્મુખતાય અપ્પટિક્ખિપન્તો ઉપચારેન પુચ્છન્તો વિય વદતિ. તેનાહ “**અનનુજાનન્તો**”તિ. **છદ્વારરક્ખામત્તકમેવા**તિ તસ્સ સલ્લહુકભાવમાહ ચિત્તાધિટ્ઠાનભાવમત્તેન પટિપાકતિકભાવાપત્તિતો. ઇતરદ્વયેપિ એસેવ નયો. **પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તક**ન્તિ ફલેન હેતું દસ્સેતિ. ઉપ્પાદનહેતુકા હિ પચ્ચયાનં ઉપ્પત્તિ. **ઇદમત્થ**ન્તિ ઇદં પયોજનં ઇમસ્સ પચ્ચયસ્સ પરિભુઞ્જનેતિ અધિપ્પાયો. **નિપ્પરિયાયેના**તિ ઇમિના ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ તીણિ પધાનસ્સ સીલસ્સ પરિપાલનવસેન પવત્તિયા પરિયાયસીલાનિ નામાતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ પાતિમોક્ખસંવરસ્સેવ પધાનભાવં બ્યતિરેકતો અન્વયતો ચ ઉપમાય વિભાવેતું “**યસ્સા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **સો** પાતિમોક્ખસંવરો. **સેસાનિ** ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ.

પાતિમોક્ખસંવરસંવુતોતિ યો હિ નં પાતિ રક્ખતિ, તં મોક્ખેતિ મોચેતિ આપાયિકાદીહિ દુક્ખેહીતિ પાતિમોક્ખન્તિ લદ્ધનામેન સિક્ખાપદસીલેન પિહિતકાયવચીદ્વારો. સો પન યસ્મા એવંભૂતો તેન સમન્નાગતો નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**પાતીમોક્ખસંવરેન સમન્નાગતો**”તિ.

અપરો નયો – કિલેસાનં બલવભાવતો, પાપકિરિયાય ચ સુકરભાવતો, પુઞ્ઞકિરિયાય ચ દુક્કરભાવતો બહુક્ખત્તું અપાયેસુ પતનસીલોતિ પાતી, પુથુજ્જનો. અનિચ્ચતાય વા ભવાદીસુ કમ્મવેગક્ખિત્તો ઘટિયન્તં વિય અનવટ્ઠાનેન પરિબ્ભમનતો ગમનતો ગમનસીલોતિ પાતી, મરણવસેન તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે અત્તભાવસ્સ પાતનસીલો વા પાતી, સત્તસન્તાનો, ચિત્તમેવ વા. તં પાતિં સંસારદુક્ખતો મોક્ખેતીતિ **પાતિમોક્ખં**. ચિત્તસ્સ હિ

વિમોક્ખેન સત્તો વિમુત્તોતિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હિ ‘‘ચિત્તવોદાના વિસુજ્ઝન્તી’’તિ, ‘‘અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્ત’’ન્તિ (મહાવ॰ ૨૮) ચ.

અથ વા અવિજ્જાદિના હેતુના સંસારે પતતિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ પાતિ, ‘‘અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરત’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪) હિ વુત્તં, તસ્સ પાતિનો સત્તસ્સ તણ્હાદિસંકિલેસત્તયતો મોક્ખો એતેનાતિ **પાતિમોક્ખો**. ‘‘કણ્ઠેકાળો’’તિઆદીનં વિયસ્સ સમાસસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

અથ વા પાતેતિ વિનિપાતેતિ દુક્ખેતિ પાતિ, ચિત્તં. વુત્તઞ્હિ –

‘‘ચિત્તેન નીયતે લોકો, ચિત્તેન પરિકસ્સતી’’તિ; (સં॰ નિ॰ ૧.૬૨);

તસ્સ પાતિનો મોક્ખો એતેનાતિ **પાતિમોક્ખો**. પતતિ વા એતેન અપાયદુક્ખે સંસારદુક્ખે ચાતિ પાતિ, તણ્હાદિસંકિલેસો. વુત્તઞ્હિ –

‘‘તણ્હા જનેહિ પુરિસં, (સં॰ નિ॰ ૧.૫૬-૫૭) તણ્હાદુતિયો પુરિસો’’તિ (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫; અ॰ નિ॰ ૪.૯) ચ આદિ;

તતો પાતિતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખો**.

અથ વા પતતિ એત્થાતિ પાતિ, છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાનિ. વુત્તઞ્હિ –

‘‘છસુ લોકો સમુપ્પન્નો, છસુ કુબ્બતિ સન્થવ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૦; સુ॰ નિ॰ ૧૭૧);

તતો છઅજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનસઙ્ખાતતો પાતિતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખો**.

અથ વા પાતો વિનિપાતો અસ્સ અત્થીતિ પાતી, સંસારો. તતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખો**.

અથ વા સબ્બલોકાધિપતિભાવતો ધમ્મિસ્સરો ભગવા ‘‘પતી’’તિ વુચ્ચતિ, મુચ્ચતિ એતેનાતિ મોક્ખો, પતિનો મોક્ખો પતિમોક્ખો તેન પઞ્ઞત્તત્તાતિ, પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખો**. સબ્બગુણાનં વા મૂલભાવતો ઉત્તમટ્ઠેન પતિ ચ સો યથાવુત્તટ્ઠેન મોક્ખો ચાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખો**. તથા હિ વુત્તં ‘‘પાતિમોક્ખન્તિ આદિમેતં મુખમેતં પમુખમેત’’ન્તિ (મહાવ॰ ૧૩૫) વિત્થારો.

અથ વા પ-ઇતિ પકારે, અતીતિ અચ્ચન્તત્થે નિપાતો, તસ્મા પકારેહિ અચ્ચન્તં મોક્ખેતીતિ **પાતિમોક્ખો**. ઇદઞ્હિ સીલં સયં તદઙ્ગવસેન, સમાધિસહિતં પઞ્ઞાસહિતઞ્ચ વિક્ખમ્ભનવસેન, સમુચ્છેદવસેન ચ અચ્ચન્તં મોક્ખેતિ મોચેતીતિ **પાતિમોક્ખો**. પતિ પતિ મોક્ખોતિ વા પતિમોક્ખો, તમ્હા તમ્હા વીતિક્કમદોસતો પચ્ચેકં મોક્ખોતિ અત્થો. પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખો**. મોક્ખો વા નિબ્બાનં, તસ્સ મોક્ખસ્સ પતિબિમ્બભૂતોતિ પતિમોક્ખો. સીલસંવરો હિ સૂરિયસ્સ અરુણુગ્ગમનં વિય નિબ્બાનસ્સ ઉદયભૂતો તપ્પટિભાગો વિય યથારહં કિલેસનિબ્બાપનતો પતિમોક્ખં, પતિમોક્ખંયેવ **પાતિમોક્ખં**.

અથ વા મોક્ખં પતિ વત્તતિ, મોક્ખાભિમુખન્તિ વા પતિમોક્ખં, પતિમોક્ખમેવ **પાતિમોક્ખન્તિ** એવમેત્થ પાતિમોક્ખસદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

આચારગોચરસમ્પન્નોતિ કાયિકવાચસિકઅવીતિક્કમસઙ્ખાતેન આચારેન, નવેસિયાદિગોચરતાદિસઙ્ખાતેન ગોચરેન સમ્પન્નો, સમ્પન્નઆચારગોચરોતિ અત્થો. **અપ્પમત્તકેસૂ**તિ પરિત્તકેસુ અનાપત્તિગમનીયેસુ. ''દુક્કટદુબ્ભાસિતમત્તેસૂ''તિ અપરે. **વજ્જેસૂ**તિ ગારય્હેસુ. તે પન એકન્તતો અકુસલસભાવા હોન્તીતિ આહ ''**અકુસલધમ્મેસૂ**''તિ. **ભયદસ્સી**તિ ભયતો દસ્સનસીલો, પરમાણુમત્તમ્પિ વજ્જં સિનેરુપ્પમાણં વિય કત્વા ભાયનસીલો. **સમ્મા આદિયિત્વા**તિ સમ્મદેવ સક્કચ્ચં સબ્બસોવ આદિયિત્વા. **સિક્ખાપદેસૂ**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મન્તિ સમુદાયતો અવયવનિદ્ધારણં દસ્સેન્તો ''**સિક્ખાપદેસુ તં તં સિક્ખાપદં સમાદિયિત્વા સિક્ખતી**''તિ અત્થમાહ, સિક્ખાપદમેવ હિ સમાદાતબ્બં સિક્ખિતબ્બઞ્ચાતિ અધિપ્પાયો. **યં કિઞ્ચિ સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખાકોટ્ઠાસેસુ મૂલપઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તિસબ્બત્થપઞ્ઞત્તિપદેસપઞ્ઞત્તિઆદિભેદં યં કિઞ્ચિ સિક્ખિતબ્બં. યં પટિપજ્જિતબ્બં પૂરેતબ્બં સીલં, તં પન દ્વારવસેન દુવિધમેવાતિ આહ ''**કાયિકં વા વાચસિકં વા**''તિ. ઇમસ્મિં અત્થવિકપ્પે **સિક્ખાપદેસૂ**તિ આધારે ભુમ્મં સિક્ખાભાગેસુ કસ્સચિ વિસું અગ્ગહણતો. તેનાહ ''**તં સબ્બ**''ન્તિ.

અઞ્ઞતરં દેવઘટન્તિ અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં. **આગામી હોતી**તિ પટિસન્ધિવસેન આગમનસીલો હોતિ. **આગન્તા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ઇમિના અઙ્ગેના**તિ ઇમિના કારણેન.

સુક્ખવિપસ્સકો યેભુય્યેન ચતુધાતુવવત્થાનમુખેન કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસી હોતીતિ આહ ''**સુક્ખવિપસ્સકસ્સ ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકભિક્ખુનો**''તિ. વુત્તમેવત્થં સમ્પિણ્ડેત્વા નિગમેન્તો ''**પઠમેન અઙ્ગેના**''તિઆદિમાહ.

ચિત્તસ્સ સુખુમભાવો ઇધ સુખમત્તભાવમાપન્નેન દટ્ઠબ્બોતિ આહ ''**સબ્બાપિ હિ તા**''તિઆદિ. **તન્તિવસેના**તિ કેવલં તન્તિટ્ઠપનવસેન, ન પન થેરસ્સ કસ્સચિ મગ્ગસ્સ વા ફલસ્સ વા ઉપ્પાદનત્થાય, નાપિ સમ્માપટિપત્તિયં યોજનત્થાયાતિ અધિપ્પાયો.

૩૮. છટ્ઠે **મહાકચ્ચાનો**તિ ગિહિકાલે ઉજ્જેનિરઞ્ઞો પુરોહિતપુત્તો અભિરૂપો દસ્સનીયો પાસાદિકો સુવણ્ણવણ્ણો ચ. વરણા નામ રુક્ખો, તસ્સ અવિદૂરે ભવત્તા નગરમ્પિ વરણસદ્દેન વુચ્ચતીતિ આહ ''**વરણા નામ એકં નગર**''ન્તિ. દ્વન્દપદસ્સ પચ્ચેકં અભિસમ્બન્ધો હોતીતિ હેતુસદ્દં પચ્ચેકં યોજેત્વા દસ્સેન્તો ''**કામરાગાભિનિવેસહેતૂ**''તિઆદિમાહ. હેતુસદ્દેન સમ્બન્ધે સતિ યો અત્થો સમ્ભવતિ, તં દસ્સેતું ''**ઇદં વુત્તં હોતી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **કામરાગેન અભિનિવિટ્ઠત્તા**તિ એતેન કામરાગાભિનિવેસહેતૂતિ ઇમસ્સ અત્થં દીપેતિ, તથા **વિનિબદ્ધત્તા**તિઆદીહિ કામરાગવિનિબદ્ધહેતૂતિઆદીનં. **તતો મુખો**તિ તદભિમુખો. **માન**ન્તિ આળ્હકાદિમાનભણ્ડં. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૩૯. સત્તમે **મધુરાય**ન્તિ ઉત્તરમધુરાયં. **ગુન્દાવને**તિ કણ્હગુન્દાવને, કાળપિપ્પલિવનેતિ અત્થો. **જરાજિણ્ણે**તિ જરાય જિણ્ણે, ન બ્યાધિઆદીનં વસેન જિણ્ણસદિસે નાપિ અકાલિકેન જરાય અભિભૂતે. **વયોવુદ્ધે**તિ જિણ્ણત્તા એવ ચસ્સ વયોવુદ્ધિપ્પત્તિયા વુદ્ધેન સીલાદિવુદ્ધિયા. **જાતિમહલ્લકે**તિ જાતિયા મહન્તતાય ચિરરત્તતાય મહલ્લકે, ન ભોગપરિવારાદીહીતિ અત્થો. **અદ્ધગતે**તિ એત્થ **અદ્ધ**-સદ્દો દીઘકાલવાચીતિ આહ ''**દીઘકાલદ્ધાનં અતિક્કન્તે**''તિ. **વયો**તિ પુરિમપદલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ ''**પચ્છિમવય**''ન્તિ, વસ્સસતસ્સ તતિયકોટ્ઠાસસઙ્ખાતં પચ્છિમવયં અનુપ્પત્તેતિ અત્થો.

ભવતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **ભૂમિ**, કારણન્તિ આહ “**યેન કારણેના**”તિઆદિ. **પરિપક્કો**તિ પરિણતો, વુદ્ધિભાવં પત્તોતિ અત્થો. **મોઘજિણ્ણો**તિ અન્તો થિરકરણાનં ધમ્માનં અભાવેન તુચ્છજિણ્ણો નામ. બાલદારકોપિ દહરોતિ વુચ્ચતીતિ તતો વિસેસનત્થં “**યુવા**”તિ વુત્તં. અતિક્કન્તપઠમવયા એવ સત્તા સભાવેન પલિતસિરા હોન્તીતિ પઠમવયે ઠિતભાવં દસ્સેતું “**સુસુકાળકેસો**”તિ વુત્તં. **ભદ્રેના**તિ લદ્ધકેન. એકચ્ચો હિ દહરોપિ સમાનો કાણો વા હોતિ કુણિઆદીનં વા અઞ્ઞતરો, સો ન ભદ્રેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો નામ હોતિ. યો પન અભિરૂપો હોતિ દસ્સનીયો પાસાદિકો સબ્બસમ્પત્તિસમ્પન્નો યં યદેવ અલઙ્કારપરિહારં ઇચ્છતિ, તેન તેન અલઙ્કતો દેવપુત્તો વિય ચરતિ, અયં ભદ્રેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો નામ હોતિ. તેનેવાહ “**યેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો**”તિઆદિ.

યમ્હિ સચ્ચઞ્ચ ધમ્મો ચાતિ યમ્હિ પુગ્ગલે સોળસહાકારેહિ પટિવિદ્ધત્તા ચતુબ્બિધં સચ્ચં, ઞાણેન સચ્છિકતત્તા નવવિધલોકુત્તરધમ્મો ચ અત્થિ. **અહિંસા**તિ દેસનામત્તમેતં, યમ્હિ પન ચતુબ્બિધાપિ અપ્પમઞ્ઞાભાવના અત્થીતિ અત્થો. **સંયમો દમો**તિ સીલઞ્ચેવ ઇન્દ્રિયસંવરો ચ. **વન્તમલો**તિ મગ્ગઞાણેન નીહટમલો. **ધીરો**તિ ધિતિસમ્પન્નો. **થેરો**તિ સો ઇમેહિ થિરભાવકારણેહિ સમન્નાગતત્તા થેરોતિ પવુચ્ચતીતિ અત્થો.

૪૦. અટ્ઠમે “**ચોરા બલવન્તો હોન્તી**”તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા યેહિ કારણેહિ તે બલવન્તો હોન્તિ, તેસં સબ્ભાવં દસ્સેન્તો “**પક્ખસમ્પન્ના**”તિઆદિમાહ. તત્થ **નિવાસટ્ઠાનસમ્પન્નતા** ગિરિદુગ્ગાદિસબ્ભાવતો. **અતિયાતુન્તિ** અન્તો યાતું, ગન્તું પવિસિતુન્તિ અત્થો. તં પન અન્તોપવિસનં કેનચિ કારણેન બહિગતસ્સ હોતીતિ આહ “**બહિદ્ધા જનપદચારિકં ચરિત્વા**”તિઆદિ. **નિય્યાતુ**ન્તિ બહિ નિક્ખમિતું. તઞ્ચ બહિનિક્ખમનં બહિદ્ધાકરણીયે સતિ સમ્ભવતીતિ આહ “**ચોરા જનપદં વિલુમ્પન્તી**”તિઆદિ. **અનુસઞ્ઞાતુ**ન્તિ અનુસઞ્ચરિતું. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૪૧. નવમે **મિચ્છાપટિપત્તાધિકરણહેતૂ**તિ એત્થ **અધિ**-સદ્દો અનત્થકોતિ આહ “**મિચ્છાપટિપત્તિયા કરણહેતૂ**”તિ. **ન આરાધકો**તિ ન સમ્પાદકો ન પરિપૂરકો. ઞાયતિ પટિવિજ્ઝનવસેન નિબ્બાનં ગચ્છતીતિ ઞાયો, સો એવ તંસમઙ્ગિનં વટ્ટદુક્ખપાતતો ધારણટ્ઠેન ધમ્મોતિ **ઞાયો ધમ્મો**, અરિયમગ્ગો. સો પનેત્થ સહ વિપસ્સનાય અધિપ્પેતોતિ આહ “**સહવિપસ્સનકં મગ્ગ**”ન્તિ. **આરાધનં** નામ સંસિદ્ધિ, સા પન યસ્મા સમ્પાદનેન પરિપૂરણેન ઇચ્છિતા, તસ્મા વુત્તં “**સમ્પાદેતું પૂરેતુ**”ન્તિ.

૪૨. દસમે **દુગ્ગહિતેહી**તિ અત્થતો બ્યઞ્જનતો ચ દુટ્ઠુ ગહિતેહિ, ઊનાધિકવિપરીતપદપચ્ચાભટ્ઠાદિવસેન વિલોમેત્વા ગહિતેહીતિ અત્થો. **ઉપ્પટિપાટિયા ગહિતેહી**તિ ઇદં પન નિદસ્સનમત્તં દુગ્ગહસ્સ ઊનાધિકાદિવસેનપિ સમ્ભવતો. તેનેવાહ “**અત્તનો દુગ્ગહિતસુત્તન્તાનંયેવ અત્થઞ્ચ પાળિઞ્ચ ઉત્તરિતરં કત્વા દસ્સેન્તી**”તિ.

સમચિત્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પરિસવગ્ગવણ્ણના

૪૩. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **ઉદ્ધચ્ચેન સમન્નાગતા**તિ અકપ્પિયે કપ્પિયસઞ્ઞિતાય, કપ્પિયે અકપ્પિયસઞ્ઞિતાય, અવજ્જે વજ્જસઞ્ઞિતાય, વજ્જે અવજ્જસઞ્ઞિતાય ઉદ્ધચ્ચપ્પકતિકા. યે હિ વિનયે અપકતઞ્ઞુનો સંકિલેસવોદાનિયેસુ ધમ્મેસુ ન કુસલા સકિઞ્ચનકારિનો વિપ્પટિસારબહુલા, તેસં અનુપ્પન્નઞ્ચ ઉદ્ધચ્ચં ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નઞ્ચ ભિય્યોભાવં વેપુલ્લં આપજ્જતિ. સારાભાવેન તુચ્છત્તા નળો વિયાતિ **નળો**, માનોતિ આહ "**ઉન્નળાતિ ઉગ્ગતનળા**"તિ. તેનાહ "**ઉટ્ઠિતતુચ્છમાના**"તિ. માનો હિ સેય્યસ્સ સેય્યોતિ સદિસોતિ ચ પવત્તિયા વિસેસતો તુચ્છો. **ચાપલ્લેના**તિ ચપલભાવેન, તણ્હાલોલુપ્પેનાતિ અત્થો. **મુખખરા**તિ મુખેન ફરુસા, ફરુસવાદિનોતિ અત્થો.

વિકિણ્ણવાચાતિ વિસ્સટવચના સમ્ફપ્પલાપિતાય અપરિયન્તવચના. તેનાહ "**અસંયતવચના**"તિઆદિ. **વિસ્સટ્ઠસતિનો**તિ સતિવિરહિતા. પચ્ચયવેકલ્લેન વિજ્જમાનાયપિ સતિયા સતિકિચ્ચં કાતું અસમત્થતાય એવં વુત્તા. ન સમ્પજાનન્તીતિ **અસમ્પજાના**, તંયોગનિવત્તિયં ચાયં અકારો "અહેતુકા ધમ્મા (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૨), અભિક્ખુકો આવાસો"તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૭૬) વિયાતિ આહ "**નિપ્પઞ્ઞા**"તિ, પઞ્ઞારહિતાતિ અત્થો. પાળિયં **વિબ્ભન્તચિત્તા**તિ ઉબ્ભન્તચિત્તા. સમાધિવિરહેન લદ્ધોકાસેન ઉદ્ધચ્ચેન તેસં સમાધિવિરહાનં ચિત્તં નાનારમ્મણેસુ પરિબ્ભમતિ વનમક્કટો વિય વનસાખાસુ. **પાકતિન્દ્રિયા**તિ સંવરાભાવેન ગિહિકાલે વિય વિવટઇન્દ્રિયા. તેનાહ "**પકતિયા ઠિતેહી**"તિઆદિ. **વિવટેહી**તિ અસંવુતેહિ.

૪૪. દુતિયે **ભણ્ડનં વુચ્ચતિ કલહસ્સ પુબ્બભાગો**તિ કલહસ્સ હેતુભૂતા પરિભાસા તંસદિસી ચ અનિટ્ઠકિરિયા ભણ્ડનં નામ. **કલહજાતા**તિ હત્થપરામાસાદિવસેન મત્થકપ્પત્તો કલહો જાતો એતેસન્તિ કલહજાતાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **વિરુદ્ધવાદ**ન્તિ "અયં ધમ્મો, નાયં ધમ્મો"તિઆદિના વિરુદ્ધવાદભૂતં વિવાદં. મુખસન્નિસ્સિતતાય વાચા ઇધ "મુખ"ન્તિ અધિપ્પેતાતિ આહ "**દુબ્ભાસિતા વાચા મુખસત્તિયોતિ વુચ્ચન્તી**"તિ. ચતુબ્બિધમ્પિ સઙ્ઘકમ્મં સીમાપરિચ્છિન્નેહિ પકતત્તેહિ ભિક્ખૂહિ એકતો કત્તબ્બત્તા **એકકમ્મં** નામ. પઞ્ચવિધોપિ પાતિમોક્ખુદ્દેસો એકતો ઉદ્દિસિતબ્બત્તા **એકુદ્દેસો** નામ. પઞ્ઞત્તં પન સિક્ખાપદં સબ્બેહિપિ લજ્જીપુગ્ગલેહિ સમં સિક્ખિતબ્બભાવતો **સમસિક્ખતા** નામ . પાળિયં **ખીરોદકીભૂતા**તિ યથા ખીરઞ્ચ ઉદકઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસન્દતિ, વિસું ન હોતિ, એકત્તં વિય ઉપેતિ. સતિપિ હિ ઉભયેસં કલાપાનં પરમત્થતો ભેદે પચુરજનેહિ પન દુવિઞ્ઞેય્યનાનત્તં ખીરોદકં સમોદિતં અચ્ચન્તમેવ સંસટ્ઠં વિય હુત્વા તિટ્ઠતિ, એવં સામગ્ગિવસેન એકત્તૂપગતચિત્તુપ્પાદા વિયાતિ ખીરોદકીભૂતાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **મેત્તાચક્ખૂહી**તિ મેત્તાચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ઓલોકનચક્ખૂહિ. તાનિ હિ પિયભાવદીપનતો "પિયચક્ખૂની"તિ વુચ્ચન્તિ.

૪૫. તતિયે **અગ્ગવતી**તિ એત્થ **અગ્ગ**-સદ્દો ઉત્તમપરિયાયો, તેન વિસિટ્ઠસ્સ પુગ્ગલસ્સ, વિસિટ્ઠાય વા પટિપત્તિયા ગહણં ઇધાધિપ્પેતન્તિ આહ "**અગ્ગવતીતિ ઉત્તમપુગ્ગલવતી**"તિઆદિ. અવિગતતણ્હતાય તં તં પરિક્ખારજાતં બહું લન્તિ આદિયન્તીતિ બહુલા, બહુલા એવ **બાહુલિકા** યથા "વેનયિકો"તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮; મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૬). તે પન યસ્મા પચ્ચયબહુભાવાય યુત્તપ્પયુત્તા નામ હોન્તિ, તસ્મા આહ "**ચીવરાદિબાહુલ્લાય પટિપન્ના**"તિ. સિક્ખાય આદરગારવાભાવતો સિથિલં અદળ્હં ગણ્હન્તીતિ **સાથલિકા**તિ વુત્તં. **સિથિલ**ન્તિ ચ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, સિથિલસદ્દેન વા સમાનત્થસ્સ સાથલસદ્દસ્સ વસેન સાથલિકાતિ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. **અવગમનટ્ઠેના**તિ અધોગમનટ્ઠેન, ઓરમ્ભાગિયભાવેનાતિ અત્થો. **ઉપધિવિવેકે**તિ

સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગતાય ઉપધિવિવિત્તે. **ઓરોપિતધુરા**તિ ઉજ્ઝિતુસ્સાહા. **દુવિધમ્પિ વીરિયન્**તિ કાયિકં ચેતસિકઞ્ચ વીરિયં.

૪૬. ચતુત્થે **ઇદં દુક્ખન્**તિ દુક્ખસ્સ અરિયસચ્ચસ્સ પચ્ચક્ખતો અગ્ગહિતભાવદસ્સનત્થં વુત્તં. **એત્તકમેવ દુક્ખન્**તિ તસ્સ પરિચ્છિજ્જ અગ્ગહિતભાવદસ્સનત્થં. **ઇતો ઉદ્ધં દુક્ખં નત્થી**તિ અનવસેસેત્વા અગ્ગહિતભાવદસ્સનત્થં. **યથાસભાવતો નપ્પજાનન્તી**તિ સરસલક્ખણપ્પટિવેધેન અસમ્મોહતો નપ્પટિવિજ્ઝન્તિ. અસમ્મોહપટિવેધો ચ યથા તસ્મિં ઞાણે પવત્તે પચ્છા દુક્ખસ્સ રૂપાદિપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા પવત્તિ. **અચ્ચન્તક્ખયો**તિ અચ્ચન્તક્ખયનિમિત્તં નિબ્બાનં. **અસમુપ્પત્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. યં નિબ્બાનં મગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયટ્ઠેન કારણભૂતં આગમ્મ તદુભયમ્પિ નિરુજ્ઝતિ, તં તેસં અસમુપ્પત્તિ નિબ્બાનં દુક્ખનિરોધોતિ વુચ્ચતિ.

૪૭. પઞ્ચમે વિસેસનસ્સ પરનિપાતેન "**પરિસાકસટો**"તિ વુત્તન્તિ આહ "**કસટપરિસા**"તિઆદિ. ''કસટપરિસા''તિ હિ વત્તબ્બે ''પરિસાકસટો''તિ વુત્તં. **પરિસામણ્ડો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૪૮. છટ્ઠે **ગમ્ભીરા**તિ અગાધા દુક્ખોગાળ્હા. **પાળિવસેના**તિ ઇમિના યો ધમ્મપટિસમ્ભિદાય વિસયો ગમ્ભીરભાવો, તમાહ. ધમ્મપ્પટિવેધસ્સ હિ દુક્કરભાવતો ધમ્મસ્સ પાળિયા દુક્ખોગાળ્હતાય ગમ્ભીરભાવો. "**પાળિવસેન ગમ્ભીરા**"તિ વત્વા "**સલ્લસુત્તસદિસા**"તિ વુત્તં તસ્સ ''અનિમિત્તમનઞ્ઞાત''ન્તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૫૭૯) પાળિવસેન ગમ્ભીરતાય લબ્ભનતો. તથા હિ તત્થ તા ગાથા દુવિઞ્ઞેય્યરૂપા તિટ્ઠન્તિ. દુવિઞ્ઞેય્યઞ્હિ ઞાણેન દુક્ખોગાળ્હન્તિ કત્વા ''ગમ્ભીર''ન્તિ વુચ્ચતિ. પુબ્બાપરમ્પેત્થ કાસઞ્ચિ ગાથાનં દુવિઞ્ઞેય્યતાય દુક્ખોગાળ્હમેવ, તસ્મા તં ''પાળિવસેન ગમ્ભીરા''તિ વુત્તં. ઇમિનાવ નયેન "**અત્થવસેન ગમ્ભીરા**"તિ એત્થાપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **મહાવેદલ્લસુત્તસ્સ** (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૯ આદયો) અત્થવસેન ગમ્ભીરતા સુવિઞ્ઞેય્યાવ. લોકં ઉત્તરતીતિ લોકુત્તરો, નવવિધો અપ્પમાણધમ્મો. સો અત્થભૂતો એતેસં અત્થીતિ **લોકુત્તરા**. તેનાહ "**લોકુત્તરઅત્થદીપકા**"તિ.

સત્તસુઞ્ઞં ધમ્મમત્તમેવાતિ સત્તેન અત્તના સુઞ્ઞં કેવલં ધમ્મમત્તમેવ. **ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બન્**તિ લિઙ્ગવચનવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ "**ઉગ્ગહેતબ્બે ચ પરિયાપુણિતબ્બે ચા**"તિ. કવિનો કમ્મં કવિતા. યં પનસ્સ કમ્મં, તં તેન કતન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**કવિતાતિ કવીહિ કતા**"તિ. **ઇતરન્**તિ કાવેય્યાતિ પદં, કાબ્યન્તિ વુત્તં હોતિ. **કાબ્યન્**તિ ચ કવિના વુત્તન્તિ અત્થો. તેનાહ "**તસ્સેવ વેવચનન્**"ન્તિ. **વિચિત્રઅક્ખરા**તિ વિચિત્તાકારક્ખરા વિઞ્ઞાપનીયા. **સાસનતો બહિભૂતા**તિ ન સાસનાવચરા. **તેસં સાવકેહી**તિ બુદ્ધાનં સાવકાતિ અપઞ્ઞાતાનં યેસં કેસઞ્ચિ સાવકેહિ. **ન ચેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિપુચ્છન્તી**તિ યે વાચેન્તિ, યે ચ સુણન્તિ, તે અઞ્ઞમઞ્ઞં અત્થાદિં નપ્પટિપુચ્છન્તિ, કેવલં વાચનસવનમત્તેનેવ પરિતુટ્ઠા હોન્તિ. **ચારિકં ન વિચરન્તી**તિ અસુકસ્મિં ઠાને અત્થાદિં જાનન્તા અત્થીતિ પુચ્છનત્થાય ચારિકં ન ગચ્છન્તિ તાદિસસ્સ પુગ્ગલસ્સ અભાવતો તસ્સ ચ પુબ્બાપરવિરોધતો. **કથં રોપેતબ્બન્**તિ કેન પકારેન નિક્ખિપિતબ્બં. અત્થો નામ સભાવતો અનુસન્ધિતો સમ્બન્ધતો પુબ્બાપરતો આદિપરિયોસાનતો ચ ઞાતો સમ્માઞાતો હોતીતિ આહ "**કો અત્થો**"તિઆદિ. **અનુત્તાનીકતન્**તિ અક્ખરસન્નિવેસાદિના અનુત્તાનીકતં. **કઙ્ખાયા**તિ સંસયસ્સ.

૪૯. સત્તમે કિલેસેહી આમસિતબ્બતો આમિસં, ચત્તારો પચ્ચયા. તદેવ ગરુ ગરુકાતબ્બં એતેસં, ન ધમ્મોતિ **આમિસગરૂ**. તેનાહ “**લોકુત્તરધમ્મં લામકતો ગહેત્વા ઠિતપરિસા**”તિ. ઉભતો ભાગતો વિમુત્તોતિ **ઉભતોભાગવિમુત્તો**. **દ્વીહિ ભાગેહિ** દ્વે વારે વિમુત્તો. **પઞ્ઞાય વિમુત્તો**તિ સમથસન્નિસ્સયેન વિના અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય વિમુત્તો. તેનાહ “**સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવો**”તિ . **કાયેના**તિ નામકાયેન. **ઝાનફસ્સં ફુસિત્વા**તિ અટ્ઠસમાપત્તિસઞ્ઞિતં ઝાનફસ્સં અધિગમવસેન ફુસિત્વા. પચ્છા નિરોધં નિબ્બાનં યથા આલોચિતં નામકાયેન સચ્છિકરોતીતિ **કાયસક્ખી**. ન તુ વિમુત્તો એકચ્ચાનં આસવાનં અપરિક્ખીણત્તા. **દિટ્ઠન્તં પત્તો**તિ દિટ્ઠસ્સ અન્તો અનન્તરો કાલો દિટ્ઠન્તો, દસ્સનસઙ્ખાતસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણસ્સ અનન્તરં પત્તોતિ અત્થો. પઠમફલતો પટ્ઠાય હિ યાવ અગ્ગમગ્ગા દિટ્ઠિપ્પત્તો. તેનાહ “**ઇમે દ્વેપિ છસુ ઠાનેસુ લબ્ભન્તી**”તિ.

સદ્દહન્તો વિમુત્તોતિ એતેન સબ્બથા અવિમુત્તસ્સ સદ્ધામત્તેન વિમુત્તભાવદસ્સનેન સદ્ધાવિમુત્તસ્સ સેક્ખભાવમેવ વિભાવેતિ. **સદ્ધાવિમુત્તો**તિ વા સદ્ધાય અવિમુત્તોતિ અત્થો. **છસુ ઠાનેસૂ**તિ પઠમફલતો પટ્ઠાય છસુ ઠાનેસુ. **ધમ્મં અનુસ્સરતી**તિ પઠમમગ્ગપઞ્ઞાસઙ્ખાતં ધમ્મં અનુસ્સરતિ. **સદ્ધં અનુસ્સરતી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ઉભોપિ હેતે સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠાયેવ. **ઇમં કસ્મા ગણ્હન્તી**તિ એવં એકન્તપાસંસેસુ અરિયેસુ ગય્હમાનેસુ ઇમં એકન્તનિન્દિતં લામકં દુસ્સીલં કસ્મા ગણ્હન્તિ. સબ્બેસુ સબ્બતા સદિસેસુ લબ્ભમાનોપિ વિસેસો ન પઞ્ઞાયતિ, વિસભાગે પન સતિ એવ પઞ્ઞાયતિ પટભાવેન વિય ચિત્તપટસ્સાતિ આહ “**એકચ્ચેસુ પના**”તિઆદિ. **ગન્થિતા**તિ અવબદ્ધા. **મુચ્છિતા**તિ મુચ્છં સમ્મોહં આપન્ના. **છન્દરાગઅપકડ્ઢનાયા**તિ છન્દરાગસ્સ અપનયનત્થં. **નિસ્સરણપઞ્ઞાયા**તિ તતો નિસ્સરણાવહાય પઞ્ઞાય વિરહિતા.

પઞ્ઞાધુરેનાતિ વિપસ્સનાભિનિવેસેન. **અભિનિવિટ્ઠો**તિ વિપસ્સનામગ્ગં ઓતિણ્ણો. **તસ્મિં ખણે**તિ સોતાપત્તિમગ્ગક્ખણે. **ધમ્માનુસારી નામ** પઞ્ઞાસઙ્ખાતેન ધમ્મેન અરિયમગ્ગસોતસ્સ અનુસ્સરણતો. **કાયસક્ખી નામ** નામકાયેન સચ્છિકાતબ્બસ્સ નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકરણતો. વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદાનં વસેન **દ્વિક્ખત્તું**. અરૂપજ્ઝાનેહિ રૂપકાયતો, અગ્ગમગ્ગેન સેસકાયતોતિ **દ્વીહિ ભાગેહિ** નિસ્સક્કવચનઞ્ચેતં. દિટ્ઠન્તં પત્તો, દિટ્ઠત્તા વા પત્તોતિ **દિટ્ઠિપ્પત્તો**. તત્થ **દિટ્ઠન્તં પત્તો**તિ દસ્સનસઙ્ખાતસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણસ્સ અનન્તરં પત્તોતિ અત્થો. **દિટ્ઠત્તા**તિ ચતુસચ્ચદસ્સનસઙ્ખાતાય પઞ્ઞાય નિરોધસ્સ દિટ્ઠત્તા. ઝાનફસ્સરહિતાય સાતિસયાય પઞ્ઞાય એવ વિમુત્તોતિ **પઞ્ઞાવિમુત્તો**. સેસં વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૫૦. અટ્ઠમે ન સમાતિ **વિસમા**. કાયકમ્માદીનં વિસમત્તા તતો એવ તત્થ પક્ખલનં સુલભન્તિ આહ “**સપક્ખલનટ્ઠેના**”તિ. **નિપ્પક્ખલનટ્ઠેના**તિ પક્ખલનાભાવેન. **ઉદ્ધમ્માની**તિ ધમ્મતો અપેતાનિ. **ઉબ્બિનયાની**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

૫૧. નવમે **અધમ્મિકા**તિ અધમ્મે નિયુત્તા. તેનાહ “**નિદ્ધમ્મા**”તિ, ધમ્મરહિતાતિ અત્થો.

૫૨. દસમે **ગણ્હન્તી**તિ પવત્તેન્તિ. **ન ચેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં સઞ્ઞાપેન્તી**તિ મૂલતો પટ્ઠાય તં અધિકરણં યથા વૂપસમ્મતિ, એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં ઇતરીતરે ન સમ્મા જાનાપેન્તિ. સઞ્ઞાપનત્થં સન્નિપાતે સતિ તત્થ યુત્તપત્તકરણેન સઞ્ઞત્તિયા ભવિતબ્બં, તે પન સઞ્ઞાપનત્થં ન સન્નિપતન્તિ. **ન પેક્ખાપેન્તી**તિ તં અધિકરણં મૂલતો પટ્ઠાય અઞ્ઞમઞ્ઞં ન પેક્ખાપેન્તિ. અસઞ્ઞત્તિયેવ અત્તના ગહિતપક્ખસ્સ બલં એતેસન્તિ **અસઞ્ઞત્તિબલા. ન તથા**

મન્તેન્તીતિ સન્દિટ્ઠિપરામાસિઆધાનગ્ગાહિદુપ્પટિનિસ્સગ્ગિભાવેન તથા ન મન્તેન્તિ. તેનાહ ‘‘**થામસા**’’તિઆદિ. **ઉત્તાનત્થોયેવ** કણ્હપક્ખે વુત્તપ્પટિપક્ખેન ગહેતબ્બત્તા.

પરિસવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૨. દુતિયપણ્ણાસકં

(૬) ૧. પુગ્ગલવગ્ગવણ્ણના

૫૩. દુતિયપણ્ણાસકસ્સ પઠમે હિતગ્ગહણેન મેત્તા વુત્તા હોતિ, ન કરુણા, અનુકમ્પાગહણેન પન કરુણાતિ **ચક્કવત્તિના સદ્ધિં ગહિતત્તા “લોકાનુકમ્પાયા”તિ ન વુત્તં**. નિપ્પરિયાયતો લોકાનુકમ્પા નામ સમ્માસમ્બુદ્ધાધીનાતિ. **દ્વે**તિ મનુસ્સદેવસમ્પત્તિવસેન દ્વે સમ્પત્તિયો. તા દ્વે, નિબ્બાનસમ્પત્તિ ચાતિ **તિસ્સો**.

૫૪. દુતિયે બહુસો લોકે ન ચિણ્ણા ન પવત્તા મનુસ્સાતિ **આચિણ્ણમનુસ્સા**. કદાચિદેવ હિ નેસં લોકે નિબ્બત્તિ અભૂતપુબ્બા ભૂતાતિ **અબ્ભુતમનુસ્સા**.

૫૫. તતિયે **દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ અનુતાપં કરોતિ** તસ્સ એકબુદ્ધખેત્તભાવતો.

૫૬. ચતુત્થે **થૂપસ્સ યુત્તા**તિ ધાતુયો પક્ખિપિત્વા થૂપકરણસ્સ યુત્તા.

૫૭. પઞ્ચમે **અત્તનો આનુભાવેના**તિ સયમ્ભુઞાણેન. **બુદ્ધા**તિ બુદ્ધવન્તો.

૫૮. છટ્ઠે **પહીનત્તા ન ભાયતી**તિ અત્તસિનેહાભાવતો ન ભાયતિ. સક્કાયદિટ્ઠિગ્ગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં, અત્તસિનેહસ્સ પટિઘસ્સ તદેકટ્ઠસમ્મોહસ્સ ચ વસેન ભાયનં હોતીતિ તેસમ્પિ પહીનત્તા ન ભાયતિ, અઞ્ઞથા સોતાપન્નાદીનં અભયેન ભવિતબ્બં સિયા. **સક્કાયદિટ્ઠિયા બલવત્તા**તિ એત્થ અહંકારસમ્મોહનતાદીનમ્પિ બલવત્તાતિ વત્તબ્બં.

૫૯. સત્તમે **અસ્સાજાનીયો**તિ લિખન્તિ, **ઉસભાજાનીયો**તિ પન પાઠોતિ.

૬૧. નવમે **તત્થા**તિ અન્તરાપણે. **એકો**તિ દ્વીસુ કિન્નરેસુ એકો. અમ્બિલિકાફલઞ્ચ અદ્દસાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **અમ્બિલિકાફલ**ન્તિ તિન્તિણીફલન્તિ વદન્તિ, ચતુરમ્બિલન્તિ અપરે. **દ્વે અત્થે**તિ પાળિયં વુત્તે દ્વે અત્થે.

૬૨. દસમે યથાઆરદ્ધે કિચ્ચે વત્તમાને અન્તરા એવ પટિગમનં પટિવાનં, નત્થિ એતસ્સ પટિવાનન્તિ **અપ્પટિવાનો**. તત્થ અસંકોચપ્પત્તો. તેનાહ “**અનુક્કણ્ઠિતો**”તિઆદિ.

૬૩. એકાદસમે **સન્નિવાસ**ન્તિ સહવાસં. યથા અસપ્પુરિસા સહ વસન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં અગારવેન અનાદરિયં કરોન્તિ, તપ્પટિક્ખેપેન સપ્પુરિસાનં સગારવપ્પટિપત્તિદસ્સનપરમિદં સુત્તં દટ્ઠબ્બં.

૬૪. દ્વાદસમે **દ્વીસુપિ પક્ખેસૂ**તિ વિવાદાપન્નાનં ભિક્ખૂનં દ્વીસુપિ પક્ખેસુ. **સંસરમાના**તિ પવત્તમાના. **દિટ્ઠિપળાસો**તિ દિટ્ઠિસન્નિસ્સયો પળાસો યુગગ્ગાહો. **આઘાતેન્તો**તિ આહનન્તો બાધેન્તો. **અનભિરાધનવસેના**તિ યસ્સ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ તદઞ્ઞેસઞ્ચ અત્થસ્સ અનભિરાધનવસેન. **સબ્બમ્પેત**ન્તિ વચીસંસારોતિ સબ્બમ્પેતં. અત્તનો ચિત્તે પરિસાય ચ ચિત્તેતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો.

પુગ્ગલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૭) ૨. સુખવગ્ગવણ્ણના

૬૫. દુતિયસ્સ પઠમે **સબ્બકામનિપ્ફત્તિમૂલકં સુખન્તિ** અનવસેસઉપભોગપરિભોગવત્થુનિપ્ફત્તિહેતુકં કામસુખં. **પબ્બજ્જામૂલકં સુખન્તિ** પબ્બજ્જાહેતુકં પવિવેકસુખં.

૬૬. દુતિયે **કામે**તિ પઞ્ચ કામગુણે, સબ્બેપિ વા તેભૂમકે ધમ્મે. વુત્તઞ્હેતં ''સબ્બેપિ તેભૂમકા ધમ્મા કમનીયટ્ઠેન કામા''તિ (મહાનિ॰ ૧). **નેક્ખમ્મં વુચ્ચતિ પબ્બજ્જા** ઘરબન્ધનતો નિક્ખન્તત્તા. નિબ્બાનમેવ વા –

> ''પબ્બજ્જા પઠમં ઝાનં, નિબ્બાનઞ્ચ વિપસ્સના;
> સબ્બેપિ કુસલા ધમ્મા, નેક્ખમ્મન્તિ પવુચ્ચરે''તિ. (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૯) –

હિ વુત્તં.

૬૭. તતિયે ઉપધી વુચ્ચન્તિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા, તન્નિસ્સિતં સુખં **ઉપધિસુખં**. તપ્પટિપક્ખતો **નિરુપધિસુખં લોકુત્તરસુખં**.

૬૮. ચતુત્થે વટ્ટપરિયાપન્નં સુખં **વટ્ટસુખં**. નિબ્બાનારમ્મણં સુખં **વિવટ્ટસુખં**.

૬૯. પઞ્ચમે **સંકિલેસન્તિ** સંકિલિટ્ઠં. તેનાહ ''**વટ્ટગામિસુખ**''ન્તિ. **વિવટ્ટસુખન્તિ** મગ્ગફલસહગતં સુખં.

૭૦. છટ્ઠે અરિયાનમેવ સુખં **અરિયસુખં**, અરિયઞ્ચ તં સુખઞ્ચાતિપિ **અરિયસુખં**. અનરિયાનમેવ સુખં **અનરિયસુખં**. અનરિયઞ્ચ તં સુખઞ્ચાતિપિ **અનરિયસુખં**.

૭૧. સત્તમે **તન્તિ** ચેતસિકસુખં.

૭૨. અટ્ઠમે સહ પીતિયા વત્તતીતિ **સપ્પીતિકં**, પીતિસહગતં સુખં. સભાવતો વિરાગતો ચ નત્થિ એતસ્સ પીતીતિ **નિપ્પીતિકં સુખં**. અટ્ઠકથાયં પનેત્થ ઝાનસુખમેવ ઉદ્ધટં, તથા ચ ''લોકિયસપ્પીતિકસુખતો લોકિયનિપ્પીતિકસુખં અગ્ગ''ન્તિ વુત્તં. લોકિયનિપ્પીતિકમ્પિ હિ અગ્ગં લબ્ભતેવાતિ ભૂમન્તરં ભિન્દિત્વા અગ્ગભાવો વેદિતબ્બો.

૭૩. નવમે સાતસભાવમેવ સુખં **સાતસુખં**, ન ઉપેક્ખાસુખં વિય અસાતસભાવં. કામઞ્ચેત્થ કાયવિઞ્ઞાણસહગતમ્પિ સાતસુખમેવ, અટ્ઠકથાયં પન ''તીસુ ઝાનેસુ સુખ''ન્તેવ વુત્તં.

૭૪. દસમે સમાધિસમ્પયુત્તં સુખં **સમાધિસુખં**. ન સમાધિસમ્પયુત્તં સુખં **અસમાધિસુખં**.

૭૫. એકાદસમે સુત્તન્તકથા એસાતિ ''**સપ્પીતિકં ઝાનદ્વય**''ન્તિ વુત્તં.

૭૭. તેરસમે રૂપજ્ઝાનં રૂપં ઉત્તરપદલોપેન, તં આરમ્મણં એતસ્સાતિ **રૂપારમ્મણં**. ચતુત્થજ્ઝાનગ્ગહણં પન યદસ્સ પટિયોગી, તેન સમાનયોગક્ખમદસ્સનપરં. **યં કિઞ્ચિ રૂપન્તિ** યં કિઞ્ચિ રુપ્પનલક્ખણં રૂપં. તપ્પટિક્ખેપેન **અરૂપં** વેદિતબ્બં.

સુખવગ્ગાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૮) ૩. સનિમિત્તવગ્ગવણ્ણના

૭૮-૭૯. તતિયસ્સ પઠમે નિમીયતિ એત્થ ફલં અવસેસપચ્ચયેહિ પક્ખિપીયતિ વિયાતિ **નિમિત્તં**, કારણન્તિ આહ ''**સનિમિત્તાતિ સકારણા**''તિ. **દુતિયાદીસૂ**તિ દુતિયસુત્તાદીસુ. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના નિદાનાદિપદાનમ્પિ કારણપરિયાયમેવ દીપેતિ. નિદદાતિ ફલન્તિ **નિદાનં**, હિનોતિ ફલં પતિટ્ઠાતિ એતેનાતિ **હેતુ**, સઙ્ખરોતિ ફલન્તિ **સઙ્ખારો**, પટિચ્ચ એતસ્મા ફલં એતીતિ **પચ્ચયો**, રુપ્પતિ નિરુપ્પતિ ફલં એત્થાતિ **રૂપ**ન્તિ એવં નિદાનાદિપદાનમ્પિ હેતુપરિયાયતા વેદિતબ્બા.

૮૪. સત્તમે **પચ્ચયભૂતાયા**તિ સહજાતાદિપચ્ચયભૂતાય.

૮૭. દસમે સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય પચ્ચયેહિ કતોતિ સઙ્ખતો, સઙ્ખતો ધમ્મો આરમ્મણં એતેસન્તિ **સઙ્ખતારમ્મણા**. **મગ્ગક્ખણે ન હોન્તિ નામ** પહીયન્તીતિ કત્વા. **નાહેસુ**ન્તિ એત્થ ''વુચ્ચન્તી''તિ અજ્ઝાહરિતબ્બં. **યાવ અરહત્તા દેસના દેસિતા** તંતંસુત્તપરિયોસાને ''ન હોન્તી''તિ વુત્તત્તા.

સનિમિત્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૯) ૪. ધમ્મવગ્ગવણ્ણના

૮૮. ચતુત્થસ્સ પઠમે **ફલસમાધીતિ** ચતૂસુપિ અરિયફલેસુ સમાધિ. તથા **ફલપઞ્ઞા** વેદિતબ્બા.

૮૯. દુતિયે સમ્પયુત્તધમ્મે પરિગ્ગણ્હાતીતિ **પગ્ગાહો**. ન વિક્ખિપતીતિ **અવિક્ખેપો**.

૯૦. તતિયે નમનટ્ઠેન **નામં**. રુપ્પનટ્ઠેન **રૂપં**. સમ્મસનચારસ્સ અધિપ્પેતત્તા "**ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધા**"ત્વેવ વુત્તં. તેનાહ "**ધમ્મ-કોટ્ઠાસપરિચ્છેદઞાણં નામ કથિત**"ન્તિ.

૯૧. ચતુત્થે વિજાનનટ્ઠેન **વિજ્જા**. વિમુચ્ચનટ્ઠેન **વિમુત્તિ**.

૯૨. પઞ્ચમે ભવો નામ સસ્સતં સદા ભાવતો, સસ્સતવસેન ઉપ્પજ્જનદિટ્ઠિ **ભવદિટ્ઠિ**. વિભવો નામ ઉચ્છેદો વિનાસનટ્ઠેન, વિભવવસેન ઉપ્પજ્જનદિટ્ઠિ **વિભવદિટ્ઠિ**. **ઉત્તાનત્થાનેવ** હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા.

૯૫. અટ્ઠમે દુક્ખં વચો એતસ્મિં વિપ્પટિકૂલગાહિમ્હિ વિપચ્ચનીકસાતે અનાદરે પુગ્ગલેતિ દુબ્બચો, તસ્સ કમ્મં દોવચસ્સં, તસ્સ દુબ્બચસ્સ પુગ્ગલસ્સ અનાદરિયવસેન પવત્તા ચેતના. તસ્સ ભાવો **દોવચસ્સતા**. **તસ્સ ભાવો**તિ ચ તસ્સ યથાવુત્તસ્સ દોવચસ્સસ્સ અત્થિભાવો, અત્થતો દોવચસ્સમેવ. વિત્થારતો પનેસા ''તત્થ કતમા દોવચસ્સતા? સહધમ્મિકે વુચ્ચમાને દોવચસ્સાય''ન્તિ **અભિધમ્મે** આગતા. સા અત્થતો સઙ્ખારક્ખન્ધો હોતિ. ચતુન્નં વા ખન્ધાનં એતેનાકારેન પવત્તાનં એતં અધિવચનન્તિ વદન્તિ.

પાપયોગતો પાપા અસ્સદ્ધાદયો પુગ્ગલા એતસ્સ મિત્તાતિ પાપમિત્તો, તસ્સ ભાવો **પાપમિત્તતા**. વિત્થારતો પનેસા ''તત્થ કતમા પાપમિત્તતા? યે તે પુગ્ગલા અસ્સદ્ધા દુસ્સીલા અપ્પસ્સુતા મચ્છરિનો દુપ્પઞ્ઞા. યા તેસં સેવના નિસેવના સંસેવના ભજના સમ્ભજના ભત્તિ સમ્ભત્તિ તંસમ્પવઙ્કતા''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૩૩) એવં આગતા. સાપિ અત્થતો દોવચસ્સતા વિય દટ્ઠબ્બા. યાય હિ ચેતનાય પુગ્ગલો પાપસમ્પવઙ્કો નામ હોતિ, સા ચેતના ચત્તારોપિ વા અરૂપિનો ખન્ધા તદાકારપ્પવત્તા **પાપમિત્તતા**.

૯૬. નવમે સુખં વચો એતસ્મિં પદક્ખિણગાહિમ્હિ અનુલોમસાતે સાદરે પુગ્ગલેતિ **સુબ્બચો**તિઆદિના, કલ્યાણા સદ્ધાદયો પુગ્ગલા એતસ્સ મિત્તાતિ **કલ્યાણમિત્તો**તિઆદિના વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

૯૭. દસમે પથવીધાતુઆદયો સુખધાતુકામધાતુઆદયો ચ એતાસ્વેવ અન્તોગધાતિ એતાસુ કોસલ્લે દસ્સિતે તાસુપિ કોસલ્લં દસ્સિતમેવ હોતીતિ "**અટ્ઠારસ ધાતુયો**"તિ વુત્તં. **ધાતૂતિ જાનન**ન્તિ ઇમિના અટ્ઠારસન્નં ધાતૂનં સભાવપરિચ્છેદિકા સવનધારણસમ્મસનપ્પટિવેધપઞ્ઞા વુત્તા. તત્થ ધાતૂનં સવનધારણપઞ્ઞા સુતમયા, ઇતરા ભાવનામયા. તત્થાપિ સમ્મસનપઞ્ઞા લોકિયા . વિપસ્સના હિ સા, ઇતરા લોકુત્તરા. લક્ખણાદિવસેન અનિચ્ચાદિવસેન ચ મનસિકરણં મનસિકારો, તત્થ કોસલ્લં **મનસિકારકુસલતા**. અટ્ઠારસન્નંયેવ ધાતૂનં સમ્મસનપ્પટિવેધપચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા મનસિકારકુસલતા, સા આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેન તિધા ભિન્ના. તથા હિ સમ્મસનપઞ્ઞા તસ્સા આદિ, પટિવેધપઞ્ઞા મજ્ઝે, પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા પરિયોસાનં.

૯૮. એકાદસમે આપત્તિયોવ આપત્તિક્ખન્ધા. તા પન અન્તરાપત્તીનં અગ્ગહણેન પઞ્ચ, તાસં ગહણેન સત્ત હોન્તીતિ આહ “**પઞ્ચન્નઞ્ચ સત્તન્નઞ્ચ આપત્તિક્ખન્ધાન**”ન્તિ. **જાનન**ન્તિ ‘‘ઇમા આપત્તિયો, એત્તકા આપત્તિયો, એવઞ્ચ તાસં આપજ્જનં હોતી’’તિ જાનનં. એવં તિપ્પકારેન જાનનપઞ્ઞા હિ આપત્તિકુસલતા નામ. આપત્તિતો વુટ્ઠાપનપ્પયોગતાય કમ્મભૂતા વાચા કમ્મવાચા, તથાભૂતા અનુસ્સાવનવાચા. ‘‘ઇમાય કમ્મવાચાય ઇતો આપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતિ, હોન્તઞ્ચ પઠમે, તતિયે વા અનુસ્સાવને ય્ય-કારં પત્તે, ‘સંવરિસ્સામી’તિ વા પદે પરિયોસિતે હોતી’’તિ એવં તં તં આપત્તીહિ વુટ્ઠાનપરિચ્છેદજાનનપઞ્ઞા **આપત્તિવુટ્ઠાનકુસલતા**. **વુટ્ઠાન**ન્તિ ચ યથાપન્નાય આપત્તિયા યથા તથા અનન્તરાયતાપાદનં. એવં વુટ્ઠાનગ્ગહણેનેવ દેસનાયપિ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ.

ધમ્મવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૦) ૫. બાલવગ્ગવણ્ણના

૯૯. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **અનાગતં ભારં વહતીતિ** અત્તનો અસમ્પત્તં ભારં વહતિ. અથેરોવ સમાનો થેરેહિ વહિતબ્બં બીજનગ્ગાહધમ્મજ્ઝેસનાદિભારં વહતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અટ્ઠકથાયં** (મહાવ॰ અટ્ઠ॰ ૧૫૯-૧૬૦) પન યસ્મા સમ્મજ્જનાદિનવવિધં પુબ્બકિચ્ચં આણત્તેનેવ કાતબ્બં, પાતિમોક્ખઞ્ચ આણત્તેનેવ ઉદ્દિસિતબ્બં, તસ્મા તં સબ્બં વિના આણત્તિયા કરોન્તો અનાગતં ભારં વહતિ નામાતિ દસ્સેતું ''**સમ્મજ્જની પદીપો**''તિઆદિ વુત્તં. યઞ્હિ ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, ઉપોસથાગારં સમ્મજ્જિતુ''ન્તિઆદિના નયેન **પાળિયં** આગતં. અટ્ઠકથાસુ ચ –

''સમ્મજ્જની પદીપો ચ, ઉદકં આસનેન ચ;
ઉપોસથસ્સ એતાનિ, 'પુબ્બકરણ'ન્તિ વુચ્ચતિ.

''છન્દપારિસુદ્ધિઉતુક્ખાનં, ભિક્ખુગણના ચ ઓવાદો;
ઉપોસથસ્સ એતાનિ, 'પુબ્બકિચ્ચ'ન્તિ વુચ્ચતી''તિ. (મહાવ॰ અટ્ઠ ૧૬૮) –

એવં દ્વીહિ નામેહિ નવવિધં પુબ્બકિચ્ચં દસ્સિતં, તં અકત્વા ઉપોસથં કાતું ન વટ્ટતિ. તસ્મા ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, થેરેન ભિક્ખુના નવં ભિક્ખું આણાપેતુ''ન્તિ વચનતો થેરેન આણત્તેન અગિલાનેન ભિક્ખુના ઉપોસથાગારં સમ્મજ્જિતબ્બં, પાનીયં પરિભોજનીયં ઉપટ્ઠપેતબ્બં, આસનં પઞ્ઞાપેતબ્બં, પદીપો કાતબ્બો, અકરોન્તો દુક્કટં આપજ્જતિ.

થેરેનપિ પતિરૂપં ઞત્વા આણાપેતબ્બં, આણાપેન્તેનપિ યં કિઞ્ચિ કમ્મં કરોન્તો વા સદા કાલમેવ એકો વા ભારનિત્થરણકો વા સરભાણકધમ્મકથિકાદીસુ વા અઞ્ઞતરો ન ઉપોસથાગારસમ્મજ્જનત્થં આણાપેતબ્બો, અવસેસા પન વારેન આણાપેતબ્બા. સચે આણત્તો સમ્મજ્જનિં તાવકાલિકમ્પિ ન લભતિ, સાખાભઙ્ગં કપ્પિયં કારેત્વા સમ્મજ્જિતબ્બં, તમ્પિ અલભન્તસ્સ લદ્ધકપ્પિયં હોતિ. પદીપકરણેપિ વુત્તનયેનેવ આણાપેતબ્બો, આણાપેન્તેન ચ ''અમુકસ્મિં નામ ઓકાસે તેલં વા કપલ્લિકા વા અત્થિ, તં ગહેત્વા કરોહી''તિ વત્તબ્બો. સચે તેલાદીનિ નત્થિ, પરિયેસિતબ્બાનિ. પરિયેસિત્વા અલભન્તસ્સ લદ્ધકપ્પિયં હોતિ. અપિ ચ કપાલે અગ્ગિ જાલેતબ્બો. આસનપઞ્ઞાપનાણત્તિયમ્પિ વુત્તનયેનેવ આણાપેતબ્બો, આણત્તેન ચ સચે ઉપોસથાગારે આસનાનિ નત્થિ, સઙ્ઘિકાવાસતો આહરિત્વા પઞ્ઞાપેત્વા પુન આહરિતબ્બાનિ, આસનેસુ અસતિ કટસારકેપિ તટ્ટિકાયોપિ પઞ્ઞાપેતું વટ્ટતિ, તાસુપિ અસતિ સાખાભઙ્ગાનિ કપ્પિયં કારેત્વા પઞ્ઞાપેતબ્બાનિ. કપ્પિયકારકં અલભન્તસ્સ લદ્ધકપ્પિયં હોતિ.

છન્દપારિસુદ્ધીતિ એત્થ ઉપોસથકરણત્થં સન્નિપતિતે સઙ્ઘે બહિ ઉપોસથં કત્વા આગતેન સન્નિપાતટ્ઠાનં ગન્ત્વા કાયસામગ્ગિં અદેન્તેન છન્દો દાતબ્બો. યોપિ ગિલાનો વા કિચ્ચપ્પસુતો વા, તેન પારિસુદ્ધિં દેન્તેન છન્દો દાતબ્બો. કથં દાતબ્બો? એકસ્સ ભિક્ખુનો સન્તિકે ''છન્દં દમ્મિ, છન્દં મે હર, છન્દં મે આરોચેહી''તિ અયમત્થો કાયેન વા વાચાય વા ઉભયેન વા વિઞ્ઞાપેતબ્બો. એવં દિન્નો હોતિ છન્દો. અકતૂપોસથેન પન ગિલાનેન વા કિચ્ચપ્પસુતેન વા પારિસુદ્ધિ દાતબ્બા. કથં દાતબ્બા? એકસ્સ ભિક્ખુનો સન્તિકે ''પારિસુદ્ધિં દમ્મિ, પારિસુદ્ધિં મે હર, પારિસુદ્ધિં મે આરોચેહી''તિ અયમત્થો કાયેન વા વાચાય વા ઉભયેન વા વિઞ્ઞાપેતબ્બો. એવં દિન્ના હોતિ

પારિસુદ્ધિ. તં પન દેન્તેન છન્દોપિ દાતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, તદહુપોસથે પારિસુદ્ધિં દેન્તેન છન્દમ્પિ દાતું, સન્તિ સઙ્ઘસ્સ કરણીય’’ન્તિ. તત્થ પારિસુદ્ધિદાનં સઙ્ઘસ્સપિ અત્તનોપિ ઉપોસથકરણં સમ્પાદેતિ, ન અવસેસં સઙ્ઘકિચ્ચં. છન્દદાનં સઙ્ઘસ્સેવ ઉપોસથકરણઞ્ચ સેસકિચ્ચઞ્ચ સમ્પાદેતિ, અત્તનો પન ઉપોસથો અકતોયેવ હોતિ, તસ્મા પારિસુદ્ધિં દેન્તેન છન્દોપિ દાતબ્બો.

ઉતુક્ખાનન્તિ ‘‘હેમન્તાદીનં ઉતૂનં એત્તકં અતિક્કન્તં, એત્તકં અવસિટ્ઠ’’ન્તિ એવં ઉતૂનં આચિક્ખનં. **ભિક્ખુગણના**તિ ‘‘એત્તકા ભિક્ખૂ ઉપોસથગ્ગે સન્નિપતિતા’’તિ ભિક્ખૂનં ગણના. ઇદમ્પિ ઉભયં કત્વાવ ઉપોસથો કાતબ્બો. **ઓવાદો**તિ ભિક્ખુનોવાદો. ન હિ ભિક્ખૂનીહિ યાચિતં ઓવાદં અનારોચેત્વા ઉપોસથં કાતું વટ્ટતિ. ભિક્ખુનિયો હિ ‘‘સ્વે ઉપોસથો’’તિ આગન્ત્વા ‘‘અયં ઉપોસથો ચાતુદ્દસો, પન્નરસો’’તિ પુચ્છિત્વા પુન ઉપોસથદિવસે આગન્ત્વા ‘‘ભિક્ખુનિસઙ્ઘો, અય્ય, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પાદે વન્દતિ, ઓવાદૂપસઙ્કમનઞ્ચ યાચતિ, લભતુ કિર, અય્ય, ભિક્ખુનિસઙ્ઘો ઓવાદૂપસઙ્કમન’’ન્તિ એવં ઓવાદં યાચન્તિ. તં ઠપેત્વા બાલગિલાનગમિયે અઞ્ઞો સચેપિ આરઞ્ઞકો હોતિ, અપ્પટિગ્ગહેતું ન લભતિ, તસ્મા યેન સો પટિગ્ગહિતો, તેન ભિક્ખુના ઉપોસથગ્ગે પાતિમોક્ખુદ્દેસકો ભિક્ખુ એવં વત્તબ્બો ‘‘ભિક્ખુનિસઙ્ઘો, ભન્તે, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પાદે વન્દતિ, ઓવાદૂપસઙ્કમનઞ્ચ યાચતિ, લભતુ કિર, ભન્તે, ભિક્ખુનિસઙ્ઘો ઓવાદૂપસઙ્કમન’’ન્તિ.

પાતિમોક્ખુદ્દેસકેન વત્તબ્બં – ‘‘અત્થિ કોચિ ભિક્ખુ ભિક્ખુનોવાદકો સમ્મતો’’તિ. સચે હોતિ કોચિ ભિક્ખુ ભિક્ખુનોવાદકો સમ્મતો, તતો તેન સો વત્તબ્બો – ‘‘ઇત્થન્નામકો ભિક્ખુ ભિક્ખુનોવાદકો સમ્મતો, તં ભિક્ખુનિસઙ્ઘો ઉપસઙ્કમતૂ’’તિ. સચે નત્થિ, તતો તેન પુચ્છિતબ્બં – ‘‘કો આયસ્મા ઉસ્સહતિ ભિક્ખુનિયો ઓવદિતુ’’ન્તિ. સચે કોચિ ઉસ્સહતિ, સોપિ ચ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતો, તં તત્થેવ સમ્મન્નિત્વા ઓવાદપ્પટિગ્ગાહકો વત્તબ્બો – ‘‘ઇત્થન્નામો ભિક્ખુ ભિક્ખુનોવાદકો સમ્મતો, તં ભિક્ખુનિસઙ્ઘો ઉપસઙ્કમતૂ’’તિ. સચે પન ન કોચિ ઉસ્સહતિ, પાતિમોક્ખુદ્દેસકેન વત્તબ્બં – ‘‘નત્થિ કોચિ ભિક્ખુ ભિક્ખુનોવાદકો સમ્મતો, પાસાદિકેન ભિક્ખુનિસઙ્ઘો સમ્પાદેતૂ’’તિ. એત્તાવતા હિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલં સાસનં આરોચિતં હોતિ. તેન ભિક્ખુના ‘‘સાધૂ’’તિ સમ્પટિચ્છિત્વા પાટિપદે ભિક્ખુનીનં આરોચેતબ્બં. પાતિમોક્ખમ્પિ ‘‘ન, ભિક્ખવે, અનજ્ઝિટ્ઠેન પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિતબ્બં, યો ઉદ્દિસેય્ય, આપત્તિ દુક્કટસ્સા’’તિ વચનતો અનાણત્તેન ન ઉદ્દિસિતબ્બં. ‘‘થેરાધેય્યં પાતિમોક્ખ’’ન્તિ હિ વચનતો સઙ્ઘત્થેરો વા પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસેય્ય , ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, યો તત્થ ભિક્ખુ બ્યત્તો પટિબલો, તસ્સાધેય્યં પાતિમોક્ખ’’ન્તિ વચનતો નવકતરો વા થેરેન આણત્તો. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

૧૦૯. એકાદસમે **ન કુક્કુચ્ચાયિતબ્બં કુક્કુચ્ચાયતી**તિ ન કુક્કુચ્ચાયિતું યુત્તકં કુક્કુચ્ચાયતિ. સૂકરમંસં લભિત્વા ‘‘અચ્છમંસ’’ન્તિ કુક્કુચ્ચાયતિ, ‘‘સૂકરમંસ’’ન્તિ જાનન્તોપિ ‘‘અચ્છમંસ’’ન્તિ કુક્કુચ્ચાયતિ, ન પરિભુઞ્જતીતિ વુત્તં હોતિ. એવં મિગમંસં ‘‘દીપિમંસ’’ન્તિ, કાલે સન્તેયેવ ‘‘કાલો નત્થી’’તિ, અપ્પવારેત્વા ‘‘પવારિતોમ્હી’’તિ, પત્તે રજસ્મિં અપતિતેયેવ ‘‘પતિત’’ન્તિ, અત્તાનં ઉદ્દિસ્સ મચ્છમંસે અકતેયેવ ‘‘મં ઉદ્દિસ્સ કત’’ન્તિ કુક્કુચ્ચાયતિ. **કુક્કુચ્ચાયિતબ્બં ન કુક્કુચ્ચાયતી**તિ કુક્કુચ્ચાયિતું યુત્તં ન કુક્કુચ્ચાયતિ. અચ્છમંસં લભિત્વા ‘‘સૂકરમંસ’’ન્તિ ન કુક્કુચ્ચાયતિ, ‘‘અચ્છમંસ’’ન્તિ જાનન્તોપિ ‘‘સૂકરમંસ’’ન્તિ ન કુક્કુચ્ચાયતિ, મદ્દિત્વા વીતિક્કમતીતિ વુત્તં હોતિ. એવં દીપિમંસં મિગમંસન્તિ…પે॰… અત્તાનં ઉદ્દિસ્સ મચ્છમંસે કતે ‘‘મં ઉદ્દિસ્સ કત’’ન્તિ ન કુક્કુચ્ચાયતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘ન કુક્કુચ્ચાયિતબ્બન્તિ સઙ્ઘભોગસ્સ અપટ્ઠપનં અવિચારણં ન કુક્કુચ્ચાયિતબ્બં નામ, તં કુક્કુચ્ચાયતિ. કુક્કુચ્ચાયિતબ્બન્તિ તસ્સેવ પટ્ઠપનં વિચારણં, તં ન કુક્કુચ્ચાયતી’’તિ એત્તકમેવ વુત્તં. તત્થ **સઙ્ઘભોગસ્સા**તિ સઙ્ઘસ્સ ચતુપચ્ચયપરિભોગત્થાય

દિન્નખેત્તવત્થુતળાકાદિકસ્સ, તતો ઉપ્પન્નધઞ્ઞહિરઞ્ઞાદિકસ્સ ચ સઙ્ઘસ્સ ભોગસ્સ. **અપઙ્કપન**ન્તિ અસંવિદહનં. તેનાહ “**અવિચારણ**”ન્તિ. **તસ્સેવા**તિ યથાવુત્તસ્સેવ સઙ્ઘભોગસ્સ.

બાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૩. તતિયપણ્ણાસકં

(૧૧) ૧. આસાદુપ્પજહવગ્ગવણ્ણના

૧૧૯. તતિયપણ્ણાસકસ્સ પઠમે દુક્ખેન પજહિતબ્બાતિ **દુપ્પજહા**. **દુચ્ચજા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. દ્વિન્નં આસાનં દુચ્ચજભાવો કથં જાનિતબ્બોતિ પઠમં તાવ લાભાસાય દુચ્ચજભાવં વિભાવેતિ "**લાભાસાયા**"તિઆદિના. **ઉભતોબ્યૂળ્હ**ન્તિ યુદ્ધત્થાય ઉભતો સન્નિપતિતં. **પક્ખન્દન્તી**તિ અનુપ્પવિસન્તિ. **જીવિતાસાય દુપ્પજહત્તા**તિઆદિના જીવિતાસાય દુચ્ચજભાવં વિભાવેતિ.

૧૨૦. દુતિયે **દુલ્લભા**તિ ન સુલભા. **ઇણં દેમીતિ સઞ્ઞં કરોતી**તિ એવં સઞ્ઞં કરોન્તો વિય હોતીતિ અત્થો. એત્થ ચ ''પુબ્બકારીતિ પઠમં ઉપકારસ્સ કારકો. કતઞ્ઞૂ કતવેદીતિ તેન કતં ઞત્વા પચ્છા કારકો. તેસુ પુબ્બકારી 'ઇણં દેમી'તિ સઞ્ઞં કરોતિ, પચ્છા કારકો 'ઇણં જીરાપેમી'તિ સઞ્ઞં કરોતી''તિ એત્તકમેવ ઇધ વુત્તં. પુગ્ગલપણ્ણત્તિસંવણ્ણનાયં (પુ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૮૩) પન –

> ''પુબ્બકારીતિ પઠમમેવ કારકો. કતવેદીતિ કતં વેદેતિ, વિદિતં પાકટં કરોતિ. તે અગારિયાનગારિયેહિ દીપેતબ્બા. અગારિકેસુ હિ માતાપિતરો પુબ્બકારિનો નામ, પુત્તધીતરો પન માતાપિતરો પટિજગ્ગન્તા અભિવાદનાદીનિ તેસં કુરુમાના કતવેદિનો નામ. અનગારિયેસુ આચરિયુપજ્ઝાયા પુબ્બકારિનો નામ, અન્તેવાસિકસદ્ધિવિહારિકા આચરિયુપજ્ઝાયે પટિજગ્ગન્તા અભિવાદનાદીનિ ચ તેસં કુરુમાના કતવેદિનો નામ. તેસં આવિભાવત્થાય ઉપજ્ઝાયપોસકસોણત્થેરાદીનં વત્થૂનિ કથેતબ્બાનિ.
>
> ''અપરો નયો – પરેન અકતેયેવ ઉપકારે અત્તનિ કતં ઉપકારં અનપેક્ખિત્વા કારકો પુબ્બકારી, સેય્યથાપિ માતાપિતરો ચેવ આચરિયુપજ્ઝાયા ચ. સો દુલ્લભો સત્તાનં તણ્હાભિભૂતત્તા. પરેન કતસ્સ ઉપકારસ્સ અનુરૂપપ્પવત્તિં અત્તનિ કતં ઉપકારં ઉપકારતો જાનન્તો વેદિયન્તો કતઞ્ઞુકતવેદી સેય્યથાપિ માતાપિતુઆચરિયુપજ્ઝાયેસુ સમ્માપટિપન્નો. સોપિ દુલ્લભો સત્તાનં અવિજ્જાભિભૂતત્તા. અપિચ અકારણવચ્છલો પુબ્બકારી, સકારણવચ્છલો કતઞ્ઞુકતવેદી. 'કરિસ્સતિ મે'તિ એવમાદિકારણનિરપેક્ખકિરિયો પુબ્બકારી, 'કરિસ્સતિ મે'તિ એવમાદિકારણસાપેક્ખકિરિયો કતઞ્ઞુકતવેદી. તમોજોતિપરાયણો પુબ્બકારી, જોતિજોતિપરાયણો કતઞ્ઞુકતવેદી. દેસેતા પુબ્બકારી, પટિપજ્જિતા કતઞ્ઞુકતવેદી. સદેવકે લોકે અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો પુબ્બકારી, અરિયસાવકો કતઞ્ઞુકતવેદી''તિ વુત્તં.

તત્થ કારણેન વિના પવત્તહિતચિત્તો **અકારણવચ્છલો**. અનાગતમ્હિ પયોજનં અપેક્ખમાનો ''કરિસ્સતિ મે''તિઆદિના ચિત્તેન પઠમં ગહિતં તાદિસં કતં ઉપાદાય કતઞ્ઞૂ એવ નામ હોતિ, ન પુબ્બકારીતિ અધિપ્પાયેન "**કરિસ્સતિ મેતિ એવમાદિકારણસાપેક્ખકિરિયો કતઞ્ઞુકતવેદી**"તિ વુત્તં. **તમોજોતિપરાયણો** પુઞ્ઞફલાનિ અનુપજીવન્તો એવ પુઞ્ઞાનિ કરોતીતિ "**પુબ્બકારી**"તિ વુત્તો. પુઞ્ઞફલં ઉપજીવન્તો હિ કતઞ્ઞુપક્ખે તિટ્ઠતિ.

૧૨૧. તતિયે **તિત્તો**તિ સુહિતો પરિયોસિતો નિટ્ઠિતકિચ્ચતાય નિરુસ્સુક્કો. ગુણપારિપૂરિયા હિ પરિપુણ્ણો યાવદત્થો ઇધ તિત્તો વુત્તો. **તપ્પેતા**તિ અઞ્ઞેસમ્પિ તિત્તિકરો. **પચ્ચેકબુદ્ધો ચ તથાગતસાવકો ચ ખીણાસવો તિત્તો**તિ એત્થ પચ્ચેકબુદ્ધો નવલોકુત્તરધમ્મેહિ સયં તિત્તો પરિપુણ્ણો, અઞ્ઞં પન તપ્પેતું ન સક્કોતિ. તસ્સ હિ

ધમ્મકથાય અભિસમયો ન હોતિ, સાવકાનં પન ધમ્મકથાય અપરિમાણાનં દેવમનુસ્સાનં અભિસમયો હોતિ. એવં સન્તેપિ યસ્મા તે ધમ્મં દેસેન્તા ન અત્તનો વચનં કત્વા કથેન્તિ, બુદ્ધાનં વચનં કત્વા કથેન્તિ, સોતું નિસિન્નપરિસાપિ – ''અયં ભિક્ખુ ન અત્તના પટિવિદ્ધં ધમ્મં કથેતી''તિ ચિત્તીકારં કરોતિ. ઇતિ સો ચિત્તીકારો બુદ્ધાનંયેવ હોતિ. એવં તત્થ સમ્માસમ્બુદ્ધોવ તપ્પેતા નામ. યથા હિ ''અસુકસ્સ નામ ઇદઞ્ચિદઞ્ચ દેથા''તિ રઞ્ઞા આણત્તે કિઞ્ચાપિ આનેત્વા દેન્તિ, અથ ખો રાજાવ તત્થ દાયકો. યેહિપિ લદ્ધં હોતિ, તે ''રઞ્ઞા અમ્હાકં ઠાનન્તરં દિન્નં, ઇસ્સરિયવિભવો દિન્નો''ત્વેવ ગણ્હન્તિ, ન ''રાજપુરિસેહી''તિ એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં.

૧૨૨. ચતુત્થે **દુત્તપ્પયા**તિ અતપ્પયા, ન સક્કા કેનચિ તપ્પેતું. યો હિ ઉપટ્ઠાકકુલં વા ઞાતિકુલં વા નિસ્સાય વસમાનો ચીવરે જિણ્ણે તેહિ દિન્નં ચીવરં નિક્ખિપતિ, ન પરિભુઞ્જતિ . પુનપ્પુનં દિન્નમ્પિ ગહેત્વા નિક્ખિપતેવ. યો ચ તેનેવ નયેન લદ્ધં લદ્ધં વિસ્સજ્જેતિ, પરસ્સ દેતિ, પુનપ્પુનં લદ્ધમ્પિ તથેવ કરોતિ. ઇમે દ્વે પુગ્ગલા સકટેહિપિ પચ્ચયે ઉપનેન્તેન તપ્પેતું ન સક્કાતિ દુત્તપ્પયા.

૧૨૩. પઞ્ચમે **ન વિસ્સજ્જેતી**તિ અત્તનો અકત્વા પરસ્સ ન દેતિ, અતિરેકે પન સતિ ન નિક્ખિપતિ, પરસ્સ દેતિ. તેનેવાહ ''**સબ્બંયેવ પરેસં ન દેતી**''તિઆદિ. ઇદં વુત્તં હોતિ ''યો ભિક્ખુ ઉપટ્ઠાકકુલા વા ઞાતિકુલા વા જિણ્ણચીવરો સાટકં લભિત્વા ચીવરં કત્વા પરિભુઞ્જતિ ન નિક્ખિપતિ, અગ્ગળં દત્વા પારુપન્તોપિ પુનપિ દિય્યમાને સહસા નપ્પટિગ્ગણ્હાતિ. યો ચ લદ્ધં લદ્ધં અત્તના પરિભુઞ્જતિ, પરેસં ન દેતિ. ઇમે દ્વેપિ સુખેન સક્કા તપ્પેતુન્તિ સુતપ્પયા''તિ.

૧૨૪-૧૨૭. છટ્ઠસત્તમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

આસાદુપ્પજહવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૨) ૨. આયાચનવગ્ગવણ્ણના

૧૩૧. સદ્ધો ભિક્ખૂતિ સદ્ધાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ. યો ભિક્ખુ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેહિ સદિસભાવં પત્થેતિ, સો યેહિ ગુણેહિ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના એતદગ્ગે ઠપિતા, તે ગુણે અત્તનો અભિકઙ્ખેય્યાતિ આહ “**યાદિસો સારિપુત્તત્થેરો પઞ્ઞાયા**”તિઆદિ. **ઇતો ઉત્તરિ પત્થેન્તો મિચ્છા પત્થેય્યા**તિ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાનં યે પઞ્ઞાદયો ગુણા ઉપલબ્ભન્તિ, તતો ઉત્તરિ પત્થેન્તો મિચ્છા પત્થેય્ય. અગ્ગસાવકગુણપરમા હિ સાવકગુણમરિયાદા. તેસં સાવકગુણાનં યદિદં અગ્ગસાવકગુણા, ન તતો પરં સાવકગુણા નામ અત્થિ. તેનેવાહ “**યં નત્થિ, તસ્સ પત્થિતત્તા**”તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

૧૩૫. પઞ્ચમે યસ્સ ગુણા ખતા ઉપહતા ચ, સો **ખતો ઉપહતો** નામ હોતીતિ આહ “**ગુણાનં ખતત્તા**”તિઆદિ. **ખતત્તા**તિ છિન્નત્તા. **ઉપહતત્તા**તિ નટ્ઠત્તા. તેનાહ “**છિન્નગુણં નટ્ઠગુણન્તિ અત્થો**”તિ. અપુઞ્ઞસ્સ પસવો નામ અત્થતો પટિલાભોતિ આહ “**પસવતીતિ પટિલભતી**”તિ, અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. **અનનુપવિસિત્વા**તિ ઞાણેન અનોગાહેત્વા. સેસમેત્થ છટ્ઠાદીનિ ચ સુવિઞ્ઞેય્યાનેવ.

આયાચનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૩) ૩. દાનવગ્ગવણ્ણના

૧૪૨. તતિયસ્સ પઠમે દીયતીતિ **દાનં**, દેય્યધમ્મસ્સેતં અધિવચનં. દીયતિ અનેનાતિ વા **દાનં**, પરિચ્ચાગચેતનાયેતં અધિવચનં. અયં દુવિધોપિ અત્થો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ ''**દિય્યનકવસેન દાનાની**''તિઆદિ. તત્થ **દિય્યનકવસેના**તિ દાતબ્બવસેન. **અમતપત્તિપટિપદ**ન્તિ અમતપ્પત્તિહેતુભૂતં સમ્માપટિપદં.

૧૪૩-૧૫૧. દુતિયાદીનિ ચ સુવિઞ્ઞેય્યાનેવ.

દાનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૪) ૪. સન્થારવગ્ગવણ્ણના

૧૫૨. ચતુત્થસ્સ પઠમે આમિસસ્સ ચ ધમ્મસ્સ ચ અલાભેન અત્તનો પરસ્સ ચ અન્તરે સમ્ભવન્તસ્સ છિદ્દસ્સ વિવરસ્સ ભેદસ્સ સન્થરણં પિદહનં સઙ્ગણ્હનં સન્થારો. અયઞ્હિ લોકસન્નિવાસો અલબ્ભમાનેન આમિસેન ધમ્મેન ચાતિ દ્વીહિ છિદ્દો. તસ્સ તં છિદ્દં યથા ન પઞ્ઞાયતિ , એવં પીઠસ્સ વિય પચ્ચત્થરણેન આમિસેન ધમ્મેન ચ સન્થરણં સઙ્ગણ્હનં સન્થારોતિ વુચ્ચતિ. એત્થ ચ આમિસેન સઙ્ગહો **આમિસસન્થારો** નામ. તં કરોન્તેન માતાપિતૂનં ભિક્ખુગતિકસ્સ વેય્યાવચ્ચકરસ્સ રઞ્ઞો ચોરાનઞ્ચ અગ્ગં અગ્ગહેત્વાપિ દાતું વટ્ટતિ. આમસિત્વા દિન્નેહિ રાજાનો ચ ચોરા ચ અનત્થમ્પિ કરોન્તિ, જીવિતક્ખયમ્પિ પાપેન્તિ. અનામસિત્વા દિન્નેન અત્તમના હોન્તિ, ચોરનાગવત્થુઆદીનિ ચેત્થ વત્થૂનિ કથેતબ્બાનિ. તાનિ સમન્તપાસાદિકાય **વિનયટ્ઠકથાયં** (પારા॰ ૧૮૫) વિત્થારિતાનિ. સક્કચ્ચં ઉદ્દેસદાનં પાળિવણ્ણના ધમ્મકથાકથનન્તિ એવં ધમ્મેન સઙ્ગહો **ધમ્મસન્થારો** નામ.

૧૫૩-૧૬૩. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સન્થારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૫) ૫. સમાપત્તિવગ્ગવણ્ણના

૧૬૪. પઞ્ચમસ્સ પઠમે ''ઇતો પુબ્બે પરિકમ્મં પવત્તં, ઇતો પરં ભવઙ્ગં મજ્ઝે સમાપત્તી''તિ એવં સહ પરિકમ્મેન અપ્પનાપરિચ્છેદપ્પજાનના પઞ્ઞા **સમાપત્તિકુસલતા**. વુટ્ઠાને કુસલભાવો **વુટ્ઠાનકુસલતા**. પગેવ વુટ્ઠાનપરિચ્છેદકઞાણન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૧૬૫. દુતિયે ઉજુનો ભાવો **અજ્જવં**, અજિમ્હતા અકુટિલતા અવઙ્કતાતિ અત્થો. **અભિધમ્મેપિ** (ધ॰ સ॰ ૧૩૪૬) વુત્તં – ''તત્થ કતમો અજ્જવો? યા અજ્જવતા અજિમ્હતા અકુટિલતા અવઙ્કતા, અયં વુચ્ચતિ અજ્જવો''તિ. **અનજ્જવઞ્ચ** અજ્જવપ્પટિક્ખેપેન વેદિતબ્બં. ગોમુત્તવઙ્કતા, ચન્દલેખાવઙ્કતા, નઙ્ગલકોટિવઙ્કતાતિ હિ તયો અનજ્જવા. એકચ્ચો હિ ભિક્ખુ પઠમવયે મજ્ઝિમ-પચ્છિમવયે ચ એકવીસતિયા અનેસનાસુ છસુ ચ અગોચરેસુ ચરતિ, અયં ગોમુત્તવઙ્કતા નામ, આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના પટિપત્તિયા વઙ્કભાવતો. એકો પઠમવયે પચ્છિમવયે ચ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પૂરેતિ, લજ્જી કુક્કુચ્ચકો સિક્ખાકામો હોતિ, મજ્ઝિમવયે પુરિમસદિસો, અયં ચન્દલેખાવઙ્કતા નામ, પટિપત્તિયા મજ્ઝટ્ઠાને વઙ્કભાવાપત્તિતો. એકો પઠમવયેપિ મજ્ઝિમવયેપિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પૂરેતિ, લજ્જી કુક્કુચ્ચકો સિક્ખાકામો હોતિ, પચ્છિમવયે પુરિમસદિસો, અયં નઙ્ગલકોટિવઙ્કતા નામ, પરિયોસાને વઙ્કભાવાપત્તિતો. એકો સબ્બમ્પેતં વઙ્કતં પહાય તીસુ વયેસુ પેસલો લજ્જી કુક્કુચ્ચકો સિક્ખાકામો હોતિ, તસ્સ યો સો ઉજુભાવો, ઇદં અજ્જવં નામ, સબ્બત્થ ઉજુભાવસિદ્ધિતો.

મદ્દવન્તિ એત્થ ''લજ્જવ''ન્તિપિ પઠન્તિ. એવં પનેત્થ અત્થો – ''તત્થ કતમો લજ્જવો? યો હિરીયતિ હિરીયિતબ્બેન હિરીયતિ પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં સમાપત્તિયા, અયં વુચ્ચતિ લજ્જવો''તિ એવં વુત્તો લજ્જિભાવો લજ્જવં નામ. ઇદં પનેત્થ નિબ્બચનં – લજ્જતીતિ લજ્જો, હિરિમા, તસ્સ ભાવો **લજ્જવં**, હિરીતિ અત્થો. લજ્જા એતસ્સ અત્થીતિ લજ્જી યથા ''માલી માયી''તિ, તસ્સ ભાવો લજ્જિભાવો, સા એવ લજ્જા.

૧૬૬. તતિયે **અધિવાસનખન્તી**તિ એત્થ અધિવાસનં વુચ્ચતિ ખમનં. તઞ્હિ પરેસં દુક્કટં દુરુત્તઞ્ચ પટિવિરોધાકરણેન અત્તનો ઉપરિ આરોપેત્વા વાસનતો ''અધિવાસન''ન્તિ વુચ્ચતિ. અધિવાસનલક્ખણા ખન્તિ અધિવાસનખન્તિ. સુચિસીલતા **સોરચ્ચં**. સા હિ સોભનકમ્મરતતા. સુટ્ઠુ વા પાપતો ઓરતભાવો વિરતતાતિ આહ ''**સુરતભાવો**''તિ. તેનેવ **અભિધમ્મેપિ** (ધ॰ સ॰ ૧૩૪૯) –

> ''તત્થ કતમં સોરચ્ચં? યો કાયિકો અવીતિક્કમો વાચસિકો અવીતિક્કમો કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો, ઇદં વુચ્ચતિ સોરચ્ચં, સબ્બોપિ સીલસંવરો સોરચ્ચ''ન્તિ – આગતો.

૧૬૭. ચતુત્થે સખિલો વુચ્ચતિ સણ્હવાચો, તસ્સ ભાવો **સાખલ્યં**, સણ્હવાચતા. તેનાહ ''**સણ્હવાચાવસેન સમ્મોદમાનભાવો**''તિ. સણ્હવાચાવસેન હિ સમ્મોદમાનસ્સ પુગ્ગલસ્સ ભાવો નામ સણ્હવાચતા. તેનેવ **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૧૩૫૦) –

> ''તત્થ કતમં સાખલ્યં? યા સા વાચા અણ્ડકા કક્કસા પરકટુકા પરાભિસજ્જની કોધસામન્તા અસમાધિસંવત્તનિકા, તથારૂપિં વાચં પહાય યા સા વાચા નેલા કણ્ણસુખા પેમનીયા હદયઙ્ગમા પોરી

બહુજનકન્તા બહુજનમનાપા, તથારૂપિં વાચં ભાસિતા હોતિ, યા તત્થ સણ્હવાચતા સખિલવાચતા અફરુસવાચતા, ઇદં વુચ્ચતિ સાખલ્ય''ન્તિ વુત્તં.

તત્થ **અણ્ડકા**તિ સદોસે સવણે રુક્ખે નિય્યાસપિણ્ડો, અહિચ્છત્તાદીનિ વા ઉટ્ઠિતાનિ અણ્ડકાનીતિ વદન્તિ, ફેગ્ગુરુક્ખસ્સ પન કુથિતસ્સ અણ્ડાનિ વિય ઉટ્ઠિતા ચુણ્ણપિણ્ડિયો વા ગણ્ઠિયો વા અણ્ડકા. ઇધ પન બ્યાપજ્જનકક્કસાદિસભાવતો કણ્ટકપ્પટિભાગેન વાચા અણ્ડકાતિ વુત્તા. પદુમનાળં વિય સોતં ઘંસયમાના પવિસન્તી **કક્કસા** દટ્ઠબ્બા. કોધેન નિબ્બત્તા તસ્સ પરિવારભૂતા **કોધસામન્તા**. પુરે સંવદ્ધનારી **પોરી**. સા વિય સુકુમારા મુદુકા વાચા પોરી વિયાતિ પોરી. **સણ્હવાચતા**તિઆદિના તં વાચં પવત્તમાનં દસ્સેતિ.

૧૬૮. પઞ્ચમે "**અવિહિંસાતિ કરુણાપુબ્બભાગો**"તિ એત્તકમેવ ઇધ વુત્તં, દીઘનિકાયટ્ઠકથાય **સઙ્ગીતિસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૪) પન ''અવિહિંસાતિ કરુણાપિ કરુણાપુબ્બભાગોપી''તિ વુત્તં. **અભિધમ્મેપિ** (વિભ॰ ૧૮૨) ''તત્થ કતમા અવિહિંસા? યા સત્તેસુ કરુણા કરુણાયના કરુણાયિતત્તં કરુણાચેતોવિમુત્તિ, અયં વુચ્ચતિ અવિહિંસા''તિ આગતં. એત્થાપિ હિ યા કાચિ કરુણા ''કરુણા''તિ વુત્તા, કરુણાચેતોવિમુત્તિ પન અપ્પનાપ્પત્તાવ.

સુચિસદ્દતો ભાવે યકારં ઇકારસ્સ ચ ઉકારાદેસં કત્વા અયં નિદ્દેસોતિ આહ "**સોચબ્યં સુચિભાવો**"તિ. એત્થ ચ **સોચબ્ય**ન્તિ સીલવસેન સુચિભાવોતિ વુત્તં. દીઘનિકાયટ્ઠકથાય **સઙ્ગીતિસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૪) પન ''સોચેય્યન્તિ મેત્તાય ચ મેત્તાપુબ્બભાગસ્સ ચ વસેન સુચિભાવો''તિ વુત્તં. તેનેવ **અભિધમ્મેપિ** ''તત્થ કતમં સોચબ્યં? યા સત્તેસુ મેત્તિ મેત્તાયના મેત્તાયિતત્તં મેત્તાચેતોવિમુત્તિ, ઇદં વુચ્ચતિ સોચબ્ય''ન્તિ નિદ્દેસો કતો. એત્થાપિ હિ ''મેત્તી''તિઆદિના યા કાચિ મેત્તા વુત્તા, મેત્તાચેતોવિમુત્તિ પન અપ્પનાપ્પત્તાવ.

૧૬૯-૧૭૧. છટ્ઠસત્તમઅટ્ઠમાનિ હેટ્ઠા વુત્તનયાનેવ.

૧૭૨. નવમે કામં સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવોપિ બલટ્ઠો એવ, પટિપક્ખેહિ પન અકમ્પનીયતં સાતિસયં બલટ્ઠોતિ વુત્તં "**મુટ્ઠસ્સચ્ચે અકમ્પનેના**"તિઆદિ.

૧૭૩. દસમે પચ્ચનીકધમ્મસમનતો **સમથો**, સમાધીતિ આહ "**સમથોતિ ચિત્તેકગ્ગતા**"તિ. અનિચ્ચાદિના વિવિધેનાકારેન દસ્સનતો પસ્સનતો **વિપસ્સના**, પઞ્ઞાતિ આહ "**સઙ્ખારપરિગ્ગાહકઞાણ**"ન્તિ.

૧૭૪. એકાદસમે **દુસ્સીલ્ય**ન્તિ સમાદિન્નસ્સ સીલસ્સ ભેદકરો વીતિક્કમો. **દિટ્ઠિવિપત્તી**તિ ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિનયપ્પવત્તાય સમ્માદિટ્ઠિયા દૂસિકા મિચ્છાદિટ્ઠીતિ આહ "**દિટ્ઠિવિપત્તીતિ મિચ્છાદિટ્ઠી**"તિ.

૧૭૫. દ્વાદસમે **સીલસમ્પદા**તિ સબ્બભાગતો તસ્સ અનૂનતાપત્તિ પરિપુણ્ણભાવો સીલસમ્પદા. પરિપૂરણત્થો હેત્થ સમ્પદાસદ્દો. તેનેવાહ "**પરિપુણ્ણસીલતા**"તિ. **દિટ્ઠિસમ્પદા**તિ અત્થિકદિટ્ઠિઆદિસમ્માદિટ્ઠિપારિપૂરિભાવેન પવત્તં ઞાણં. તઞ્ચ કમ્મસ્સકતાસમ્માદિટ્ઠિઆદિવસેન પઞ્ચવિધં હોતીતિ આહ "**તેન કમ્મસ્સકતા**"તિ.

૧૭૬. તેરસમે **સીલવિસુદ્ધી**તિ વિસુદ્ધિં પાપેતું સમત્થં સીલં, ચિત્તવિસુદ્ધિઆદિઉપરિવિસુદ્ધિયા પચ્ચયો ભવિતું સમત્થં વિસુદ્ધસીલન્તિ વુત્તં હોતિ. સુવિસુદ્ધમેવ હિ સીલં તસ્સા પદટ્ઠાનં હોતિ. તેનાહ "**સીલવિસુદ્ધીહિ વિસુદ્ધિસમ્પાપકં સીલ**"ન્તિ. એત્થાપિ **વિસુદ્ધિસમ્પાપક**ન્તિ ચિત્તવિસુદ્ધિઆદિઉપરિવિસુદ્ધિયા સમ્પાપકન્તિ અત્થો

દટ્ઠબ્બો. **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૧૩૭૨) પનાયં ''તત્થ કતમા સીલવિસુદ્ધિ? કાયિકો અવીતિક્કમો વાચસિકો અવીતિક્કમો કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો, અયં વુચ્ચતિ સીલવિસુદ્ધી''તિ એવં વિભત્તા.

દિટ્ઠિવિસુદ્ધીતિ વિસુદ્ધિં પાપેતું સમત્થં દસ્સનઞાણં દસ્સનવિસુદ્ધિ, પરમત્થવિસુદ્ધિં નિબ્બાનઞ્ચ પાપેતું ઉપનેતું સમત્થં કમ્મસ્સકતઞાણાદિ સમ્માદસ્સનન્તિ અત્થો. તેનાહ ''**વિસુદ્ધિસમ્પાપિકા...પે॰... પઞ્ચવિધાપિ વા સમ્માદિટ્ઠી**''તિ. એત્થાપિ **વિસુદ્ધિસમ્પાપિકા**તિ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયા દસ્સનનિબ્બાનસઙ્ખાતાય પરમત્થવિસુદ્ધિયા ચ સમ્પાપિકાતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૧૩૭૩) પનાયં ''તત્થ કતમા દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ? કમ્મસ્સકતઞાણં, સચ્ચાનુલોમિકં ઞાણં, મગ્ગસ્સ મગ્ગસમઙ્ગિસ્સ ઞાણં, ફલસમઙ્ગિસ્સ ઞાણ''ન્તિ એવં વુત્તં.

એત્થ ચ ઇદં અકુસલકમ્મં નો સકં, ઇદં પન કમ્મં સકન્તિ એવં બ્યતિરેકતો અન્વયતો ચ કમ્મસ્સકતજાનનઞાણં **કમ્મસ્સકતઞાણં**. તિવિધદુચ્ચરિતઞ્હિ અત્તના કતમ્પિ પરેન કતમ્પિ નો સકકમ્મં નામ હોતિ અત્થભઞ્જનતો, સુચરિતં સકકમ્મં નામ અત્થજનનતો. વિપસ્સનાઞાણં પન વચીસચ્ચઞ્ચ અનુલોમેતિ, પરમત્થસચ્ચઞ્ચ ન વિલોમેતીતિ **સચ્ચાનુલોમિકઞાણ**ન્તિ વુત્તં. વિપસ્સનાઞાણઞ્હિ લક્ખણાનિ પટિવિજ્ઝનત્થં આરમ્ભકાલે ''અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા''તિ પવત્તં વચીસચ્ચઞ્ચ અનુલોમેતિ, તથેવ પટિવિજ્ઝનતો પરમત્થસચ્ચં નિબ્બાનઞ્ચ ન વિલોમેતિ ન વિરાધેતિ એકન્તેનેવ સમ્પાપનતો.

૧૭૭. ચુદ્દસમે **દિટ્ઠિવિસુદ્ધી**તિ પઠમમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ વુત્તા. **યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાન**ન્તિ તંસમ્પયુત્તમેવ વીરિયં. તેનેવ **દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૪) ''દિટ્ઠિવિસુદ્ધીતિ ઞાણદસ્સનં કથિતં. યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાનન્તિ તંસમ્પયુત્તમેવ વીરિય''ન્તિ વુત્તં. એત્થ હિ **ઞાણદસ્સન**ન્તિ ઞાણભૂતં દસ્સનં. તેન દસ્સનમગ્ગં વદતિ. **તંસમ્પયુત્તમેવ વીરિય**ન્તિ પઠમમગ્ગસમ્પયુત્તવીરિયમાહ. અપિચ **દિટ્ઠિવિસુદ્ધી**તિ સબ્બાપિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ. **યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાન**ન્તિ તંસમ્પયુત્તમેવ વીરિયં. તેનેવ **દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં** ''અપિચ પુરિમપદેન ચતુમગ્ગઞાણં, પચ્છિમપદેન તંસમ્પયુત્તં વીરિય''ન્તિ વુત્તં.

અથ વા **દિટ્ઠીવિસુદ્ધી**તિ કમ્મસ્સકતઞાણાદિસઙ્ખાતા સબ્બાપિ સમ્માદિટ્ઠિ વુત્તા. **યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાન**ન્તિ યો ચેતસિકો વીરિયારમ્ભો...પે॰... સમ્માવાયામોતિ. અયમેવ પાળિયા સમેતિ. અભિધમ્મે હિ ''દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ ખો પનાતિ યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાનન્તિ યો ચેતસિકો વીરિયારમ્ભો...પે॰... સમ્માવાયામો''તિ એવમયં દુકો વિભત્તો. તેનેવ **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૭૪) ''યા પઞ્ઞા પજાનનાતિઆદીહિ હેટ્ઠા વુત્તાનિ કમ્મસ્સકતઞાણાદીનેવ ચત્તારિ ઞાણાનિ વિભત્તાનિ. 'યો ચેતસિકો વીરિયારમ્ભો'તિઆદીહિ પદેહિ નિદ્દિટ્ઠં વીરિયં ગહિતં પઞ્ઞાય લોકિયટ્ઠાને લોકિયં, લોકુત્તરટ્ઠાને લોકુત્તર''ન્તિ વુત્તં.

ઇધાપિ વિસુદ્ધિસમ્પાપિકા ચતુમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ, પઞ્ચવિધાપિ વા સમ્માદિટ્ઠિ દિટ્ઠિવિસુદ્ધીતિ અધિપ્પાયેન ''**દિટ્ઠિવિસુદ્ધીતિ વિસુદ્ધિસમ્પાપિકા સમ્માદિટ્ઠિયેવા**''તિ વુત્તં. **હેટ્ઠિમમગ્ગસમ્પયુત્તં વીરિય**ન્તિ ઇદં પન ''યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાનન્તિ પઠમમગ્ગસમ્પયુત્તં વીરિયન્તિ વુત્ત''ન્તિ અધિપ્પાયેન વદતિ. એત્થ ચ તંતંભાણકાનં મતભેદેનાયં વણ્ણનાભેદોતિ ન અટ્ઠકથાવચનાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરોધો સઙ્કિતબ્બો. અથ યથાદિટ્ઠિસ્સ ચ પધાનન્તિ હેટ્ઠિમમગ્ગસમ્પયુત્તમેવ વીરિયં કસ્મા વુત્તન્તિ આહ ''**તઞ્હિ તસ્સા દિટ્ઠિયા અનુરૂપત્તા**''તિઆદિ. તત્થ **તસ્સા દિટ્ઠિયા**તિ હેટ્ઠિમમગ્ગસમ્પયુત્તાય દિટ્ઠિયા. **યથાદિટ્ઠિસ્સા**તિ અનુરૂપદિટ્ઠિસ્સ કલ્યાણદિટ્ઠિસ્સ નિબ્બત્તિતપ્પકારદિટ્ઠિસ્સ વા નિબ્બત્તેતબ્બપધાનાનુરૂપદિટ્ઠિસ્સ યથાદિટ્ઠિપ્પવત્તકિરિયસ્સ વાતિ એવમ્પેત્થ અત્થં સંવણ્ણયન્તિ.

૧૭૮. પન્નરસમે સમત્તં તુસ્સનં તિત્તિ સન્તુટ્ઠિ, નત્થિ એતસ્સ સન્તુટ્ઠીતિ અસન્તુટ્ઠિ, અસન્તુટ્ઠિસ્સ ભાવો **અસન્તુટ્ઠિતા**. યા કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસન્તુટ્ઠસ્સ ભિય્યોકમ્યતા, તસ્સા એતં અધિવચનં. તાય હિ સમઙ્ગિભૂતો પુગ્ગલો સીલં પૂરેત્વા ઝાનં ઉપ્પાદેતિ, ઝાનં લભિત્વા વિપસ્સનં આરભતિ, આરદ્ધવિપસ્સકો અરહત્તં અગ્ગહેત્વા અન્તરા વોસાનં નાપજ્જતિ, ''અલમેત્તાવતા કતમેત્તાવતા''તિ સઙ્કોચં ન પાપુણાતિ. તેનાહ ''**અઞ્ઞત્ર અરહત્તમગ્ગા કુસલેસુ ધમ્મેસુ અસન્તુટ્ઠિભાવો**''તિ. તત્ર **અઞ્ઞત્ર અરહત્તમગ્ગા**તિ અરહત્તમગ્ગસમ્પત્તં વિનાતિ અત્થો. ''અપ્પટિવાનિતા ચ પધાનસ્મિ''ન્તિ ઇદં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થમેવાતિ ન વિભત્તં.

૧૭૯. સોળસમે મુટ્ઠા નટ્ઠા સતિ એતસ્સાતિ મુટ્ઠસ્સતિ, તસ્સ ભાવો **મુટ્ઠસ્સચ્ચન્તિ** આહ ''**મુટ્ઠસ્સચ્ચન્તિ મુટ્ઠસ્સતિભાવો**''તિ. **મુટ્ઠસ્સતિભાવો**તિ ચ સતિપ્પટિપક્ખો ધમ્મો, ન સતિયા અભાવમત્તં. **અસમ્પજઞ્ઞ**ન્તિ ''તત્થ કતમં અસમ્પજઞ્ઞં? યં અઞ્ઞાણં અદસ્સનં...પે॰... અવિજ્જાલઙ્ગી મોહો અકુસલમૂલ''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૫૭) એવં વુત્તા અવિજ્જાયેવ. તથા હિ વિજ્જાપટિપક્ખો અવિજ્જા વિજ્જાય પહાતબ્બતો, એવં સમ્પજઞ્ઞપ્પટિપક્ખો અસમ્પજઞ્ઞં . યસ્મા પન સમ્પજઞ્ઞપ્પટિપક્ખે સતિ તસ્સ વસેન ઞાણસ્સ અભાવો હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**અઞ્ઞાણભાવો**''તિ.

૧૮૦. સત્તરસમે **અપિલાપનલક્ખણા સતી**તિ ઉદકે લાબુ વિય યેન ચિત્તં આરમ્મણે પિલવિત્વા વિય તિટ્ઠતિ, ન ઓગાહતિ, તં પિલાપનં. ન પિલાપનં અપિલાપનં, તં લક્ખણં સભાવો એતિસ્સાતિ અપિલાપનલક્ખણા.

સમાપત્તિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૧. કોધપેય્યાલં

૧૮૧. ઇતો પરેસુ કોધવગ્ગાદીસુ **ઉપનન્ધનલક્ખણો**તિ કુજ્ઝનવસેન ''અક્કોચ્છિ મં અવધિ મ''ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૩, ૪) ચિત્તપરિયોનન્ધનલક્ખણો. પુબ્બકાલિકં કોધં ઉપનય્હતિ બન્ધતિ, કુજ્ઝનાકારં પબન્ધતિ ઘટેતિ. આઘાતવત્થુના ચિત્તં બન્ધન્તી વિય હોતીતિ અપરકાલો કોધો ઉપનાહો. સુટ્ઠુ કતં કારણં ઉપકારો સુકતકારણં, તસ્સ પુબ્બકારિતાલક્ખણસ્સ ગુણસ્સ મક્ખનં ઉદકપુઞ્છનિયા વિય સરીરાનુગતસ્સ ઉદકસ્સ પુઞ્છનં વિનાસનં લક્ખણમેતસ્સાતિ **સુકતકરણમક્ખનલક્ખણો**. તથા હિ સો પરેસં ગુણાનં મક્ખનટ્ઠેન મક્ખોતિ વુચ્ચતિ. બહુસ્સુતેપિ પુગ્ગલે અજ્ઝોત્થરિંસુ, ''ઈદિસસ્સ ચ બહુસ્સુતસ્સ અનિયતા ગહિતા, તવ ચ મમ ચ કો વિસેસો''તિઆદિના નયેન ઉપ્પજ્જમાનો યુગગ્ગાહી પલાસોતિ આહ ''**યુગગ્ગાહલક્ખણો પલાસો**''તિ. તત્થ યુગગ્ગાહો નામ સમધુરગ્ગાહો, અસમમ્પિ અત્તના સમં કત્વા ગણ્હનં. પલાસતીતિ **પલાસો**, પરેસં ગુણે ડંસિત્વા દન્તેહિ વિય છિન્દિત્વા અત્તનો ગુણેહિ સમે કરોતીતિ અત્થો.

ઉસૂયનલક્ખણાતિ પરેસં સક્કારાદીનિ ખિય્યનલક્ખણા. મચ્છેરસ્સ ભાવો **મચ્છરિયં**. તઞ્ચ આવાસમચ્છરિયાદિવસેન પઞ્ચવિધન્તિ આહ ''**પઞ્ચમચ્છેરભાવો મચ્છરિય**''ન્તિ. **મચ્છરાયનલક્ખણ**ન્તિ અત્તનો સમ્પત્તિયા પરેહિ સાધારણભાવે અસહનલક્ખણં. **કતપ્પટિચ્છાદનલક્ખણા**તિ કતપાપપ્પટિચ્છાદનલક્ખણા. કેરાટિકભાવેન ઉપ્પજ્જમાનં સાઠેય્યન્તિ આહ ''**કેરાટિકલક્ખણં સાઠેય્ય**''ન્તિ. અઞ્ઞથા અત્તનો પવેદનપુગ્ગલો કેરાટિકો નેકતિકવાણિજોતિ વદન્તિ. કેરાટિકો હિ પુગ્ગલો આનન્દમચ્છો વિય હોતિ.

૧૮૭. **યથાભતં નિક્ખિત્તો એવં નિરયે**તિ યથા આભતં કઞ્ચિ આહરિત્વા ઠપિતો, એવં અત્તનો કમ્મુના નિક્ખિત્તો નિરયે ઠપિતોયેવાતિ અત્થો.

૨. અકુસલપેય્યાલં

૧૯૧-૨૦૦. દુક્ખસ્સ વડ્ઢિ એતેસન્તિ **દુક્ખવડ્ઢિકા.** યે હિ દુક્ખં વડ્ઢેન્તિ, પુનપ્પુનં ઉપ્પાદેન્તિ, દુક્ખસ્સ વડ્ઢિ તેસં અત્થીતિ એવં વુત્તં. **સુખવડ્ઢિકા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

૩. વિનયપેય્યાલં

૨૦૧. અત્થવસેતિ વુદ્ધિવિસેસે આનિસંસવિસેસે. તેસં પન સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિકારણત્તા આહ ''**દ્વે કારણાનિ સન્ધાયા**''તિ. અત્થોયેવ વા **અત્થવસો**, દ્વે અત્થે દ્વે કારણાનીતિ વુત્તં હોતિ. અથ વા અત્થો ફલં તદધીનવુત્તિતાય વસો એતસ્સાતિ **અત્થવસો**, કારણન્તિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યથા ''અનભિજ્ઝા ધમ્મપદ''ન્તિ વુત્તે અનભિજ્ઝા એકો ધમ્મકોટ્ઠાસોતિ અત્થો હોતિ. એવમિધાપિ **સિક્ખાપદ**ન્તિ સિક્ખાકોટ્ઠાસો સિક્ખાય એકો પદેસોતિ અયમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બોતિ આહ ''**સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તન્તિ સિક્ખાકોટ્ઠાસો ઠપિતો**''તિ.

સઙ્ઘસુટ્ઠુ નામ સઙ્ઘસ્સ સુટ્ઠુભાવો ''સુટ્ઠુ દેવા''તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૩૯) આગતટ્ઠાને વિય ''સુટ્ઠુ, ભન્તે''તિ વચનસમ્પટિચ્છનભાવો. તેનાહ ''**સઙ્ઘસુટ્ઠુતાયાતિ સઙ્ઘસ્સ સુટ્ઠુભાવાયા**''તિઆદિ. **દુમ્મઙ્કૂનં પુગ્ગલાનં નિગ્ગહાયા**તિ દુમ્મઙ્કૂ નામ દુસ્સીલપુગ્ગલા. યે મઙ્કુતં આપાદિયમાનાપિ દુક્ખેન આપજ્જન્તિ, વીતિક્કમં કરોન્તા વા કત્વા વા ન લજ્જન્તિ, તેસં નિગ્ગહત્થાય. તે હિ સિક્ખાપદે અસતિ ''કિં તુમ્હેહિ દિટ્ઠં, કિં સુતં, કિં અમ્હેહિ કતં, કતરસ્મિં વત્થુસ્મિં કતમં આપત્તિં રોપેત્વા અમ્હે નિગ્ગણ્હથા''તિ સઙ્ઘં વિહેઠેસ્સન્તિ, સિક્ખાપદે પન સતિ તેસં સઙ્ઘો સિક્ખાપદં દસ્સેત્વા ધમ્મેન વિનયેન સત્થુસાસનેન નિગ્ગહેસ્સતિ. તેન વુત્તં ''દુમ્મઙ્કૂનં પુગ્ગલાનં નિગ્ગહાયા''તિ.

પેસલાનં ભિક્ખૂનં ફાસુવિહારાયાતિ પેસલાનં પિયસીલાનં ભિક્ખૂનં ફાસુવિહારત્થાય. પિયસીલા હિ ભિક્ખૂ કત્તબ્બાકત્તબ્બં સાવજ્જાનવજ્જં વેલં મરિયાદં અજાનન્તા સિક્ખત્તયપારિપૂરિયા ઘટમાના કિલમન્તિ, ઉબ્બાળ્હા હોન્તિ, કત્તબ્બાકત્તબ્બં પન સાવજ્જાનવજ્જં વેલં મરિયાદઞ્ચ ઞત્વા સિક્ખત્તયપારિપૂરિયા ઘટેન્તા ન કિલમન્તિ, ન ઉબ્બાળ્હા હોન્તિ. તેન તેસં સિક્ખાપદપ્પઞ્ઞાપના ફાસુવિહારાય સંવત્તતિ. યો વા દુમ્મઙ્કૂનં પુગ્ગલાનં નિગ્ગહો, સ્વેવ એતેસં ફાસુવિહારો. દુસ્સીલપુગ્ગલે નિસ્સાય હિ ઉપોસથો ન તિટ્ઠતિ, પવારણા ન તિટ્ઠતિ, સઙ્ઘકમ્માનિ નપ્પવત્તન્તિ, સામગ્ગી ન હોતિ, ભિક્ખૂ અનેકગ્ગા ઉદ્દેસપરિપુચ્છાકમ્મટ્ઠાનાદીનિ અનુયુઞ્જિતું ન સક્કોન્તિ. દુસ્સીલેસુ પન નિગ્ગહિતેસુ સબ્બોપિ અયં ઉપદ્દવો ન હોતિ, તતો પેસલા ભિક્ખૂ ફાસુ વિહરન્તિ. એવં ''પેસલાનં ભિક્ખૂનં ફાસુવિહારાયા''તિ એત્થ દ્વિધા અત્થો વેદિતબ્બો.

''ન વો અહં, ચુન્દ, દિટ્ઠધમ્મિકાનંયેવ આસવાનં સંવરાય ધમ્મં દેસેમી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૨) એત્થ વિવાદમૂલભૂતા કિલેસા આસવાતિ આગતા.

> ''યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
> યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્યં, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
> તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનળીકતા''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬) –

એત્થ તેભૂમકં કમ્મં અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા. ઇધ પન પરૂપવાદવિપ્પટિસારવધબન્ધનાદયો ચેવ અપાયદુક્ખભૂતા ચ નાનપ્પકારા ઉપદ્દવા આસવાતિ આહ – ''**દિટ્ઠધમ્મે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે વીતિક્કમપચ્ચયા પટિલદ્ધબ્બાન**''ન્તિઆદિ. યદિ હિ ભગવા સિક્ખાપદં ન પઞ્ઞાપેય્ય, તતો અસદ્ધમ્મપ્પટિસેવનઅદિન્નાદાનપાણાતિપાતાદિહેતુ યે ઉપ્પજ્જેય્યું પરૂપવાદાદયો દિટ્ઠધમ્મિકા નાનપ્પકારા અનત્થા, યે ચ તન્નિમિત્તમેવ નિરયાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણાદિવસેન મહાદુક્ખાનુભવનપ્પકારા અનત્થા, તે સન્ધાય ઇદં વુત્તં ''**દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય સમ્પરાયિકાનં**

આસવાનં પટિઘાતાયા’’તિ. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, તત્થ ભવા **દિટ્ઠધમ્મિકા**. સમ્પરેતબ્બતો પેચ્ચ ગન્તબ્બતો સમ્પરાયો, પરલોકો, તત્થ ભવા **સમ્પરાયિકા**.

અકુસલવેરાનન્તિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચદુચ્ચરિતાનં. તાનિ વેરકારણત્તા ‘‘વેરાની’’તિ વુચ્ચન્તિ, પુગ્ગલેસુ પન ઉપ્પજ્જમાનાનિ વેરાનિ. **તે એવ વા દુક્ખધમ્મા**તિ હેટ્ઠા વુત્તા વધબન્ધનાદયો. **તેસં પક્ખુપચ્છેદનત્થાયા**તિ તેસં પાપિચ્છાનં પક્ખુપચ્છેદાય ગણભોજનસદિસં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં. **પણ્ડિતમનુસ્સાનન્તિ** લોકિયપરિક્ખકજનાનં. તે હિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા સતિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિં ઞત્વા વા યથાપઞ્ઞત્તં પટિપજ્જમાને ભિક્ખૂ દિસ્વા વા – ‘‘યાનિ વત લોકે મહાજનસ્સ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનટ્ઠાનાનિ, તેહિ ઇમે સમણા સક્યપુત્તિયા આરકા વિહરન્તિ, દુક્કરં વત કરોન્તિ, ભારિયં વત કરોન્તી’’તિ પસાદં આપજ્જન્તિ વિનયપિટકે પોત્થકં દિસ્વા મિચ્છાદિટ્ઠિકતવેદિબ્રાહ્મણો વિય. **ઉપરૂપરિપસાદભાવાયા**તિ ભિય્યો ભિય્યો પસાદુપ્પાદનત્થં. યેપિ હિ સાસને પસન્ના કુલપુત્તા, તેપિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિં વા ઞત્વા યથાપઞ્ઞત્તં પટિપજ્જમાને ભિક્ખૂ વા દિસ્વા ‘‘અહો, અય્યા, દુક્કરકારિનો, યે યાવજીવં એકભત્તં બ્રહ્મચરિયં વિનયસંવરં અનુપાલેન્તી’’તિ ભિય્યો ભિય્યો પસીદન્તિ.

સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતત્થન્તિ પરિયત્તિસદ્ધમ્મો, પટિપત્તિસદ્ધમ્મો, અધિગમસદ્ધમ્મોતિ તિવિધસ્સપિ સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતત્થં. તત્થ પિટકત્તયસઙ્ગહિતં સબ્બમ્પિ બુદ્ધવચનં **પરિયત્તિસદ્ધમ્મો** નામ. તેરસ ધુતગુણા, ચુદ્દસ ખન્ધકવત્તાનિ, દ્વેઅસીતિ મહાવત્તાનિ, સીલસમાધિવિપસ્સનાતિ અયં **પટિપત્તિસદ્ધમ્મો** નામ. ચત્તારો અરિયમગ્ગા ચત્તારિ ચ સામઞ્ઞફલાનિ નિબ્બાનઞ્ચાતિ અયં **અધિગમસદ્ધમ્મો** નામ. સો સબ્બો યસ્મા સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા સતિ ભિક્ખૂ સિક્ખાપદઞ્ચ તસ્સ વિભઙ્ગઞ્ચ તદત્થજોતનત્થં અઞ્ઞઞ્ચ બુદ્ધવચનં પરિયાપુણન્તિ, યથાપઞ્ઞત્તઞ્ચ પટિપજ્જમાના પટિપત્તિં પૂરેત્વા પટિપત્તિયા અધિગન્તબ્બં લોકુત્તરધમ્મં અધિગચ્છન્તિ, તસ્મા સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા ચિરટ્ઠિતિકો હોતિ.

પઞ્ચવિધસ્સપિ વિનયસ્સાતિ તદઙ્ગવિનયાદિવસેન પઞ્ચપ્પકારસ્સ વિનયસ્સ. **વિનયટ્ઠકથાયં** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૩૯) પન સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા સતિ સંવરવિનયો ચ પહાનવિનયો ચ સમથવિનયો ચ પઞ્ઞત્તિવિનયો ચાતિ ચતુબ્બિધોપિ વિનયો અનુગ્ગહિતો હોતિ ઉપત્થમ્ભિતો સુપત્થમ્ભિતો. તેન વુત્તં ‘‘**વિનયાનુગ્ગહાયા**’’તિ. તત્થ **સંવરવિનયો**તિ સીલસંવરો, સતિસંવરો, ઞાણસંવરો, ખન્તિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ પઞ્ચવિધોપિ સંવરો યથાસકં સંવરિતબ્બાનં વિનેતબ્બાનઞ્ચ કાયદુચ્ચરિતાદીનં સંવરણતો સંવરો, વિનયનતો વિનયોતિ વુચ્ચતિ. **પહાનવિનયો**તિ તદઙ્ગપ્પહાનં, વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં, સમુચ્છેદપ્પહાનં, પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં, નિસ્સરણપ્પહાનન્તિ પઞ્ચવિધમ્પિ પહાનં યસ્મા ચાગટ્ઠેન પહાનં, વિનયનટ્ઠેન વિનયો, તસ્મા પહાનવિનયોતિ વુચ્ચતિ. **સમથવિનયો**તિ સત્ત અધિકરણસમથા. **પઞ્ઞત્તિવિનયો**તિ સિક્ખાપદમેવ. સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા હિ વિજ્જમાનાય એવ સિક્ખાપદસમ્ભવતો સિક્ખાપદસઙ્ખાતો પઞ્ઞત્તિવિનયોતિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા અનુગ્ગહિતો હોતિ.

૨૦૨-૨૩૦. ભિક્ખૂનં પઞ્ચાતિ નિદાનપારાજિકસઙ્ઘાદિસેસાનિયતવિત્થારુદ્દેસવસેન પઞ્ચ ભિક્ખૂનં ઉદ્દેસા. **ભિક્ખુનીનં ચત્તારો**તિ ભિક્ખૂનં વુત્તેસુ અનિયતુદ્દેસં ઠપેત્વા અવસેસા ચત્તારો.

એહિભિક્ખૂપસમ્પદાતિ ‘‘એહિ ભિક્ખૂ’’તિ વચનમત્તેન પઞ્ઞત્તઉપસમ્પદા. ભગવા હિ એહિભિક્ખુભાવાય ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં પુગ્ગલં દિસ્વા રત્તપંસુકૂલન્તરતો સુવણ્ણવણ્ણં દક્ખિણહત્થં નીહરિત્વા બ્રહ્મઘોસં નિચ્છારેન્તો ‘‘એહિ ભિક્ખુ, ચર બ્રહ્મચરિયં સમ્મા દુક્ખસ્સ અન્તકિરિયાયા’’તિ વદતિ. તસ્સ સહેવ ભગવતો વચનેન ગિહિલિઙ્ગં

અન્તરધાયતિ, પબ્બજ્જા ચ ઉપસમ્પદા ચ રુહતિ, ભણ્ડુ કાસાવવસનો હોતિ – એકં નિવાસેત્વા એકં પારુપિત્વા એકં અંસે ઠપેત્વા વામઅંસકૂટે આસત્તનીલુપ્પલવણ્ણમત્તિકાપત્તો.

> ‘‘તિચીવરઞ્ચ પત્તો ચ, વાસિ સૂચિ ચ બન્ધનં;
> પરિસ્સાવનેન અટ્ઠેતે, યુત્તયોગસ્સ ભિક્ખુનો’’તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૯૪; ૨.૩૪૯; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૧૯૮; પારા॰ અટ્ઠ॰ ૪૫ પદભાજનીયવણ્ણના; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૧.અવિદૂરેનિદાનકથા; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૨૭.અવિદૂરેનિદાનકથા; જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.અવિદૂરેનિદાનકથા; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૬) –

એવં વુત્તેહિ અટ્ઠહિ પરિક્ખારેહિ સરીરે પટિમુક્કેહિયેવ વસ્સસતિકત્થેરો વિય ઇરિયાપથસમ્પન્નો બુદ્ધાચરિયકો બુદ્ધુપજ્ઝાયકો સમ્માસમ્બુદ્ધં વન્દમાનોયેવ તિટ્ઠતિ.

સરણગમનૂપસમ્પદાતિ ‘‘બુદ્ધં સરણં ગચ્છામી’’તિઆદિના નયેન તિક્ખત્તું વાચં ભિન્દિત્વા વુત્તેહિ તીહિ સરણગમનેહિ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા. **ઓવાદૂપસમ્પદા**તિ ઓવાદપ્પટિગ્ગહણઉપસમ્પદા. સા ચ ‘‘તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં ‘તિબ્બં મે હિરોત્તપ્પં, પચ્ચુપટ્ઠિતં ભવિસ્સતિ થેરેસુ નવેસુ મજ્ઝિમેસૂ’તિ. એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બં. તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં ‘યં કિઞ્ચિ ધમ્મં સુણિસ્સામિ કુસલૂપસંહિતં, સબ્બં તં અટ્ઠિં કત્વા મનસિ કરિત્વા સબ્બચેતસા સમન્નાહરિત્વા ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણિસ્સામી’તિ, એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બં. તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં ‘સાતસહગતા ચ મે કાયગતાસતિ ન વિજહિસ્સતી’તિ, એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) ઇમિના ઓવાદપ્પટિગ્ગહણેન મહાકસ્સપત્થેરસ્સ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા.

પઞ્હબ્યાકરણૂપસમ્પદા નામ સોપાકસ્સ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા. ભગવા કિર પુબ્બારામે અનુચઙ્કમન્તં સોપાકસામણેરં ‘‘ઉદ્ધુમાતકસઞ્ઞાતિ વા, સોપાક, રૂપસઞ્ઞાતિ વા ઇમે ધમ્મા નાનત્થા નાનાબ્યઞ્જના, ઉદાહુ એકત્થા બ્યઞ્જનમેવ નાન’’ન્તિ દસ અસુભનિસ્સિતે પઞ્હે પુચ્છિ. સો બ્યાકાસિ. ભગવા તસ્સ સાધુકારં દત્વા ‘‘કતિવસ્સોસિ, ત્વં સોપાકા’’તિ પુચ્છિ. સત્તવસ્સોહં ભગવાતિ. સોપાક, ત્વં મમ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા પઞ્હે બ્યાકાસીતિ આરદ્ધચિત્તો ઉપસમ્પદં અનુજાનિ. અયં પઞ્હબ્યાકરણૂપસમ્પદા.

ઞત્તિચતુત્થઉપસમ્પદા નામ ભિક્ખૂનં એતરહિ ઉપસમ્પદા. **ગરુધમ્મૂપસમ્પદા**તિ ગરુધમ્મપ્પટિગ્ગહણેન ઉપસમ્પદા. સા ચ મહાપજાપતિયા અટ્ઠગરુધમ્મપ્પટિગ્ગહણેન અનુઞ્ઞાતા . **ઉભતોસઙ્ઘે ઉપસમ્પદા** નામ ભિક્ખુનિયા ભિક્ખુનિસઙ્ઘતો ઞત્તિચતુત્થેન, ભિક્ખુસઙ્ઘતો ઞત્તિચતુત્થેનાતિ ઇમેહિ દ્વીહિ કમ્મેહિ અનુઞ્ઞાતા અટ્ઠવાચિકૂપસમ્પદા. **દૂતેન ઉપસમ્પદા** નામ અડ્ઢકાસિયા ગણિકાય અનુઞ્ઞાતા ઉપસમ્પદા.

ઞત્તિકમ્મં નવ ઠાનાનિ ગચ્છતીતિ કતમાનિ નવ ઠાનાનિ ગચ્છતિ? ઓસારણં, નિસ્સારણં, ઉપોસથો, પવારણા, સમ્મુતિ, દાનં, પટિગ્ગહં, પચ્ચુક્કડ્ઢનં, કમ્મલક્ખણઞ્ઞેવ નવમન્તિ એવં વુત્તાનિ નવ ઠાનાનિ ગચ્છતિ. તત્થ ‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામસ્સ આયસ્મતો ઉપસમ્પદાપેક્ખો, અનુસિટ્ઠો સો મયા, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામો આગચ્છેય્ય, આગચ્છાહીતિ વત્તબ્બો’’તિ (મહાવ॰ ૧૨૬) એવં ઉપસમ્પદાપેક્ખસ્સ ઓસારણા **ઓસારણા** નામ.

‘‘સુણન્તુ મે, આયસ્મન્તા, અયં ઇત્થન્નામો ભિક્ખુ ધમ્મકથિકો, ઇમસ્સ નેવ સુત્તં આગચ્છતિ, નો સુત્તવિભઙ્ગો, સો અત્થં અસલ્લક્ખેત્વા બ્યઞ્જનચ્છાયાય અત્થં પટિબાહતિ. યદાયસ્મન્તાનં પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામં ભિક્ખું વુટ્ઠાપેત્વા અવસેસા ઇમં અધિકરણં વૂપસમેય્યામા’’તિ એવં ઉબ્બાહિકવિનિચ્છયે ધમ્મકથિકસ્સ ભિક્ખુનો નિસ્સારણા **નિસ્સારણા** નામ.

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, અજ્જુપોસથો પન્નરસો. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો ઉપોસથં કરેય્યા’’તિ એવં ઉપોસથકમ્મવસેન ઠપિતા ઞત્તિ **ઉપોસથો** નામ.

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, અજ્જ પવારણા પન્નરસી. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો પવારેય્યા’’તિ એવં પવારણાકમ્મવસેન ઠપિતા ઞત્તિ **પવારણા** નામ.

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામસ્સ આયસ્મતો ઉપસમ્પદાપેક્ખો. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામં અનુસાસેય્ય’’ન્તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામં અનુસાસેય્યા’’તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામં અન્તરાયિકે ધમ્મે પુચ્છેય્ય’’ન્તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામં અન્તરાયિકે ધમ્મે પુચ્છેય્યા’’તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામં વિનયં પુચ્છેય્ય’’ન્તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામં વિનયં પુચ્છેય્યા’’તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામેન વિનયં પુટ્ઠો વિસ્સજ્જેય્ય’’ન્તિ, ‘‘યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, ઇત્થન્નામો ઇત્થન્નામેન વિનયં પુટ્ઠો વિસ્સજ્જેય્યા’’તિ એવં અત્તાનં વા પરં વા સમ્મન્નિતું ઠપિતા ઞત્તિ **સમ્મુતિ** નામ.

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, ઇદં ચીવરં ઇત્થન્નામસ્સ ભિક્ખુનો નિસ્સગ્ગિયં સઙ્ઘસ્સ નિસ્સટ્ઠં. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો ઇમં ચીવરં ઇત્થન્નામસ્સ ભિક્ખુનો દદેય્યા’’તિ, ‘‘યદાયસ્મન્તાનં પત્તકલ્લં, આયસ્મન્તા ઇમં ચીવરં ઇત્થન્નામસ્સ ભિક્ખુનો દદેય્યુ’’ન્તિ એવં નિસ્સટ્ઠચીવરપત્તાદીનં દાનં **દાનં** નામ.

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, અયં ઇત્થન્નામો ભિક્ખુ આપત્તિં સરતિ વિવરતિ ઉત્તાનિં કરોતિ દેસેતિ. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામસ્સ ભિક્ખુનો આપત્તિં પટિગ્ગણ્હેય્ય’’ન્તિ, ‘‘યદાયસ્મન્તાનં પત્તકલ્લં, અહં ઇત્થન્નામસ્સ ભિક્ખુનો આપત્તિં પટિગ્ગણ્હેય્ય’’ન્તિ, તેન વત્તબ્બો ‘‘પસ્સસી’’તિ? આમ પસ્સામીતિ. ‘‘આયતિં સંવરેય્યાસી’’તિ એવં આપત્તિપ્પટિગ્ગહો **પટિગ્ગહો** નામ.

‘‘સુણન્તુ મે, આયસ્મન્તા આવાસિકા, યદાયસ્મન્તાનં પત્તકલ્લં, ઇદાનિ ઉપોસથં કરેય્યામ, પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસેય્યામ, આગમે કાલે પવારેય્યામા’’તિ, તે ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ ભણ્ડનકારકા કલહકારકા સઙ્ઘે અધિકરણકારકા તં કાલં અનુવસેય્યું, આવાસિકેન ભિક્ખુના બ્યત્તેન પટિબલેન આવાસિકા ભિક્ખૂ ઞાપેતબ્બા ‘‘સુણન્તુ મે, આયસ્મન્તા આવાસિકા, યદાયસ્મન્તાનં પત્તકલ્લં, ઇદાનિ ઉપોસથં કરેય્યામ, પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસેય્યામ, આગમે જુણ્હે પવારેય્યામા’’તિ એવં કતા પવારણા **પચ્ચુક્કડ્ઢના** નામ.

સબ્બેહેવ એકજ્ઝં સન્નિપતિતબ્બં, સન્નિપતિત્વા બ્યત્તેન ભિક્ખુના પટિબલેન સઙ્ઘો ઞાપેતબ્બો ‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, અમ્હાકં ભણ્ડનજાતાનં કલહજાતાનં વિવાદાપન્નાનં વિહરતં બહુ અસ્સામણકં અજ્ઝાચિણ્ણં ભાસિતપરિક્કન્તં. સચે મયં ઇમાહિ આપત્તીહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં કારેસ્સામ, સિયાપિ તં અધિકરણં કક્ખળત્તાય વાળત્તાય ભેદાય સંવત્તેય્ય. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો ઇમં અધિકરણં તિણવત્થારકેન વૂપસમેય્ય ઠપેત્વા

થુલ્લવજ્જં, ઠપેત્વા ગિહિપટિસંયુત્ત’’ન્તિ એવં તિણવત્થારકસમથે કતા સબ્બપઠમા સબ્બસઙ્ગાહિકઞત્તિ **કમ્મલક્ખણં** નામ.

ઞત્તિદુતિયં કમ્મં સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતીતિ કતમાનિ સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતિ? ઓસારણં , નિસ્સારણં, સમ્મુતિ, દાનં, ઉદ્ધરણં, દેસનં, કમ્મલક્ખણઞ્ઞેવ સત્તમન્તિ એવં વુત્તાનિ સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતિ. તત્થ વડ્ઢસ્સ લિચ્છવિનો પત્તનિક્કુજ્જનવસેન ખન્ધકે વુત્તા **નિસ્સારણા**, તસ્સેવ પતઉક્કુજ્જનવસેન વુત્તા **ઓસારણા** ચ વેદિતબ્બા. સીમાસમ્મુતિ તિચીવરેન અવિપ્પવાસસમ્મુતિ સન્થતસમ્મુતિ ભત્તુદ્દેસકસેનાસનગ્ગાહાપકભણ્ડાગારિક-ચીવરપ્પટિગ્ગાહક-ચીવરભાજક-યાગુભાજક-ફલભાજક-ખજ્જભાજક-અપ્પમત્તકવિસ્સજ્જક- સાટિયગ્ગાહાપક-પત્તગ્ગાહાપક-આરામિકપેસક-સામણેરપેસકસમ્મુતીતિ એતાસં સમ્મુતીનં વસેન **સમ્મુતિ** વેદિતબ્બા. કઠિનચીવરદાનમતકચીવરદાનવસેન **દાનં** વેદિતબ્બં. કઠિનુદ્ધારણવસેન **ઉદ્ધારો** વેદિતબ્બો. કુટિવત્થુવિહારવત્થુદેસનાવસેન **દેસના** વેદિતબ્બા. યા પન તિણવત્થારકસમથે સબ્બસઙ્ગાહિકઞત્તિઞ્ચ એકેકસ્મિં પક્ખે એકેકં ઞત્તિઞ્ચાતિ તિસ્સોપિ ઞત્તિયો ઠપેત્વા પુન એકસ્મિં પક્ખે એકા, એકસ્મિં પક્ખે એકાતિ દ્વેપિ ઞત્તિદુતિયકમ્મવાચા વુત્તા. તાસં વસેન **કમ્મલક્ખણં** વેદિતબ્બં.

ઞત્તિચતુત્થકમ્મં સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતીતિ કતમાનિ સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતિ? ઓસારણં, નિસ્સારણં, સમ્મુતિ, દાનં, નિગ્ગહં, સમનુભાસનં, કમ્મલક્ખણઞ્ઞેવ સત્તમન્તિ એવં વુત્તાનિ સત્ત ઠાનાનિ ગચ્છતિ. તત્થ તજ્જનીયકમ્માદીનં સત્તન્નં કમ્માનં વસેન **નિસ્સારણા**, તેસંયેવ ચ કમ્માનં પટિપ્પસ્સમ્ભનવસેન **ઓસારણા** વેદિતબ્બા. ભિક્ખુનોવાદકસમ્મુતિવસેન **સમ્મુતિ** વેદિતબ્બા. પરિવાસદાનમાનત્તદાનવસેન **દાનં** વેદિતબ્બં. મૂલાયપટિકસ્સનકમ્મવસેન **નિગ્ગહો** વેદિતબ્બો. ઉક્ખિત્તાનુવત્તકા, અટ્ઠ યાવતતિયકા, અરિટ્ઠો, ચણ્ડકાળી ચ ઇમેતે યાવતતિયકાતિ ઇમાસં એકાદસન્નં સમનુભાસનાનં વસેન **સમનુભાસના** વેદિતબ્બા. ઉપસમ્પદકમ્મઅબ્ભાનકમ્મવસેન **કમ્મલક્ખણં** વેદિતબ્બં.

ધમ્મસમ્મુખતાતિઆદીસુ યેન ધમ્મેન, યેન વિનયેન, યેન સત્થુસાસનેન સઙ્ઘો કમ્મં કરોતિ, અયં **ધમ્મસમ્મુખતા, વિનયસમ્મુખતા, સત્થુસાસનસમ્મુખતા**. તત્થ **ધમ્મો**તિ ભૂતવત્થુ. **વિનયો**તિ ચોદના ચેવ સારણા ચ. **સત્થુસાસનં** નામ ઞત્તિસમ્પદા ચેવ અનુસાવનસમ્પદા ચ. યાવતિકા ભિક્ખૂ કમ્મપ્પત્તા, તે આગતા હોન્તિ, છન્દારહાનં છન્દો આહટો હોતિ, સમ્મુખીભૂતા નપ્પટિક્કોસન્તિ, અયં **સઙ્ઘસમ્મુખતા**. યસ્સ સઙ્ઘો કમ્મં કરોતિ, તસ્સ સમ્મુખીભાવો **પુગ્ગલસમ્મુખતા**. સેસમેત્થ વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થમેવ.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

દુકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

તિકનિપાત-ટીકા

१. पठमपण्णासकं

૧. બાલવગ્ગો

૧. ભયસુત્તવણ્ણના

૧. તિકનિપાતસ્સ પઠમે **ભયન્તિ** ભીતિ ચેતસો બ્યધોતિ આહ “**ચિત્તુત્રાસો**”તિ. **ઉપદ્દવોતિ** અન્તરાયો. તસ્સ પન વિક્ખેપકારણત્તા વુત્તં “**અનેકગ્ગતાકારો**”તિ. **ઉપસગ્ગોતિ** ઉપસજ્જનં, દેવતોપપીળાદિના અપ્પટિકારવિઘાતાપત્તિ. સા પન યસ્મા પટિકારાભાવેન વિહઞ્ઞમાનસ્સ કિઞ્ચિ કાતું અસમત્થસ્સ ઓસીદનકારણં, તસ્મા વુત્તં “**તત્થ તત્થ લગ્ગનાકારો**”તિ. **યથાવુત્તે દિવસે અનાગચ્છન્તેસૂ**તિ વઞ્ચેત્વા આગન્તું નિયમિતદિવસે અનાગચ્છન્તેસુ. **દ્વારે અગ્ગિં દત્વા**તિ બહિ અનિક્ખમનત્થાય દ્વારે અગ્ગિં દત્વા.

નળેહિ છન્નપટિચ્છન્નાતિ નળેહિ તિણચ્છદનસઙ્ખેપેન ઉપરિ છાદેત્વા તેહિયેવ દારુકુટિકનિયામેન પરિતોપિ છાદિતા. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના તિણેહિ છન્નતં સેસસમ્ભારાનં રુક્ખમયતઞ્ચ અતિદિસતિ.

વિધવપુત્તેતિ અન્તભાવોપલક્ખણં. તે હિ નિપ્પિતિકા અવિનીતા અસંયતા યં કિઞ્ચિ કારિનો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

ભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. લક્ખણસુત્તવણ્ણના

૨. દુતિયે લક્ખીયતિ બાલો અયન્તિ ઞાયતિ એતેનાતિ લક્ખણં, કમ્મં લક્ખણમેતસ્સાતિ **કમ્મલક્ખણો**તિ આહ “**કાયદ્વારાદિપવત્તં કમ્મ**”ન્તિઆદિ. અપદીયન્તિ દોસા એતેન રક્ખીયન્તિ, લૂયન્તિ છિજ્જન્તિ વાતિ અપદાનં, સત્તાનં સમ્મા, મિચ્છા વા પવત્તપ્પયોગો. તેન સોભતીતિ **અપદાનસોભની** . તેનાહ “**પઞ્ઞા નામા**”તિઆદિ. **અત્તનો ચરિતેનેવા**તિ અત્તનો ચરિયાય એવ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

લક્ખણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. ચિન્તીસુત્તાદિવણ્ણના

૩-૪. તતિયે **એતેહી**તિ દુચ્ચિન્તિતચિન્તિતાદીહિ. એતેન લક્ખણસદ્દસ્સ સરણત્થતમાહ. **તાનેવા**તિ લક્ખણાનિ એવ. **અસ્સા**તિ બાલસ્સ. બાલો અયન્તિ નિમીયતિ સઞ્જાનીયતિ એતેહીતિ **બાલનિમિત્તાનિ**. અપદાનં વુચ્ચતિ, વિખ્યાતં કમ્મં, દુચ્ચિન્તિતચિન્તિતાદીનિ ચ બાલે વિખ્યાતાનિ અસાધારણભાવેન. તસ્મા “**બાલસ્સ અપદાનાની**”તિ. અભિજ્ઝાદીહિ દુટ્ઠં દૂસિતં ચિન્તિતં દુચ્ચિન્તિતં, તં ચિન્તેતીતિ **દુચ્ચિન્તિતચિન્તી**. લોભાદીહિ દુટ્ઠં ભાસિતં મુસાવાદાદિં ભાસતીતિ **દુબ્ભાસિતભાસી**. તેસંયેવ વસેન કત્તબ્બતો દુક્કટકમ્મં પાણાતિપાતાદિં કરોતીતિ **દુક્કટકમ્મકારી**. તેનાહ “**ચિન્તયન્તો**”તિઆદિ. **વુત્તાનુસારેના**તિ ‘‘બાલો અય’’ન્તિઆદિના વુત્તસ્સ અત્થવચનસ્સ ‘‘પણ્ડિતો અયન્તિ એતેહિ લક્ખીયતી’’તિઆદિના અનુસ્સરણેન. **મનોસુચરિતાદીનં વસેના**તિ ‘‘ચિન્તયન્તો અનભિજ્ઝાબ્યાપાદસમ્માદસ્સનવસેન સુચિન્તિતમેવ ચિન્તેતી’’તિઆદિના મનોસુચરિતાદીનં તિણ્ણં સુચરિતાનં વસેન યોજેતબ્બાનિ. ચતુત્થં વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થમેવ.

ચિન્તીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. અયોનિસોસુત્તાદિવણ્ણના

૫-૧૦. પઞ્ચમે **કતિ નુ ખો અનુસ્સતિટ્ઠાનાની**તિઆદિ છક્કે આવિ ભવિસ્સતીતિ. **એવં ચિન્તિત**ન્તિ અયોનિસો ચિન્તિતં. **અપઞ્હમેવ પઞ્હન્તિ કથેસી**તિ અપઞ્હમેવ પઞ્હો અયન્તિ મઞ્ઞમાનો વિસ્સજ્જેસિ. **દસવિધં બ્યઞ્જનબુદ્ધિં અપરિહાપેત્વા**તિ –

> ‘‘સિથિલં ધનિતઞ્ચ દીઘરસ્સં, ગરુકં લહુકઞ્ચ નિગ્ગહીતં;
> સમ્બન્ધં વવત્થિતં વિમુત્તં, દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો’’તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૯૧; પરિ॰ અટ્ઠ॰ ૪૮૫; વિ॰ સઙ્ગ॰ અટ્ઠ॰ ૨૫૨) –

એવં વુત્તં દસવિધં બ્યઞ્જનબુદ્ધિં અપરિહાપેત્વા.

તત્થ ઠાનકરણાનિ સિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં **સિથિલં**, તાનિયેવ ધનિતાનિ અસિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં **ધનિતં**. દ્વિમત્તકાલં **દીઘં**, એકમત્તકાલં **રસ્સં**. **ગરુક**ન્તિ દીઘમેવ, યં વા ‘‘આયસ્મતો બુદ્ધરક્ખિતત્થેરસ્સા’’તિ સંયોગપરં કત્વા વુચ્ચતિ, **લહુક**ન્તિ રસ્સમેવ, યં વા ‘‘આયસ્મતો બુદ્ધરક્ખિતથેરસ્સા’’તિ એવં વિસંયોગપરં કત્વા વુચ્ચતિ. **નિગ્ગહીત**ન્તિ યં કરણાનિ નિગ્ગહેત્વા અવિસ્સજ્જેત્વા અવિવટેન મુખેન સાનુનાસિકં કત્વા વત્તબ્બં. **સમ્બન્ધ**ન્તિ યં પરપદેન સમ્બન્ધિત્વા ‘‘તુણ્હસ્સા’’તિ વુચ્ચતિ. **વવત્થિત**ન્તિ યં પરપદેન અસમ્બન્ધં કત્વા વિચ્છિન્દિત્વા ‘‘તુણ્હી અસ્સા’’તિ વુચ્ચતિ. **વિમુત્ત**ન્તિ યં કરણાનિ અનિગ્ગહેત્વા વિસ્સજ્જેત્વા વિવટેન મુખેન સાનુનાસિકં અકત્વા વુચ્ચતિ. **દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો**તિ એવં સિથિલાદિવસેન બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા અક્ખરુપ્પાદકચિત્તસ્સ દસપ્પકારેન પભેદો. સબ્બાનિ હિ અક્ખરાનિ ચિત્તસમુટ્ઠાનાનિ યથાધિપ્પેતત્થબ્યઞ્જનતો બ્યઞ્જનાનિ ચ.

‘‘**અટ્ઠાનં ખો એતં, આવુસો સારિપુત્તા**’’તિઆદિ પઞ્ચકે આવિ ભવિસ્સતિ. ‘‘**કતિ નુ ખો, આનન્દ, અનુસ્સતિટ્ઠાનાની**’’તિઆદિ પન છક્કે આવિ ભવિસ્સતિ. છટ્ઠાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

અયોનિસોસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. રથકારવગ્ગો

૧. ઞાતસુત્તવણ્ણના

૧૧. દુતિયસ્સ પઠમે ઞાતોયેવ પઞ્ઞાતોતિ આહ “**ઞાતો પઞ્ઞાતો**”તિ. કસ્સ અનનુલોમિકેતિ આહ “**સાસનસ્સા**”તિ, સાસનસ્સ અનનુલોમિકે અપ્પતિરૂપેતિ અત્થો. ઇદાનિ અનનુલોમિકસદ્દસ્સ નિબ્બચનં દસ્સેન્તો “**ન અનુલોમેતીતિ અનનુલોમિક**”ન્તિ આહ . **સાસનસ્સા**તિ વા સાસનન્તિ અત્થો. સાસનં ન અનુલોમેતીતિ અનનુલોમિકન્તિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો દટ્ઠબ્બો. **સભાગવિસભાગ**ન્તિ લિઙ્ગતો સભાગવિસભાગં. “**વિયપુગ્ગલે**”**તિ આહા**તિ લિઙ્ગસભાગેહિ અવિસેસેત્વા આહ. **ઉમ્માદં પાપુણી**તિ સો કિર સીલં અધિટ્ઠાય પિહિતદ્વારગબ્ભે સયનપિટ્ઠે નિસીદિત્વા ભરિયં આરબ્ભ મેત્તં ભાવેન્તો મેત્તામુખેન ઉપ્પન્નેન રાગેન અન્ધીકતો ભરિયાય સન્તિકં ગન્તુકામો દ્વારં અસલ્લક્ખેત્વા ભિત્તિં ભિન્દિત્વાપિ નિક્ખમિતુકામતાય ભિત્તિં પહરન્તો સબ્બરત્તિં ભિત્તિયુદ્ધમકાસિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઞાતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સારણીયસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે **ચતુપારિસુદ્ધિસીલમ્પિ પબ્બજ્જાનિસ્સિતમે**વાતિ ઇમિના પબ્બજ્જૂપગતસમનન્તરમેવ ચતુપારિસુદ્ધિસીલમ્પિ સમાદિન્નમેવ હોતીતિ દસ્સેતિ. **મગ્ગસન્નિસ્સિતાનેવ હોન્તી**તિ મગ્ગાધિગમત્થાય પટિપજ્જિતબ્બત્તા કસિણપરિકમ્માદીનિ મગ્ગસન્નિસ્સિતાનેવ હોન્તિ, તસ્મા મગ્ગગ્ગહણેનેવ તેસમ્પિ ગહણં વેદિતબ્બં, તેહિ વિના મગ્ગાધિગમસ્સ અસમ્ભવતોતિ અધિપ્પાયો.

અગ્ગમગ્ગાધિગમેન અસમ્મોહપ્પટિવેધસ્સ સિખાપત્તત્તા મગ્ગધમ્મેસુ વિય ફલધમ્મેસુપિ સાતિસયો અસમ્મોહોતિ “**સયં અભિઞ્ઞા**”તિ વુત્તં, સામં જાનિત્વાતિ અત્થો. તથા જાનના પનસ્સ સચ્છિકરણં અત્તપચ્ચક્ખકિરિયાતિ “**સચ્છિકત્વા**”તિ વુત્તં. તેનાહ “**અત્તનાવ અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા**”તિ. તથા સચ્છિકિરિયા ચસ્સ અત્તનિ પટિલાભોતિ ‘‘ઉપસમ્પજ્જા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘પટિલભિત્વા’’તિ.

સારણીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. આસંસસુત્તવણ્ણના

૧૩. તતિયે **સન્તો**તિ એત્થ **સન્ત**-સદ્દો ‘‘દીઘં સન્તસ્સ યોજન’’ન્તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૬૦) કિલન્તભાવે આગતો. ‘‘અયઞ્ચ વિતક્કો, અયઞ્ચ વિચારો સન્તો હોન્તિ સમિતા’’તિઆદીસુ (વિભ॰ ૫૭૬) નિરુદ્ધભાવે. ‘‘અધિગતો ખો મ્યાયં ધમ્મો, ગમ્ભીરો દુદ્દસો દુરનુબોધો સન્તો પણીતો’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭-૮) સન્તઞાણગોચરતાયં. ‘‘ઉપસન્તસ્સ સદા સતિમતો’’તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૭) કિલેસવૂપસમે. ‘‘સન્તો હવે સબ્ભિ પવેદયન્તી’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૫૧) સાધૂસુ. ‘‘પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, મહાચોરા સન્તો સંવિજ્જમાના’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૯૫) અત્થિભાવે. ઇધાપિ અત્થિભાવેયેવાતિ આહ “**સન્તોતિ અત્થિ ઉપલબ્ભન્તી**”તિ. તત્થ **અત્થી**તિ લોકસઙ્કેતવસેન સંવિજ્જન્તિ. અત્થિભાવો હેત્થ પુગ્ગલસમ્બન્ધેન વુત્તત્તા

લોકસમઞ્ઞાવસેનેવ વેદિતબ્બો, ન પરમત્થવસેન. અત્થીતિ ચેતં નિપાતપદં દટ્ઠબ્બં ‘‘અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦) વિય.

સંવિજ્જમાનાતિ ઉપલબ્ભમાના. યઞ્હિ સંવિજ્જતિ, તં ઉપલબ્ભતિ. તેનાહ ‘‘**સંવિજ્જમાનાતિ તસ્સેવ વેવચન**’’ન્તિ. **અનાસો**તિ પત્થનારહિતો. તેનાહ ‘‘**અપત્થનો**’’તિ. આસંસતિ પત્થેતીતિ **આસંસો**. વેણુવેત્તાદિવિલીવેહિ સુપ્પાદિભાજનકારકા **વિલીવકારકા**. મિગમચ્છાદીનં નિસાદનતો **નેસાદા**, માગવિકમચ્છબન્ધાદયો. રથેસુ ચમ્મેન નહનકરણતો **રથકારા** , ધમ્મકારા. પુઇતિ કરીસસ્સ નામં, તં કુસેન્તિ અપનેન્તીતિ **પુક્કુસા**, પુપ્ફચ્છડ્ડકા.

દુબ્બણ્ણોતિ વિરૂપો. **ઓકોટિમકો**તિ આરોહાભાવેન હેટ્ઠિમકો, રસ્સકાયોતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**લકુણ્ડકો**’’તિ. લકુ વિય ઘટિકા વિય ડેતિ પવત્તતીતિ હિ **લકુણ્ડકો**, રસ્સો. કણતિ નિમીલતીતિ **કાણો**. તં પનસ્સ નિમીલનં એકેન અક્ખિના દ્વીહિપિ ચાતિ આહ ‘‘**એકક્ખિકાણો વા ઉભયક્ખિકાણો વા**’’તિ. કુણનં કુણો, હત્થવેકલ્લં. તં એતસ્સ અત્થીતિ **કુણી**. **ખઞ્જો** વુચ્ચતિ પાદવિકલો. હેટ્ઠિમકાયસઙ્ખાતો સરીરસ્સ પક્ખો પદેસો હતો અસ્સાતિ **પક્ખહતો**. તેનાહ ‘‘**પીઠસપ્પી**’’તિ. પદીપે પદીપને એતબ્બં નેતબ્બન્તિ **પદીપેય્યં**, તેલાદિઉપકરણં.

આસં ન કરોતીતિ રજ્જાભિસેકે કનિટ્ઠો પત્થનં ન કરોતિ જેટ્ઠે સતિ કનિટ્ઠસ્સ અનધિકારત્તા. અભિસેકં અરહતીતિ અભિસેકારહો, **ન અભિસેકારહો** કાણકુણિઆદિદોસસમન્નાગતો.

સીલસ્સ દુટ્ઠુ નામ નત્થિ, તસ્મા અભાવત્થો ઇધ દુ-સદ્દોતિ આહ ‘‘**નિસ્સીલો**’’તિ. ‘‘પાપં પાપેન સુકર’’ન્તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૪૮; ચૂળવ॰ ૩૪૩) વિય પાપ-સદ્દો નિહીનપરિયાયોતિ આહ ‘‘**લામકધમ્મો**’’તિ. સીલવિપત્તિયા વા **દુસ્સીલો**. દિટ્ઠિવિપત્તિયા **પાપધમ્મો**. કાયવાચાસંવરભેદેન વા **દુસ્સીલો**, મનોસંવરભેદેન, સતિસંવરાદિભેદેન વા **પાપધમ્મો**. અસુદ્ધપ્પયોગતાય **દુસ્સીલો**, અસુદ્ધાસયતાય **પાપધમ્મો**. કુસલસીલવિરહેન **દુસ્સીલો**, અકુસલસીલસમન્નાગમેન **પાપધમ્મો**. **અસુચીહી**તિ અપરિસુદ્ધેહિ. **સઙ્કાહિ સરિતબ્બસમાચારો**તિ ‘‘ઇમસ્સ મઞ્ઞે ઇદં કમ્મ’’ન્તિ એવં પરેહિ સઙ્કાય સરિતબ્બસમાચારો. તેનાહ ‘‘**કિઞ્ચિદેવા**’’તિઆદિ. **અત્તનાયેવ વા સઙ્કાહિ સરિતબ્બસમાચારો**તિ એતેનપિ કમ્મસાધનતંયેવ સઙ્કસ્સરસદ્દસ્સ દસ્સેતિ. અત્તનો સઙ્કાય પરેસં સમાચારકિરિયં સરતિ આસઙ્કતિ વિધાવતીતિપિ **સઙ્કસ્સરસમાચારો**તિ એવમેત્થ કત્તુસાધનતાપિ દટ્ઠબ્બા. તસ્સ હિ દ્વે તયો જને કથેન્તે દિસ્વા ‘‘મમ દોસં મઞ્ઞે કથેન્તી’’તિ તેસં સમાચારં સઙ્કાય સરતિ ધાવતિ.

એવંપટિઞ્ઞોતિ સલાકગ્ગહણાદીસુ ‘‘કિત્તકા વિહારે સમણા’’તિ ગણનાય આરદ્ધાય ‘‘અહમ્પિ સમણો, અહમ્પિ સમણો’’તિ પટિઞ્ઞં દત્વા સલાકગ્ગહણાદીનિ કરોતીતિ સમણો અહન્તિ એવંસમણપ્પટિઞ્ઞો. **સુમ્ભકપત્તધરે**તિ મત્તિકાપત્તધરે. **પૂતિના કમ્મેના**તિ સંકિલિટ્ઠકમ્મેન, નિગ્ગુણતાય વા ગુણસારવિરહિતત્તા **અન્તોપૂતિ**. કસમ્બુકચવરો જાતો સઞ્જાતો અસ્સાતિ **કસમ્બુજાતો**તિ આહ ‘‘**સઞ્જાતરાગાદિકચવરો**’’તિ. અથ વા કસમ્બુ વુચ્ચતિ તિન્તકુણપકસટં ઉદકં, ઇમસ્મિઞ્ચ સાસને દુસ્સીલો નામ જિગુચ્છનીયત્તા તિન્તકુણપઉદકસદિસો, તસ્મા કસમ્બુ વિય જાતોતિ **કસમ્બુજાતો**. **લોકુત્તરધમ્મઉપનિસ્સયસ્સ નત્થિતાયા**તિ યત્થ પતિટ્ઠિતેન સક્કા ભવેય્ય અરહત્તં લદ્ધું, તસ્સા પતિટ્ઠાય ભિન્નત્તા વુત્તં. **મહાસીલસ્મિં પરિપૂરકારિતાયા**તિ યત્થ પતિટ્ઠિતેન સક્કા ભવેય્ય અરહત્તં પાપુણિતું, તસ્મિં પરિપૂરકારિતાય.

આસંસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણના

૧૪. ચતુત્થે **ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહી**તિ દાનપિયવચનઅત્થચરિયાસમાનત્તતાસઙ્ખાતેહિ ચતૂહિ સઙ્ગહકારણેહિ. **ચક્કં વત્તેતી**તિ આણાચક્કં પવત્તેતિ. **ચક્ક**ન્તિ વા ઇધ રતનચક્કં વેદિતબ્બં. અયઞ્હિ ચક્કસદ્દો સમ્પત્તિયં, લક્ખણે, રથઙ્ગે, ઇરિયાપથે, દાને, રતનધમ્મખુરચક્કાદીસુ ચ દિસ્સતિ. ‘‘ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, ચક્કાનિ, યેહિ સમન્નાગતાનં દેવમનુસ્સાન’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૧) હિ સમ્પત્તિયં દિસ્સતિ. ‘‘પાદતલેસુ ચક્કાનિ જાતાની’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫; ૩.૨૦૪) એત્થ લક્ખણે. ‘‘ચક્કંવ વહતો પદ’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧) એત્થ રથઙ્ગે. ‘‘ચતુચક્કં નવદ્વાર’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૯) એત્થ ઇરિયાપથે. ‘‘દદં ભુઞ્જ મા ચ પમાદો, ચક્કં વત્તય સબ્બપાણિન’’ન્તિ (જા॰ ૧.૭.૧૪૯) એત્થ દાને. ‘‘દિબ્બં ચક્કરતનં પાતુરહોસી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૩) એત્થ રતનચક્કે. ‘‘મયા પવત્તિતં ચક્ક’’ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૫૬૨) એત્થ ધમ્મચક્કે. ‘‘ઇચ્છાહતસ્સ પોસસ્સ, ચક્કં ભમતિ મત્થકે’’તિ (જા॰ ૧.૫.૧૦૩) એત્થ ખુરચક્કે. ‘‘ખુરપરિયન્તેન ચક્કેના’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) એત્થ પહરણચક્કે. ‘‘અસનિવિચક્ક’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૬૧) એત્થ અસનિમણ્ડલે. ઇધ પનાયં રતનચક્કે દટ્ઠબ્બો.

કિત્તાવતા પનાયં ચક્કવત્તી નામ હોતિ? એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ચક્કરતનં આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તતિ. સબ્બચક્કવત્તીનઞ્હિ નિસિન્નાસનતો ઉટ્ઠહિત્વા ચક્કરતનસમીપં ગન્ત્વા હત્થિસોણ્ડસદિસપનાળિં સુવણ્ણભિઙ્ગારં ઉક્ખિપિત્વા ઉદકેન અબ્ભુક્કિરિત્વા ‘‘અભિવિજિનાતુ ભવં ચક્કરતન’’ન્તિ વચનસમનન્તરમેવ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ચક્કરતનં પવત્તતીતિ. યસ્સ પવત્તિસમકાલમેવ, સો રાજા ચક્કવત્તી નામ હોતિ.

ધમ્મોતિ દસકુસલકમ્મપથધમ્મો, દસવિધં વા ચક્કવત્તિવત્તં. દસવિધે વા કુસલધમ્મે અગરહિતે વા રાજધમ્મે નિયુત્તોતિ **ધમ્મિકો**. તેન ચ ધમ્મેન સકલલોકં રઞ્જેતીતિ **ધમ્મરાજા**. ધમ્મેન વા લદ્ધરજ્જત્તા **ધમ્મરાજા**. ચક્કવત્તીહિ ધમ્મેન ઞાયેન રજ્જં અધિગચ્છતિ, ન અધમ્મેન. **દસવિધેન ચક્કવત્તિવત્તેના**તિ દસપ્પભેદેન ચક્કવત્તીનં વત્તેન.

કિં પન તં દસવિધં ચક્કવત્તિવત્તન્તિ? વુચ્ચતે –

> ‘‘કતમં પન તં, દેવ, અરિયં ચક્કવત્તિવત્તન્તિ? તેન હિ ત્વં, તાત, ધમ્મંયેવ નિસ્સાય ધમ્મં સક્કરોન્તો ધમ્મં ગરું કરોન્તો ધમ્મં માનેન્તો ધમ્મં પૂજેન્તો ધમ્મં અપચાયમાનો ધમ્મદ્ધજો ધમ્મકેતુ ધમ્માધિપતેય્યો ધમ્મિકં રક્ખાવરણગુત્તિં સંવિદહસ્સુ અન્તોજનસ્મિં બલકાયસ્મિં ખત્તિયેસુ અનુયન્તેસુ બ્રાહ્મણગહપતિકેસુ નેગમજાનપદેસુ સમણબ્રાહ્મણેસુ મિગપક્ખીસુ. મા ચ તે, તાત, વિજિતે અધમ્મકારો પવત્તિત્થ. યે ચ તે, તાત, વિજિતે અધના અસ્સુ, તેસઞ્ચ ધનમનુપ્પદેય્યાસિ. યે ચ તે, તાત, વિજિતે સમણબ્રાહ્મણા મદપ્પમાદા પટિવિરતા ખન્તિસોરચ્ચે નિવિટ્ઠા એકમત્તાનં દમેન્તિ, એકમત્તાનં સમેન્તિ, એકમત્તાનં પરિનિબ્બાપેન્તિ. તે કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિત્વા પરિપુચ્છેય્યાસિ પરિગ્ગણ્હેય્યાસિ – ‘કિં, ભન્તે, કુસલં કિં અકુસલં, કિં સાવજ્જં કિં અનવજ્જં, કિં સેવિતબ્બં કિં ન સેવિતબ્બં, કિં મે કરિયમાનં દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય અસ્સ, કિં વા પન મે કરિયમાનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય અસ્સા’તિ. તેસં સુત્વા યં અકુસલં, તં અભિનિવજ્જેય્યાસિ, યં કુસલં, તં સમાદાય વત્તેય્યાસિ. ઇદં ખો, તાત, તં અરિયં ચક્કવત્તિવત્ત’’ન્તિ –

એવં **ચક્કવત્તિસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૩.૮૪) આગતનયેન અન્તોજનસ્મિં બલકાયે એકં, ખત્તિયેસુ એકં, અનુયન્તેસુ એકં, બ્રાહ્મણગહપતિકેસુ એકં, નેગમજાનપદેસુ એકં, સમણબ્રાહ્મણેસુ એકં, મિગપક્ખીસુ એકં, અધમ્મકારપ્પટિક્ખેપો એકં, અધનાનં ધનાનુપ્પદાનં એકં, સમણબ્રાહ્મણે ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હપુચ્છનં એકન્તિ એવમેવં તં ચક્કવત્તિવત્તં દસવિધં હોતિ. ગહપતિકે પન પક્ખિજાતે ચ વિસું કત્વા ગણ્હન્તસ્સ દ્વાદસવિધં હોતિ.

અઞ્ઞથા વત્તિતું અદેન્તો સો ધમ્મો અધિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ તદધિટ્ઠાનં. તેન **તદધિટ્ઠાનેન ચેતસા. સક્કરોન્તો**તિ આદરકિરિયાવસેન કરોન્તો. તેનાહ "**યથા**"તિઆદિ. **ગરું કરોન્તો**તિ પાસાણચ્છત્તં વિય ગરુકરણવસેન ગરું કરોન્તો. તેનેવાહ "**તસ્મિં ગારવુપ્પત્તિયા**"તિ. **ધમ્માધિપતિભૂતાગતભાવેના**તિ ઇમિના યથાવુત્તધમ્મસ્સ જેટ્ઠકભાવેન પુરિમતરં અત્તભાવેસુ સક્કચ્ચં સમુપચિતભાવં દસ્સેતિ. **ધમ્મવસેનેવ ચ સબ્બકિરિયાનં કરણેના**તિ એતેન ઠાનનિસજ્જાદીસુ યથાવુત્તધમ્મનિન્નપોણપબ્ભારભાવં દસ્સેતિ. **અસ્સા**તિ રક્ખાવરણગુત્તિયા. **પરં રક્ખન્તો**તિ અઞ્ઞં દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅનત્થતો રક્ખન્તો. તેનેવ પરરક્ખસાધનેન ખન્તિઆદિગુણેન અત્તાનં તતો એવ રક્ખતિ. **મેત્તચિત્તતા**તિ મેત્તચિત્તતાય. **નિવાસનપારુપનગેહાદીનિ** સીતુણ્હાદિપ્પટિબાહનેન **આવરણં**.

અન્તોજનસ્મિન્તિ અબ્ભન્તરભૂતે પુત્તદારાદિજને. **સીલસંવરે પતિટ્ઠાપેન્તો**તિ ઇમિના રક્ખં દસ્સેતિ. **વત્થગન્ધમાલાદીનિ ચસ્સ દદમાનો**તિ ઇમિના આવરણં, ઇતરેન ગુત્તિં. **સમ્પદાનેનપી**તિ **પિ**-સદ્દેન સીલસંવરેસુ પતિટ્ઠાપનાદીનં સમ્પિણ્ડેતિ. એસ નયો પરેસુપિ પિ-સદ્દગ્ગહણે. નિગમો નિવાસો એતેસન્તિ **નેગમા**. એવં **જાનપદા**તિ આહ "**તથા નિગમવાસિનો**"તિઆદિના.

રક્ખાવરણગુત્તિયા કાયકમ્માદીસુ સંવિદહનં ઠપનં નામ તદુપદેસોયેવાતિ વુત્તં "**કથેત્વા**"તિ. **એતેસૂ**તિ પાળિયં વુત્તેસુ સમણાદીસુ. **પટિવત્તેતું ન સક્કા** ખીણાનં કિલેસાનં પુન અનુપ્પજ્જનતો. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સચેતનસુત્તવણ્ણના

૧૫. પઞ્ચમે ઇસયો પતન્તિ સન્નિપતન્તિ એત્થાતિ **ઇસિપતન**ન્તિ આહ "**બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસઙ્ખાતાન**"ન્તિઆદિ. **સબ્બૂપકરણાનિ સજ્જેત્વા**તિ સબ્બાનિ રુક્ખસ્સ છેદનતચ્છનાદિસાધનાનિ ઉપકરણાનિ રઞ્ઞા આણત્તદિવસેયેવ સજ્જેત્વા. નાના કરીયતિ એતેનાતિ **નાનાકરણં**, નાનાભાવોતિ આહ "**નાનત્ત**"ન્તિ. **નેસ**ન્તિ સરલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ "**ન એસ**"ન્તિ. તથા **અત્થેસ**ન્તિ એત્થાપીતિ આહ "**અત્થિ એસ**"ન્તિ. પવત્તનત્થં અભિસઙ્ખરણં **અભિસઙ્ખારો**, તસ્સ **ગતિ** વેગસા પવત્તિ. તં સન્ધાયાહ "**પયોગસ્સ ગમન**"ન્તિ.

સગણ્ડાતિ ખુદ્દાનુખુદ્દકગણ્ડા. તેનાહ "**ઉણ્ણતોણતટ્ઠાનયુત્તા**"તિ. **સકસાવા**તિ સકસટા. તેનાહ "**પૂતિસારેના**"તિઆદિ. **એવં ગુણપતનેન પતિતા**તિ યથા તં ચક્કં નાભિઅરનેમીનં સદોસતાય ન પતિટ્ઠાસિ, એવમેકચ્ચે પુગ્ગલા કાયવઙ્કાદિવસેન સદોસતાય ગુણપતનેન પતિતા સકટ્ઠાને ન તિટ્ઠન્તિ. એત્થ ચ ફરુસવાચાદયોપિ અપાયગમનીયા સોતાપત્તિમગ્ગેનેવ પહીયન્તીતિ દટ્ઠબ્બા.

સચેતનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અપણ્ણકસુત્તવણ્ણના

૧૬. છટ્ઠે વિરજ્જનકિરિયા નામ પચ્છા સમાદાતબ્બતાય અપણ્ણકપ્પયોગસમાદાના વિય હોતિ, અવિરજ્જનકિરિયા પન પચ્છા અસમાદાતબ્બતાય અનૂનાતિ તંસમઙ્ગિપુગ્ગલો અપણ્ણકો, તસ્સ ભાવો **અપણ્ણકતા**તિ આહ “**અપણ્ણકપટિપદન્તિ અવિરદ્ધપટિપદ**”ન્તિઆદિ. યસ્મા સા અધિપ્પેતત્થસાધનેન એકંસિકા વટ્ટતો નિય્યાનાવહા, તત્થ ચ યુત્તિયુત્તા અસારાપગતા અવિરુદ્ધતાય અપચ્ચનીકા અનુલોમિકા અનુધમ્મભૂતા ચ, તસ્મા વુત્તં “**એકંસપટિપદ**”ન્તિઆદિ. **ન તક્કગ્ગાહેન વા નયગ્ગાહેન વા**તિ તક્કગ્ગાહેન વા પટિપન્નો ન હોતિ નયગ્ગાહેન વા અપણ્ણકપટિપદં પટિપન્નો. તત્થ **તક્કગ્ગાહેન વા**તિ આચરિયં અલભિત્વા ‘‘એવં મે સુગતિ, નિબ્બાનં વા ભવિસ્સતી’’તિ અત્તનો તક્કગ્ગહણમત્તેન. **નયગ્ગાહેના**તિ પચ્ચક્ખતો અદિસ્વા નયતો અનુમાનતો ગહણેન. **એવં ગહેત્વા પટિપન્નો**તિ તક્કમત્તેન, નયગ્ગાહેન વા પટિપન્નો. પણ્ડિતસત્થવાહો વિય સમ્પત્તીહિ ન પરિહાયતીતિ યોજના.

યં સન્ધાય વુત્તન્તિ પરિહાનઞ્ચ અપરિહાનઞ્ચ સન્ધાય **જાતકે** (જા॰ ૧.૧.૧) વુત્તં. અયં પનેત્થ ગાથાય અત્થયોજના – **અપણ્ણકં ઠાનં** અવિરદ્ધકારણં નિય્યાનિકકારણં **એકે** બોધિસત્તપ્પમુખા પણ્ડિતમનુસ્સા ગણ્હિંસુ. યે પન તે બાલસત્થવાહપુત્તપ્પમુખા **તક્કિકા આહુ**, તે **દુતિયં** સાપરાધં અનેકંસિકં ઠાનં અનિય્યાનિકં કારણં અગ્ગહેસું, તે કણ્હપટિપદં પટિપન્ના. તત્થ સુક્કપટિપદા અપરિહાનિપટિપદા, કણ્હપટિપદા પરિહાનિપટિપદા, તસ્મા યે સુક્કપટિપદં પટિપન્ના, તે અપરિહીના સોત્થિભાવં પત્તા. યે પન કણ્હપટિપદં પટિપન્ના, તે પરિહીના અનયબ્યસનં આપન્નાતિ ઇમમત્થં ભગવા અનાથપિણ્ડિકસ્સ ગહપતિનો વત્વા ઉત્તરિ ઇદમાહ “**એતદઞ્ઞાય મેધાવી, તં ગણ્હે યદપણ્ણક**”ન્તિ.

તત્થ **એતદઞ્ઞાય મેધાવી**તિ મેધાતિ લદ્ધનામાય વિસુદ્ધાય ઉત્તમાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો કુલપુત્તો એતં અપણ્ણકં ઠાનં દુતિયઞ્ચાતિ દ્વીસુ અતક્કગ્ગાહતક્કગ્ગાહસઙ્ખાતેસુ ઠાનેસુ ગુણદોસં વુદ્ધિહાનિં અત્થાનત્થં ઞત્વાતિ અત્થો. **તં ગણ્હે યદપણ્ણક**ન્તિ યં અપણ્ણકં એકંસિકં સુક્કપટિપદાઅપરિહાનિયપટિપદાસઙ્ખાતં નિય્યાનિકકારણં, તદેવ ગણ્હેય્ય. કસ્મા? એકંસિકાદિભાવતોયેવ. ઇતરં પન ન ગણ્હેય્ય. કસ્મા? અનેકંસિકાદિભાવતોયેવ.

યવન્તિ તાય સત્તા અમિસ્સિતાપિ સમાનજાતિતાય મિસ્સિતા વિય હોન્તીતિ **યોનિ**. સા પન અત્થતો અણ્ડાદિઉપ્પત્તિટ્ઠાનવિસિટ્ઠો ખન્ધાનં ભાગસો પવત્તિવિસેસોતિ આહ “**ખન્ધકોટ્ઠાસો યોનિ નામા**”તિ. **કારણં યોનિ નામ**, યોનીતિ તં તં ફલં અનુપચિતઞાણસમ્ભારેહિ દુરવગાધભેદતાય મિસ્સિતં વિય હોતીતિ. યતો એકત્તનયેન સો એવાયન્તિ બાલાનં મિચ્છાગાહો. **પસ્સાવમગ્ગો યોનિ નામ** યવન્તિ તાય સત્તા યોનિસમ્બન્ધેન મિસ્સિતા હોન્તીતિ. **પગ્ગહિતા** અનુટ્ઠાનેન, પુનપ્પુનં આસેવનાય **પરિપુણ્ણા**.

“**ચક્ખુતોપી**”તિઆદિમ્હિ પન ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિવીથીસુ તદનુગતમનોવિઞ્ઞાણવીથીસુ ચ કિઞ્ચાપિ કુસલાદીનં પવત્તિ અત્થિ, કામાસવાદયો એવ પન વણતો યૂસં વિય પગ્ઘરનકઅસુચિભાવેન સન્દન્તિ, તસ્મા તે એવ “**આસવા**”તિ વુચ્ચન્તિ. તત્થ હિ પગ્ઘરનકઅસુચિમ્હિ આસવસદ્દો નિરુળ્હોતિ. **ધમ્મતો યાવ ગોત્રભૂ**તિ તતો પરં મગ્ગફલેસુ અપ્પવત્તનતો વુત્તં. એતે હિ આરમ્મણકરણવસેન ધમ્મે ગચ્છન્તા તતો પરં ન ગચ્છન્તિ. નનુ તતો પરં ભવઙ્ગાદીનિપિ ગચ્છન્તીતિ ચે? ન, તેસમ્પિ પુબ્બે આલમ્બિતેસુ લોકિયધમ્મેસુ સાસવભાવેન અન્તોગધત્તા તતો પરતાભાવતો. એત્થ ચ ગોત્રભુવચનેન ગોત્રભુવોદાનફલસમાપત્તિપુરેચારિકપરિકમ્માનિ વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. પઠમમગ્ગપુરેચારિકમેવ વા ગોત્રભુ અવધિનિદસ્સનભાવેન ગહિતં, તતો પરં પન મગ્ગફલસમાનતાય અઞ્ઞેસુ મગ્ગેસુ મગ્ગવીથિયં સમાપત્તિવીથીયં નિરોધાનન્તરઞ્ચ પવત્તમાનેસુ ફલેસુ

નિબ્બાને ચ આસવાનં પવત્તિ નિવારિતાતિ વેદિતબ્બં. **સવન્તી**તિ ગચ્છન્તિ, આરમ્મણકરણવસેન પવત્તન્તીતિ અત્થો. અવધિઅત્થો આ-કારો, અવધિ ચ મરિયાદાભિવિધિભેદતો દુવિધો. તત્થ મરિયાદં કિરિયં બહિ કત્વા પવત્તતિ યથા ''આપાટલીપુત્તં વુટ્ઠો દેવો''તિ. અભિવિધિ પન કિરિયં બ્યાપેત્વા પવત્તતિ યથા ''આભવગ્ગં ભગવતો યસો પવત્તતી''તિ. અભિવિધિઅત્થો ચાયમા-કારો ઇધ ગહિતોતિ વુત્તં ''**અન્તોકરણત્થો**''તિ.

મદિરાદયોતિ **આદિ**-સદ્દેન સિન્ધવકાદમ્બરિકાપોતિકાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ચિરપારિવાસિયટ્ઠો** ચિરપરિવુટ્ઠતા પુરાણભાવો. **અવિજ્જા નાહોસીતિઆદી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ''પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ ભવતણ્હાયા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૨) ઇદં **સુત્તં** સઙ્ગહિતં. અવિજ્જાસવભવાસવાનં ચિરપરિવુટ્ઠતાય દસ્સિતાય તબ્ભાવભાવિનો કામાસવસ્સ ચિરપરિવુટ્ઠતા દસ્સિતાવ હોતિ. અઞ્ઞેસુ ચ યથાવુત્તે ધમ્મે ઓકાસઞ્ચ આરમ્મણં કત્વા પવત્તમાનેસુ માનાદીસુ વિજ્જમાનેસુ અત્તત્તનિયાદિગ્ગાહવસેન અભિબ્યાપનં મદકરણવસેન આસવસદિસતા ચ એતેસંયેવ, ન અઞ્ઞેસન્તિ એતેસ્વેવ આસવસદ્દો નિરુળ્હોતિ દટ્ઠબ્બો. **આયતં** અનાદિકાલિકત્તા. **પસવન્તી**તિ ફલન્તિ. ન હિ કિઞ્ચિ સંસારદુક્ખં અત્થિ, યં આસવેહિ વિના ઉપ્પજ્જેય્ય. **પુરિમાનિ ચેત્થા**તિ એતેસુ ચતૂસુ અત્થવિકપ્પેસુ પુરિમાનિ તીણિ. **યત્થા**તિ યેસુ સુત્તાભિધમ્મપ્પદેસેસુ. **તત્થ યુજ્જન્તિ** કિલેસેસુયેવ યથાવુત્તસ્સ અત્થત્તયસ્સ સમ્ભવતો. **પચ્છિમં કમ્મેપી**તિ પચ્છિમં ''આયતં વા સંસારદુક્ખં સવન્તિ પસવન્તી''તિ વુત્તનિબ્બચનં કમ્મેપિ યુજ્જતિ દુક્ખપ્પસવનસ્સ કિલેસકમ્મસાધારણત્તા.

દિટ્ઠધમ્મા વુચ્ચન્તિ પચ્ચક્ખભૂતા ખન્ધા, દિટ્ઠધમ્મે ભવા **દિટ્ઠધમ્મિકા. વિવાદમૂલભૂતા**તિ વિવાદસ્સ મૂલકારણભૂતા કોધૂપનાહમક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયમાયાસાઠેય્યથમ્ભસારમ્ભમાનાતિમાના. **યેન દેવૂપપત્યસ્સા**તિ યેન કમ્મકિલેસપ્પકારેન આસવેન દેવેસુ ઉપપત્તિ નિબ્બત્તિ અસ્સ મય્હન્તિ સમ્બન્ધો. **ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો** આકાસચારી અસ્સન્તિ વિભત્તિં વિપરિણામેત્વા યોજેતબ્બં. એત્થ ચ યક્ખગન્ધબ્બવિનિમુત્તા સબ્બા દેવતા દેવગ્ગહણેન ગહિતા. નળો વુચ્ચતિ મૂલં, તસ્મા **વિનળીકતા**તિ વિગતનળા વિગતમૂલા કતાતિ અત્થો. **અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા**તિ અકુસલકમ્મતો અવસેસા અકુસલા ધમ્મા આસવાતિ આગતાતિ સમ્બન્ધો.

પટિઘાતાયાતિ પટિસેધનાય. **પરૂપવાદ...પે॰... ઉપદ્દવાતિ** ઇદં યદિ ભગવા સિક્ખાપદં ન પઞ્ઞાપેય્ય, તતો અસદ્ધમ્મપ્પટિસેવનઅદિન્નાદાનપાણાતિપાતાદિહેતુ યે ઉપ્પજ્જેય્યું પરૂપવાદાદયો દિટ્ઠધમ્મિકા નાનપ્પકારા અનત્થા, યે ચ તન્નિમિત્તમેવ નિરયાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણાદિવસેન મહાદુક્ખાનુભવાદિપ્પકારા અનત્થા, તે સન્ધાય વુત્તં.

તે પનેતેતિ એતે કામરાગાદિકિલેસતેભૂમકકમ્મપરૂપવાદાદિઉપ્પદ્દવપ્પકારા આસવા. **યત્થા**તિ યસ્મિં વિનયાદિપાળિપ્પદેસે. **યથા**તિ યેન દુવિધાદિપ્પકારેન અવસેસેસુ ચ સુત્તન્તેસુ તિધા આગતાતિ સમ્બન્ધો. નિરયં ગમેન્તીતિ **નિરયગામિનિયા. છક્કનિપાતે**તિ છક્કનિપાતે આહુનેય્યસુત્તે (અ॰ નિ॰ ૬.૫૮). તત્થ હિ આસવા છધા આગતા.

સરસભેદોતિ ખણિકનિરોધો. **ખીણાકારો**તિ અચ્ચન્તાય ખીણતા. આસવા ખીયન્તિ પહીયન્તિ એતેનાતિ **આસવક્ખયો**, મગ્ગો. આસવાનં ખયન્તે ઉપ્પજ્જનતો **આસવક્ખયો**, ફલં. આસવક્ખયેન પત્તબ્બતો આસવા ખીયન્તિ એત્થાતિ **આસવક્ખયો**, નિબ્બાનં. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૫૭-૫૬૦) વિત્થારિતો, તસ્મા તત્થ, તં સંવણ્ણનાય ચ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

તથાતિ ઇમિના વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતતં ઉપસંહરતિ. કુસલપ્પવત્તિં આવરન્તિ નિવારેન્તીતિ **આવરણીયા. પુરિમપ્પવત્તિવસેના**તિ નિદ્દોક્કમનતો પુબ્બે કમ્મટ્ઠાનસ્સ પવત્તિવસેન. **ઠપેત્વા**તિ હત્થગતં કિઞ્ચિ ઠપેન્તો વિય કમ્મટ્ઠાનં સતિસમ્પજઞ્ઞવસેન ઠપેત્વા કમ્મટ્ઠાનમેવ મનસિકરોન્તો નિદ્દં ઓક્કમતિ, ઝાનસમાપન્નો વિય યથાપરિચ્છિન્નેનેવ કાલેન પબુજ્ઝમાનો કમ્મટ્ઠાનં ઠપિતટ્ઠાને ગણ્હન્તોયેવ પબુજ્ઝતિ નામ. તેન વુત્તં "**તસ્મા... પે॰... નામ હોતી**"તિ. **મૂલકમ્મટ્ઠાને**તિ આદિતો પટ્ઠાય પરિહરિયમાનકમ્મટ્ઠાને. **પરિગ્ગહકમ્મટ્ઠાનવસેના**તિ સયનં ઉપગચ્છન્તેન પરિગ્ગહમાનકમ્મટ્ઠાનમનસિકારવસેન. સો પન ધાતુમનસિકારવસેન ઇચ્છિતબ્બોતિ દસ્સેતું "**અયં હી**"તિઆદિ વુત્તં.

અપણ્ણકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અત્તબ્યાબાધસુત્તવણ્ણના

૧૭. સત્તમે બ્યાબાધનં દુક્ખાપનન્તિ આહ "**અત્તબ્યાબાધાયાતિ અત્તદુક્ખાયા**"તિ. મગ્ગફલચિત્તુપ્પાદાપિ કાયસુચરિતાદિસઙ્ખં એવાતિ આહ "**અવારિતાનેવા**"તિ.

અત્તબ્યાબાધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દેવલોકસુત્તવણ્ણના

૧૮. અટ્ઠમે **ઇતીતિ પદસન્ધિબ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા**તિ પુરિમપદાનં પચ્છિમપદેહિ અત્થતો સહિતતાય બ્યઞ્જનાનં વાક્યાનં સિલિટ્ઠતાય દીપને નિપાતો.

દેવલોકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પઠમપાપણિકસુત્તવણ્ણના

૧૯. નવમે **ઉગ્ઘાટેત્વા**તિ આસનદ્વારઞ્ચેવ ભણ્ડપસિબ્બકે ચ વિવરિત્વા. **નાધિટ્ઠાતી**તિ તંતંકયવિક્કયે અત્તના વોયોગં નાપજ્જતિ. **દિવાકાલે**તિ મજ્ઝન્હિકસમયે. **અસ્સામિકો હોતિ** તીસુપિ કાલેસુ લદ્ધબ્બલાભસ્સ અલભનતો. અપતિવાતાબાધં **રત્તિટ્ઠાનં**. છાયુદકસમ્પન્નં **દિવાટ્ઠાનં. વિપસ્સનાપિ વટ્ટતિ** વિપસ્સનાકમ્મિકોયેવ. તેનપિ હિ નવધા ઇન્દ્રિયાનં તિક્ખત્તં આપાદેન્તેન સમાધિનિમિત્તં ગહેતબ્બં, વિપસ્સનાનિમિત્તં સમાહિતાકારસલ્લક્ખણાય.

પઠમપાપણિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયપાપણિકસુત્તવણ્ણના

૨૦. દસમે **વિસિટ્ઠધુરો**તિ વિસિટ્ઠધુરસમ્પગ્ગાહો વીરિયસમ્પન્નો. ઞાણવીરિયાયત્તા હિ અત્થસિદ્ધિયો. તેનાહ "**ઉત્તમધુરો**"તિઆદિ. **વિક્કાયિકભણ્ડ**ન્તિ વિક્કયેતબ્બભણ્ડં. **નિક્ખિત્તધનેના**તિ નિદહિત્વા ઠપિતધનવસેન. **વળઞ્જનકવસેના**તિ દિવસે દિવસે દાનૂપભોગવસેન વળઞ્જિતબ્બધનવસેન. **ઉપભોગપરિભોગભણ્ડેના**તિ ઉપભોગપરિભોગૂપકરણેન. **નિપતન્તી**તિ નિપાતેન્તિ, અત્તનો ધનગ્ગહેન નિપાતવુત્તિકે કરોન્તિ. તેનાહ "**નિમન્તેન્તી**"તિ.

ઞાણથામેનાતિ ઞાણસ્સ થિરભાવેન. **ઞાણપરક્કમેના**તિ ઞાણસહિતેન વીરિયેન. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થભેદસ્મિં યેન સુતેન ઇજ્ઝતિ, તં સુતં નામ. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન દસ્સેન્તો "**એકનિકાય... પે॰... બહુસ્સુતા**"તિ આહ. **આગતો**તિ સુપ્પવત્તિભાવેન સ્વાગતો. તેનાહ "**પગુણો પવત્તિતો**"તિ. અભિધમ્મે આગતા કુસલાદિક્ખન્ધાદિભેદભિન્ના ધમ્મા સુત્તન્તપિટકેપિ ઓતરન્તીતિ "**ધમ્મધરાતિ સુત્તન્તપિટકધરા**"ઇચ્ચેવ વુત્તં. ન હિ આભિધમ્મિકભાવેન વિના નિપ્પરિયાયતો સુત્તન્તપિટકઞ્ઞુતા સમ્ભવતિ. **દ્વેમાતિકાધરા**તિ ભિક્ખુભિક્ખુનિમાતિકાવસેન દ્વેમાતિકાધરાતિ વદન્તિ, ''વિનયાભિધમ્મમાતિકાધરા''તિ યુત્તં. **પરિપુચ્છતી**તિ સબ્બભાગેન પુચ્છિતબ્બં પુચ્છતિ. તેનાહ "**અત્થાનત્થં કારણાકારણં પુચ્છતી**"તિ. **પરિગ્ગણ્હાતી**તિ વિચારેતિ.

ન એવં અત્થો દટ્ઠબ્બોતિ એવં દેસનાનુક્કમેન અત્થો ન ગહેતબ્બો. અઞ્ઞો હિ દેસનાક્કમો વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન પવત્તનતો, અઞ્ઞો પટિપત્તિક્કમો. **હેટ્ઠિમેન વા પરિચ્છેદો**તિ સીલસમાધિપઞ્ઞાસઙ્ખાતેસુ તીસુ ભાગેસુ કત્થચિ હેટ્ઠિમનયેન દેસનાય પરિચ્છેદં વેદિતબ્બં સીલેન, કત્થચિ ઉપરિમેન ભાગેન પઞ્ઞાય, કત્થચિ દ્વીહિપિ ભાગેહિ સીલપઞ્ઞાવસેન. ઇધ પન સુત્તે ઉપરિમેન ભાગેન પરિચ્છેદો વેદિતબ્બોતિ વત્વા તં દસ્સેન્તો "**તસ્મા**"તિઆદિમાહ. યસ્મા વા ભગવા વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન પઠમં કલ્યાણમિત્તં દસ્સેન્તો અરહત્તં પવેદેત્વા ''તયિદં અરહત્તં ઇમાય આરદ્ધવીરિયતાય હોતી''તિ દસ્સેન્તો વીરિયારમ્ભં પવેદેત્વા ''સ્વાયં વીરિયારમ્ભો ઇમિના કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન ભવતી''તિ દસ્સેન્તો નિસ્સયસમ્પત્તિં પવેદેતિ હેટ્ઠા દસ્સિતનિદસ્સનાનુરૂપન્તિ દટ્ઠબ્બં.

દુતિયપાપણિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

રથકારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પુગ્ગલવગ્ગો

૧. સમિદ્ધસુત્તવણ્ણના

૨૧. તતિયસ્સ પઠમે **રુચ્ચતી**તિ કાયસક્ખિઆદીસુ પુગ્ગલેસુ અતિવિય સુન્દરતરપણીततરભાવેન તે ચિત્તસ્સ અભિરુચિઉપ્પાદકો કતમોતિ પુચ્છતિ. **સદ્ધિન્દ્રિયં ધુરં અહોસિ** સદ્ધાધુરં મગ્ગવુટ્ઠાનન્તિ કત્વા, સેસિન્દ્રિયાનિ પન કથન્તિ આહ ''**સેસાની**''તિઆદિ. **પટિવિદ્ધમગ્ગોવા**તિ તીહિપિ થેરેહિ અત્તનો અત્તનો પટિવિદ્ધઅરહત્તમગ્ગો એવ કથિતો, તસ્મા ન સુકરં એકંસેન બ્યાકાતું ''અયં…પે॰… પણીતતરો ચા''તિ. **ભુમ્મન્તરેનેવ કથેસિ** ''તીસુપિ પુગ્ગલેસુ અગ્ગમગ્ગટ્ઠોવ પણીતતરો''તિ.

સમિદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ગિલાનસુત્તવણ્ણના

૨૨. દુતિયે **હિતાની**તિ ભબ્યાનિ. **વુદ્ધિકરાની**તિ આરોગ્યાદિવુદ્ધિકરાનિ. **અનુચ્છવિક**ન્તિ ઉપટ્ઠાનકિરિયાય અનુરૂપં. **વાતાપમારરોગેના**તિ વાતરોગેન ચ અપમારરોગેન ચ, વાતનિદાનેન વા અપમારરોગેન. **નિટ્ઠપ્પત્તગિલાનો**તિ ''ઇમિના રોગેન ન ચિરસ્સેવ મરિસ્સતી''તિ નિટ્ઠં પત્તો ગિલાનો. **ખિપિતકં** નામ વમથુરોગો. **કચ્છૂ**તિ થુલ્લકચ્છુઆબાધો. **તિણપુપ્ફકજરો** વિસમવાતસમ્ફસ્સજરોગો. **યેસ**ન્તિ યેસં રોગાનં. **પટિજગ્ગનેના**તિ પટિકારમત્તેન. **ફાસુક**ન્તિ બ્યાધિવૂપસમનેન સરીરસ્સ ફાસુભાવો. બ્યાધિનિદાનસમુટ્ઠાનજાનનેન **પણ્ડિતો**, પટિકારકિરિયાય યુત્તકારિતાય **દક્ખો**, ઉટ્ઠાનવીરિયસમ્પત્તિયા **અનલસો**.

પદપરમો પુગ્ગલો કથિતો સમ્મત્તનિયામોક્કમનસ્સ અયોગ્ગભાવતો. અલભન્તોવ તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મવિનયં સવનાય ઓક્કમતિ નિયામં કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્તં પચ્ચેકબોધિં. **ય**ન્તિ, યતો. **ઓવાદં લભિત્વા**તિ આભિસમાચારિકવત્તં ઓવાદમત્તં. એત્તકોપિ હિ તસ્સ હિતાવહોતિ. **તન્નિસ્સિતોવા**તિ વિપઞ્ચિતઞ્ઞુનિસ્સિતોવ હોતિ. **પુનપ્પુનં દેસેતબ્બોવ** સમ્મત્તનિયામોક્કમનસ્સ યોગ્ગભાવતો.

ગિલાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સઙ્ખારસુત્તવણ્ણના

૨૩. તતિયે વિવિધેહિ આકારેહિ આબાધનતો બ્યાબાધોવ બ્યાબજ્ઝં, કાયિકં ચેતસિકઞ્ચ દુક્ખં. સહ બ્યાબજ્ઝેન વત્તતીતિ **સબ્યાબજ્ઝં**. તેનાહ ''**સદુક્ખ**''ન્તિ. **ચેતનારાસિ**ન્તિ પુબ્બચેતનાદિરાસિં. ચેતનં પુનપ્પુનં પવત્તેન્તો ''**રાસિં કરોતિ પિણ્ડં કરોતી**''તિ ચ વુત્તો. **સદુક્ખ**ન્તિ નિરન્તરદુક્ખં. તેનાહ ''**સાબાધં નિરસ્સાદ**''ન્તિ. **અત્થી**તિ ઉજુકં દુક્ખવેદના નત્થીતિ અવત્તબ્બત્તા વુત્તં. અનિટ્ઠસભાવત્તા અનિટ્ઠારમ્મણત્તા ચ દુક્ખપક્ખિકાવ સા દટ્ઠબ્બા. ન હિ અકુસલવિપાકા ઇટ્ઠા નામ અત્થી, કુસલવિપાકા પન ઉપેક્ખાવેદના તત્થ અપ્પાવસરા. **અટ્ઠકથાયં** પન નિરયસ્સ દુક્ખબહુલત્તા દુક્ખસ્સ ચ તત્થ બલવતાય સા અબ્બોહારિકટ્ઠાને ઠિતાતિ વુત્તં. **ઉપમં કત્વા આહટો** વિસેસો વિય સામઞ્ઞસ્સ યથા અયોપિણ્ડિરોહિનો વિય રૂપાનન્તિ. **પટિભાગઉપમા**તિ પટિબિમ્બઉપમા.

તે અગ્ગહેત્વાતિ હેટ્ઠિમબ્રહ્મલોકે અગ્ગહેત્વા. **વોમિસ્સકસુખદુક્ખન્તિ** વિમિસ્સકસુખદુક્ખં પીતિમિસ્સકભાવતો. **કમ્મન્તિ** પાપકમ્મં. કમ્મસીસેન ફલં વદતિ. કામઞ્ચેત્થ ''અબ્યાબજ્ઝં લોકં ઉપપજ્જતી''તિ આગતં, ''અબ્યાબજ્ઝા ફસ્સા ફુસન્તી''તિ પન વચનેન લોકુત્તરફસ્સાપિ સઙ્ગય્હન્તીતિ ''**તીણિ સુચરિતાનિ લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકાનિ કથિતાની**''તિ વુત્તં.

સઙ્ખારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. બહુકારસુત્તવણ્ણના

૨૪. ચતુત્થે **અવસ્સયં ગતો**તિ વટ્ટદુક્ખપરિમુત્તિયા અવસ્સયો મય્હન્તિ સરણગમનક્કમેન ઉપગતો હોતિ. **સતન્તિકન્તિ** સપરિયત્તિધમ્મં. **અગ્ગહિતસરણપુબ્બસ્સા**તિ અગ્ગહિતપુબ્બસરણસ્સ. **અકતાભિનિવેસસ્સ વસેન વુત્તન્તિ** તસ્મિં અત્તભાવે ન કતો સરણગમનાભિનિવેસો યેનાતિ અકતાભિનિવેસો, તસ્સ વસેન વુત્તં. કામં પુબ્બેપિ સરણદાયકો આચરિયો વુત્તો, પબ્બજ્જાદાયકોપિ સરણદાયકોવ. પુબ્બે પન ઉપાસકભાવાપાદકવસેન સરણદાયકો અધિપ્પેતો. ઇદં પન ગહિતપબ્બજ્જસ્સ સરણગમનં. પબ્બજા હિ સવિસેસં સરણગમનન્તિ પબ્બજ્જાદાયકો પુન વુત્તો. **એતે**તિ પબ્બજ્જાદાયકાદયો. **દુવિધેન પરિચ્છિન્ના**તિ લોકિયધમ્મસમ્પાપકો લોકુત્તરધમ્મસમ્પાપકોતિ દ્વિપ્પકારેન પરિચ્છિન્ના, કતાભિનિવેસઅકતાભિનિવેસવસેન વા. **ઉપરી**તિ પઠમમગ્ગતો ઉપરિ. **નેવ સક્કોતી**તિ આચરિયેન કતસ્સ ઉપકારસ્સ મહાનુભાવત્તા તસ્સ પતિકારં નામ કાતું ન સક્કોતિ.

બહુકારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વજિરૂપમસુત્તવણ્ણના

૨૫. પઞ્ચમે **અરુ**ઇતિ પુરાણં દુટ્ઠવણં વુચ્ચતિ. ક-કારો પદસન્ધિકરોતિ અરુકૂપમં ચિત્તં એતસ્સાતિ **અરુકૂપમચિત્તો** અપ્પમત્તકસ્સપિ દુક્ખસ્સ અસહનતો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **ઇત્તરકાલોભાસેના**તિ પરિત્તમેવ કાલો ઞાણોભાસવિરહેન. **લગતી**તિ કોધાસઙ્ગવસેન કુપ્પન્તો પુગ્ગલો સમ્મુખા, ''કિં વદસી''તિઆદિના પરમ્મુખા ચ ઉપનય્હનવસેન લગતિ, ન તણ્હાસઙ્ગવસેન. **કુપ્પતી**તિ કુજ્ઝતિ. **બ્યાપજ્જતી**તિ વિપન્નચિત્તો હોતિ. **થદ્ધભાવં આપજ્જતિ** ઈસકમ્પિ મુદુત્તાભાવતો. **દુટ્ઠારુકો**તિ મંસલોહિતાનં દુટ્ઠભાવેન પકતિભાવં જહિત્વા ઠિતો દુટ્ઠવણો. ''દુટ્ઠારુતા''તિપિ પઠન્તિ, તત્થાપિ તાકારો પદસન્ધિકરો.

તસ્સાતિ દુટ્ઠારુકસ્સ. **સવનન્તિ** અસુચિવિસન્દનં. **ઉદ્ધુમાતસ્સ વિયા**તિ કોધેન ઉદ્ધં ઉદ્ધં ધુમાતકસ્સ વિય કોધૂપાયાસસ્સ અવિસ્સજ્જનતો. **ચણ્ડિકતસ્સા**તિ કુપિતસ્સ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝાપિ કિલેસા તેહિ અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદિતત્તા સમુચ્છિન્ના, તથાપિ તસ્મિં સન્તાને અગ્ગમગ્ગસ્સ અનુપ્પન્નત્તા તત્થ અપ્પહીનાપિ કિલેસા અત્થેવાતિ કત્વા તેસં ઞાણાનં વિજ્જૂપમતા વુત્તા, ન તેહિ મગ્ગેહિ પહીનાનં કિલેસાનં અત્થિભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં.

વજિરૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સેવિતબ્બસુત્તવણ્ણના

૨૬. છટ્ઠે **ઉપસઙ્કમિતબ્બો**તિ કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિતબ્બો. **અલ્લીયિતબ્બો**તિ છાયાય વિય વિના ભાવનાય નિલ્લીયિતબ્બો. **પુનપ્પુનં ઉપાસિતબ્બો**તિ અભિણ્હસો ઉપનિસીદિતબ્બો. **અનુદ્દયા**તિ મેત્તાપુબ્બભાગો. **ઉપસઙ્કમિતું વટ્ટતી**તિ ''એતસ્સ સીલેન અભિવુદ્ધિ ભવિસ્સતી''તિ ઉપકારત્થં ઉપસેવનાદિ વટ્ટતિ.

ન પટિહઞ્ઞિસ્સતીતિ ''અપેહિ, કિં એતેના''તિ પટિક્ખેપાભાવતો પિયસીલત્તા ન પટિહઞ્ઞિસ્સતિ. **ફાસુ ભવિસ્સતી**તિ દ્વીસુ હિ સીલવન્તેસુ એકેન સીલસ્સ વણ્ણે કથિતે ઇતરો અનુમોદતિ. તેન તેસં કથા ફાસુ ચેવ હોતિ પવત્તિની ચ. એકસ્મિં પન દુસ્સીલે સતિ દુસ્સીલસ્સ સીલકથા દુક્કથા, નેવ સીલકથા હોતિ, ન ફાસુ હોતિ, ન પવત્તિની. દુસ્સીલસ્સ હિ સીલકથા અફાસુ ભવિસ્સતિ. સીલકથાય વુત્તમત્થં સમાધિપઞ્ઞાકથાસુપિ અતિદિસતિ ''**સમાધિપઞ્ઞાકથાસુપિ એસેવ નયો**''તિ. દ્વે હિ સમાધિલાભિનો સમાધિકથં સપ્પઞ્ઞા ચ પઞ્ઞાકથં કથેન્તા રત્તિં વા દિવસં વા અતિક્કમન્તમ્પિ ન જાનન્તિ.

તત્થ તત્થ પઞ્ઞાય અનુગ્ગહેસ્સામીતિ તસ્મિં તસ્મિં અનુગ્ગહેતબ્બે પઞ્ઞાય સોધેતબ્બે વડ્ઢેતબ્બે ચ અધિકસીલં નિસ્સાય ઉપ્પન્નપઞ્ઞાય અનુગ્ગહેસ્સામીતિ અત્થો. તઞ્ચ અનુગ્ગણ્હનં સીલસ્સ અસપ્પાયાનુપકારધમ્મે વજ્જેત્વા તપ્પટિપક્ખસેવનેન હોતીતિ આહ ''**સીલસ્સ અસપ્પાયે**''તિઆદિ. સીલસ્સ અસપ્પાયાનુપકારધમ્મા નામ અનાચારાગોચરાદયો, તપ્પટિપક્ખતો ઉપકારધમ્મા વેદિતબ્બા. **તસ્મિં તસ્મિં ઠાને**તિ તંતંસિક્ખાકોટ્ઠાસપદટ્ઠાને. **અનુગ્ગણ્હાતિ નામા**તિ અભિન્નં અસંકિલિટ્ઠં કત્વા અનુગ્ગણ્હાતિ નામ. **ખારપરિસ્સાવને**તિ રજકાનં ઊસખારાદિખારપરિસ્સાવનપટે. **હાયતી**તિ સીલાદિના પરિહાયતિ. **સેટ્ઠં પુગ્ગલ**ન્તિ સીલાદિગુણેહિ સેટ્ઠં ઉત્તરિતરં ઉત્તમં પુગ્ગલં.

સેવિતબ્બસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. જિગુચ્છિતબ્બસુત્તવણ્ણના

૨૭. સત્તમે **અબ્ભુગ્ગચ્છતી**તિ એત્થ અભિ-સદ્દાપેક્ખાય ''ન''ન્તિ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ ''**અસ્સા**''તિ ''તં ખો પન ભવન્ત''ન્તિઆદીસુ વિય. **પાપકો કિત્તિસદ્દો**તિ લામકભાવેન કથેતબ્બસદ્દો. **ગૂથકૂપો વિય દુસ્સીલ્ય**ન્તિ એતેન દુસ્સીલસ્સ ગૂથસદિસત્તમેવ દસ્સેતિ. **વચન**ન્તિ અનિટ્ઠવચનં. **પુરિમનયેનેવા**તિ ''ગૂથકૂપો વિય દુસ્સીલ્ય''ન્તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેન. **સુચિમિત્તો**તિ સીલાચારસુદ્ધિયા સુચિમિત્તો. સહ અયન્તિ પવત્તન્તીતિ **સહાયા**તિ આહ ''**સહગામિનો**''તિ.

જિગુચ્છિતબ્બસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ગૂથભાણીસુત્તવણ્ણના

૨૮. અટ્ઠમે **ગૂથભાણી**તિ ગૂથસદિસવચનત્તા ગૂથભાણી. યથા હિ ગૂથં નામ મહાજનસ્સ અનિટ્ઠં હોતિ, એવમેવ ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ વચનં દેવમનુસ્સાનં અનિટ્ઠં હોતિ. **દુગ્ગન્ધકથ**ન્તિ કિલેસાસુચિસંકિલિટ્ઠતાય ગૂથં વિય દુગ્ગન્ધવાયનકથં. **પુપ્ફભાણી**તિ સુપુપ્ફસદિસવચનત્તા પુપ્ફભાણી . યથા હિ ફુલ્લાનિ વસ્સિકાનિ વા અધિમુત્તિકાનિ વા મહાજનસ્સ ઇટ્ઠાનિ કન્તાનિ હોન્તિ, એવમેવ ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ વચનં દેવમનુસ્સાનં ઇટ્ઠં હોતિ કન્તં. **પુપ્ફાનિ વિયા**તિ ચમ્પકસુમનાદિસુગન્ધપુપ્ફાનિ વિય. **સુગન્ધકથ**ન્તિ સુચિગન્ધવાયનકથં

કિલેસદુગ્ગન્ધાભાવતો. **મધુભાણી**તિ એત્થ ''મુદુભાણી''તિપિ પઠન્તિ. ઉભયત્થાપિ હિ મધુરવચનોતિ અત્થો. યથા હિ ચતુમધુરં નામ મધુરં પણીતં, એવમેવ ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ વચનં દેવમનુસ્સાનં મધુરં હોતિ. **મધુરકથ**ન્તિ કણ્ણસુખતાય પેમનીયતાય ચ સદ્દતો અત્થતો ચ મધુરસભાવકથં. **અત્તહેતુ વા**તિ અત્તનો વા હત્થપાદાદિચ્છેદનહરણહેતુ. **પરહેતુ વા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેનાહ ''**અત્તનો વા**''તિઆદિ.

''નેલઙ્ગોતિ ખો, ભન્તે, સીલાનમેતં અધિવચન''ન્તિ **સુત્તે** (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૭) આગતત્તા વુત્તં ''**એત્થ વુત્તસીલં વિય**''તિ. **પૂરે**તિ ગુણાનં પારિપૂરિયં. **સુકુમારા**તિ અફરુસતાય મુદુકા કોમલા. **પુરસ્સા**તિ એત્થ **પુર**-સદ્દો તન્નિવાસિવાચકો દટ્ઠબ્બો ''ગામો આગતો''તિઆદીસુ વિય. તેનાહ ''**નગરવાસીન**''ન્તિ. મનં અપ્પાયતિ વડ્ઢેતીતિ **મનાપા**. તેનાહ ''**ચિત્તવુદ્ધિકરા**''તિ.

ગૂથભાણીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અન્ધસુત્તવણ્ણના

૨૯. નવમે **અન્ધો**તિઆદીસુ પાળિપદેસુ પઠમો દિટ્ઠધમ્મિકભોગસંહરણપઞ્ઞાચક્ખુનો ચ સમ્પરાયિકત્થસાધનપઞ્ઞાચક્ખુનો ચ અભાવા ''અન્ધો''તિ વુચ્ચતિ દુતિયોપિ, તતિયો પન દ્વિન્નમ્પિ ભાવા ''દ્વિચક્ખૂ''તિ વુચ્ચતિ. **પઞ્ઞાચક્ખૂ**તિ આયકોસલ્લભૂતા પઞ્ઞાચક્ખુ. તેનાહ ''**ફાતિં કરેય્યા**''તિ. **અધમુત્તમે**તિ અધમે ચેવ ઉત્તમે ચ. **પટિપક્ખવસેના**તિ પટિપક્ખસ્સ અત્થિતાવસેન. **સુક્કસપ્પટિભાગા**તિ સુક્કધમ્મેહિ પહાયકેહિ સપ્પટિભાગાતિ જાનેય્ય. **કણ્હસપ્પટિભાગા**તિ કણ્હધમ્મેહિ પહાતબ્બેહિ સપ્પટિભાગાતિ જાનેય્ય.

તથાજાતિકાતિ યાદિસેહિ સપુત્તદારપરિજનસઞાતિમિત્તબન્ધવગ્ગં અત્તાનં સુખેતિ પીણેતિ, તાદિસા ભોગાપિ ન સન્તિ. **પુઞ્ઞાનિ ચ ન કરોતી**તિ સમણબ્રાહ્મણકપણદ્ધિકયાચકાનં સન્તપ્પનવસેન પુઞ્ઞાનિ ન કરોતિ. **ઉભયત્થા**તિ ઉભયસ્મિં લોકે, ઉભયસ્મિં વા અત્થેતિ વિગ્ગહોતિ દસ્સેન્તો ''**ઇધલોકે**''તિઆદિમાહ. **ઉભયેના**તિ વુત્તમત્થં યોજેત્વા દસ્સેતું ''**કથ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **યસ્મિં ઠાને**તિ યસ્મિંયેવ ઠાને. **ન સોચતી**તિ સોકહેતૂનં તત્થ અભાવતો ન સોચતિ.

અન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અવકુજ્જસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે **અવકુજ્જપઞ્ઞો**તિ નિક્કુજ્જપઞ્ઞો. તેનાહ ''**અધોમુખપઞ્ઞો**''તિ. **પુબ્બપટ્ઠપના**તિ પઠમારમ્ભો. **સન્નિટ્ઠાન**ન્તિ કથાપરિયોસાનં. **અપ્પના**તિ દેસનાય નિટ્ઠાપનં. અનેકે વા અનુસન્ધિયોતિ યોજેતબ્બં. **સમાધિ વા**તિઆદીસુ લોકુત્તરધમ્મા પરમત્થતો સાસનન્તિ તદત્થોપાદકસમાધિ તસ્સ આદીતિ વુત્તો, તદાસન્નત્તા વિપસ્સના, તસ્સ મૂલભાવેન એકદેસત્તા મગ્ગો.

સાસનસ્સ પારિપૂરિસુદ્ધિયો નામ સત્થારા દેસિતનિયામેનેવ સિદ્ધા, તા પનેત્થ કથેન્તસ્સ વસેન ગહેતબ્બાતિ દસ્સેતું ''**અનૂનં કત્વા દેસેન્તી**''તિ, ''**નિગ્ગણ્ઠિં કત્વા દેસેન્તી**''તિ ચ વુત્તં. તત્થ **નિજ્જટ**ન્તિ નિગ્ગુમ્બં અનાકુલં. **નિગ્ગણ્ઠિ**ન્તિ ગણ્ઠિટ્ઠાનરહિતં સુવિઞ્ઞેય્યં કત્વા.

આકિણ્ણાનીતિ આકિરિત્વા સંકિરિત્વા ઠપિતાનીતિ અત્થો. તેનાહ “**પક્ખિત્તાની**”તિ. **ઉચ્છઙ્ગો વિય ઉચ્છઙ્ગપઞ્ઞો પુગ્ગલો દટ્ઠબ્બો**તિ ઉચ્છઙ્ગસદિસપઞ્ઞતાય ઉચ્છઙ્ગપઞ્ઞો. એવં પઞ્ઞા વિય પુગ્ગલોપિ ઉચ્છઙ્ગો વિય હોતિ, તસ્મિં ધમ્માનં અચિરટ્ઠાનતોતિ અધિપ્પાયેન વુત્તં. યથા ચ ઉચ્છઙ્ગસદિસા પઞ્ઞા, એવં નિક્કુજ્જકુમ્ભસદિસા પઞ્ઞા એવાતિ દટ્ઠબ્બા.

સંવિદહનપઞ્ઞાયાતિ “એવં કતે ઇદં નામ ભવિસ્સતી”તિ એવં તંતંઅત્થકિચ્ચં સંવિધાતું સમત્થતાય વિચારણપઞ્ઞાય રહિતો. **સેય્યો**તિ સેટ્ઠો પાસંસો. **પુબ્બભાગપટિપદ**ન્તિ ચિત્તવિસુદ્ધિઆદિકં અરિયમગ્ગસ્સ અધિગમાય પુબ્બભાગપટિપત્તિં.

અવકુજ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુગ્ગલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દેવદૂતવગ્ગો

૧. સબ્રહ્મકસુત્તવણ્ણના

૩૧. ચતુત્થસ્સ પઠમે **સબ્રહ્મકાની**તિ સસેટ્ઠકાનિ. **યેસ**ન્તિ યેસં કુલાનં. **પુત્તાન**ન્તિ પુત્તેહિ. પૂજિતસદ્દયોગેન હિ ઇદં કરણત્થે સામિવચનં. **તેના**તિ આહારાદિના. **પટિજગ્ગિતા ગોપિતા**તિ યથાકાલં તસ્સ તસ્સ દાતબ્બસ્સ દાનેન વેય્યાવચ્ચસ્સ ચ કરણેન પટિજગ્ગિતા ચેવ ઉપ્પન્નાનત્થપ્પહરણેન ગોપિતા ચ હોન્તિ. **તેસ**ન્તિ માતાપિતૂનં. **બ્રહ્માદિભાવસાધનત્થ**ન્તિ તેસં ગુણાનં અત્થિતાય લોકે બ્રહ્મા નામ વુચ્ચતિ, આચરિયો નામ વુચ્ચતિ, આહુનેય્યો નામ વુચ્ચતિ, તે માતાપિતૂનં પુત્તકં પટિલભન્તીતિ દસ્સનવસેન નેસં બ્રહ્માદિભાવસાધનત્થં ‘‘બહુકારા’’તિ, વત્વા તં તેસં બહુકારતં નાનાકારતો દસ્સેતું ‘‘**આપાદકા**’’તિઆદિ વુત્તં. માતાપિતરો હિ પુત્તાનં જીવિતસ્સ આપાદકા, સરીરસ્સ પોસકા, આચારસમાચારાનં સિક્ખાપકા સકલસ્સપિ ઇમસ્સ લોકસ્સ દસ્સેતારો. તેનાહ ‘‘**પુત્તાનં હી**’’તિઆદિ. ઇટ્ઠારમ્મણં તાવ તે દસ્સેન્તુ, અનિટ્ઠારમ્મણં કથન્તિ? તમ્પિ દસ્સેતબ્બમેવ વજ્જનીયભાવજાનાપનત્થં.

અવિજહિતા હોન્તીતિ તાસં ભાવનાય બ્રહ્માનં બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્નત્તા અવિજહિતા હોન્તિ ભાવના. **લોભનીયવયસ્મિં** પઠમયોબ્બને અતિવિય મુદુભાવપ્પત્તદસ્સનત્થં **સતવિહત**ગ્ગહણં. **પાટિયેક્ક**ન્તિ વિસું. **ઇમિના કારણેના**તિ ઇમિના યથાવુત્તેન પુત્તેસુ પવત્તિતેહિ અતિક્કમેન મેત્તાદિસમુપ્પત્તિસઙ્ખાતેન કારણેન.

થરુસિપ્પન્તિ અસિસત્તિકુન્તકલાપાદિઆયુધસિપ્પં. **મુદ્દાગણના**તિ અઙ્ગુલિસંકોચનાદિના હત્થમુદ્દાય ગણના. **આદિ**સદ્દેન પાણાદીનં સઙ્ગહો. **પચ્છાચરિયા નામ** માતાપિતૂનં સન્તિકે ઉગ્ગહિતગહટ્ઠવત્તસ્સેવ પુગ્ગલસ્સ યથાસકં હત્થાચરિયાદીનં સિપ્પગ્ગાહાપનન્તિ કત્વા સબ્બપઠમં આચરિયા નામાતિ યોજેતબ્બં. આનીય હુતં **આહુતં**. પકારેહિ હુતં **પાહુતં**. **અભિસઙ્ખત**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં.

નમો કરેય્યાતિ સાયં પાતં ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા ‘‘ઇદં મય્હં ઉત્તમપુઞ્ઞક્ખેત્ત’’ન્તિ નમક્કારં કરેય્ય. **તાય નં પારિચરિયાયા**તિ એત્થ **ન**ન્તિ નિપાતમત્તં, યથાવુત્તપરિચરણેનાતિ અત્થો . અથ વા **પારિચરિયાયા**તિ ભરણકિચ્ચકરણકુલવંસપ્પતિટ્ઠાનાપનાદિના પઞ્ચવિધઉપટ્ઠાનેન. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘પઞ્ચહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, ઠાનેહિ પુત્તેન પુરત્થિમા દિસા માતાપિતરો પચ્ચુપટ્ઠાતબ્બા – ‘ભતો નેસં ભરિસ્સામિ, કિચ્ચં નેસં કરિસ્સામિ, કુલવંસં ઠપેસ્સામિ, દાયજ્જં પટિપજ્જામિ, અથ વા પન પેતાનં કાલકતાનં દક્ખિણં અનુપ્પદસ્સામી’તિ. ઇમેહિ ખો, ગહપતિપુત્ત, પઞ્ચહિ ઠાનેહિ પુત્તેન પુરત્થિમા દિસા માતાપિતરો પચ્ચુપટ્ઠિતા પઞ્ચહિ ઠાનેહિ પુત્તં અનુકમ્પન્તિ, પાપા નિવારેન્તિ, કલ્યાણે નિવેસેન્તિ, સિપ્પં સિક્ખાપેન્તિ, પતિરૂપેન દારેન સંયોજેન્તિ, સમયે દાયજ્જં નિય્યાદેન્તી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૭).

અપિચ યો માતાપિતરો તીસુ વત્થૂસુ અભિપ્પસન્ને કત્વા સીલેસુ વા પતિટ્ઠાપેત્વા પબ્બજ્જાય વા નિયોજેત્વા ઉપટ્ઠહતિ, અયં માતાપિતૂપટ્ઠાકાનં અગ્ગોતિ વેદિતબ્બો. સા પનાયં પારિચરિયા પુત્તસ્સ ઉભયલોકહિતસુખાવહાતિ તં દસ્સેતું ‘‘**ઇધેવ નં પસંસન્તિ, પેચ્ચ સગ્ગે પમોદતી**’’તિ વુત્તં. **પસંસન્તી**તિ ‘‘અયં પુગ્ગલો મત્તેય્યો પેત્તેય્યો

સગ્ગસંવત્તનિયં પટિપદં પૂરેતી''તિ ઇધેવ નં પસંસન્તિ. **આમોદતિ** આદિતો પટ્ઠાય મોદપ્પત્તિયા. **પમોદતિ** નાનપ્પકારમોદસમ્પવત્તિયા.

સબ્રહ્મકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આનન્દસુત્તવણ્ણના

૩૨. દુતિયે **તથાજાતિકો**તિ તથાસભાવો. **ચિત્તેકગ્ગતાલાભો**તિ ચિત્તેકગ્ગતાય અધિગમો. રૂપમેવ કિલેસુપ્પત્તિયા કારણભાવતો **રૂપનિમિત્તં**. એસ નયો સેસેસુપિ. **સસ્સતાદિનિમિત્ત**ન્તિ સસ્સતુચ્છેદભાવનિમિત્તં. **પુગ્ગલનિમિત્ત**ન્તિ પુગ્ગલાભિનિવેસનનિમિત્તં. **ધમ્મનિમિત્ત**ન્તિ ધમ્મારમ્મણસઙ્ખાતં નિમિત્તં. ''સિયા નુ ખો, ભન્તે''તિ થેરેન પુટ્ઠો ભગવા ''સિયા''તિ અવોચ લોકુત્તરસમાધિપ્પટિલાભં સન્ધાય. સો હિ નિબ્બાનં સન્તં પણીતન્તિ ચ પસ્સતિ. તેનાહ ''**ઇધાનન્દા**''તિઆદિ.

નિબ્બાનં સન્તન્તિ સમાપત્તિં અપ્પેત્વાતિ નિબ્બાનં સન્તન્તિ આભુજિત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા . **દિવસમ્પી**તિઆદિના અસઙ્ખતાય ધાતુયા અચ્ચન્તસન્તપણીતાદિભાવં દસ્સેતિ. **અટ્ઠવિધે**તિ ''સન્તં પણીતં સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હાક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાન''ન્તિ એવં અટ્ઠવિધે આભોગસઞ્ઞિતે સમન્નાહારે. નિદ્ધારણે ચેતં ભુમ્મં. **ઇમસ્મિં ઠાને...પે॰... લબ્ભન્તેવા**તિ ''ઇધાનન્દ, ભિક્ખુનો એવં હોતી''તિ આગતે ઇમસ્મિં સુત્તપ્પદેસે એકોપિ આભોગસમન્નાહારો ચેપિ સબ્બે અટ્ઠપિ આભોગસમન્નાહારા લબ્ભન્તેવ સમન્નાહરતં અત્થાવહત્તા.

ઞાણેન જાનિત્વાતિ વિપસ્સનાઞાણસહિતેન મગ્ગઞાણેન જાનિત્વા. **પરાનિ ચ ઓપરાનિ ચ** ચક્ખાદીનિ આયતનાનિ. **સન્તતાયા**તિ પટિપ્પસ્સદ્ધિતાય. **કાયદુચ્ચરિતાદિધૂમવિરહિતો**તિ કાયદુચ્ચરિતાદિ એવ સન્તાપનટ્ઠેન ધૂમો, તેન વિરહિતો. **અનીઘો**તિ અપાપો. **જાતિજરાગહણેનેવ બ્યાધિમરણમ્પિ ગહિતમેવા**તિ તબ્ભાવભાવતોતિ વુત્તં.

આનન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૩૩. તતિયે, ''સારિપુત્ત, મયા સંખિત્તેન દેસિતં ધમ્મં તાદિસેનપિ ન સુકરં વિઞ્ઞાતુ''ન્તિ ઇમિના અધિપ્પાયેનેવ વદન્તો થેરસ્સ ઞાણં સબ્બમતિક્કમં. **અઞ્ઞાતારો ચ દુલ્લભા**તિ હિ ઇમિના સામઞ્ઞવચનેન સારિપુત્તત્થેરમ્પિ અન્તોગધં કત્વા દસ્સેન્તો તેનપિ અત્તનો દેસનાય દુપ્પટિવિદ્ધભાવં દસ્સેતિ.

સમ્માતિ હેતુના કારણેન. તેનાહ ''**ઉપાયેના**''તિઆદિ. **માનાભિસમયા**તિ માનસ્સ દસ્સનાભિસમયા. પહાનાભિસમયોતિ ચ દસ્સનાભિસમયોતિ ચ પરિઞ્ઞાભિસમયો વુત્તો. અરહત્તમગ્ગો હિ પરિઞ્ઞાકિચ્ચસિદ્ધિયા કિચ્ચવસેન માનં પસ્સતિ, અસમ્મોહપ્પટિવેધવસેનાતિ વુત્તં હોતિ, અયમસ્સ દસ્સનાભિસમયો. તેન દિટ્ઠો પન પહાનાભિસમયો ચ. દસ્સનાભિસમયેન હિ પરિઞ્ઞાભિસમયમેવ પહીયતિ. દિટ્ઠવિસેન દિટ્ઠસત્તાનં જીવિતં વિય અયમસ્સ પહાનાભિસમયો . **અટ્ઠકથાયં** પન પહાનાભિસમયસ્સ દસ્સનાભિસમયનાનન્તરિયકત્તા ''પહાનાભિસમયેન''ઇચ્ચેવ વુત્તં. પહાનાભિસમયે હિ ગહિતે દસ્સનાભિસમયો ગહિતોવ હોતિ.

અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સાતિ અરહત્તમગ્ગેન માનસ્સ પહીનત્તા યે ઇમે ''કાયબન્ધનસ્સ અન્તો જીરતિ (ચૂળવ॰ ૨૭૮), હરિતન્તં વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) એવં વુત્તઅન્તિમમરિયાદન્તો ચ ''અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦; ઇતિવુ॰ ૯૧) એવં વુત્તલામકન્તો ચ ''સક્કાયો એકો અન્તો''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૩) એવં વુત્તકોટ્ઠાસન્તો ચ ''એસેવન્તો દુક્ખસ્સ સપચ્ચયસઙ્ખયા''તિ એવં વુત્તકોટ્ઠાસન્તો ચાતિ ચત્તારો અન્તા, તેસુ સબ્બસ્સેવ વટ્ટદુક્ખસ્સ અટ્ઠં ચતુત્થકોટિસઙ્ખાતં અન્તમકાસિ, પરિચ્છેદં પરિવટુમં અકાસિ, અન્તિમસમુદયમત્તાવસેસં દુક્ખમકાસીતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ ''**વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તમકાસી**''તિ.

નનુ ચ ''પહાન''ન્તિ ઇમસ્સ નિદ્દેસે નિબ્બાનં આગતં? ઇધ પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનસઙ્ખાતં અરહત્તફલં વુત્તં, તસ્મા નિદ્દેસેનાયં વણ્ણના વિરુજ્ઝતીતિ આહ ''**નિદ્દેસે પના**''તિઆદિ. **તત્થ તાનિ પદાનિ આગતાની**તિ તસ્મિં નિદ્દેસે ''પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગ''ન્તિઆદીનિ (ચૂળનિ॰ ૭૫ ઉદયમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો) પદાનિ આગતાનિ.

ધમ્મતક્કપુરેજવન્તિ ઇમિના તસ્મિં ચતુત્થજ્ઝાનવિમોક્ખે ઠત્વા ઝાનઙ્ગાનિ વિપસ્સિત્વા અધિગતં અરહત્તવિમોક્ખં વદતિ. અરહત્તવિમોક્ખસ્સ હિ મગ્ગસમ્પયુત્તસમ્માસઙ્કપ્પસઙ્ખાતો ધમ્મતક્કો પુરેજવો હોતિ.

સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નિદાનસુત્તવણ્ણના

૩૪. ચતુત્થે **પિણ્ડકરણત્થાયા**તિ આયૂહનવસેન રાસિકરણત્થાય. **અભિન્નાની**તિ એકદેસેનપિ અખણ્ડિતાનિ. ભિન્નકાલતો પટ્ઠાય હિ બીજં બીજકિચ્ચાય ન ઉપકપ્પતિ. **અપૂતીની**તિ ઉદકતેમનેન પૂતિભાવં ન ઉપગતાનિ. પૂતિબીજઞ્હિ બીજત્થાય ન ઉપકપ્પતિ. તેનાહ ''**પૂતિભાવેન અબીજત્તં અપ્પત્તાની**''તિ. **ન વાતેન ન ચ આતપેન હતાની**તિ વાતેન ચ આતપેન ચ ન હતાનિ, નિરોજતં ન પાપિતાનિ. નિરોજઞ્હિ કસટબીજં બીજત્થાય ન ઉપકપ્પતિ. **સારાદાની**તિ તણ્ડુલસારસ્સ આદાનતો સારાદાનિ. નિસ્સારઞ્હિ બીજં બીજત્થાય ન ઉપકપ્પતિ. તેનાહ ''**ગહિતસારાની**''તિ, પતિટ્ઠિતસારાનીતિ અત્થો. **સન્નિચયભાવેન સુખં સયિતાની**તિ ચત્તારો માસે કોટ્ઠપક્ખિત્તનિયામેનેવ સુખસયિતાનિ.

કમ્મવિભત્તીતિ કમ્મવિભાગો. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખભૂતો પચ્ચુપ્પન્નો અત્તભાવો, તત્થ વેદિતબ્બફલં કમ્મં **દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં**. પચ્ચુપન્નભવતો અનન્તરં વેદિતબ્બફલં કમ્મં **ઉપપજ્જવેદનીયં**. **અપરપરિયાયવેદનીય**ન્તિ દિટ્ઠધમ્માનન્તરભવતો અઞ્ઞસ્મિં અત્તભાવપરિયાયે અત્તભાવપરિવત્તે વેદિતબ્બફલં કમ્મં. પટિપક્ખેહિ અનભિભૂતતાય પચ્ચયવિસેસેન પટિલદ્ધવિસેસતાય ચ બલવભાવપ્પત્તા તાદિસસ્સ પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ વસેન સાતિસયા હુત્વા પવત્તા પઠમજવનચેતના તસ્મિંયેવ અત્તભાવે ફલદાયિની **દિટ્ઠધમ્મવેદનીયકમ્મં નામ**. સા હિ વુત્તાકારેન બલવતી જવનસન્તાને ગુણવિસેસયુત્તેસુ ઉપકારાનુપકારવસપ્પવત્તિયા આસેવનાલાભેન અપ્પવિપાકતાય ચ પઠમજવનચેતના ઇતરદ્વયં વિય પવત્તસન્તાનુપરમાપેક્ખં ઓકાસલાભાપેક્ખઞ્ચ કમ્મં ન હોતીતિ ઇધેવ પુપ્ફમત્તં વિય પવત્તિવિપાકમત્તં ફલં દેતિ. **તથા અસક્કોન્ત**ન્તિ કમ્મસ્સ વિપાકદાનં નામ ઉપધિપ્પયોગાદિપચ્ચયન્તરસમવાયેનેવ હોતીતિ તદભાવતો તસ્મિંયેવ અત્તભાવે વિપાકં દાતું અસક્કોન્તં. **અહોસિકમ્મ**ન્તિ અહોસિ એવ કમ્મં, ન તસ્સ વિપાકો અહોસિ અત્થિ ભવિસ્સતિ ચાતિ એવં વેદિતબ્બં કમ્મં.

અત્થસાધિકાતિ દાનાદિપાણાતિપાતાદિઅત્થસ્સ નિપ્ફાદિકા. કા પન સાતિ આહ "**સત્તમજવનચેતના**"તિ. સા હિ સન્નિટ્ઠાપકચેતના વુત્તનયેન પટિલદ્ધવિસેસા પુરિમજવનચેતનાહિ લદ્ધાસેવના ચ સમાના અનન્તરત્તભાવે વિપાકદાયિની **ઉપપજ્જવેદનીયકમ્મં નામ. પુરિમઉપમાયયેવા**તિ મિગલુદ્દકોપમાયયેવ.

સતિ સંસારપ્પવત્તિયાતિ ઇમિના અસતિ સંસારપ્પવત્તિયં અહોસિકમ્મપક્ખે તિટ્ઠતિ વિપચ્ચનોકાસસ્સ અભાવતોતિ દીપેતિ. **યં ગરુક**ન્તિ યં અકુસલં મહાસાવજ્જં, કુસલઞ્ચ મહાનુભાવં કમ્મં. કુસલં વા હિ હોતુ અકુસલં વા, યં ગરુકં માતુઘાતાદિકમ્મં વા મહગ્ગતકમ્મં વા, તદેવ પઠમં વિપચ્ચતિ. તેનાહ "**કુસલાકુસલેસુ પના**"તિઆદિ. **યં બહુલ**ન્તિ યં બહુલં અભિણ્હસો કતં સમાસેવિતં. તેનાહ "**કુસલાકુસલેસુ પન યં બહુલં હોતી**"તિઆદિ. **યદાસન્નં નામ** મરણકાલે અનુસ્સરિતં કમ્મં, આસન્નકાલે કતે પન વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ આહ "**યં પન કુસલાકુસલેસુ આસન્નમરણે**"તિઆદિ. **અનુસ્સરિતુ**ન્તિ પરિબ્યત્તભાવેન અનુસ્સરિતું.

તેસં અભાવેતિ તેસં યંગરુકાદીનં તિણ્ણં કમ્માનં અભાવે. **યત્થ કત્થચિ વિપાકં દેતી**તિ પટિસન્ધિજનકવસેન વિપાકં દેતિ. પટિસન્ધિજનકવસેન હિ ગરુકાદિકમ્મચતુક્કં વુત્તં. તત્થ ગરુકં સબ્બપઠમં વિપચ્ચતિ, ગરુકે અસતિ બહુલીકતં, તસ્મિં અસતિ યદાસન્નં , તસ્મિં અસતિ ''કટત્તા વા પના''તિ વુત્તં પુરિમજાતીસુ કતકમ્મં વિપચ્ચતિ. બહુલાસન્નપુબ્બકતેસુ ચ બલાબલં જાનિતબ્બં. પાપતો પાપન્તરં કલ્યાણઞ્ચ, કલ્યાણતો કલ્યાણન્તરં પાપઞ્ચ બહુલીકતં. તતો મહતોવ પુબ્બકતાદિ અપ્પઞ્ચ બહુલાનુસ્સરણેન વિપ્પટિસારાદિજનનતો, પટિપક્ખસ્સ અપરિપુણ્ણતાય આરદ્ધવિપાકસ્સ કમ્મસ્સ કમ્મસેસસ્સ વા અપરપરિયાયવેદનીયસ્સ અપરિક્ખીણતાય સન્તતિયા પરિણામવિસેસતોતિ તેહિ તેહિ કારણેહિ આયૂહિતફલં પઠમં વિપચ્ચતિ. **મહાનારદકસ્સપજાતકે** (જા॰ ૨.૨૨.૧૧૫૩ આદયો) વિદેહરઞ્ઞો સેનાપતિ અલાતો, બીજકો દાસો, રાજકઞ્ઞા રુચા ચ એત્થ નિદસ્સનં. તથા હિ વુત્તં ભગવતા –

> ''તત્રાનન્દ, ય્વાયં પુગ્ગલો ઇધ પાણાતિપાતી...પે॰... મિચ્છાદિટ્ઠિ. કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જતિ, પુબ્બે વાસ્સ તં કતં હોતિ પાપકમ્મં દુક્ખવેદનીયં, પચ્છા વાસ્સ તં કતં હોતિ પાપકમ્મં દુક્ખવેદનીયં, મરણકાલે વાસ્સ હોતિ મિચ્છાદિટ્ઠિ સમત્તા સમાદિન્ના, તેન સો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જતી''તિ –

આદિ . સબ્બં **મહાકમ્મવિભઙ્ગસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૩) વિત્થારેતબ્બં. કિં બહુના. યં તં તથાગતસ્સ મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણં, તસ્સેવાયં વિસયો, યદિદં તસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ તેન તેન કારણેન પુબ્બાપરવિપાકતા સમત્થીયતિ.

ઇદાનિ જનકાદિકમ્મચતુક્કં વિભજન્તો "**જનકં નામા**"તિઆદિમાહ. **પવત્તિં ન જનેતી**તિ પવત્તિવિપાકં ન જનેતિ. પઠમનયે જનકકમ્મસ્સ પટિસન્ધિવિપાકમત્તસ્સેવ વુત્તત્તા તસ્સ પવત્તિવિપાકદાયકત્તમ્પિ અનુજાનન્તો "**અપરો નયો**"તિઆદિમાહ. તત્થ પટિસન્ધિદાનાદિવસેન વિપાકસન્તાનસ્સ નિબ્બત્તકં **જનકં**. સુખદુક્ખસન્તાનસ્સ નામરૂપપ્પબન્ધસ્સ વા ચિરતરં પવત્તિહેતુભૂતં **ઉપત્થમ્ભકં**. તેનાહ "**સુખદુક્ખં ઉપત્થમ્ભેતિ, અદ્ધાનં પવત્તેતી**"તિ. **ઉપપીળકં** સુખદુક્ખપ્પબન્ધે પવત્તમાને સણિકં સણિકં હાપેતિ. તેનાહ "**સુખદુક્ખં પીળેતિ બાધેતિ, અદ્ધાનં પવત્તિતું ન દેતી**"તિ.

વાતકાળકો મહલ્લકો ચોરે ઘાતેતું ન સક્કોતીતિ સો કિર મહલ્લકકાલે એકપ્પહારેન સીસં છિન્દિતું ન સક્કોતિ, દ્વે તયો વારે પહરન્તો મનુસ્સે કિલમેતિ, તસ્મા તે એવમાહંસુ. **અનુલોમિકં ખન્તિં પટિલભિત્વા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ઓરતો અનુલોમિકં ખન્તિં લભિત્વા . **તરુણવચ્છાય ગાવિયા મદ્દિત્વા જીવિતક્ખયં પાપિતો**તિ એકા કિર યક્ખિની ધેનુવેસેન આગન્ત્વા ઉરે પહરિત્વા મારેસિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં. નગરે ભવો **નાગરિયો**.

ઘાતેત્વાતિ ઉપચ્છિન્દિત્વા. કમ્મસ્સ ઉપચ્છિન્દનં નામ તસ્સ વિપાકપ્પટિબાહનમેવાતિ આહ "**તસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા**"તિ. તઞ્ચ અત્તનો વિપાકુપ્પત્તિયા ઓકાસકરણન્તિ વુત્તં "**અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતી**"તિ. વિપચ્ચનાય કતોકાસં કમ્મં વિપક્કમ્મેવ નામ હોતીતિ આહ "**એવં પન કમ્મેન કતે ઓકાસે તં વિપાકં ઉપ્પન્નં નામ વુચ્ચતી**"તિ. ઉપપીળકં અઞ્ઞસ્સ વિપાકં ઉપચ્છિન્દતિ, ન સયં અત્તનો વિપાકં દેતિ. ઉપઘાતકં પન દુબ્બલકમ્મં ઉપચ્છિન્દિત્વા અત્તનો વિપાકં ઉપ્પાદેતીતિ અયમેતેસં વિસેસો. કિઞ્ચિ બહ્વાબાધતાદિપચ્ચયૂપસન્નિપાતેન વિપાકસ્સ વિબાધકં ઉપપીળકં, તથા વિપાકસ્સેવ ઉપચ્છેદકં. ઉપઘાતકકમ્મં પન ઉપઘાતેત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસકરણેન વિપચ્ચને સતિ જનકમેવ સિયા. જનકાદિભાવો નામ વિપાકં પતિ ઇચ્છિતબ્બો, ન કમ્મં પતીતિ વિપાકસ્સેવ ઉપઘાતકતા યુત્તા વિય દિસ્સતિ, વીમંસિતબ્બં.

અપરો નયો – યસ્મિં કમ્મે કતે પટિસન્ધિયં પવત્તે ચ વિપાકકટત્તારૂપાનં ઉપ્પત્તિ હોતિ, તં **જનકં**. યસ્મિં પન કતે અઞ્ઞેન જનિતસ્સ ઇટ્ઠસ્સ વા અનિટ્ઠસ્સ વા ફલસ્સ વિબાધકવિચ્છેદકપચ્ચયાનુપ્પત્તિયા ઉપબ્રૂહનપચ્ચયુપ્પત્તિયા જનકસામત્થિયાનુરૂપં પરિસુદ્ધિચિરતરપ્પબન્ધા હોતિ, તં **ઉપત્થમ્ભકં**. જનકેન નિબ્બત્તિતં કુસલફલં વા અકુસલફલં વા યેન પચ્ચનીકભૂતેન રોગધાતુવિસમતાદિનિમિત્તતાય વિબાધયતિ, તં **ઉપપીળકં**. યેન પન કમ્મુના જનકસામત્થિયવસેન ચિરતરપ્પબન્ધારહમ્પિ સમાનં ફલં વિચ્છેદકપચ્ચયુપ્પત્તિયા ઉપહઞ્ઞતિ વિચ્છિજ્જતિ, તં **ઉપઘાતક**ન્તિ અયમેત્થ સારો.

તત્થ કેચિ દુતિયસ્સ કુસલભાવં ઇત્થત્તમાગતસ્સ અપ્પાબાધદીઘાયુકતાસંવત્તનવસેન, પચ્છિમાનં દ્વિન્નં અકુસલભાવં બહ્વાબાધઅપ્પાયુકતાસંવત્તનવસેન વણ્ણેન્તિ. તથા ચ વુત્તં મજ્ઝિમનિકાયે **ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણનાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૯૦) –

> ''ચત્તારિ હિ કમ્માનિ – ઉપપીળકં, ઉપચ્છેદકં, જનકં, ઉપત્થમ્ભકન્તિ. બલવકમ્મેન હિ નિબ્બત્તં પવત્તે ઉપપીળકં આગન્ત્વા અત્થતો એવં વદતિ નામ 'સચાહં પઠમતરં જાનેય્યં, ન તે ઇધ નિબ્બત્તિતું દદેય્યં, ચતૂસુયેવ તં અપાયેસુ નિબ્બત્તાપેય્યં. હોતુ, ત્વં યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્ત, અહં ઉપપીળકકમ્મં નામ તં પીળેત્વા નિરોજં નિયૂસં કસટં કરિસ્સામી'તિ. તતો પટ્ઠાય તં તાદિસં કરોતિ. કિં કરોતિ? પરિસ્સયં ઉપનેતિ, ભોગે વિનાસેતિ.
>
> ''તત્થ દારકસ્સ માતુકુચ્છિયં નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય માતુ અસ્સાદો વા સુખં વા ન હોતિ, માતાપિતૂનં પીળાવ ઉપ્પજ્જતિ. એવં પરિસ્સયં ઉપનેતિ. દારકસ્સ પન માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય ગેહે ભોગા ઉદકં પત્વા લોણં વિય રાજાદીનં વસેન નસ્સન્તિ, કુમ્ભદોહનધેનુયો ખીરં ન દેન્તિ, સૂરતા ગોણા ચણ્ડા હોન્તિ, કાણા હોન્તિ, ખઞ્જા હોન્તિ, ગોમણ્ડલે રોગો પતતિ, દાસાદયો વચનં ન કરોન્તિ, વાપિતં સસ્સં ન જાયતિ, ગેહગતં ગેહે, અરઞ્ઞગતં અરઞ્ઞે નસ્સતિ, અનુપુબ્બેન ઘાસચ્છાદનમત્તં દુલ્લભં હોતિ,

ગબ્ભપરિહારો ન હોતિ, વિજાતકાલે માતુ થઞ્ઞં છિજ્જતિ, દારકો પરિહારં અલભન્તો પીળિતો નિરોજો નિયૂસો કસટો હોતિ. ઇદં ઉપપીળકકમ્મં નામ.

‘‘દીઘાયુકકમ્મેન પન નિબ્બત્તસ્સ ઉપચ્છેદકકમ્મં આગન્ત્વા આયું છિન્દતિ. યથા હિ પુરિસો અટ્ઠુસભગમનં કત્વા સરં ખિપેય્ય, તમઞ્ઞો ધનુતો મુત્તમત્તં મુગ્ગરેન પહરિત્વા તત્થેવ પાતેય્ય, એવં દીઘાયુકકમ્મેન નિબ્બત્તસ્સ ઉપચ્છેદકકમ્મં આયું છિન્દતિ. કિં કરોતિ? ચોરાનં અટવિં પવેસેતિ, વાળમચ્છોદકં ઓતારેતિ, અઞ્ઞતરં વા પન સપરિસ્સયઠાનં ઉપનેતિ. ઇદં ઉપચ્છેદકકમ્મં નામ. ‘ઉપઘાતક’ન્તિપિ એતસ્સેવ નામં. પટિસન્ધિનિબ્બત્તકં પન કમ્મં જનકકમ્મં નામ. અપ્પભોગકુલાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ ભોગસમ્પદાદિકરણેન ઉપત્થમ્ભકકમ્મં ઉપત્થમ્ભકકમ્મં નામ.

‘‘પરિત્તકમ્મેનપિ નિબ્બત્તં એતં પવત્તે પાણાતિપાતાદિવિરતિકમ્મં આગન્ત્વા અત્થતો એવં વદતિ નામ ‘સચાહં પઠમતરં જાનેય્યં, ન તે ઇધ નિબ્બત્તિતું દદેય્યં, દેવલોકેયેવ તં નિબ્બત્તાપેય્યં, હોતુ, ત્વં યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્ત, અહં ઉપત્થમ્ભકકમ્મં નામ ઉપત્થમ્ભં તે કરિસ્સામી’તિ ઉપત્થમ્ભં કરોતિ. કિં કરોતિ? પરિસ્સયં નાસેતિ, ભોગે ઉપ્પાદેતિ.

‘‘તત્થ દારકસ્સ માતુકુચ્છિયં નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય માતાપિતૂનં સુખમેવ સાતમેવ હોતિ. યેપિ પકતિયા મનુસ્સામનુસ્સપરિસ્સયા હોન્તિ, તે સબ્બે અપગચ્છન્તિ . એવં પરિસ્સયં નાસેતિ. દારકસ્સ પન માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય ગેહે ભોગાનં પમાણં ન હોતિ, નિધિકુમ્ભિયો પુરતોપિ પચ્છતોપિ ગેહં પરિવટ્ટમાના પવિસન્તિ. માતાપિતરો પરેહિ ઠપિતધનસ્સપિ સમ્મુખીભાવં ગચ્છન્તિ, ધેનુયો બહુખીરા હોન્તિ, ગોણા સુખસીલા હોન્તિ, વપ્પટ્ઠાને સસ્સાનિ સમ્પજ્જન્તિ, વડ્ઢિયા વા સમ્પયુત્તં, તાવકાલિકં વા દિન્નં ધનં અચોદિતા સયમેવ આહરિત્વા દેન્તિ, દાસાદયો સુબ્બચા હોન્તિ, કમ્મન્તા ન પરિહાયન્તિ, દારકો ગબ્ભતો પટ્ઠાય પરિહારં લભતિ, કોમારિકવેજ્જા સન્નિહિતાવ હોન્તિ. ગહપતિકુલે જાતો સેટ્ઠિટ્ઠાનં, અમચ્ચકુલાદીસુ જાતો સેનાપતિટ્ઠાનાદીનિ લભતિ. એવં ભોગે ઉપ્પાદેતિ. સો અપરિસ્સયો સભોગો ચિરં જીવતિ. ઇદં ઉપત્થમ્ભકકમ્મં નામ. ઇમેસુ ચતૂસુ પુરિમાનિ દ્વે અકુસલાનેવ, જનકં કુસલમ્પિ અકુસલમ્પિ, ઉપત્થમ્ભકં કુસલમેવા’’તિ.

એત્થ વિબાધૂપઘાતા નામ કુસલવિપાકમ્હિ ન યુત્તાતિ અધિપ્પાયેન ‘‘દ્વે અકુસલાનેવા’’તિ વુત્તં. દેવદત્તાદીનં પન નાગાદીનં ઇતો અનુપ્પદિન્નયાપનકપેતાનઞ્ચ નરકાદીસુ અકુસલવિપાકૂપત્થમ્ભનૂપપીળનૂપઘાતકાનિ સન્તીતિ ચતુન્નમ્પિ કુસલાકુસલભાવો ન વિરુજ્ઝતિ. એવઞ્ચ કત્વા યા બહૂસુ આનન્તરિયેસુ કતેસુ એકેન ગહિતપ્પટિસન્ધિકસ્સ ઇતરેસં તસ્સ અનુબલપ્પદાયિતા વુત્તા, સાપિ સમત્થિતા હોતિ.

સુત્તન્તપરિયાયેન એકાદસ કમ્માનિ વિભજિત્વા ઇદાનિ અભિધમ્મપરિયાપન્નં દસ્સેન્તો ‘‘**અત્થેકચ્ચાનિ પાપકાનિ કમ્મસમાદાનાની**’’તિઆદિના **વિભઙ્ગપાળિં** (વિભ॰ ૮૧૦) દસ્સેતિ. તત્થ **ગતિસમ્પત્તિપટિબાળ્હાની**તિ ગતિસમ્પત્તિયા પટિબાહિતાનિ નિવારિતાનિ પટિસેધિતાનિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. તત્થ ચ **ગતિસમ્પત્તી**તિ સમ્પન્નગતિ દેવલોકો ચ મનુસ્સલોકો ચ. **ગતિવિપત્તી**તિ વિપન્નગતિ ચત્તારો અપાયા. **ઉપધિસમ્પત્તી**તિ અત્તભાવસમિદ્ધિ. **ઉપધિવિપત્તી**તિ હીનઅત્તભાવતા. **કાલસમ્પત્તી**તિ સુરાજસુમનુસ્સકાલસઙ્ખાતો સમ્પન્નકાલો.

કાલવિપત્તીતિ દુરાજદુમ્મનુસ્સકાલસઞ્ઞાતો વિપન્નકાલો. **પયોગસમ્પત્તી**તિ સમ્માપયોગો. **પયોગવિપત્તી**તિ મિચ્છાપયોગો.

ઇદાનિ યથાવુત્તપાળિયા અત્થં દસ્સેન્તો "**તત્થા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અનિટ્ઠારમ્મણાનુભવનારહે કમ્મે વિજ્જમાનેયેવા**તિ ઇમિના અનિટ્ઠારમ્મણાનુભવનનિમિત્તકસ્સ પાપકમ્મસ્સ સબ્ભાવં દસ્સેતિ. **તં કમ્મ**ન્તિ તં પાપકં કમ્મં. એકચ્ચસ્સ હિ અનિટ્ઠારમ્મણાનુભવનનિમિત્તં બહુપાપકમ્મં વિજ્જમાનમ્પિ ગતિવિપત્તિયં ઠિતસ્સેવ વિપચ્ચતિ. યદિ પન સો એકેન કલ્યાણકમ્મેન ગતિસમ્પત્તિયં દેવેસુ વા મનુસ્સેસુ વા નિબ્બત્તેય્ય, તાદિસે ઠાને અકુસલસ્સ વારો નત્થિ, એકન્તં કુસલસ્સેવાતિ તં કમ્મં ગતિસમ્પત્તિપટિબાળ્હં ન વિપચ્ચતિ. **પતિબાહિતં હુત્વા**તિ બાધિતં હુત્વા. **અત્તભાવસમિદ્ધિય**ન્તિ સરીરસમ્પત્તિયં. **કિલિટ્ઠકમ્મસ્સા**તિ હત્થિમેણ્ડઅસ્સબન્ધકગોપાલકાદિકમ્મસ્સ. **પલાયિતબ્બયુત્તકાલે**તિ હત્થિઆદિપચ્ચત્થિકસમાગમકાલે. **લઞ્જં દેતી**તિ એવં મે બાધતં પરેસં વસે ન હોતીતિ દેતિ. **ચોરિકયુત્તકાલે**તિ પક્ખબલાદીનં લબ્ભમાનકાલે. **અન્તરકપ્પે**તિ પરિયોસાનપ્પત્તે અન્તરકપ્પે.

અભિધમ્મનયેન સોળસ કમ્માનિ વિભજિત્વા **પટિસમ્ભિદામગ્ગપરિયાયેન** (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૩૪-૨૩૫) દ્વાદસ કમ્માનિ વિભજિત્વા દસ્સેતું "**અપરાનિપી**"તિઆદિમાહ. તત્થ અતીતભવેસુ કતસ્સ કમ્મસ્સ અતીતભવેસુયેવ વિપક્કવિપાકં ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં અહોસિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ આહ "**યં કમ્મં અતીતે આયૂહિત**"ન્તિઆદિ. **વિપાકવાર**ન્તિ વિપચ્ચનાવસરં વિપાકવારં. ''વિપાકવારં લભતી''તિ ઇમિના વુત્તમેવત્થં "**પટિસન્ધિં જનેસી**"તિઆદિના વિભાવેતિ. તત્થ **પટિસન્ધિં જનેસી**તિ ઇમિના ચ પટિસન્ધિદાયકસ્સ કમ્મસ્સ પવત્તિવિપાકદાયિતાપિ વુત્તા હોતિ. પવત્તિવિપાકસ્સેવ પન દાયકં રૂપજનકસીસેન વદતિ. તસ્સેવ અતીતસ્સ કમ્મસ્સ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયસ્સ ઉપપજ્જવેદનીયસ્સ ચ પચ્ચયવેકલ્લેન અતીતભવેસુયેવ અવિપક્કવિપાકઞ્ચ, અતીતેયેવ પરિનિબ્બુતસ્સ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયઉપપજ્જવેદનીયઅપરપરિયાયવેદનીયસ્સ કમ્મસ્સ અવિપક્કવિપાકઞ્ચ ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં નાહોસિ કમ્મવિપાકો''તિપિ વુત્તન્તિ આહ "**યં પન વિપાકવારં ન લભી**"તિઆદિ.

અતીતસ્સેવ કમ્મસ્સ અવિપક્કવિપાકસ્સ પચ્ચુપ્પન્નભવે પચ્ચયસમ્પત્તિયા વિપચ્ચમાનં વિપાકં ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં અત્થિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ આહ "**યં પન અતીતે આયૂહિત**"ન્તિઆદિમાહ. અતીતસ્સેવ કમ્મસ્સ અતિક્કન્તવિપાકકાલસ્સ ચ પચ્ચુપ્પન્નભવે પરિનિબ્બાયન્તસ્સ ચ અવિપચ્ચમાનવિપાકં ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં નત્થિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ આહ "**અલદ્ધવિપાકવાર**"ન્તિઆદિ. અતીતસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકારહસ્સ અવિપક્કવિપાકસ્સ અનાગતભવે પચ્ચયસમ્પત્તિયા વિપચ્ચિતબ્બં વિપાકં ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**યં પન અતીતે આયૂહિત**"ન્તિઆદિમાહ. અતીતસ્સેવ કમ્મસ્સ અતિક્કન્તવિપાકકાલસ્સ ચ અનાગતભવે પરિનિબ્બાયિતબ્બસ્સ અવિપચ્ચિતબ્બવિપાકઞ્ચ ગહેત્વા ''અહોસિ કમ્મં ન ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ આહ "**યં અનાગતે વિપાકવારં ન લભિસ્સતી**"તિઆદિ. એવં તાવ અતીતકમ્મં અતીતપચ્ચુપ્પન્નાનાગતવિપાકાવિપાકવસેન છધા દસ્સિતં.

ઇદાનિ પચ્ચુપ્પન્નભવે કતસ્સ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયસ્સ ઇધેવ વિપચ્ચમાનં વિપાકં ગહેત્વા ''અત્થિ કમ્મં અત્થિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**યં પન એતરહિ આયૂહિત**"ન્તિઆદિમાહ. **યં પન એતરહિ વિપાકવારં ન લભતી**તિઆદિના તસ્સેવ પચ્ચુપ્પન્નસ્સ કમ્મસ્સ પચ્ચયવેકલ્લેન ઇધ અવિપચ્ચમાનઞ્ચ દિટ્ઠેવ ધમ્મે પરિનિબ્બાયન્તસ્સ ઇધ અવિપચ્ચમાનઞ્ચ વિપાકં ગહેત્વા ''અત્થિ કમ્મં નત્થિ કમ્મવિપાકો''તિ વુત્તન્તિ દસ્સેતિ.

પચ્ચુપ્પન્નસ્સેવ કમ્મસ્સ ઉપપજ્જવેદનીયસ્સ અપરપરિયાયવેદનીયસ્સ ચ અનાગતભવે વિપચ્ચિતબ્બવિપાકં ગહેત્વા ‘‘અત્થિ કમ્મં ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો’’તિ વુત્તન્તિ આહ **‘‘યં પન એતરહિ આયૂહિતં અનાગતે વિપાકવારં લભિસ્સતી’’**તિઆદિ. પચ્ચુપ્પન્નસ્સેવ કમ્મસ્સ ઉપપજ્જવેદનીયસ્સ પચ્ચયવેકલ્લેન અનાગતભવે અવિપચ્ચિતબ્બઞ્ચ અનાગતભવે પરિનિબ્બાયિતબ્બસ્સ અપરપરિયાયવેદનીયસ્સ અવિપચ્ચિતબ્બઞ્ચ વિપાકં ગહેત્વા ‘‘અત્થિ કમ્મં ન ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો’’તિ વુત્તન્તિ આહ **‘‘યં પન વિપાકવારં ન લભિસ્સતી’’**તિઆદિ.

એવઞ્ચ પચ્ચુપ્પન્નકમ્મં પચ્ચુપ્પન્નાનાગતવિપાકાવિપાકવસેન ચતુધા દસ્સેત્વા ઇદાનિ અનાગતભવે કતસ્સ કમ્મસ્સ અનાગતે વિપચ્ચિતબ્બવિપાકં ગહેત્વા ‘‘ભવિસ્સતિ કમ્મં ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો’’તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો **‘‘યં પનાનાગતે આયૂહિસ્સતી’’**તિઆદિમાહ. તસ્સેવ અનાગતસ્સ કમ્મસ્સ પચ્ચયવેકલ્લેન અવિપચ્ચિતબ્બઞ્ચ અનાગતભવે પરિનિબ્બાયિતબ્બસ્સ અવિપચ્ચિતબ્બઞ્ચ વિપાકં ગહેત્વા ‘‘ભવિસ્સતિ કમ્મં ન ભવિસ્સતિ કમ્મવિપાકો’’તિ વુત્તન્તિ આહ **‘‘યં પન વિપાકવારં ન લભિસ્સતી’’**તિઆદિ . એવં અનાગતકમ્મં અનાગતવિપાકાવિપાકવસેન દ્વિધા દસ્સિતં. **એવન્તિ**આદિના યથાવુત્તદ્વાદસકમ્માનિ નિગમેતિ.

ઇદાનિ સબ્બેસુ યથાવુત્તપ્પભેદેસુ કમ્મેસુ યાનિ અભિધમ્મનયેન વિભત્તાનિ સોળસ કમ્માનિ, યાનિ ચ પટિસમ્ભિદામગ્ગપરિયાયેન વિભત્તાનિ દ્વાદસ કમ્માનિ, તાનિ સબ્બાનિ સુત્તન્તિકપરિયાયેન વિભત્તેસુ એકાદસવિધેસુયેવ કમ્મેસુ અન્તોગધાનિ, તાનિ ચ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયઉપપજ્જવેદનીયઅપરપરિયાયવેદનીયેસુ તીસુયેવ અન્તોગધાનીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇતિ ઇમાનિ ચેવા’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **અત્તનો ઠાના ઓસક્કિત્વા**તિ અત્તનો યથાવુત્તદ્વાદસસોળસપ્પભેદસઙ્ખાતટ્ઠાનતો પરિહાપેત્વા, તં તં પભેદં હિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **એકાદસ કમ્માનિયેવ ભવન્તી**તિ તંસભાવાનંયેવ કમ્માનં દ્વાદસધા સોળસધા ચ વિભજિત્વા વુત્તત્તા એવમાહ. યસ્મા એકાદસધા વુત્તકમ્માનિ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાનિ વા સિયું ઉપપજ્જવેદનીયાનિ વા અપરપરિયાયવેદનીયાનિ વા, તસ્મા વુત્તં **‘‘તીણિયેવ કમ્માનિ હોન્તી’’**તિ.

તેસં સઙ્કમનં નત્થીતિ તેસં દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાદીનં સઙ્કમનં નત્થિ, સઙ્કમનં ઉપપજ્જવેદનીયાદિભાવાપત્તિ. તેનાહ **‘‘યથાઠાનેયેવ તિટ્ઠન્તી’’**તિ, અત્તનો દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાદિટ્ઠાનેયેવ તિટ્ઠન્તીતિ અત્થો. દિટ્ઠધમ્મવેદનીયમેવ હિ પઠમજવનચેતના, ઉપપજ્જવેદનીયમેવ સત્તમજવનચેતના, મજ્ઝે પઞ્ચ અપરપરિયાયવેદનીયમેવાતિ નત્થિ તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્કહો, તસ્મા અત્તનો અત્તનો દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાદિસભાવેયેવ તિટ્ઠન્તિ. તેનેવ ભગવતા – ‘‘દિટ્ઠે વા ધમ્મે, ઉપપજ્જ વા, અપરે વા પરિયાયે’’તિ તયો વિકપ્પા દસ્સિતા. તેનેવાહ **‘‘દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં કમ્મ’’**ન્તિઆદિ. તત્થ **‘‘દિટ્ઠે વા ધમ્મે’’**તિ **સત્થા ન વદેય્યા**તિ અસતિ નિયામે ન વદેય્ય. યસ્મા પન તેસં સઙ્કમનં નત્થિ, નિયતસભાવા હિ તાનિ, તસ્મા સત્થા ‘‘દિટ્ઠે વા ધમ્મે’’તિઆદિમવોચ.

સુક્કપક્ખેતિ ‘‘અલોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાયા’’તિઆદિના આગતે કુસલપક્ખે. **નિરુદ્ધે**તિ અરિયમગ્ગાધિગમેન અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુદ્ધે. **તાલવત્થુ વિય કત**ન્તિ યથા તાલે છિન્ને ઠિતટ્ઠાને કિઞ્ચિ ન હોતિ, એવં કમ્મે પહીને કિઞ્ચિ ન હોતીતિ અત્થો. **તાલવત્થૂ**તિ વા મત્થકચ્છિન્નો તાલો વુત્તો પત્તફલમકુલસૂચિઆદીનં અભાવતો. તતો એવ સો **અવિરુળ્હિધમ્મો**. એવં પહીનકમ્મો સત્તસન્તાનો. તેનાહ **‘‘મત્થકચ્છિન્નતાલો વિયા’’**તિ. **અનુઅભાવં કતં** પચ્છતો ધમ્મપ્પવત્તિયા અભાવતો. તેનાહ **‘‘યથા’’**તિઆદિ. **અપ્પવત્તિકતકાલો વિયા**તિ બીજાનં સબ્બસો અપ્પવત્તિયા કતકાલો વિય. **છિન્નમૂલકાન**ન્તિ કિલેસમૂલસ્સ સબ્બસો છિન્નત્તા છિન્નમૂલકાનં. કિલેસા હિ ખન્ધાનં મૂલાનિ.

વેદનીયન્તિ વેદિતબ્બં. **અઞ્ઞં વત્થુ નત્થીતિ** અઞ્ઞં અધિટ્ઠાનં નત્થિ. સુગતિસઞ્ઞિતાપિ હેટ્ઠિમન્તેન સઙ્ખારદુક્ખતો અનપગતત્તા દુગ્ગતિયો એવાતિ વુત્તં ''સબ્બા દુગ્ગતિયો''તિ, એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. લોભો એતસ્સ કારણભૂતો અત્થીતિ **લોભં**, લોભનિમિત્તં કમ્મં. તથા **દોસન્તિ** એત્થાપિ. તેનાહ "**લોભદોસસીસેન લોભજઞ્ચ દોસજઞ્ચ કમ્મમેવ નિદ્દિટ્ઠ**"ન્તિ. **વટ્ટવિવટ્ટન્તિ** વટ્ટઞ્ચ વિવટ્ટઞ્ચ.

નિદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. હત્થકસુત્તવણ્ણના

૩૫. પઞ્ચમે **આળવિયન્તિ** આળવિરટ્ઠે, ન આળવિનગરે. તેનાહ "**આળવિયન્તિ આળવિરટ્ઠે**"તિ. **અથાતિ** અવિચ્છેદત્થે નિપાતો. તત્થ ભગવતો નિસજ્જાય અવિચ્છિન્નાય એવાતિ અત્થો. તેનાહ "**એવ**"ન્તિઆદિ. **હત્થતો હત્થં ગતત્તાતિ** આળવકસ્સ યક્ખસ્સ હત્થતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ હત્થં, તતો રાજપુરિસાનં હત્થં ગતત્તા.

માઘસ્સાતિ માઘમાસસ્સ. એવં **ફગ્ગુનસ્સાતિ** એત્થાપિ. **ખુરન્તરેહિ કદ્દમો ઉગ્ગન્ત્વા તિટ્ઠતીતિ** કદ્દમો ખુરન્તરેહિ ઉગ્ગન્ત્વા તિટ્ઠતિ. **ચતૂહિ દિસાહિ વાયન્તો વાતો વેરમ્ભોતિ વુચ્ચતિ** વેરમ્ભવાતસદિસત્તા.

પઞ્ચદ્વારકાયન્તિ પઞ્ચદ્વારાનુસારેન પવત્તં વિઞ્ઞાણકાયં. **ખોભયમાનાતિ** કિલેસખોભવસેન ખોભયમાના ચિત્તં સઙ્ખોભં કરોન્તા. **ચેતસિકાતિ** મનોદ્વારિકચિત્તસન્નિસ્સિતા. તેનાહ "**મનોદ્વારં ખોભયમાના**"તિ. **સો રાગોતિ** તંસદિસો રાગો. ભવતિ હિ તંસદિસે તબ્બોહારો યથા ''સા એવ તિત્તિરિકા, તાનિ એવ ઓસધાની''તિ. યાદિસો હિ એકસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઉપ્પજ્જનકરાગો, તાદિસો એવ તતો અઞ્ઞસ્સ રાગભાવસામઞ્ઞતો. તેન વુત્તં "**તથારૂપો રાગો**"તિઆદિ. ઇચ્છિતાલાભેન રજનીયેસુ વા નિરુદ્ધેસુ વત્થૂસુ દોમનસ્સુપ્પત્તિયા દોસપરિળાહાનં સમ્ભવો વેદિતબ્બો.

ન લિમ્પતિ અનુપલિત્તચિત્તત્તા. **સીતિભૂતો** નિબ્બુતસબ્બપરિળાહત્તા. **આસત્તિયો વુચ્ચન્તિ તણ્હાયો** તત્થ તત્થ આસઞ્જનટ્ઠેન. **દરથન્તિ** પરિળાહજાતં. **ચેતસોતિ** સામિવચનં.

હત્થકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. દેવદૂતસુત્તવણ્ણના

૩૬. છટ્ઠે **દેવદૂતાનીતિ** લિઙ્ગવિપલ્લાસં કત્વા વુત્તન્તિ આહ "**દેવદૂતા**"તિ, ઉભયલિઙ્ગં વા એતં પદં, તસ્મા નપુંસકલિઙ્ગવસેન પાળિયં વુત્તસ્સ પુલ્લિઙ્ગવસેન અત્થદસ્સનં કતં. **દેવોતિ મચ્ચૂતિ** અભિભવનટ્ઠેન સત્તાનં અત્તનો વસે વત્તાપનતો મચ્ચુરાજા ''દેવો''તિ વુચ્ચતિ. યથા હિ દેવો પકતિસત્તે અભિભવતિ, એવં મચ્ચુ સબ્બસત્તે અભિભવતિ, તસ્મા દેવો વિયાતિ દેવો. "**તસ્સ દૂતા**"તિ વત્વા ઇદાનિસ્સ દૂતે તેસં દૂતભાવઞ્ચ વિભાવેતું "**જિણ્ણબ્યાધિમતા હી**"તિઆદિ વુત્તં. તેન ચોદનત્થેન દેવસ્સ દૂતા વિયાતિ દેવદૂતાતિ દસ્સેતિ. ''અહં અસુકં પમદ્દિતું આગમિસ્સામિ, તુવં તસ્સ કેસે ગહેત્વા મા વિસ્સજ્જેહી''તિ મચ્ચુદેવસ્સ આણાકરા દૂતા વિયાતિ હિ દૂતાતિ વુચ્ચન્તિ.

ઇદાનિ સદ્ધાતબ્બટ્ઠેન દેવા વિય દૂતાતિ દેવદૂતાતિ દસ્સેન્તો "**દેવા વિય દૂતા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અલઙ્કતપ્પટિયત્તાયા**તિ ઇદં અત્તનો દિબ્બાનુભાવં આવિકત્વા ઠિતાયાતિ દસ્સનત્થં વુત્તં. **દેવતાય બ્યાકરણસદિસમેવ હોતિ** ન ચિરસ્સેવ જરાબ્યાધિમરણસ્સ સમ્ભવતો. **વિસુદ્ધિદેવાન**ન્તિ ખીણાસવબ્રહ્માનં. તે હિ ચરિમભવે બોધિસત્તાનં જિણ્ણાદિભેદં દસ્સેન્તિ, તસ્મા અન્તિમભવિકબોધિસત્તાનં વિસુદ્ધિદેવેહિ ઉપટ્ઠાપિતભાવં ઉપાદાય તદઞ્ઞેસમ્પિ તેહિ અનુપટ્ઠાપિતાનમ્પિ તથા વોહરિતબ્બતા પરિયાયસિદ્ધાતિ વેદિતબ્બા. **દિસ્વાવા**તિ વિસુદ્ધિદેવેહિ દસ્સિતે દિસ્વાવ. તતોયેવ હિ તે વિસુદ્ધિદેવાનં દૂતા વુત્તા.

કસ્મા આરદ્ધન્તિ કેવલં દેવદૂતે એવ સરૂપતો અદસ્સેત્વાતિ અધિપ્પાયો. દેવાનં દૂતાનં દસ્સનૂપાયત્તા તથા વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**દેવદૂતા...પે॰... સમનુયુઞ્જતી**"તિ આહ. તત્થ **દેવદૂતા...પે॰... દસ્સનત્થ**ન્તિ દેવદૂતાનં અનુયુઞ્જનટ્ઠાનૂપગસ્સ કમ્મસ્સ દસ્સનત્થં.

એકચ્ચે થેરાતિ અન્ધકાદિકે વિઞ્ઞાણવાદિનો ચ સન્ધાય વદતિ. નેરયિકે નિરયે પાલેન્તિ તતો નિગ્ગન્તું અપ્પદાનવસેન રક્ખન્તીતિ **નિરયપાલા**. અથ વા નિરયપાલતાય નેરયિકાનં નિરયદુક્ખેન પરિયોનદ્ધાય અલં સમત્થાતિ **નિરયપાલા**. **ત**ન્તિ ''નત્થિ નિરયપાલા''તિ વચનં. **પટિસેધિતમેવા**તિ ''અત્થિ નિરયેસુ નિરયપાલા અત્થિ ચ કારણિકા''તિઆદિના નયેન **અભિધમ્મે** (કથા॰ ૮૬૬) પટિસેધિતમેવ. યદિ નિરયપાલા નામ ન સિયું, કમ્મકારણાપિ ન ભવેય્ય. સતિ હિ કારણિકે કમ્મકારણાય ભવિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**યથા હી**"તિઆદિ. એત્થાહ – ''કિં પનેતે નિરયપાલા નેરયિકા, ઉદાહુ અનેરયિકા''તિ. કિઞ્ચેત્થ – યદિ તાવ નેરયિકા નિરયસંવત્તનિયેન કમ્મેન નિબ્બત્તા, સયમ્પિ નિરયદુક્ખં પચ્ચનુભવેય્યું, તથા સતિ અઞ્ઞેસં નેરયિકાનં ઘાતનાય અસમત્થા સિયું, ''ઇમે નેરયિકા ઇમે નિરયપાલા''તિ વવત્થાનઞ્ચ ન સિયા. યે ચ યે ઘાતેન્તિ, તેહિ સમાનરૂપબલપ્પમાણેહિ ઇતરેસં ભયસન્તાસા ન સિયું. અથ અનેરયિકા, નેસં તત્થ કથં સમ્ભવોતિ? વુચ્ચતે – અનેરયિકા નિરયપાલા અનિરયગતિસંવત્તનિયકમ્મનિબ્બત્તિતો. નિરયૂપપત્તિસંવત્તનિયકમ્મતો હિ અઞ્ઞેનેવ કમ્મુના તે નિબ્બત્તન્તિ રક્ખસજાતિકત્તા. તથા હિ વદન્તિ સબ્બત્થિવાદિનો –

> ''કોધા કુરૂરકમ્મન્તા, પાપાભિરુચિનો તથા;
> દુક્ખિતેસુ ચ નન્દન્તિ, જાયન્તિ યમરક્ખસા''તિ.

તત્થ યદેકે વદન્તિ ''યાતનાદુક્ખં પટિસંવેદેય્યું, અથ વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘાતેય્યુ''ન્તિઆદિ, તયિદં અસારં નિરયપાલાનં નેરયિકભાવસ્સેવ અભાવતો. યદિપિ અનેરયિકા નિરયપાલા, અયોમયાય પન આદિત્તાય સમ્પજ્જલિતાય સજોતિભૂતાય નિરયભૂમિયા પરિક્કમમાના કથં દાહદુક્ખં નાનુભવન્તીતિ? કમ્માનુભાવતો. યથા હિ ઇદ્ધિમન્તો ચેતોવસિપ્પત્તા મહામોગ્ગલ્લાનાદયો નેરયિકે અનુકમ્પન્તા ઇદ્ધિબલેન નિરયભૂમિં ઉપગતા દાહદુક્ખેન ન બાધીયન્તિ, એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં.

ઇદ્ધિવિસયસ્સ અચિન્તેય્યભાવતોતિ ચે? ઇદમ્પિ તંસમાનં કમ્મવિપાકસ્સ અચિન્તેય્યભાવતો. તથારૂપેન હિ કમ્મુના તે નિબ્બત્તા યથા નિરયદુક્ખેન અબાધિતા એવ હુત્વા નેરયિકે ઘાતેન્તિ, ન ચેત્તકેન બાહિરવિસયાભાવો યુજ્જતિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠતાય પચ્ચેકં દ્વારપુરિસેસુપિ વિભત્તસભાવત્તા. તથા હિ એકચ્ચસ્સ દ્વારસ્સ પુરિસસ્સ ચ ઇટ્ઠં એકચ્ચસ્સ અનિટ્ઠં, એકચ્ચસ્સ ચ અનિટ્ઠં એકચ્ચસ્સ ઇટ્ઠં હોતિ. એવઞ્ચ કત્વા યદેકે વદન્તિ ''નત્થિ કમ્મવસેન તેજસા પરૂપતાપન''ન્તિઆદિ, તદપાહતં હોતિ. યં પન વદન્તિ ''અનેરયિકાનં તેસં કથં તત્થ સમ્ભવો''તિ નિરયે

નેરયિકાનં યાતનાસબ્ભાવભાવતો. નેરયિકસત્તયાતનાયોગ્ગઞ્હિ અત્તભાવં નિબ્બત્તેન્તં કમ્મં તાદિસનિકન્તિ વિનામિતં નિરયટ્ઠાને એવ નિબ્બત્તેતિ. તે હિ નેરયિકેહિ અધિકતરબલારોહપરિણાહા અતિવિય ભયાનકદસ્સના કુરૂરતરપયોગા ચ હોન્તિ. એતેનેવ તત્થ નેરયિકાનં વિબાધકકાકસુનખાદીનમ્પિ નિબ્બત્તિયા અત્થિભાવો સંવણ્ણિતોતિ દટ્ઠબ્બો.

કથમઞ્ઞગતિકેહિ અઞ્ઞગતિકબાધનન્તિ ચ ન વત્તબ્બં અઞ્ઞત્થાપિ તથા દસ્સનતો. યં પનેકે વદન્તિ "અસત્તસભાવા એવ નિરયે નિરયપાલા નિરયે સુનખાદયો ચા"તિ, તમ્પેતેસં મતિમત્તં અઞ્ઞત્થ તથા અદસ્સનતો. ન હિ કાચિ અત્થિ તાદિસી ધમ્મપ્પવત્તિ, યા અસત્તસભાવા, સમ્પતિસત્તેહિ અપ્પયોજિતા ચ અત્થકિચ્ચં સાધેન્તી દિટ્ઠપુબ્બા. પેતાનં પાનીયનિવારકાનં દણ્ડાદિહત્થાનઞ્ચ પુરિસાનં સબ્ભાવે અસત્તભાવે ચ વિસેસકારણં નત્થીતિ તાદિસાનં સબ્ભાવે કિં પાપકાનં વત્તબ્બં. સુપિનોપઘાતોપિ અત્થકિચ્ચસમત્થતાય અપ્પમાણં દસ્સનાદિમત્તેનપિ તદત્થસિદ્ધિતો. તથા હિ સુપિને આહારૂપભોગાદિના ન અત્થસિદ્ધિ, ઇદ્ધિનિમ્માનરૂપં પનેત્થ લદ્ધપરિહારં ઇદ્ધિવિસયસ્સ અચિન્તેય્યભાવતો. ઇધાપિ કમ્મવિપાકસ્સ અચિન્તેય્યભાવતોતિ ચે? તં ન, અસિદ્ધત્તા. નેરયિકાનં કમ્મવિપાકો નિરયપાલાતિ સિદ્ધમેત્તં, વુત્તનયેન પાળિતો ચ તેસં સત્તભાવો એવ સિદ્ધો. સક્કા હિ વત્તું સત્તસઞ્ઞાતા નિરયપાલસઞ્ઞિતા ધમ્મપ્પવત્તિ સાભિસન્ધિકપરૂપઘાતિ અત્થકિચ્ચસબ્ભાવતો ઓજાહારાદિ રક્ખસસન્તતિ વિય. અભિસન્ધિપુબ્બકતા ચેત્થ ન સક્કા પટિક્ખિપિતું તથા તથા અભિસન્ધિયા ઘાતનતો. તતો એવ ન સઙ્ઘાતપબ્બતેહિ અનેકન્તિકતા. યે પન વદન્તિ "ભૂતવિસેસા એવ તે વણ્ણસણ્ઠાનાદિવિસેસવન્તો ભેરવાકારા નરકપાલાતિ સમઞ્ઞં લભન્તી"તિ, તદસિદ્ધં ઉજુકમેવ પાળિયં "અત્થિ નિરયે નિરયપાલા"તિ વાદસ્સ પતિટ્ઠાપિતત્તા.

અપિચ યથા અરિયવિનયે નરકપાલાનં ભૂતમત્તતા અસિદ્ધા, તથા પઞ્ઞત્તિમત્તવાદિનોપિ ભૂતમત્તતા અસિદ્ધા સબ્બસો રૂપધમ્માનં અત્થિભાવસ્સેવ અપ્પટિજાનનતો. ન હિ તસ્સ ભૂતાનિ નામ પરમત્થતો સન્તિ. યદિ પરમત્થં ગહેત્વા વોહરતિ, અથ કસ્મા ચક્ખુરૂપાદીનિ પટિક્ખિપતીતિ? તિટ્ઠતેસા અનવટ્ઠિતતક્કાનં અપ્પહીનવિપલ્લાસાનં વાદવીમંસા. એવં અત્થેવ નિરયે નિરયપાલાતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં. સતિ ચ નેસં સબ્ભાવે અસતિપિ બાહિરે વિસયે નરકે વિય દેસાદિનિયમો હોતીતિ વાદો ન સિજ્ઝતિ, સતિ એવ પન બાહિરે વિસયે દેસાદિનિયમોતિ દટ્ઠબ્બં.

દેવદૂતસરાપનવસેન સત્તે યથૂપચિતે પુઞ્ઞકમ્મે યમેતિ નિયમેતીતિ યમો. તસ્સ યમસ્સ વેમાનિકપેતાનં રાજભાવતો રઞ્ઞો. તેનાહ "**યમરાજા નામ વેમાનિકપેતરાજા**"તિ. **કમ્મવિપાકન્તિ** અકુસલકમ્મવિપાકં. વેમાનિકપેતા હિ કણ્હસુક્કવસેન મિસ્સકં કમ્મં કત્વા વિનિપાતિકદેવતા વિય સુક્કેન કમ્મુના પટિસન્ધિં ગણ્હન્તિ. તથા હિ મગ્ગફલભાગિનોપિ હોન્તિ, પવત્તિયં પન કમ્માનુરૂપં કદાચિ પુઞ્ઞફલં, કદાચિ અપુઞ્ઞફલં પચ્ચનુભવન્તિ. યેસં પન અરિયમગ્ગો ઉપ્પજ્જતિ, તેસં મગ્ગાધિગમતો પટ્ઠાય પુઞ્ઞફલમેવ ઉપ્પજ્જતીતિ દટ્ઠબ્બં. અપુઞ્ઞફલં પુબ્બે વિય કટુકં ન હોતિ, મનુસ્સત્તભાવે ઠિતાનં વિય મુદુકમેવ હોતીતિ અપરે. **ધમ્મિકો રાજા**તિ એત્થ તસ્સ ધમ્મિકભાવો ધમ્મદેવપુત્તસ્સ વિય ઉપ્પત્તિનિયતો ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બો. **દ્વારેસૂ**તિ અવીચિમહાનરકસ્સ ચતૂસુ દ્વારેસુ. **ખીણાસવા બ્રાહ્મણા નામ** ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન.

અનુયોગવત્તન્તિ અનુયોગે કતે વત્તિતબ્બવત્તં. **આરોપેન્તો**તિ કારાપેન્તો, અત્તનો પુચ્છં ઉદ્દિસ્સ પટિવચનં દાપેન્તો પુચ્છતિ. પરસ્સ હિ અધિપ્પાયં ઞાતું ઇચ્છન્તો તદુપગં પયોગં કરોન્તો પુચ્છતિ નામ. **લદ્ધિ**ન્તિ ગાહં.

પતિટ્ઠાપેન્તોતિ તત્થ નિચ્ચકાલં કારાપેન્તો. **કારણં પુચ્છન્તો**તિ યુત્તિં પુચ્છન્તો. **સમનુભાસતી**તિ યથાનુયુત્તમત્થં વિભૂતં કત્વા કથેતિ.

જિણ્ણન્તિ જરાપત્તિયા જિણ્ણં. એકચ્ચો દહરકાલતો પટ્ઠાય પણ્ડુરોગાદિના અભિભૂતકાયતાય જિણ્ણસદિસો હોતિ, અયં ન તથા જરાપત્તિયા જિણ્ણોતિ દસ્સેતિ. **ગોપાનસી વિય વઙ્ક**ન્તિ વઙ્કગોપાનસી વિય વઙ્કં. ન હિ વઙ્કભાવસ્સ નિદસ્સનત્થં અવઙ્કગોપાનસી ગય્હતિ. **ભગ્ગ**ન્તિ ભગ્ગસરીરં કટિયં ભગ્ગકાયત્તા. તેનાહ “**ઇમિનાપિસ્સ વઙ્કભાવમેવ દીપેતી**”તિ. **દણ્ડપટિસરણ**ન્તિ ઠાનગમનેસુ દણ્ડો પટિસરણં એતસ્સાતિ દણ્ડપટિસરણં તેન વિના વત્તિતું અસમત્થત્તા. તેનાહ “**દણ્ડદુતિય**”ન્તિ. **જરાતુર**ન્તિ જરાય પત્થતસંકિલન્તકાયં. સબ્બસો કિમિહતં વિય મહાખલ્લાટં સીસમસ્સાતિ **મહાખલ્લાટસીસં**. **સઞ્જાતવલિ**ન્તિ સમન્તતો જાતવલિકં. **જરાધમ્મો**તિ જરાપકતિકો. તેનાહ “**જરાસભાવો**”તિ. સભાવો ચ નામ તેજોધાતુયા ઉણ્હતા વિય ન કદાચિ વિગચ્છતીતિ આહ “**અપરિમુત્તો જરાયા**”તિઆદિ.

અત્થતો એવં વદતિ નામ, વાચાય અવદન્તોપિ અત્થાપત્તિતો એવં વદન્તો વિય હોતિ વિઞ્ઞૂનન્તિ અત્થો. **તરુણો અહોસિં** યોબ્બનેન સમન્નાગતો. ઊરૂનં બલં એતસ્સ અત્થીતિ **ઊરુબલી**. તેન દૂરેપિ ગમનાગમનલઙ્ઘનાદિસમત્થતં દસ્સેતિ, **બાહુબલી**તિ પન ઇમિના હત્થેહિ કાતબ્બકિચ્ચસમત્થતં, **જવગ્ગહણે**ન વેગસા પવત્તિસમત્થતં. **અન્તરહિતા**તિ નટ્ઠા. એત્થ ચ **ન ખો પનાહ**ન્તિઆદિ જરાય દેવદૂતભાવદસ્સનં. તેનાહ “**તેનેસ દેવદૂતો નામ જાતો**”તિ. આબાધસ્સ અત્થિતાય **આબાધિકં**. વિવિધં દુક્ખં આદહતીતિ બ્યાધિ, વિસેસેન વા આધિયતિ એતેનાતિ બ્યાધિ, બ્યાધિ સંજાતો એતસ્સાતિ **બ્યાધિતં**. એસ નયો **દુક્ખિત**ન્તિ એત્થાપિ.

દુતિયં દેવદૂતન્તિ એત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **બ્યાધિના અભિહતો**તિ બ્યાધિના બાધિતો, ઉપદ્દુતોતિ અત્થો.

વિપરિભિન્નવણ્ણોતિ વિપરિભિન્નનીલવણ્ણો. તઞ્હિ યત્થ યત્થ ગહિતપુબ્બકં, તત્થ તત્થ પણ્ડુવણ્ણં, મંસુસ્સદટ્ઠાને રત્તવણ્ણં, યેભુય્યેન ચ નીલસાટકપારુતં વિય હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘વિપરિભિન્નનીલવણ્ણો’’તિ.

“**કો લભતિ, કો ન લભતી**”તિ નિરયુપગસ્સેવ વસેનાયં વિચારણાતિ “**યેન તાવ બહુ પાપં કત**”ન્તિઆદિ આરદ્ધં. **બહુ પાપં કત**ન્તિ બહુસો પાપં કતં. તેન પાપસ્સ બહુલીકરણમાહ. **બહૂ**તિ વા મહન્તં. મહત્થોપિ હિ બહુસદ્દો દિસ્સતિ ‘‘બહુ વત કતં અસ્સા’’તિઆદીસુ, ગરુકન્તિ વુત્તં હોતિ. સો ગરુકં બહુલં વા પાપં કત્વા ઠિતો નિરયે નિબ્બત્તતિયેવ, ન યમપુરિસેહિ યમસ્સ સન્તિકં નીયતીતિ. **પરિત્ત**ન્તિ પમાણપરિત્તતાય કાલપરિત્તતાય ચ પરિત્તં. પુરિમસ્મિં અત્થે અગરૂતિ અત્થો, દુતિયસ્મિં અબહુલન્તિ. યથાવુત્તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું “**યથા હી**”તિઆદિ વુત્તં. **કત્તબ્બમેવ કરોન્તી**તિ દણ્ડમેવ કરોન્તિ. **અનુવિજ્જિત્વા**તિ વીમંસિત્વા. **વિનિચ્છયટ્ઠાન**ન્તિ અટ્ટકરણટ્ઠાનં. **પરિત્તપાપકમ્મા**તિ દુબ્બલપાપકમ્મા. **અત્તનો ધમ્મતાયા**તિ પરેહિ અસારિયમાનેપિ અત્તનો ધમ્મતાય સરન્તિ. તે હિ પાપકમ્મસ્સ દુબ્બલભાવતો કતૂપચિતસ્સ ચ ઓકાસારહકુસલકમ્મસ્સ બલવભાવતો અત્તનો ધમ્મતાયપિ સરન્તિ. **સારિયમાનાપી**તિ ‘‘ઇદં નામ તયા કતં પુઞ્ઞકમ્મ’’ન્તિ પરેહિ સારિયમાનાપિ.

આકાસચેતિયન્તિ ગિરિસિખરે અબ્ભોકાસે વિવટઙ્ગણે કતચેતિયં. **રત્તપટેના**તિ રત્તવણ્ણેન પટેન **પૂજેસિ** પટાકં કત્વા. **અગ્ગિજાલસદ્દ**ન્તિ પટપટાયન્તં નરકે અગ્ગિજાલસદ્દં સુત્વાવ. **અત્તના પૂજિતપટં અનુસ્સરી**તિ તદા

પટાકાય વાતપ્પહારસદ્દે નિમિત્તસ્સ ગહિતત્તા ‘‘મયા તદા આકાસચેતિયે પૂજિતરત્તપટસદ્દો વિયા’’તિ અત્તના પૂજિતપટં અનુસ્સરિ.

સુમનપુપ્ફકુમ્ભેનાતિ કુમ્ભપરિમાણેન સુમનપુપ્ફરાસિના. ‘‘દસાધિકં નાળિસહસ્સકુમ્ભ’’ન્તિ કેચિ, ‘‘પઞ્ચઅમ્બણ’’ન્તિ અપરે. **તીહિપિ ન સરતિ** બલવતો પાપકમ્મેન બ્યામોહિતો. **તુણ્હી અહોસી**તિ ‘‘કમ્મારહો અય’’ન્તિ તત્થ પટિકારં અપસ્સન્તો તુણ્હી અહોસિ.

એકપક્ખચ્છદનમત્તાહીતિ મજ્ઝિમપ્પમાણસ્સ ગેહસ્સ એકચ્છદનપ્પમાણેહિ. **સુત્તાહતં કરિત્વા**તિ કાળસુત્તં પાતેત્વા. યથા રથો સબ્બસો પજ્જલિતો હોતિ અયોમયો, એવં યુગાદયોપિસ્સ પજ્જલિતા સજોતિભૂતા એવ હોન્તીતિ આહ ‘‘**સદ્ધિં…પે॰… રથે યોજેત્વા**’’તિ. **મહાકૂટાગારપ્પમાણ**ન્તિ સત્તભૂમકમહાકૂટાગારપ્પમાણં.

વિભત્તોતિ સત્તાનં સાધારણેન પાપકમ્મુના વિભત્તો. **હીનં કાય**ન્તિ હીનં સત્તનિકાયં, હીનં વા અત્તભાવં. **ઉપાદાને**તિ ચતુબ્બિધે ઉપાદાને. અત્થતો પન તણ્હાદિટ્ઠિગ્ગાહોતિ આહ ‘‘**તણ્હાદિટ્ઠિગ્ગહણે**’’તિ . સમ્ભવતિ જરામરણં એતેનાતિ **સમ્ભવો**, ઉપાદાનન્તિ આહ ‘‘**જાતિયા ચ મરણસ્સ ચ કારણભૂતે**’’તિ. **અનુપાદા**તિ અનુપાદાય. તેનાહ ‘‘**અનુપાદિયિત્વા**’’તિ. **સકલવટ્ટદુક્ખં અતિક્કન્તા**તિ ચરિમચિત્તનિરોધેન વટ્ટદુક્ખસ્સ કિલેસાનમ્પિ અસમ્ભવતો સબ્બં વટ્ટદુક્ખં અતિક્કન્તા.

દેવદૂતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ચતુમહારાજસુત્તવણ્ણના

૩૭. સત્તમે અમા સહ વત્તન્તિ તસ્મિં તસ્મિં કિચ્ચેતિ **અમચ્ચા**, સહિતા. પરિસતિ ભવાતિ **પારિસજ્જા**, પરિવારટ્ઠાનિયા પરિસાપરિયાપન્ના. તેનાહ ‘‘**પરિચારિકદેવતા**’’તિ. **તાતા**તિ આલપનં. **એવ**ન્તિ ‘‘કચ્ચિ બહૂ મનુસ્સા’’તિઆદિના વુત્તાકારેન. **અટ્ઠ વારે**તિ એકસ્મિં અડ્ઢમાસે ચતુક્ખત્તું તથા ઇતરસ્મિન્તિ એવં અટ્ઠ વારે. **અધિટ્ઠહન્તી**તિ અધિતિટ્ઠન્તિ. **પટિજાગરોન્તી**તિ પટિ પટિ જાગરોન્તિ. પુઞ્ઞં કરોન્તા હિ સત્તા જાગરોન્તિ નામ કાતબ્બકિચ્ચપ્પસુતત્તા, ઇતરે પન સુપન્તિ નામ સહિતપરહિતવિમુત્તત્તા. ચાતુદ્દસિઉપોસથસ્સ અનુગમનં વિય પન્નરસિઉપોસથસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં ન લબ્ભતિ દિવસાભાવતો.

તતોતિ તતો તતો. **તં ઉપનિસ્સાયા**તિ તા તા ગામનિગમરાજધાનિયો ઉપનિસ્સાય. **અધિવત્થા**તિ આરામવનરુક્ખાદીસુ અધિવત્થા દેવતા. **તે**તિ તે દેવા. **સન્ધાય કથેતી**તિ ભગવા કથેતિ. **વુત્ત**ન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં.

નિચ્ચં નિબદ્ધં ઉપોસથો સંવચ્છરે સંવચ્છરે પટિ પટિ હરિતબ્બતો પવત્તેતબ્બતો **પાટિહારિયપક્ખો નામ**. **ગુણઙ્ગેહી**તિ ઉપોસથઙ્ગેહિ.

વુત્થવાસોતિ વુસિતબ્રહ્મચરિયવાસો. **કત્તબ્બકિચ્ચ**ન્તિ દુક્ખાદીસુ પરિઞ્ઞાતાદિકિચ્ચં. **ઓતારેત્વા**તિ છડ્ડેત્વા. **પરિક્ખીણભવસંયોજનો**તિ સબ્બસો ખીણભવબન્ધનો. **કારણેન જાનિત્વા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ જાનિત્વા.

જાનન્તોતિ ''અરહન્તાનં અનુકરણપ્પટિપત્તિ એસા, યદિદં સમ્મદેવ ઉપોસથાનુટ્ઠાન''ન્તિ એવં ઉપોસથકમ્મસ્સ ગુણં જાનન્તો. **એવરૂપેના**તિ યાદિસો ભગવતો ઉપોસથભાવો વિહિતો, એવરૂપેન અરહન્તાનુકરણેન ઉપોસથકમ્મેન. **સક્કા** પહિતત્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા ખીણાસવસમ્પત્તિં પાપુણિતું. **અટ્ઠમં ઉત્તાનત્થમેવ** સત્તમે વુત્તનયત્તા.

ચતુમહારાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સુખુમાલસુત્તવણ્ણના

૩૯. નવમે **નિદ્દુક્ખો**તિ કાયિકચેતસિકદુક્ખવિરહિતો. સદુક્ખે હિ સવિઘાતે સુખુમાલત્તા અનવસરા, તસ્મા સુખિતો નિદ્દુક્ખતાય સુખુમાલો નામ. યાવસ્સ સુખુમાલત્તા પરમુક્કંસગતાતિ આહ ''**પરમસુખુમાલો**''તિ. અતિવિય સુખુમાલોતિ અત્થો. અન્તમતીતં **અચ્ચન્તં**. સબ્બદા સુખુમાલોતિ આહ ''**સતતનિદ્દુક્ખો**''તિ. **ચરિયકાલે**તિ બોધિચરિયાય ચરણકાલે. **તેના**તિ બોધિસત્તેન. અઞ્ઞત્થ પન **પદુમ**ન્તિ રત્તં કમલં. **પુણ્ડરીક**ન્તિ સેતં વુચ્ચતિ. **ઇતરા**તિ ઇતરપોક્ખરણિયો. ''**બોધિસત્તસ્સ કિરા**''તિઆદિકં પોક્ખરણીનં ઉપ્પત્તિદસ્સનં. **કુદ્દાલકમ્મકારે**તિ ખણકે. **પોક્ખરણિટ્ઠાનાની**તિ પોક્ખરણિખણનયોગ્ગટ્ઠાનાનિ. **ગણ્હાપેસી**તિ ખણાપેસિ. પોક્ખરણિસદ્દો ચેત્થ તાદિસે જલાસયે નિરુળ્હો દટ્ઠબ્બો પઙ્કજાદિસદ્દા વિય. સોપાનબાહુકાનં મત્થકટ્ઠાનં **ઉણ્હીસ**ન્તિ અધિપ્પેતં. **ઉદકસેચનનાળિકા**તિ ઉદકચ્છટાવિસ્સજ્જનનાળિયન્તાનિ. **પઞ્ચવિધા**તિ વણ્ણવસેન જાતિવસેન ચ.

ખો પનસ્સાતિ નિપાતમત્તં. કાસિક-સદ્દો અતિવિય સણ્હે સુખુમે મહગ્ઘવત્થે નિરુળ્હો, અઞ્ઞસ્મિમ્પિ તથાજાતિકે રુળ્હિવસેન પવત્તતીતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ''**અકાસિકં ચન્દન**''ન્તિ. હેમન્તે વાસો હેમન્તં, હેમન્તં અરહતીતિ **હેમન્તિકો**, પાસાદો. ''**ઇતરેસુપિ એસેવ નયો**''તિ વત્વા તદેવ નેસં અરહતં દસ્સેતું ''**તત્થ હેમન્તિકો**''તિઆદિ વુત્તં. **સજાલાની**તિ સજાલવાતપાનાનિ, **ઉદકયન્તાની**તિ ઉદકધારાવિસ્સન્દનકયન્તાનિ. **પાસાદમત્થકે**તિ પાસાદસ્સ ઉપરિઆકાસતલે. **બન્ધિત્વા**તિ પયોજિતયન્તે સુક્ખમહિંસચમ્મં બન્ધિત્વા. **યન્તં પરિવત્તેત્વા**તિ યથાપયોજિતં યન્તં પાસાણારોપનત્થઞ્ચેવ પુન તેસં વિસ્સજ્જનત્થઞ્ચ પરિવત્તેત્વા. **તસ્મિં વિસ્સજ્જેન્તી**તિ છદનપિટ્ઠે બદ્ધસુક્ખમહિંસચમ્મે વિસ્સજ્જેન્તિ.

સહસ્સથામન્તિ પુરિસસહસ્સબલં, પુરિસસહસ્સેન વહિતબ્બભારવહં. **પલ્લઙ્કે નિસિન્નોવા**તિ રતનમયપલ્લઙ્કે યથાનિસિન્નો એવ. **ઉપ્પતનાકારપત્ત**ન્તિ ઉપ્પતિત્વા ઠિતં વિય. **જિયં પોથેન્તસ્સા**તિ જિયાઘાતં કરોન્તસ્સ. **જિયપ્પહારસદ્દો**તિ જિયાઘાતસદ્દો. **યન્તે બદ્ધ**ન્તિ યન્તબદ્ધં કત્વા ઠપિતં. **સદ્દન્તરે**તિ થામમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સદ્દસવનટ્ઠાને. ગાવુતસ્સ ચતુત્થો ભાગો કોસોતિપિ વુચ્ચતિ દ્વિસહસ્સદણ્ડપ્પમાણટ્ઠાનં.

સબ્બટ્ઠાનાનીતિ મહાપુરિસસ્સ તાનિ તાનિ સબ્બાનિ વસનટ્ઠાનાનિ. **સિખાબદ્ધો**તિ પુરિસસભાવસ્સેવ વિસેસતો દસ્સનમેતં. **ન ઉપ્પિલાવિતભાવત્થ**ન્તિ ઉપ્પિલાવિતભાવસઞ્ઞાતં અત્થં ન કથેસીતિ અત્થો. તસ્સ હિ બોધિમૂલેયેવ સેતુઘાતો. **તેનેવા**તિ અપ્પમાદલક્ખણસ્સ દીપનતો એવ. **અત્તાનં અતિક્કમિત્વા**તિ અત્તનો જરાપત્તિં અચિન્તેત્વા અટ્ટીયતિ. **ન પનેસ મગ્ગેન પહીનો** તદા મગ્ગસ્સ અનધિગતત્તા. **સિક્ખં પટિક્ખિપિત્વા**તિ યથાસમાદિન્નસિક્ખં પહાય.

અવિપરીતબ્યાધિઆદિસભાવાવાતિ એકન્તેન બ્યાધિઆદિસભાવા એવ. **એવં જિગુચ્છાવિહારેનાતિ** એવં સકલસ્સેવ વટ્ટદુક્ખસ્સ જિગુચ્છનવિહારેન વિહરન્તસ્સ. **એવં જિગુચ્છનન્તિ** એવં પરસ્સ જિગુચ્છનં. **પરં અજિગુચ્છમાનોતિ** કરુણાયનેન એવં પરં અજિગુચ્છન્તો. **અભિભોસ્મીતિ** અભિભવિતા અસ્મિ. **ઉસ્સાહો અહૂતિ** ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં વીરિયમેવ ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયઞ્ચ અહોસિ, યેન મગ્ગબ્રહ્મચરિયપરાયણો જાતો.

સુખુમાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આધિપતેય્યસુત્તવણ્ણના

૪૦. દસમે અભિભવિત્વા પવત્તનટ્ઠેન અધિપતિ યં કિઞ્ચિ જેટ્ઠકં ન કારકં અત્તાનં અધિપતીતિ કત્વા અત્તા એવ અધિપતિ, તતો આગતં **અત્તાધિપતેય્યં**. તેનાહ ''**અત્તાન**''ન્તિઆદિ. **લોકન્તિ** સત્તલોકં. સો ચ ખો ઇદ્ધિવિધાદિગુણવિસેસયુત્તો અધિપ્પેતો અધિપતિભાવસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **નવવિધં લોકુત્તરધમ્મન્તિ** ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન વુત્તં. **ઇતિ ભવોતિ** એવં સમ્પત્તિભવો, તત્થ એવં અભિવુદ્ધીતિ. **સમ્પત્તિભવસ્સ હેતૂતિ** તંતંસમ્પત્તિભવસ્સ તત્થ ચ અભિવુદ્ધિયા હેતુ. જાતિનિમિત્તસ્સ કમ્મભવસ્સ કતૂપચિતત્તા **જાતિ અન્તોપવિટ્ઠા. જરાદીસુપિ એસેવ નયો** હેતુસિદ્ધિયા ફલસિદ્ધિતો.

અસલ્લીનન્તિ ન સઙ્કોચપ્પત્તં. **ઉપટ્ઠિતાતિ** કાયાદિસભાવસલ્લક્ખણવસેન ઉપટ્ઠિતા. **અસમ્મુટ્ઠા** સમ્મોસાભાવતો. **અસારદ્ધોતિ** સારમ્ભસ્સ સારમ્ભહેતૂનઞ્ચ વિક્ખમ્ભનેન અસારદ્ધો. **એકગ્ગં** અનેકગ્ગભાવસ્સ દૂરસમુસ્સાપિતત્તા. **નિમ્મલં કત્વાતિ** રાગાદિમલાનં અપનયનેન મલરહિતં કત્વા. **ગોપાયતીતિ** સંકિલેસાનત્થતો રક્ખતિ. **અયન્તિ** એવંપટિપન્નો ભિક્ખુ. **સુદ્ધમત્તાનં પરિહરતિ** અસુદ્ધભાવસ્સ કિલેસસ્સપિ અભાવતો.

અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞસીતિ અસક્ખિં કત્વા મઞ્ઞસિ. તાય તણ્હાય નિબ્બત્તોતિ તમ્મયો, તણ્હાવસિકો. તસ્સ ભાવો તમ્મયતા, તસ્સા **તમ્મયતાય** અભાવેન. **ન હાયતિ** પઞ્ઞાદિગુણવેપુલ્લપ્પત્તિયા.

આધિપતેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દેવદૂતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચૂળવગ્ગો

૧. સમ્મુખીભાવસુત્તવણ્ણના

૪૧. પઞ્ચમસ્સ પઠમે સમ્મુખો ભવતિ યેન સો સમ્મુખીભાવો, પુરતો વિજ્જમાનતા, તસ્મા **સમ્મુખીભાવા**. **પુઞ્ઞકમ્મ**ન્તિ દાનસઙ્ખાતં પુઞ્ઞકમ્મં. **દ્વે ધમ્મા સુલભા** બાહિરત્તા યથાસકં પચ્ચયસમવાયેન લબ્ભનતો. **સદ્ધા પન દુલ્લભા** પચુરજનસ્સ અનવટ્ઠિતકિચ્ચત્તા. તેનેવાહ ''**પુથુજ્જનસ્સા**''તિઆદિ.

સમ્મુખીભાવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. તિઠાનસુત્તવણ્ણના

૪૨. દુતિયે મચ્છરિયમેવ મલં મચ્છરિયમલં, ચિત્તસ્સ મલીનસભાવાપાદનતો વિગતં મચ્છરિયમલં એત્થાતિ **વિગતમચ્છરિયમલં**. ગેધાભાવેન કોચિ કિઞ્ચિ દેન્તોપિ તત્થ આસત્તિં ન વિસ્સજ્જેતિ, અયં પન ન તાદિસોતિ આહ ''**વિસ્સટ્ઠચાગો**''તિ. **મલીનહત્થોવ** ચિત્તવિસુદ્ધિયા અભાવતો. **ધોતહત્થોવ** ધોતહત્થેન કાતબ્બકિચ્ચસાધનતો. તેન વુત્તં – ''ચિત્તે સુદ્ધે વિસુજ્ઝન્તિ, ઇતિ વુત્તં મહેસિના''તિ. **યાચિતું યુત્તો** યાચકાનં મનોરથપૂરણતો. **યાચયોગો** પયોગાસહેહિ યાચકેહિ સુટ્ઠુ યુત્તભાવતો. તંસમઙ્ગી એવ તત્થ રતો નામ, ન ચિત્તમત્તેનેવાતિ આહ ''**દાનં…પે॰… રતો નામ હોતી**''તિ.

''**ઉચ્ચા, ભન્તે**''તિ વત્વા અયં મં ઉચ્ચતો વદતીતિ ચિન્તેય્યાતિ પુન ''**નાતિઉચ્ચા તુમ્હે**''તિ આહ, સરીરેનાતિ અધિપ્પાયો. **મેચકવણ્ણસ્સા**તિ નીલોભાસસ્સ. **પુચ્છી**તિ ભિક્ખૂ પુચ્છિ. **ભૂમિયં લેખં લિખન્તો અચ્છી**તિ પઠમં મઞ્ચે નિપજ્જિત્વા ઉટ્ઠાય ભૂમિયં લેખં લિખન્તો અચ્છિ ''અખીણાસવોતિ મઞ્ઞના હોતૂ''તિ. તથા હિ રાજા ખીણાસવસ્સ નામ…પે॰… નિવત્તિ. **ધજપગ્ગહિતાવા**તિ પગ્ગહિતધજાવ. **સિલાચેતિયટ્ઠાન**ન્તિ થૂપારામસ્સ ચ મહાચેતિયસ્સ ચ અન્તરે સિલાય કતચેતિયટ્ઠાનં. **ચેતિયં…પે॰… અટ્ઠાસિ** સાવકસ્સ તં કૂટાગારન્તિ કત્વા.

પચ્છાભાગેનાતિ ધમ્મકથિકસ્સ થેરસ્સ પિટ્ઠિપસ્સેન. **ગોનસો**તિ મણ્ડલસપ્પો. ધમ્મસ્સવનન્તરાય બહૂનં સગ્ગમગ્ગપ્પટિલાભન્તરાયો ભવેય્યાતિ અધિપ્પાયેન ''**ધમ્મસ્સવનન્તરાયં ન કરિસ્સામી**''તિ ચિન્તેસિ. **વિસં વિક્ખમ્ભેત્વા**તિ વિપસ્સનાતેજેન વિસવેગં વિક્ખમ્ભેત્વા. **ગાથાસહસ્સ**ન્તિ ગાથાસહસ્સવન્તં. **પટ્ઠાનગાથાયા**તિ પટ્ઠાપનગાથાય, આદિગાથાયાતિ અત્થો. **પટ્ઠાન…પે॰… અવસાનગાથં એવ વવત્થપેસિ**, ન દ્વિન્નં અન્તરે વુત્તં કિલન્તકાયત્તા. **સરભાણં** સાયન્હધમ્મકથા. **પગ્ગણ્હાતી**તિ પચ્ચક્ખં કરોન્તી ગણ્હાતિ, સક્કચ્ચં સુણાતીતિ અત્થો. ધમ્મકથનદિવસે ધમ્મકથિકાનં અકિલમનત્થં સદ્ધા ઉપાસકા સિનિદ્ધભોજનં મધુપાનકઞ્ચ દેન્તિ સરસ્સ મધુરભાવાય સપ્પિમધુકતેલાદિઞ્ચ ભેસજ્જં. તેનાહ ''**અરિયવંસં કથેસ્સામી**''તિઆદિ. **ચતૂહિ દાઠાહિ ડંસિત્વા**તિ દળ્હદટ્ઠભાવદસ્સનં. **ચરિસ્સામી**તિ સમ્માનેસ્સામિ, સક્કચ્ચં સુણિસ્સામીતિ અત્થો. **નિમ્મથેત્વા**તિ નિમ્મદ્દિત્વા, અપનેત્વાતિ અત્થો.

તિઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અત્થવસસુત્તવણ્ણના

૪૩. તતિયે અત્થો નામ ફલં, તં એતસ્સ વસોતિ **અત્થવસો**. હેતુ, અત્થો એતસ્સ અત્થીતિ અત્થો, સો એવાતિ આહ ''**તયો અત્થે તીણિ કારણાની**''તિ. ધમ્મદેસના નામ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં પકાસનાતિ આહ ''**ચતુસચ્ચધમ્મં પકાસેતી**''તિ. **અટ્ઠકથં ઞાણેન પટિસંવેદી**તિ પાળિપદાનં અત્થં વિવરણઞાણેન પટિ પટિ સંવેદનસીલો ''અયં ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થો''તિ. એતેન અત્થપટિસમ્ભિદાબ્યાપારમાહ. **પાળિધમ્મં પટિસંવેદી**તિ પાળિગતિં પાળિં પદવિવરણં પટિ પટિ સંવેદનસીલો. એતેન ધમ્મપટિસમ્ભિદાબ્યાપારમાહ.

અત્થવસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કથાપવત્તિસુત્તવણ્ણના

૪૪. ચતુત્થે **પવત્તિની**તિ યાવ અધિપ્પેતત્થનિગમના અવિચ્છેદેન પવત્તિની. પટિઘાતાભાવેન **અપ્પટિહતા**. **નિય્યાનિકા** સપ્પાટિહીરકા.

કથાપવત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પણ્ડિતસુત્તવણ્ણના

૪૫. પઞ્ચમે **પણ્ડિતપઞ્ઞત્તાની**તિ પણ્ડિતેહિ પઠમં પઞ્ઞત્તાનિ. **કથિતાની**તિ સેય્યસો કથિતાનિ. **મહાપુરિસેહી**તિ બુદ્ધબોધિસત્તેહિ. **કરુણા**તિ કરુણાચેતોવિમુત્તિ વુત્તા. **પુબ્બભાગો**તિ તસ્સ ઉપચારો. **દમોતિ ઇન્દ્રિયસંવરો** ''મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં દમન''ન્તિ કત્વા. **અત્તદમન**ન્તિ ચિત્તદમનં. **પુણ્ણોવાદે** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૬) ''સક્ખિસ્સસિ ખો, ત્વં પુણ્ણ, ઇમિના દમૂપસમેના''તિ આગતત્તા **દમોતિ વુત્તા ખન્તિપિ**. **આળવકે** આળવકસુત્તે (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૯૦) ''સચ્ચા દમા ચાગા''તિ એવં **વુત્તા પઞ્ઞાપિ** ઇમસ્મિં સુત્તે ''દમો''તિ વત્તું વટ્ટતિ. **રક્ખનં ગોપનં પટિજગ્ગન**ન્તિ માતાપિતૂનં મનુસ્સામનુસ્સકતૂપદ્દવતો રક્ખનં, બ્યાધિઆદિઅનત્થતો ગોપનં, ઘાસચ્છાદનાદીહિ વેય્યાવચ્ચકરણેન પટિજગ્ગનં. **સન્તો નામ** સબ્બકિલેસદરથપરિળાહૂપસમેન ઉપસન્તકાયવચીસમાચારતાય ચ. **ઉત્તમટ્ઠેન સન્તાન**ન્તિ મત્તેય્યતાદીહિ સેટ્ઠટ્ઠેન સન્તાનં.

ઇધ ઇમેસંયેવ તિણ્ણં ઠાનાનં કરણેનાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતાનં તિણ્ણં ઠાનાનં કરણેન નિબ્બત્તનેન. **એતાનિ…પે॰… કારણાની**તિ માતુપટ્ઠાનં પિતુપટ્ઠાનન્તિ એતાનિ દ્વે ઉત્તમપુરિસાનં કારણાનિ. ઉત્તમકિચ્ચકરણેન હિ માતાપિતુઉપટ્ઠાકા ''ઉત્તમપુરિસા''તિ વુત્તા. તેનાહ ''**માતાપિતુ…પે॰… વુત્તો**''તિ. અનુપદ્દવભાવેન **ખેમં**.

પણ્ડિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સીલવન્તસુત્તવણ્ણના

૪૬. છટ્ઠે **લોકિયલોકુત્તરમિસ્સક**ન્તિ એત્થ ''મનુસ્સા પુઞ્ઞં પસવન્તી''તિ અવિસેસેન વુત્તત્તા ભાવનામયસ્સપિ પુઞ્ઞસ્સ સઙ્ગણ્હનતો લોકુત્તરસ્સપિ સમ્ભવો દટ્ઠબ્બો.

સીલવન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સઙ્ખતલક્ખણસુત્તવણ્ણના

૪૭. સત્તમે સમેચ્ચ સમ્ભૂય પચ્ચયેહિ કતં **સઙ્ખતં. નિમિત્તાની**તિ સઞ્ઞાનનસ્સ નિમિત્તાનિ. હેતુપચ્ચયસમવાયે ઉપ્પજ્જનં **ઉપ્પાદો**, અત્તલાભો. **વયો**તિ ભઙ્ગો. **ઠિતસ્સા**તિ ઉપ્પાદક્ખણતો ઉદ્ધં ઠિતિક્ખણપત્તસ્સ. સા પનસ્સ અવત્થા ઉપ્પાદાવત્થાય ભિન્નાતિ કત્વા અઞ્ઞથત્તં જરાતિ ચ વુત્તા. યસ્મા ધમ્મો ઉપ્પજ્જમાનો એવ ભિજ્જતિ, તથા સતિ ઉપ્પાદભઙ્ગા સમાનક્ખણા સિયું, ન ચ તં યુજ્જતિ, તસ્મા ઉપ્પાદાવત્થાય ભિન્ના ભઙ્ગાભિમુખાવત્થા જરાતિ વેદિતબ્બા. યે પન ''સઙ્ખારાનં ઠિતિ નત્થી''તિ વદન્તિ, તેસં તં મિચ્છા. યથા હિ તસ્સેવ ધમ્મસ્સ ઉપ્પાદાવત્થાય ભિન્ના ભઙ્ગાવત્થા ઇચ્છિતા, અઞ્ઞથા ''અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતિ, અઞ્ઞં નિરુજ્ઝતી''તિ આપજ્જતિ, એવં ઉપ્પજ્જમાનસ્સ ભઙ્ગાભિમુખા ધમ્મા ઇચ્છિતબ્બા. સા ચ ઠિતિક્ખણો. ન હિ ઉપ્પજ્જમાનો ભિજ્જતીતિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ.

સઙ્ખતન્તિ તેભૂમકા ધમ્મા પચ્ચયસમુપ્પન્નત્તા. યદિ એવં મગ્ગફલધમ્મા કથન્તિ આહ ''**મગ્ગફલાનિ પના**''તિઆદિ. લક્ખણકથા હિ યાવદેવ સમ્મસનત્થા. **ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પાદો**, ન ઠાનભઙ્ગક્ખણેસુ. કસ્મા? ઉપ્પાદઉપ્પાદક્ખણાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં પરિચ્છિન્નત્તા. યથા હિ ઉપ્પાદસઙ્ખાતેન વિકારેન ઉપ્પાદક્ખણો પરિચ્છિન્નો, એવં ઉપ્પાદક્ખણેનપિ ઉપ્પાદો પરિચ્છિન્નો. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાયપિ કાલસ્સ લોકસમઞ્ઞાવસેનેવ વુત્તં. **લક્ખણં ન સઙ્ખતં, સઙ્ખતં ન લક્ખણ**ન્તિ નેસં ભેદદસ્સનં. અવત્થાવતો હિ અવત્થા ભિન્નાવાતિ . **પરિચ્છિન્ન**ન્તિ એત્થ ઉપ્પાદવયેહિ તાવ સઙ્ખતં પરિચ્છિન્નં હોતુ, જરાય પન તં કથં પરિચ્છિન્નન્તિ વુચ્ચતિ? ન વુચ્ચતિ પરિચ્છેદો પુબ્બન્તાપરન્તમત્તેન, અથ ખો સભાવભેદેનાતિ નાયં દોસો. **સઙ્ખતં** ધમ્મજાતં **પરિચ્છિન્નં** તબ્બન્તં ધમ્મજાતં સઙ્ખતન્તિ પઞ્ઞાયતિ એવં તેસં અભાવેન નિબ્બાનમેતન્તિ લક્ખિતબ્બતો સઞ્ઞાનિતબ્બતો. ઇદાનિ ''**યથા હી**''તિઆદિના યથાવુત્તમત્તં ઉપમાહિ વિભાવેતિ.

સઙ્ખતલક્ખણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અસઙ્ખતલક્ખણસુત્તવણ્ણના

૪૮. અટ્ઠમે **અસઙ્ખતસ્સા**તિ વુત્તનયેન ન સઙ્ખતસ્સ. તેનાહ ''**પચ્ચયેહી**''તિઆદિ. યથા ઉપ્પાદાદીનં ભાવેન સઙ્ખતધમ્મજાતં સઙ્ખતન્તિ પઞ્ઞાયતિ, એવં તેસં અભાવેન નિબ્બાનં અસઙ્ખતન્તિ પઞ્ઞાયતિ.

અસઙ્ખતલક્ખણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પબ્બતરાજસુત્તવણ્ણના

૪૯. નવમે ઇધ **સાલ**-સદ્દો રુક્ખસામઞ્ઞપરિયાયો, ન રુક્ખવિસેસપરિયાયોતિ આહ ''**મહાસાલાતિ મહારુક્ખા**''તિ. **કુલજેટ્ઠક**ન્તિ તસ્મિં કુલે જેટ્ઠભૂતં સામિભૂતં. **સિલામયો** ન પંસુમયો મિસ્સકો ચ. ગામં ગામૂપચારઞ્ચ ઠપેત્વા સબ્બં અરઞ્ઞન્તિ આહ ''**અરઞ્ઞસ્મિન્તિ અગામકટ્ઠાને**''તિ. મહન્તો પબ્બતો સેલોતિ યોજના.

પબ્બતરાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આતપ્પકરણીયસુત્તવણ્ણના

૫૦. દસમે **સરીરસમ્ભવાન**ન્તિ સરીરે સમ્ભૂતાનં. **દુક્ખાન**ન્તિ અનિટ્ઠાનં. **બહલાન**ન્તિ નિરન્તરપ્પવત્તિયા અવિરળાનં. **તાપનવસેના**તિ દુક્ખાપનવસેન. **તિબ્બાન**ન્તિ કુરૂરાનં. તાસં યથાવુત્તાનં અધિવાસનાય પહાતબ્બદુક્ખવેદનાનં પજહનં નામ ખમનમેવાતિ આહ "**ખમનત્થાયા**"તિ . **આણાપેત્વા**તિ ''આતપ્પં કરણીય''ન્તિ બુદ્ધાણં વિધાય. **લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા કથિતા** સસમ્ભારાનં મગ્ગધમ્માનં કથિતત્તા.

આતપ્પકરણીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. મહાચોરસુત્તવણ્ણના

૫૧. એકાદસમે મહાબલવચોરો **મહાચોરો**તિ આહ "**મહન્તો બલવચોરો**"તિ. **બલવચોરો**તિ ચ મહાથામતાય મહાપરિવારતાય મહાચોરિયકમ્મસમત્થતાય ચ વેદિતબ્બો. મહતં ગામનિગમાનં વિલુપ્પનં **મહાવિલોપો. તં તં કારણં પક્ખિપિત્વા**તિ તં તં અકરણમેવ કારણં કત્વા તપ્પટિબદ્ધાય કથાય પક્ખિપિત્વા. **અત્થં કથયિસ્સન્તી**તિ તસ્સ તસ્સ અત્થઞ્ચ કથયિસ્સન્તિ. **હરન્તા**તિ અપનેન્તા પરિહરન્તા. **દસવત્થુકાયા**તિ ''સસ્સતો લોકો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬૯) આદિદસવત્થુસન્નિસ્સિતાય. **અન્તં ગહેત્વા ઠિતદિટ્ઠિયા**તિ તમેવ સસ્સતાદિઅન્તં ગહેત્વા અવિસ્સજ્જેત્વા ઠિતદિટ્ઠિયા.

મહાચોરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચૂળવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૨. દુતિયપણ્ણાસકં

(૬) ૧. બ્રાહ્મણવગ્ગો

૧. પઠમદ્વેબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૫૨. બ્રાહ્મણવગ્ગસ્સ પઠમે **જરાજિણ્ણા**તિ જરાવસેન જિણ્ણા, ન બ્યાધિઆદીનં વસેન જિણ્ણસદિસત્તા જિણ્ણા. **વયોવુદ્ધા**તિ વયસો વુદ્ધિપ્પત્તિયા વુદ્ધા, ન સીલાદિવુદ્ધિયા. **જાતિમહલ્લકા**તિ જાતિયા મહન્તતાય ચિરરત્તઞ્ઞુતાય જાતિમહલ્લકા. **તયો અદ્ધે અતિક્કન્તા**તિ પઠમો, મજ્ઝિમો, પચ્છિમોતિ તયો અદ્ધે અતીતા. **તતિયં વયં અનુપ્પત્તા**તિ તતો એવ પચ્છિમં વયં અનુપ્પત્તા. **અકતભયપરિત્તાણા**તિ એત્થ **ભયપરિત્તાણ**ન્તિ દુગ્ગતિભયતો પરિત્તાયકં પુઞ્ઞં, તં અકતં એતેહીતિ અકતભયપરિત્તાણા. **પતિટ્ઠાકમ્મ**ન્તિ સુગતિસઙ્ખાતપ્પતિટ્ઠાવહં કમ્મં. **ઉપસંહરીયતી**તિ સમ્પાપીયતિ. ''ઉપનીયતી''તિ વુત્તં, કિં કેન ઉપનીયતીતિ આહ **''અયઞ્હિ જાતિયા જરં ઉપનીયતી''**તિઆદિ. **અય**ન્તિ લોકો. જાતો ન જાતભાવેનેવ તિટ્ઠતિ, અથ ખો તતો પરં જરં પાપીયતિ, જરાય બ્યાધિં પાપીયતિ. એવં પરતો પરં દુક્ખમેવ ઉપનીયતિ.

તાયનટ્ઠેનાતિ રક્ખનટ્ઠેન. **નિલીયનટ્ઠેના**તિ નિલીનટ્ઠાનભાવેન. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ પતિટ્ઠાનભાવેન. **અવસ્સયનટ્ઠેના**તિ અવસ્સયિતબ્બભાવેન. **ઉત્તમગતિવસેના**તિ પરમગતિભાવેન.

પઠમદ્વેબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયદ્વેબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૫૩. દુતિયે ભજિતબ્બટ્ઠેન પરેસં ભાજિતબ્બટ્ઠેન **ભાજનં**, ભણ્ડકં.

દુતિયદ્વેબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. અઞ્ઞતરબ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના

૫૪-૫૫. તતિયે યેસં રાગાદીનં અપ્પહાનેન પુરિસસ્સ અત્તબ્યાબાધાદીનં સમ્ભવો, પહાનેન અસમ્ભવોતિ એવં રાગાદીનં પહાયકો અરિયધમ્મો મહાનુભાવતાય મહાનિસંસતાય ચ સામં પસ્સિતબ્બોતિ **સન્દિટ્ઠિકો**. ઇમિના નયેન સેસેસુ પદેસુપિ યથારહં નીહરિત્વા વત્તબ્બો. સદ્દત્થો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૧૪૭) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. ચતુત્થં ઉત્તાનત્થમેવ.

અઞ્ઞતરબ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નિબ્બુતસુત્તવણ્ણના

૫૬. પઞ્ચમે **ન કાલન્તરે પત્તબ્બ**ન્તિ યદા સચ્ચપ્પટિવેધો, તદા એવ લદ્ધબ્બત્તા ન કાલન્તરે પત્તબ્બં. મગ્ગઞાણેન ઉપનેતબ્બત્તા ઉપનેય્યં. ઉપનેય્યમેવ **ઓપનેય્યિક**ન્તિ આહ **''પટિપત્તિયા ઉપગન્તબ્બ''**ન્તિ.

નિબ્બુતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પલોકસુત્તવણ્ણના

૫૭. છટ્ઠે **આચરિયપાચરિયાન**ન્તિ આચરિયાનમ્પિ આચરિયાનં. **નિરન્તરફુટો નેરયિકસત્તેહિ** નિરયગામિકમ્મસ્સ કારકાનં બહુભાવા. **ઉભયમ્પેત**ન્તિ યથાવુત્તં અત્થદ્વયં. **ઘનનિવાસત**ન્તિ ગામાનં ઘનસન્નિવાસતં. **એકન્તેનેવ અધમ્મો**તિ અયોનિસોમનસિકારહેતુકત્તા અનત્થહેતુતાય ચ નિયમેનેવ અધમ્મો. **ન અધમ્મરાગોતિ અધિપ્પેતો**તિ પરપરિક્ખારેસુ રાગો વિય ન મહાસાવજ્જોતિ કત્વા વુત્તં. તથા હિ સકસકપરિક્ખારવિસયો રાગો વિસમલોભો વિય ન એકન્તતો અપાયુપ્પત્તિજનકો. પરપરિક્ખારેસુ ઉપ્પજ્જમાનસ્સ મહાસાવજ્જતાય **અધમ્મરાગતા. લોભસ્સ સમકાલો નામ નત્થિ** કાયદુચ્ચરિતાદીનં વિય અયોનિસોમનસિકારસમુટ્ઠાનત્તા. **એસા**તિ એસો પાપધમ્મો. **સમલોભો** વિસમલક્ખણાભાવતો. તથા હિ તંસમુટ્ઠાનો પયોગો મિચ્છાચારોતિ ન વુચ્ચતિ. **અવત્થુપટિસેવનસઙ્ખાતેના**તિ યં લોકિયસાધુસમનુઞ્ઞાતં રાગસ્સ વત્થુટ્ઠાનં, તતો અઞ્ઞસ્મિં વત્થુસ્મિં પટિસેવનસઙ્ખાતેન.

વિવિધસસ્સાનન્તિ સાલિવીહિઆદિનાનપ્પકારસસ્સાનં. **દુસ્સસ્સ**ન્તિ પચ્ચયદૂસેન દૂસિતં સસ્સં. **સમ્પજ્જમાને**તિ નિપ્ફજ્જનતો પગેવ ગબ્ભપરિવુદ્ધિકાલે. **પાણકા**તિ સલભાદિપાણકા. **પતન્તી**તિ સસ્સાનં મત્થકે પતન્તિ. **સલાકામત્તમેવ સમ્પજ્જતી**તિ વટ્ટિત્વા ગબ્ભં ગહેતું અસમત્થં સમ્પજ્જતિ. **તે**તિ વાળઅમનુસ્સા. **લદ્ધોકાસા**તિ યક્ખાધિપતીહિ અનુઞ્ઞાતત્તા લદ્ધોકાસા.

પલોકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વચ્છગોત્તસુત્તવણ્ણના

૫૮. સત્તમે **મહાવિપાક**ન્તિ ઉળારફલં બહુવિપાકં. **ધમ્મો નામ** કથિતકથા ''અત્થં દહતિ વિદહતી''તિ કત્વા. **અનુધમ્મો નામ** પટિકથનં ''તં અનુગતો ધમ્મો''તિ કત્વા. સહ ધમ્મેનાતિ સહધમ્મો, સો એવ **સહધમ્મિકો**. ધમ્મસદ્દો ચેત્થ કારણપરિયાયોતિ આહ ''**સકારણો**''તિ. **વાદસ્સા**તિ વચનસ્સ. **અનુપાતો** અનુપચ્છા પવત્તિ.

પરિપન્થે તિટ્ઠતીતિ **પારિપન્થિકો**. પન્થે ઠત્વા પરેસં સાપતેય્યં છિન્દનતો **પન્થદૂહનચોરો**. યદિ પચ્ચવેક્ખણઞાણં, કથં તં અસેક્ખન્તિ આહ ''**અસેક્ખસ્સ પવત્તત્તા**''તિ. **ઇતરાની**તિ સીલક્ખન્ધાદીનિ. **સયમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દો ''અસેક્ખસ્સ પવત્તા ચા''તિ ઇમમત્થં સમ્પિણ્ડેતિ.

નિબ્બિસેવનોતિ વિસેવનરહિતો વિગતવિલોમભાવો. **ન ઉપપરિક્ખન્તી**તિ ન વિચારેન્તિ. જાતિં નિબ્બત્તિં યાતિ ઉપગચ્છતીતિ **જાતિયો**, જાતોતિ અત્થો. તેનાહ ''**યત્થ કત્થચિ કુલજાતે**''તિ.

કેવલીતિ કેવલવા, પારિપૂરિમાતિ અત્થો. તેનાહ ''**પરિપુણ્ણભાવેન યુત્તો**''તિ. **એતં** કેવલીતિ પદં. **અભિઞ્ઞાપાર**ન્તિ અભિજાનસ્સ પારં. પરિયન્તં ગતત્તા **પારગૂ**. એસ નયો સેસપદેસુપિ. **ખેત્તવિનિચ્છયસવને**નાતિ ''ઇમેહિ સીલાદિગુણસમ્પન્ના સદેવકે લોકે પુઞ્ઞસ્સ ખેત્તં, તદઞ્ઞો ન ખેત્ત''ન્તિ એવં ખેત્તવિનિચ્છયસવનેન રહિતા.

વચ્છગોત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. તિકણ્ણસુત્તવણ્ણના

૫૯. અટ્ઠમે **દુરાસદા**તિ દુરુપસઙ્કમના. **ગરહા મુચ્ચિસ્સતી**તિ મયિ એવં કથેન્તે સમણો ગોતમો કિઞ્ચિ કથેસ્સતિ, એવં મે વચનમત્તમ્પિ ન લદ્ધન્તિ અયં ગરહા મુચ્ચિસ્સતીતિ. **પણ્ડિતા**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતા. **ધીરા**તિ ધિતિસમ્પન્ના. **બ્યત્તા**તિ પરવાદમદ્દનસમત્થેન વેય્યત્તિયેન સમન્નાગતા. **બહુસ્સુતા**તિ બાહુસચ્ચવન્તો. **વાદિનો**તિ વાદિમગ્ગકુસલા. **સમ્મતા**તિ બહુનો જનસ્સ સાધુસમ્મતા. **પણ્ડિતાદિઆકારપરિચ્છેદ**ન્તિ તેસં તેવિજ્જાનં પણ્ડિતાકારાદિઆકારપરિચ્છેદં. આકારસદ્દો કારણપરિયાયો, પરિચ્છેદસદ્દો પરિમાણત્થોતિ આહ ‘‘**એત્તકેન કારણેના**’’તિ.

યથાતિ યેનાકારેન, યેન કારણેનાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**યથાતિ કારણવચન**’’ન્તિ. ‘‘**દ્વીહિપિ પક્ખેહી**’’તિ વત્વા તે પક્ખે સરૂપતો દસ્સેન્તો ‘‘**માતિતો ચ પિતિતો ચા**’’તિ આહ. તેસં પક્ખાનં વસેનસ્સ સુજાતતં દસ્સેતું ‘‘**યસ્સ માતા**’’તિઆદિ વુત્તં. જનકજનિકાભાવેન વિનાપિ લોકે માતાપિતુસમઞ્ઞા દિસ્સતિ, ઇધ પન સા ઓરસપુત્તવસેનેવ ઇચ્છિતાતિ દસ્સેતું ‘‘**સંસુદ્ધગહણિકો**’’તિ વુત્તં. ગબ્ભં ગણ્હાતિ ધારેતીતિ **ગહણી**, ગબ્ભાસયસઞ્ઞિતો માતુકુચ્છિપ્પદેસો. યથાભુત્તસ્સ આહારસ્સ વિપાચનવસેન ગણ્હનતો અછડ્ડનતો **ગહણી**, કમ્મજતેજોધાતુ.

પિતા ચ માતા ચ પિતરો, પિતૂનં પિતરો પિતામહા, તેસં યુગો **પિતામહયુગો**, તસ્મા ‘‘યાવ સત્તમા પિતામહયુગા પિતામહદ્વન્દા’’તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અટ્ઠકથાયં** પન દ્વન્દં અગ્ગહેત્વા ‘‘યુગન્તિ આયુપ્પમાણં વુચ્ચતી’’તિ વુત્તં. **યુગ**-સદ્દસ્સ ચ અત્થકથા દસ્સિતા ‘‘**પિતામહોયેવ પિતામહયુગ**’’ન્તિ. **પુબ્બપુરિસા**તિ પુરિસગ્ગહણઞ્ચેત્થ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસવસેન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ ‘‘માતિતો’’તિ પાળિવચનં સમત્થિતં હોતિ. **અક્ખિત્તો**તિ અક્ખેપો. **અનવક્ખિત્તો**તિ સદ્ધથાલિપાકાદીસુ અનવક્ખિત્તો ન છડ્ડિતો. **જાતિવાદેના**તિ હેતુમ્હિ કરણવચનન્તિ દસ્સેતું ‘‘**કેન કારણેના**’’તિઆદિ વુત્તં. એત્થ ચ ‘‘ઉભતો…પે॰… પિતામહયુગા’’તિ એતેન બ્રાહ્મણસ્સ યોનિદોસાભાવો દસ્સિતો સંસુદ્ધગહણિકતાકિત્તનતો. ‘‘અક્ખિત્તો’’તિ ઇમિના કિરિયાપરાધાભાવો. સંસુદ્ધજાતિકાપિ હિ સત્તા કિરિયાપરાધેન ખેપં પાપુણન્તિ. ‘‘અનુપક્કુટ્ઠો’’તિ ઇમિના અયુત્તસંસગ્ગાભાવો. અયુત્તસંસગ્ગઞ્હિ પટિચ્ચ સત્તા સુદ્ધજાતિકા કિરિયાપરાધરહિતાપિ અક્કોસં લભન્તિ.

તન્તિ ગરહાવચનં. **મન્તે પરિવત્તેતી**તિ વેદે સજ્ઝાયતિ, પરિયાપુણાતીતિ અત્થો. **મન્તે ધારેતી**તિ યથાઅધીતે મન્તે અસમ્મુટ્ઠે કત્વા હદયે ઠપેતિ.

ઓટ્ઠપહતકરણવસેનાતિ અત્થાવધારણવસેન. **સનિઘણ્ડુકેટુભાન**ન્તિ એત્થ વચનીયવાચકભાવેન અત્થં સદ્દઞ્ચ ખણ્ડતિ ભિન્દતિ વિભજ્જ દસ્સેતીતિ નિખણ્ડુ, સો એવ ઇધ ખ-કારસ્સ ઘ-કારં કત્વા ‘‘**નિઘણ્ડૂ**’’તિ વુત્તો. કિટતિ ગમેતિ કિરિયાદિવિભાગં, તં વા અનવસેસપરિયાદાનતો ગમેન્તો પૂરેતીતિ **કેટુભં**. **વેવચનપ્પકાસક**ન્તિ પરિયાયસદ્દદીપકં, એકેકસ્સ અત્થસ્સ અનેકપરિયાયવચનવિભાવકન્તિ અત્થો. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અનેકેસમ્પિ અત્થાનં એકસદ્દવચનીયતાવિભાવનવસેનપિ તસ્સ ગન્થસ્સ પવત્તત્તા. વચીભેદાદિલક્ખણા કિરિયા કપ્પીયતિ વિકપ્પીયતિ એતેનાતિ કિરિયાકપ્પો, સો પન વણ્ણપદસમ્બન્ધપદત્થાદિવિભાગતો બહુકપ્પોતિ આહ ‘‘**કિરિયાકપ્પવિકપ્પો**’’તિ. ઇદઞ્ચ મૂલકિરિયાકપ્પગન્થં સન્ધાય વુત્તં. સો હિ મહાવિસયો સતસહસ્સપરિમાણો

નમાચરિયાદિપ્પકરણં. ઠાનકરણાદિવિભાગતો નિબ્બચનવિભાગતો ચ અક્ખરા પભેદીયન્તિ એતેહીતિ **અક્ખરપ્પભેદા**, સિક્ખાનિરુત્તિયો. **એતેસન્તિ** ચતુન્નં વેદાનં.

પદન્તિ ચતુબ્બિધં, પઞ્ચવિધં વા પદં, તં પદં કાયતીતિ **પદકો**, તેયેવ વા વેદે પદસો કાયતીતિ **પદકો**. **તદવસેસન્તિ** વુત્તાવસેસં વાક્યં. એત્તાવતા સદ્દબ્યાકરણં વત્વા પુન ''બ્યાકરણ''ન્તિ અત્થબ્યાકરણમાહ. તં તં સદ્દં તદત્થઞ્ચ બ્યાકરોતિ બ્યાચિક્ખતિ એતેનાતિ **બ્યાકરણં**, સદ્દસત્થં. આયતિં હિતં તેન લોકો ન યતતિ ન ઈહતીતિ **લોકાયતં**. તઞ્હિ ગન્થં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞકિરિયાય ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ.

અસીતિ મહાસાવકાતિ અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો, વપ્પો, ભદ્દિયો, મહાનામો, અસ્સજિ, નાળકો, યસો, વિમલો, સુબાહુ, પુણ્ણજિ, ગવમ્પતિ, ઉરુવેલકસ્સપો, નદીકસ્સપો, ગયાકસ્સપો, સારિપુત્તો, મહામોગ્ગલ્લાનો, મહાકસ્સપો, મહાકચ્ચાનો, મહાકોટ્ઠિકો, મહાકપ્પિનો, મહાચુન્દો, અનુરુદ્ધો, કઙ્ખારેવતો, આનન્દો, નન્દકો, ભગુ, નન્દિયો, કિમિલો, ભદ્દિયો, રાહુલો, સીવલિ, ઉપાલિ, દબ્બો, ઉપસેનો, ખદિરવનિયરેવતો, પુણ્ણો મન્તાનિપુત્તો, પુણ્ણો સુનાપરન્તકો, સોણો કુટિકણ્ણો, સોણો કોળિવિસો, રાધો, સુભૂતિ, અઙ્ગુલિમાલો, વક્કલિ, કાળુદાયી, મહાઉદાયી, પિલિન્દવચ્છો, સોભિતો, કુમારકસ્સપો, રટ્ઠપાલો, વઙ્ગીસો, સભિયો, સેલો, ઉપવાણો, મેઘિયો, સાગતો, નાગિતો, લકુણ્ડકભદ્દિયો, પિણ્ડોલો ભારદ્વાજો, મહાપન્થકો, ચૂળપન્થકો, બાકુલો, કુણ્ડધાનો, દારુચીરિયો, યસોજો, અજિતો , તિસ્સમેત્તેય્યો, પુણ્ણકો, મેત્તગુ, ધોતકો, ઉપસીવો, નન્દો, હેમકો, તોદેય્યો, કપ્પો, જતુકણ્ણી, ભદ્રાવુધો, ઉદયો, પોસલો, મોઘરાજા, પિઙ્ગિયોતિ એતે અસીતિ મહાસાવકા નામ.

કસ્મા પનેતે એવ થેરા ''મહાસાવકા''તિ વુચ્ચન્તીતિ? અભિનીહારસ્સ મહન્તભાવતો. તથા હિ દ્વે અગ્ગસાવકાપિ મહાસાવકેસુ અન્તોગધા. તે હિ સાવકપારમિઞાણસ્સ મત્થકપ્પત્તિયા સાવકેસુ અગ્ગધમ્માધિગમેન અગ્ગટ્ઠાને ઠિતાપિ અભિનીહારમહન્તતાસામઞ્ઞેન ''મહાસાવકા''તિપિ વુચ્ચન્તિ, ઇતરે પન પકતિસાવકેહિ સાતિસયં મહાભિનીહારા. તથા હિ તે પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કતપણિધાના, તતો એવ સાતિસયં અભિઞ્ઞાસમાપત્તીસુ વસિનો પભિન્નપ્પટિસમ્ભિદા ચ. કામં સબ્બેપિ અરહન્તો સીલવિસુદ્ધિઆદિકે સમ્પાદેત્વા ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતં ભાવેત્વા મગ્ગપ્પટિપાટિયા અનવસેસતો કિલેસે ખેપેત્વા અગ્ગફલે પતિટ્ઠહન્તિ, તથાપિ યથા સદ્ધાવિમુત્તતો દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ, પઞ્ઞાવિમુત્તતો ચ ઉભતોભાગવિમુત્તસ્સ પુબ્બભાગભાવનાવિસેસસિદ્ધો મગ્ગભાવનાવિસેસો, એવં અભિનીહારમહન્તત્તપુબ્બયોગમહન્તત્તા હિ સસન્તાને સાતિસયસ્સ ગુણવિસેસસ્સ નિપ્ફાદિતત્તા સીલાદીહિ ગુણેહિ મહન્તા સાવકાતિ મહાસાવકા. તેસુયેવ પન યે બોધિપક્ખિયધમ્મેસુ પામોક્ખભાવેન ધુરભૂતાનં સમ્માદિટ્ઠિસઙ્કપ્પાદીનં સાતિસયં કિચ્ચાનુભાવનિપ્ફત્તિયા કારણભૂતાય તજ્જાભિનીહારાભિનીહટાય સક્કચ્ચં નિરન્તરં ચિરકાલસમ્ભાવિતાય સમ્માપટિપત્તિયા યથાક્કમં પઞ્ઞાય સમાધિસ્મિઞ્ચ ઉક્કટ્ઠપારમિપ્પત્તિયા સવિસેસં સબ્બગુણેહિ અગ્ગભાવે ઠિતા, તે સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના. ઇતરે અટ્ઠસત્તતિ થેરા સાવકપારમિયા મત્થકે સબ્બસાવકાનં અગ્ગભાવેન અટ્ઠિતત્તા ''મહાસાવકા''ઇચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. પકતિસાવકા પન અભિનીહારમહન્તત્તાભાવતો પુબ્બયોગમહન્તત્તાભાવતો ચ ''સત્થુસાવકા''ઇચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. તે પન અગ્ગસાવકા વિય મહાસાવકા વિય ચ ન પરિમિતા, અથ ખો અનેકસતા અનેકસહસ્સા.

વયતીતિ **વયો**, આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ કત્થચિ અપરિકિલમન્તો અવિત્થાયન્તો તે ગન્થે સન્તાનેતિ પણેતીતિ અત્થો. દ્વે પટિસેધા પકતિં ગમેન્તીતિ દસ્સેતું ''**અવયો ન હોતી**''તિ વત્વા તત્થ અવયં દસ્સેતું ''**અવયો**

નામ…પે॰… ન સક્કોતી’’તિ વુત્તં.

ઇધાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **એતન્તિ** ‘‘વિવિચ્ચેવ કામેહી’’તિઆદિવચનં. તતિયવિજ્જાધિગમાય પટિપત્તિક્કમો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૭૦) સાતિસયં વિત્થારિતો, તથા ઇધ અવત્તુકામતાય **ભયભેરવસુત્તાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૧.૩૪ આદયો) વિય સઙ્ખેપતો ચ વત્તુકામતાય ‘‘દ્વિન્નં વિજ્જાન’’મિચ્ચેવ વુત્તં.

વિજ્જાતિ પુબ્બેનિવાસપ્પટિચ્છાદકસ્સ મોહક્ખન્ધસ્સ વિજ્જનટ્ઠેનપિ વિજ્જા. **મોહો પટિચ્છાદકટ્ઠેન તમોતિ વુચ્ચતિ** તમો વિયાતિ કત્વા. કાતબ્બતો કરણં, ઓભાસોવ કરણં **ઓભાસકરણં**, અત્તનો પચ્ચયેહિ ઓભાસભાવેન નિબ્બત્તેતબ્બટ્ઠેનાતિ અત્થો. **અયં અત્થોતિ** અયમેવ અધિપ્પેતત્થો. **પસંસાવચનન્તિ** તસ્સેવ અત્થસ્સ થોમનાવચનં પટિપક્ખવિધમનપવત્તિવિસેસાનં બોધનતો. **યોજનાતિ** પસંસાવસેન વુત્તપદાનં અત્થદસ્સનવસેન વુત્તપદસ્સ ચ યોજના. **અવિજ્જા વિહતાતિ** એતેન વિજ્જનટ્ઠેન વિજ્જાતિ અયમ્પિ અત્થો દીપિતોતિ દટ્ઠબ્બં. **યસ્મા વિજ્જા ઉપ્પન્નાતિ** એતેન વિજ્જાપટિપક્ખા અવિજ્જા, પટિપક્ખતા ચસ્સા પહાતબ્બભાવેન વિજ્જાય ચ પહાયકભાવેનાતિ દસ્સેતિ. **ઇતરસ્મિમ્પિ પદદ્વયેતિ** ‘‘તમો વિહતો, આલોકો ઉપ્પન્નો’’તિ પદદ્વયેપિ. **એસેવ નયોતિ** યથાવુત્તયોજનં અતિદિસતિ. તત્થાયં યોજના – એવં અધિગતવિજ્જસ્સ તમો વિહતો વિદ્ધસ્તો. કસ્મા? યસ્મા આલોકો ઉપ્પન્નો ઞાણાલોકો પાતુભૂતોતિ. **પેસિતત્તસ્સાતિ** યથાધિપ્પેતત્થસિદ્ધિપ્પત્તિં વિસ્સટ્ઠચિત્તસ્સ, પઠમવિજ્જાધિગમાય પેસિતચિત્તસ્સાતિ વુત્તં હોતિ.

વિપસ્સનાપાદકન્તિ ઇમિના તસ્સ ઝાનચિત્તસ્સ નિબ્બેધભાગિયતમાહ. વિપસ્સના તિવિધા વિપસ્સકપુગ્ગલભેદેન. મહાબોધિસત્તાનઞ્હિ પચ્ચેકબોધિસત્તાનઞ્ચ વિપસ્સના ચિન્તામયઞાણસંવદ્ધિતત્તા સયમ્ભુઞાણભૂતા, ઇતરેસં સુતમયઞાણસંવદ્ધિતત્તા પરોપદેસસમ્ભૂતા. સા ‘‘ઠપેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં અવસેસરૂપારૂપજ્ઝાનાનં અઞ્ઞતરતો વુટ્ઠાયા’’તિઆદિના અનેકધા અરૂપમુખવસેન ચતુધાતુવવત્થાને વુત્તાનં તેસં તેસં ધાતુપરિગ્ગહમુખાનં અઞ્ઞતરમુખવસેન ચ અનેકધાવ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૬) નાનાનયતો વિભાવિતા. મહાબોધિસત્તાનં પન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સમુખેન પભેદગમનતો નાનાનયં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસન્નિસ્સયસ્સ અરિયમગ્ગઞાણસ્સ અધિટ્ઠાનભૂતં પુબ્બભાગઞાણગબ્ભં ગણ્હાપેન્તં પરિપાકં ગચ્છન્તં પરમગમ્ભીરં સણ્હસુખુમતરં અનઞ્ઞસાધારણં વિપસ્સનાઞાણં હોતિ, યં અટ્ઠકથાસુ ‘‘મહાવજિરઞાણ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. યસ્સ ચ પવત્તિવિભાગેન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સપ્પભેદસ્સ પાદકભાવેન સમાપજ્જિયમાના ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા દેવસિકં સત્થુ વળઞ્જનકસમાપત્તિયો વુચ્ચન્તિ, સ્વાયં બુદ્ધાનં વિપસ્સનાચારો પરમત્થમઞ્જૂસાયં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૧૪૪) દસ્સિતો, અત્થિકેહિ તતો ગહેતબ્બોતિ. ઇધ પન સાવકાનં વિપસ્સનાચારં સન્ધાય ‘‘વિપસ્સનાપાદક’’ન્તિ વુત્તં.

કામં હેટ્ઠિમમગ્ગઞાણાનિપિ આસવાનં ખેપનઞાણાનિ એવ, અનવસેસતો પન તેસં ખેપનં અગ્ગમગ્ગઞાણેનેવાતિ આહ ‘‘**અરહત્તમગ્ગઞાણત્થાયા**’’તિ. **આસવવિનાસનતોતિ** આસવાનં નિસ્સેસં સમુચ્છિન્દનતો. આસવાનં ખયે ઞાણં આસવક્ખયઞાણન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**તત્ર ચેતં ઞાણ**’’ન્તિ વત્વા ‘‘**ખયે**’’તિ આધારે ભુમ્મં, ન વિસયેતિ દસ્સેન્તો ‘‘**તત્થ પરિયાપન્નત્તા**’’તિ આહ. **અભિનીહરતીતિ** અભિમુખં નીહરતિ, યથા મગ્ગાભિસમયો હોતિ, સવનં તદભિમુખં પવત્તેતિ. **ઇદં દુક્ખન્તિ** દુક્ખસ્સ અરિયસચ્ચસ્સ તદા ભિક્ખુના પચ્ચક્ખતો ગહિતભાવદસ્સનં. **એત્તકં દુક્ખન્તિ** તસ્સ પરિચ્છિજ્જ ગહિતભાવદસ્સનં. **ન ઇતો ભિય્યોતિ** તસ્સ અનવસેસતો ગહિતભાવદસ્સનં. તેનાહ ‘‘**સબ્બમ્પિ દુક્ખસચ્ચ**’’ન્તિઆદિ. **સરસલક્ખણપટિવેધેનાતિ**

સભાવસઙ્ખાતસ્સ લક્ખણસ્સ અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝનેન. અસમ્મોહપટિવેધોતિ ચ યથા તસ્મિં ઞાણે પવત્તે પચ્છા દુક્ખસચ્ચસ્સ સરૂપાદિપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા પવત્તિ. તેનેવાહ "**યથાભૂતં પજાનાતી**"તિ. દુક્ખં સમુદેતિ એતસ્માતિ **દુક્ખસમુદયો**. **યં ઠાનં પત્વા**તિ યં નિબ્બાનં મગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયટ્ઠેન કારણભૂતં આગમ્મ. **પત્વા**તિ ચ તદુભયવતો પુગ્ગલસ્સ પવત્તિયાતિ કત્વા વુત્તં. **પત્વા**તિ વા પાપુણનહેતુ. **અપ્પવત્તિ**ન્તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં. તે વા ન પવત્તન્તિ એત્થાતિ અપ્પવત્તિ, નિબ્બાનં. **તસ્સા**તિ દુક્ખનિરોધસ્સ. **સમ્પાપક**ન્તિ સચ્છિકિરિયાવસેન સમ્મદેવ પાપકં.

કિલેસવસેનાતિ આસવસઙ્ખાતકિલેસવસેન. યસ્મા આસવાનં દુક્ખસચ્ચપરિયાયો તપ્પરિયાયપન્નત્તા સેસસચ્ચાનઞ્ચ તંસમુદયાદિપરિયાયો અત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**પરિયાયતો**"તિ. દસ્સેન્તો સચ્ચાનીતિ યોજના. આસવાનઞ્ચેત્થ ગહણં ''આસવાનં ખયઞાણાયા''તિ આરદ્ધત્તા. તથા હિ ''કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી''તિઆદિના આસવવિમુત્તિસીસેનેવ સબ્બકિલેસવિમુત્તિ વુત્તા. ''ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિના મિસ્સકમગ્ગો ઇધ કથિતોતિ "**સહ વિપસ્સનાય કોટિપ્પત્તં મગ્ગં કથેસી**"તિ વુત્તં. **જાનતો પસ્સતો**તિ ઇમિના પરિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયા વુત્તા. **વિમુચ્ચતી**તિ ઇમિના પહાનાભિસમયો વુત્તોતિ આહ "**ઇમિના મગ્ગક્ખણં દસ્સેતી**"તિ. **જાનતો પસ્સતો**તિ વા હેતુનિદ્દેસો. યં જાનનહેતુ કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતીતિ યોજના. ધમ્માનઞ્હિ સમાનકાલિકાનમ્પિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતા સહજાતકોટિયા લબ્ભતિ. ભવાસવગ્ગહણેનેવ એત્થ ભવરાગસ્સ વિય ભવદિટ્ઠિયાપિ સમવરોધોતિ દિટ્ઠાસવસ્સપિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

ખીણા જાતીતિઆદીહિ પદેહિ. **તસ્સા**તિ પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ. **ભૂમિ**ન્તિ પવત્તિટ્ઠાનં. યેનાધિપ્પાયેન ''કતમા પનસ્સા''તિઆદિના ચોદના કતા, તં વિવરન્તો "**ન તાવસ્સા**"તિઆદિમાહ . તત્થ **ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા** મગ્ગભાવનાયાતિ અધિપ્પાયો. તત્થ કારણમાહ "**પુબ્બેવ ખીણત્તા**"તિ. ન અનાગતા અસ્સ જાતિ ખીણાતિ યોજના. **ન અનાગતા**તિ ચ અનાગતભાવસામઞ્ઞં ગહેત્વા લેસેન ચોદેતિ. તેનાહ "**અનાગતે વાયામાભાવતો**"તિ. અનાગતવિસેસો પનેત્થ અધિપ્પેતો, તસ્સ ખેપને વાયામો લબ્ભતેવ. તેનાહ "**યા પન મગ્ગસ્સા**"તિઆદિ. **એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસૂ**તિ ભવત્તયગ્ગહણં વુત્તનયેન અનવસેસતો જાતિયા ખીણભાવદસ્સનત્થં. **ત**ન્તિ યથાવુત્તં જાતિં. **સો**તિ ખીણાસવો ભિક્ખુ.

બ્રહ્મચરિયવાસો નામ ઇધ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ નિબ્બત્તનમેવાતિ આહ "**પરિવુત્થ**"ન્તિ. સમ્માદિટ્ઠિયા ચતૂસુ સચ્ચેસુ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તમાનાય સમ્માસઙ્કપ્પાદીનમ્પિ દુક્ખસચ્ચે પરિઞ્ઞાભિસમયાનુગુણા પવત્તિ, ઇતરેસુ ચ સચ્ચેસુ નેસં પહાનાભિસમયાદિવસેન પવત્તિ પાકટા એવ. તેન વુત્તં "**ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયવસેના**"તિ. **પુથુજ્જનકલ્યાણકાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન સત્તસેખં સઙ્ગણ્હાતિ.

ઇત્થત્તાયાતિ ઇમે પકારા ઇત્થં, તબ્ભાવો ઇત્થત્તં, તદત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. તે પન પકારા અરિયમગ્ગબ્યાપારભૂતા પરિઞ્ઞાદયો ઇધાધિપ્પેતાતિ આહ "**એવંસોળસવિધકિચ્ચભાવાયા**"તિ. તે હિ મગ્ગં પચ્ચવેક્ખતો મગ્ગાનુભાવેન પાકટા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ, પરિઞ્ઞાદીસુ ચ પહાનમેવ પધાનં તદત્થત્તા ઇતરેસન્તિ આહ "**કિલેસક્ખયાય વા**"તિ. પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણવસેન વા એતં વુત્તં. દુતિયવિકપ્પે **ઇત્થત્તાયા**તિ નિસ્સક્કે સમ્પદાનવચનન્તિ આહ "**ઇત્થભાવતો**"તિ . **અપર**ન્તિ અનાગતં. ઇમે પન ચરિમકત્તભાવસઙ્ખાતા પઞ્ચક્ખન્ધા. **પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તી**તિ એતેન તેસં અપ્પતિટ્ઠતં દસ્સેતિ. અપરિઞ્ઞામૂલકા હિ પતિટ્ઠા. યથાહ ''કબળીકારે ચે,

ભિક્ખવે, આહારે અત્થિ રાગો, અત્થિ નન્દી, અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હ’’ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪; કથા॰ ૨૯૬; મહાનિ॰ ૭). તેનેવાહ – ‘‘**છિન્નમૂલકા રુક્ખા વિયા**’’તિઆદિ.

યસ્સાતિ પુથુજ્જનસ્સ. તસ્સ હિ સીલં કદાચિ વડ્ઢતિ, કદાચિ હાયતિ. સેક્ખાપિ પન સીલેસુ પરિપૂરકારિનોવ, અસેક્ખેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. તેનાહ ‘‘**ખીણાસવસ્સા**’’તિઆદિ. **વસિપ્પત્ત**ન્તિ વસીભાવપ્પત્તં. **સુટ્ઠુ સમાહિત**ન્તિ અગ્ગફલસમાધિના સમ્મદેવ સમાહિતં. **ધિતિસમ્પન્ન**ન્તિ અગ્ગફલધિતિયા સમન્નાગતં. **મચ્ચું જહિત્વા ઠિત**ન્તિ આયતિં પુનબ્ભવાભાવતો વુત્તં. કથં પુનબ્ભવાભાવોતિ આહ ‘‘**સબ્બે પાપધમ્મે પજહિત્વા ઠિત**’’ન્તિ. સબ્બસ્સપિ ઞેય્યધમ્મસ્સ ચતુસચ્ચન્તોગધત્તા વુત્તં ‘‘**બુદ્ધન્તિ ચતુસચ્ચબુદ્ધ**’’ન્તિ. **બુદ્ધસાવકા**તિ સાવકબુદ્ધા નમસ્સન્તિ, પગેવ ઇતરા પજા. ઇતરા હિ પજા સાવકેપિ નમસ્સન્તિ. ઇતિ એત્તકેન ઠાનેન સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વસેન ગાથાનં અત્થં વત્વા ઇદાનિ સાવકસ્સપિ વસેન અત્થં યોજેત્વા દસ્સેતું ‘‘**અથ વા**’’તિઆદિ વુત્તં. **સાવકોપિ ગોતમો** મુખનિબ્બત્તેન સમ્પત્તેન સમ્બન્ધેન, યતો સબ્બેપિ અરિયસાવકા ભગવતો ઓરસપુત્તાતિ વુચ્ચન્તીતિ.

નિવુસ્સતીતિ **નિવાસો**, નિવુત્થો ખન્ધસન્તાનોતિ આહ ‘‘**નિવુત્થક્ખન્ધપરમ્પર**’’ન્તિ. **અવેતિ**, **અવેદી**તિ પાઠદ્વયેનપિ પુબ્બેનિવાસઞાણસ્સ કિચ્ચસિદ્ધિંયેવ દસ્સેતિ. એકત્તકાયએકત્તસઞ્ઞિભાવસામઞ્ઞતો વેહપ્ફલાપિ એત્થેવ સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિ ‘‘**છ કામાવચરે, નવ બ્રહ્મલોકે**’’ઇચ્ચેવ વુત્તં. ઇતરે પન અપચુરભાવતો ન વુત્તા. એકચ્ચાનં અવિસયભાવતો ચ અવચનં દટ્ઠબ્બં. જાતિ ખીયતિ એતેનાતિ **જાતિક્ખયો**, અરહત્તન્તિ આહ ‘‘**અરહત્તં પત્તો**’’તિ. ‘‘અભિઞ્ઞાયા’’તિ વત્તબ્બે યકારલોપેન ‘‘અભિઞ્ઞા’’તિ નિદ્દેસો કતોતિ આહ ‘‘**જાનિત્વા**’’તિ. **કિચ્ચવોસાનેના**તિ ચતૂહિ મગ્ગેહિ કત્તબ્બસ્સ સોળસવિધસ્સ કિચ્ચસ્સ પરિયોસાનેન. **વોસિતો**તિ પરિયોસિતો, નિટ્ઠિતોતિ અત્થો. **મોનેય્યેન સમન્નાગતો**તિ કાયમોનેય્યાદીહિ સમન્નાગતો. લપિતં લપતીતિ **લપિતલાપનો**. **અત્તપચ્ચક્ખતો ઞત્વા**તિ ઇમિના તેસં વિજ્જાનં પટિલદ્ધભાવં દીપેતિ.

તિકણ્ણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. જાણુસ્સોણિસુત્તવણ્ણના

૬૦. નવમે **દેય્યધમ્મસ્સેતં નામ**ન્તિ યાગં કરોન્તેન દાતબ્બદેય્યધમ્મં સન્ધાય વદતિ તદઞ્ઞસ્સ પાળિયં દેય્યધમ્મગ્ગહણેનેવ ગહિતત્તા. **મતકભત્ત**ન્તિ મતકે ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બભત્તં, પિતુપિણ્ડન્તિ વુત્તં હોતિ. **વરપુરિસાન**ન્તિ વિસિટ્ઠપુરિસાનં, ઉત્તમપુરિસાનન્તિ અત્થો. **સબ્બમેતં દાન**ન્તિ યથાવુત્તભેદં યઞ્ઞસદ્ધાદિદાનં.

જાણુસ્સોણિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સઙ્ગારવસુત્તવણ્ણના

૬૧. દસમે જિણ્ણાનં હત્થિસાલાદીનં પટિસઙ્ખરણં પુન પાકતિકકરણં જિણ્ણપટિસઙ્ખરણં , તસ્સ કારકો **જિણ્ણપટિસઙ્ખરણકારકો**. **બાહિરસમયે**તિ સત્થુસાસનતો બાહિરે અઞ્ઞતિત્થિયસમયે. **સબ્બચતુક્કેના**તિઆદીસુ સબ્બેસુ દ્વિપદચતુપ્પદાદિભેદેસુ પાણેસુ એકેકસ્મિં ચત્તારો ચત્તારો પાણે વધિત્વા યજિતબ્બં યઞ્ઞં સબ્બચતુક્કં નામ. સેસેસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **યસ્સ વા તસ્સ વા**તિ નિસ્સક્કે સામિવચનન્તિ આહ ‘‘**યસ્મા વા તસ્મા વા**’’તિ. **એવમસ્સાય**ન્તિ એત્થ **અસ્સૂ**તિ નિપાતમત્તન્તિ આહ ‘‘**એવં સન્તેપિ અય**’’ન્તિ.

વડ્ઢેન્તોતિ પટ્ઠપેન્તો. મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ ઓગધં મૂલં પતિટ્ઠાભૂતં **બ્રહ્મચરિયોગધં**. તેનાહ “**અરહત્તમગ્ગસઙ્ખાતસ્સા**”તિઆદિ. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ચેત્થ અરહત્તમગ્ગસ્સેવ ગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **ઉત્તમં પતિટ્ઠાભૂતં** આરમ્મણૂપનિસ્સયભાવેન.

અપ્પેહિ વેય્યાવચ્ચકરાદીહિ અત્થો એતિસ્સાતિ **અપ્પટ્ઠા** ત્થ-કારસ્સ ટ્ઠ-કારં કત્વા. તેનાહ “**યત્થ બહૂ**”તિઆદિ. **યત્થા**તિ યસ્સં પટિપદાયં . અપ્પો સમારમ્ભો એતસ્સાતિ **અપ્પસમારમ્ભો**. **પાસંસા**તિ પસંસારહા. **એતં ચેવ કથાપેસ્સામી**તિ એતેનેવ બ્રાહ્મણેન કથાપેસ્સામિ.

સોપ્પેનાતિ નિદ્દાય. **પમાદેના**તિ જાગરિયાદીસુ અનનુયુઞ્જનતો સતિવિપ્પવાસલક્ખણેન પમાદેન. **પચ્ચનીકપટિહરણવસેના**તિ પટિપક્ખાપનયનવસેન. તથા હિ ભગવતો ચ સાસનસ્સ ચ પટિપક્ખા તિત્થિયા, તેસં હરણતો પટિહારિયં. તે હિ દિટ્ઠિહરણવસેન દિટ્ઠિપ્પકાસને અસમત્થભાવેન ચ ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીહિ હરિતા અપનીતા હોન્તીતિ. ‘‘પટી’’તિ વા અયં સદ્દો ‘‘પચ્છા’’તિ એતસ્સ અત્થં બોધેતિ ‘‘તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિં, અઞ્ઞો આગઞ્છિ બ્રાહ્મણો’’તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૯૮૫; ચૂળનિ॰ વત્થુગાથા ૪) વિય, તસ્મા સમાહિતે ચિત્તે વિગતૂપક્કિલેસે કતકિચ્ચેન પચ્છા હરિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ પટિહારિયં, અત્તનો વા ઉપક્કિલેસેસુ ચતુત્થજ્ઝાનમગ્ગેહિ હરિતેસુ પચ્છાહરણં પટિહારિયં, ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિયો ચ વિગતૂપક્કિલેસેન કતકિચ્ચેન ચ સત્તહિતત્થં પુન પવત્તેતબ્બા, હરિતેસુ ચ અત્તનો ઉપક્કિલેસેસુ પરસત્તાનં ઉપક્કિલેસહરણાનિ હોન્તીતિ પટિહારિયાનિ ભવન્તિ, પટિહારિયમેવ **પાટિહારિયં**. પટિહારિયે વા ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિસમુદાયે ભવં એકેકં **પાટિહારિય**ન્તિ વુચ્ચતિ. પટિહારિયં વા ચતુત્થજ્ઝાનં મગ્ગો ચ પટિપક્ખહરણતો, તત્થ જાતં નિમિત્તભૂતે, તતો વા આગતન્તિ **પાટિહારિયં**.

આગતનિમિત્તેનાતિ આગતાકારસલ્લક્ખણવસેન. એસ નયો સેસેસુપિ. **એકો રાજા**તિ દક્ખિણમધુરાધિપતિ એકો પણ્ડુરાજા. **એવમ્પિ તે મનો**તિ ઇમિના આકારેન તવ મનો પવત્તોતિ અત્થો. તેન પકારેન પવત્તોતિ આહ “**સોમનસ્સિતો વા**”તિઆદિ. સામઞ્ઞજોતના વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ અધિપ્પાયેનેવં વુત્તં. ‘‘એવં તવ મનો’’તિ ઇદઞ્ચ મનસો સોમનસ્સિતતાદિમત્તદસ્સનં, ન પન યેન સો સોમનસ્સિતો વા દોમનસ્સિતો વા, તંદસ્સનં. સોમનસ્સગ્ગહણેન ચેત્થ તદેકટ્ઠા રાગાદયો સદ્ધાદયો ચ દસ્સિતા હોન્તિ, દોમનસ્સગ્ગહણેન દોસાદયો. **દુતિય**ન્તિ ‘‘ઇત્થમ્પિ તે મનો’’તિ પદં. **ઇતિપી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સનત્થો ‘‘અત્થીતિ ખો, કચ્ચાન, અયમેકો અન્તો’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) વિય. તેનાહ “**ઇમઞ્ચ ઇમઞ્ચ અત્થં ચિન્તયમાન**”ન્તિ. **પિ**-સદ્દો વુત્તત્થસમ્પિણ્ડનત્થો.

કથેન્તાનં સુત્વાતિ કથેન્તાનં સદ્દં સુત્વા. **તસ્સ વસેના**તિ તસ્સ વિતક્કિતસ્સ વસેન. **અટ્ટકારકેના**તિ વિનિચ્છયકારકેન.

ન અરિયાનન્તિ અરિયાનં મગ્ગફલચિત્તં ન જાનાતીતિ અત્થો. તઞ્હિ તેન અનધિગતત્તા ચેતોપરિયઞાણેનપિ ન સક્કા વિઞ્ઞાતું, અઞ્ઞં પન ચિત્તં જાનાતિયેવ. **હેટ્ઠિમો ઉપરિમસ્સ ચિત્તં ન જાનાતી**તિઆદીનિપિ મગ્ગફલચિત્તમેવ સન્ધાય વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. સોતાપન્નાદયોપિ હિ અત્તના અધિગતમેવ મગ્ગફલં પરેહિ ઉપ્પાદિતં સમ્મા ચેતોપરિયઞાણેન જાનિતું સક્કોન્તિ, ન અત્તના અનધિગતં. સબ્બેપિ અરિયા અત્તનો ફલં સમાપજ્જન્તિ અધિગતત્તાતિ દસ્સેન્તો “**એતેસુ ચા**”તિઆદિમાહ. યદિ અરિયા

અત્તના અધિગતફલં સમાપજ્જન્તિ, ઉપરિમાપિ હેટ્ઠિમં ફલં સમાપજ્જન્તિ અધિગતત્તા લોકિયસમાપત્તિયો વિયાતિ કસ્સચિ આસઙ્કા સિયા, તન્નિવત્તનત્થમાહ "**ઉપરિમો હેટ્ઠિમં ન સમાપજ્જતી**"તિ.

ઉપરિમોતિ સકદાગામિઆદિઅરિયપુગ્ગલો. **હેટ્ઠિમ**ન્તિ સોતાપત્તિફલાદિં. **ન સમાપજ્જતી**તિ સતિપિ અધિગતત્તે ન સમાપજ્જતિ. કસ્માતિ ચે? કારણમાહ "**તેસઞ્હી**"તિઆદિ, તેસં સકદાગામિઆદીનં હેટ્ઠિમા હેટ્ઠિમા ફલસમાપત્તિ તેસુ તેસુયેવ હેટ્ઠિમેસુ અરિયપુગ્ગલેસુ પવત્તતિ, ન ઉપરિમેસૂતિ અત્થો. ઇમિના હેટ્ઠિમં ફલચિત્તં ઉપરિમસ્સ ન ઉપ્પજ્જતીતિ દસ્સેતિ. કસ્માતિ ચે? પુગ્ગલન્તરભાવૂપગમનેન પટિપ્પસ્સદ્ધત્તા. એતેન ઉપરિમો અરિયો હેટ્ઠિમં ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ અત્તના અધિગતત્તા યથા તં લોકિયસમાપત્તિન્તિ એવં પવત્તો હેતુ બ્યભિચારિતોતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ લોકિયજ્ઝાનેસુ પુગ્ગલન્તરભાવૂપગમનં નામ અત્થિ વિસેસાભાવતો, ઇધ પન અસમુગ્ઘાટિતકમ્મકિલેસનિરોધનેન પુથુજ્જનેહિ વિય સોતાપન્નસ્સ સોતાપન્નાદીહિ સકદાગામિઆદીનં પુગ્ગલન્તરભાવૂપગમનં અત્થિ. યતો હેટ્ઠિમા હેટ્ઠિમા ફલધમ્મા ઉપરૂપરિમગ્ગધમ્મેહિ નિવત્તિતા પટિપક્ખેહિ વિય અભિભૂતા અપ્પવત્તિધમ્મતંયેવ આપન્ના. તેનેવ વુત્તં "**પટિપ્પસ્સદ્ધત્તા**"તિ.

અપિચ કુસલકિરિયપ્પવત્તિ નામ અઞ્ઞા, વિપાકપ્પવત્તિ ચ અઞ્ઞાતિ અનન્તરફલત્તા ચ લોકુત્તરકુસલાનં હેટ્ઠિમતો ઉપરિમો ભવન્તરગતો વિય હોતિ. તંતંફલવસેનેવ હિ અરિયાનં સોતાપન્નાદિનામલાભો. તે સચે અઞ્ઞફલસમઙ્ગિનોપિ હોન્તિ, સોતાપન્નાદિનામમ્પિ તેસં અવવત્થિતં સિયા. તસ્સ તસ્સ વા અરિયસ્સ તં તં ફલં સદિસન્તિ કત્વા ન ઉપરિમસ્સ હેટ્ઠિમફલસમઙ્ગિતાય લેસોપિ સમ્ભવતિ, કુતો તસ્સા સમાપજ્જનન્તિ દટ્ઠબ્બં. હેટ્ઠિમા ચ સોતાપન્નાદયો ઉપરિમં સકદાગામિફલાદિં ન સમાપજ્જન્તિ અનધિગતત્તા. ન હિ અનધિગતં સમાપત્તિં સમાપજ્જિતું સક્કા, તસ્મા સબ્બેપિ અરિયા અત્તનોયેવ ફલં સમાપજ્જન્તીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં.

પવત્તેન્તાતિ પવત્તકા હુત્વા, પવત્તનવસેનાતિ અત્થો. **એવ**ન્તિ યથાનુસિટ્ઠાય અનુસાસનિયા વિધિવસેન પટિસેધવસેન ચ પવત્તિતાકારપરામસનં. સા ચ સમ્માવિતક્કા નામ મિચ્છાવિતક્કાનઞ્ચ પવત્તિઆકારદસ્સનવસેન પવત્તતિ. તત્થ આનિસંસસ્સ આદીનવસ્સ ચ વિભાવનત્થં **અનિચ્ચસઞ્ઞમેવ**, ન નિચ્ચસઞ્ઞન્તિ અત્થો. પટિયોગિનિવત્તનત્થઞ્હિ **એવ**-કારગ્ગહણં. ઇધાપિ એવસદ્દગ્ગહણસ્સ અત્થો પયોજનઞ્ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ઇદં**-ગહણેપિ એસેવ નયો. **પઞ્ચકામગુણરાગ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં તદઞ્ઞરાગસ્સ દોસાદીનઞ્ચ પહાનસ્સ ઇચ્છિતત્તા તપ્પહાનસ્સ ચ તદઞ્ઞરાગાદિખેપસ્સ ઉપાયભાવતો. તથા વુત્તં દુટ્ઠલોહિતવિમોચનસ્સ પુબ્બદુટ્ઠમંસખેપનૂપાયતા વિય. **લોકુત્તરધમ્મમેવા**તિ અવધારણં પટિક્ખેપભાવતો સાવજ્જધમ્મનિવત્તનપરં દટ્ઠબ્બં, તસ્સ અધિગમૂપાયાનિસંસભૂતાનં તદઞ્ઞેસં અનવજ્જધમ્માનં નાનન્તરિયભાવતો.

ચિન્તામણિકવિજ્જાસરિક્ખકતન્તિ ઇમિના "ચિન્તામણી"તિ એવં લદ્ધનામા લોકે એકા વિજ્જા અત્થિ, યાય પરેસં ચિત્તં વિજાનન્તીતિ દીપેતિ. "તસ્સા કિર વિજ્જાય સાધકો પુગ્ગલો તાદિસે દેસકાલે મન્તં પરિજપ્પિત્વા યસ્સ ચિત્તં જાનિતુકામો, તસ્સ દિટ્ઠહત્થાદિવિસેસસઞ્ઞાનનમુખેન ચિત્તાચારં અનુમિનન્તો કથેતી"તિ કેચિ. અપરે "વાચં નિચ્છરાપેત્વા તત્થ અક્ખરસલ્લક્ખણવસેના"તિ વદન્તિ.

ઇદઞ્ચ પન સબ્બન્તિ "ભવં ગોતમો અનેકવિહિતં ઇદ્ધિવિધં પચ્ચનુભોતી"તિઆદિનયપ્પવત્તં સબ્બમ્પિ.

સઙ્ગારવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બ્રાહ્મણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૭) ૨. મહાવગ્ગો

૧. તિત્થાયતનસુત્તવણ્ણના

૬૨. દુતિયસ્સ પઠમે **તિત્થં નામ દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો** તબ્બિનિમુત્તસ્સ કસ્સચિ દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતસ્સ અભાવતો. એત્થ હિ સત્તા તરન્તિ ઉપ્પિલવન્તિ ઉમ્મુજ્જનિમુજ્જં કરોન્તિ, તસ્મા "**તિત્થ**"ન્તિ વુચ્ચતિ. પારગમનસઙ્ખાતઞ્હિ તરણં દિટ્ઠિગતિકાનં નત્થિ, તત્થેવ અપરાપરં નિમુજ્જનુમ્મુજ્જનવસેન પિલવનમેવ તેસં તરણં નામ. **ઉપ્પાદકા**તિ પૂરણકસ્સપાદયો. તિત્થે જાતા **તિત્થિયા**, યથાવુત્તં વા દિટ્ઠિગતસઙ્ખાતં તિત્થં એતેસં અત્થીતિ તિત્થિકા, તિત્થિકા એવ **તિત્થિયા. મનોરમે**તિ સાદુફલભરિતતાય અભયદિસતાય ચ મનોરમે. **ઇમેસુયેવ તીસુ ઠાનેસૂ**તિ યથાવુત્તેસુ તિત્થાયતનેસુ.

યો યથા જાનાતિ, તસ્સ તથા વુચ્ચતીતિ ઇમિના પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન તથા વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. **પુગ્ગલ**-સદ્દો ચ તિસ્સન્નમ્પિ પકતીનં સાધારણો, તસ્મા પુરિસગ્ગહણેન તતો વિસેસનં યથા ''અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા''તિ. **પટિસંવિદિતં કરોતી**તિ કેવલં જાનનવસેન વિદિતં કરોતિ. **અનુભવતિ વા**તિ વિપાકલક્ખણપ્પત્તં અનુભવતિ. **પુબ્બેકતહેતૂ**તિ અન્તોગધાવધારણં પદન્તિ આહ "**પુબ્બેકતકમ્મપચ્ચયેનેવા**"તિ. **ઇમિના**તિ ''સબ્બં તં પુબ્બેકતહેતૂ''તિ ઇમિના વચનેન. **કમ્મવેદનન્તિ** કુસલાકુસલકમ્મસહજં વેદનં. **કિરિયવેદનન્તિ** ''નેવ કુસલાકુસલા ન ચ કમ્મવિપાકા''તિ એવં વુત્તં કિરિયચિત્તસહજં વેદનં. ન કેવલઞ્ચ તે કમ્મકિરિયવેદના એવ પટિક્ખિપન્તિ, અથ ખો સાસને લોકે ચ પાકટે વાતાબાધાદિરોગે ચ પટિક્ખિપન્તિ એવાતિ દસ્સેતું "**યે વા ઇમે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **પિત્તસમુટ્ઠાના**તિ પિત્તવિકારાધિકસમ્ભૂતા . અનન્તરદ્વયેપિ એસેવ નયો. **સન્નિપાતિકા**તિ પિત્તાદીનં તિણ્ણમ્પિ વિકારાનં સન્નિપાતતો જાતા. **ઉતુપરિણામજા**તિ સીતાદિઉતુનો વિપરિણામતો વિસમપરિવુત્તિતો જાતા. **વિસમપરિહારજા**તિ અસપ્પાયાહારયોગપટિસેવનવસેન કાયસ્સ વિસમં પરિહરણતો જાતા. **ઓપક્કમિકા**તિ ઉપક્કમતો નિબ્બત્તા. **કમ્મવિપાકજા**તિ કમ્મસ્સ વિપાકભૂતક્ખન્ધતો જાતા. વિરોધિપચ્ચયસમુટ્ઠાના ધાતૂનં વિકારાવત્થા, તપ્પચ્ચયા વા દુક્ખા વેદના આબાધનટ્ઠેન **આબાધો**, સો એવ રુજ્જનટ્ઠેન **રોગો**. તત્થ ''યો યાપ્યલક્ખણો, સો રોગો, ઇતરો આબાધો''તિ વદન્તિ. સબ્બેસઞ્ચ નેસં તંતંધાતૂનં વિસમં આસન્નકારણં, ન તથા ઇતરાનિ. તત્થાપિ ચ પકોપાવત્થા ધાતુયો આસન્નકારણં, ન તથા પરપચ્ચયાવત્થાતિ દટ્ઠબ્બં. **અટ્ઠમંયેવ** કમ્મવિપાકજં આબાધં **સમ્પટિચ્છન્તિ** ''સબ્બં તં પુબ્બેકતહેતૂ''તિ વિપલ્લાસગ્ગાહેન. "**પુબ્બે**"તિ પુરાતનસ્સેવ કમ્મસ્સ ગહિતત્તા ઉપપજ્જવેદનીયમ્પિ તે પટિક્ખિપન્તીતિ વુત્તં "**દ્વે પટિબાહિત્વા**"તિ. **સમ્પટિચ્છન્તી**તિ અનુજાનન્તિ.

અત્તના કતમૂલકેનાતિ સાહત્થિકકમ્મહેતુ. **આણત્તિમૂલકેના**તિ પરસ્સ આણાપનવસેન કતકમ્મહેતુ. **ઇમા**તિ તિસ્સો વેદના. **સબ્બે પટિબાહન્તી**તિ સબ્બે રોગે પટિસેધેન્તિ સબ્બેસમ્પિ તેસં એકેન ઇસ્સરેનેવ નિમ્મિતત્તા તબ્ભાવીભાવાસમ્ભવતો. એસ નયો સેસેસુપિ. **સબ્બં પટિબાહન્તી**તિ હેતુપચ્ચયપટિસેધનતો સબ્બં નિસેધેન્તિ.

માતિકં નિક્ખિપિત્વાતિ તિણ્ણમ્પિ વેદાનં અસારભાવદસ્સનત્થં ઉદ્દેસં કત્વા. **તન્તિ** તં માતિકં. **વિભજિત્વા દસ્સેતુન્તિ** દોસદસ્સનવસેનેવ વિભાગતો દસ્સેતું. **લદ્ધિપતિટ્ઠાપનત્થન્તિ** અત્તનો લદ્ધિયા પટિજાનાપનત્થં. **લદ્ધિતો લદ્ધિં સઙ્કમન્તી**તિ મૂલલદ્ધિતો અઞ્ઞલદ્ધિં ઉપગચ્છન્તિ પટિજાનન્તિ. **પુબ્બેકતહેતુયેવ પટિસંવેદેતી**તિ

કમ્મવેદનમ્પિ વિપાકવેદનં કત્વા વદન્તિ. દિટ્ઠિગતિકા હિ બ્યામૂળ્હચિત્તા કમ્મન્તરવિપાકન્તરાદીનિ આલોળેન્તિ, અસઙ્કરતો સઞ્ઞાપેતું ન સક્કોન્તિ. યથા ચ અકુસલકમ્મે, એવં કુસલકમ્મેપીતિ દસ્સેતું "**એવં પાણાતિપાતા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એવન્તિ** યથા પુબ્બેકતહેતુ એવ પાણાતિપાતિનો નામ હોન્તિ, ન ઇદાનિ સયંકતકારણા, એવં પાણાતિપાતા વિરમણમ્પિ પુબ્બેકતહેતુ એવાતિ વિચારિયમાનો પુબ્બેકતવાદો અકિરિયવાદો **એવ** સમ્પજ્જતિ.

કત્તુકમ્યતાછન્દો ન તણ્હાછન્દો. **કત્તુકમ્યતા**તિ કાતુમિચ્છા. **પચ્ચત્તપુરિસકારો**તિ તેન તેન પુરિસેન કત્તબ્બકિચ્ચં ન હોતિ પુબ્બેકતહેતુ એવ સિજ્ઝનતો. **ઉભયમ્પિ તં એસ ન લબ્ભતી**તિ કત્તબ્બકરણં સુચરિતપૂરણં, અકત્તબ્બઅકરણં દુચ્ચરિતવિરતીતિ ઇદં ઉભયમ્પિ એસ ન લભતિ. **સમણાપિ હિ પુબ્બેકતકારણાયેવ હોન્તી**તિ પુબ્બેકતકારણાયેવ સમણાપિ હોન્તિ, ન ઇદાનિ સંવરસમાદાનાદિના. **અસ્સમણાપિ પુબ્બેકતકારણાયેવા**તિ પુબ્બેકતકારણાયેવ અસ્સમણાપિ હોન્તિ, ન સંવરભેદેન.

યથા પુબ્બેકતવાદે છન્દવાયામાનં અસમ્ભવતો પચ્ચત્તપુરિસકારાનં અભાવો, એવં ઇસ્સરનિમ્માનવાદેપિ ઇસ્સરેનેવ સબ્બસ્સ નિમ્મિતભાવાનુજાનનતોતિ વુત્તં "**પુબ્બેકતવાદે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો**"તિ. એસ નયો અહેતુકવાદેપીતિ આહ "**તથા અહેતુકવાદેપી**"તિ.

ઇમેસન્તિઆદિના ઇમેસં તિત્થાયતનાનં તુચ્છાસારતાય થુસકોટ્ટનેન કુણ્ડકમત્તસ્સપિ અલાભો વિય પરમત્થલેસસ્સપિ અભાવો, તથા ખજ્જોપનકોભાસતો તેજસો કુલિઙ્ગમત્તસ્સપિ અભાવો વિય અન્ધવેણિકસ્સપિ મગ્ગસ્સ અપ્પટિલાભો વિય સદ્દમત્તં નિસ્સાય મિચ્છાભાગેન વિપલ્લત્થતાય **દદ્દરજાતકે** (જા॰ ૧.૨.૪૩-૪૩) સસકસદિસતા ચ વિભાવિતા હોતિ. **સારભાવન્તિ** સીલસારાદિસમ્પત્તિયા સારસબ્ભાવં. **નિય્યાનિકભાવન્તિ** એકન્તેનેવ વટ્ટતો નિય્યાનાવહભાવં. **અનિગ્ગહિતો**તિ ન નિગ્ગહેતબ્બો. તેનાહ "**નિગ્ગહેતું અસક્કુણેય્યો**"તિ. **અસંકિલિટ્ઠો**તિ સંકિલેસવિરહિતો. તેનાહ "**નિક્કિલેસો**"તિઆદિ. **અનુપવજ્જો**તિ ધમ્મતો ન ઉપવદિતબ્બો. **અપ્પટિકુટ્ઠો** નામ અપ્પટિસેધનં વા સિયા અનક્કોસનં વાતિ તદુભયં દસ્સેન્તો "**અપ્પટિબાહિતો અનુપક્કુટ્ઠો**"તિ આહ.

તસ્સ ધમ્મસ્સાતિ ''અયં ખો પન, ભિક્ખવે''તિઆદિના ઉદ્ધટસ્સ ધમ્મસ્સ. **પઞ્હં પુચ્છિત્વા**તિ કથેતુકમ્યતાવસેન પઞ્હં પુચ્છિત્વા. **યથાપટિપાટિયા**તિ માતિકાય યથાનિક્ખિત્તપ્પટિપાટિયા. **ધાતુયો**તિ સભાવધારણટ્ઠેન ધાતુયો. તા પન યસ્મા
તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પનાપરિકપ્પિતઅત્તસુભસુખસસ્સતાદિપકતિઆદિધુવાદિજીવાદિકાયાદિકા વિય ન ઇચ્છાસભાવા દિટ્ઠિઆદિરહિતેહિ વિમુચ્ચમાનઉદુમ્બરપુપ્ફાદિલોકવોહારવત્થૂનિ વિય ચ વાચાવત્થુમત્તા, અથ ખો સચ્ચપરમત્થભૂતાતિ આહ "**સભાવા**"તિ, સચ્ચસભાવાતિ અત્થો. અત્તનો સભાવં ધારેન્તીતિ હિ ધાતુયો.
નિજ્જીવનિસ્સત્તભાવપ્પકાસકોતિ બાહિરપરિકપ્પિતજીવાભાવપ્પકાસકો
લોકિયમહાજનસંકપ્પિતસત્તાભાવપ્પકાસકો ચ. **આકરટ્ઠેના**તિ ઉપ્પજ્જનટ્ઠાનભાવેન. ઉપ્પત્તિટ્ઠાનમ્પિ હિ આકરો આયતનન્તિ વુચ્ચતિ યથા ''કમ્બોજો અસ્સાનં આયતન''ન્તિ. **મનોપવિચારા**તિ તં તં આરમ્મણં ઉપેચ્ચ મનસો વિવિધચરણાકારો. કેહિ કત્થાતિ આહ "**વિતક્કવિચારપાદેહી**"તિઆદિ. **અટ્ઠારસસુ ઠાનેસૂ**તિ છ સોમનસ્સટ્ઠાનિયાનિ , છ દોમનસ્સટ્ઠાનિયાનિ, છ ઉપેક્ખાટ્ઠાનિયાનીતિ એવં અટ્ઠારસસુ ઠાનેસુ.

પતિટ્ઠાધાતૂતિ સેસભૂતત્તયસ્સ ચેવ સબ્બૂપાદારૂપાનઞ્ચ પતિટ્ઠાસભાવા ધાતુ. ઇમિના નયેન **આબન્ધનધાતૂ**તિઆદીસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. અપિચ કક્ખળભાવસિદ્ધો સહજાતધમ્માનં આધારભાવો **પતિટ્ઠા**ભાવો. દ્રવભાવસિદ્ધં સમ્પિણ્ડનં **આબન્ધનં**. ઉણ્હભાવસિદ્ધં મુદુતાપક્કતાવહં **પરિપાચનં**. થદ્ધભાવાવહં ઉદ્ધુમાતનં **વિત્થમ્ભનં**. રૂપવિવિત્તો રૂપપરિયન્તો આકાસોતિ યેસં સો પરિચ્છેદો, તેહિ સો અસમ્ફુટ્ઠોવાતિ વુત્તં "**આકાસધાતૂતિ અસમ્ફુટ્ઠધાતૂ**"તિ. સઞ્જાનનવિધુરા આરમ્મણૂપલદ્ધિ **વિજાનનધાતુ. વિત્થારતોપિ કથેતું વટ્ટતિ** સઙ્ખેપન્તોગધત્તા વિત્થારસ્સ. **સઙ્ખેપતો કથેતું ન વટ્ટતિ** કથેતબ્બસ્સ અત્થસ્સ અનવસેસપરિયાદાનાભાવતો. તેનાહ "**વિત્થારતોવ વટ્ટતી**"તિ. **ઉભયથા**તિ સઙ્ખેપતો વિત્થારતો ચ.

અનિપ્ફન્નાપિ આકાસધાતુ ભૂતાનિ ઉપાદાય ગહેતબ્બતામત્તેન "**ઉપાદારૂપ**"ન્તેવ વુચ્ચતિ. **દિટ્ઠાનેવાતિ સલ્લક્ખેતબ્બાનિ** ઉપાદારૂપભાવસામઞ્ઞતો. **તેન સહજાતા વેદના વેદનાક્ખન્ધો** સમુદાયે પવત્તવોહારસ્સ અવયવેપિ દિસ્સનતો યથા ''વત્થેકદેસે દડ્ઢે વત્થં દડ્ઢ''ન્તિ. "**ફસ્સો ચ ચેતના ચ સઙ્ખારક્ખન્ધો**"તિ વુત્તં મહાભૂમકત્તા તેસં તપ્પધાનત્તા ચ સઙ્ખારક્ખન્ધસ્સ. **અરૂપક્ખન્ધા નામં** આરમ્મણાભિમુખં નમનતો નામાધીનગ્ગહણતો ચ. **રૂપક્ખન્ધો રૂપં** પરિબ્યત્તં રુપ્પનટ્ઠેન. **પચ્ચયન્તિ** નિસ્સયભૂતં પચ્ચયં. વિભાગેન **દ્વાચત્તાલીસ. એકાસીતિ ચિત્તાનિ** ''સમ્મસનચારોય''ન્તિ કત્વા. **અનુક્કમેન પટિપજ્જમાનો**તિ એવં કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિયં ઠિતો ઉપરિમેન તિસ્સન્નં વિસુદ્ધીનં સમ્પાદનવસેન વિસુદ્ધિભાવનં ઉસ્સુક્કાપેન્તો.

ફસ્સાયતનન્તિ ફસ્સસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. **સુવણ્ણાદીન**ન્તિ સુવણ્ણમણિવજિરાદીનં. આકિણ્ણં વિય હુત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ એત્થાતિ **આકરો**. યથા ચક્ખુ વિપાકફસ્સસ્સ વિસેસપચ્ચયો, ન તથા ઇતરેસન્તિ કત્વા વુત્તં "**દ્વે ચક્ખુવિઞ્ઞાણાની**"તિઆદિ. એસ નયો સેસવારેસુપિ. દ્વત્તિંસાય વિપાકફસ્સેસુ દ્વિપઞ્ચવિઞ્ઞાણસહગતફસ્સે ઠપેત્વા સેસા **દ્વાવીસતિ વિપાકફસ્સા** વેદિતબ્બા. **દિટ્ઠમેવ હોતિ** તેન સમાનયોગક્ખમત્તા. "**સઙ્ખેપતો તાવા**"તિ સઙ્ખેપકથં આરભિત્વાપિ વિત્થારકથાપેત્થ વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યાવાતિ વુત્તં "**હેટ્ઠા...પે॰... વેદિતબ્બ**"ન્તિ.

સોમનસ્સસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતં **સોમનસ્સટ્ઠાનિયં**. તેનાહ "**સોમનસ્સસ્સ કારણભૂત**"ન્તિ. **ઉપવિચરતી**તિ ઉપેચ્ચ પવત્તતિ. સભાવતો સઙ્કપ્પતો ચ સોમનસ્સાદિઉપ્પત્તિહેતુકા સોમનસ્સટ્ઠાનિયાદિતાતિ આહ "**ઇટ્ઠં વા હોતૂ**"તિઆદિ. **ચતુત્થં દિટ્ઠમેવ હોતિ** તદવિનાભાવતો.

અરિયસચ્ચાનીતિ પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ "**અરિયભાવકરાની**"તિઆદિ. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૩૧) **પકાસિતં**, તસ્મા ન ઇધ પકાસેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. **સુખાવબોધનત્થ**ન્તિ દેસિયમાનાય વટ્ટકથાય સુખેન અવબોધનત્થં. તેનાહ "**યસ્સ હી**"તિઆદિ. **દ્વાદસપદ**ન્તિ અવિજ્જાદીહિ પદેહિ દ્વાદસપદં. **પચ્ચયવટ્ટ**ન્તિ પચ્ચયપ્પબન્ધં. **કથેતુકામો હોતિ** પચ્ચયાકારમુખેન સચ્ચાનિ દસ્સેતુકામતાય. **ગબ્ભાવક્કન્તિવટ્ટ**ન્તિ ગબ્ભોક્કન્તિમુખેન વિપાકવટ્ટં દસ્સેતિ ''ગબ્ભસ્સાવક્કન્તિ હોતી''તિઆદિના. તસ્મા પનેત્થ ગબ્ભાવક્કન્તિવસેનેવ વટ્ટં દસ્સિતન્તિ આહ "**ગબ્ભાવક્કન્તિવટ્ટસ્મિં હી**"તિઆદિ. **ગબ્ભાવક્કન્તિવટ્ટસ્મિ**ન્તિ માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તનવસેન પવત્તધમ્મપ્પબન્ધે. **દસ્સિતે**તિ દેસનાવસેન દસ્સિતે. પુરિમા દ્વે યોનિયો ઇતરાહિ ઓળારિકતાય પરિબ્યત્તતરાતિ વુત્તં "**ગબ્ભાવક્કન્તિ...પે॰... અવબોધેતુમ્પી**"તિ.

પચ્ચયમત્તન્તિ છન્નં ધાતૂનં સાધારણં પચ્ચયભાવમત્તં, ન તેહિ ભાગસો નિપ્ફાદિયમાનં પચ્ચયવિસેસં ''કુતો પનેતં છન્નં ધાતૂન''ન્તિ અવિભાગેન વુત્તત્તા. તેનાહ "**ઇદં વુત્તં હોતી**"તિઆદિ. **ન માતુ ન પિતુ** તાસં ધાતૂનં

ઇમસ્સ સત્તસ્સ બાહિરભાવતો. **ગબ્ભસ્સા**તિ એત્થ ગબ્ભતિ અત્તભાવભાવેન વત્તતીતિ ગબ્ભો, કલલાદિઅવત્થો ધમ્મપ્પબન્ધો. તન્નિસ્સિતત્તા પન સત્તસન્તાનો ગબ્ભોતિ વુત્તો યથા મઞ્ચનિસ્સિતા ''મઞ્ચા ઉક્કુટ્ઠિં કરોન્તી''તિ. તન્નિસ્સયભાવતો માતુકુચ્છિ ગબ્ભોતિ વુચ્ચતિ ''ગબ્ભે વસતિ માણવો''તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૫.૩૬૩). ગબ્ભો વિયાતિ વા ગબ્ભો. યથા હિ નિવાસટ્ઠાનતાય સત્તાનં ઓવરકો ''ગબ્ભો''તિ વુચ્ચતિ, એવં ગબ્ભસેય્યકાનં સત્તાનં યાવ અભિજાતિ નિવાસટ્ઠાનતાય માતુકુચ્છિ ''ગબ્ભો''તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન પઠમં વુત્તઅત્થેનેવ ગબ્ભોતિ વેદિતબ્બો. તેનાહ ''**ગબ્ભો ચ નામા**''તિઆદિ.

નિરતિઅત્થેન નિરયો ચ સો યથાવુત્તેન અત્થેન ગબ્ભો ચાતિ **નિરયગબ્ભો**. એસ નયો સેસપદેસુપિ. અયં પન વિસેસો – દેવમનુજાદયો વિય ઉદ્ધં દીઘા અહુત્વા તિરિયં અઞ્ચિતા દીઘાતિ તિરચ્છાના. તે એવ ખન્ધકોટ્ઠાસભાવેન યોનિ ચ સો વુત્તનયેન ગબ્ભો ચાતિ **તિરચ્છાનયોનિગબ્ભો**. પકટ્ઠતો સુખતો અપેતં અપગમો પેતભાવો, તં પત્તાનં વિસયોતિ **પેત્તિવિસયો**, પેતયોનિ. મનસ્સ ઉસ્સન્નતાય સૂરભાવાદિગુણેહિ ઉપચિતમાનસતાય ઉક્કટ્ઠગુણચિત્તતાય **મનુસ્સા**. દિબ્બન્તિ કામગુણાદીહિ કીળન્તિ લળન્તિ જોતન્તીતિ **દેવા**. **ગબ્ભ**સદ્દો વુત્તનયો એવ. **નાનપ્પકારો**તિ યથાવુત્તેન તદનન્તરભેદેન ચ નાનપ્પકારકો. **મનુસ્સગબ્ભો અધિપ્પેતો** સુપાકટતાય પચ્ચક્ખભાવતો. **ઓક્કન્તિ** માતુકુચ્છિં ઓક્કમિત્વા વિય ઉપ્પતિત્વાતિ કત્વા. નિબ્બત્તનં **નિબ્બત્તિ**. **પાતુભાવો** ઉપ્પત્તિપ્પકાસકો ચ.

સન્નિપાતો નામ અવેકલ્લજાતિહીનવેકલ્લેતિ દસ્સેતું ''**ઇધ માતાપિતરો**''તિઆદિ વુત્તં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સત્તલોકે. **સન્નિપતિતા**તિ સમોધાનભાવતો સન્નિપતિતા સમાગતા સંસિલિટ્ઠા. **ઉતુની**તિ ઉતુમતી સઞ્જાતપુપ્ફા. ઇદઞ્ચ ઉતુસમયં સન્ધાય વુત્તં, ન લોકસમઞ્ઞાકરજસ્સ લગ્ગનદિવસમત્તં. માતુગામસ્સ હિ યસ્મિં ગબ્ભાસહસઞ્ઞિતે ઓકાસે દારકો નિબ્બત્તતિ, તત્થ મહતી લોહિતપીળકા સણ્ઠહિત્વા અગ્ગહિતપુબ્બા એવ ભિજ્જિત્વા પગ્ઘરતિ, વત્થુ સુદ્ધં હોતિ પગ્ઘરિતલોહિતત્તા અનામયત્તા ચ. વિસુદ્ધે વત્થુમ્હિ માતાપિતૂસુ એકવારં સન્નિપતિતેસુ યાવ સત્ત દિવસાનિ ખેત્તમેવ હોતિ. સુદ્ધં વત્થુ નહાનતો પરમ્પિ કતિપયાનિ દિવસાનિ ગબ્ભસણ્ઠહનતાય ખેત્તમેવ હોતિ પરિત્તસ્સ લોહિતલેસસ્સ વિજ્જમાનત્તા. તસ્મિં સમયે હત્થગ્ગાહવેણિગ્ગાહાદિના અઙ્ગપરામસનેનપિ દારકો નિબ્બત્તતિયેવ. ઇત્થિસન્તાનેપિ હિ સત્તપિ ધાતૂ લબ્ભન્તેવ. તથા હિ **પારિકાય નાભિપરામસનેન** સામસ્સ બોધિસત્તસ્સ, **દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય નાભિપરામસનેન** (જા॰ અટ્ઠ॰ ૪.૧૫.માતઙ્ગજાતકવણ્ણના; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬૫) મણ્ડબ્યસ્સ નિબ્બત્તિ અહોસિ. ગન્ધનતો ઉપ્પજ્જનગતિયા નિમિત્તૂપટ્ઠાનેન સૂચનતો દીપનતો ગન્ધોતિ લદ્ધનામેન ભવગામિકમ્મુના અબ્બતિ પવત્તતીતિ **ગન્ધબ્બો**, તત્થ ઉપ્પજ્જમાનકસત્તો. **પચ્ચુપટ્ઠિતો હોતી**તિ ન માતાપિતૂનં સન્નિપાતં ઓલોકયમાનો સમીપે ઠિતો પચ્ચુપટ્ઠિતો નામ હોતિ, કમ્મયન્તયન્તિતો પન એકો સત્તો તસ્મિં ઓકાસે નિબ્બત્તનકો હોતીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. તદા હિ તત્રૂપગસત્તો તત્રૂપપત્તિઆવહન્તકમ્મસઙ્ખાતેન પેલ્લકયન્તેન તથત્થાય પેલ્લિતો ઉપનીતો વિય હોતિ.

વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપન્તિ એત્થ વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયભાવેન ગહિતત્તા ''**તયો અરૂપિનો ખન્ધા**''તિ વુત્તં. ઇધ પન વિઞ્ઞાણં પચ્ચયભાવેન અગ્ગહેત્વા ગબ્ભોક્કન્તિયા એવ પચ્ચયભાવેન ગહિતત્તા ''**વિઞ્ઞાણક્ખન્ધમ્પિ પક્ખિપિત્વા**''તિ વુત્તં. ઇધ પન મનુસ્સગબ્ભસ્સ ઓક્કન્તિયા અધિપ્પેતત્તા ''**ગબ્ભસેય્યકાનં પટિસન્ધિક્ખણે**''તિ વુત્તં.

તણ્હાય સમુદયસચ્ચભાવેન ગહિતત્તા “**ઠપેત્વા તણ્હ**”ન્તિ વુત્તં. **તસ્સેવ પભાવિકા**તિ તસ્સેવ યથાવુત્તસ્સ દુક્ખસચ્ચસ્સ ઉપ્પાદિકા. **દુક્ખનિરોધો**તિ એત્થ દુક્ખગ્ગહણેન તણ્હાપિ ગહિતાતિ આહ “**તેસં દ્વિન્નમ્પિ…પે॰… દુક્ખનિરોધો**”તિ. અવિસેસેન હિ તેભૂમકવટ્ટં ઇધ દુક્ખન્તિ અધિપ્પેતં. અથ વા દુક્ખસ્સ અનુપ્પત્તિનિરોધો તબ્ભાવિકાય તણ્હાય અનુપ્પત્તિનિરોધેન વિના ન હોતીતિ વુત્તં “**તેસં દ્વિન્નમ્પિ…પે॰… દુક્ખનિરોધો**”તિ. **અનુપ્પત્તિનિરોધો**તિ ચ અનુપ્પત્તિનિરોધનિમિત્તં નિબ્બાનં દસ્સેતિ.

“**તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બ**”ન્તિ વત્વા ઉભયત્થ પાળિયા પવત્તિઆકારભેદં દસ્સેતું “**અયં પન વિસેસો**”તિ આહ. **તત્થા**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગે. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **અવિજ્જાય ત્વેવા**તિ અવિજ્જાય તુ એવ. **અસેસવિરાગનિરોધા**તિ એત્થ અચ્ચન્તમેવ સઙ્ખારે વિરજ્જતિ એતેનાતિ વિરાગો, મગ્ગો, તસ્મા વિરાગસઙ્ખાતેન મગ્ગેન અસેસનિરોધા અસેસેત્વા નિરોધા સમુચ્છિન્દનાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

સકલસ્સાતિ અનવસેસસ્સ. **કેવલસ્સા**તિ વા સુદ્ધસ્સ, પરપરિકપ્પિતસત્તજીવાદિવિરહિતસ્સાતિ અત્થો. **ખીણાકારોપિ વુચ્ચતિ** ‘‘નિરુજ્ઝનં નિરોધો’’તિ ઇમિના અત્થેન. **અરહત્તમ્પિ નિરોધોતિ વુચ્ચતિ** નિરોધન્તે ઉપ્પન્નત્તા. **નિબ્બાનમ્પિ નિરોધોતિ વુચ્ચતિ** અવિજ્જાદીનં નિરોધસ્સ નિમિત્તભાવતો અવિજ્જાદયો નિરુજ્ઝન્તિ એત્થાતિ નિરોધોતિ કત્વા. **ખીણાકારદસ્સનવસેના**તિ અવિજ્જાદીનં અનુપ્પત્તિનિરોધેન નિરુજ્ઝનાકારદસ્સનવસેન. **નિબ્બાનમેવ સન્ધાય**, ન પન અરહત્તન્તિ અધિપ્પાયો. સભાવધમ્માનં નિગ્ગહો નામ યથાવુત્તધમ્મપરિચ્છેદતો ઊનાધિકભાવપ્પકાસનેન અત્તસભાવવિભાવનેનેવ હોતીતિ આહ “**નિગ્ગણ્હન્તો હી**”તિઆદિ.

તિત્થાયતનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ભયસુત્તવણ્ણના

૬૩. દુતિયે **પરિત્તાતું સમત્થભાવેના**તિ ઉપ્પન્નભયતો રક્ખિતું સમત્થભાવેન. નત્થિ એત્થ માતાપુત્તં અઞ્ઞમઞ્ઞં તાયિતું સમત્થન્તિ અમાતાપુત્તાનિ, તાનિયેવ **અમાતાપુત્તિકાનિ**. તેનાહ “**નત્થિ એત્થા**”તિઆદિ. **યન્તિ** ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ “**યસ્મિં સમયે**”તિ. **માતાપિ પુત્તં પસ્સિતું ન લભતિ**, પરિત્તાતું ન સમત્થન્તિ અધિપ્પાયો . **પુત્તોપિ માતર**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ચિત્તુત્રાસોયેવ ભયં **ચિત્તુત્રાસભયં**. ઇમિના ઓત્તપ્પભયાદિં નિવત્તેતિ. અટવિગ્ગહણેન અટવિવાસિનો વુત્તા ‘‘સબ્બો ગામો આગતો’’તિઆદીસુ વિયાતિ આહ “**અટવીતિ ચેત્થ અટવિવાસિનો ચોરા વેદિતબ્બા**”તિ. **એતે**તિ અટવિવાસિનો ચોરા. **એતં વુત્ત**ન્તિ ‘‘અટવિસઙ્કોપો’’તિ ઇદં વુત્તં. ઠાનગમનાદિઇરિયાપથચક્કસમઙ્ગિનો ઇરિયાપથચક્કસમારુળ્હા નામ હોન્તીતિ આહ “**ઇરિયાપથચક્કમ્પિ વટ્ટતી**”તિ. ઇરિયાપથોયેવ પવત્તનટ્ઠેન ચક્કન્તિ **ઇરિયાપથચક્કં**.

પરિયાયન્તીતિ પરિતો તેન તેન દિસાભાગેન ગચ્છન્તિ. તેનાહ “**ઇતો ચિતો ચ ગચ્છન્તી**”તિ. માતુપેમેન ગન્તું અવિસહિત્વા અત્તનો સન્તિકં **આગચ્છન્તં**. અત્તસિનેહસ્સ બલવભાવતો માતરમ્પિ અનપેક્ખિત્વા ‘‘અત્તાનંયેવ રક્ખિસ્સામી’’તિ **ગચ્છન્તં. એકસ્મિં ઠાને નિલીન**ન્તિ વુત્તનયેનેવ ગન્ત્વા એકસ્મિં ખેમે પદેસે નિસિન્નં. **કુલ્લે વા**તિઆદીસુ કૂલં પરતીરં વહતિ પાપેતીતિ **કુલ્લો**, તરણત્થાય વેળુનળાદીહિ કલાપં કત્વા બદ્ધો. પત્થરિત્વા બદ્ધો પન **ઉળુમ્પો**, ચાટિઆદિ **મત્તિકાભાજનં. વુય્હમાન**ન્તિ ઉદકોઘેન અધોસોતં નીયમાનં.

યથાવુત્તાનિ તીણિ ભયાનિ સમાતાપુત્તિકાનિયેવ અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ વસેન અમાતાપુત્તિકાનિ દસ્સિતાનીતિ આહ “**એવં પરિયાયતો અમાતાપુત્તિકાનિ ભયાનિ દસ્સેત્વા**”તિ.

ભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વેનાગપુરસુત્તવણ્ણના

૬૪. તતિયે **એવંનામકે જનપદે**તિ યત્થ નામગ્ગહણેન કોસલસદ્દસ્સ રુળ્હીસદ્દતં દસ્સેતિ. તથા હિ કોસલા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન ‘‘કોસલા’’તિ વુચ્ચતિ. અક્ખરચિન્તકા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ યુત્તે વિય સલિઙ્ગવચનાનિ (પાણિનિ ૧.૨.૫૧) ઇચ્છન્તિ. અયમેત્થ રુળ્હી યથા અઞ્ઞત્થાપિ ‘‘કુરૂસુ વિહરતિ, અઙ્ગેસુ વિહરતી’’તિ ચ. તબ્બિસેસને પન જનપદસદ્દે જાતિસદ્દે એકવચનમેવ યથા ‘‘કોસલેસુ જનપદે’’તિ. **ચારિક**ન્તિ ચરણં. ચરણં વા ચારો, સો એવ **ચારિકા**. તયિદં મગ્ગગમનં ઇધાધિપ્પેતં, ન ચુણ્ણિકગમનમત્તન્તિ આહ “**અદ્ધાનગમનં ગચ્છન્તો**”તિ. તં વિભાગેન દસ્સેતું “**ચારિકા ચ નામેસા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દૂરેપી**તિ દૂરેપિ નાતિદૂરેપિ. **સહસા ગમન**ન્તિ સીઘગમનં. **મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદીસૂ**તિ **આદિ**-સદ્દેન આળવકાદીનં અત્થાય ગમનં સઙ્ગણ્હાતિ. ભગવા હિ મહાકસ્સપત્થેરં પચ્ચુગ્ગચ્છન્તો મુહુત્તેન તિગાવુતમગ્ગમગમાસિ. આળવકસ્સત્થાય તિંસયોજનં, તથા અઙ્ગુલિમાલસ્સ, પુક્કુસાતિસ્સ પન પઞ્ચચત્તાલીસયોજનં, મહાકપ્પિનસ્સ વીસયોજનસતં, ધનિયસ્સત્થાય સત્ત યોજનસતાનિ, ધમ્મસેનાપતિનો સદ્ધિવિહારિકસ્સ વનવાસિસ્સ તિસ્સસામણેરસ્સ તિગાવુતાધિકં વીસયોજનસતં અગમાસિ. **ઇમં સન્ધાયા**તિ ઇમં અતુરિતચારિકં સન્ધાય.

ઉપલભિંસૂતિ એત્થ સવનવસેન ઉપલભિંસૂતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો “**સોતદ્વાર...પે॰... જાનિંસૂ**”તિ આહ. સબ્બમ્પિ વાક્યં અવધારણફલત્તા અન્તોગધાવધારણન્તિ આહ “**પદપૂરણમત્તે વા નિપાતો**”તિ. **અવધારણત્થેના**તિ પન ઇમિના ઇટ્ઠત્થતોવધારણત્થં ખો-સદ્દગ્ગહણન્તિ દસ્સેતિ. **અસ્સોસી**તિ પદં ખો-સદ્દે ગહિતે તેન ફુલ્લિતમણ્ડિતવિભૂસિતં વિય હોન્તં પૂરિતં નામ હોતિ, તેન ચ પુરિમપચ્છિમપદાનિ સંસિલિટ્ઠાનિ નામ હોન્તિ, ન તસ્મિં અગ્ગહિતેતિ આહ “**પદપૂરણેન બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતામત્તમેવા**”તિ. **મત્ત**સદ્દો વિસેસનિવત્તિઅત્થો. તેનસ્સ અનત્થન્તરદીપનતા દસ્સિતા હોતિ, **એવ**સદ્દેન પન બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતાય એકન્તિકતા.

સમિતપાપત્તાતિ અચ્ચન્તં અનવસેસતો સવાસનં સમિતપાપત્તા. એવઞ્હિ બાહિરકવીતરાગસેક્ખાસેક્ખપાપસમનતો ભગવતો પાપસમનં વિસેસિતં હોતિ. તેનસ્સ યથાભૂતગુણાધિગતમેતં નામં યદિદં સમણોતિ દીપેતિ. અનેકત્થત્તા નિપાતાનં ઇધ અનુસ્સવત્થો અધિપ્પેતોતિ આહ “**ખલૂતિ અનુસ્સવત્થે નિપાતો**”તિ. **આલપનમત્ત**ન્તિ પિયાલાપવચનમત્તં. પિયસમુદાહારા હેતે ‘‘ભો’’તિ વા ‘‘આવુસો’’તિ વા ‘‘દેવાનં પિયા’’તિ વા. **ગોત્તવસેના**તિ એત્થ ગં તાયતીતિ ગોત્તં. ગોતમોતિ હિ પવત્તમાનં વચનં બુદ્ધિઞ્ચ તાયતિ એકંસિકવિસયતાય રક્ખતીતિ ગોત્તં. યથા હિ બુદ્ધિ આરમ્મણભૂતેન અત્થેન વિના ન વત્તતિ, તથા અભિધાનં અભિધેય્યભૂતેન, તસ્મા સો ગોત્તસઙ્ખાતો અત્થો તાનિ તાયતિ રક્ખતીતિ વુચ્ચતિ. કો પન સોતિ? અઞ્ઞકુલપરમ્પરાસાધારણં તસ્સ કુલસ્સ આદિપુરિસસમુદાગતં તંકુલપરિયાપન્નસાધારણં સામઞ્ઞરૂપન્તિ દટ્ઠબ્બં. એત્થ ચ **સમણો**તિ ઇમિના પરિક્ખકજનેહિ ભગવતો બહુમતભાવો દસ્સિતો સમિતપાપતાકિત્તનતો. **ગોતમો**તિ

ઇમિના લોકિયજનેહિ ઉચ્ચાકુલસમ્ભૂતતા દીપિતા તેન ઉદિતોદિતવિપુલખત્તિયકુલવિભાવનતો. સબ્બખત્તિયાનઞ્હિ આદિભૂતમહાસમ્મતમહારાજતો પટ્ઠાય અસમ્ભિન્નં ઉળારતમં સક્યરાજકુલં.

કેનચિ પારિજુઞ્ઞેનાતિ ઞાતિપારિજુઞ્ઞભોગપારિજુઞ્ઞાદિના કેનચિપિ પારિજુઞ્ઞેન પરિહાનિયા **અનભિભૂતો** અનજ્ઝોત્થટો. તથા હિ તસ્સ કુલસ્સ ન કિઞ્ચિ પારિજુઞ્ઞં લોકનાથસ્સ અભિજાતિયં, અથ ખો વડ્ઢિયેવ. અભિનિક્ખમને ચ તતોપિ સમિદ્ધતમભાવો લોકે પાકટો પઞ્ઞાતોતિ. **સક્યકુલા પબ્બજિતો**તિ ઇદં વચનં ભગવતો સદ્ધાપબ્બજિતભાવદીપનં વુત્તં મહન્તં ઞાતિપરિવટ્ટં મહન્તઞ્ચ ભોગક્ખન્ધં પહાય પબ્બજિતભાવસિદ્ધિતો.

ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થેતિ ઇત્થં એવંપકારો ભૂતો જાતોતિ એવં કથનત્થે. **ઉપયોગવચન**ન્તિ ‘‘અબ્ભુગ્ગતો’’તિ એત્થ અભિ-સદ્દો ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થજોતકો, તેન યોગતો ‘‘તં ખો પન ભવન્ત’’ન્તિ ઇદં સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં. તેનાહ **‘‘તસ્સ ખો પન ભોતો ગોતમસ્સાતિ અત્થો’’**તિ. **કલ્યાણગુણસમન્નાગતો**તિ કલ્યાણેહિ ગુણેહિ યુત્તો, તન્નિસ્સિતો તબ્બિસયતાયાતિ અધિપ્પાયો. **સેટ્ઠો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. કિત્તેતબ્બતો કિત્તિ, સા એવ સદ્દનીયતો સદ્દોતિ આહ **‘‘કિત્તિસદ્દોતિ કિત્તિયેવા’’**તિ. અભિત્થવનવસેન પવત્તો સદ્દો **થુતિઘોસો**. **સદેવકં લોકં અજ્ઝોત્થરિત્વા ઉગ્ગતો**તિ અનઞ્ઞસાધારણે ગુણે આરબ્ભ પવત્તત્તા સદેવકં લોકં અજ્ઝોત્થરિત્વા અભિભવિત્વા ઉગ્ગતો.

સો ભગવાતિ યો સો સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો દેવાનં અતિદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા લોકનાથો ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ સદેવકે લોકે ‘‘ભગવા’’તિ પત્થટકિત્તિસદ્દો, સો ભગવા. ‘‘ભગવા’’તિ ચ ઇદં સત્થુ નામકિત્તનં. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ ‘‘ભગવાતિ નેતં નામં માતરા કત’’ન્તિઆદિ (મહાનિ॰ ૮૪). પરતો પન **ભગવા**તિ ગુણકિત્તનં. યથા કમ્મટ્ઠાનિકેન ‘‘અરહ’’ન્તિઆદીસુ નવસુ ઠાનેસુ પચ્ચેકં **ઇતિ**-સદ્દં યોજેત્વા બુદ્ધગુણા અનુસ્સરિયન્તિ, એવં બુદ્ધગુણસંકિત્તનેનપીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇતિપિ અરહં ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો…પે॰… ઇતિપિ ભગવા’’**તિ આહ. ‘‘ઇતિપેતં ભૂતં ઇતિપેતં તચ્છ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૬) વિય ઇધ **ઇતિ**સદ્દો આસન્નપચ્ચક્ખકરણત્થો, **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ચ તેસં ગુણાનં બહુભાવો દીપિતો, તાનિ ચ સંકિત્તેન્તેન વિઞ્ઞુના ચિત્તસ્સ સમ્મુખીભૂતાનેવ કત્વા સંકિત્તેતબ્બાનીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતી’’**તિ આહ. એવં નિરૂપેત્વા કિત્તેન્તો યો કિત્તેતિ, તસ્સ ભગવતિ અતિવિય અભિપ્પસાદો હોતિ.

આરકત્તાતિ સુવિદૂરત્તા. **અરીન**ન્તિ કિલેસારીનં. **અરાન**ન્તિ સંસારચક્કસ્સ અરાનં. **હતત્તા**તિ વિદ્ધંસિતત્તા. **પચ્ચયાદીન**ન્તિ ચીવરાદિપચ્ચયાનઞ્ચેવ પૂજાવિસેસાનઞ્ચ. **તતો**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગતો (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૫-૧૨૭). યથા ચ વિસુદ્ધિમગ્ગતો, એવં તંસંવણ્ણનાતોપિ નેસં વિત્થારો ગહેતબ્બો.

ઇમં લોકન્તિ નયિદં મહાજનસ્સ સમ્મુખમત્તં સન્ધાય વુત્તં, અથ ખો અનવસેસં પરિયાદાયાતિ દસ્સેતું **‘‘સદેવક’’**ન્તિઆદિ વુત્તં. તેનાહ **‘‘ઇદાનિ વત્તબ્બં નિદસ્સેતી’’**તિ. **પજાતત્તા**તિ યથાસકં કમ્મકિલેસેહિ નિબ્બત્તત્તા. **પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં** પારિસેસનયેન ઇતરેસં પદન્તરેન ગહિતત્તા. **સદેવક**ન્તિ ચ અવયવેન વિગ્ગહો સમુદાયો સમાસત્થો. **છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં** પચ્ચાસત્તિનયેન. તત્થ હિ સો જાતો તન્નિવાસી ચ. **સબ્રહ્મકવચનેન બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પચ્ચત્થિકસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તમેતં અપચ્ચત્થિકાનં સમિતબાહિતપાપાનઞ્ચ સમણબ્રાહ્મણાનં સમણબ્રાહ્મણવચનેન ગહિતત્તા. કામં

‘‘સદેવક’’ન્તિઆદિવિસેસનાનં વસેન સત્તવિસયો લોકસદ્દોતિ વિઞ્ઞાયતિ તુલ્યયોગવિસયત્તા તેસં, ‘‘સલોમકો સપક્ખકો’’તિઆદીસુ પન અતુલ્યયોગેપિ અયં સમાસો લબ્ભતીતિ બ્યભિચારદસ્સનતો પજાગહણન્તિ આહ **‘‘પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણ’’**ન્તિ.

અરૂપિનો સત્તા અત્તનો આનેઞ્જવિહારેન વિહરન્તા દિબ્બન્તીતિ દેવાતિ ઇમં નિબ્બચનં લભન્તીતિ આહ **‘‘સદેવકગ્ગહણેન અરૂપાવચરલોકો ગહિતો’’**તિ. તેનાહ ‘‘આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગાનં દેવાનં સહબ્યત’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૧૭). **સમારકગ્ગહણેન છકામાવચરદેવલોકો ગહિતો** તસ્સ સવિસેસં મારસ્સ વસે વત્તનતો. **સબ્રહ્મકગ્ગહણેન રૂપીબ્રહ્મલોકો ગહિતો** અરૂપીબ્રહ્મલોકસ્સ ગહિતત્તા. **ચતુપરિસવસેના**તિ ખત્તિયાદિચતુપરિસવસેન. ઇતરા પન ચતસ્સો પરિસા સમારકાદિગ્ગહણેન ગહિતા એવાતિ. **અવસેસસત્તલોકો** નાગગરુળાદિભેદો. **તીહાકારેહી**તિ દેવમારબ્રહ્મસહિતતાસઙ્ખાતેહિ તીહિ પકારેહિ. **તીસુ પદેસૂ**તિ ‘‘સદેવક’’ન્તિઆદીસુ તીસુ પદેસુ. **તેન તેનાકારેના**તિ સદેવકત્તાદિના તેન તેન પકારેન. **તેધાતુકમેવ પરિયાદિન્ન**ન્તિ પોરાણા આહૂતિ યોજના.

અભિઞ્ઞાતિ યકારલોપેનાયં નિદ્દેસો, અભિજાનિત્વાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ **‘‘અભિઞ્ઞાય અધિકેન ઞાણેન ઞત્વા’’**તિ. **અનુમાનાદિપટિક્ખેપો**તિ અનુમાનઅત્થાપત્તિઆદિપ્પટિક્ખેપો એકપ્પમાણત્તા. સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય હિ સબ્બપચ્ચક્ખા બુદ્ધા ભગવન્તો.

અનુત્તરં વિવેકસુખન્તિ ફલસમાપત્તિસુખં. તેન વિમિસ્સાપિ કદાચિ ભગવતો ધમ્મદેસના હોતીતિ **‘‘હિત્વાપી’’**તિ **પિ**-સદ્દગ્ગહણં. ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો યસ્મિં ખણે પરિસા સાધુકારં વા દેતિ, યથાસુતં વા ધમ્મં પચ્ચવેક્ખતિ, તં ખણં પુબ્બભાગેન પરિચ્છિન્દિત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, યથાપરિચ્છેદઞ્ચ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ઠિતટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેતિ. **અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો**તિ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુસ્સ વસેન અપ્પં વા, વિપઞ્ચિતઞ્ઞુસ્સ નેય્યસ્સ વા વસેન બહું વા દેસેન્તો. ધમ્મસ્સ કલ્યાણતા ચ નિય્યાનિકતા ચ સબ્બસો અનવજ્જભાવેનેવાતિ આહ **‘‘અનવજ્જમેવ કત્વા’’**તિ.

દેસકાયત્તેન આણાદિવિધિના અતિસજ્જનં પબોધનં દેસનાતિ સા પરિયત્તિધમ્મવસેન વેદિતબ્બાતિ આહ **‘‘દેસનાય તાવ ચાતુપ્પદિકગાથાયપી’’**તિઆદિ. નિદાનનિગમાનિપિ સત્થુ દેસનાય અનુવિધાનતો તદન્તોગધાનિ એવાતિ આહ **‘‘નિદાનં આદિ, ઇદમવોચાતિ પરિયોસાન’’**ન્તિ.

સાસિતબ્બપુગ્ગલગતેન યથાપરાધાદિસાસિતબ્બભાવેન અનુસાસનં તદઙ્ગવિનયાદિવસેન વિનયનં સાસનન્તિ તં પટિપત્તિધમ્મવસેન વેદિતબ્બન્તિ આહ **‘‘સીલસમાધિવિપસ્સના’’**તિઆદિ. **કુસલાન**ન્તિ અનવજ્જધમ્માનં સીલસમથવિપસ્સનાનં સીલદિટ્ઠીનઞ્ચ આદિભાવો તંમૂલિકત્તા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં. અરિયમગ્ગસ્સ અન્તદ્વયવિગમેન મજ્ઝિમાપટિપદાભાવો વિય સમ્માપટિપત્તિયા આરબ્ભ નિબ્બત્તીનં વેમજ્ઝતાપિ મજ્ઝભાવોતિ વુત્તં **‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે…પે॰… મજ્ઝિમં નામા’’**તિ. **ફલં પરિયોસાનં નામ** સઉપાદિસેસતાવસેન. **નિબ્બાનં પરિયોસાનં નામ** અનુપાદિસેસતાવસેન. ઇદાનિ તેસં દ્વિન્નમ્પિ સાસનસ્સ પરિયોસાનતં આગમેન દસ્સેતું **‘‘તસ્માતિહ ત્વ’’**ન્તિઆદિ વુત્તં. ‘‘સાત્થં સબ્યઞ્જન’’ન્તિઆદિવચનતો ધમ્મદેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેતન્તિ આહ **‘‘ઇધ…પે॰… અધિપ્પેત’’**ન્તિ. તસ્મિં તસ્મિં અત્થે કથાવધિસદ્દપ્પબન્ધો ગાથાવસેન સુત્તવસેન ચ વવત્થિતો પરિયત્તિધમ્મો, સો ઇધ દેસનાતિ વુત્તો, તસ્સ પન અત્થો વિસેસતો સીલાદિ એવાતિ આહ **‘‘ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો…પે॰… દસ્સેતી’’**તિ. તત્થ **સીલં દસ્સેત્વા**તિ સીલગ્ગહણેન સસમ્ભારં સીલં

ગહિતં, તથા મગ્ગગ્ગહણેન સસમ્ભારો મગ્ગોતિ તદુભયવસેન અનવસેસતો પરિયત્તિઅત્થં પરિયાદાય તિટ્ઠતિ. **તેના**તિ સીલાદિદસ્સનેન. અત્થવસેન હિ ઇધ દેસનાય આદિકલ્યાણાદિભાવો અધિપ્પેતો. **કથિકસણ્ઠિતી**તિ કથિકસ્સ સણ્ઠાનં કથનવસેન સમવટ્ઠાનં.

ન સો સાત્થં દેસેતિ નિય્યાનત્થવિરહતો તસ્સા દેસનાય. **એકબ્યઞ્જનાદિયુત્તા વા**તિ સિથિલાદિભેદેસુ બ્યઞ્જનેસુ એકપ્પકારેનેવ દ્વિપ્પકારેનેવ વા બ્યઞ્જનેન યુત્તા દમિળભાસા વિય. વિવટકરણતાય ઓટ્ઠે અફુસાપેત્વા ઉચ્ચારેતબ્બતો **સબ્બનિરોટ્ઠબ્યઞ્જના વા** કિરાતભાસા વિય. સબ્બસ્સેવ વિસ્સજ્જનીયયુત્તતાય **સબ્બવિસ્સટ્ઠબ્યઞ્જના વા** યવનભાસા વિય. સબ્બસ્સેવ સાનુસારતાય **સબ્બનિગ્ગહિતબ્યઞ્જના વા** પારસિકાદિમિલક્ખભાસા વિય. સબ્બાપેસા બ્યઞ્જનેકદેસવસેનેવ પવત્તિયા અપરિપુણ્ણબ્યઞ્જનાતિ કત્વા "**અબ્યઞ્જના**"તિ વુત્તા.

ઠાનકરણાનિ સિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં પઞ્ચસુ વગ્ગેસુ પઠમતતિયન્તિ એવમાદિ **સિથિલં**. તાનિ અસિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં વગ્ગેસુ દુતિયચતુત્થન્તિ એવમાદિ **ધનિતં**. દ્વિમત્તકાલં **દીઘં**. એકમત્તકાલં **રસ્સં**. તદેવ લહુકં **લહુકમેવ**. સંયોગપરં દીઘઞ્ચ **ગરુકં**. ઠાનકરણાનિ નિગ્ગહેત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **નિગ્ગહિતં**. પરેન સમ્બન્ધં કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **સમ્બન્ધં**. તથા ન સમ્બન્ધં **વવત્થિતં**. ઠાનકરણાનિ વિસ્સટ્ઠાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **વિમુત્તં**. **દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો**તિ એવં સિથિલાદિવસેન બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા અક્ખરુપ્પાદકચિત્તસ્સ દસપ્પકારેન પભેદો. સબ્બાનિ હિ અક્ખરાનિ ચિત્તસમુટ્ઠાનાનિ યથાધિપ્પેતત્થબ્યઞ્જનતો બ્યઞ્જનાનિ ચ.

અમક્ખેત્વાતિ અમિલેચ્છેત્વા, અવિનાસેત્વા, અહાપેત્વાતિ અત્થો. ભગવા યમત્થં ઞાપેતું એકગાથં એકવાક્યમ્પિ દેસેતિ, તમત્થં તાય દેસનાય પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનાય એવ દેસેતીતિ આહ "**પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનમેવ કત્વા ધમ્મં દેસેતી**"તિ. ઇધ **કેવલસદ્દો** અનવસેસવાચકો, ન અવોમિસ્સતાદિવાચકોતિ આહ "**સકલાધિવચન**"ન્તિ. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ સબ્બસો પુણ્ણં. તં પન કિઞ્ચિ ઊનં વા અધિકં વા ન હોતીતિ "**અનૂનાધિકવચન**"ન્તિ વુત્તં. તત્થ યદત્થં દેસિતં, તસ્સ સાધકત્તા અનૂનતા વેદિતબ્બા, તબ્બિધુરસ્સ પન અસાધકત્તા અનધિકતા. **સકલ**ન્તિ સબ્બભાગવન્તં. **પરિપુણ્ણમેવા**તિ સબ્બસો પરિપુણ્ણમેવ. તેનાહ "**એકદેસનાપિ અપરિપુણ્ણા નત્થી**"તિ. **અપરિસુદ્ધા દેસના નામ હોતિ** તણ્હાસંકિલેસત્તા. લોકામિસં ચીવરાદયો પચ્ચયા, તત્થ અગધિતચિત્તતાય **લોકામિસનિરપેક્ખો**. **હિતફરણેના**તિ હિતૂપસંહરણેન. **મેત્તાભાવનાય મુદુહદયો**તિ મેત્તાભાવનાય કરુણાય વા મુદુહદયો. **ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતેના**તિ સકલસંકિલેસતો વટ્ટદુક્ખતો ચ ઉદ્ધરણાકારાવટ્ઠિતેન ચિત્તેન, કરુણાધિપ્પાયેનાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ યસ્મા સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સકલં સાસનં ઇધ બ્રહ્મચરિયન્તિ અધિપ્પેતં, તસ્મા. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ ઇમિના સમાનાધિકરણાનિ સબ્બપદાનિ યોજેત્વા અત્થં દસ્સેન્તો "**સો ધમ્મં દેસેતિ...પે॰... પકાસેતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો**"તિ આહ.

સુન્દરન્તિ ભદ્દકં. ભદ્દકતા ચ પસ્સન્તસ્સ હિતસુખાવહભાવેન વેદિતબ્બાતિ આહ "**અત્થાવહં સુખાવહ**"ન્તિ. તત્થ **અત્થાવહ**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થસંહિતહિતાવહં. **સુખાવહ**ન્તિ યથાવુત્તતિવિધસુખાવહં. **તથાનુરૂપાન**ન્તિ તાદિસાનં. યાદિસેહિ પન ગુણેહિ ભગવા સમન્નાગતો, તેહિ ચતુપ્પમાણિકસ્સ લોકસ્સ સબ્બથાપિ અચ્ચન્તપ્પસાદનીયો તેસં યથાભૂતસભાવત્તાતિ દસ્સેન્તો "**યથારૂપો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **યથાભૂત...પે॰... અરહત**ન્તિ ઇમિના ધમ્મપ્પમાણલૂખપ્પમાણાનં સત્તાનં ભગવતો પસાદાવહતા દસ્સિતા, ઇતરેન ઇતરેસં.

દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતીતિ એત્થ કોસિયવત્થુ કથેતબ્બં. **ઉભતોપક્ખિકા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિસમ્માદિટ્ઠિવસેન ઉભયપક્ખિકા. **કેરાટિકા**તિ સઠા.

અનેકત્થત્તા નિપાતાનં **યાવઞ્ચિદ**ન્તિ નિપાતસમુદાયો અધિમત્તપ્પમાણપરિચ્છેદં દીપેતીતિ આહ "**અધિમત્તપ્પમાણપરિચ્છેદવચનમેત**"ન્તિ. **અધિમત્તવિપ્પસન્નાની**તિ અધિકપ્પમાણેન વિપ્પસન્નાનિ. **વિપ્પસન્નાની**તિ ચ પકતિઆકારં અતિક્કમિત્વા વિપ્પસન્નાનીતિ અત્થો. નનુ ચ ચક્ખાદીનં ઇન્દ્રિયાનં મનોવિઞ્ઞેય્યત્તા કથં તેન તેસં વિપ્પસન્નતા વિઞ્ઞાયતીતિ આહ "**તસ્સ હી**"તિઆદિ. **તસ્સા**તિ બ્રાહ્મણસ્સ. **તેસ**ન્તિ ચક્ખાદીનં પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં. એવમ્પિ મનિન્દ્રિયેન પતિટ્ઠિતોકાસસ્સ અદિટ્ઠત્તા કથં મનિન્દ્રિયસ્સ વિપ્પસન્નતા તેન વિઞ્ઞાયતીતિ આહ "**યસ્મા પના**"તિઆદિ. નયગ્ગાહપઞ્ઞા હેસા તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ. **મને વિપ્પસન્નેયેવ હોતિ** પસન્નચિત્તસમુટ્ઠિતરૂપસમ્પદાહિ એવ ચક્ખાદીનં પતિટ્ઠિતોકાસસ્સ પસન્નતાસમ્ભવતો.

જમ્બોનદસુવણ્ણં રત્તવણ્ણમેવ હોતીતિ આહ "**સુરત્તવણ્ણસ્સા**"તિ. **જમ્બોનદસુવણ્ણસ્સ ઘટિકા**તિ જમ્બોનદસુવણ્ણપિણ્ડં. ઇમિના **નેક્ખ**ન્તિ નેક્ખપ્પમાણજમ્બોનદસુવણ્ણેન કતં અકતભણ્ડં વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. **નેક્ખ**ન્તિ વા અતિરેકપઞ્ચસુવણ્ણેન કતપિલન્ધનં કતભણ્ડં વુત્તં. તઞ્હિ ઘટ્ટનમજ્જનક્ખમં હોતીતિ. **સુવણ્ણ**ન્તિ ચ પઞ્ચધરણસ્સ સમઞ્ઞા, તસ્મા પઞ્ચવીસતિધરણહિરઞ્ઞવિચિતં આભરણં ઇધ નેક્ખન્તિ અધિપ્પેતં. **જમ્બોનદ**ન્તિ મહાજમ્બુસાખાય પવત્તનદિયં નિબ્બત્તં. તં કિર રતનં રત્તં. સુવણ્ણાકારે મહાજમ્બુફલરસે વા પથવિયં પવિટ્ઠે સુવણ્ણઙ્કુરા ઉટ્ઠહન્તિ, તેન સુવણ્ણેન કતપિલન્ધનન્તિપિ અત્થો. **સુપરિકમ્મકત**ન્તિ સુટ્ઠુ કતપરિકમ્મં. **સમ્પહટ્ઠ**ન્તિ સમ્મા પહટ્ઠં ઘટ્ટનાદિવસેન સુકતપરિકમ્મં. તેનાહ "**સુવણ્ણકાર...પે॰... સુપરિમજ્જિતન્તિ અત્થો**"તિ.

વાળરૂપાનીતિ આહરિમાનિ વાળરૂપાનિ. ''અકપ્પિયરૂપાકુલો અકપ્પિયમઞ્ચો પલ્લઙ્કો''તિ સારસમાસે. **રતનચિત્ર**ન્તિ ભિત્તિચ્છેદાદિવસેન રતનચિત્રં. રુક્ખતૂલલતાતૂલપોટકિતૂલાનં વસેન **તિણ્ણં તૂલાનં**. ઉદ્દલોમિયં **કેચી**તિ સારસમાસાચરિયા ઉત્તરવિહારિનો ચ. તથા એકન્તલોમિયં. **કોસેય્યકટ્ટિસ્સમય**ન્તિ કોસેય્યકસટમયં. **અજિનચમ્મેહી**તિ અજિનમિગચમ્મેહિ. તાનિ કિર ચમ્માનિ સુખુમતરાનિ. તસ્મા દુપટ્ટતિપટ્ટાનિ કત્વા સિબ્બન્તિ. તેન વુત્તં "**અજિનપ્પવેણી**"તિઆદિ.

નિકામલાભીતિ યથિચ્છિતલાભી. તેનાહ "**ઇચ્છિતિચ્છિતલાભી**"તિ. **વિપુલલાભી**તિ ઉળારલાભી. કસિરન્તિ હિ પરિત્તં વુચ્ચતિ, તપ્પટિક્ખેપેન **અકસિરં** ઉળારં. તેનાહ "**મહન્તલાભી**"તિઆદિ.

લદ્ધા ચ ન કપ્પન્તીતિ સામઞ્ઞેન પટિસિદ્ધત્તા સબ્બથા ન કપ્પતીતિ કસ્સચિ આસઙ્કા સિયા, તન્નિવત્તનત્થં "**કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ કપ્પતી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સુદ્ધકોસેય્ય**ન્તિ રતનપરિસિબ્બનરહિતં. એત્થ ચ ''સુદ્ધકોસેય્યં પન વટ્ટતી''તિ **વિનયે** (મહાવ॰ અટ્ઠ॰ ૨૫૪) વુત્તત્તા ઇધાપિ એત્તકમેવ વુત્તં. **દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૫) **પન** ''ઠપેત્વા તૂલિકં સબ્બાનેવ ગોનકાદીનિ રતનપરિસિબ્બિતાનિ ન વટ્ટન્તી''તિ વુત્તં. તત્થ ''ઠપેત્વા તૂલિક''ન્તિ એતેન રતનસિબ્બનરહિતાપી તૂલિકા ન વટ્ટતીતિ દીપેતિ. **વચનતો**તિ એતેન **વિનયે** (ચૂળવ॰ ૨૯૭) વુત્તભાવં દસ્સેતિ. **એકેન વિધાનેના**તિ યથાવુત્તમેવ વિધાનં સન્ધાય વદતિ. યદિ એવં કસ્મા ભગવતા ''લદ્ધા ચ ન કપ્પન્તી''તિ સામઞ્ઞેન પટિસેધો કતોતિ આહ "**અકપ્પિયં પન ઉપાદાયા**"તિઆદિ.

પલ્લઙ્કન્તિ એત્થ **પરિ**-સદ્દો સમન્તતોતિ એતસ્મિં અત્થે વત્તતિ, તસ્મા વામૂરું દક્ખિણૂરુઞ્ચ સમં ઠપેત્વા ઉભો પાદે અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધે કત્વા નિસજ્જા પલ્લઙ્કન્તિ આહ "**સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસન**"ન્તિ. ઊરૂનં બન્ધનવસેન

નિસજ્જા. **પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા**તિ ચ યથા પલ્લઙ્કવસેન નિસજ્જા હોતિ, એવં ઉભો પાદે આભુજે સમિઞ્જિતે કત્વાતિ અત્થો. તં પન ઉભિન્નં પાદાનં તથા સમ્બન્ધતાકરણન્તિ આહ “**બન્ધિત્વા**”તિ. **ઉજું કાયં પણિધાયા**તિ ઉપરિમં સરીરં ઉજુકં ઠપેત્વા અટ્ઠારસ પિટ્ઠિકણ્ટકે કોટિયા કોટિં પટિપાદેત્વા. એવઞ્હિ નિસિન્નસ્સ ચમ્મમંસન્હારૂનિ ન પણમન્તિ. અથસ્સ યા તેસં પણમનપચ્ચયા ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જેય્યું, તા ન ઉપ્પજ્જન્તિ. તાસુ અનુપ્પજ્જમાનાસુ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ન પરિપતતિ, વુદ્ધિં ફાતિં ગચ્છતિ. તેનાહ “**અટ્ઠારસ પિટ્ઠિકણ્ટકે**”તિઆદિ. **ઉજું કાયં ઠપેત્વા**તિ ઉપરિમં કાયં ઉજુકં ઠપેત્વા, અયમેવ વા પાઠો. હેટ્ઠિમકાયસ્સ હિ અનુજુકટ્ઠપનં નિસજ્જાવચનેનેવ બોધિતન્તિ. **ઉજું કાય**ન્તિ એત્થ **કાય**-સદ્દો ઉપરિમકાયવિસયો.

પરિમુખન્તિ એત્થ **પરિ**-સદ્દો અભિસદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ “**કમ્મટ્ઠાનાભિમુખ**”ન્તિ, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાનંયેવ પુરક્ખત્વાતિ અત્થો. એત્થ યથા ‘‘વનન્તઞ્ઞેવ પવિસામી’’તિઆદિના ભાવનાનુરૂપં સેનાસનં દસ્સિતં, એવં ‘‘નિસીદામી’’તિ ઇમિના અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિયો સન્તો ઇરિયાપથો દસ્સિતો, ‘‘પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા’’તિ ઇમિના નિસજ્જાય દળ્હભાવો, ‘‘પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા’’તિ ઇમિના આરમ્મણપરિગ્ગહૂપાયો. **પરિગ્ગહિતનિય્યાન**ન્તિ સબ્બથા ગહિતાસમ્મોસં પરિચ્ચત્તસમ્મોસં સતિં કત્વા, પરમસતિનેપક્કં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો. **પરીતિ પરિગ્ગહટ્ઠો** ‘‘પરિણાયિકા’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૬.૨૦) વિય. **મુખન્તિ નિય્યાનટ્ઠો** ‘‘સુઞ્ઞતવિમોક્ખ’’ન્તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૦૯-૨૧૦) વિય. પટિપક્ખતો નિગ્ગમનટ્ઠો હિ નિય્યાનટ્ઠો.

ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ દિબ્બભાવાવહત્તા દિબ્બવિહારા નામ હોન્તીતિ તદાસન્નપ્પવત્તચઙ્કમોપિ તદુપચારતો દિબ્બો નામ હોતીતિ આહ “**ચત્તારિ હિ રૂપજ્ઝાનાની**”તિઆદિ. **સમાપજ્જિત્વા ચઙ્કમન્તસ્સા**તિ ઇદઞ્ચ ચઙ્કમન્તસ્સ અન્તરન્તરા સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા ઉટ્ઠાયુટ્ઠાય ચઙ્કમનં સન્ધાય વુત્તં. ન હિ સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા અવુટ્ઠિતેન સક્કા ચઙ્કમિતું. **સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ચઙ્કમન્તસ્સપિ ચઙ્કમોતિ** ઇદં પન સમાપત્તિતો વુટ્ઠહિત્વા અન્તરન્તરા સમાપજ્જિત્વા ચઙ્કમન્તસ્સ વસેન વુત્તં. **દ્વીસુ વિહારેસૂ**તિ બ્રહ્મવિહારે, અરિયવિહારે ચ. મેત્તાઝાનાદયો હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તિયા બ્રહ્મભૂતા સેટ્ઠભૂતા વિહારાતિ **બ્રહ્મવિહારા**. અનઞ્ઞસાધારણત્તા પન અરિયાનં વિહારાતિ **અરિયવિહારા**, ચતસ્સોપિ ફલસમાપત્તિયો. ઇધ પન અરહત્તફલસમાપત્તિયેવ આગતા.

પચ્ચવેક્ખણાય ફલસમાપત્તિ કથિતા સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠિતસ્સ પચ્ચવેક્ખણાસમ્ભવતો. **ચઙ્કમાદયો**તિ ફલસમાપત્તિં સમાપન્નસ્સપિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સપિ ચઙ્કમટ્ઠાનનિસજ્જાદયો. **અરિયચઙ્કમાદયો હોન્તિ** ન પન પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાતિ અધિપ્પાયો.

વેનાગપુરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સરભસુત્તવણ્ણના

૬૫. ચતુત્થે ગિજ્ઝા એત્થ સન્તીતિ ગિજ્ઝં, કૂટં. તં એતસ્સાતિ ગિજ્ઝકૂટો. ગિજ્ઝો વિયાતિ વા ગિજ્ઝં, કૂટં. તં એતસ્સાતિ ગિજ્ઝકૂટો, પબ્બતો. તસ્મિં **ગિજ્ઝકૂટે**. તેનાહ “**ગિજ્ઝા વા**”તિઆદિ. **અચિરપક્કન્તો**તિ એત્થ ન દેસન્તરપક્કમનં અધિપ્પેતં, અથ ખો સાસનપક્કમનન્તિ દસ્સેન્તો “**ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા**”તિઆદિમાહ, તેનેવ હિ ‘‘ઇમસ્મા ધમ્મવિનયા’’તિ વુત્તં. લબ્ભતીતિ લાભો, ચતુન્નં પચ્ચયાનમેતં અધિવચનં. સક્કચ્ચં કાતબ્બો દાતબ્બોતિ સક્કારો. પચ્ચયા એવ હિ પણીતપણીતા સુન્દરસુન્દરા અભિસઙ્ખરિત્વા કતા સક્કારાતિ વુચ્ચન્તિ.

સક્કારોતિ વા સુન્દરકારો, પરેહિ અત્તનો ગારવકિરિયા પુપ્ફાદીહિ વા પૂજા. લાભો ચ સક્કારો ચ લાભસક્કારા, તે નટ્ઠા પહીના એતેસન્તિ **નટ્ઠલાભસક્કારા**.

મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જીતિ તદા કિર ભગવતો મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જિ યથા તં ચત્તારો અસઙ્ખેય્યે પૂરિતદાનપારમિસઞ્ચયસ્સ. સબ્બદિસાસુ હિ યમકમહામેઘો વુટ્ઠહિત્વા મહોઘો વિય સબ્બપારમિયો ''એકસ્મિં અત્તભાવે વિપાકં દસ્સામા''તિ સમ્પિણ્ડિતા વિય લાભસક્કારમહોઘં નિબ્બત્તયિંસુ. તતો તતો અન્નપાનયાનવત્થમાલાગન્ધવિલેપનાદિહત્થા ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો આગન્ત્વા ''કહં બુદ્ધો , કહં ભગવા, કહં દેવદેવો નરાસભો પુરિસસીહો''તિ ભગવન્તં પરિયેસન્તિ, સકટસતેહિપિ પચ્ચયે આહરિત્વા ઓકાસં અલભમાના સમન્તા ગાવુતપ્પમાણમ્પિ સકટધુરેન સકટધુરં આહચ્ચ તિટ્ઠન્તિ ચેવ અનુબન્ધન્તિ ચ અન્ધકવિન્દબ્રાહ્મણો વિય. યથા ચ ભગવતો, એવં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સપિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતિ ગરુકતો માનિતો પૂજિતો અપચિતો લાભી ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનં, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ સક્કતો હોતિ…પે॰… પરિક્ખારાન''ન્તિ (ઉદા॰ ૩૮).

તથા –

> ''યાવતા ખો પન, ચુન્દ, એતરહિ સઙ્ઘો વા ગણો વા લોકે ઉપ્પન્નો, નાહં, ચુન્દ, અઞ્ઞં એકં સઙ્ઘમ્પિ સમનુપસ્સામિ એવંલાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તં યથરિવાયં, ચુન્દ, ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૬).

સ્વાયં ભગવતો ચ સઙ્ઘસ્સ ચ ઉપ્પન્નો લાભસક્કારો એકતો હુત્વા દ્વિન્નં મહાનદીનં ઉદકં વિય અપ્પમેય્યો અહોસિ, ભગવતો પન ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉપ્પન્નો લાભસક્કારો ધમ્મસ્સપિ ઉપ્પન્નોયેવ. ધમ્મધરાનઞ્હિ કતો સક્કારો ધમ્મસ્સ કતો નામ હોતિ. તેન વુત્તં ''**તિણ્ણં રતનાનં મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જી**''તિ.

વુત્તમત્થં પાળિયા નિદસ્સેન્તો ''**યથાહા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **સક્કતો**તિ સક્કારપ્પત્તો. યસ્સ હિ ચત્તારો પચ્ચયે સક્કત્વા સુઅભિસઙ્ખતે પણીતપણીતે ઉપનેતિ, સો સક્કતો. **ગરુકતો**તિ ગરુભાવહેતૂનં ઉત્તમગુણાનં મત્થકપ્પત્તિયા અનઞ્ઞસાધારણેન ગરુકારેન સબ્બદેવમનુસ્સેહિ પાસાણચ્છત્તં વિય ગરુકતો. યસ્મિઞ્હિ ગરુભાવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા પચ્ચયે દેન્તિ, સો ગરુકતો. **માનિતો**તિ સમ્માપટિપત્તિયા માનિતો મનેન પિયાયિતો. તાય હિ વિઞ્ઞૂનં મનાપતા. **પૂજિતો**તિ માનનાદિપૂજાય ચેવ ચતુપચ્ચયપૂજાય ચ પૂજિતો. યસ્સ હિ સબ્બમેતં પૂજનઞ્ચ કરોન્તિ, સો પૂજિતો. **અપચિતો**તિ નીચવુત્તિકરણેન અપચિતો. સત્થારઞ્હિ દિસ્વા મનુસ્સા હત્થિક્ખન્ધાદીહિ ઓતરન્તિ, મગ્ગં દેન્તિ, અંસકૂટતો સાટકં અપનેન્તિ. આસનતો વુટ્ઠહન્તિ, વન્દન્તીતિ એવં સો તેહિ અપચિતો નામ હોતિ.

અવણ્ણં પત્થરિત્વાતિ અવણ્ણં તત્થ તત્થ સંકિત્તનવસેન પત્થરિત્વા. **આવટ્ટનિમાયન્તિ** આવટ્ટેત્વા ગહણમાયં. આવટ્ટેતિ પુરિમાકારતો નિવત્તેતિ અત્તનો વસે વત્તેતિ એતાયાતિ આવટ્ટની, માયા, તં આવટ્ટનિમાયં **ઓસારેત્વા** પરિજપ્પેત્વાતિ અત્થો. **કોટિતો પટ્ઠાયા**તિ અન્તિમકોટિતો પટ્ઠાય. થદ્ધકાયેન ફરુસવાચાય તિણ્ણં રતનાનં અવણ્ણકથનં અનત્થાવહત્તા વિસસિઞ્ચનસદિસા હોતીતિ આહ ''**વિસં સિઞ્ચિત્વા**''તિ. **અઞ્ઞાતો**તિ આઞાતો. તેનાહ ''**ઞાતો**''તિઆદિ.

કાયઙ્ગન્તિ કાયમેવ અઙ્ગં, કાયસ્સ વા અઙ્ગં, સીસાદિ. **વાચઙ્ગન્તિ** ''હોતુ, સાધૂ''તિ એવમાદિવાચાય અવયવં. **એકકેના**તિ અસહાયેન. **ઇમસ્સ પનત્થસ્સા**તિ ''ચરિયં ચરણકાલે''તિઆદિના વુત્તસ્સ. **યતો યતો ગરુ ધુરન્તિ** યસ્મિં યસ્મિં ઠાને ધુરં ગરુ ભારિકં હોતિ, અઞ્ઞે બલિબદ્દા ઉક્ખિપિતું ન સક્કોન્તિ. **યતો ગમ્ભીરવત્તની**તિ વત્તન્તિ એત્થાતિ વત્તની, દુમ્મગ્ગસ્સેતં નામં, યસ્મિં ઠાને ઉદકચિક્ખલ્લમહન્તતાય વા વિસમચ્છિન્નતટભાવેન વા મગ્ગો ગમ્ભીરો હોતીતિ અત્થો. **તદાસ્સુ કણ્હં યુઞ્જેન્તી**તિ **અસ્સૂ**તિ નિપાતમત્તં, તદા કણ્હં યુઞ્જેન્તીતિ અત્થો. યદા ધુરઞ્ચ ગરુ હોતિ મગ્ગો ચ ગમ્ભીરો, તદા અઞ્ઞે બલિબદ્દે અપનેત્વા કણ્હમેવ યુઞ્જેન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **સ્વાસ્સુ તં વહતે ધુરન્તિ** એત્થપિ **અસ્સૂ**તિ નિપાતમત્તમેવ, સો તં ધુરં વહતીતિ અત્થો.

ગેહવેતનન્તિ ગેહે નિવુટ્ઠભાવહેતુ દાતબ્બં. **કાળકો નામ નામેના**તિ અઞ્જનવણ્ણો કિરેસ, તેનસ્સ ''કાળકો''તિ નામં અકંસુ. **કાળકં ઉપસઙ્કમિત્વા આહા**તિ કાળકો કિર એકદિવસં ચિન્તેસિ ''મય્હં માતા દુગ્ગતા મં પુત્તટ્ઠાને ઠપેત્વા દુક્ખેન પોસેતિ, યંનૂનાહં ભતિં કત્વા ઇમં દુગ્ગતભાવતો મોચેય્ય''ન્તિ. સો તતો પટ્ઠાય ભતિં ઉપધારેન્તો વિચરતિ. અથ તસ્મિં દિવસે ગામગોરૂપેહિ સદ્ધિં તત્થ સમીપે ચરતિ. સત્થવાહપુત્તોપિ ગોસુત્તવિત્તકો, સો ''અત્થિ નુ ખો એતેસં ગુન્નં અન્તરે સકટાનિ ઉત્તારેતું સમત્થો ઉસભાજાનીયો''તિ ઉપધારયમાનો બોધિસત્તં દિસ્વા ''અયં આજાનીયો સક્ખિસ્સતિ મય્હં સકટાનિ ઉત્તારેતુ''ન્તિ અઞ્ઞાસિ. તેન તં ઉપસઙ્કમિત્વા એવમાહ. **સો અઞ્ઞેસં... પે॰... ગેહમેવ અગમાસી**તિ તદા કિર ગામદારકા ''કિં નામેતં કાળકસ્સ ગલે''તિ તસ્સ સન્તિકં આગચ્છન્તિ. સો તે અનુબન્ધિત્વા દૂરતોવ પલાપેન્તો માતુ સન્તિકં ગતો. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

સાયન્હસમયન્તિ સાયન્હકાલે. ભુમ્મત્થે એતં ઉપયોગવચનં. ન હેત્થ અચ્ચન્તસંયોગો સમ્ભવતિ. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ એત્થ તેહિ તેહિ સદ્ધિવિહારિકઅન્તેવાસિકઉપાસકઉપાસિકાદિસત્તેહિ ચેવ રૂપારમ્મણાદિસઙ્ખારેહિ ચ પટિનિવત્તેત્વા અપસક્કિત્વા નિલીયનં વિવેચનં કાયચિત્તેહિ તતો વિવિત્તતાય પટિસલ્લાનં કાયવિવેકો, ચિત્તવિવેકો ચ. યો તતો દુવિધવિવેકતો વુટ્ઠિતો ભવઙ્ગપ્પત્તિયા સબ્રહ્મચારીહિ સમાગમેન ચ અપેતો. સો પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો નામ હોતિ. અયં પન યસ્મા પટિસલ્લાનાનં ઉત્તમતો ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાસિ, તસ્મા ''**ફલસમાપત્તિતો**''તિ વુત્તં. **કાયસક્ખિનો ભવિસ્સામા**તિ નામકાયેન દેસનાસમ્પટિચ્છનવસેન સક્ખિભૂતા ભવિસ્સામ. નનુ ચ ''પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી''તિ ઇદં કસ્મા વુત્તં. તિત્થિયા હિ ભગવતો પટિપક્ખા, તે કસ્મા તસ્સ આસનં પઞ્ઞાપેન્તીતિ આહ ''**તથાગતો હી**''તિઆદિ.

વિગ્ગાહિકકથન્તિ વિગ્ગાહસંવત્તનિકં સારમ્ભકથં. **આયાચેય્યાસી**તિ વચીભેદં કત્વા યાચેય્યાસિ. **પત્થેય્યાસી**તિ મનસા આસીસેય્યાસિ. **પિહેય્યાસી**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **નિત્તેજતં આપન્નો**તિ તેજહાનિયા નિત્તેજભાવં આપન્નો, નિત્તેજભૂતોતિ અત્થો. તતો એવ ભિક્ખુઆદયોપિ સમ્મુખા ઓલોકેતું અસમત્થતાય **પત્તક્ખન્ધો**, પતિતક્ખન્ધોતિ અત્થો. તેનાહ ''**ઓનતગીવો**''તિ. **દસ્સિતધમ્મેસૂ**તિ વુત્તધમ્મેસુ. વચનમત્તમેવ હિ તેસં, ન પન દસ્સનં તાદિસસ્સેવ ધમ્મસ્સ અભાવતો. ભગવતો એવ વા ''ઇમે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધા''તિ પરસ્સ વચનવસેન **દસ્સિતધમ્મેસુ**. **પટિચરિસ્સતી**તિ પટિચ્છાદનવસે ચરિસ્સતિ પવત્તિસ્સતિ, પટિચ્છાદનત્થો એવ વા **ચરતિ**-સદ્દો અનેકત્થત્તા ધાતૂનન્તિ આહ ''**પટિચ્છાદેસ્સતી**''તિ. **અઞ્ઞેન વા અઞ્ઞન્તિ** પન પટિચ્છાદનાકારદસ્સનન્તિ આહ ''**અઞ્ઞેન વા વચનેના**''તિઆદિ.

તત્થ **અઞ્ઞં વચનન્તિ** યં સમનુયુઞ્જન્તેન ભગવતા પરસ્સ દોસવિભાવનં વચનં વુત્તં, તં તતો અઞ્ઞેનેવ વચનેન પટિચ્છાદેતિ. ''આપત્તિં આપન્નોસી''તિ ચોદકેન વુત્તવચનં વિય ''કો આપન્નો, કિં આપન્નો, કિસ્મિં

આપન્નો, કં ભણથ, કિં ભણથા''તિઆદિવચનેન અઞ્ઞં આગન્તુકકથં આહરન્તો ''ત્વં ઇત્થન્નામં આપત્તિં આપન્નોસી''તિ પુટ્ઠો ''પાટલિપુત્તં ગતોમ્હી''તિ વત્વા પુન ''ન તવ પાટલિપુત્તગમનં પુચ્છામ, આપત્તિં પુચ્છામા''તિ વુત્તે તતો રાજગહં ગતોમ્હિ. રાજગહં વા યાહિ બ્રાહ્મણગેહં વા, આપત્તિં આપન્નોસીતિ. ''તત્થ મે સૂકરમંસં લદ્ધ''ન્તિઆદીનિ વદન્તો વિય સમનુયુઞ્જકેન વુત્તવચનતો અઞ્ઞં આગન્તુકકથં આહરન્તો અપનામેસ્સતિ, વિક્ખેપં ગમયિસ્સતિ. અપ્પતીતા હોન્તિ તેન અતુટ્ઠા અસોમનસ્સિકાતિ **અપચ્ચયો**, દોમનસ્સેતં અધિવચનં. નેવ અત્તનો, ન પરેસં હિતં અભિરાધયતીતિ **અનભિરદ્ધિ**, દોમનસ્સમેવ. તેનેવાહ "**અપચ્ચયેન દોમનસ્સં વુત્ત**"ન્તિ.

યસ્સ ખો પન તે અત્થાય ધમ્મો દેસિતોતિ એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દેન ચતુસચ્ચધમ્મો વુત્તોતિ આહ "**યસ્સ મગ્ગસ્સ વા ફલસ્સ વા અત્થાયા**"તિ. ચતુસચ્ચધમ્મો હિ મગ્ગફલાધિગમત્થાય દેસીયતિ. **ન નિગ્ગચ્છતી**તિ ન પવત્તેતિ. **નન્તિ** નં ધમ્મં. ઇદાનિ ''યસ્સ ખો પન તે અત્થાય ધમ્મો દેસિતો''તિ એત્થ ધમ્મ-સદ્દેન પટિપત્તિધમ્મો દસ્સિતો, ન પન ચતુસચ્ચધમ્મોતિ અધિપ્પાયેન અત્થવિકપ્પં દસ્સેન્તો "**અથ વા**"તિઆદિમાહ. **પઞ્ચ ધમ્મા**તિ ગમ્ભીરઞાણચરિયભૂતાનં ખન્ધાદીનં ઉગ્ગહસવનધારણપરિચયયોનિસોમનસિકારે સન્ધાયાહ. **તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાયા**તિ એત્થ **સમ્મા**સદ્દો ઉભયત્થાપિ યોજેતબ્બો ''સમ્મા તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાયા''તિ. યો હિ સમ્મા ધમ્મં પટિપજ્જતિ, તસ્સેવ સમ્મા દુક્ખક્ખયો હોતીતિ. યો પન વુત્તનયેન તક્કરો, તસ્સ નિય્યાનં અત્થતો ધમ્મસ્સેવ નિય્યાનન્તિ તપ્પટિક્ખેપેન "**સો ધમ્મો...પે॰... ન નિય્યાતિ ન નિગ્ગચ્છતી**"તિ આહ.

યદિ તિરચ્છાનસીહસ્સ નાદો સબ્બતિરચ્છાનએકચ્ચમનુસ્સામનુસ્સનાદતો સેટ્ઠત્તા સેટ્ઠનાદો, કિમઙ્ગં પન તથાગતસીહસ્સ નાદોતિ આહ "**સીહનાદન્તિ સેટ્ઠનાદ**"ન્તિ. યદિ વા તિરચ્છાનસીહનાદસ્સ સેટ્ઠનાદતા નિબ્ભયતાય અપ્પટિસત્તુતાય ઇચ્છિતા, તથાગતસીહનાદસ્સેવ અયમત્થો સાતિસયોતિ આહ "**અભીતનાદં અપ્પટિનાદ**"ન્તિ. ''અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૯; અ॰ નિ॰ ૧.૨૬૮-૨૭૧) હિ યો અત્થો વુત્તો, તસ્સ ભૂતતાય અયં નાદો **સેટ્ઠનાદો** નામ હોતિ ઉત્તમનાદો. ભૂતત્થો હિ ઉત્તમત્થોતિ. ઇમમત્થં પન વદન્તસ્સ ભગવતો અઞ્ઞતો ભયં વા આસઙ્કા વા નત્થીતિ **અભીતનાદો** નામ હોતિ. અભૂતઞ્હિ વદતો કુતોચિ ભયં વા આસઙ્કા વા સિયા, એવં પન વદન્તં ભગવન્તં કોચિ ઉટ્ઠહિત્વા પટિબાહિતું સમત્થો નામ નત્થીતિ અયં નાદો **અપ્પટિનાદો** નામ હોતિ.

સમન્તતો નિગ્ગણ્હનવસેન તોદનં વિજ્ઝનં **સન્નિતોદકં**, સમ્મા વા નિતુદન્તિ પીળેન્તિ એતેનાતિ **સન્નિતોદકં**. **વાચાયા**તિ ચ પચ્ચત્તે કરણવચનં. તેનાહ "**વચનપતોદેના**"તિ. **સઞ્જમ્ભરિમકંસૂ**તિ સમન્તતો સમ્ભરિતં અકંસુ, સબ્બે પરિબ્બાજકા વાચાતોદનેહિ તુદિંસૂતિ અત્થો. તેનાહ "**સમ્ભરિતં...પે॰... વિજ્ઝિંસૂ**"તિ. **સિઙ્ગાલકંયેવા**તિ સિઙ્ગાલમેવ, ''સેગાલકંયેવા''તિપિ પાઠો. **તસ્સેવા**તિ સિઙ્ગાલરવસ્સેવ. અથ વા **ભેરણ્ડકંયેવા**તિ ભેદણ્ડસકુણિસદિસંયેવાતિ અત્થો. ભેદણ્ડં નામ એકો પક્ખી દ્વિમુખો, તસ્સ કિર સદ્દો અતિવિય વિરૂપો અમનાપો. તેનાહ "**અપિચ ભિન્નસ્સરં અમનાપસદ્દં નદતી**"તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સરભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કેસમુત્તિસુત્તવણ્ણના

૬૬. પઞ્ચમે કેસમુત્તં નિવાસો એતેસન્તિ **કેસમુત્તિયા**તિ આહ “**કેસમુત્તનિગમવાસિનો**”તિ. **અટ્ઠવિધપાનકાની**તિ અમ્બપાનાદિઅટ્ઠવિધાનિ પાનાનિ.

‘‘મા અનુસ્સવેના’’તિઆદીસુ પન એકો દહરકાલતો પટ્ઠાય એવં અનુસ્સવો અત્થિ, એવં ચિરકાલકતાય અનુસ્સુતિયા લબ્ભમાનં કથમિદં અઞ્ઞથા સિયા, તસ્મા ભૂતમેતન્તિ અનુસ્સવેન ગણ્હાતિ, તથા ગહણં પટિક્ખિપન્તો “**મા અનુસ્સવેના**”તિ આહ. અનુ અનુ સવનં **અનુસ્સવો**. અપરો ‘‘અમ્હાકં પિતુપિતામહાદિવુદ્ધાનં ઉપદેસપરમ્પરાય ઇદમાભતં, એવં પરમ્પરાભતકથં નામ ન અઞ્ઞથા સિયા, તસ્મા ભૂતમેત’’ન્તિ ગણ્હાતિ, તં પટિક્ખિપન્તો “**મા પરમ્પરાયા**”તિ આહ. એકો કેનચિ કિસ્મિઞ્ચિ વુત્તમત્તે ‘‘એવં કિર એત’’ન્તિ ગણ્હાતિ, તં નિસેધેન્તો “**મા ઇતિકિરાયા**”તિ આહ. પિટકં ગન્થો સમ્પદીયતિ એતસ્સાતિ પિટકસમ્પદાનં, ગન્થસ્સ ઉગ્ગણ્હનકો. તેન પિટકઉગ્ગણ્હનકભાવેન એકચ્ચો તાદિસં ગન્થં પગુણં કત્વા તેન તં સમેન્તં સમેતિ, તસ્મા ‘‘ભૂતમેત’’ન્તિ ગણ્હાતિ, તં સન્ધાયેસ પટિક્ખેપો “**મા પિટકસમ્પદાનેના**”તિ, અત્તનો ઉગ્ગહગન્થસમ્પત્તિયા મા ગણ્હિત્થાતિ વુત્તં હોતિ. **સમેત**ન્તિ સંગતં.

કોચિ કઞ્ચિ વિતક્કેન્તો ‘‘એવમેવ તેન ભવિતબ્બ’’ન્તિ કેવલં અત્તનો સઙ્કપ્પવસેન ‘‘ભૂતમિદ’’ન્તિ ગણ્હાતિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં “**મા તક્કહેતૂ**”તિ. અઞ્ઞો ‘‘ઇમાય યુત્તિયા ભૂતમિદ’’ન્તિ કેવલં અનુમાનતો નયગ્ગાહેન ગણ્હાતિ, તં પટિક્ખિપન્તો “**મા નયહેતૂ**”તિ આહ. કસ્સચિ ‘‘એવમેતં સિયા’’તિ પરિકપ્પેન્તસ્સ એકં કારણં ઉપટ્ઠાતિ, સો ‘‘અત્થેત’’ન્તિ અત્તનો પરિકપ્પિતાકારેન ગણ્હાતિ, તં પટિસેધેન્તો “**મા આકારપરિવિતક્કેના**”તિ આહ. અપરસ્સ ચિન્તયતો યથાપરિકપ્પિતં કઞ્ચિ અત્થં ‘‘એવમેતં ન અઞ્ઞથા’’તિ અભિનિવિસન્તસ્સ એકા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ. યા યસ્સ તં કારણં નિજ્ઝાયન્તસ્સ પચ્ચક્ખં વિય નિરૂપેત્વા ચિન્તેન્તસ્સ ખમતિ. સો ‘‘અત્થેત’’ન્તિ દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા ગણ્હાતિ, તં સન્ધાયાહ “**મા દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા**”તિ.

અકુસલવેરસ્સાતિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવિધં વેરં સન્ધાય વદતિ. કોધો નામ ચેતસો દુક્ખન્તિ આહ “**કોધચિત્તસ્સ અભાવેના**”તિ. **કિલેસસ્સા**તિ ચિત્તં વિબાધેન્તસ્સ ઉપતાપેન્તસ્સ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાદિકિલેસસ્સ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

કેસમુત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સાળ્હસુત્તવણ્ણના

૬૭. છટ્ઠે પાતો અસિતબ્બભોજનં પાતરાસં, ભુત્તં પાતરાસં એતેસન્તિ **ભુત્તપાતરાસા. દાસા** નામ અન્તોજાતા વા ધનક્કીતા વા કરમરાનીતા વા સયં વા દાસબ્યં ઉપગતા. ભત્તવેતનભતા **કમ્મકારા** નામ.

નિચ્છાતોતિ એત્થ છાતં વુચ્ચતિ તણ્હા જિઘચ્છાહેતુતાય, સા અસ્સ નત્થીતિ નિચ્છાતો. તેનાહ “**નિત્તણ્હો**”તિ. **અબ્ભન્તરે સન્તાપકરાનં કિલેસાન**ન્તિ અત્તનો સન્તાને દરથપરિળાહજનનેન સન્તાપનકિલેસાનં. અન્તોતાપનકિલેસાનં અભાવા સીતો સીતલો ભૂતો જાતોતિ **સીતિભૂતો**. તેનાહ “**સીતલીભૂતો**”તિ. મગ્ગફલનિબ્બાનસુખાનિ વા પટિસંવેદેતીતિ **સુખપ્પટિસંવેદી**. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સાળ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કથાવત્થુસુત્તવણ્ણના

૬૮. સત્તમે **કથાવત્થૂની**તિ કથાય પવત્તિટ્ઠાનાનિ. યસ્મા તેહિ વિના કથા ન પવત્તતિ, તસ્મા ‘‘**કથાકારણાની**’’તિ વુત્તં. અતતિ સતતિ સતતં ગચ્છતિ પવત્તતીતિ **અદ્ધા**, કાલોતિ આહ ‘‘**અતીતમદ્ધાનં નામ કાલોપિ વત્તતી**’’તિ. ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય હિ પરમત્થતો અવિજ્જમાનોપિ કાલો તસ્સેવ ધમ્મસ્સ પવત્તિઅવત્થાવિસેસં ઉપાદાય તેનેવ વોહારેન અતીતોતિઆદિના વોહરીયતિ, અતીતાદિભેદો ચ નામાયં નિપ્પરિયાયતો ધમ્માનંયેવ હોતિ, ન કાલસ્સાતિ આહ ‘‘**ખન્ધાપિ વત્તન્તી**’’તિ. યથાવુત્તમત્થં ઇતરેસુ દ્વીસુ અતિદિસતિ ‘‘**અનાગતપચ્ચુપ્પન્નેસુપિ એસેવ નયો**’’તિ. **અતીતમદ્ધાનન્તિ**આદીસુ ચ દ્વે પરિયાયા સુત્તન્તપરિયાયો, અભિધમ્મપરિયાયો ચ. સુત્તન્તપરિયાયેન પટિસન્ધિતો પુબ્બે અતીતો અદ્ધા નામ, ચુતિતો પચ્છા અનાગતો અદ્ધા નામ, સહ ચુતિપટિસન્ધીતિ તદન્તરં પચ્ચુપ્પન્નો અદ્ધા નામ. અભિધમ્મપરિયાયેન તીસુ ખણેસુ ઉપ્પાદતો પુબ્બે અતીતો અદ્ધા નામ, ઉપ્પાદતો ઉદ્ધં અનાગતો અદ્ધા નામ, ખણત્તયં પચ્ચુપ્પન્નો અદ્ધા નામ. તત્થાયં સુત્તન્તદેસનાતિ સુત્તન્તપરિયાયેનેવ અતીતાદિવિસયં કથં દસ્સેન્તો ‘‘**અતીતે કસ્સપો નામા**’’તિઆદિમાહ.

એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બો વિસ્સજ્જેતબ્બોતિ **એકંસબ્યાકરણીયો**. ‘‘ચક્ખુ અનિચ્ચ’’ન્તિ પઞ્હે ઉત્તરપદાવધારણં સન્ધાય ‘‘**એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બ**’’ન્તિ વુત્તં નિચ્ચતાય લેસસ્સપિ તત્થ અભાવતો, પુરિમપદાવધારણે પન વિભજ્જબ્યાકરણીયતાય. તેનાહ ‘‘**અનિચ્ચં નામ ચક્ખૂતિ પુટ્ઠેન પના**’’તિઆદિ. ચક્ખુસોતે વિસેસત્થસામઞ્ઞત્થાનં અસાધારણભાવતો દ્વિન્નં તેસં સદિસચોદના પટિચ્છન્નમુખેનેવ બ્યાકરણીયા પટિક્ખેપવસેન અનુઞ્ઞાતવસેન ચ વિસ્સજ્જિતબ્બતોતિ આહ ‘‘**યથા ચક્ખુ, તથા સોતં…પે॰… અયં પટિપુચ્છાબ્યાકરણીયો પઞ્હો**’’તિ. **તં જીવં તં સરીરન્તિ** જીવસરીરાનં અનઞ્ઞતાપઞ્હે યસ્સ યેન અનઞ્ઞતા ચોદિતા, સો એવ પરમત્થતો નુપલબ્ભતીતિ ચ ઝાનત્તયસ્સ મેત્તેય્યતાકિત્તનસદિસોતિ અબ્યાકાતબ્બતાય **ઠપનીયો** વુત્તો. એવરૂપો હિ પઞ્હો તિધા અવિસ્સજ્જનીયત્તા બ્યાકરણં અકત્વા ઠપેતબ્બો.

તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **ઠાનં**, કારણન્તિ આહ ‘‘**કારણાકારણે**’’તિ. **યુત્તેન કારણેના**તિ અનુરૂપેન કારણેન. **પહોતી**તિ નિગ્ગણ્હિતું સમત્થો હોતિ. **સસ્સતવાદિભાવમેવ દીપેતી**તિ અત્તના ગહિતે ઉચ્છેદવાદે દોસં દિસ્વા અત્તનોપિ સસ્સતવાદિભાવમેવ દીપેતિ. **પુગ્ગલવાદિમ્હી**તિ ઇમિના વચ્છકુત્તિયવાદિં દસ્સેતિ. પઞ્હં પુચ્છન્તેહિ પટિપજ્જિતબ્બા પટિપદા પઞ્હપુચ્છનકાનં વત્તં.

પટિચરતીતિ પટિચ્છાદનવસેન ચરતિ પવત્તતિ. પટિચ્છાદનત્થો એવ વા ચરતિસદ્દો અનેકત્થત્તા ધાતૂનન્તિ આહ ‘‘**પટિચ્છાદેતી**’’તિ. **અઞ્ઞેનઞ્ઞન્તિ** પન પટિચ્છાદનાકારદસ્સનન્તિ આહ ‘‘**અઞ્ઞેન વચનેના**’’તિઆદિ. તત્થ **અઞ્ઞેન વચનેના**તિ યં ચોદકેન ચુદિતકસ્સ દોસવિભાવનં વચનં વુત્તં, તં તતો અઞ્ઞેન વચનેન પટિચ્છાદેતિ. યો હિ ‘‘આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ વુત્તે ‘‘કો આપન્નો, કિં આપન્નો, કિસ્મિં આપન્નો, કં ભણથ, કિં ભણથા’’તિ વદતિ. ‘‘એવરૂપં કિઞ્ચિ તયા દિટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તે ‘‘ન સુણામી’’તિ સોતં વા ઉપનેતિ, અયં અઞ્ઞેનઞ્ઞં પટિચરતિ નામ. ‘‘કો આપન્નો’’તિઆદિના હિ ચોદનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ વિક્ખેપાપજ્જનં અઞ્ઞેનઞ્ઞં પટિચરણં, બહિદ્ધા કથાપનામનં વિસ્સજ્જેત્વાતિ અયમેતેસં વિસેસો. તેનેવાહ ‘‘**આગન્તુકકથં ઓતારેન્તો**’’તિઆદિ. તત્થ **અપનામેતી**તિ વિક્ખેપેતિ. **તત્રા**તિ તસ્મિં બહિદ્ધાકથાય અપનામને.

ઉપનિસીદતિ ફલં એત્થાતિ કારણં ઉપનિસા, ઉપેચ્ચ નિસ્સયતીતિ વા ઉપનિસા, સહ ઉપનિસાયાતિ **સઉપનિસો**તિ આહ ''**સઉપનિસ્સયો સપચ્ચયો**''તિ.

ઓહિતસોતોતિ અનઞ્ઞવિહિતત્તા ધમ્મસ્સવનાય અપનામિતસોતો. તતો એવ તદત્થં **ઠપિતસોતો**. **કુસલધમ્મ**ન્તિ અરિયમગ્ગો અધિપ્પેતોતિ આહ ''**અરિયમગ્ગ**''ન્તિ.

કથાવત્થુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અઞ્ઞતિત્થિયસુત્તવણ્ણના

૬૮. અટ્ઠમે ભગવા મૂલં કારણં એતેસં યાથાવતો અધિગમાયાતિ **ભગવંમૂલકા**. તેનાહ ''ભગવન્તઞ્હિ નિસ્સાય મયં ઇમે ધમ્મે આજાનામ પટિવિજ્ઝામા''તિ. **અમ્હાકં ધમ્મા**તિ તેહિ અત્તના અધિગન્તબ્બતાય વુત્તં. સેવિતબ્બાસેવિતબ્બાનઞ્હિ યાથાવતો અધિગમઞ્ઞાણાનિ અધિગચ્છનકસમ્બન્ધીનિ, તાનિ ચ સમ્માસમ્બુદ્ધમૂલકાનિ અનઞ્ઞવિસયત્તા. તેનાહ ''**પુબ્બે કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધેના**''તિઆદિ. **ઇમે ધમ્મા**તિ ઇમે ઞાણધમ્મા. **આજાનામા**તિ અભિમુખં પચ્ચક્ખતો જાનામ. **પટિવિજ્ઝામા**તિ તસ્સેવ વેવચનં, અધિગચ્છામાતિ અત્થો. ભગવા નેતા એતેસન્તિ **ભગવંનેત્તિકા**. **નેતા**તિ સેવિતબ્બધમ્મે વેનેય્યસન્તાનં પાપેતા. **વિનેતા**તિ અસેવિતબ્બધમ્મે વેનેય્યસન્તાનતો અપનેતા. તદઙ્ગવિનયાદિવસેન વા **વિનેતા**. અથ વા યથા અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો હોતિ, એવં વિસેસતો **નેતા**. **અનુનેતા**તિ ''ઇમે ધમ્મા સેવિતબ્બા, ઇમે ન સેવિતબ્બા''તિ ઉભયસમ્પાપનાપનયનત્થં પઞ્ઞાપેતા. તેનાહ ''**યથાસભાવતો**''તિઆદિ.

પટિસરન્તિ એત્થાતિ પટિસરણં, ભગવા પટિસરણં એતેસન્તિ **ભગવંપટિસરણા**. આપાથં ઉપગચ્છન્તા હિ ભગવા પટિસરણં સમોસરણટ્ઠાનં. તેનાહ ''**ચતુભૂમકધમ્મા**''તિઆદિ. પટિસરતિ સભાવસમ્પટિવેધવસેન પચ્ચેકં ઉપગચ્છતીતિ વા પટિસરણં, ભગવા પટિસરણં એતેસન્તિ **ભગવંપટિસરણા**. પટિસરતિ પટિવિજ્ઝતીતિ વા પટિસરણં, તસ્મા પટિવિજ્ઝનવસેન ભગવા પટિસરણં એતેસન્તિ **ભગવંપટિસરણા**. તેનાહ ''**અપિચા**''તિઆદિ. **પટિવેધવસેના**તિ પટિવિજ્ઝિતબ્બતાવસેન. અસતિપિ મુખે અત્થતો એવં વદન્તો વિય હોતીતિ આહ ''**ફસ્સો આગચ્છતિ અહં ભગવા કિન્નામો**''તિ. ફસ્સો ઞાણસ્સ આપાથં આગચ્છન્તોયેવ હિ અત્તનો ''અહં કિન્નામો''તિ નામં પુચ્છન્તો વિય, ભગવા ચસ્સ નામં કરોન્તો વિય હોતિ.

પટિભાતૂતિ એત્થ પટિસદ્દાપેક્ખાય ''ભગવન્ત''ન્તિ ઉપયોગવચનં, અત્થો પન સામિવચનવસેનેવ વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો આહ ''**ભગવતો**''તિ. **પટિભાતૂ**તિ ચ ભાગો હોતુ. ભગવતો હિ એસ ભાગો, યદિદં ધમ્મસ્સ દેસના, અમ્હાકં પન ભાગો સવનન્તિ અધિપ્પાયો. એવઞ્હિ સદ્દલક્ખણેન સમેતિ. કેચિ પન **પટિભાતૂ**તિ પદસ્સ દિસ્સતૂતિ અત્થં વદન્તિ, ઞાણેન દિસ્સતુ, દેસીયતૂતિ વા અત્થો. **ઉપટ્ઠાતૂ**તિ ઞાણસ્સ પચ્ચુપતિટ્ઠતુ. પાળિયં **કો અધિપ્પયાસો**તિ એત્થ કો અધિકપ્પયોગોતિ અત્થો.

લોકવજ્જવસેનાતિ લોકિયજનેહિ પકતિયા ગરહિતબ્બવજ્જવસેન. **વિપાકવજ્જવસેના**તિ વિપાકસ્સ અપાયસંવત્તનિકવજ્જવસેન. **કથ**ન્તિઆદિના ઉભયવજ્જવસેનપિ અપ્પસાવજ્જતાય વિસયં દસ્સેતિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અઞ્ઞતિત્થિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અકુસલમૂલસુત્તવણ્ણના

૭૦. નવમે લુબ્ભતીતિ **લોભો**. દુસ્સતીતિ **દોસો**. મુય્હતીતિ **મોહો**. લોભાદીનિ પનેતાનિ અસહજાતાનં પાણાતિપાતાદીનં કેસઞ્ચિ અકુસલાનં ઉપનિસ્સયપચ્ચયટ્ઠેન, સહજાતાનં અદિન્નાદાનાદીનં કેસઞ્ચિ સમ્પયુત્તા હુત્વા ઉપ્પાદકટ્ઠેન, સયઞ્ચ અકુસલાનીતિ સાવજ્જદુક્ખવિપાકટ્ઠેનાતિ આહ **''અકુસલાનં મૂલાનિ, અકુસલાનિ ચ તાનિ મૂલાની''**તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ''રત્તો ખો, આવુસો, રાગેન અભિભૂતો પરિયાદિન્નચિત્તો પાણમ્પિ હનતી''તિઆદિ. **યદપી**તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ **''યોપિ, ભિક્ખવે, લોભો''**તિ. **તદપી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયોતિ આહ **''સોપિ અકુસલમૂલ''**ન્તિ. વિનાપિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન અત્થયોજનં દસ્સેન્તો **''અકુસલમૂલં વા''**તિઆદિમાહ. **સબ્બત્થા**તિ ''યદપિ, ભિક્ખવે, દોસો, તદપિ અકુસલમૂલ''ન્તિઆદીસુ. **અભિસઙ્ખરોતી**તિ એત્થ **આયૂહતી**તિ અત્થં વત્વા તઞ્ચ આયૂહનં પચ્ચયસમવાયસિદ્ધિતો સમ્પિણ્ડનં રાસિકરણં વિય હોતીતિ આહ **''સમ્પિણ્ડેતિ રાસિં કરોતી''**તિ.

પાળિયં ''વધેના''તિઆદીસુ **વધેના**તિ મારણેન વા પોથનેન વા. **વધ**સદ્દો હિ હિંસનત્થો વિહેઠનત્થો ચ હોતિ. **બન્ધનેના**તિ અદ્દુબન્ધનાદિના. **જાનિયા**તિ ધનજાનિયા, ''સતં ગણ્હથ, સહસ્સં ગણ્હથા''તિ એવં પવત્તિતદણ્ડેનાતિ અત્થો. **ગરહાયા**તિ પઞ્ચસિખમુણ્ડકકરણં, ગોમયસિઞ્ચનં, ગીવાય કુરણ્ડકબન્ધનન્તિ એવમાદીનિ કત્વા ગરહપાપનેન. તત્થ **પઞ્ચસિખમુણ્ડકકરણં** નામ કાકપક્ખકરણં. **ગોમયસિઞ્ચનં** સીસેન કણોદકાવસેચનં. **કુરણ્ડકબન્ધનં** ગદ્દુલબન્ધનં.

કાલસ્મિં ન વદતીતિ યુત્તકાલે ન વદતિ, વત્તબ્બકાલસ્સ પુબ્બે વા પચ્છા વા અયુત્તકાલે વત્તા હોતિ. **અભૂતવાદી**તિ યં નત્થિ, તસ્સ વત્તા. તેનાહ **''ભૂતં ન વદતી''**તિ. **અત્થં ન વદતી**તિ કારણં ન વદતિ, અકારણનિસ્સિતં નિપ્ફલં વત્તા હોતિ. **ધમ્મં ન વદતી**તિ સભાવં ન વદતિ, અસભાવં વત્તા અયથાવાદીતિ અત્થો. **વિનયં ન વદતી**તિ સંવરવિનયં ન વદતિ, ન સંવરવિનયપ્પટિસંયુત્તસ્સ વત્તા હોતિ, અત્તનો સુણન્તસ્સ ચ ન સંવરવિનયાવહસ્સ વત્તાતિ અત્થો.

અતચ્છન્તિ અભૂતત્થં. તેનાહ **''ઇતરં તસ્સેવ વેવચન''**ન્તિ. અથ વા **અભૂત**ન્તિ અસન્તં અવિજ્જમાનં. **અતચ્છ**ન્તિ અતથાકારં.

પુઞ્ઞકમ્મતો એતિ ઉપ્પજ્જતીતિ અયો, વડ્ઢિ. તપ્પટિક્ખેપેન **અનયો**, અવડ્ઢીતિ આહ **''અનયં આપજ્જતીતિ અવડ્ઢિં આપજ્જતી''**તિ. **માલુવાસિપાટિકા** નામ દીઘસણ્ઠાનં માલુવાપક્કં , માલુવાફલપોટ્ઠલિકાતિ અત્થો . **ફલિતાયા**તિ આતપેન સુસ્સિત્વા ભિન્નાય. **વટરુક્ખાદીનં મૂલે**તિ વટરુક્ખાદીનં સમીપે. **સકભાવેન સણ્ઠાતું ન સક્કોન્તી**તિ કસ્મા ન સક્કોન્તિ? ભવનવિનાસભયા. રુક્ખમૂલે પતિતમાલુવાબીજતો હિ લતા ઉપ્પજ્જિત્વા રુક્ખં અભિરુહતિ. સા મહાપત્તા ચેવ બહુપત્તા ચ મહાકોલિરપત્તસણ્ઠાનેહિ તતો ચ મહન્તતરેહિ સાખાવિટપન્તરેહિ પત્તેહિ સમન્નાગતા. અથ નં રુક્ખં મૂલતો પટ્ઠાય વિનન્ધમાના સબ્બવિટપાનિ સઞ્છાદેત્વા મહન્તં ભારં જનેત્વા તિટ્ઠતિ, સા વાતે વાયન્તે દેવે વા વસ્સન્તે ઓઘનહેટ્ઠાગતા ઓલમ્બનહેતુભૂતં ઘનભાવં જનેત્વા તસ્સ રુક્ખસ્સ સબ્બસાખં ભિજ્જતિ, ભૂમિયં નિપાતેતિ. તતો તસ્મિં રુક્ખે પતિટ્ઠિતવિમાનં ભિજ્જતિ વિનસ્સતિ. ઇતિ તા દેવતાયો ભવનવિનાસભયા સકભાવેન સણ્ઠાતું ન સક્કોન્તિ. એત્થ ચ યં સાખટ્ઠકવિમાનં હોતિ, તં સાખાસુ ભિજ્જમાનાસુ

તત્થ તત્થેવ ભિજ્જિત્વા સબ્બસાખાસુ ભિન્નાસુ સબ્બં ભિજ્જતિ, રુક્ખટ્ઠકવિમાનં પન યાવ રુક્ખસ્સ મૂલમત્તમ્પિ તિટ્ઠતિ, તાવ ન નસ્સતીતિ વેદિતબ્બં. **તત્થ તત્થ પલુજ્જિત્વા**તિ તત્થ તત્થ ભિજ્જિત્વા. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અકુસલમૂલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપોસથસુત્તવણ્ણના

૭૧. દસમે **તદહૂ**તિ એત્થ તસ્મિં અહનીતિ અત્થોતિ આહ "**તસ્મિં અહુ ઉપોસથે**"તિ. ઉપવસન્તિ એત્થાતિ **ઉપોસથો**, ઉપોસથદિવસો. **ઉપવસન્તી**તિ ચ સીલેન વા અનસનેન વા ખીરસાયનાદિવિધિના વા ઉપેતા હુત્વા વસન્તીતિ અત્થો. ઉપોસથદિવસે હિ સાસનિકા સીલેન, બાહિરકા સબ્બસો આહારસ્સ અભુઞ્જનેન ખીરસાયનમધુસાયનાદિવિધિના વા ઉપેતા હુત્વા વિહરન્તિ. સો પનેસ ઉપોસથદિવસો અટ્ઠમિચાતુદ્દસિપન્નરસિભેદેન તિવિધો, તસ્મા સેસદ્વયનિવારણત્થં "**પન્નરસિકઉપોસથદિવસે**"તિ વુત્તં. **વવસ્સગ્ગત્થે**તિ વચસાયત્થે. **દિવસ**સદ્દો દિવાસદ્દો વિય દિવસપરિયાયો, તસ્સ વિસેસનભાવેન વુચ્ચમાનો દિવાસદ્દો સવિસેસેન દીપેતીતિ આહ "**દિવસસ્સ દિવા , મજ્ઝન્હિકે કાલેતિ અત્થો**"તિ. **પટિચ્છાપેત્વા**તિ સમ્પટિચ્છનં કારેત્વા. **વિપાકફલેના**તિ સદિસફલેન. **ન મહપ્ફલો** હોતિ મનોદુચ્ચરિતદુસ્સીલ્યેન ઉપક્કિલિટ્ઠભાવતો. **વિપાકાનિસંસેના**તિ ઉદ્રયફલેન. **વિપાકોભાસેના**તિ પટિપક્ખવિગમજનિતેન સભાવસઙ્ખાતેન વિપાકોભાસેન. **ન મહાઓભાસો** અપરિસુદ્ધભાવતો. **વિપાકવિપ્ફારસ્સા**તિ વિપાકવેપુલ્લસ્સ.

નાહં ક્વચનીતિઆદિવચનસ્સ મિચ્છાભિનિવેસવસેન પવત્તત્તા ''ઇદં તસ્સ મુસાવાદસ્મિં વદામી''તિ પાળિયં વુત્તં, ચતુકોટિકસુઞ્ઞતાદસ્સનવસેન પવત્તં પન અરિયદસ્સનમેવાતિ ન તત્થ મુસાવાદો. વુત્તઞ્હેતં –

> ''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ 'નાહં ક્વચનિ, કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિં, ન ચ મમ ક્વચનિ, કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનતત્થી'''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૦).

એત્થ હિ ચતુકોટિકસુઞ્ઞતા કથિતા. કથં? અરિયો (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૬૦; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૭૦) હિ **નાહં ક્વચની**તિ ક્વચિ અત્તાનં ન પસ્સતિ, **કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિ**ન્તિ અત્તનો અત્તાનં કસ્સચિ પરસ્સ કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતિ, ભાતિટ્ઠાને ભાતરં, સહાયટ્ઠાને સહાયં, પરિક્ખારટ્ઠાને પરિક્ખારં મઞ્ઞિત્વા ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતીતિ અત્થો. **ન ચ મમ ક્વચની**તિ એત્થ **મમ**-સદ્દં તાવ ઠપેત્વા ક્વચનિ પરસ્સ ચ અત્તાનં ક્વચિ ન પસ્સતીતિ અયમત્થો. ઇદાનિ મમ-સદ્દં આહરિત્વા "**મમ કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનતત્થી**"તિ સો પરસ્સ અત્તાનં ''મમ કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનભાવેન અત્થી''તિ ન પસ્સતિ, અત્તનો ભાતિકટ્ઠાને ભાતરં, સહાયટ્ઠાને સહાયં, પરિક્ખારટ્ઠાને પરિક્ખારન્તિ કિસ્મિઞ્ચિ ઠાને પરસ્સ અત્તાનં ઇમિના કિઞ્ચનભાવેન ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતીતિ અત્થો. એવમયં યસ્મા નેવ કત્થચિ અત્તાનં પસ્સતિ, ન તં પરસ્સ કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ. ન કત્થચિ પરસ્સ અત્તાનં પસ્સતિ, ન પરસ્સ અત્તાનં અત્તનો કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ, તસ્મા અયં સુઞ્ઞતા ચતુકોટિકાતિ વેદિતબ્બા.

યસ્મા પન મિચ્છાદિટ્ઠિકાનં યાથાવદસ્સનસ્સ અસમ્ભવતો યથાવુત્તચતુકોટિકસુઞ્ઞતાદસ્સનં ન સમ્ભવતિ, તસ્મા ''નત્થિ માતા, નત્થિ પિતા''તિઆદિવચનં (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧) વિય મિચ્છાગાહવસેન ''નાહં

ક્વચની''તિઆદિ વુત્તન્તિ યુત્તો ચેત્થ મુસાવાદસમ્ભવો. **કત્થચી**તિ ઠાને, કાલે વા. અથ ''નિપ્ફલો''તિ કસ્મા વુત્તં. ''ન મહપ્ફલો''તિ સદ્દેન હિ મહપ્ફલાભાવોવ જોતિતો, ન પન સબ્બથા ફલાભાવોતિ આહ **''બ્યઞ્જનમેવ હિ એત્થ સાવસેસ''**ન્તિઆદિ. **સેસપદેસુપી**તિ ''ન મહાનિસંસો''તિઆદીસુપિ.

અટ્ઠહિ કારણેહીતિ –

> ''અથ ખો, ભન્તે, સક્કો દેવાનમિન્દો દેવાનં તાવતિંસાનં ભગવતો અટ્ઠ યથાભુચ્ચે વણ્ણે પયિરુદાહાસિ – 'તં કિં મઞ્ઞન્તિ, ભોન્તો દેવા તાવતિંસા, યાવઞ્ચ સો ભગવા બહુજનહિતાય પટિપન્નો બહુજનસુખાય લોકાનુકમ્પાય અત્થાય હિતાય સુખાય દેવમનુસ્સાનં, એવં બહુજનહિતાય પટિપન્નં બહુજનસુખાય લોકાનુકમ્પાય અત્થાય હિતાય સુખાય દેવમનુસ્સાનં ઇમિનાપઙ્ગેન સમન્નાગતં સત્થારં નેવ અતીતંસે સમનુપસ્સામિ, ન પનેતરહિ અઞ્ઞત્ર તેન ભગવતા''તિ –

આદિના **મહાગોવિન્દસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૨.૨૯૬) વિત્થારિતેહિ બહુજનહિતાય પટિપન્નાદીહિ બુદ્ધાનુભાવદીપકેહિ અટ્ઠહિ કારણેહિ. અથ ''નવહિ કારણેહી''તિ અવત્વા ''અટ્ઠહિ કારણેહી''તિ કસ્મા વુત્તન્તિ આહ **''એત્થ હિ...પે॰... સબ્બે લોકિયલોકુત્તરા બુદ્ધગુણા સઙ્ગહિતા''**તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇમસ્મિં સુત્તે ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિ ઇમિના વચનેન અવિસેસતો સબ્બેપિ લોકિયલોકુત્તરા બુદ્ધગુણા દીપિતા, તસ્મા તેન દીપિતગુણે સન્ધાય ''અટ્ઠહિ કારણેહી''તિ વુત્તન્તિ. **અરહન્તિઆદીહિ પાટિયેક્કગુણાવ નિદ્દિટ્ઠા**તિ અરહન્તિઆદીહિ એકેકેહિ પદેહિ એકેકે ગુણાવ નિદ્દિટ્ઠાતિ અત્થો.

સહતન્તિકન્તિ પાળિધમ્મસહિતં. **પુરિમનયેનેવ યોજના કાતબ્બા**તિ ''કિલિટ્ઠસ્મિઞ્હિ કાયે પસાધનં પસાધેત્વા નક્ખત્તં કીળમાના ન સોભન્તી''તિઆદિના નયેન યોજના કાતબ્બાતિ અત્થો.

સઙ્ઘસ્સ અનુસ્સરણં નામ તસ્સ ગુણાનુસ્સરણમેવાતિ આહ **''અટ્ઠન્નં અરિયપુગ્ગલાનં ગુણે અનુસ્સરતી''**તિ. **દ્વે તયો વારે ગાહાપિતં ઉસુમ**ન્તિ દ્વે તયો વારે ઉદ્ધનં આરોપેત્વા સેદનવસેન ગાહાપિતં ઉસુમં. **પુરિમનયેનેવ યોજના કાતબ્બા**તિ ''કિલિટ્ઠસ્મિઞ્હિ વત્થે પસાધનં પસાધેત્વા નક્ખત્તં કીળમાના ન સોભન્તી''તિઆદિના નયેન યોજના કાતબ્બા.

પહીનકાલતો પટ્ઠાય...પે॰... વિરતાવાતિ એતેન પહાનહેતુકા ઇધાધિપ્પેતા વિરતીતિ દસ્સેતિ. કમ્મક્ખયકરઞાણેન હિ પાણાતિપાતદુસ્સીલ્યસ્સ પહીનત્તા અરહન્તો અચ્ચન્તમેવ તતો પટિવિરતાતિ વુચ્ચતિ સમુચ્છેદવસેન પહાનવિરતીનં અધિપ્પેતત્તા. કિઞ્ચાપિ પહાનવિરમણાનં પુરિમપચ્છિમકાલતા નત્થિ, મગ્ગધમ્માનં પન સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં સમ્માવાચાદીનઞ્ચ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવે અપેક્ખિતે સહજાતાનમ્પિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવેન ગહણં પુરિમપચ્છિમભાવેનેવ હોતીતિ, ગહણપ્પવત્તિઆકારવસેન પચ્ચયભૂતેસુ સમ્માદિટ્ઠિઆદીસુ પહાયકધમ્મેસુ પહાનકિરિયાય પુરિમકાલવોહારો, પચ્ચયુપ્પન્નાસુ ચ વિરતીસુ વિરમણકિરિયાય અપરકાલવોહારો ચ હોતીતિ પહાનં વા સમુચ્છેદવસેન, વિરતિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન યોજેતબ્બા.

અથ વા પાણો અતિપાતીયતિ એતેનાતિ **પાણાતિપાતો**, પાણઘાતહેતુભૂતો ધમ્મસમૂહો. કો પન સો? અહિરિકાનોત્તપ્પદોસમોહવિહિંસાદયો કિલેસા. તે હિ અરહન્તો અરિયમગ્ગેન પહાય સમુગ્ઘાતેત્વા પાણાતિપાતદુસ્સીલ્યતો અચ્ચન્તમેવ પટિવિરતાતિ વુચ્ચન્તિ, કિલેસેસુ પહીનેસુ કિલેસનિમિત્તસ્સ કમ્મસ્સ

અનુપ્પજ્જનતો. **અદિન્નાદાનં પહાયા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **વિરતાવા**તિ અવધારણેન તસ્સા વિરતિયા કાલાદિવસેન અપરિયન્તતં દસ્સેતિ. યથા હિ અઞ્ઞે સમાદિન્નવિરતિકાપિ અનવટ્ઠિતચિત્તતાય લાભજીવિતાદિહેતુ સમાદાનં ભિન્દન્તિ, ન એવં અરહન્તો, અરહન્તો પન સબ્બસો પહીનપાણાતિપાતત્તા અચ્ચન્તવિરતા એવાતિ.

દણ્ડનસઙ્ખાતસ્સ પરવિહેઠનસ્સ ચ પરિવજ્જનભાવદીપનત્થં દણ્ડસત્થાનં નિક્ખેપવચનન્તિ આહ "**પરૂપઘાતત્થાયા**"તિઆદિ. **લજ્જી**તિ એત્થ વુત્તલજ્જાય ઓત્તપ્પમ્પિ વુત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ પાપજિગુચ્છનપાપુત્તાસરહિતં, પાપભયં વા અલજ્જનં અત્થીતિ. ધમ્મગરુતાય વા અરહન્તાનં ધમ્મસ્સ ચ અત્તા ધીનત્તા અત્તાધિપતિભૂતા લજ્જાવ વુત્તા, ન પન લોકાધિપતિ ઓત્તપ્પં. "**દયં મેત્તચિત્તતં આપન્ના**"તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ દયા-સદ્દો "અદયાપન્નો"તિઆદીસુ કરુણાય પવત્તતીતિ? સચ્ચમેતં, અયં પન દયા-સદ્દો અનુરક્ખણત્થં અન્તોનીતં કત્વા પવત્તમાનો મેત્તાય કરુણાય ચ પવત્તતીતિ ઇધ મેત્તાય પવત્તમાનો વુત્તો. મિજ્જતિ સિનિય્હતીતિ મેત્તા, મેત્તા એતસ્સ અત્થીતિ મેત્તં, મેત્તં ચિત્તં એતસ્સાતિ મેત્તચિત્તો, તસ્સ ભાવો **મેત્તચિત્તતા**, મેત્તાઇચ્ચેવ અત્થો.

સબ્બપાણભૂતહિતાનુકમ્પીતિ એતેન તસ્સા વિરતિયા પવત્તવસેન અપરિયન્તતં દસ્સેતિ. **પાણભૂતે**તિ પાણજાતે. **અનુકમ્પકા**તિ કરુણાયનકા, યસ્મા પન મેત્તા કરુણાય વિસેસપચ્ચયો હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**તાય એવ દયાપન્નતાયા**"તિ. એવં યેહિ ધમ્મેહિ પાણાતિપાતા વિરતિ સમ્પજ્જતિ, તેહિ લજ્જામેત્તાકરુણાધમ્મેહિ સમઙ્ગિભાવો દસ્સિતો.

પરપરિગ્ગહિતસ્સ આદાનન્તિ પરસન્તકસ્સ આદાનં. થેનો વુચ્ચતિ ચોરો, તસ્સ ભાવો **થેય્યં**, કામઞ્ચેત્થ "લજ્જી દયાપન્નો"તિ ન વુત્તં, અધિકારવસેન પન અત્થતો વુત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. યથા હિ લજ્જાદયો પાણાતિપાતપ્પહાનસ્સ વિસેસપચ્ચયા, એવં અદિન્નાદાનપ્પહાનસ્સપીતિ , તસ્મા સાપિ પાળિ આનેત્વા વત્તબ્બા. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. અથ વા **સુચિભૂતેના**તિ એતેન હિરોત્તપ્પાદીહિ સમન્નાગમો, અહિરિકાદીનઞ્ચ પહાનં વુત્તમેવાતિ "લજ્જી"તિઆદિ ન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

અસેટ્ઠચરિયન્તિ અસેટ્ઠાનં હીનાનં, અસેટ્ઠં વા લામકં ચરિયં, નિહીનવુત્તિં મેથુનન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મં સેટ્ઠં આચાર**ન્તિ મેથુનવિરતિમાહ. **આરાચારી મેથુના**તિ એતેન – "ઇધેકચ્ચો ન હેવ ખો માતુગામેન સદ્ધિં દ્વયંદ્વયસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, અપિચ ખો માતુગામસ્સ ઉચ્છાદનપરિમદ્દનન્હાપનસમ્બાહનં સાદિયતિ, સો તં અસ્સાદેતિ, તં નિકામેતિ, તેન ચ વિત્તિં આપજ્જતી"તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૫૦) વુત્તા સત્તવિધમેથુનસંયોગાપિ પટિવિરતિ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

"સચ્ચતો થેતતો"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯) વિય **થેત**-સદ્દો થિરપરિયાયો, થિરભાવો ચ સચ્ચવાદિતાય ઠિતકથત્તા કથાવસેન વેદિતબ્બોતિ આહ "**ઠિતકથાતિ અત્થો**"તિ. **ન ઠિતકથો**તિ યથા હલિદ્દિરાગાદયો અનવટ્ઠિતસભાવતાય ન ઠિતા, એવં ન ઠિતા કથા યસ્સ સો ન ઠિતકથોતિ હલિદ્દિરાગાદયો યથા કથાય ઉપમા હોન્તિ, એવં યોજેતબ્બં. એસ નયો "**પાસાણલેખા વિયા**"તિઆદીસુપિ. સદ્ધા અયતિ પવત્તતિ એત્થાતિ સદ્ધાયા, સદ્ધાયા **એવ સદ્ધાયિકા** યથા વેનયિકા. સદ્ધાય વા અયિતબ્બા **સદ્ધાયિકા**, સદ્ધેય્યાતિ અત્થો. **વત્તબ્બતં આપજ્જતિ** વિસંવાદનતોતિ અધિપ્પાયો.

એકં ભત્તં એકભત્તં, તં એતેસમત્થીતિ **એકભત્તિકા**, એકસ્મિં દિવસે એકવારમેવ ભુઞ્જનકા. તયિદં રત્તિભોજનેનપિ સિયાતિ આહ "**રત્તૂપરતા**"તિ. એવમ્પિ સાયન્હભોજનેનપિ સિયું એકભત્તિકાતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં "**વિરતા વિકાલભોજના**"તિ વુત્તં. અરુણુગ્ગમનતો પટ્ઠાય યાવ મજ્ઝન્હિકા અયં બુદ્ધાનં અરિયાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણો ભોજનસ્સ કાલો નામ, તદઞ્ઞો વિકાલો. અટ્ઠકથાયં પન દુતિયપદેન રત્તિભોજનસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા અપરણ્હો "વિકાલો"તિ વુત્તો.

સઙ્ખેપતો "સબ્બપાપસ્સ અકરણ"ન્તિઆદિનયપ્પવત્તં (દી॰ નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰ પ॰ ૧૮૩) ભગવતો સાસનં સચ્છન્દરાગપ્પવત્તિતો નચ્ચાદીનં દસ્સનં ન અનુલોમેતીતિ આહ "**સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા**"તિ. અત્તના પયોજિયમાનં પરેહિ પયોજાપીયમાનઞ્ચ નચ્ચં નચ્ચભાવસામઞ્ઞતો પાળિયં એકેનેવ નચ્ચસદ્દેન ગહિતં, તથા ગીતવાદિતસદ્દા ચાતિ આહ "**નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેના**"તિ . **આદિ**-સદ્દેન ગાયનગાયાપનવાદનવાદાપનાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. દસ્સનેન ચેત્થ સવનમ્પિ સઙ્ગહિતં વિરૂપેકસેસનયેન. આલોચનસભાવતાય વા પઞ્ચન્નં વિઞ્ઞાણાનં સવનકિરિયાયપિ દસ્સનસઙ્ખેપસબ્ભાવતો **દસ્સના**ઇચ્ચેવ વુત્તં. અવિસૂકભૂતસ્સ ગીતસ્સ સવનં કદાચિ વટ્ટતીતિ આહ "**વિસૂકભૂતં દસ્સન**"ન્તિ. તથા હિ વુત્તં પરમત્થજોતિકાય **ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાય** "ધમ્મૂપસંહિતં ગીતં વટ્ટતિ, ગીતૂપસંહિતો ધમ્મો ન વટ્ટતી"તિ.

યં કિઞ્ચીતિ ગન્થિતં વા અગન્થિતં વા યં કિઞ્ચિ **પુપ્ફં. ગન્ધજાત**ન્તિ ગન્ધજાતિયં. તસ્સાપિ "યં કિઞ્ચી"તિ વચનતો ધૂપિતસ્સપિ અધૂપિતસ્સપિ યસ્સ કસ્સચિ વિલેપનાદિ ન વટ્ટતીતિ દસ્સેતિ. **ઉચ્ચા**તિ ઉચ્ચસદ્દેન સમાનત્થં એકં સદ્દન્તરં. સેતિ એત્થાતિ **સયનં**. ઉચ્ચાસયનં મહાસયનઞ્ચ સમણસારુપ્પરહિતં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**પમાણાતિક્કન્તં અકપ્પિયત્થરણ**"ન્તિ, આસન્દાદિઆસનઞ્ચેત્થ સયનેન સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. યસ્મા પન આધારે પટિક્ખિત્તે તદાધારકિરિયા પટિક્ખિત્તાવ હોતિ, તસ્મા "ઉચ્ચાસયનમહાસયના"ઇચ્ચેવ વુત્તં. અત્થતો પન તદુપભોગભૂતનિસજ્જાનિપજ્જનેહિ વિરતિ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બા. અથ વા "ઉચ્ચાસયનાસનમહાસયનાસના"તિ, એતસ્મિં અત્થે એકસેસનયેન અયં નિદ્દેસો કતો યથા "નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન"ન્તિ. (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧) આસનકિરિયાપુબ્બકત્તા વા સયનકિરિયાય સયનગ્ગહણેનેવ આસનમ્પિ સઙ્ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં.

"**કીવા**"તિ અયં નિપાતો. "કિત્તક"ન્તિ ઇમસ્સ અત્થં બોધેતીતિ આહ "**કીવમહપ્ફલોતિ કિત્તકં મહપ્ફલો**"તિ. **સેસપદેસૂ**તિ "કીવમહાનિસંસો"તિઆદીસુ. **રત્ત**-સદ્દો રતનપરિયાયોતિ આહ "**પહૂતરત્તરતનાનન્તિ પહૂતેન રત્તસઙ્ખાતેન રતનેન સમન્નાગતાન**"ન્તિ. પાળિયં પન "પહૂતસત્તરતનાન"ન્તિપિ પાઠો દિસ્સતિ. **ભેરિતલસદિસં કત્વા**તિ ભેરિતલં વિય સમં કત્વા. **તતો એકં ભાગં ન અગ્ઘતી**તિ યથાવુત્તં ચક્કવત્તિરજ્જં તતો સોળસભાગતો એકં ભાગં ન અગ્ઘતિ. **તતો બહુતરં હોતી**તિ ચક્કવત્તિરજ્જસિરિતો બહુતરં હોતિ.

ચાતુમહારાજીકાનન્તિઆદીસુ **ચાતુમહારાજિકા** નામ સિનેરુપબ્બતસ્સ વેમજ્ઝે હોન્તિ, તેસુ બહૂ પબ્બતટ્ઠાપિ આકાસટ્ઠાપિ, તેસં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં પત્તા, ખિડ્ડાપદોસિકા, મનોપદોસિકા, સીતવલાહકા, ઉણ્હવલાહકા, ચન્દિમા, દેવપુત્તો, સૂરિયો, દેવપુત્તોતિ એતે સબ્બે ચાતુમહારાજિકદેવલોકટ્ઠા એવ. તેત્તિંસ જના તત્થ ઉપ્પન્નાતિ **તાવતિંસા**. અપિચ **તાવતિંસા**તિ તેસં દેવાનં નામમેવાતિ વુત્તં. તેપિ અત્થિ પબ્બતટ્ઠા, અત્થિ આકાસટ્ઠા, તેસં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં પત્તા, તથા યામાદીનં. એકદેવલોકેપિ હિ દેવાનં પરમ્પરા ચક્કવાળપબ્બતં અપ્પત્તા નામ નત્થિ. તત્થ દિબ્બસુખં યાતા પયાતા સમ્પત્તાતિ **યામા**. તુટ્ઠા પહટ્ઠાતિ **તુસિતા**. પકતિપટિયત્તારમ્મણતો

અતિરેકેન રમિતુકામકાલે યથારુચિતે ભોગે નિમ્મિનિત્વા નિમ્મિનિત્વા રમન્તીતિ **નિમ્માનરતિ**. ચિત્તાચારં ઞત્વા પરેહિ નિમ્મિતેસુ ભોગેસુ વસં વત્તેન્તીતિ **પરનિમ્મિતવસવત્તી**.

તત્થ ચાતુમહારાજિકાનં દેવાનં મનુસ્સગણનાય નવુતિવસ્સસતસહસ્સાનિ આયુપ્પમાણં. તાવતિંસાનં દેવાનં તિસ્સો ચ વસ્સકોટિયો સટ્ઠિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનિ. યામાનં દેવાનં ચુદ્દસ ચ વસ્સકોટિયો ચત્તારિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનિ. તુસિતાનં દેવાનં સત્તપઞ્ઞાસ ચ વસ્સકોટિયો સટ્ઠિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનિ. નિમ્માનરતીનં દેવાનં દ્વે ચ વસ્સકોટિસતાનિ તિસ્સો ચ વસ્સકોટિયો ચત્તારિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનિ. પરનિમ્મિતવસવત્તીનં દેવાનં નવ ચ વસ્સકોટિસતાનિ એકવીસ કોટિયો ચ સટ્ઠિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનિ.

મુટ્ઠિહત્થપાદકેતિ પાદતલતો યાવ અટનિયા હેટ્ઠિમન્તો, તાવ મુટ્ઠિરતનપ્પમાણપાદકે. તઞ્ચ ખો મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ હત્થેન, યસ્સિદાનિ વડ્ઢકીહત્થોતિ સમઞ્ઞા. સીલસમાદાનતો પટ્ઠાય અઞ્ઞં કિઞ્ચિ અકત્વા ધમ્મસ્સવનેન વા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન વા વીતિનામેતબ્બન્તિ આહ "**તં પન ઉપવસન્તેન…પે॰… વિચારેતબ્બ**"ન્તિ.

વાચં ભિન્દિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ સમાદાતબ્બાનીતિ "ઇમઞ્ચ રત્તિં ઇમઞ્ચ દિવસ"ન્તિ કાલપરિચ્છેદં કત્વા "ઉપોસથઙ્ગવસેન અટ્ઠ સિક્ખાપદાનિ સમાદિયામી"તિ એકતો કત્વા પુન પચ્ચેકં "પાણાતિપાતા વેરમણિસિક્ખાપદં સમાદિયામિ…પે॰… ઉચ્ચાસયનમહાસયના વેરમણિસિક્ખાપદં સમાદિયામી"તિ એવં વચીભેદં કત્વા યથાપાળિ સમાદાતબ્બાનિ. પાળિં અજાનન્તેન પન અત્તનો ભાસાય પચ્ચેકં વા "બુદ્ધપઞ્ઞત્તં ઉપોસથં અધિટ્ઠામી"તિ એકતો અધિટ્ઠાનવસેન વા સમાદાતબ્બાનિ, અઞ્ઞં અલભન્તેન અધિટ્ઠાતબ્બાનિ. ઉપાસકસીલઞ્હિ અત્તના સમાદિયન્તેનપિ સમાદિન્નં પરસન્તિકે સમાદિયન્તેનપિ, એકજ્ઝં સમાદિન્નમ્પિ સમાદિન્નમેવ હોતિ પચ્ચેકં સમાદિન્નમ્પિ. તં પન એકજ્ઝં સમાદિયતો એકાયેવ વિરતિ એકા ચેતના હોતિ. સા પન સબ્બવિરતિચેતનાનં કિચ્ચકારીતિ તેનપિ સબ્બસિક્ખાપદાનિ સમાદિન્નાનેવ. પચ્ચેકં સમાદિયતો પન નાનાવિરતિચેતનાયો યથાસકં કિચ્ચવસેન ઉપ્પજ્જન્તિ , સબ્બસમાદાને પન વચીભેદો કાતબ્બોયેવ. **પરૂપરોધપટિસંયુત્તા** પરવિહિંસાસંયુત્તા.

નનુ ચ "મણિ"ન્તિ વુત્તે વેળુરિયમ્પિ સઙ્ગહિતમેવ, કિમત્થં પન વેળુરિયન્તિ આહ "**વેળુરિયન્તિ…પે॰… દસ્સેતી**"તિ. "મણિ"ન્તિ વત્વાવ "વેળુરિય"ન્તિ ઇમિના જાતિમણિભાવં દસ્સેતીતિ યોજેતબ્બં. **એકવસ્સિકવેળુવણ્ણ**ન્તિ જાતિતો એકવસ્સાતિક્કન્તવેળુવણ્ણં. **લદ્ધક**ન્તિ સુન્દરં. **ચન્દપ્પભા તારગણાવ સબ્બે**તિ યથા ચન્દપ્પભાય કલં સબ્બે તારાગણા નાનુભવન્તીતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**ચન્દપ્પભાતિ સામિઅત્થે પચ્ચત્ત**"ન્તિ.

ઉપોસથસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૮) ૩. આનન્દવગ્ગો

૧. છન્નસુત્તવણ્ણના

૭૨. તતિયસ્સ પઠમે **છન્નપરિબ્બાજકો**તિ ન નગ્ગપરિબ્બાજકો. **બાહિરકસમયં લુઞ્ચિત્વા હરન્તો**તિ બાહિરકાનં સમયં નિસેધેત્વા આપન્નો.

પઞ્ઞાચક્ખુસ્સ વિબન્ધનતો અન્ધં કરોતીતિ **અન્ધકરણો**તિ આહ ''**યસ્સ રાગો ઉપ્પજ્જતી**''તિઆદિ. **અચક્ખુકરણો**તિ અસમત્થસમાસોયં ''અસૂરિયપસ્સાનિ મુખાની''તિઆદીસુ વિયાતિ આહ ''**પઞ્ઞાચક્ખું ન કરોતીતિ અચક્ખુકરણો**''તિ. **પઞ્ઞાનિરોધિકો**તિ અનુપ્પન્નાય લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેતિ, લોકિયપઞ્ઞં પન અટ્ઠસમાપત્તિપઞ્ચાભિઞ્ઞાવસેન ઉપ્પન્નમ્પિ સમુચ્છિન્દિત્વા ખિપતીતિ પઞ્ઞાનિરોધિકોતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. અનુપ્પન્નાનુપ્પાદઉપ્પન્નપરિહાનિનિમિત્તતાય હિ પઞ્ઞં નિરોધેતીતિ પઞ્ઞાનિરોધિકો. વિહનતિ વિબાધતીતિ **વિઘાતો**, દુક્ખન્તિ આહ ''**દુક્ખસઙ્ખાતસ્સ વિઘાતસ્સા**''તિ. **કિલેસનિબ્બાનન્તિ** ઇમિના અસઙ્ખતનિબ્બાનમેવ વદતિ. અસઙ્ખતઞ્હિ નિબ્બાનં નામ, તં પચ્ચક્ખં કાતું ન દેતીતિ **અનિબ્બાનસંવત્તનિકો**. **લોકુત્તરમિસ્સકો કથિતો** પુબ્બભાગિયસ્સપિ અરિયમગ્ગસ્સ કથિતત્તા.

છન્નસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આજીવકસુત્તવણ્ણના

૭૩. દુતિયે **ન અઞ્ઞાતુકામો**તિ ન આજાનિતુકામોયેવાતિ અત્થો. તેનાહ ''**પરિગ્ગણ્હનત્થં પન આગતો**''તિ, પઞ્ઞાય પરિચ્છિન્દિત્વા ઉપપરિક્ખિત્વા ગણ્હનત્થન્તિ અત્થો. **કારણાપદેસો**તિ કારણનિદ્દેસો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

આજીવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાનામસક્કસુત્તવણ્ણના

૭૪. તતિયે ગિલાનસ્સ ભાવો **ગેલઞ્ઞ**ન્તિ આહ ''**ગિલાનભાવતો**''તિ. **દીપેતી**તિ દેસનાક્કમેનેવ પઞ્ઞાપેતિ. પઠમઞ્હિ સેખસીલસમાધિપઞ્ઞાયો વત્વા પચ્છા અસેખસીલાદીનિ વદન્તો ઇમમત્થં દીપેતિ.

મહાનામસક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નિગણ્ઠસુત્તવણ્ણના

૭૫. ચતુત્થે **હંસવટ્ટકચ્છન્નેના**તિ હંસવટ્ટકપરિચ્છન્નેન, હંસમણ્ડલાકારેનાતિ અત્થો. નત્થિ એતસ્સ પરિસેસન્તિ **અપરિસેસં**. તેનાહ ''**અપ્પમત્તકમ્પિ અસેસેત્વા**''તિ. અપરિસેસધમ્મજાનનતો વા અપરિસેસસઙ્ખાતં ઞાણદસ્સનં પટિજાનાતીતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **સતત**ન્તિ નિચ્ચં. **સમિત**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનન્તિ આહ ''**સતતં સમિતન્તિ સબ્બકાલં નિરન્તર**''ન્તિ. અથ વા નિચ્ચટ્ઠેન **સતત**-સદ્દેન અભિણ્હપ્પવત્તિ જોતિતા સિયાતિ ''**સમિત**''ન્તિ વુત્તં. તેન નિરન્તરપ્પવત્તિં દસ્સેતીતિ આહ ''**સબ્બકાલં નિરન્તર**''ન્તિ.

વિસુદ્ધિસમ્પાપનત્થાયાતિ રાગાદીહિ મલેહિ અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહિ ચ ઉપક્કિલિટ્ઠચિત્તાનં સત્તાનં વિસુદ્ધિપાપનત્થાય. **સમતિક્કમનત્થાયા**તિ સોકસ્સ ચ પરિદેવસ્સ ચ પહાનત્થાય. **અત્થં ગમનત્થાયા**તિ કાયિકદુક્ખસ્સ ચ ચેતસિકદોમનસ્સસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં અત્થઙ્ગમનાય, નિરોધાયાતિ અત્થો. ઞાયતિ નિચ્છયેન કમતિ નિબ્બાનં. તં વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝતિ એતેનાતિ **ઞાયો**, અરિયમગ્ગોતિ આહ "**મગ્ગસ્સ અધિગમનત્થાયા**"તિ. **અપચ્ચયનિબ્બાનસ્સ સચ્છિકરણત્થાયા**તિ પચ્ચયરહિતત્તા અપચ્ચયસ્સ અસઙ્ખતસ્સ તણ્હાવાનવિરહિતત્તા નિબ્બાનન્તિ લદ્ધનામસ્સ અમતસ્સ સચ્છિકિરિયાય, અત્તપચ્ચક્ખતાયાતિ વુત્તં હોતિ. **કુસિત્વા કુસિત્વા**તિ પત્વા પત્વા. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

નિગણ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નિવેસકસુત્તવણ્ણના

૭૬. પઞ્ચમે કિચ્ચકરણીયેસુ સહભાવટ્ઠેન અમા હોન્તીતિ **અમચ્ચા**. ''અયં અજ્ઝત્તિકો''તિ એવં જાનન્તિ, ઞાયન્તિ વાતિ **ઞાતી**. **સસ્સુસસુરપક્ખિકા**તિ સસ્સુસસુરા ચ તપ્પક્ખિકો ચ સસ્સુસસુરપક્ખિકા. લોહિતેન સમ્બદ્ધાતિ **સાલોહિતા**. પિતુપક્ખિકા વા **ઞાતી**, માતુપક્ખિકા **સાલોહિતા**. માતુપિતુપક્ખિકા વા **ઞાતી**, સસ્સુસસુરપક્ખિકા **સાલોહિતા**. અવેચ્ચ રતનસ્સ ગુણે યાથાવતો ઞત્વા પસાદો **અવેચ્ચપ્પસાદો**. સો પન યસ્મા મગ્ગેનાગતત્તા કેનચિ અકમ્પનીયો ચ અપ્પધંસિયો ચ હોતિ, તસ્મા એવં વુત્તં "**અચલપ્પસાદો**"તિ. **ભાવઞ્ઞથત્ત**ન્તિ સભાવસ્સ અઞ્ઞથત્તં.

વીસતિયા કોટ્ઠાસેસૂતિ કેસાદિમત્થલુઙ્ગપરિયન્તેસુ. **દ્વાદસસુ કોટ્ઠાસેસૂ**તિ પિત્તાદિમુત્તપરિયન્તેસુ. **ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસૂ**તિ ''યેન ચ સન્તપ્પતિ, યેન ચ જીરીયતિ, યેન ચ પરિદય્હતિ, યેન ચ અસિતપીતખાયિતસાયિતં સમ્મા પરિણામં ગચ્છતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) એવં વુત્તેસુ ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ. **છસુ કોટ્ઠાસેસૂ**તિ ''ઉદ્ધઙ્ગમા વાતા, અધોગમા વાતા, કુચ્છિસયા વાતા, કોટ્ઠાસયા વાતા, અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો વાતા, અસ્સાસો પસ્સાસો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૫) એવં વુત્તેસુ છસુ કોટ્ઠાસેસુ. **વિત્થમ્ભનં** સેસભૂતત્તયસન્થમ્ભિતતાપાદનં, ''ઉપકીળન''ન્તિ એકે. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

નિવેસકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૭. પઠમભવસુત્તાદિવણ્ણના

૭૭-૭૮. છટ્ઠે **અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણ**ન્તિ કમ્મસહજાતં વિઞ્ઞાણં. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. સત્તમે નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમભવસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સીલબ્બતસુત્તવણ્ણના

૭૯. અટ્ઠમે **દુક્કરકારિકાનુયોગો**તિ દુક્કરકિરિયાય અનુયોગો. **ઉપટ્ઠાનેન સાર**ન્તિ ઉપટ્ઠાનાકારેન સારં. "**ઇદં વર**"ન્તિઆદિના ઉપટ્ઠાનાકારં વિભાવેતિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં સત્થારા પુચ્છિતે પઞ્હે.

સીલબ્બતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ગન્ધજાતસુત્તવણ્ણના

૮૦. નવમે મૂલે, મૂલસ્સ વા ગન્ધો **મૂલગન્ધો**તિ આહ “**મૂલવત્થુકો ગન્ધો**”તિ. મૂલં વત્થુ એતસ્સાતિ **મૂલવત્થુકો**. ઇદાનિ મૂલં ગન્ધયોગતો ગન્ધોતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો “**ગન્ધસમ્પન્નં વા મૂલમેવ મૂલગન્ધો**”તિ આહ. પચ્છિમોયેવેત્થ અત્થવિકપ્પો યુત્તતરોતિ દસ્સેતું “**તસ્સ હિ ગન્ધો**”તિઆદિમાહ. **વસ્સિકપુપ્ફાદીનન્તિ** સુમનપુપ્ફાદીનં.

ગન્ધજાતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ચૂળનિકાસુત્તવણ્ણના

૮૧. દસમે **અરુણવતિસુત્તન્તઅટ્ઠુપ્પત્તિયન્તિ** ‘‘ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે, રાજા અહોસિ અરુણવા નામ. રઞ્ઞો ખો પન, ભિક્ખવે, અરુણવતો અરુણવતી નામ રાજધાની અહોસિ. અરુણવતિં ખો પન, ભિક્ખવે, રાજધાનિં સિખી ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉપનિસ્સાય વિહાસિ. સિખિસ્સ ખો પન, ભિક્ખવે, ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ અભિભૂસમ્ભવં નામ સાવકયુગં અહોસિ અગ્ગં ભદ્દયુગં. અથ ખો, ભિક્ખવે, સિખી ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો અભિભું ભિક્ખું આમન્તેસી’’તિઆદિના **બ્રહ્મસંયુત્તે** (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૫) આગતસ્સ અરુણવતિસુત્તન્તસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિયં. **અતિપ્પગો**તિ અતિવિય પગો, અતિવિય પાતોતિ અત્થો, ન તાવ કુલેસુ ભત્તં નિટ્ઠાતીતિ વુત્તં હોતિ.

ઉજ્ઝાયન્તીતિ અવઝાયન્તિ, હેટ્ઠા કત્વા ચિન્તેન્તિ, લામકતો ચિન્તેન્તિ. **અનેકવિહિતં ઇદ્ધિવિકુબ્બનં કત્વા**તિ ‘‘પકતિવણ્ણં વિજહિત્વા નાગવણ્ણં વા દસ્સેતિ, સુપણ્ણવણ્ણં વા દસ્સેતી’’તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૩.૧૩) નયેન આગતં અનેકપ્પકારં ઇદ્ધિવિકુબ્બનં કત્વા. **સહસ્સિલોકધાતુન્તિ** ચક્કવાળસહસ્સં. **ગાથાદ્વયં અભાસી**તિ થેરો કિર ‘‘કથં દેસિતા ખો ધમ્મદેસના સબ્બેસં પિયા મનાપા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘સબ્બેપિ પાસણ્ડા સબ્બે દેવમનુસ્સા અત્તનો અત્તનો સમયે પુરિસકારં વણ્ણયન્તિ, વીરિયસ્સ અવણ્ણવાદી નામ નત્થિ, વીરિયપ્પટિસંયુત્તં કત્વા દેસેસ્સામિ. એવમસ્સ ધમ્મદેસના સબ્બેસં પિયા ભવિસ્સતિ મનાપા’’તિ ઞત્વા તીસુ પિટકેસુ વિચિનિત્વા ‘‘આરમ્ભથ નિક્કમથા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) ઇદં ગાથાદ્વયં અભાસિ.

કિં આલોકો અયન્તિ કસ્સ નુ ખો અયં આલોકોતિ. **વિચિનન્તાનન્તિ** ચિન્તેન્તાનં. **સબ્બે**તિ લોકધાતુયં સબ્બે દેવા ચ મનુસ્સા ચ. **ઓસટાય પરિસાયા**તિ ધમ્મસ્સવનત્થં સમોસટાય પરિમિતપરિચ્છિન્નાય પરિસાય. **અત્થોપિ નેસં પાકટો અહોસી**તિ ન કેવલં તે સદ્દમેવ અસ્સોસું, અથ ખો અત્થોપિ તેસં પકતિસવનૂપચારે વિય પાકટો અહોસિ. તેન સહસ્સં લોકધાતું વિઞ્ઞાપેતીતિ અધિપ્પાયો.

પરિહરન્તીતિ સિનેરું દક્ખિણતો કત્વા પરિવત્તેન્તિ. **વિરોચમાના**તિ અત્તનો જુતિયા દિબ્બમાના, સોભમાના વા. **તાવ સહસ્સધા લોકો**તિ યત્તકો ચન્દિમસૂરિયેહિ ઓભાસિયમાનો લોકધાતુસઙ્ખાતો એકેકો લોકો, તત્તકેન પમાણેન સહસ્સધા લોકો, ઇમિના ચક્કવાળેન સદ્ધિં ચક્કવાળસહસ્સન્તિ અત્થો. **કસ્મા પનેસા આનીતા**તિ એસા ચૂળનિકા લોકધાતુ કસ્મા ભગવતા આનીતા, દેસિતાતિ અત્થો. **મજ્ઝિમિકાય લોકધાતુયા પરિચ્છેદદસ્સનત્થન્તિ** દ્વિસહસ્સિલોકધાતુયા પરિમાણદસ્સનત્થં.

સહસ્સિલોકધાતુયા સહસ્સી દ્વિસહસ્સિલોકધાતુ, સા ચક્કવાળગણનાય દસસતસહસ્સચક્કવાળપરિમાણા. તેનાહ "**સહસ્સચક્કવાળાનિ સહસ્સભાગેન ગણેત્વા**"તિઆદિ. કમ્પનદેવતૂપસઙ્કમનાદિના જાતચક્કવાળેન સહ યોગક્ખેમં ઠાનં **જાતિક્ખેત્તં**. તત્તકાય એવ જાતિક્ખેત્તભાવો ધમ્મતાવસેનેવ વેદિતબ્બો, ''પરિગ્ગહવસેના''તિ કેચિ. સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં એવં જાતિક્ખેત્તં તન્નિવાસીનંયેવ ચ દેવતાનં ધમ્માભિસમયોતિ વદન્તિ. **પટિસન્ધિગ્ગહણા**દીનં સત્તન્નંયેવ ગહણં નિદસ્સનમત્તં મહાભિનીહારાદિકાલેપિ તસ્સ પકમ્પનસ્સ લબ્ભનતો.

સહસ્સં સહસ્સધા કત્વા ગણિતં મજ્ઝિમિકન્તિઆદિના મજ્ઝિમિકાય લોકધાતુયા સહસ્સં તિસહસ્સિલોકધાતુ, સાયેવ ચ મહાસહસ્સિલોકધાતૂતિ દસ્સેતિ. સરસેનેવ આણાપવત્તનં **આણાક્ખેત્તં**, યં એકજ્ઝં સંવટ્ટતિ વિવટ્ટતિ ચ. **આણા ફરતી**તિ તન્નિવાસિદેવતાનં સિરસા સમ્પટિચ્છનેન વત્તતિ, તઞ્ચ ખો કેવલં બુદ્ધાનુભાવેનેવ, અધિપ્પાયવસેન ચ પન ''યાવતા પન આકઙ્ખેય્યા''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૧) વચનતો બુદ્ધાનં અવિસયો નામ નત્થિ, વિસયક્ખેત્તસ્સ પમાણપરિચ્છેદો નામ નત્થિ. **વિસમો**તિ સૂરિયુગ્ગમનાદીનં વિસમભાવતો વિસમો. તેનેવાહ "**એકસ્મિં ઠાને સૂરિયો ઉગ્ગતો હોતી**"તિઆદિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ચૂળનિકાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આનન્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૯) ૪. સમણવગ્ગો

૧-૫. સમણસુત્તાદિવણ્ણના

૮૨-૮૬. ચતુત્થસ્સ પઠમે સમ્મા આદાનં ગહણં **સમાદાન**ન્તિ આહ "**સમાદાનં વુચ્ચતિ ગહણ**"ન્તિ. અધિકં વિસિટ્ઠં સીલન્તિ **અધિસીલં**. લોકિયસીલસ્સ અધિસીલભાવો પરિયાયેનાતિ નિપ્પરિયાયમેવ તં દસ્સેતું "**અપિચ સબ્બમ્પિ લોકિયસીલ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **સિક્ખિતબ્બતો**તિ આસેવિતબ્બતો. પઞ્ચપિ દસપિ વા સીલાનિ સીલં નામ, પાતિમોક્ખસંવરો અધિસીલં નામ અનવસેસકાયિકચેતસિકસંવરભાવતો મગ્ગસીલસ્સ પદટ્ઠાનભાવતો ચ. અટ્ઠ સમાપત્તિયો ચિત્તં, વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં અધિચિત્તં મગ્ગસમાધિસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો. કમ્મસ્સકતઞાણં પઞ્ઞા, વિપસ્સના અધિપઞ્ઞા મગ્ગપઞ્ઞાય અધિટ્ઠાનભાવતો. અપિચ નિબ્બાનં પત્થયન્તેન સમાદિન્નં પઞ્ચસીલં દસસીલમ્પિ અધિસીલમેવ નિબ્બાનાધિગમસ્સ પચ્ચયભાવતો. નિબ્બાનં પત્થયન્તેન સમાપન્ના અટ્ઠ સમાપત્તિયોપિ અધિચિત્તમેવ.

''કલ્યાણકારી કલ્યાણં, પાપકારી ચ પાપકં;
અનુભોતિ દ્વયમેતં, અનુબન્ધઞ્હિ કારણ''ન્તિ. –

એવં અતીતે અનાગતે ચ વટ્ટમૂલકદુક્ખસલ્લક્ખણવસેન સંવેગવત્થુતાય વિમુત્તિઆકઙ્ખાય પચ્ચયભૂતા કમ્મસ્સકતપઞ્ઞાપિ અધિપઞ્ઞાતિ વદન્તિ. દુતિયતતિયચતુત્થપઞ્ચમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સમણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પઠમસિક્ખાસુત્તવણ્ણના

૮૭. છટ્ઠે **સમત્તકારી**તિ અનૂનેન પરિપૂરેન આકારેન સમન્નાગતો. સિક્ખાપદાનં ખુદ્દાનુખુદ્દકત્તં અપેક્ખાસિદ્ધન્તિ આહ "**તત્રાપિ સઙ્ઘાદિસેસં ખુદ્દક**"ન્તિઆદિ. **અઙ્ગુત્તરમહાનિકાયવળઞ્જનકઆચરિયા**તિ અઙ્ગુત્તરનિકાયં પરિહરન્તા આચરિયા, અઙ્ગુત્તરભાણકાતિ વુત્તં હોતિ. **લોકવજ્જં નાપજ્જતિ** લોકવજ્જસિક્ખાપદાનં વીતિક્કમસાધકસ્સ કિલેસગહનસ્સ સબ્બસો પહીનત્તા. **પણ્ણત્તિવજ્જમેવ આપજ્જતિ** પણ્ણત્તિવીતિક્કમં વા અજાનતોપિ આપત્તિસમ્ભવતો. **ચિત્તેન આપજ્જન્તો રૂપિયપ્પટિગ્ગહણં આપજ્જતી**તિ ઉપનિક્ખિત્તસાદિયેન આપજ્જતિ.

બ્રહ્મચરિયસ્સ આદિભૂતાનિ આદિબ્રહ્મચરિયાનિ, તાનિ એવ **આદિબ્રહ્મચરિયકાનિ** યથા ''વિનયો એવ વેનયિકો''તિ આહ "**મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સા**"તિઆદિ. **ચત્તારિ મહાસીલસિક્ખાપદાની**તિ ચત્તારિ પારાજિકાનિ સન્ધાય વદતિ. પટિપક્ખધમ્માનં અનવસેસતો સવનતો પગ્ઘરણતો સોતો, અરિયમગ્ગોતિ આહ "**સોતસઙ્ખાતેન મગ્ગેના**"તિ. વિનિપાતેતિ વિરૂપં સદુક્ખં સઉપાયાસં નિપાતેતીતિ વિનિપાતો, અપાયદુક્ખે ખિપનકો. **ધમ્મો**તિ સભાવો. નાસ્સ વિનિપાતો ધમ્મોતિ **અવિનિપાતધમ્મો**, ન અત્તાનં અપાયેસુ વિનિપાતનસભાવોતિ વુત્તં હોતિ. કસ્મા? યે ધમ્મા અપાયગમનીયા, તેસં પહીનત્તા. તેનાહ "**અવિનિપાતધમ્મોતિ ચતૂસુ અપાયેસુ અપતનસભાવો**"તિ. તત્થ **અપતનસભાવો**તિ અનુપ્પજ્જનસભાવો. **સોતાપત્તિમગ્ગનિયામેન નિયતો**તિ ઉપરિમગ્ગાધિગમસ્સ અવસ્સંભાવીભાવતો નિયતો. તેનેવાહ "**સમ્બોધિપરાયણો**"તિ. હેટ્ઠિમન્તતો સત્તમભવતો

ઉપરિ અનુપ્પજ્જનધમ્મતાય વા **નિયતો**. સમ્બુજ્ઝતીતિ સમ્બોધિ, અરિયમગ્ગો. સો પન પઠમમગ્ગસ્સ અધિગતત્તા અવસિટ્ઠો ચ અધિગન્તબ્બભાવેન ઇચ્છિતબ્બોતિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતા સમ્બોધિ પરં અયનં પરા ગતિ અસ્સાતિ **સમ્બોધિપરાયણો**. તેનાહ "**ઉપરિમગ્ગત્તયસમ્બોધિપરાયણો**"તિ.

તનુભાવાતિ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પત્તિયા ચ તનુભાવેન. તનુત્તઞ્હિ દ્વીહિ કારણેહિ વેદિતબ્બં અધિચ્ચુપ્પત્તિયા ચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચ. સકદાગામિસ્સ હિ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સ વિય કિલેસા અભિણ્હં ન ઉપ્પજ્જન્તિ, કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ વિરળાકારા હુત્વા વિરળવાપિતે ખેત્તે અઙ્કુરા વિય. ઉપ્પજ્જમાનાપિ ચ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સેવ મદ્દન્તા ફરન્તા છાદેન્તા અન્ધકારં કરોન્તા ન ઉપ્પજ્જન્તિ, મન્દમન્દા ઉપ્પજ્જન્તિ તનુકાકારા હુત્વા અબ્ભપટલમિવ મક્ખિકાપત્તમિવ ચ. તત્થ કેચિ થેરા ભણન્તિ ''સકદાગામિસ્સ કિલેસા કિઞ્ચાપિ ચિરેન ઉપ્પજ્જન્તિ, બહલાવ ઉપ્પજ્જન્તિ. તથા હિસ્સ પુત્તા ચ ધીતરો ચ દિસ્સન્તી''તિ. એતં પન અપ્પમાણં. પુત્તધીતરો હિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગપરામસનમત્તેનપિ હોન્તીતિ. દ્વીહિયેવ કારણેહિસ્સ કિલેસાનં તનુત્તં વેદિતબ્બં અધિચ્ચુપ્પત્તિયા ચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચાતિ.

હેટ્ઠાભાગિયાનન્તિ એત્થ **હેટ્ઠા**તિ મહગ્ગતભૂમિતો હેટ્ઠા, કામભૂમિયન્તિ અત્થો. તેસં પચ્ચયભાવેન હેટ્ઠાભાગસ્સ હિતાતિ હેટ્ઠાભાગિયા, તેસં હેટ્ઠાભાગિયાનં, હેટ્ઠાભાગસ્સ કામભવસ્સ પચ્ચયભાવેન ગહિતાનન્તિ અત્થો. સંયોજેન્તિ બન્ધન્તિ ખન્ધગતિભવાદીહિ ખન્ધગતિભવાદયો, કમ્મં વા ફલેનાતિ **સંયોજનાની**તિ આહ "**સંયોજનાનન્તિ બન્ધનાન**"ન્તિ. અસમુચ્છિન્નરાગાદિકસ્સ હિ એતરહિ ખન્ધાદીનં આયતિં ખન્ધાદીહિ સમ્બન્ધો, સમુચ્છિન્નરાગાદિકસ્સ પન તં નત્થિ, કતાનમ્પિ કમ્માનં અસમત્થભાવાપત્તિતો રાગાદીનં અન્વયતો બ્યતિરેકતો ચ સંયોજનટ્ઠો સિદ્ધો. **પરિક્ખયેના**તિ સમુચ્છેદેન.

ઓપપાતિકોતિ ઉપપાતિકયોનિકો ઉપપતને સાધુકારી. સેસયોનિપટિક્ખેપવચનમેતં. તેન ગબ્ભવાસદુક્ખાભાવમાહ. **તત્થ પરિનિબ્બાયી**તિ ઇમિના સેસદુક્ખાભાવં. તત્થ પરિનિબ્બાયિતા ચસ્સ કામલોકે ખન્ધબીજસ્સ અપુનાગમનવસેનેવાતિ દસ્સેતું "**અનાવત્તિધમ્મો**"તિ વુત્તં. **ઉપરિયેવા**તિ બ્રહ્મલોકેયેવ. **અનાવત્તિધમ્મો**તિ તતો બ્રહ્મલોકા પુનપ્પુનં પટિસન્ધિવસેન ન આવત્તનધમ્મો. તેનાહ "**યોનિગતિવસેન અનાગમનધમ્મો**"તિ.

પદેસં પદેસકારી આરાધેતીતિ સીલક્ખન્ધાદીનં પારિપૂરિયા એકદેસભૂતં હેટ્ઠિમમગ્ગત્તયં પદેસો, તં કરોન્તો પદેસં એકદેસભૂતં હેટ્ઠિમં ફલત્તયમેવ આરાધેતિ, નિપ્ફાદેતીતિ અત્થો. તેનાહ "**પદેસકારી પુગ્ગલો નામ સોતાપન્નો**"તિઆદિ. **પરિપૂરં પરિપૂરકારી**તિ સીલક્ખન્ધાદીહિ સદ્ધિન્દ્રિયાદીહિ ચ પરિતો પૂરણેન પરિપૂરસઙ્ખાતં અરહત્તમગ્ગં કરોન્તો નિબ્બત્તેન્તો પરિપૂરં અરહત્તફલં આરાધેતિ, નિપ્ફાદેતીતિ અત્થો. તેનાહ "**પરિપૂરકારી નામ અરહા**"તિઆદિ.

પઠમસિક્ખાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. દુતિયસિક્ખાસુત્તાદિવણ્ણના

૮૮-૯૧. સત્તમે **કુલા કુલં ગમનકો**તિ કુલતો કુલં ગચ્છન્તો. **દ્વે વા તયો વા ભવે**તિ દેવમનુસ્સવસેન દ્વે વા તયો વા ભવે. મિસ્સકભવવસેન હેતં વુત્તં. દેસનામત્તમેવ ચેતં "**દ્વે વા તીણિ વા**"તિ. યાવ છટ્ઠભવા સંસરન્તોપિ

કોલંકોલોવ હોતિ. તેનેવાહ "**અયઞ્હિ દ્વે વા ભવે...પે॰... એવમેત્થ વિકપ્પો દટ્ઠબ્બો**"તિ. ઉળારકુલવચનો વા એત્થ કુલસદ્દો, કુલતો કુલં ગચ્છતીતિ **કોલંકોલો**. સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયતો પટ્ઠાય હિ નીચકુલે ઉપ્પત્તિ નામ નત્થિ, મહાભોગકુલેસુ એવ નિબ્બત્તતીતિ અત્થો. કેવલો હિ કુલસદ્દો મહાકુલમેવ વદતિ ''કુલપુત્તો''તિઆદીસુ વિય. **એકબીજી**તિ એત્થ ખન્ધબીજં નામ કથિતં, **ખન્ધબીજ**ન્તિ ચ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં વુચ્ચતિ. યસ્સ હિ સોતાપન્નસ્સ એકં ખન્ધબીજં અત્થિ, એકં ભવગ્ગહણં, સો એકબીજી નામ. તેનાહ "**એકસ્સેવ ભવસ્સ બીજં એતસ્સ અત્થીતિ એકબીજી**"તિ. "**માનુસકં ભવ**"ન્તિ ઇદં પનેત્થ દેસનામત્તમેવ, ''દેવભવં નિબ્બત્તેતી''તિપિ પન વત્તું વટ્ટતિયેવ.

ઉદ્ધંવાહિભાવેન ઉદ્ધમસ્સ તણ્હાસોતં વટ્ટસોતં વાતિ **ઉદ્ધંસોતો**, ઉદ્ધં વા ગન્ત્વા પટિલભિતબ્બતો ઉદ્ધમસ્સ મગ્ગસોતન્તિ **ઉદ્ધંસોતો**. પટિસન્ધિવસેન અકનિટ્ઠભવં ગચ્છતીતિ **અકનિટ્ઠગામી**. **યત્થ કત્થચી**તિ અવિહાદીસુ યત્થ કત્થચિ. **સપ્પયોગેના**તિ વિપસ્સનાઞાણાભિસઙ્ખારસઙ્ખાતેન પયોગેન સહ, મહતા વિપસ્સનાપયોગેનાતિ અત્થો. **ઉપહચ્ચા**તિ એતસ્સ ઉપગન્ત્વાતિ અત્થો. તેન વેમજ્ઝાતિક્કમો કાલકિરિયાપગમનઞ્ચ સઙ્ગહિતં હોતિ, તસ્મા આયુવેમજ્ઝં અતિક્કમિત્વા પરિનિબ્બાયન્તો ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી નામ હોતીતિ આહ "**યો પન કપ્પસહસ્સાયુકેસુ અવિહેસૂ**"તિઆદિ. **સો તિવિધો હોતી**તિ ઞાણસ્સ તિક્ખમજ્ઝમુદુભાવેન તિવિધો હોતિ. તેનાહ "**કપ્પસહસ્સાયુકેસૂ**"તિઆદિ.

સદ્ધાધુરેન અભિનિવિસિત્વાતિ ''સચે સદ્ધાય સક્કા નિબ્બત્તેતું, નિબ્બત્તેસ્સામિ લોકુત્તરમગ્ગ''ન્તિ એવં સદ્ધાધુરવસેન અભિનિવિસિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા. **પઞ્ઞાધુરેન અભિનિવિટ્ઠો**તિ ''સચે પઞ્ઞાય સક્કા, નિબ્બત્તેસ્સામિ લોકુત્તરમગ્ગ''ન્તિ એવં પઞ્ઞાધુરં કત્વા અભિનિવિટ્ઠો. યથાવુત્તમેવ અટ્ઠવિધત્તં કોલંકોલસત્તક્ખત્તુપરમેસુ અતિદિસન્તો "**તથા કોલંકોલા સત્તક્ખત્તુપરમા ચા**"તિ આહ. વુત્તનયેનેવ અટ્ઠ કોલંકોલા, અટ્ઠ સત્તક્ખત્તુપરમાતિ વુત્તં હોતિ.

તત્થ સત્તક્ખત્તું પરમા ભવૂપપત્તિ અત્તભાવગ્ગહણં અસ્સ, તતો પરં અટ્ઠમં ભવં નાદિયતીતિ **સત્તક્ખત્તુપરમો**. ભગવતા ગહિતનામવસેનેવ ચેતાનિ અરિયાય જાતિયા જાતાનં તેસં નામાનિ જાતાનિ કુમારાનં માતાપિતૂહિ ગહિતનામાનિ વિય. એત્તકઞ્હિ ઠાનં ગતો એકબીજી નામ હોતિ, એત્તકં કોલંકોલો, એત્તકં સત્તક્ખત્તુપરમોતિ ભગવતા એતેસં નામં ગહિતં. નિયમતો પન અયં એકબીજી, અયં કોલંકોલો, અયં સત્તક્ખત્તુપરમોતિ નત્થિ. કો પન નેસં એતં પભેદં નિયમેતીતિ? કેચિ તાવ થેરા ''પુબ્બહેતુ નિયમેતી''તિ વદન્તિ, કેચિ પઠમમગ્ગો, કેચિ ઉપરિ તયો મગ્ગા, કેચિ તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સનાતિ.

તત્થ ''પુબ્બહેતુ નિયમેતી''તિ વાદે પઠમમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયો કતો નામ હોતિ, ''ઉપરિ તયો મગ્ગા નિરુપનિસ્સયા ઉપ્પન્ના''તિ વચનં આપજ્જતિ. ''પઠમમગ્ગો નિયમેહી''તિ વાદે ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં નિરત્થકતા આપજ્જતિ. ''ઉપરિ તયો મગ્ગા નિયમેન્તી''તિ વાદે પઠમમગ્ગે અનુપ્પન્નેયેવ ઉપરિ તયો મગ્ગા ઉપ્પન્નાતિ આપજ્જતીતિ. ''તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના નિયમેતી''તિ વાદો પન યુજ્જતિ. સચે હિ ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના બલવતી હોતિ, એકબીજી નામ હોતિ, તતો મન્દતરાય કોલંકોલો, તતો મન્દતરાય સત્તક્ખત્તુપરમોતિ.

એકચ્ચો હિ સોતાપન્નો વટ્ટજ્ઝાસયો હોતિ વટ્ટાભિરતો, પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ ચરતિ સન્દિસ્સતિ. અનાથપિણ્ડિકો સેટ્ઠિ, વિસાખા ઉપાસિકા, ચૂળરથમહારથા દેવપુત્તા, અનેકવણ્ણો દેવપુત્તો, સક્કો દેવરાજા, નાગદત્તો દેવપુત્તોતિ ઇમે હિ એત્તકા જના વટ્ટજ્ઝાસયા વટ્ટાભિરતા આદિતો પટ્ઠાય છ દેવલોકે સોધેત્વા અકનિટ્ઠે

ઠત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સન્તિ, ઇમે ઇધ ન ગહિતા. ન કેવલઞ્ચિમેવ, યોપિ મનુસ્સેસુયેવ સત્તક્ખત્તું સંસરિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, યોપિ દેવલોકે નિબ્બત્તો દેવેસુયેવ સત્તક્ખત્તું અપરાપરં સંસરિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ. ઇમેપિ ઇધ ન ગહિતા, કાલેન દેવે, કાલેન મનુસ્સે સંસરિત્વા પન અરહત્તં પાપુણન્તોવ ઇધ ગહિતો, તસ્મા ''સત્તક્ખત્તુપરમો''તિ ઇદં ઇધટ્ઠકવોકિણ્ણભવૂપપત્તિકસુક્ખવિપસ્સકસ્સ નામં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં.

''સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૪) વચનતો પઞ્ચસુ સકદાગામીસુ ચત્તારો વજ્જેત્વા એકોવ ગહિતો. એકચ્ચો હિ ઇધ સકદાગામિફલં પત્વા ઇધેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો ઇધ પત્વા દેવલોકે પરિનિબ્બાયતિ , એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયતિ. ઇમે ચત્તારોપિ ઇધ ન ગહિતા. યો પન ઇધ પત્વા દેવલોકે યાવતાયુકં વસિત્વા પુન ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ, અયં એકોવ ઇધ ગહિતોતિ વેદિતબ્બો.

ઇદાનિ તસ્સ પભેદં દસ્સેન્તો ''**તીસુ પન વિમોક્ખેસૂ**''તિઆદિમાહ. ઇમસ્સ પન સકદાગામિનો એકબીજિના સદ્ધિં કિં નાનાકરણન્તિ? એકબીજિસ્સ એકાવ પટિસન્ધિ, સકદાગામિસ્સ દ્વે પટિસન્ધિયો, ઇદં તેસં નાનાકરણં. સુઞ્ઞતવિમોક્ખેન વિમુત્તખીણાસવો પટિપદાવસેન ચતુબ્બિધો હોતિ, તથા અનિમિત્તઅપ્પણિહિતવિમોક્ખેહીતિ એવં દ્વાદસ અરહન્તા હોન્તીતિ આહ ''**યથા પન સકદાગામિનો, તથેવ અરહન્તો દ્વાદસ વેદિતબ્બા**''તિ. અટ્ઠમનવમદસમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

દુતિયસિક્ખાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સઙ્ઘવાસુત્તવણ્ણના

૯૨. એકાદસમે વિહારપટિબદ્ધનવકમ્માદિભારં હરતિ પવત્તેતીતિ **ભારહારો**. તેનેવાહ ''**નવે આવાસે સમુટ્ઠાપેતિ, પુરાણે પટિજગ્ગતી**''તિ. સિક્ખિતબ્બતો સિક્ખા, પજ્જિતબ્બતો, પજ્જન્તિ એતેહીતિ વા પદાનિ, સિક્ખાયેવ પદાનિ **સિક્ખાપદાની**તિ આહ ''**સિક્ખાસઙ્ખાતેહિ પદેહી**''તિ. **દસ્સેતી**તિ પચ્ચક્ખતો દસ્સેતિ, હત્થામલકં વિય પાકટે વિભૂતે કત્વા વિભાવેતિ. **ગણ્હાપેતી**તિ તે ધમ્મે મનસા અનુપક્ખિતે દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધે કારેન્તો ઉગ્ગણ્હાપેતિ. **સમુસ્સાહેતી**તિ સમાધિમ્હિ ઉસ્સાહં જનેતિ. **પટિલદ્ધગુણેહી**તિ તાય દેસનાય તન્નિસ્સયપચ્ચત્તપુરિસકારેન ચ તેસં પટિવિદ્ધગુણેહિ. **વોદાપેતી**તિ તેસં ચિત્તસન્તાનં અસ્સદ્ધિયાદિકિલેસમલાપગમનેન પભસ્સરં કરોતિ. **સણ્હં સણ્હં કથેતી**તિ અતિવિય સુખુમં કત્વા કથેતિ.

અચ્ચયનં સાધુમરિયાદં મદ્દિત્વા વીતિક્કમનં **અચ્ચયો**તિ આહ ''**અપરાધો**''તિ. અચ્ચેતિ અતિક્કમતિ એતેનાતિ વા **અચ્ચયો**, વીતિક્કમસ્સ પવત્તનકો અકુસલધમ્મો. સો એવ અપરજ્ઝતિ એતેનાતિ **અપરાધો**. સો હિ અપરજ્ઝન્તં પુરિસં અધિભવિત્વા પવત્તતિ. તેનાહ ''**અતિક્કમ્મ અધિભવિત્વા પવત્તો**''તિ. **પટિગ્ગણ્હાતૂ**તિ અધિવાસનવસેન સમ્પટિચ્છતૂતિ અત્થોતિ આહ ''**ખમતૂ**''તિ. સદેવકેન લોકેન નિસ્સરણન્તિ અરણીયતો **અરિયો**, તથાગતોતિ આહ ''**અરિયસ્સ વિનયેતિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સાસને**''તિ. **પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો**તિ કામં ''વુદ્ધિ હેસા''તિ ધમ્માધિટ્ઠાનવસેન વાક્યં આરદ્ધં, તથાપિ દેસનં પન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો ''સંવરં આપજ્જતી''તિ આહાતિ યોજના.

સઙ્ઘવાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સમણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૦) ૫. લોણકપલ્લવગ્ગો

૧. અચ્ચાયિકસુત્તવણ્ણના

૯૩. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **અતિપાતિકાની**તિ સીઘં પવત્તેતબ્બાનિ. **કરણીયાની**તિ એત્થ અવસ્સકે અનીયસદ્દો દટ્ઠબ્બોતિ આહ ''**અવસ્સકિચ્ચાની**''તિ. **નિક્ખન્તસેતઙ્કુરાની**તિ બીજતો નિક્ખન્તસેતઙ્કુરાનિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

અચ્ચાયિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પવિવેકસુત્તવણ્ણના

૯૪. દુતિયે સાણેહિ વાકેહિ નિબ્બત્તિતાનિ **સાણાનિ**. મિસ્સસાણાનિ **મસાણાનિ** ન ભઙ્ગાનિ. **એરકતિણાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન અક્કમકચિકદલિવાકાદીનં સઙ્ગહો. એરકાદીહિ કતાનિ હિ છવાનિ લામકાનિ દુસ્સાનીતિ ''**છવદુસ્સાની**''તિ વત્તબ્બતં લભન્તિ. **કુણ્ડકન્તિ** તનુતરં તણ્ડુલપ્પકરણં. **પઞ્ચ દુસ્સીલ્યાની**તિ પાણાતિપાતાદીનિ પઞ્ચ. **ચત્તારો આસવા**તિ કામાસવાદયો ચત્તારો આસવા. **સીલગ્ગપ્પત્તો**તિ સીલેન, સીલસ્સ વા અગ્ગપ્પત્તો.

પવિવેકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સરદસુત્તવણ્ણના

૯૫. તતિયે **વિદ્ધે**તિ દૂરીભૂતે. દૂરભાવો ચ આકાસસ્સ વલાહકવિગમેન હોતીતિ આહ ''**વલાહકવિગમેન દૂરીભૂતે**''તિ. તેનેવ હિ ''વિદ્ધે વિગતવલાહકે''તિ વુત્તં. **નભં અબ્ભુસ્સક્કમાનો**તિ આકાસં અભિલઙ્ઘન્તો. ઇમિના તરુણસૂરિયભાવો દસ્સિતો. નાતિદૂરોદિતે હિ આદિચ્ચે તરુણસૂરિયસમઞ્ઞા. **દુવિધમેવસ્સ સંયોજનં નત્થી**તિ ઓરમ્ભાગિયઉદ્ધમ્ભાગિયવસેન દુવિધમ્પિ સંયોજનં અસ્સ પઠમજ્ઝાનલાભિનો અરિયસાવકસ્સ નત્થિ. કસ્મા પનસ્સ ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનમ્પિ નત્થીતિ વુત્તં. ઓરમ્ભાગિયસંયોજનાનમેવ હેત્થ પહાનં વુત્તન્તિ આહ ''**ઇતરમ્પી**''તિઆદિ, ઇતરં ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનં પુન ઇમં લોકં પટિસન્ધિવસેન આનેતું અસમત્થતાય નત્થીતિ વુત્તન્તિ અત્થો. ઝાનલાભિનો હિ સબ્બેપિ અરિયા બ્રહ્મલોકૂપપન્ના હેટ્ઠા ન ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉદ્ધં ઉદ્ધં ઉપ્પજ્જન્તાપિ વેહપ્ફલં અકનિટ્ઠં ભવગ્ગઞ્ચ પત્વા ન પુનઞ્ઞત્થ જાયન્તિ, તત્થ તત્થેવ અરહત્તં પત્વા પરિનિબ્બાયન્તિ. તેનેવાહ ''**ઇમસ્મિં સુત્તે ઝાનાનાગામી નામ કથિતો**''તિ. ઝાનવસેન હિ હેટ્ઠા ન આગચ્છતીતિ ઝાનાનાગામી.

સરદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પરિસાસુત્તવણ્ણના

૯૬. ચતુત્થે **પચ્ચયબાહુલ્લિકા**તિ ચીવરાદિબાહુલ્લાય પટિપન્ના. અવીતતણ્હતાય હિ તં તં પરિક્ખારજાતં બહું લન્તિ આદિયન્તીતિ બહુલા, તે એવ **બાહુલિકા** યથા ''વેનયિકો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮). તે પચ્ચયબાહુલ્લાય યુત્તપ્પયુત્તા હોન્તીતિ ચીવરાદિબાહુલ્લાય પટિપન્ના નામ હોન્તિ. સિક્ખાય અગારવભાવતો સિથિલં અગાળ્હં ગણ્હન્તીતિ **સાથલિકા. સિથિલન્તિ** ચ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો. સિથિલસદ્દેન સમાનત્થસ્સ સથલસદ્દસ્સ વસેન સાથલિકાતિ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. **અવગમનટ્ઠેના**તિ અધોગમનટ્ઠેન,

ઓરમ્ભાગિયભાવેનાતિ અત્થો. **નિક્ખિત્તધુરા**તિ ઓરોપિતધુરા ઉજ્ઝિતુસ્સાહા. **ઉપધિવિવેકો** નિબ્બાનં. **દુવિધમ્પિ વીરિયન્તિ** કાયિકં ચેતસિકઞ્ચ વીરિયં.

ભણ્ડનં જાતં એતેસન્તિ **ભણ્ડનજાતા**. વિસેસનસ્સ પરનિપાતવસેન ચેતં વુત્તં. અટ્ઠકથાયં પન વિસેસનસ્સ પુબ્બનિપાતવસેનેવ અત્થં દસ્સેન્તો "**જાતભણ્ડના**"તિ આહ. કલહો જાતો એતેસન્તિ **કલહજાતા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **કલહસ્સ પુબ્બભાગો**તિ કલહસ્સ હેતુભૂતા પટિભાગા તંસદિસી ચ અનિટ્ઠકિરિયા. **હત્થપરામાસાદિવસેના**તિ કુજ્ઝિત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ હત્થે ગહેત્વા પલપનઅચ્છિન્દનાદિવસેન. ''અયં ધમ્મો, નાયં ધમ્મો''તિઆદિના વિરુદ્ધવાદભૂતં વિવાદં આપન્નાતિ **વિવાદપન્ના**. તેનાહ "**વિરુદ્ધવાદં આપન્ના**"તિ. મુખસન્નિસ્સિતતાય વાચા ઇધ ''મુખ''ન્તિ અધિપ્પેતાતિ આહ "**ફરુસા વાચા મુખસત્તિયો**"તિ.

સતિપિ ઉભયેસં કલાપાનં પરમત્થતો ભેદે પચુરજનેહિ પન દુવિઞ્ઞેય્યનાનત્તં ખીરોદકસમ્મોદિતં અચ્ચન્તમેતં સંસટ્ઠં વિય હુત્વા તિટ્ઠતીતિ આહ "**ખીરોદકં વિય ભૂતા**"તિ. યથા ખીરઞ્ચ ઉદકઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસન્દતિ, વિસું ન હોતિ, એકત્તં વિય ઉપેતિ, એવં સામગ્ગિવસેન એકત્તૂપગતચિત્તુપ્પાદાતિ અત્થો. મેત્તચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા ઓલોકનં ચક્ખૂનિ વિય ચક્ખૂનિ નામાતિ આહ "**ઉપસન્તેહિ મેત્તચક્ખૂહી**"તિ. પિયભાવદીપકાનિ હિ ચક્ખૂનિ **પિયચક્ખૂનિ**. **પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતી**તિ પમોદપચ્ચયબલવપીતિમાહ. **પઞ્ચવણ્ણા પીતિ ઉપ્પજ્જતી**તિ ખુદ્દિકાદિભેદેન પઞ્ચપ્પકારા પીતિ ઉપ્પજ્જતિ. **પીતિમનસ્સા**તિ તાય પીતિયા પીણિતમનસ્સ, પસ્સદ્ધિઆવહેહિ ઉળારેહિ પીતિવેગેહિ તિન્તચિત્તસ્સાતિ અત્થો. **વિગતદરથો**તિ કિલેસપરિળાહાનં દૂરીભાવેન વૂપસન્તદરથો.

કેન ઉદકેન દારિતો પબ્બતપ્પદેસોતિ કત્વા આહ "**કન્દરો નામા**"તિઆદિ. ઉદકસ્સ યથાનિન્નં પવત્તિયા નદિનિબ્બત્તનભાવેન "**નદિકુઞ્જો**"તિપિ વુચ્ચતિ. સાવટ્ટા નદિયો **પદરા**. **અટ્ઠ માસે**તિ હેમન્તગિમ્હઉતુવસેન અટ્ઠ માસે. ખુદ્દકા ઉદકવાહિનિયો સાખા વિયાતિ **સાખા**. ખુદ્દકસોબ્ભા **કુસુબ્ભા** ઓકારસ્સ ઉકારં કત્વા. યત્થ ઉપરિ ઉન્નતપ્પદેસતો ઉદકં આગન્ત્વા તિટ્ઠતિ ચેવ સન્દતિ ચ, તે કુસુબ્ભા ખુદ્દકઆવાટા. **ખુદ્દકનદિયો**તિ પબ્બતપાદાદિતો નિક્ખન્તા ખુદ્દકા નદિયો.

પરિસાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૭. પઠમઆજાનીયસુત્તાદિવણ્ણના

૯૭-૯૯. પઞ્ચમે **અનુચ્છવિકો**તિ રઞ્ઞો પરિભુઞ્જનયોગ્ગો. **હત્થપાદાદિઅઙ્ગસમતાયા**તિ હત્થપાદાદિઅવયવસમતાય, રઞ્ઞો વા સેનાય અઙ્ગભૂતત્તા **રઞ્ઞો અઙ્ગ**ન્તિ વુચ્ચતિ. આનેત્વા હુનિતબ્બન્તિ આહુનં, આહુતીતિ અત્થતો એકન્તિ આહ "**આહુતિસઙ્ખાતં પિણ્ડપાત**"ન્તિ. દૂરતોપિ આનેત્વા સીલવન્તેસુ દાતબ્બસ્સેતં અધિવચનં. **પિણ્ડપાતન્તિ** ચ નિદસ્સનમત્તં. આનેત્વા હુનિતબ્બાનઞ્હિ ચીવરાદીનં ચતુન્નં પચ્ચયાનમેતં અધિવચનં આહુનન્તિ. તં અરહતીતિ **આહુનેય્યો**. **પટિગ્ગહેતું યુત્તો**તિ તસ્સ મહપ્ફલભાવકરણતો પટિગ્ગણ્હિતું અનુચ્છવિકો.

પાહુનકભત્તસ્સાતિ દિસવિદિસતો આગતાનં પિયમનાપાનં ઞાતિમિત્તાનં અત્થાય સક્કારે પટિયત્તસ્સ આગન્તુકભત્તસ્સ. તઞ્હિ ઠપેત્વા તે તથારૂપે પાહુનકે સઙ્ઘસ્સેવ દાતું યુત્તં, સઙ્ઘોવ તં પટિગ્ગહેતું યુત્તો. સઙ્ઘસદિસો

હિ પાહુનકો નત્થિ. તથા હેસ એકસ્મિં બુદ્ધન્તરે વીતિવત્તે દિસ્સતિ, કદાચિ અસઙ્ખ્યેય્યેપિ કપ્પે વીતિવત્તે. અબ્બોકિણ્ણઞ્ચ પિયમનાપતાદિકરેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો. એવં પાહુનમસ્સ દાતું યુત્તં, પાહુનઞ્ચ પટિગ્ગહેતું યુત્તોતિ **પાહુનેય્યો**. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો ''ઞાતિમિત્તા વિપ્પવુટ્ઠા ન ચિરસ્સેવ સમાગચ્છન્તિ, અનવટ્ઠિતા ચ તેસુ પિયમનાપતા, ન એવમરિયસઙ્ઘો, તસ્મા સઙ્ઘોવ પાહુનેય્યો''તિ.

દક્ખન્તિ એતાય સત્તા યથાધિપ્પેતાહિ સમ્પત્તીહિ વડ્ઢન્તીતિ દક્ખિણા, પરલોકં સદ્દહિત્વા દાનં. તં દક્ખિણં અરહતિ, દક્ખિણાય વા હિતો યસ્મા મહપ્ફલકરણતાય વિસોધેતીતિ **દક્ખિણેય્યો**.

પુઞ્ઞત્થિકેહિ અઞ્જલિ કરણીયો એત્થાતિ **અઞ્જલિકરણીયો**. ઉભો હેત્થ સિરસિ પતિટ્ઠાપેત્વા સબ્બલોકેન કયિરમાનં અઞ્જલિકમ્મં અરહતીતિ વા **અઞ્જલિકરણીયો**. તેનાહ ''**અઞ્જલિપગ્ગહણસ્સ અનુચ્છવિકો**''તિ.

યદિપિ પાળિયં ''અનુત્તર''ન્તિ વુત્તં, નત્થિ ઇતો ઉત્તરં વિસિટ્ઠન્તિ હિ અનુત્તરં, સમમ્પિસ્સ પન નત્થીતિ દસ્સેન્તો ''**અસદિસ**''ન્તિ આહ. ખિત્તં વુત્તં બીજં મહપ્ફલભાવકરણેન તાયતિ રક્ખતિ, ખિપન્તિ વપન્તિ એત્થ બીજાનીતિ વા ખેત્તં, કેદારાદિ, ખેત્તં વિય ખેત્તં, પુઞ્ઞાનં ખેત્તં **પુઞ્ઞક્ખેત્તં**. યથા હિ રઞ્ઞો વા અમચ્ચસ્સ વા સાલીનં વા યવાનં વા વિરુહનટ્ઠાનં ''રઞ્ઞો સાલિક્ખેતં યવક્ખેત''ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં સઙ્ઘો સબ્બલોકસ્સ પુઞ્ઞાનં વિરુહનટ્ઠાનં. સઙ્ઘં નિસ્સાય હિ લોકસ્સ નાનપ્પકારહિતસુખસંવત્તનિકાનિ પુઞ્ઞાનિ વિરુહન્તિ, તસ્મા સઙ્ઘો **અનુત્તરં પુઞ્ઞક્ખેત્તં લોકસ્સ**. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. છટ્ઠસત્તમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઠમઆજાનીયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પોત્થકસુત્તવણ્ણના

૧૦૦. અટ્ઠમે **નવોતિ** નવવાયિમો. તેનાહ ''**કરણં ઉપાદાય વુચ્ચતી**''તિ. **વાકમયવત્થન્તિ** સાણાદિવાકસાટકં. **દુબ્બણ્ણોતિ** વિવણ્ણો. **દુક્ખસમ્ફસ્સોતિ** ખરસમ્ફસ્સો. અપ્પં અગ્ઘતીતિ **અપ્પગ્ઘો**. અતિબહું અગ્ઘન્તો કહાપણગ્ઘનકો હોતિ. **પરિભોગમજ્ઝિમોતિ** પરિભોગકાલવસેન મજ્ઝિમો. સો હિ નવભાવં અતિક્કમિત્વા જિણ્ણભાવં અપ્પત્તો મજ્ઝે પરિભોગકાલેપિ દુબ્બણ્ણો ચ દુક્ખસમ્ફસ્સો ચ અપ્પગ્ઘોયેવ હોતિ. અતિબહું અગ્ઘન્તો અડ્ઢં અગ્ઘતિ, જિણ્ણકાલે પન અડ્ઢમાસકં વા કાકણિકં વા અગ્ઘતિ. **ઉક્ખલિપરિપુઞ્છનન્તિ** કાળુક્ખલિપરિપુઞ્છનં. **નવોતિપિ** ઉપસમ્પદાય પઞ્ચવસ્સકાલતો હેટ્ઠા જાતિયા સટ્ઠિવસ્સોપિ નવોયેવ. **દુબ્બણ્ણતાયાતિ** સરીરવણ્ણેનપિ ગુણવણ્ણેનપિ દુબ્બણ્ણતાય. દુસ્સીલસ્સ હિ પરિસમજ્ઝે નિત્તેજતાય સરીરવણ્ણોપિ ન સમ્પજ્જતિ, ગુણવણ્ણેન વત્તબ્બમેવ નત્થિ. અટ્ઠકથાયં પન સરીરવણ્ણેન દુબ્બણ્ણતાપિ ગુણવણ્ણસ્સ અભાવેન દુબ્બણ્ણતાયાતિ વુત્તં.

યે ખો પનસ્સાતિ યે ખો પન તસ્સ ઉપટ્ઠાકા વા ઞાતિમિત્તાદયો વા એતં પુગ્ગલં સેવન્તિ. **તેસન્તિ** તેસં પુગ્ગલાનં છ સત્થારે સેવન્તાનં મિચ્છાદિટ્ઠિકાનં વિય. દેવદત્તે સેવન્તાનં કોકાલિકાદીનં વિય ચ તં સેવનં દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય હોતિ. **મજ્ઝિમોતિ** પઞ્ચવસ્સકાલતો પટ્ઠાય યાવ નવવસ્સકાલા મજ્ઝિમો નામ. **થેરોતિ** દસવસ્સતો પટ્ઠાય થેરો નામ. **એવમાહંસૂતિ** એવં વદન્તિ. **કિં નુ ખો તુય્હન્તિ** તુય્હં બાલસ્સ ભણિતેન કો અત્થોતિ વુત્તં હોતિ. **તથારૂપન્તિ** તથાજાતિકં તથાસભાવં ઉક્ખેપનીયકમ્મસ્સ કારણભૂતં.

તીહિ કપ્પાસઅંસૂહિ સુત્તં કન્તિત્વા કતવત્થન્તિ તયો કપ્પાસઅંસૂ ગહેત્વા કન્તિતસુત્તેન વાયિતં સુખુમવત્થં, તં નવવાયિમં અનગ્ઘં હોતિ, પરિભોગમજ્ઝિમં વીસમ્પિ તિંસમ્પિ સહસ્સાનિ અગ્ઘતિ, જિણ્ણકાલે, અટ્ઠપિ દસપિ સહસ્સાનિ અગ્ઘતિ.

તેસં તં હોતીતિ તેસં સમ્માસમ્બુદ્ધાદયો સેવન્તા વિય તં સેવનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય હોતિ. સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્હિ એકં નિસ્સાય યાવજ્જકાલા મુચ્ચનકસત્તાનં પમાણં નત્થિ, તથા સારિપુત્તત્થેરમહામોગ્ગલ્લાનત્થેરે અવસેસે ચ અસીતિ મહાસાવકે નિસ્સાય સગ્ગગતસત્તાનં પમાણં નત્થિ, યાવજ્જકાલા તેસં દિટ્ઠાનુગતિં પટિપન્નસત્તાનમ્પિ પમાણં નત્થિયેવ. **આધેય્યં ગચ્છતી**તિ તસ્સ મહાથેરસ્સ તં અત્થનિસ્સિતં વચનં યથા ગન્ધકરણ્ડકે કાસિકવત્થં આધાતબ્બતં ઠપેતબ્બતં ગચ્છતિ, એવં ઉત્તમઙ્ગે સિરસ્મિં હદયે ચ આધાતબ્બતં ઠપેતબ્બતં ગચ્છતિ.

પોત્થકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. લોણકપલ્લસુત્તવણ્ણના

૧૦૧. નવમે **યથા યથા કમ્મં કરોતી**તિ યેન યેન પકારેન પાણઘાતાદિપાપકમ્મં કરોતિ. **વિપાકં પટિસંવેદિયતેવા**તિ અવધારણેન કમ્મસિદ્ધિયં તબ્બિપાકસ્સ અપ્પવત્તિ નામ નત્થીતિ દીપેતિ. તેનેવાહ “**ન હિ સક્કા**”તિઆદિ. **એવં સન્ત**ન્તિ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ “**એવં સન્તે**”તિ. **અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણનિરોધેના**તિ કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ આયતિં અનુપ્પત્તિધમ્મતાપજ્જનેન.

‘‘અયમ્પિ ખો કાયો એવંધમ્મો એવંભાવી એવંઅનતીતો’’તિઆદિના કાયસ્સ અસુભાનિચ્ચાદિઆકારઅનુપસ્સના કાયભાવનાતિ આહ “**કાયાનુપસ્સનાસઙ્ખાતાય તાય ભાવનાયા**”તિ. **રાગાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન દોસમોહાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. ‘‘રાગો ખો, આવુસો, પમાણકરણો, દોસો પમાણકરણો, મોહો પમાણકરણો, તે ખીણાસવસ્સ ભિક્ખુનો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૯) હિ વુત્તં.

યથા હિ પબ્બતપાદે પૂતિપણ્ણસ્સ ઉદકં નામ હોતિ, કાળવણ્ણં ઓલોકેન્તાનં બ્યામસતં ગમ્ભીરં વિય ખાયતિ, યટ્ઠિં વા રજ્જું વા ગહેત્વા મિનન્તસ્સ પિટ્ઠિપાદોદ્ધરણમત્તમ્પિ ન હોતિ, એવમેવ એકચ્ચસ્સ યાવ રાગાદયો નુપ્પજ્જન્તિ, તાવ તં પુગ્ગલં સઞ્જાનિતું ન સક્કા હોતિ, સોતાપન્નો વિય સકદાગામી વિય અનાગામી વિય ચ ખાયતિ. યદા પનસ્સ રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, તદા રત્તો દુટ્ઠો મૂળ્હોતિ પઞ્ઞાયતિ. ઇતિ તે રાગાદયો ‘‘એત્તકો અય’’ન્તિ પુગ્ગલસ્સ પમાણં દસ્સેન્તાવ ઉપ્પજ્જન્તીતિ પમાણકરણા નામ વુત્તા.

જાપેતુન્તિ જિનધનં કાતું. **સો**તિ રાજા, મહામત્તો વા. **અસ્સા**તિ અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા યાચન્તસ્સ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

લોણકપલ્લસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પંસુધોવકસુત્તવણ્ણના

૧૦૨. દસમે **અનીહટદોસ**ન્તિ અનપનીતથૂલકાળકં. **અનપનીતકસાવ**ન્તિ અનપગતસુખુમકાળકં. **પહટમત્ત**ન્તિ આહટમત્તં.

દસકુસલકમ્મપથવસેન ઉપ્પન્નં ચિત્તં ચિત્તમેવ, વિપસ્સનાપાદકઅટ્ઠસમાપત્તિચિત્તં વિપસ્સનાચિત્તઞ્ચ તતો ચિત્તતો અધિકં ચિત્તન્તિ **અધિચિત્ત**ન્તિ આહ "**અધિચિત્તન્તિ સમથવિપસ્સનાચિત્ત**"ન્તિ. **અનુયુત્તસ્સા**તિ અનુપ્પન્નસ્સ ઉપ્પાદનવસેન ઉપ્પન્નસ્સ પટિબ્રૂહનવસેન અનુ અનુ યુત્તસ્સ, તત્થ યુત્તપ્પયુત્તસ્સાતિ અત્થો. એત્થ ચ પુરેભત્તં પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો નિસીદનં આદાય "અસુકસ્મિં રુક્ખમૂલે વા વનસણ્ડે વા પબ્ભારે વા સમણધમ્મં કરિસ્સામી"તિ નિક્ખમન્તોપિ તત્થ ગન્ત્વા હત્થેહિ વા પાદેહિ વા નિસજ્જટ્ઠાનતો તિણપણ્ણાનિ અપનેન્તોપિ અધિચિત્તં અનુયુત્તોયેવ. નિસીદિત્વા પન હત્થપાદે ધોવિત્વા મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો ભાવનાય અપ્પનં અપ્પત્તાયપિ અધિચિત્તમનુયુત્તોયેવ તદત્થેનપિ તંસદ્દવોહારતો. **ચિત્તસમ્પન્નો**તિ ધમ્મચિત્તસ્સ સમન્નાગતત્તા સમ્પન્નચિત્તો. **પણ્ડિતજાતિકો**તિ પણ્ડિતસભાવો.

કામે આરબ્ભાતિ વત્થુકામે આરબ્ભ. કામરાગસઙ્ખાતેન વા કામેન પટિસંયુત્તો વિતક્કો **કામવિતક્કો**. બ્યાપજ્જતિ ચિત્તં એતેનાતિ **બ્યાપાદો**, દોસો. વિહિંસન્તિ એતાય સત્તે, વિહિંસનં વા તેસં એતન્તિ **વિહિંસા**, પરેસં વિહેઠનાકારેન પવત્તસ્સ કરુણાપટિપક્ખસ્સ પાપધમ્મસ્સેતં અધિવચનં. **ઞાતકે આરબ્ભ ઉપ્પન્નો વિતક્કો**તિ ઞાતકે આરબ્ભ ગેહસ્સિતપેમવસેન ઉપ્પન્નો વિતક્કો. **જનપદમારબ્ભ ઉપ્પન્નો વિતક્કો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **અહો વત મં…પે॰… ઉપ્પન્નો વિતક્કો**તિ "અહો વત મં પરે ન અવજાનેય્યું, ન હેટ્ઠા કત્વા મઞ્ઞેય્યું, પાસાણચ્છત્તં વિય ગરું કરેય્યુ"ન્તિ એવં ઉપ્પન્નવિતક્કો. **દસવિપસ્સનુપક્કિલેસવિતક્કા**તિ ઓભાસાદિદસવિપસ્સનુપક્કિલેસે આરબ્ભ ઉપ્પન્નવિતક્કા.

અવસિટ્ઠા ધમ્મવિતક્કા એતસ્સાતિ **અવસિટ્ઠધમ્મવિતક્કો**, વિપસ્સનાસમાધિ. **ન એકગ્ગભાવપ્પત્તો** ન એકગ્ગતં પત્તો. એકં ઉદેતીતિ હિ **એકોદિ**, પટિપક્ખેહિ અનભિભૂતત્તા અગ્ગં સેટ્ઠં હુત્વા ઉદેતીતિ અત્થો. સેટ્ઠોપિ હિ લોકે એકોતિ વુચ્ચતિ, એકસ્મિં આરમ્મણે સમાધાનવસેન પવત્તચિત્તસ્સેતં અધિવચનં. એકોદિસ્સ ભાવો **એકોદિભાવો**, એકગ્ગતાયેતં અધિવચનં.

નિયકજ્ઝત્તન્તિ અત્તસન્તાનસ્સેતં અધિવચનં. **ગોચરજ્ઝત્ત**ન્તિ ઇધ નિબ્બાનં અધિપ્પેતં. તેનાહ "**એકસ્મિં નિબ્બાનગોચરેયેવ તિટ્ઠતી**"તિ. **સુટ્ઠુ નિસીદતી**તિ સમાધિપટિપક્ખે કિલેસે સન્નિસીદેન્તો સુટ્ઠુ નિસીદતિ. **એકગ્ગં હોતી**તિ અબ્યગ્ગભાવપ્પત્તિયા એકગ્ગં હોતિ. **સમ્મા આધિયતી**તિ યથા આરમ્મણે સુટ્ઠુ અપ્પિતં હોતિ, એવં સમ્મા સમ્મદેવ આધિયતિ.

અભિઞ્ઞા સચ્છિકરણીયસ્સાતિ એત્થ "અભિઞ્ઞાય સચ્છિકરણીયસ્સા"તિ વત્તબ્બે "અભિઞ્ઞા"તિ ય-કારલોપેન પન પુન કાલકિરિયાનિદ્દેસો કતોતિ આહ "**અભિજાનિત્વા પચ્ચક્ખં કાતબ્બસ્સા**"તિ. અભિઞ્ઞાય ઇદ્ધિવિધાદિઞાણેન સચ્છિકિરિયં ઇદ્ધિવિધપચ્ચનુભવનાદિકં **અભિઞ્ઞાસચ્છિકરણીય**ન્તિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **સક્ખિભબ્બતં પાપુણાતી**તિ એત્થ પન યસ્સ પચ્ચક્ખં અત્થિ, સો સક્ખી, સક્ખિનો ભબ્બતા સક્ખિભબ્બતા, સક્ખિભવનન્તિ વુત્તં હોતિ. સક્ખી ચ સો ભબ્બો ચાતિ સક્ખિભબ્બો. અયઞ્હિ ઇદ્ધિવિધાદીનં ભબ્બો તત્થ ચ સક્ખીતિ સક્ખિભબ્બો, તસ્સ ભાવો સક્ખિભબ્બતા, તં પાપુણાતીતિ અત્થો.

અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનાદિભેદેતિ એત્થ અભિઞ્ઞાપાદા ચ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનઞ્ચ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનાનિ. **આદિ**-સદ્દેન અરહત્તઞ્ચ અરહત્તસ્સ વિપસ્સના ચ સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. તેનેવ **મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૯૮) –

> ‘‘સતિ સતિઆયતનેતિ સતિ સતિકારણે. કિઞ્ચેત્થ કારણં? અભિઞ્ઞા વા અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં વા, અવસાને પન અરહત્તં વા કારણં અરહત્તસ્સ વિપસ્સના વાતિ વેદિતબ્બ’’ન્તિ વુત્તં.

યઞ્હિ તં તત્ર તત્ર સક્ખિભબ્બતાસઙ્ખાતં ઇદ્ધિવિધપચ્ચનુભવનાદિ, તસ્સ અભિઞ્ઞા કારણં . અથ ઇદ્ધિવિધપચ્ચનુભવનાદિ અભિઞ્ઞા, એવં સતિ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં કારણં. અવસાને છટ્ઠાભિઞ્ઞાય પન અરહત્તં, અરહત્તસ્સ વિપસ્સના વા કારણં. અરહત્તઞ્હિ ‘‘કુદાસ્સુ નામાહં તદાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામિ, યદરિયા એતરહિ ઉપસમ્પજ્જ વિહરન્તી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૫; ૩.૩૦૭) અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસુ પિહં ઉપટ્ઠપેત્વા અભિઞ્ઞા નિબ્બત્તેન્તસ્સ કારણં. ઇદઞ્ચ સાધારણં ન હોતિ, સાધારણવસેન પન અરહત્તસ્સ વિપસ્સના કારણં. ઇમસ્મિઞ્હિ સુત્તે અરહત્તફલવસેન છટ્ઠાભિઞ્ઞા વુત્તા. તેનેવાહ **‘‘આસવાનં ખયાતિઆદિ ચેત્થ ફલસમાપત્તિવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બ’’**ન્તિ.

પંસુધોવકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. નિમિત્તસુત્તવણ્ણના

૧૦૩. એકાદસમે યેહિ ફલં નિમીયતિ, ઉપ્પજ્જનટ્ઠાને પક્ખિપમાનં વિય હોતિ, તાનિ **નિમિત્તાનિ**. તેનાહ ‘‘**તીણિ કારણાની**’’તિ. **કાલેન કાલ**ન્તિ એત્થ **કાલેના**તિ ભુમ્મત્થે કરણવચનં. **કાલ**ન્તિ ચ ઉપયોગવચનન્તિ આહ ‘‘**કાલે કાલે**’’તિ. **મનસિ કાતબ્બા**તિ ચિત્તે કાતબ્બા, ઉપ્પાદેતબ્બાતિ અત્થો. ઉપલક્ખિતસમાધાનાકારો સમાધિયેવ ઇધ સમાધિનિમિત્તન્તિ આહ ‘‘**એકગ્ગતા હિ ઇધ સમાધિનિમિત્તન્તિ વુત્તા**’’તિ. **ઠાનં તં ચિત્તં કોસજ્જાય સંવત્તેય્યા**તિ એત્થ ઠાનં અત્થીતિ વચનસેસો. તં ભાવનાચિત્તં કોસજ્જાય સંવત્તેય્ય, તસ્સ સંવત્તનસ્સ કારણં અત્થીતિ અત્થો. **તં** વા મનસિકરણં **ચિત્તં કોસજ્જાય સંવત્તેય્ય,** એતસ્સ ઠાનં કારણં અત્થીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**કારણં વિજ્જતી**’’તિઆદિ. **ઞાણજવ**ન્તિ સઙ્ખારેસુ અનિચ્ચાદિવસેન પવત્તમાનં પઞ્ઞાજવં.

યં કિઞ્ચિ સુવણ્ણતાપનયોગ્ગઅઙ્ગારભાજનં ઇધ ‘‘ઉક્કા’’તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ ‘‘**અઙ્ગારકપલ્લ**’’ન્તિ. **સજ્જેય્યા**તિ યથા તત્થ પક્ખિત્તં સુવણ્ણં તપ્પતિ, એવં પટિયાદિયેય્ય. **આલિમ્પેય્યા**તિ આદિયેય્ય, જલેય્યાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**તત્થ અઙ્ગારે…પે॰… ગાહાપેય્યા**’’તિ. **મૂસાય વા પક્ખિપેય્યા**તિ તત્તકે વા પક્ખિપેય્ય. **ઉપધારેતી**તિ સલ્લક્ખેતિ.

નિમિત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

લોણકપલ્લવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૩. તતિયપણ્ણાસકં

(૧૧) ૧. સમ્બોધવગ્ગો

૧-૩. પુબ્બેવસમ્બોધસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૪-૧૦૬. તતિયસ્સ પઠમે **સમ્બોધિતો પુબ્બે**વાતિ સમ્બોધો વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં ''સામં સમ્મા બુજ્ઝિ એતેના''તિ કત્વા, તતો પુબ્બેયેવાતિ અત્થો. તેનાહ "**અરિયમગ્ગપ્પત્તિતો અપરભાગેયેવા**"તિ. **બોધિસત્તસ્સેવ સતો**તિ એત્થ યથા ઉદકતો ઉગ્ગન્ત્વા ઠિતં પરિપાકગતં પદુમં સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સેન અવસ્સં બુજ્ઝિસ્સતીતિ બુજ્ઝનકપદુમન્તિ વુચ્ચતિ. એવં બુદ્ધાનં સન્તિકે બ્યાકરણસ્સ લદ્ધત્તા અવસ્સં અનન્તરાયેન પારમિયો પૂરેત્વા બુજ્ઝિસ્સતીતિ બુજ્ઝનકસત્તોતિ **બોધિસત્તો**. તેનાહ "**બુજ્ઝનકસત્તસ્સેવ**...પે॰... **આરભન્તસ્સેવ સતો**"તિ. યા વા એસા ચતુમગ્ગઞાણસઙ્ખાતા બોધિ, ''તં બોધિં કુદાસ્સુ નામાહં પાપુણિસ્સામી''તિ પત્થયમાનો પટિપજ્જતીતિ બોધિયં સત્તો આસત્તોતિપિ **બોધિસત્તો**. તેનાહ "**સમ્બોધિયા વા સત્તસ્સેવ લગ્ગસ્સેવ સતો**"તિ.

અથ વા બોધીતિ ઞાણં ''બુજ્ઝતિ એતેના''તિ કત્વા, બોધિમા સત્તો **બોધિસત્તો**, પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપં કત્વા યથા ''ઞાણસત્તો''તિ, ઞાણવા પઞ્ઞવા પણ્ડિતો સત્તોતિ અત્થો. બુદ્ધાનઞ્હિ પાદમૂલે અભિનીહારતો પટ્ઠાય પણ્ડિતોવ સો સત્તો, ન અન્ધબાલોતિ બોધિસત્તો. એવં ગુણવતો ઉપ્પન્નનામવસેન બોધિસત્તસ્સેવ સતો. અસ્સાદીયતીતિ **અસ્સાદો**, સુખં. તઞ્ચ સાતાકારલક્ખણન્તિ આહ "**અસ્સાદોતિ મધુરાકારો**"તિ. છન્દરાગો વિનીયતિ ચેવ પહીયતિ ચ એત્થાતિ **નિબ્બાનં "છન્દરાગવિનયો છન્દરાગપ્પહાનઞ્ચા"તિ વુચ્ચતિ**. તેનાહ "**નિબ્બાન**"ન્તિઆદિ. તત્થ **આગમ્મા**તિ ઇદં યો જનો રાગં વિનેતિ પજહતિ ચ, તસ્સ આરમ્મણકરણં સન્ધાય વુત્તં. દુતિયતતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પુબ્બેવસમ્બોધસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૯. સમણબ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૭-૧૧૨. ચતુત્થે **સામઞ્ઞ**ન્તિ અરિયમગ્ગો, તેન અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો **સામઞ્ઞત્થં**, અરિયફલન્તિ આહ "**સામઞ્ઞત્થન્તિ ચતુબ્બિધં અરિયફલ**"ન્તિ. **બ્રહ્મઞ્ઞત્થ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેનાહ "**ઇતરં તસ્સેવ વેવચન**"ન્તિ. અરિયમગ્ગસઙ્ખાતં સામઞ્ઞમેવ વા અરણીયતો **સામઞ્ઞત્થ**ન્તિ આહ "**સામઞ્ઞત્થેન વા ચત્તારો મગ્ગા**"તિ. પઞ્ચમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સમણબ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયનિદાનસુત્તવણ્ણના

૧૧૩. દસમે **વિવટ્ટગામિકમ્માન**ન્તિ વિવટ્ટૂપનિસ્સયકમ્માનં. **તદભિનિવત્તેતી**તિ એત્થ **તં**-સદ્દેન પચ્ચામસનસ્સ વિપાકસ્સ પરામાસોતિ આહ "**તં અભિનિવત્તેતી**"તિ, તં વિપાકં અભિભવિત્વા નિવત્તેતીતિ અત્થો. ઇદાનિ ન કેવલં વિપાકસ્સેવ પરામાસો તં-સદ્દેન, અથ ખો છન્દરાગટ્ઠાનિયાનં ધમ્માનં તબ્બિપાકસ્સ ચ પરામાસો દટ્ઠબ્બોતિ આહ "**યદા વા તેના**"તિઆદિ. **તે ચેવ ધમ્મે**તિ તે છન્દરાગટ્ઠાનિયે ધમ્મે. **નિબ્બિજ્ઝિત્વા પસ્સતી**તિ કિલેસે નિબ્બિજ્ઝિત્વા વિભૂતં પાકટં કત્વા પસ્સતીતિ.

દુતિયનિદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સમ્બોધવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૨) ૨. આપાયિકવગ્ગો

૧. આપાયિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૪. દુતિયસ્સ પઠમે અપાયેસુ નિબ્બત્તનસીલતાય અપાયૂપગા **આપાયિકા**તિ આહ "**અપાયં ગચ્છિસ્સન્તીતિ આપાયિકા**"તિ. અઞ્ઞે બ્રહ્મચારિનો સુનિવત્થે સુપારુતે સુમ્ભકપત્તધરે ગામનિગમરાજધાનીસુ પિણ્ડાય ચરિત્વા જીવિકં કપ્પેન્તે દિસ્વા સયમ્પિ તાદિસેન આકારેન તથાપટિપજ્જનતો ''અહં બ્રહ્મચારી''તિ પટિઞ્ઞં દેન્તો વિય હોતીતિ આહ "**બ્રહ્મચારિપટિઞ્ઞોતિ બ્રહ્મચારિપટિરૂપકો**"તિ. ''અહમ્પિ ભિક્ખૂ''તિ વત્વા ઉપોસથગ્ગાદીનિ પવિસન્તો પન બ્રહ્મચારિપટિઞ્ઞો હોતિયેવ, તથા સઙ્ઘિકં લાભં ગણ્હન્તો. તેનાહ "**તેસં વા…પે॰… એવંપટિઞ્ઞો**"તિ. **અક્કોસતી**તિ ''અસ્સમણોસિ, સમણપટિઞ્ઞોસી''તિઆદિના અક્કોસતિ. **પરિભાસતી**તિ ''સો ત્વં 'હોતુ, મુણ્ડકસમણો અહ'ન્તિ મઞ્ઞસિ, ઇદાનિ તે અસ્સમણભાવં આરોપેસ્સામી''તિઆદિના વદન્તો પરિભાસતિ.

કિલેસકામોપિ અસ્સાદિયમાનો વત્થુકામન્તોગધોયેવ, કિલેસકામવસેન ચ તેસં અસ્સાદનં સિયાતિ આહ "**કિલેસકામેન વત્થુકામે સેવન્તસ્સા**"તિ. **કિલેસકામેના**તિ કરણત્થે કરણવચનં. **નત્થિ દોસો**તિ અસ્સાદેત્વા વિસયપરિભોગે નત્થિ આદીનવો, તપ્પચ્ચયા ન કોચિ અન્તરાયોતિ અધિપ્પાયો. **પાતબ્બતં આપજ્જતી**તિ પરિભુઞ્જનકતં ઉપગચ્છતિ. પરિભોગત્થો હિ અયં પા-સદ્દો, કત્તુસાધનો ચ તબ્બ-સદ્દો, યથારુચિ પરિભુઞ્જતીતિ અત્થો. **પિવિતબ્બતં પરિભુઞ્જિતબ્બતન્તિ** એત્થાપિ કત્તુવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

આપાયિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુલ્લભસુત્તવણ્ણના

૧૧૫. દુતિયે પરેન કતસ્સ ઉપકારસ્સ અનુરૂપપ્પવત્તિ અત્તનિ કતં ઉપકારં ઉપકારતો જાનન્તો વેદિયન્તો **કતઞ્ઞૂ કતવેદી**તિ આહ "**ઇમિના મય્હં કત**"ન્તિઆદિ.

દુલ્લભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અપ્પમેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૧૬. તતિયે **સુખેન મેતબ્બો**તિ યથા પરિત્તસ્સ ઉદકસ્સ સુખેન પમાણં ગય્હતિ, એવમેવ ''ઉદ્ધતો''તિઆદિના યથાવુત્તેહિ અગુણઙ્ગેહિ સમન્નાગતસ્સ સુખેન પમાણં ગય્હતીતિ, સુખેન મેતબ્બો. **દુક્ખેન મેતબ્બો**તિ યથા મહાસમુદ્દસ્સ દુક્ખેન પમાણં ગય્હતિ, એવમેવ ''અનુદ્ધતો''તિઆદિના દસ્સિતેહિ ગુણઙ્ગેહિ સમન્નાગતસ્સ દુક્ખેન પમાણં ગય્હતિ, ''અનાગામી નુ ખો ખીણાસવો નુ ખો''તિ વત્તબ્બતં ગચ્છતિ, તેનેસ દુક્ખેન મેતબ્બો. **પમેતું ન સક્કોતી**તિ યથા આકાસસ્સ ન સક્કા પમાણં ગહેતું, એવં ખીણાસવસ્સ, તેનેસ પમેતું ન સક્કાતિ **અપ્પમેય્યો**.

સારાભાવેન તુચ્છત્તા નળો વિય નળો, માનોતિ આહ "**ઉન્નળોતિ ઉગ્ગતનળો**"તિ, ઉટ્ઠિતતુચ્છમાનોતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ "**તુચ્છમાનં ઉક્ખિપિત્વા ઠિતોતિ અત્થો**"તિ. મનો હિ સેય્યસ્સ સેય્યોતિ સદિસોતિ ચ પવત્તિયા

વિસેસતો તુચ્છો. **ચાપલ્લેના**તિ ચપલભાવેન, તણ્હાલોલુપ્પેનાતિ અત્થો. **મુખરો**તિ મુખેન ફરુસો, ફરુસવાચોતિ અત્થો. **વિકિણ્ણવાચો**તિ વિસટવચનો સમ્ફપ્પલાપિતાય અપરિયન્તવચનો. તેનાહ "**અસઞ્ઞતવચનો**"તિ, દિવસમ્પિ નિરત્થકવચનં પલાપીતિ વુત્તં હોતિ. **ચિત્તેકગ્ગતારહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિરહિતો ચણ્ડસોતે બદ્ધનાવા વિય અનવટ્ઠિતકિરિયો. **ભન્તચિત્તો**તિ અનવટ્ઠિતચિત્તો પણ્ણારુળ્હવાલમિગસદિસો. **વિવટિન્દ્રિયો**તિ સંવરાભાવેન ગિહિકાલે વિય અસંવુતચક્ખાદિઇન્દ્રિયો.

અપ્પમેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. આનેઞ્જસુત્તવણ્ણના

૧૧૭. ચતુત્થે સહ બ્યયતિ ગચ્છતીતિ સહબ્યો, સહપવત્તનકો. તસ્સ ભાવો **સહબ્યતા**, સહપવત્તીતિ આહ "**સહભાવં ઉપપજ્જતી**"તિ. ''યાવતકં તેસં દેવાનં આયુપ્પમાણં, તં સબ્બં ખેપેત્વા નિરયમ્પિ ગચ્છતી''તિઆદિવચનતો અરૂપભવતો ચુતસ્સ અપાયૂપપત્તિ વુત્તા વિય દિસ્સતીતિ તન્નિવત્તનત્થં ભગવતો અધિપ્પાયં વિવરન્તો ''સન્ધાયભાસિતમિદં વચન''ન્તિ દીપેતિ "**નિરયાદીહિ અવિપ્પમુત્તત્તા**"તિઆદિના. ન હિ તસ્સ ઉપચારજ્ઝાનતો બલવતરં અકુસલં અત્થીતિ. ઇમિના તતો ચવન્તાનં ઉપચારજ્ઝાનમેવ પટિસન્ધિજનકં કમ્મન્તિ દીપેતિ. અધિકં પયસતિ પયુજ્જતિ એતેનાતિ **અધિપ્પયાસો**, સવિસેસં ઇતિકત્તબ્બકિરિયા. તેનાહ "**અધિકપ્પયોગો**"તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

આનેઞ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વિપત્તિસમ્પદાસુત્તવણ્ણના

૧૧૮. પઞ્ચમે **દિન્ન**ન્તિ દેય્યધમ્મસીસેન દાનં વુત્તન્તિ આહ "**દિન્નસ્સ ફલાભાવં સન્ધાય વદતી**"તિ. દિન્નં પન અન્નાદિવત્થું કથં પટિક્ખિપતિ. એસ નયો "**યિટ્ઠં હુત**"ન્તિ એત્થાપિ. **મહાયાગો**તિ સબ્બસાધારણં મહાદાનં. **પહેણકસક્કારો**તિ પાહુનકાનં કાતબ્બસક્કારો. **ફલ**ન્તિ આનિસંસફલં નિસ્સન્દફલઞ્ચ. **વિપાકો**તિ સદિસફલં. **પરલોકે ઠિતસ્સ અયં લોકો નત્થી**તિ પરલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો અયં લોકો ન હોતિ. **ઇધલોકે ઠિતસ્સપિ પરલોકો નત્થી**તિ ઇધલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો પરલોકો ન હોતિ. તત્થ કારણમાહ "**સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તી**"તિ. ઇમે સત્તા યત્થ યત્થ ભવયોનિગતિઆદીસુ ઠિતા, તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તિ, દ્વયવિનાસેન વિનસ્સન્તિ.

ફલાભાવવસેનાતિ માતાપિતૂસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં ફલસ્સ અભાવવસેન ''નત્થિ માતા, નત્થિ પિતા''તિ વદતિ, ન માતાપિતૂનં, નાપિ તેસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં અભાવવસેન તેસં લોકપચ્ચક્ખત્તા. પુબ્બુળકસ્સ વિય ઇમેસં સત્તાનં ઉપ્પાદો નામ કેવલો, ન ચ ખનપુબ્બકોતિ દસ્સનત્થં "**નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા**"તિ વુત્તન્તિ આહ "**ચવિત્વા ઉપ્પજ્જનકા સત્તા નામ નત્થીતિ વદતી**"તિ. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેન્તી**તિ યે ઇમઞ્ચ લોકં પરઞ્ચ લોકં અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય સયં પચ્ચક્ખં કત્વા પવેદેન્તિ, તે નત્થીતિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં અભાવં દીપેતિ.

વિપત્તિસમ્પદાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૭. અપણ્ણકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૯-૧૨૦. છટ્ઠે **છહિ તલેહિ સમન્નાગતો પાસકો**તિ ચતૂસુ પસ્સેસુ ચત્તારિ તલાનિ, દ્વીસુ કોટીસુ દ્વે તલાનીતિ એવં છહિ તલેહિ સમન્નાગતો પાસકકીળાપસુતાનં મણિસદિસો પાસકવિસેસો. સત્તમં ઉત્તાનમેવ.

અપણ્ણકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પઠમસોચેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૨૧. અટ્ઠમે **સુચિભાવો**તિ કિલેસાસુચિવિગમેન સુદ્ધભાવો અસંકિલિટ્ઠભાવો, અત્થતો કાયસુચરિતાદીનિ.

પઠમસોચેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. દુતિયસોચેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૨૨. નવમે સમુચ્છેદવસેન પહીનસબ્બકાયદુચ્ચરિતતાય કાયે, કાયેન વા સુચિ **કાયસુચિ**. તેનાહ ''**કાયદ્વારે**''તિઆદિ. **સોચેય્યસમ્પન્ન**ન્તિ પટિપ્પસ્સદ્ધકિલેસત્તા પરિસુદ્ધાય સોચેય્યસમ્પત્તિયા ઉપેતં. નિન્હાતા અગ્ગમગ્ગસલિલેન વિક્ખાલિતા પાપા એતેનાતિ **નિન્હાતપાપકો**, ખીણાસવો. તેનાહ ''**ખીણાસવોવ કથિતો**''તિ.

દુતિયસોચેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. મોનેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૨૩. દસમે મુનિનો ભાવા **મોનેય્યાનિ**, યેહિ ધમ્મેહિ ઉભયહિતમુનનતો મુનિ નામ હોતિ, તે મુનિભાવકરા મોનેય્યા પટિપદા ધમ્મા એવ વુત્તા. મુનિનો વા એતાનિ **મોનેય્યાનિ**, યથાવુત્તધમ્મા એવ. તત્થ યસ્મા કાયેન અકત્તબ્બસ્સ અકરણં, કત્તબ્બસ્સ ચ કરણં , ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૭; ખુ॰ પા॰ ૩.દ્વત્તિંસાકાર) કાયસઞ્ઞિતસ્સ આરમ્મણસ્સ જાનનં, કાયસ્સ ચ સમુદયતો અત્થઙ્ગમતો અસ્સાદતો આદીનવતો નિસ્સરણતો ચ યાથાવતો પરિજાનનતા, તથા પરિજાનનવસેન પન પવત્તો વિપસ્સનામગ્ગો, તેન ચ કાયે છન્દરાગસ્સ પજહનં, કાયસઙ્ખારં નિરોધેત્વા પત્તબ્બસમાપત્તિ વા, સબ્બે એતે કાયમુખેન પવત્તા મોનેય્યપ્પટિપદા ધમ્મા **કાયમોનેય્યં નામ**. તસ્મા તમત્થં દસ્સેતું ''કતમં કાયમોનેય્યં? તિવિધકાયદુચ્ચરિતસ્સ પહાનં કાયમોનેય્યં, તિવિધકાયસુચરિતમ્પિ કાયમોનેય્ય''ન્તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૪) પાળિ આગતા. ઇધાપિ તેનેવ પાળિનયેન અત્થં દસ્સેન્તો ''**તિવિધકાયદુચ્ચરિતપ્પહાનં કાયમોનેય્યં નામા**''તિઆદિમાહ.

ઇદાનિ ''કતમં વચીમોનેય્યં? ચતુબ્બિધવચીદુચ્ચરિતસ્સ પહાનં વચીમોનેય્યં, ચતુબ્બિધં વચીસુચરિતં, વાચારમ્મણે ઞાણં, વાચાપરિઞ્ઞા, પરિઞ્ઞાસહગતો મગ્ગો, વાચાય છન્દરાગસ્સ પહાનં, વચીસઙ્ખારનિરોધો દુતિયજ્ઝાનસમાપત્તિ વચીમોનેય્ય''ન્તિ ઇમાય પાળિયા વુત્તમત્થં અતિદીપેન્તો ''**વચીમોનેય્યેપિ એસેવ નયો**''તિઆદિમાહ. તત્થ ચોપનવાચઞ્ચેવ સદ્દવાચઞ્ચ આરબ્ભ પવત્તા પઞ્ઞા **વાચારમ્મણે ઞાણં**. તસ્સા વાચાય સમુદયાદિતો પરિજાનનં **વાચાપરિઞ્ઞા**.

‘‘કતમં મનોમોનેય્યં? તિવિધમનોદુચ્ચરિતસ્સ પહાનં મનોમોનેય્યં, તિવિધં મનોસુચ્ચરિતં, મનારમ્મણે ઞાણં, મનપરિઞ્ઞા, પરિઞ્ઞાસહગતો મગ્ગો, મનસ્મિં છન્દરાગસ્સ પહાનં, ચિત્તસઙ્ખારનિરોધો સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધસમાપત્તિ મનોમોનેય્ય’’ન્તિ ઇમાય પાળિયા આગતનયેન અત્થં વિભાવેન્તો ‘‘**મનોમોનેય્યેપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થં ઞત્વા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ ચ એકાસીતિવિધં લોકિયચિત્તં આરબ્ભ પવત્તઞાણં **મનારમ્મણે ઞાણં**. તસ્સ સમુદયાદિતો પરિજાનનં **મનપરિઞ્ઞા**તિ અયં વિસેસો.

મોનેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આપાયિકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૩) ૩. કુસિનારવગ્ગો

૧-૨. કુસિનારસુત્તાદિવણ્ણના

૧૨૪-૧૨૫. તતિયસ્સ પઠમે **તણ્હાગેધેન ગથિતોતિ** તણ્હાબન્ધનેન બદ્ધો. **તણ્હામુચ્છનાયાતિ** તણ્હાય વસેન મુચ્છાપત્તિયા. **મુચ્છિતોતિ** મુચ્છં મોહં પમાદં આપન્નો. **અજ્ઝોપન્નોતિ** અધિઓપન્નો. તણ્હાય અધિભવિત્વા અજ્ઝોત્થટો ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા વિય ઠિતો. તેનાહ **"અજ્ઝોપન્નોતિ તણ્હાય ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા પવત્તો"**તિ. **અનાદીનવદસ્સાવીતિ** ગથિતાદિભાવેન પરિભોગે આદીનવમત્તમ્પિ ન પસ્સતિ. **નિસ્સરણપઞ્ઞોતિ** અયમત્થો આહારપરિભોગેતિ તત્થ પયોજનપરિચ્છેદિકા ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; ૨.૨૪; ૩.૭૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૮.૯) પવત્તા આહારપટિબદ્ધછન્દરાગનિસ્સરણભૂતા પઞ્ઞા અસ્સ અત્થીતિ નિસ્સરણપઞ્ઞો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. દુતિયે નત્થિ વત્તબ્બં.

કુસિનારસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગોતમકચેતિયસુત્તવણ્ણના

૧૨૬. તતિયે **સમ્બહુલાતિ** પઞ્ચસતમત્તા. પઞ્ચસતા કિર બ્રાહ્મણા તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ અપરભાગે ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા કામેસુ આદીનવં નેક્ખમ્મે ચ આનિસંસં પસ્સમાના ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા ન ચિરસ્સેવ સબ્બં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા પરિયત્તિં નિસ્સાય માનં ઉપ્પાદેસું – ''યં યં ભગવા કથેતિ, તં તં મયં ખિપ્પમેવ જાનામ. ભગવા હિ ઇત્થિલિઙ્ગાદીનિ તીણિ લિઙ્ગાનિ, નામાદીનિ ચત્તારિ પદાનિ, પઠમાદયો સત્ત વિભત્તિયો મુઞ્ચિત્વા ન કિઞ્ચિ કથેતિ, એવં કથિતે ચ અમ્હાકં ગણ્ઠિપદં નામ નત્થી''તિ, તે ભગવતિ અગારવા હુત્વા તતો પટ્ઠાય ભગવતો ઉપટ્ઠાનમ્પિ ધમ્મસ્સવનમ્પિ અભિણ્હં ન ગચ્છન્તિ. તે સન્ધાય વુત્તં **"સમ્બહુલા કિર બ્રાહ્મણપબ્બજિતા... પે॰... ધમ્મસ્સવનં ન ગચ્છન્તી"**તિ. **મુખપટિઞ્ઞં ગહેત્વાતિ** ''સચ્ચં કિર તુમ્હે, ભિક્ખવે''તિઆદિના તમત્થં પટિપુચ્છિત્વા ''સચ્ચં ભગવા''તિ તેહિ ભિક્ખૂહિ વુત્તં પટિવચનં ગહેત્વા. તઞ્હિ અત્તનો મુખેનેવ પટિઞ્ઞાતત્તા ''મુખપટિઞ્ઞા''તિ વુચ્ચતિ.

નેવ આગતટ્ઠાનં ન ગતટ્ઠાનં અદ્દસંસુ. કસ્મા? અઞ્ઞાણતો. તે કિર તસ્સ સુત્તસ્સ અત્થં ન જાનિંસુ. તેસઞ્હિ તસ્મિં સમયે વિચિત્રનયં દેસનાવિલાસયુત્તમ્પિ તં સુત્તં ઘનપુથુલેન દુસ્સપટ્ટેન મુખં બદ્ધં કત્વા પુરતો ઠપિતમનુઞ્ઞભોજનં વિય અહોસિ. નનુ ચ ભગવા અત્તના દેસિતં ધમ્મં પરે ઞાપેતું કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, સો કસ્મા યથા તે ન જાનન્તિ, તથા દેસેતીતિ? તેસં માનભઞ્જનત્થં. ભગવા હિ ''અભબ્બા ઇમે ઇમં માનખિલં અનુપહચ્ચ મગ્ગં વા ફલં વા સચ્છિકાતુ''ન્તિ તેસં સુતપરિયત્તિં નિસ્સાય ઉપ્પન્નં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા દેસનાકુસલો માનભઞ્જનત્થં ''સબ્બધમ્મમૂલપરિયાય''ન્તિઆદિના **મૂલપરિયાયસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૧.૧) અભાસિ.

સમ્માસમ્બુદ્ધો "મય્હં કથા નિય્યાતી"તિ મુખસમ્પત્તમેવ કથેતીતિ ચિન્તયિંસૂતિ ઇદં અઙ્ગુત્તરભાણકાનં વળઞ્જનકતન્તિનીહારેન વુત્તં. મજ્ઝિમભાણકા પન એવં વદન્તિ – એવં માનભઞ્જનત્થં દેસિતઞ્ચ પન તં સુત્તં સુત્વા તે ભિક્ખૂ ''તંયેવ કિર પથવિં દિટ્ઠિગતિકો સઞ્જાનાતિ, સેખોપિ અરહાપિ તથાગતોપિ અભિજાનાતિ, કિ

નામિદં કથં નામિદ''ન્તિ ચિન્તેન્તા ''પુબ્બે મયં ભગવતા કથિતં યંકિઞ્ચિ ખિપ્પમેવ જાનામ, ઇદાનિ પનિમસ્સ મૂલપરિયાયસ્સ અન્તં વા કોટિં વા ન જાનામ ન પસ્સામ, અહો બુદ્ધા નામ અપ્પમેય્યા અતુલા''તિ ઉદ્ધતદાઠા વિય સપ્પા નિમ્મદા હુત્વા બુદ્ધૂપટ્ઠાનઞ્ચ ધમ્મસ્સવનઞ્ચ સક્કચ્ચં અગમંસુ. તેન સમયેન ધમ્મસભાયં સન્નિસિન્ના ભિક્ખૂ ''અહો બુદ્ધાનં આનુભાવો, તે નામબ્રાહ્મણપબ્બજિતા તથા માનમદમત્તા ભગવતા મૂલપરિયાયદેસનાય નિહતમાના કતા''તિ કથં સમુટ્ઠાપેસું. તં સુત્વા ભગવા ''ન, ભિક્ખવે, ઇદાનેવ, પુબ્બેપિ અહં એવં ઇમે માનપગ્ગહિતસીસે ચરન્તે નિહતમાને અકાસિ''ન્તિ વત્વા અતીતં આહરન્તો ''ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞતરો દિસાપામોક્ખો બ્રાહ્મણો બારાણસિયં પટિવસતિ તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સનિઘણ્ડુકેટુભાનં સાક્ખરપ્પભેદાનં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં પદકો વેય્યાકરણો લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનવયો, સો પઞ્ચમત્તાનિ માણવકસતાનિ મન્તે વાચેતિ. પણ્ડિતમાણવકા બહુઞ્ચ ગણ્હન્તિ લહુઞ્ચ, સુટ્ઠુ ચ ઉપધારેન્તી''તિઆદિના જાતકં કથેસિ.

તં સુત્વા તે ભિક્ખૂ ''પુબ્બેપિ મયં માનેનેવ ઉપહતા''તિ ભિય્યોસોમત્તાય નિહતમાના હુત્વા અત્તનો ઉપકારકમ્મટ્ઠાનપરાયણા અહેસું. તતો ભગવા એકં સમયં જનપદચારિકં ચરન્તો વેસાલિં પત્વા ગોતમકે ચેતિયે વિહરન્તો ઇમેસં પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં ઞાણપરિપાકં વિદિત્વા ઇદં ગોતમકસુત્તં કથેસિ. ઇદઞ્ચ સુત્તં સુત્વા તે પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ તસ્મિંયેવ આસને સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિંસૂતિ.

અભિઞ્ઞાયાતિ કુસલાદિભેદં ખન્ધાદિભેદઞ્ચ દેસેતબ્બં ધમ્મં, વેનેય્યાનઞ્ચ આસયાનુસયચરિયાધિમુત્તિઆદિભેદં, તસ્સ ચ નેસં દેસેતબ્બપ્પકારં યાથાવતો અભિજાનિત્વાતિ અત્થો. **ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા દ્વાદસાયતનાની**તિઆદિ પનેત્થ નિદસ્સનમત્તં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **સપ્પચ્ચય**ન્તિ સકારણં, વેનેય્યાનં અજ્ઝાસયેન વા પુચ્છાય વા અટ્ઠુપ્પત્તિયા વા સનિમિત્તં હેતૂદાહરણસહિતઞ્ચાતિ અત્થો. રાગાદીનં પટિહરણં પટિહારિયં, તદેવ પાટિહારિયં, સહ પાટિહારિયેનાતિ **સપ્પાટિહારિયં**. રાગાદિપ્પટિસેધનવસેનેવ હિ સત્થા ધમ્મં દેસેતિ. તેનાહ ''**પચ્ચનીકપટિહરણેન સપ્પાટિહારિયમેવ કત્વા**''તિ. અપરે પન ''યથારહં ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિપાટિહારિયસહિત''ન્તિ વદન્તિ અનુસાસનિપાટિહારિયરહિતા દેસના નત્થીતિ કત્વા. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

ગોતમકચેતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ભરણ્ડુકાલામસુત્તવણ્ણના

૧૨૭. ચતુત્થે **આળારકાલામકાલે**તિ આળારકાલામાનં ધરમાનકાલે. **પરિઞ્ઞ**ન્તિ પહાનપરિઞ્ઞં. સા હિ સમતિક્કમો, ન ઇતરા. તેનાહ ''**પરિઞ્ઞા નામ સમતિક્કમો**''તિ. એત્થ ચ પઠમો સત્થા રૂપાવચરસમાપત્તિલાભી દટ્ઠબ્બો, દુતિયો અરૂપાવચરસમાપત્તિલાભી, તતિયો સમ્માસમ્બુદ્ધો દટ્ઠબ્બો. વુત્તઞ્હેતં **પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિયં** (પુ॰ પ॰ ૧૩૦) –

> ''ઙ્વાયં સત્થા કામાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, ન રૂપાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, ન વેદનાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, રૂપાવચરસમાપત્તિયા લાભી સત્થા તેન દટ્ઠબ્બો. ઙ્વાયં સત્થા કામાનઞ્ચ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, રૂપાનઞ્ચ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, ન વેદનાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, અરૂપાવચરસમાપત્તિયા લાભી સત્થા તેન દટ્ઠબ્બો. ઙ્વાયં સત્થા કામાનઞ્ચ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, રૂપાનઞ્ચ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, વેદનાનઞ્ચ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેતિ, સમ્માસમ્બુદ્ધો સત્થા તેન દટ્ઠબ્બો''તિ.

તત્થ તિત્થિયા સમયં જાનન્તા કામાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેય્યું પઠમજ્ઝાનં વદમાના. રૂપાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેય્યું અરૂપરાગં વદમાના. વેદનાપરિઞ્ઞં પઞ્ઞાપેય્યું અસઞ્ઞારાગં વદમાના. તે પન ‘‘ઇદં નામ પઠમજ્ઝાનં, અયં રૂપભવો, અયં અસઞ્ઞાભવો’’તિપિ ન જાનન્તિ. તે પઞ્ઞાપેતું અસક્કોન્તાપિ કેવલં ‘‘પઞ્ઞાપેમા’’તિ વદન્તિ. તથાગતો પન કામાનં પરિઞ્ઞં અનાગામિમગ્ગેન પઞ્ઞાપેતિ, રૂપવેદનાનં અરહત્તમગ્ગેન. એવમેત્થ દ્વે જના બાહિરકા, એકો સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ ઇમસ્મિં લોકે તયો સત્થારો નામ.

ભરણ્ડુકાલામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. હત્થકસુત્તવણ્ણના

૧૨૮. પઞ્ચમે **અભિક્કન્તા**તિ અતિક્કન્તા, વિગતાતિ અત્થોતિ આહ ‘‘**ખયે દિસ્સતી**’’તિ. તેનેવ હિ ‘‘**નિક્ખન્તો પઠમો યામો**’’તિ અનન્તરં વુત્તં. **અભિક્કન્તતરો**તિ અતિવિય કન્તતરો. તાદિસો ચ સુન્દરો ભદ્દકો નામ હોતીતિ આહ ‘‘**સુન્દરે દિસ્સતી**’’તિ. **કો**તિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કો કતમો? **મે**તિ મમ. **પાદાની**તિ પાદે. **ઇદ્ધિયા**તિ ઇમાય એવરૂપાય દેવિદ્ધિયા. **યસસા**તિ ઇમિના એદિસેન પરિવારેન પરિચ્છેદેન. **જલન્તિ** વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેના**તિ અતિવિય કન્તેન કમનીયેન અભિરૂપેન. **વણ્ણેના**તિ છવિવણ્ણેન સરીરવણ્ણનિભાય. **સબ્બા ઓભાસયં દિસા**તિ દસ દિસા પભાસેન્તો, ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તોતિ ગાથાય અત્થો. **અભિરૂપે**તિ ઉળારરૂપે સમ્પન્નરૂપે. **અબ્ભનુમોદને**તિ સમ્પહંસને . **ઇધ પના**તિ ‘‘અભિક્કન્તાય રત્તિયા’’તિ એતસ્મિં પદે. **તેના**તિ સુન્દરપરિયાયત્તા. ખયે વા ઇધ અભિક્કન્તસદ્દો દટ્ઠબ્બો, તેન ‘‘અભિક્કન્તાય પરિક્ખીણાય રત્તિયા’’તિ વુત્તં હોતિ.

રૂપાયતનાદીસૂતિ **આદિ**સદ્દેન અક્ખરાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સુવણ્ણવણ્ણો**તિ સુવણ્ણચ્છવીતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ‘‘**છવિય**’’ન્તિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘કઞ્ચનસન્નિભત્તચો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯; સુ॰ નિ॰ ૫૫૬). **સઞ્ઞૂળ્હા**તિ સમ્બન્ધિતા, ગન્થિતાતિ અત્થો. **વણ્ણા**તિ ગુણવણ્ણાતિ આહ ‘‘**થુતિય**’’ન્તિ, થોમનાયન્તિ અત્થો. **કુલવગ્ગે**તિ ખત્તિયાદિકુલકોટ્ઠાસે. તત્થ ‘‘અચ્છો વિપ્પસન્નો’’તિઆદિના વણ્ણિતબ્બટ્ઠેન **વણ્ણો**, છવિ. વણ્ણનટ્ઠેન અભિત્થવટ્ઠેન **વણ્ણો**, થુતિ. અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો વણ્ણેતબ્બતો ઠપેતબ્બતો **વણ્ણો**, ખત્તિયાદિકુલવગ્ગો. વણ્ણીયતિ ઞાપીયતિ એતેનાતિ **વણ્ણો**, ઞાપકકારણં. વણ્ણનતો થૂલરસ્સાદિભાવેન ઉપટ્ઠાનતો **વણ્ણો**, સણ્ઠાનં. મહન્તં ખુદ્દકં મજ્ઝિમન્તિ વણ્ણેતબ્બતો પમિતબ્બતો **વણ્ણો**, પમાણં. વણ્ણીયતિ ચક્ખુના પસ્સીયતીતિ **વણ્ણો**, રૂપાયતનન્તિ એવં તસ્મિં તસ્મિં અત્થે વણ્ણસદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. **સો**તિ વણ્ણસદ્દો. **છવિયા દટ્ઠબ્બો** રૂપાયતને ગય્હમાનસ્સપિ છવિમુખેનેવ ગહેતબ્બતો. છવિગતા પન વણ્ણધાતુ એવ ‘‘સુવણ્ણવણ્ણો’’તિ એત્થ વણ્ણગ્ગહણેન ગહિતાતિ અપરે.

કેવલપરિપુણ્ણન્તિ એકદેસમ્પિ અસેસેત્વા નિરવસેસતોવ પરિપુણ્ણન્તિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ‘‘**અનવસેસતા અત્થો**’’તિ. **કેવલકપ્પા**તિ **કપ્પ**-સદ્દો નિપાતો પદપૂરણમત્તં, ‘‘કેવલં’’ઇચ્ચેવ અત્થો. કેવલસદ્દો ચ બહુલવાચીતિ આહ ‘‘**યેભુય્યતા અત્થો**’’તિ. કેચિ પન ‘‘ઈસકં અસમત્તં કેવલં કેવલકપ્પ’’ન્તિ વદન્તિ. અનવસેસત્થો એત્થ કેવલસદ્દો સિયા, અનત્થન્તરેન પન કપ્પસદ્દેન પદવડ્ઢનં કતં ‘‘કેવલા એવ કેવલકપ્પા’’તિ. તથા વા કપ્પનીયત્તા પઞ્ઞપેતબ્બત્તા કેવલકપ્પા. **અબ્યામિસ્સતા** વિજાતિયેન અસઙ્કરો સુદ્ધતા. **અનતિરેકતા**

તંપરમતા વિસેસાભાવો. **કેવલકપ્પન્તિ** કેવલં દળ્હં કત્વાતિ અત્થો. કેવલં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં સબ્બસઙ્ખતવિવિત્તત્તા, તં એતસ્સ અધિગતં અત્થીતિ **કેવલી**, સચ્છિકતનિરોધો ખીણાસવો.

કપ્પ-સદ્દો પનાયં સઉપસગ્ગો અનુપસગ્ગો ચાતિ અધિપ્પાયેન ઓકપ્પનિયપદે લબ્ભમાનં ઓકપ્પસદ્દમત્તં નિદસ્સેતિ, અઞ્ઞથા કપ્પસદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે ઓકપ્પનિયપદં અનિદસ્સનમેવ સિયા. **સમણકપ્પેહી**તિ વિનયસિદ્ધેહિ સમણવોહારેહિ. **નિચ્ચકપ્પન્તિ** નિચ્ચકાલં. **પઞ્ઞત્તી**તિ નામં. નામઞ્હેતં તસ્સ આયસ્મતો, યદિદં કપ્પોતિ. **કપ્પિતકેસમસ્સૂ**તિ કત્તરિયા છેદિતકેસમસ્સુ. **દ્વઙ્ગુલકપ્પો**તિ મજ્ઝન્હિકવેલાય વીતિક્કન્તાય દ્વઙ્ગુલતાવિકપ્પો. **લેસો**તિ અપદેસો. અનવસેસં ફરિતું સમત્થસ્સ ઓભાસસ્સ કેનચિ કારણેન એકદેસફરણમ્પિ સિયા, અયં પન સબ્બસ્સેવ ફરતીતિ દસ્સેતું સમન્તત્થો કપ્પસદ્દો ગહિતોતિ આહ “**અનવસેસં સમન્તતો**”તિ.

આભાય ફરિત્વાતિ વત્થમાલાલઙ્કારસરીરસમુટ્ઠિતાય આભાય ફરિત્વા. દેવતાનઞ્હિ સરીરોભાસં દ્વાદસયોજનમત્તં ઠાનં. તતો ભિય્યોપિ ફરિત્વા તિટ્ઠતિ, તથા વત્થાભરણાદિસમુટ્ઠિતા પભા.

હત્થકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કટુવિયસુત્તવણ્ણના

૧૨૯. છટ્ઠે ગાવીનં કયવિક્કયવસેન યોગો એત્થાતિ ગોયોગો, કયવિક્કયં કરોન્તો ગાવીહિ યુજ્જન્તિ એત્થાતિ વા ગોયોગો, ગાવીનં વિક્કયટ્ઠાનં. તત્થ જાતો પિલક્ખરુક્ખો **ગોયોગપિલક્ખો**, તસ્મિં. સમીપત્થે ચેતં ભુમ્મવચનં. તેનાહ “**ગાવીનં વિક્કયટ્ઠાને ઉટ્ઠિતપિલક્ખસ્સ સન્તિકે**”તિ. રિત્તો અસ્સાદો એતસ્સાતિ **રિત્તસ્સાદો**. તેનાહ “**ઝાનસુખાભાવેન રિત્તસ્સાદ**”ન્તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

કટુવિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દુતિયઅનુરુદ્ધસુત્તવણ્ણના

૧૩૧. અટ્ઠમે **ઇદં તે માનસ્મિ**ન્તિ એત્થ **માનસ્મિ**ન્તિ પચ્ચત્તે ભુમ્મવચનં. **ઇદ**ન્તિ ચ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન નપુંસકનિદ્દેસો કતોતિ આહ “**અયં તે નવવિધેન વટ્ટિતમાનો**”તિ. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

દુતિયઅનુરુદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પટિચ્છન્નસુત્તવણ્ણના

૧૩૨. નવમે **અસાધારણસિક્ખાપદ**ન્તિ ભિક્ખુનીનં અસાધારણં ભિક્ખૂનંયેવ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદં **સાધારણસિક્ખાપદ**ન્તિ ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ સાધારણં ઉભતોપઞ્ઞત્તિસિક્ખાપદં.

પટિચ્છન્નસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. લેખસુત્તવણ્ણના

૧૩૩. દસમે **થિરટ્ઠાનતો**તિ થિરટ્ઠાનતોવ. પાસાણે લેખસદિસા પરાપરાધનિબ્બત્તા કોધલેખા યસ્સ સો પાસાણલેખૂપમસમન્નાગતો **પાસાણલેખૂપમો**તિ વુત્તો. એવં ઇતરેપિ. **અનુસેતી**તિ અપ્પહીનતાય અનુસેતિ. **ન ખિપ્પં લુજ્જતી**તિ ન અન્તરા નસ્સતિ કમ્મટ્ઠાનેનેવ નસ્સનતો. **એવમેવ**ન્તિ એવં તસ્સપિ પુગ્ગલસ્સ કોધો ન અન્તરા પુનદિવસે વા અપરદિવસે વા નિટ્ઠાતિ, અદ્ધનિયો પન હોતિ, મરણેનેવ નિટ્ઠાતીતિ અત્થો. **કક્ખળેના**તિ અતિકક્ખળેન ધમ્મચ્છેદકેન થદ્ધવચનેન. **સંસન્દતી**તિ એકીભવતિ. **સમ્મોદતી**તિ નિરન્તરો હોતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

અથ વા **સન્ધિયતી**તિ ઠાનગમનાદીસુ કાયકિરિયાસુ કાયેન સમોધાનં ગચ્છતિ, તિલતણ્ડુલા વિય મિસ્સીભાવં ઉપેતીતિ અત્થો. **સંસન્દતી**તિ ચિત્તકિરિયાસુ ચિત્તેન સમોધાનં ગચ્છતિ, ખીરોદકં વિય એકીભાવં ઉપેતીતિ અત્થો. **સમ્મોદતી**તિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીસુ વચીકિરિયાસુ વાચાય સમોધાનં ગચ્છતિ, વિપ્પવાસાગતોપિ પિયસહાયકો વિય પિયતરભાવં ઉપેતીતિ અત્થો. અપિચ કિચ્ચકરણીયેસુ તેહિ સદ્ધિં આદીતોવ એકકિરિયાભાવં ઉપગચ્છન્તો **સન્ધિયતિ**, યાવ મજ્ઝા પવત્તન્તો **સંસન્દતિ**, યાવ પરિયોસાના અનિવત્તન્તો **સમ્મોદતી**તિ વેદિતબ્બો.

લેખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કુસિનારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૪) ૪. યોધાજીવવગ્ગો

૧. યોધાજીવસુત્તવણ્ણના

૧૩૪. ચતુત્થસ્સ પઠમે યુજ્ઝનં યોધો, સો આજીવો એતસ્સાતિ **યોધાજીવો**. યુદ્ધમુપજીવતીતિ વા એતસ્મિં અત્થે **યોધાજીવો**તિ નિરુત્તિનયેન પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. તેનાહ ''**યુદ્ધં ઉપજીવતીતિ યોધાજીવો**''તિ. **સહ**...પે॰... **પસ્સતી**તિ પુબ્બભાગે વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સમ્મસનવસેન, મગ્ગક્ખણે અભિસમયવસેન અત્તપચ્ચક્ખેન ઞાણેન પસ્સતિ.

યોધાજીવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પરિસાસુત્તવણ્ણના

૧૩૫. દુતિયે **અપ્પટિપુચ્છિત્વા વિનીતા**તિ ''તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, રૂપં નિચ્ચં વા અનિચ્ચં વા''તિઆદિના અપ્પટિપુચ્છિત્વા કેવલં ધમ્મદેસનાવસેનેવ વિનીતપરિસા. **દુબ્બિનીતપરિસા**તિ દુક્ખેન વિનીતપરિસા. **પુચ્છિત્વા વિનીતા**તિ ''તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે''તિઆદિના પુચ્છિત્વા અનુમતિગ્ગહણવસેન વિનીતા. **સુવિનીતપરિસા**તિ સુખેન વિનીતપરિસા. અનુમતિગ્ગહણવસેન વિનયનઞ્હિ ન દુક્કરં હોતિ.

પરિસાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઉપ્પાદાસુત્તવણ્ણના

૧૩૭. ચતુત્થે **ઉપ્પાદા વા તથાગતાનન્તિ** તથાગતાનં ઉપ્પાદેપિ વેનેય્યપુગ્ગલાનં મગ્ગફલુપ્પત્તિ વિય સઙ્ખારાનં અનિચ્ચાદિસભાવો ન તથાગતુપ્પાદાયત્તો, અથ ખો તથાગતાનં ઉપ્પાદેપિ અનુપ્પાદેપિ હોતિમેવાતિ વુત્તં હોતિ. **ઠિતાવ સા ધાતૂ**તિ ઠિતો એવ સો અનિચ્ચસભાવો બ્યભિચારાભાવતો ન કદાચિ સઙ્ખારા અનિચ્ચા ન હોતિ. કામં અસઙ્ખતા વિય ધાતુ ન નિચ્ચો સો સભાવો, તથાપિ સબ્બકાલિકોયેવાતિ અધિપ્પાયો.

અપરો નયો – **ઠિતાવ સા ધાતૂ**તિ ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ એસા ધાતુ એસ સભાવો તથાગતાનં ઉપ્પાદતો પુબ્બે ઉદ્ધઞ્ચ અપ્પટિવિજ્ઝિયમાનો ન તથાગતેહિ ઉપ્પાદિતો, અથ ખો સબ્બકાલં સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા, ઠિતાવ સા ધાતુ, કેવલં પન સયમ્ભુઞાણેન અભિસમ્બુજ્ઝનતો ''અયં ધમ્મો તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો''તિ પવેદનતો ચ તથાગતો ધમ્મસ્સામીતિ વુચ્ચતિ અપુબ્બસ્સ તસ્સ ઉપ્પાદનતો. તેન વુત્તં ''**ઠિતાવ સા ધાતૂ**''તિ.

અભિસમ્બુજ્ઝતીતિ ઞાણેન અભિસમ્બુજ્ઝતિ. **અભિસમેતી**તિ ઞાણેન અભિસમાગચ્છતિ. **આચિક્ખતી**તિ કથેતિ. **દેસેતી**તિ દસ્સેતિ. **પઞ્ઞાપેતી**તિ જાનાપેતિ. **પટ્ઠપેતી**તિ ઞાણમુખે ઠપેતિ. **વિવરતી**તિ વિવરિત્વા દસ્સેતિ. **વિભજતી**તિ વિભાગતો દસ્સેતિ. **ઉત્તાનીકરોતી**તિ પાકટં કરોતિ.

અથ વા **અભિસમ્બુજ્ઝતી**તિ પચ્ચક્ખકરણેન અભિમુખં બુજ્ઝતિ, યાથાવતો પટિવિજ્ઝતિ. તતો એવ **અભિસમેતિ** અભિમુખં સમાગચ્છતિ. આદિતો કથેન્તો **આચિક્ખતિ**, ઉદ્દિસતીતિ અત્થો. તમેવ ઉદ્દેસં

પરિયોસાપેન્તો **દેસેતિ**. યથાઉદ્દિટ્ઠમત્થં નિદસ્સનવસેન પકારેહિ ઞાપેન્તો **પઞ્ઞાપેતિ**. પકારેહિ એતમત્થં પતિટ્ઠપેન્તો **પટ્ઠપેતિ**. યથાઉદ્દિટ્ઠં પટિનિદસ્સનવસેન **વિવરતિ વિભજતિ**. વિવટં વિભત્તઞ્ચ અત્થં હેતૂદાહરણદસ્સનેહિ પાકટં કરોન્તો **ઉત્તાનીકરોતિ**.

ઉપ્પાદાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. કેસકમ્બલસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૮-૧૪૩. પઞ્ચમે **તન્તાવુતાનં વત્થાનન્તિ** ઇદં ‘‘યાનિ કાનિચી’’તિ ઇમિના સમાનાધિકરણન્તિ આહ ‘‘**પચ્ચત્તે સામિવચન**’’ન્તિ. **વાયિતાનન્તિ** વીતાનં. **લામકોતિ** નિહીનો, **મક્ખલિ મોઘપુરિસોતિ** એત્થ **મક્ખલીતિ** તસ્સ નામં. તં કિર સકદ્દમાય ભૂમિયા તેલઘટં ગહેત્વા ગચ્છન્તં, ‘‘તાત, મા ખલી’’તિ સામિકો આહ. સો પમાદેન ખલિત્વા પતિત્વા સામિકસ્સ ભયેન પલાયિતું આરદ્ધો. સામિકો ઉપધાવિત્વા નં દુસ્સકણ્ણે અગ્ગહેસિ, સાટકં છડ્ડેત્વા અચેલકો હુત્વા પલાયિ. સો પણ્ણેન વા તિણેન વા પટિચ્છાદેતુમ્પિ અજાનન્તો જાતરૂપેનેવ એકં ગામં પાવિસિ. મનુસ્સા તં દિસ્વા ‘‘અયં સમણો અરહા અપ્પિચ્છો, નત્થિ ઇમિના સદિસો’’તિ પૂવભત્તાદીનિ ગહેત્વા ઉપસઙ્કમન્તિ. સો ‘‘મય્હં સાટકં અનિવત્થભાવેન ઇદં ઉપ્પન્ન’’ન્તિ તતો પટ્ઠાય સાટકં લભિત્વાપિ ન નિવાસેસિ, તદેવ ચ પબ્બજ્જં અગ્ગહેસિ. તસ્સ સન્તિકે અઞ્ઞેપિ અઞ્ઞેપીતિ પઞ્ચસતા મનુસ્સા પબ્બજિંસુ. તં સન્ધાયાહ ‘‘મક્ખલિ મોઘપુરિસો’’તિ. છટ્ઠાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ એવ.

કેસકમ્બલસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧-૧૩. પઠમમોરનિવાપસુત્તાદિવણ્ણના

૧૪૪-૧૪૬. એકાદસમે અકુપ્પધમ્મતાય ખયવયસઙ્ખાતં અન્તં અતીતાતિ અચ્ચન્તા, એવં અપરિહાયનસભાવત્તા અચ્ચન્તા નિટ્ઠા અસ્સાતિ **અચ્ચન્તનિટ્ઠો**. તેનાહ ‘‘**અન્તં અતિક્કન્તનિટ્ઠો**’’તિઆદિ. ન હિ પટિવિદ્ધસ્સ લોકુત્તરધમ્મસ્સ દસ્સનં કુપ્પનં નામ અત્થિ. **ધુવનિટ્ઠોતિ** સતતનિટ્ઠો. અચ્ચન્તમેવ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમો એતસ્સ અત્થીતિ **અચ્ચન્તયોગક્ખેમી**, નિચ્ચયોગક્ખેમીતિ અત્થો. મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ વુસિતત્તા તસ્સ અવિહાયનસભાવત્તા અચ્ચન્તં બ્રહ્મચારીતિ **અચ્ચન્તબ્રહ્મચારી**, નિચ્ચબ્રહ્મચારીતિ અત્થો. **પરિયોસાનન્તિ** બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનં વટ્ટદુક્ખપરિયોસાનઞ્ચ . અચ્ચન્તં પરિયોસાનમસ્સાતિ **અચ્ચન્તપરિયોસાનો**. દ્વાદસમતેરસમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઠમમોરનિવાપસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

યોધાજીવવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪૭-૧૫૬. મઙ્ગલવગ્ગો ઉત્તાનત્થોયેવ.

તતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

(૧૬) ૬. અચેલકવગ્ગવણ્ણના

૧૫૭-૧૬૩. ઇતો પરેસુ પન સુત્તપદેસુ “**ગાળ્હા**”તિ વુત્તમત્થં વિવરન્તો “**કક્ખળા**”તિ આહ. કક્ખળચારો ચસ્સા ન લૂખસભાવો. અથ ખો તણ્હાવસેન થિરગ્ગહણન્તિ આહ “**લોભવસેન થિરગ્ગહણા**”તિ. **અગાળ્હા પટિપદા**તિ વા કામાનં ઓગાહનં પટિપત્તિ, કામસુખાનુયોગોતિ અત્થો. **નિજ્ઝામા પટિપદા**તિ કાયસ્સ નિજ્ઝાપનવસેન ખેપનવસેન પવત્તા પટિપત્તિ, અત્તકિલમથાનુયોગોતિ અત્થો. **નિચ્ચેલો**તિ નિસ્સટ્ઠચેલો સબ્બેન સબ્બં પટિક્ખિત્તચેલો. નગ્ગિયવતસમાદાનેન **નગ્ગો. ઠિતકોવ ઉચ્ચારં કરોતી**તિઆદિ નિદસ્સનમત્તં વમિત્વા મુખવિક્ખાલનાદિઆચારસ્સપિ તેન વિસ્સટ્ઠત્તા. **જિવ્હાય હત્થં અપલેખતિ** અવલેખતિ ઉદકેન અધોવનતો. દુતિયવિકપ્પેપિ એસેવ નયો. ‘‘એહિ, ભદન્તે’’તિ વુત્તે ઉપગમનસઙ્ખાતો વિધિ એહિભદન્તો, તં ચરતીતિ એહિભદન્તિકો, તપ્પટિક્ખેપેન **ન એહિભદન્તિકો. ન કરોતિ** ‘‘સમણેન નામ પરસ્સ વચનકરેન ન ભવિતબ્બ’’ન્તિ અધિપ્પાયેન.

પુરેતરન્તિ તં ઠાનં અત્તનો ઉપગમનતો પુરેતરં. તં કિર સો ‘‘ભિક્ખુના નામ યદિચ્છકા એવ ભિક્ખા ગહેતબ્બા’’તિ અધિપ્પાયેન ન ગણ્હાતિ. **ઉદ્દિસ્સ કતં** મમ નિમિત્તભાવેન બહૂ ખુદ્દકા પાણા સઙ્ઘાતં આપાદિતાતિ ન ગણ્હાતિ. **નિમન્તનં ન સાદિયતિ** એવં તેસં વચનં કતં ભવિસ્સતીતિ. કુમ્ભિ આદીસુપિ સો સત્તસઞ્ઞીતિ આહ “**કુમ્ભિ-કળોપિયો**”તિઆદિ. **કબળન્તરાયો હોતી**તિ ઉટ્ઠિતસ્સ દ્વિન્નમ્પિ કબળન્તરાયો હોતિ. ગામસભાગાદિવસેન સઙ્ગમ્મ કિત્તેન્તિ એતિસ્સાતિ **સઙ્કિત્તિ**, યથાસંહતતણ્ડુલાદિસઞ્ચયો. **માનુસકાની**તિ વેય્યાવચ્ચકરા મનુસ્સા.

સુરાપાનમેવાતિ મજ્જલક્ખણપ્પત્તાય સુરાય પાનમેવ. સુરાગહણેનેવેત્થ મેરયમ્પિ સઙ્ગહિતં. એકાગારમેવ ઉઞ્છતીતિ **એકાગારિકો**. એકાલોપેનેવ વત્તતીતિ **એકાલોપિકો**. દીયતિ એતાયાતિ **દત્તિ**, દત્તિઆલોપમત્તગ્ગાહિ ખુદ્દકં ભિક્ખાદાનભાજનં. તેનાહ “**ખુદ્દકપાતી**”તિ. અભુઞ્જનવસેન એકો અહો એતસ્સ અત્થીતિ એકાહિકો, આહારો, તં **એકાહિકં**. સો પન અત્થતો એકદિવસં લઙ્ઘકો હોતીતિ આહ “**એકાદિવસન્તરિક**”ન્તિ. **દ્વાહિક**ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. એકાહં અભુઞ્જિત્વા એકાહં ભુઞ્જનં **એકાહવારો**, તં એકાહિકમેવ અત્થતો. દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા દ્વીહં ભુઞ્જનં **દ્વીહવારો**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. ઉક્કટ્ઠો પન પરિયાયભત્તભોજનિકો દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા એકાહમેવ ભુઞ્જતિ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો.

મિચ્છાવાયામવસેનેવ ઉક્કુટિકવતાનુયોગોતિ આહ “**ઉક્કુટિકવીરિયમનુયુત્તો**”તિ. **અત્તકિલમથાનુયોગ**ન્તિ અત્તનો કિલમથાનુયોગં, સરીરદુક્ખકારણન્તિ અત્થો. સરીરપરિયાયો હિ ઇધ અત્તસદ્દો ‘‘અત્તન્તપો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૧૩) વિય. **દ્વે અન્તે**તિ ઉભો કોટિયો, ઉભો લામકપટિપત્તિયોતિ અત્થો. લામકમ્પિ હિ અન્તોતિ વુચ્ચતિ ‘‘અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાનં (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦; ઇતિવુ॰ ૬૧), કોટ્ઠકો અન્તો’’તિ એવમાદીસુ. મજ્ઝિમપટિપદાય ઉપ્પથભાવેન અમનીયા ગન્તબ્બા ઞાતબ્બાતિ **અન્તા**. તતો એવ લામકા.

અચેલકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પેય્યાલવગ્ગવણ્ણના

૧૬૪-૧૮૪. સમનુઞ્ઞોતિ સમ્મદેવ કતાનુઞ્ઞો. તેનાહ “**સમાનજ્ઝાસયો**”તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

તિકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

ચતુક્કનિપાત-ટીકા

૧. પઠમપણ્ણાસકં

૧. ભણ્ડગામવગ્ગો

૧-૨. અનુબુદ્ધસુત્તાદિવણ્ણના

૧-૨. ચતુક્કનિપાતસ્સ પઠમે અનુબોધો પુબ્બભાગિયં ઞાણં, પટિવેધો અનુબોધેન અભિસમયો. તત્થ યસ્મા અનુબોધપુબ્બકો પટિવેધો અનુબોધેન વિના ન હોતિ. અનુબોધો હિ એકચ્ચો પટિવેધસમ્બદ્ધો, તદુભયાભાવહેતુકઞ્ચ વટ્ટે સંસરણં, તસ્મા વુત્તં પાળિયં ''અનનુબોધા...પે॰... તુમ્હાકઞ્ચા''તિ. પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ભવતો ભવન્તરૂપગમનં **સન્ધાવનં**, અપરાપરં ચવનૂપપજ્જનવસેન સઞ્ચરણં **સંસરણન્તિ** આહ ''**ભવતો**''તિઆદિ. સન્ધાવિતસંસરિતપદાનં કમ્મસાધનતં સન્ધાયાહ ''**મયા ચ તુમ્હેહિ ચા**''તિ પઠમવિકપ્પે. દુતિયવિકપ્પે પન ભાવસાધનતં હદયે કત્વા ''**મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચા**''તિ યથારુતવસેનેવ વુત્તં . દીઘરજ્જુના બદ્ધસકુણં વિય રજ્જુહત્થો પુરિસો દેસન્તરં તણ્હારજ્જુના બદ્ધં સત્તસન્તાનં અભિસઙ્ખારો ભવન્તરં નેતિ એતાયાતિ **ભવનેત્તિ**. તેનાહ ''**ભવરજ્જૂ**''તિઆદી.

વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તકરોતિ સકલવટ્ટદુક્ખસ્સ સકસન્તાને પરસન્તાને ચ વિનાસકરો અભાવકરો. બુદ્ધચક્ખુધમ્મચક્ખુદિબ્બચક્ખુમંસચક્ખુસમન્તચક્ખુસઙ્ખાતેહિ **પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા**. સવાસનાનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા સાતિસયં કિલેસપરિનિબ્બાનેન **પરિનિબ્બુતો**. દુતિયં ઉત્તાનમેવ.

અનુબુદ્ધસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. પઠમખતસુત્તાદિવણ્ણના

૩-૪. તતિયે **કલિન્તિ** અપરાધં. **વિચિનાતી**તિ આચિનોતિ પસવતિ. **તેન ચ કલિના સુખં ન પટિલભતી**તિ તેન અપરાધેન સુખં ન વિન્દતિ. નિન્દિયપ્પસંસાય હિ પસંસિયનિન્દાય ચ સમકોવ વિપાકો. **પસંસિયનિન્દા**તિ ચ સમ્પન્નગુણપરિધંસનવસેન પવત્તિયા મહાસાવજ્જતાય કટુકતરવિપાકા. નિન્દિયપ્પસંસા પન કથં તાય સમવિપાકાતિ ચે? તસ્મિં અવિજ્જમાનગુણસમારોપનેન અત્તનો પરેસઞ્ચ મિચ્છાપટિપત્તિહેતુભાવતો પસંસિયેન તસ્સ સબ્ભાવકરણતો ચ. લોકેપિ હિ અસૂરં સૂરેન સમં કરોન્તો ગારય્હો હોતિ, પગેવ દુપ્પટિપન્નં સુપ્પટિપન્નેન સમં કરોન્તોતિ. **સકેન ધનેના**તિ અત્તનો સાપતેય્યેન. **અપ્પમત્તકોવ કલી**તિ દિટ્ઠધમ્મિકત્તા સપ્પટિકારત્તા ચ અપ્પમત્તકો અપરાધો. **અયં...પે॰... મહન્તતરો કલિ** કતૂપચિતત્તા સમ્પરાયિકત્તા અપ્પટિકારત્તા ચ.

નિરબ્બુદોતિ ગણનાવિસેસો એસોતિ આહ ''**નિરબ્બુદગણનાયા**''તિ, સતસહસ્સં નિરબ્બુદાતિ અત્થો. નિરબ્બુદપરિમાણં પન વસ્સગણનાય એવં વેદિતબ્બં. યથેવ હિ સતં સતસહસ્સાનં કોટિ હોતિ, એવં સતં સતસહસ્સાનં કોટિયો પકોટિ નામ હોતિ, સતં સતસહસ્સાનં પકોટિયો કોટિપકોટિ, સતં સતસહસ્સકોટિપકોટિયો નહુતં, સતં સતસહસ્સનહુતાનિ નિન્નહુતં, સતં સતસહસ્સનિન્નહુતાનિ એકં અબ્બુદં, તતો વીસતિગુણિતં નિરબ્બુદં. **યં અરિયે ગરહન્તો નિરયં ઉપપજ્જતી**તિ અરિયે ગરહન્તો યં નિરબ્બુદસઙ્ખાતં નિરયં ઉપપજ્જતિ, નિરબ્બુદોતિ ચ પાટિયેક્કો નિરયો નત્થિ, અવીચિમ્હિયેવ પન નિરબ્બુદગણનાય પચ્ચિતબ્બટ્ઠાનસ્સેતં નામં. ચતુત્થં ઉત્તાનમેવ.

પઠમખતસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અનુસોતસુત્તવણ્ણના

૫. પઞ્ચમે **અનુસોતં ગચ્છતી**તિ સંસારસોતસ્સ અનુકૂલભાવેન ગચ્છતિ. **પચ્ચનીકપટિપત્તિયા**તિ સંસારસોતસ્સ પટિકૂલવસેન પવત્તનિબ્બિદાનુપસ્સનાદિપટિપત્તિયા . **ઠિતસભાવો**તિ અચલપ્પસાદાદિસમન્નાગમેન ઠિતસભાવો. અનાગામી હિ અસ્સદ્ધિયેહિ કામરાગબ્યાપાદેહિ અકમ્પનિયચિત્તતાય તમ્હા લોકા અનાવત્તિધમ્મતાય ચ ઠિતસભાવો નામ. **ઓઘં તરિત્વા**તિ કામોઘાદિચતુબ્બિધં ઓઘં અતિક્કમિત્વા. **પરતીરં ગતો**તિ નિબ્બાનપારં ગતો. **બ્રાહ્મણો**તિ બાહિતપાપતાય બ્રાહ્મણોતિ સઙ્ખં ગતો ખીણાસવો. તેનાહ ''**સેટ્ઠો નિદ્દોસો**''તિ. **પઞ્ચવેરકમ્મ**ન્તિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચદુચ્ચરિતં. **સહાપિ દુક્ખેન સહાપિ દોમનસ્સેના**તિ કિલેસપરિયુટ્ઠાને સતિ ઉપ્પન્નેન દુક્ખદોમનસ્સેન સદ્ધિમ્પિ. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ તિસ્સન્નં સિક્ખાનં એકાયપિ અનૂનં. **પરિસુદ્ધ**ન્તિ નિરુપક્કિલેસં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ સેટ્ઠચરિયં. ઇમિના વારેન સોતાપન્નસકદાગામિનો કથિતા. કિં પન તે રુદન્તા બ્રહ્મચરિયં ચરન્તીતિ? આમ, કિલેસરોદનેન રોદન્તા ચરન્તિ નામ, સીલસમ્પન્નો પુથુજ્જનભિક્ખુ એત્થેવ સઙ્ગહિતો.

ચેતોવિમુત્તિન્તિ ફલસમાધિં. **પઞ્ઞાવિમુત્તિ**ન્તિ ફલઞાણં. **છહાકારેહિ પારગતો**તિ અભિઞ્ઞાપારગૂ, પરિઞ્ઞાપારગૂ, ભાવનાપારગૂ, પહાનપારગૂ, સચ્છિકિરિયાપારગૂ, સમાપત્તિપારગૂતિ એવં છહિ આકારેહિ સબ્બધમ્માનં પારં પરિયોસાનં ગતો. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અનુસોતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અપ્પસ્સુતસુત્તવણ્ણના

૬. છટ્ઠે **અપ્પકં સુતં હોતી**તિ નવઙ્ગસત્થુસાસને કિઞ્ચિદેવ સુતં હોતિ. તદેવ નવઙ્ગસત્થુસાસનં દસ્સેતું ''**સુત્તં ગેય્ય**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સુત્તાદીનિ વિભજિત્વા દસ્સેન્તો ''**ઉભતોવિભઙ્ગનિદ્દેસક્ખન્ધકપરિવારા**''તિઆદિમાહ. કથં પનાયં વિભાગો યુજ્જેય્ય. સગાથકઞ્હિ સુત્તં ગેય્યં, નિગ્ગાથકં સુત્તં વેય્યાકરણં. તદુભયવિનિમુત્તઞ્ચ સુત્તં ઉદાનાદિવિસેસસઞ્ઞારહિતં નત્થિ, યં સુત્તઙ્ગં સિયા. **મઙ્ગલસુત્તા**દીનઞ્ચ (ખુ॰ પા॰ ૫.૧ આદયો; સુ॰ નિ॰ ૨૬૧ આદયો) સુત્તઙ્ગસઙ્ગહો ન સિયા ગાથાભાવતો ધમ્મપદાદીનં વિય . ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો વા સિયા સગાથકત્તા સગાથાવગ્ગસ્સ વિય. તથા ઉભતોવિભઙ્ગાદીસુ સગાથકપ્પદેસાનન્તિ? વુચ્ચતે –

> ''સુત્તન્તિ સામઞ્ઞવિધિ, વિસેસવિધયો પરે;
> સનિમિત્તા નિરુળ્હત્તા, સહતાઞ્ઞેન નાઞ્ઞતો''. (નેત્તિ॰ અટ્ઠ॰ સઙ્ગહવારવણ્ણના; દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના)

સબ્બસ્સપિ હિ બુદ્ધવચનસ્સ સુત્તન્તિ અયં **સામઞ્ઞવિધિ**. તેનેવાહ આયસ્મા મહાકચ્ચાનો **નેત્તિયં** (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવારો) ''નવવિધસુત્તન્તપરિયેટ્ઠી''તિ. એત્તકં તસ્સ ભગવતો સુત્તાગતં સુત્તપરિયાપન્નં (પાચિ॰ ૬૫૫, ૧૨૪૨) સકવાદે પઞ્ચ સુત્તસતાનીતિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા; કથા॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા) એવમાદિ ચ એતસ્સ અત્થસ્સ સાધકં. **વિસેસવિધયો પરે સનિમિત્તા** તદેકદેસેસુ ગેય્યાદયો વિસેસવિધયો તેન તેન નિમિત્તેન પતિટ્ઠિતા. તથા હિ ગેય્યસ્સ સગાથકત્તં તબ્ભાવનિમિત્તં. લોકેપિ હિ સસિલોકં સગાથકં વા ચુણ્ણિયગન્થં ''ગેય્ય''ન્તિ વદન્તિ. ગાથાવિરહે પન સતિ પુચ્છં કત્વા વિસ્સજ્જનભાવો વેય્યાકરણસ્સ તબ્ભાવનિમિત્તં. પુચ્છાવિસ્સજ્જનઞ્હિ

‘‘બ્યાકરણ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. બ્યાકરણમેવ વેય્યાકરણં. એવં સન્તે સગાથકાદીનમ્પિ પુચ્છં કત્વા વિસ્સજ્જનવસેન પવત્તાનં વેય્યાકરણભાવો આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ ગેય્યાદિસઞ્ઞાનં અનોકાસભાવતો, ‘‘ગાથાવિરહે સતી’’તિ વિસેસિતત્તા ચ. તથા હિ ધમ્મપદાદીસુ કેવલં ગાથાબન્ધેસુ સગાથકત્તેપિ સોમનસ્સઞાણમયિકગાથાયુત્તેસુ ‘‘વુત્તં હેત’’ન્તિઆદીવચનસમ્બન્ધેસુ અબ્ભુતધમ્મપ્પટિસંયુત્તેસુ ચ સુત્તવિસેસેસુ યથાક્કમં ગાથાઉદાનઇતિવુત્તકઅબ્ભુતધમ્મસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતા, તથા સતિપિ ગાથાબન્ધભાવે ભગવતો અતીતાસુ જાતીસુ ચરિયાનુભાવપ્પકાસકેસુ જાતકસઞ્ઞા, સતિપિ પઞ્હવિસ્સજ્જનભાવે સગાથકત્તે ચ કેસુચિ સુત્તન્તેસુ વેદસ્સ લભાપનતો વેદલ્લસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતાતિ એવં તેન તેન સગાથકત્તાદિના નિમિત્તેન તેસુ તેસુ સુત્તવિસેસેસુ ગેય્યાદિસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતાતિ વિસેસવિધયો સુત્તઙ્ગતો પરે ગેય્યાદયો. યં પનેત્થ ગેય્યઙ્ગાદિનિમિત્તરહિતં, તં સુત્તઙ્ગં વિસેસસઞ્ઞાપરિહારેન સામઞ્ઞસઞ્ઞાય પવત્તનતો. નનુ ચ સગાથકં સુત્તં ગેય્યં, નિગ્ગાથકં સુત્તં વેય્યાકરણન્તિ સુત્તઙ્ગં ન સમ્ભવતીતિ ચોદના તદવત્થાવાતિ? ન તદવત્થા સોધિતત્તા. સોધિતઞ્હિ પુબ્બે ‘‘ગાથાવિરહે સતિ પુચ્છાવિસ્સજ્જનભાવો વેય્યાકરણસ્સ તબ્ભાવનિમિત્ત’’ન્તિ.

યઞ્ચ વુત્તં – ‘‘ગાથાભાવતો મઙ્ગલસુત્તાદીનં સુત્તઙ્ગસઙ્ગહો ન સિયા’’તિ, તં **ન, નિરુળ્હત્તા**. નિરુળ્હો હિ મઙ્ગલસુત્તાદીનં સુત્તભાવો. ન હિ તાનિ ધમ્મપદબુદ્ધવંસાદયો વિય ગાથાભાવેન પઞ્ઞાતાનિ, અથ ખો સુત્તભાવેનેવ, તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં ‘‘સુત્તનામક’’ન્તિ નામગ્ગહણં કતં. યં પન વુત્તં ‘‘સગાથકત્તા ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો સિયા’’તિ, તદપિ નત્થિ, યસ્મા **સહતાઞ્ઞેન**. સહ ગાથાહીતિ હિ સગાથકં. સહભાવો નામ અત્થતો અઞ્ઞેન હોતિ, ન ચ મઙ્ગલસુત્તાદીસુ ગાથાવિનિમુત્તો કોચિ સુત્તપ્પદેસો અત્થિ, યો ‘‘સહ ગાથાહી’’તિ વુચ્ચેય્ય, ન ચ સમુદાયો નામ કોચિ અત્થિ. યદપિ વુત્તં – ‘‘ઉભતોવિભઙ્ગાદીસુ સગાથકપ્પદેસાનં ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો સિયા’’તિ, તદપિ ન, અઞ્ઞતો. અઞ્ઞા એવ હિ તા ગાથા જાતકાદિપરિયાપન્નત્તા. અતો ન તાહિ ઉભતોવિભઙ્ગાદીનં ગેય્યઙ્ગભાવોતિ. એવં સુત્તાદીનં અઙ્ગાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્કરાભાવો વેદિતબ્બો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન સમન્તપાસાદિકાય વિનયસંવણ્ણનાય **સારત્થદીપનિયા** (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના) અમ્હેહિ પકાસિતો, ઇચ્છન્તેહિ તતોયેવ ગહેતબ્બો.

ન અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો હોતીતિ અટ્ઠકથઞ્ચ પાળિઞ્ચ જાનિત્વા લોકુત્તરધમ્મસ્સ અનુરૂપધમ્મં પુબ્બભાગપ્પટિપદં પટિપન્નો ન હોતીતિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તેનેવાહ ‘‘**ન અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાયાતિ અટ્ઠકથઞ્ચ પાળિઞ્ચ જાનિત્વા...પે॰... ન પટિપન્નો હોતી**’’તિ.

અપ્પસ્સુતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સોભનસુત્તવણ્ણના

૭. સત્તમે **પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેના**તિ સચ્ચસમ્પટિવેધાદિપઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન. **વિનયં ઉપેતા**તિ તદઙ્ગાદિવસેન કિલેસાનં વિનયં ઉપેતા. **વેસારજ્જેના**તિ સારજ્જકરાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિપાપધમ્માનં વિગમનતો વેસારજ્જેન, સારજ્જરહિતેનાતિ અત્થો. તેપિટકવસેન બહુ સુતં એતેસન્તિ **બહુસ્સુતા**. તમેવ પરિયત્તિધમ્મં ધારેન્તિ સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસં વિય વિનસ્સન્તં અકત્વા સુપ્પગુણસુપ્પવત્તિભાવેન હદયે ઠપેન્તીતિ **ધમ્મધરા**. એદિસા ચ અત્તના સુતસ્સ ધમ્મસ્સ આધારભૂતા નામ હોન્તીતિ આહ ‘‘**સુતધમ્માનં આધારભૂતા**’’તિ.

સોભનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વેસારજ્જસુત્તવણ્ણના

૮. અટ્ઠમે બ્યામોહવસેન સરણપરિયેસનં સારજ્જનં સારદો, બ્યામોહભયં. વિગતો સારદો એતસ્સાતિ વિસારદો, તસ્સ ભાવો **વેસારજ્જં**. તં પન ઞાણસમ્પદં, પહાનસમ્પદં, દેસનાવિસેસસમ્પદં ખેમઞ્ચ નિસ્સાય પવત્તં ચતુબ્બિધપચ્ચવેક્ખણઞાણં. તેનાહ "**ચતૂસુ ઠાનેસૂ**"તિઆદિ. ઉસભસ્સ ઇદન્તિ **આસભં**, સેટ્ઠટ્ઠાનં. સબ્બઞ્ઞુતપટિજાનનવસેન અભિમુખં ગચ્છન્તિ, અટ્ઠ વા પરિસા ઉપસઙ્કમન્તીતિ **આસભા**, પુબ્બબુદ્ધા. **ઇદં પના**તિ બુદ્ધાનં ઠાનં સબ્બઞ્ઞુતમેવ વદતિ. **તિટ્ઠમાનોવા**તિ અવદન્તોપિ તિટ્ઠમાનોવ પટિજાનાતિ નામાતિ અત્થો. **ઉપગચ્છતી**તિ અનુજાનાતિ.

અટ્ઠસુ પરિસાસૂતિ "અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, અનેકસતં ખત્તિયપરિસં ઉપસઙ્કમિતા...પે०... બ્રાહ્મણપરિસં ગહપતિપરિસં, સમણપરિસં, ચાતુમહારાજિકપરિસં, તાવતિંસપરિસં, મારપરિસં, બ્રહ્મપરિસં ઉપસઙ્કમિતા, તત્રપિ મયા સન્નિસિન્નપુબ્બઞ્ચેવ સલ્લપિતપુબ્બઞ્ચ સાકચ્છા ચ સમાપજ્જિતપુબ્બા. તત્ર વત મં 'ભયં વા સારજ્જં વા ઓક્કમિસ્સતી'તિ નિમિત્તમેતં, સારિપુત્ત, ન સમનુપસ્સામી"તિ (મ० નિ० ૧.૧૫૧) એવં વુત્તપરિસાસુ. **અભીતનાદં નદતી**તિ પરતો દસ્સિતઞાણયોગેન વિસારદો અહન્તિ અભીતનાદં નદતિ. **સીહનાદસુત્તેના**તિ ખન્ધવગ્ગે આગતેન સીહનાદસુત્તેન.

"દેવમનુસ્સાનં ચતુચક્કં વત્તતી"તિ (અ० નિ० ૪.૩૧) સુત્તસેસેન સપ્પુરિસૂપનિસ્સયાદિફલસમ્પત્તિપવત્તિ વુત્તા, પુરિમસપ્પુરિસૂપનિસ્સયાદિઉપનિસ્સયા પચ્છિમસપ્પુરિસૂપનિસ્સયાદિસમ્પત્તિપવત્તિ વા વુત્તા. આદિ-સદ્દેન તત્થ ચ ચક્કસદ્દસ્સ ગહણં વેદિતબ્બં. વિચક્કસઞ્ઞાના અસનિ એવ **અસનિવિચક્કં**. **ઉરચક્કાદીસૂ**તિ **આદિ**-સદ્દેન આણાસમૂહાદીસુપિ ચક્કસદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. "સઙ્ઘભેદં કરિસ્સામ ચક્કભેદ"ન્તિઆદીસુ (પારા० ૪૦૯; ચૂળવ० ૩૪૩) હિ આણા "ચક્ક"ન્તિ વુત્તા. "દેવચક્કં અસુરચક્ક"ન્તિઆદીસુ સમૂહોતિ.

પટિવેધનિટ્ઠત્તા અરહત્તમગ્ગઞાણં પટિવેધોતિ "**ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામા**"તિ વુત્તં. તેન પટિલદ્ધસ્સપિ દેસનાઞાણસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ પરસ્સ બુજ્ઝનમત્તેન હોતીતિ "**અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞસ્સ સોતાપત્તિ...પે०... ફલક્ખણે પવત્તં નામા**"તિ વુત્તં. તતો પરં પન યાવ પરિનિબ્બાના દેસનાઞાણપ્પવત્તિ તસ્સેવ પવત્તિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ ઠાનન્તિ વેદિતબ્બં.

દસ્સિતધમ્મેસૂતિ વુત્તધમ્મેસુ. વચનમત્તમેવ હિ તેસં, ન પન દસ્સનં તાદિસસ્સેવ ધમ્મસ્સ અભાવતો. ભગવતો એવ વા "ઇમે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધો"તિ પરસ્સ વચનવસેન **દસ્સિતધમ્મેસુ**. "ધમ્મપટિસમ્ભિદા"તિઆદીસુ (વિભ० ૭૧૮-૭૨૧) વિય **ધમ્મ**-સદ્દો હેતુપરિયાયોતિ આહ "**સહધમ્મેનાતિ સહેતુના**"તિ. **હેતૂ**તિ ચ ઉપપત્તિસાધનહેતુ વેદિતબ્બો, ન કારકો, સમ્પાપકો વા. **નિમિત્તન્તિ** ચોદનાય કારણં. તત્થ ચોદકો ચોદનં કરોતીતિ **કારણં**, ધમ્મો ચોદનં કરોતિ એતેનાતિ **કારણં**. તેનાહ "**પુગ્ગલોપી**"તિઆદિ. **ખેમ**ન્તિ કેનચિ અપ્પટિબાહિયભાવેન અનુપદ્દુતં.

અન્તરાયો એતેસં અત્થિ, અન્તરાયે વા નિયુત્તાતિ **અન્તરાયિકા**. એવંભૂતા પન તે યસ્મા અન્તરાયકરા નામ હોન્તિ, તસ્મા આહ "**અન્તરાયં કરોન્તીતિ અન્તરાયિકા**"તિ. અસઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કમે નાતિસાવજ્જાતિ કત્વા વુત્તં "**સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કન્તા**"તિ. **સત્ત આપત્તિક્ખન્ધા**તિઆદિ નિદસ્સનમત્તં ઇતરેસમ્પિ ચતુન્નં "અન્તરાયિકા"તિ વુત્તધમ્માનં તબ્ભાવે બ્યભિચારાભાવતો. **ઇધ પન મેથુનધમ્મો અધિપ્પેતો**તિ ઇદં અટ્ઠુપ્પત્તિવસેન વુત્તં

અરિટ્ઠસિક્ખાપદં (પાચિ॰ ૪૧૭) વિય. યસ્મા તંખણમ્પિ કામાનં આદીનવં દિસ્વા વિરતો હોતિ ચે, વિસેસં અધિગચ્છતિ, ન કામેસુ આસત્તો, તસ્મા વુત્તં ''**મેથુન…પે॰…અન્તરાયો હોતી**''તિ. તત્થ **યસ્સ કસ્સચી**તિ ન કેવલં પબ્બજિતસ્સેવ, અથ ખો યસ્સ કસ્સચિ. તથા હિ વુત્તં ''મેથુનમનુયુત્તસ્સ, મુસ્સતેવાપિ સાસન''ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૨૦).

તસ્મિં અનિય્યાનિકધમ્મેતિ તસ્મિં પરેહિ પરિકપ્પિતઅનિય્યાનિકધમ્મનિમિત્તં. નિમિત્તત્થે હિ ઇદં કમ્મસંયોગે ભુમ્મં.

ઉપનિબદ્ધાતિ વિરચિતા. તેનાહ ''**અભિસઙ્ખતા**''તિ. **પુથુભાવન્તિ** બહુભાવં. **પુથૂહિ વા સિતા**તિ બહૂહિ સમણબ્રાહ્મણેહિ સિતા ઉપનિબદ્ધા.

વેસારજ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. તણ્હુપ્પાદસુત્તવણ્ણના

૯. નવમે ભવતિ એતેન આરોગ્યન્તિ **ભવો**, ગિલાનપચ્ચયો. પરિવુદ્ધો ભવો **અભવો**. વુદ્ધિઅત્થો હિ અયમકારો યથા ''સંવરાસંવરો, ફલાફલ''ન્તિ ચ. **સપ્પિનવનીતાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન તેલમધુફાણિતાદીનં ગહણં. સપ્પિનવનીતાદિગ્ગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં, સબ્બસ્સપિ ગિલાનપચ્ચયસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ભવાભવો**તિ વા ખુદ્દકો ચેવ મહન્તો ચ ઉપપત્તિભવો વેદિતબ્બો. તેનેવાહ ''**સમ્પત્તિભવેસૂ**''તિઆદિ. **ભવો**તિ વા સમ્પત્તિ, **અભવો**તિ વિપત્તિ. **ભવો**તિ વુદ્ધિ, **અભવો**તિ હાનિ. તંનિમિત્તઞ્ચ તણ્હા ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં ''**ભવાભવહેતુ વા**''તિ.

તણ્હાદુતિયોતિ તણ્હાસહાયો. તણ્હા હિ નિરુદકકન્તારે મરીચિકાય ઉદકસઞ્ઞા વિય પિપાસાભિભૂતં તસિતં સત્તં અસ્સાસદસ્સનવસેન સહાયકિચ્ચં કરોન્તી ભવાદીસુ અનિબ્બિન્નં કત્વા પરિબ્ભમાપેતિ. તથા હિ તં પપાતકં અચિન્તેત્વા મધુગ્ગાહકલુદ્દકા વિય અનેકાદીનવાકુલેસુ ભવેસુ આનિસંસમેવ દસ્સેન્તી અનત્થજાલે સા પરિબ્ભમાપેતિ, તસ્મા તણ્હા ''પુરિસસ્સ દુતિયા''તિ વુત્તા. નનુ ચ અઞ્ઞેપિ કિલેસાદયો ભવનિબ્બત્તિપચ્ચયાતિ? સચ્ચમેતં, ન પન તથા વિસેસપચ્ચયો, યથા તણ્હા. તથા હિ સા કુસલેહિ વિના અકુસલેહિ, કામાવચરાદિકુસલેહિ ચ વિના રૂપાવચરાદિકુસલેહિ ભવનિબ્બત્તિયા વિસેસપચ્ચયો. યતો સમુદયસચ્ચન્તિ વુચ્ચતીતિ. **ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવન્તિ** ઇત્થભાવો ચ અઞ્ઞથાભાવો ચ ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવો, સો એતસ્સ અત્થીતિ ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવો, સંસારો, તં ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં. તત્થ **ઇત્થભાવો** મનુસ્સત્તં, **અઞ્ઞથાભાવો** તતો અવસિટ્ઠસત્તાવાસા. **ઇત્થભાવો** વા તેસં તેસં સત્તાનં પચ્ચુપ્પન્નો અત્તભાવો, **અઞ્ઞથાભાવો** અનાગતત્તભાવો. એવરૂપો વા અઞ્ઞોપિ અત્તભાવો **ઇત્થભાવો**, ન એવરૂપો **અઞ્ઞથાભાવો**. તેનેવાહ ''**ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવન્તિ એત્થ ઇત્થભાવો નામ અયં અત્તભાવો**''તિઆદિ. સંસરણં **સંસારો**.

''ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, સંસારોતિ પવુચ્ચતિ''. (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૧૯; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૯૫ અપસાદનાવણ્ણના; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૬૦; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૧૯૯; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા; વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૨૬ સઙ્ખારપદનિદ્દેસો; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૫૨૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૩૯; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪);

તેનાહ ''**ખન્ધધાતુઆયતનાનં પટિપાટિ**''ન્તિ, ખન્ધધાતુઆયતનાનં હેતુફલભાવેન અપરાપરપ્પવત્તિન્તિ અત્થો.

એવમાદીનવં ઞત્વાતિ એત્થ એતમાદીનવં ઞત્વાતિપિ પઠન્તિ, એતં સકલવટ્ટદુક્ખસ્સ સમ્ભવં સમુદયં તણ્હં આદીનવં ઞત્વાતિ અત્થો. અથ વા **એવમાદીનવં ઞત્વા**તિ એતં યથાવુત્તં સંસારાનતિવત્તનઆદીનવં દોસં ઞત્વા. **નિગ્ગહણો**તિ ચતુરૂપાદાનસઙ્ખાતસ્સ સબ્બસ્સ ગહણસ્સ પટિનિસ્સજ્જનેન નિગ્ગહણો, ખન્ધપરિનિબ્બાનેન સઙ્ખારપ્પવત્તિતો અપગચ્છેય્યાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

તણ્હુપ્પાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. યોગસુત્તવણ્ણના

૧૦. દસમે **યોજેન્તી**તિ કમ્મં વિપાકેન ભવાદિં, ભવન્તરાદીહિ દુક્ખેન સત્તં યોજેન્તિ ઘટેન્તીતિ **યોગા**. કામનટ્ઠેન કામો ચ સો યથાવુત્તેનત્થેન યોગો ચાતિ **કામયોગો**. **ભવયોગો** નામ ભવરાગોતિ દસ્સેતું ''**રૂપારૂપભવેસૂ**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ પઠમો ઉપપત્તિભવેસુ રાગો, દુતિયો કમ્મભવેસુ, તતિયો ભવદિટ્ઠિસહગતો યથા રજ્જનટ્ઠેન રાગો, એવં યુજ્જનટ્ઠેન યોગોતિ વુત્તો. **ચતૂસુ સચ્ચેસુ અઞ્ઞાણ**ન્તિ ઇદં સુત્તન્તનયં નિસ્સાય વુત્તં. સુત્તન્તસંવણ્ણના હેસાતિ, તદન્તોગધત્તા વા પુબ્બન્તાદીનં.

સમુદયન્તિ દ્વે સમુદયા ખણિકસમુદયો પચ્ચયસમુદયો ચ. ઉપ્પાદક્ખણો ખણિકસમુદયો, પચ્ચયોવ પચ્ચયસમુદયો. સમુદયતે સમુદયનં સમુદયો, સમુદેતિ એતસ્માતિ સમુદયોતિ એવં ઉભિન્નં સમુદયાનં સદ્દત્થતોપિ ભેદો વેદિતબ્બો. પચ્ચયસમુદયં પજાનન્તોપિ ભિક્ખુ ખણિકસમુદયં પજાનાતિ, ખણિકસમુદયં પજાનન્તોપિ પચ્ચયસમુદયં પજાનાતિ. પચ્ચયતો હિ સઙ્ખારાનં ઉદયં પસ્સતો ખણતો ચ નેસં ઉદયદસ્સનં સુખં હોતિ, ખણતો ચ નેસં ઉદયં પસ્સતો પગેવ પચ્ચયાનં સુગ્ગહિતત્તા પચ્ચયતો દસ્સનં સુખેન ઇજ્ઝતિ. ઇધ પન ખણિકસમુદયં દસ્સેન્તો આહ ''**સમુદયન્તિ ઉપ્પત્તિ**''ન્તિ.

અત્થઙ્ગમોપિ દુવિધો અચ્ચન્તત્થઙ્ગમો, ભેદત્થઙ્ગમોતિ. અચ્ચન્તત્થઙ્ગમો અપ્પવત્તિનિરોધો, નિબ્બાનન્તિ કેચિ. ભેદત્થઙ્ગમો ખણિકનિરોધો. તદુભયં પુબ્બભાગે ઉગ્ગહપરિપુચ્છાદિવસેન પસ્સતો અઞ્ઞતરદસ્સનેન ઇતરદસ્સનમ્પિ સિદ્ધમેવ હોતિ. પુબ્બભાગેયેવ આરમ્મણવસેન ખયતો વયતો સમ્મસનાદિકાલે ભેદત્થઙ્ગમં પસ્સન્તો બ્યતિરેકવસેન અનુસ્સવાદિતો અચ્ચન્તત્થઙ્ગમં પસ્સતિ, મગ્ગક્ખણે પન આરમ્મણતો અચ્ચન્તત્થઙ્ગમં પસ્સન્તો અસમ્મોહતો ઇતરમ્પિ પસ્સતિ. ઇધ પન ભેદત્થઙ્ગમં દસ્સેન્તો આહ ''**અત્થઙ્ગમન્તિ ભેદ**''ન્તિ. કામાનં ઉપ્પત્તિભેદગ્ગહણેનેવ ચેત્થ યથા કામાનં પટિચ્ચસમુપ્પન્નતા વિભાવિતા, એવં કામવત્થુનોપીતિ ઉભયેસમ્પિ અનિચ્ચતા દુક્ખતા અનત્તતા ચ વિભાવિતાતિ દટ્ઠબ્બં. **મધુરભાવ**ન્તિ ઇમિના કામસન્નિસ્સિતં સુખં સોમનસ્સં દસ્સેતિ. ''યં ખો, ભિક્ખવે, ઇમે પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં કામાનં અસ્સાદો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) હિ વુત્તં. **અમધુરભાવ**ન્તિ ઇમિના પન કામહેતુકં દુક્ખં દોમનસ્સં દસ્સેતિ.

ફસ્સાયતનાનન્તિ છદ્વારિકસ્સ ફસ્સસ્સ કારણભૂતાનં ચક્ખાદિઆયતનાનં. તેનાહ ''**ચક્ખાદીનં ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિકારણાન**''ન્તિ. પુનબ્ભવકરણં પુનોભવો ઉત્તરપદલોપેન, મનો-સદ્દસ્સ વિય ચ પુરિમપદસ્સ ઓકારન્તતા દટ્ઠબ્બા. પુનોભવો સીલમેતેસન્તિ **પોનોભવિકા**. અથ વા સીલત્થેન ઇકસદ્દેન ગમિતત્થત્તા

કિરિયાવાચકસદ્દસ્સ અદસ્સનં દટ્ઠબ્બં યથા અપૂપભક્ખનસીલો આપૂપિકો. અથ વા પુનબ્ભવં દેન્તિ, પુનબ્ભવાય સંવત્તન્તિ, પુનપ્પુનબ્ભવે નિબ્બત્તેન્તીતિ **પોનોભવિકા**. ''તદ્ધિતા''તિ હિ બહુવચનનિદ્દેસા વિચિત્તત્તા વા તદ્ધિતાનં અભિધાનલક્ખણત્તા વા ''પુનબ્ભવં દેન્તી''તિઆદીસુપિ અત્થેસુ પોનોભવિકસદ્દસિદ્ધિ દટ્ઠબ્બા.

વિસંયોજેન્તિ પટિપન્નં પુગ્ગલં કામયોગાદિતો વિયોજેન્તીતિ **વિસંયોગા**, અસુભજ્ઝાનાદીનિ વિસંયોજનકારણાનિ. તેનાહ "**વિસંયોગાતિ વિસંયોજનકારણાની**"તિઆદિ.

યોગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભણ્ડગામવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ચરવગ્ગો

૧. ચરસુત્તવણ્ણના

૧૧. દુતિયસ્સ પઠમે **ચરતો**તિ ગચ્છન્તસ્સ, ચઙ્કમન્તસ્સ વા. **ઉપ્પજ્જતિ કામવિતક્કો વા**તિ વત્થુકામેસુ અવીતરાગતાય તાદિસે પચ્ચયે કામપટિસંયુત્તો વા વિતક્કો ઉપ્પજ્જતિ ચે , યદિ ઉપ્પજ્જતિ. **બ્યાપાદવિતક્કો વા વિહિંસાવિતક્કો વા**તિ આઘાતવિનયે વિસેસેન ચિત્તસ્સ અદમિતત્તા આઘાતનિમિત્તે બ્યાપાદપટિસંયુત્તો વા વિતક્કો, લેડ્ડુદણ્ડાદીતિ પરહિંસનવસેન વિહિંસાપટિસંયુત્તો વા વિતક્કો ઉપ્પજ્જતિ ચેતિ સમ્બન્ધો. **તં ચે ભિક્ખુ અધિવાસેતી**તિ તં યથાવુત્તં કામવિતક્કાદિં યથાપચ્ચયં અત્તનો ચિત્તે ઉપ્પન્નં ‘‘ઇતિપાયં વિતક્કો પાપકો, ઇતિપિ અકુસલો, ઇતિપિ સાવજ્જો, સો ચ ખો અત્તબ્યાબાધાય સંવત્તતી’’તિઆદિના નયેન પચ્ચવેક્ખણાય અભાવતો અધિવાસેતિ અત્તનો ચિત્તં આરોપેત્વા વાસેતિ. અધિવાસેન્તોયેવ ચ **નપ્પજહતિ** તદઙ્ગાદિપ્પહાનવસેન ન પટિનિસ્સજ્જતિ. તતો એવ ચ **ન વિનોદેતિ** અત્તનો ચિત્તસન્તાનતો ન નુદતિ ન નીહરતિ. તથા અવિનોદનતો **ન બ્યન્તીકરોતિ** ન વિગતન્તં કરોતિ. આતાપી પહિતત્તો યથા તેસં અન્તોપિ નાવસિસ્સતિ અન્તમસો ભઙ્ગમત્તમ્પિ, એવં કરોતિ, અયં પન તથા ન કરોતીતિ અત્થો. તથાભૂતો પન **ન અનભાવં ગમેતિ** અનુ અનુ અભાવં ન ગમેતિ. ન પજહતિ ચે, ન વિનોદેતિ ચેતિ ઇતિઆદિના ચે-સદ્દં યોજેત્વા અત્થો વેદિતબ્બો.

એવંભૂતોતિ એવં કામવિતક્કાદીહિ પાપવિતક્કેહિ સમઙ્ગિભૂતો. **અનાતાપી**તિ કિલેસાનં આતાપયિકસ્સ વીરિયસ્સ અભાવેન અનાતાપી. પાપુત્રાસલક્ખણસ્સ ઓત્તપ્પસ્સ અભાવેન **અનોત્તાપી. સતતં સમિતં** સબ્બકાલં નિરન્તરં. **કુસીતો હીનવીરિયો**તિ કુસલેહિ ધમ્મેહિ પરિહાપયિત્વા અકુસલપક્ખે કુચ્છિતં સીદનતો કોસજ્જસમન્નાગમેન ચ કુસીતો, સમ્મપ્પધાનવીરિયાભાવેન હીનવીરિયો વીરિયવિરહિતોતિ **વુચ્ચતિ** કથીયતિ. **ઠિતસ્સા**તિ ગમનં ઉપચ્છિન્દિત્વા તિટ્ઠતો. સયનઇરિયાપથસ્સ વિસેસતો કોસજ્જપક્ખિકત્તા યથા તંસમઙ્ગિનો ભાવિતત્તા સમ્ભવન્તિ, તં દસ્સેતું ‘‘**જાગરસ્સા**’’તિ વુત્તં.

સુક્કપક્ખે **તઞ્ચે ભિક્ખુ નાધિવાસેતી**તિ આરદ્ધવીરિયસ્સપિ વિહરતો અનાદિમતિ સંસારે ચિરકાલભાવિતત્તા તથારૂપપચ્ચયસમાયોગે સતિસમ્મોસેન વા કામવિતક્કાદિ ઉપ્પજ્જતિ ચે, તં ભિક્ખુ અત્તનો ચિત્તં આરોપેત્વા ન વાસેતિ, અબ્ભન્તરે ન વાસેતીતિ અત્થો. અનધિવાસેન્તો કિં કરોતિ? **પજહતિ** છડ્ડેતિ. કિં કચવરં વિય પિટકેનાતિ? ન, અપિચ ખો તં **વિનોદેતિ** નુદતિ નીહરતિ. કિં બલિબદ્દં વિય પતોદેનાતિ? ન, અથ ખો **બ્યન્તીકરોતિ** વિગતન્તં કરોતિ, યથા તેસં અન્તોપિ નાવસિસ્સતિ અન્તમસો ભઙ્ગમત્તમ્પિ, તથા તે કરોતિ. કથં પન તે તથા કરોતિ? **અનભાવં ગમેતિ** અનુ અનુ અભાવં ગમેતિ, વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન યથા સુવિક્ખમ્ભિતા હોન્તિ, તથા ને કરોતીતિ વુત્તં હોતિ.

એવંભૂતોતિઆદીસુ એવં કામવિતક્કાદીનં અનધિવાસેન સુવિસુદ્ધાસયો સમાનો તાય ચ આસયસમ્પત્તિયા તન્નિમિત્તાય ચ પયોગસમ્પત્તિયા પરિસુદ્ધસીલો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો ભોજને મત્તઞ્ઞૂ સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો જાગરિયં અનુયુત્તો તદઙ્ગાદિવસેન કિલેસાનં આતાપનલક્ખણેન વીરિયેન સમન્નાગતત્તા **આતાપી.** સબ્બસો પાપુત્રાસેન સમન્નાગતત્તા **ઓત્તાપી સતતં** રત્તિન્દિવં. **સમિતં** નિરન્તરં સમથવિપસ્સનાનુયોગવસેન

ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનસિદ્ધિયા **આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો**. નિબ્બાનં પતિ પેસિતચિત્તોતિ **વુચ્ચતિ** કથીયતીતિ અત્થો.

ગાથાસુ **ગેહનિસ્સિત**ન્તિ એત્થ ગેહવાસીહિ અપરિચ્ચત્તત્તા ગેહવાસિસભાવત્તા ગેહધમ્મત્તા વા ગેહં વુચ્ચતિ વત્થુકામો. અથ વા ગેહપ્પટિબદ્ધભાવતો, કિલેસકામાનં નિવાસટ્ઠાનભાવતો વા ગેહાતિ વુચ્ચન્તિ, તંવત્થુકત્તા કામવિતક્કાદિ ગેહનિસ્સિતં નામ. **કુમ્મગ્ગપટિપન્નો**તિ યસ્મા અરિયમગ્ગસ્સ ઉપ્પથભાવતો અભિજ્ઝાદયો તદેકટ્ઠધમ્મા ચ કુમ્મગ્ગો, તસ્મા કામવિતક્કાદિબહુલો કુમ્મગ્ગપટિપન્નો. **મોહનેય્યેસુ મુચ્છિતો**તિ મોહસંવત્તનિયેસુ રૂપાદીસુ મુચ્છિતો સમ્મત્તો અજ્ઝોપન્નો. **સમ્બોધિ**ન્તિ અરિયમગ્ગઞાણં. **ફુટ્ઠ**ન્તિ ફુસિતું પત્તું **પાપો સો તાદિસો** મિચ્છાસઙ્કપ્પગોચરો પુગ્ગલો **અભબ્બો**, ન કદાચિ તં પાપુણાતીતિ અત્થો.

વિતક્કં સમયિત્વાનાતિ યથાવુત્તં મિચ્છાવિતક્કં પટિસઙ્ખાનભાવનાબલેન વૂપસમેત્વા. **વિતક્કૂપસમે રતો**તિ નવન્નમ્પિ મહાવિતક્કાનં અચ્ચન્તૂપસમભૂતે અરહત્તે, નિબ્બાને એવ વા અજ્ઝાસયેન રતો અભિરતો. **ભબ્બો સો**તિ સો યથાવુત્તો સમ્માપટિપજ્જમાનો પુગ્ગલો પુબ્બભાગે સમથવિપસ્સનાબલેન સબ્બવિતક્કે યથારહં તદઙ્ગાદિવસેન વૂપસમેત્વા ઠિતો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તમગ્ગઞાણસઙ્ખાતં નિબ્બાનસઙ્ખાતઞ્ચ અનુત્તરં **સમ્બોધિં ફુટ્ઠું** અધિગન્તું **ભબ્બો** અરહો. એવમેત્થ પાળિવણ્ણના વેદિતબ્બા.

ચરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સીલસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે **સમ્પન્નસીલા**તિ એત્થ તિવિધં સમ્પન્નં પરિપુણ્ણસમઙ્ગિમધુરવસેન. તત્થ –

> ‘‘સમ્પન્નં સાલિકેદારં, સુવા ભુઞ્જન્તિ કોસિય;
> પટિવેદેમિ તે બ્રહ્મે, ન ને વારેતુમુસ્સહે’’તિ. (જા॰ ૧.૧૪.૧) –

ઇદં **પરિપુણ્ણસમ્પન્નં** નામ. ‘‘ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમ્પન્નો સમન્નાગતો’’તિ (વિભ॰ ૫૧૧) ઇદં **સમઙ્ગિસમ્પન્નં** નામ. ‘‘ઇમિસ્સા, ભન્તે, મહાપથવિયા હેટ્ઠિમતલં સમ્પન્નં, સેય્યથાપિ ખુદ્દમધું અનીલકં, એવમસ્સાદ’’ન્તિ (પારા॰ ૧૭) ઇદં **મધુરસમ્પન્નં** નામ. ઇધ પરિપુણ્ણસમ્પન્નવસેન અત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**સમ્પન્નસીલાતિ પરિપુણ્ણસીલા**’’તિ આહ. સમઙ્ગિસમ્પન્નવસેનપિ અત્થો યુજ્જતિયેવ, તસ્મા **સમ્પન્નસીલા**તિ પરિપુણ્ણસીલા હુત્વાતિપિ સીલસમઙ્ગિનો હુત્વાતિપિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તત્થ સીલસ્સ અનવસેસસમાદાનેન અખણ્ડાદિભાવપ્પત્તિયા પરિપુણ્ણસીલા, સમાદાનતો પટ્ઠાય અવિચ્છિન્દનતો સીલસમઙ્ગિનો. સમાદાનવતો હિ અચ્ચન્તવિરોધિધમ્માનુપ્પત્તિયા સીલસમઙ્ગિતા વેદિતબ્બા, ચેતનાદીનં પન સીલનલક્ખણાનં ધમ્માનં પવત્તિલક્ખણેન વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

તત્થ ‘‘પરિપુણ્ણસીલા’’તિ ઇમિના અત્થેન ખેત્તદોસવિગમેન ખેત્તપારિપૂરી વિય સીલદોસવિગમેન સીલપારિપૂરી વુત્તા હોતિ. યથા હિ ખેત્તં બીજખણ્ડં, વપ્પખણ્ડં, ઉદકખણ્ડં, ઊસખણ્ડન્તિ ચતુદોસસમન્નાગતં અપરિપૂરં હોતિ. તત્થ **બીજખણ્ડં** નામ યત્થ અન્તરન્તરા બીજાનિ ખણ્ડાનિ વા પૂતીનિ વા હોન્તિ, તાનિ યત્થ પતન્તિ, તત્થ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ, અપરિપૂરં હોતીતિ અત્થો. **વપ્પખણ્ડં** નામ યત્થ અકુસલો

બીજાનિ વપન્તો અન્તરન્તરા નિપાતેતિ. એવઞ્હિ સબ્બત્થ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ. **ઉદકખણ્ડં** નામ યત્થ કત્થચિ ઉદકં અતિબહું વા હોતિ, ન વા હોતિ. તત્રાપિ હિ સસ્સાનિ ન ઉટ્ઠેન્તિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ. **ઊસખણ્ડં** નામ યત્થ કસ્સકો કિસ્મિઞ્ચિ પદેસે નઙ્ગલેન ભૂમિં ચત્તારો પઞ્ચ વારે કસન્તો અતિગમ્ભીરં કરોતિ, તતો ઊસં ઉપ્પજ્જતિ. તત્રાપિ હિ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ, તાદિસઞ્ચ ખેત્તં ન મહપ્ફલં હોતિ ન મહાનિસંસં. તત્રાપિ બહુમ્પિ વપિત્વા અપ્પં લભતિ. ઇમેસં પન ચતુન્નં દોસાનં વિગમા ખેત્તં પરિપુણ્ણં હોતિ, તાદિસઞ્ચ ખેત્તં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં. એવમેવ ખણ્ડં, છિદ્દં, સબલં, કમ્માસન્તિ ચતુદોસસમન્નાગતં સીલં અપરિપૂરં હોતિ, તાદિસઞ્ચ સીલં ન મહપ્ફલં હોતિ ન મહાનિસંસં. ઇમેસં પન ચતુન્નં દોસાનં વિગમા સીલં પરિપુણ્ણં હોતિ, તાદિસઞ્ચ સીલં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં.

‘‘સીલસમઙ્ગિનો’’તિ ઇમિના પનત્થેન સીલેન સમઙ્ગિભૂતા સમોધાનગતા સમન્નાગતા હુત્વા વિહરથાતિ ઇદમેવ વુત્તં હોતિ. તત્થ દ્વીહિ કારણેહિ સમ્પન્નસીલતા હોતિ સીલવિપત્તિયા આદીનવદસ્સનેન, સીલસમ્પત્તિયા ચ આનિસંસદસ્સનેન. તદુભયમ્પિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪) વિત્થારિતં . તત્થ ‘‘સમ્પન્નસીલાતિ એત્તાવતા ચ કિર ભગવા ચતુપારિસુદ્ધિસીલં ઉદ્દિસિત્વા ‘પાતિમોક્ખસંવરસંવુતા’તિ ઇમિના તત્થ જેટ્ઠકસીલં વિત્થારેત્વા દસ્સેતી’’તિ દિવાવિહારવાસી સુમત્થેરો આહ. અન્તેવાસિકો પનસ્સ તેપિટકચૂળનાગત્થેરો આહ – ‘‘ઉભયત્થાપિ પાતિમોક્ખસંવરો ભગવતા વુત્તો, પાતિમોક્ખસંવરોયેવ હિ સીલં, ઇતરાનિ પન તીણિ સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ અત્થી’’તિ વત્વા તં અનનુજાનન્તો આહ – ‘‘ઇન્દ્રિયસંવરો નામ છદ્વારરક્ખામત્તકમેવ, આજીવપારિસુદ્ધિ ધમ્મેન સમેન પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તકં, પચ્ચયનિસ્સિતં પટિલદ્ધપચ્ચયે ઇદમત્થન્તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જનમત્તકં. નિપ્પરિયાયેન પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં. યસ્સ સો ભિન્નો, અયં છિન્નસીસો વિય પુરિસો હત્થપાદે, સેસાનિ રક્ખિસ્સતીતિ ન વત્તબ્બો. યસ્સ પન સો અરોગો, અયં અચ્છિન્નસીસો વિય પુરિસો જીવિતં, સેસાનિ પુન પાકતિકાનિ કત્વા રક્ખિતું સક્કોતિ. તસ્મા ‘સમ્પન્નસીલા’તિ ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરં ઉદ્દિસિત્વા ‘સમ્પન્નપાતિમોક્ખા’તિ તસ્સેવ વેવચનં વત્વા તં વિત્થારેત્વા દસ્સેન્તો ‘પાતિમોક્ખસંવરસંવુતા’તિઆદિમાહા’’તિ.

પાતિમોક્ખસંવરસીલેન સંવુતાતિ યો નં પાતિ રક્ખતિ, તં મોક્ખેતિ મોચેતિ આપાયિકાદીહિ દુક્ખેહીતિ પાતિમોક્ખન્તિ લદ્ધનામેન સિક્ખાપદસીલેન પિહિતકાયવચીદ્વારા. એવંભૂતા ચ તેન ઉપેતા સમન્નાગતા નામ હોન્તીતિ આહ ‘‘**ઉપેતા હુત્વા**’’તિ. **આચારેન ચ ગોચરેન ચ સમ્પન્ના**તિ કાયિકવાચસિકઅવીતિક્કમસઙ્ખાતેન આચારેન, ન-વેસિયગોચરતાદિસઙ્ખાતેન ગોચરેન ચ સમ્પન્ના, સમ્પન્નઆચારગોચરાતિ અત્થો. **અણુપ્પમાણેસૂ**તિ અતિપરિત્તકેસુ અનાપત્તિગમનીયેસુ. દુક્કટદુબ્ભાસિતમત્તેસૂતિ અપરે. **દોસેસૂ**તિ ગારય્હેસુ અકુસલધમ્મેસુ. **ભયતો દસ્સનસીલા**તિ પરમાણુમત્તમ્પિ વજ્જં સિનેરુપ્પમાણં વિય કત્વા ભાયનસીલા. **સબ્બસિક્ખાકોટ્ઠાસેસૂ**તિ મૂલપઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તિસબ્બત્થપઞ્ઞત્તિપદેસપઞ્ઞત્તિઆદિભેદેસુ. **તં તં સમાદાતબ્બં સમાદાયા**તિ યં કિઞ્ચિ સિક્ખાકોટ્ઠાસેસુ મૂલપઞ્ઞત્તિઆદિભેદેસુ સિક્ખિતબ્બં પટિપજ્જિતબ્બં પૂરિતબ્બં કાયિકં વાચસિકં વા સીલં, તં સબ્બં સમ્મા આદાય, સમ્મદેવ સક્કચ્ચં સબ્બસો ચ આદિયિત્વાતિ અત્થો.

ઉદયં પસ્સન્તો પઞ્ચવીસતિ લક્ખણાનિ પસ્સતીતિ ‘‘અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. તણ્હાસમુદયા…પે॰… કમ્મસમુદયા…પે॰… આહારસમુદયા રૂપસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સન્તો ઇમાનિ પઞ્ચ લક્ખણાનિ પસ્સતિ. તથા અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. તણ્હાસમુદયા…પે॰… કમ્મસમુદયા…પે॰… ફસ્સસમુદયા

વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ. વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સન્તો ઇમાનિ પઞ્ચ લક્ખણાનિ પસ્સતી''તિઆદિના નયેન એકેકસ્મિં ખન્ધે પઞ્ચ પઞ્ચ કત્વા વુત્તાનિ પઞ્ચવીસતિ ઉદયલક્ખણાનિ પસ્સતિ.

વયં પસ્સન્તો પઞ્ચવીસતિ લક્ખણાનિ પસ્સતીતિ ''અવિજ્જાનિરોધા રૂપનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન રૂપક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ. તણ્હાનિરોધા...પે॰... કમ્મનિરોધા...પે॰... આહારનિરોધા રૂપનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન રૂપક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ. વિપરિણામલક્ખણં પસ્સન્તોપિ રૂપક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ. રૂપક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સન્તો ઇમાનિ પઞ્ચ લક્ખણાનિ પસ્સતિ. અવિજ્જાનિરોધા...પે॰... તણ્હાનિરોધા...પે॰... ફસ્સનિરોધા વેદનાનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ. વિપરિણામલક્ખણં પસ્સન્તોપિ વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતી. વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સન્તો ઇમાનિ પઞ્ચ લક્ખણાનિ પસ્સતિ''તિઆદિના નયેન એકેકસ્મિં ખન્ધે પઞ્ચ પઞ્ચ કત્વા વુત્તાનિ પઞ્ચવીસતિ વયલક્ખણાનિ પસ્સતિ. **પેસિતત્તો**તિ નિબ્બાનં પતિ પેસિતચિત્તો. **કથયન્તી**તિ તથાવિધં ભિક્ખું બુદ્ધાદયો અરિયા આચિક્ખન્તિ.

યતં ચરેતિ વાયમમાનો ચરેય્ય, ચઙ્કમનાદિવસેન ગમનં કપ્પેન્તોપિ ''અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાય છન્દં જનેતિ વાયમતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૪૩૨) નયેન વુત્તપ્પધાનવીરિયં કરોન્તો ઘટેન્તો વાયમન્તો યથા અકુસલધમ્મા પહીયન્તિ, કુસલધમ્મા ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તિ, એવં ગમનં કપ્પેય્યાતિ અત્થો. એસ નયો સેસેસુપિ. **યતમેનં પસારયે**તિ એતં પસારેતબ્બં હત્થપાદાદિં યતં યતમાનો યથાવુત્તવીરિયસમઙ્ગી હુત્વા પસારેય્ય, સબ્બત્થ પધાનં ન જહેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ યથા પટિપજ્જન્તો યતં યતન્તો નામ હોતિ, તં પટિપદં દસ્સેતું ''**ઉદ્ધ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉદ્ધ**ન્તિ ઉપરિ. **તિરિય**ન્તિ પરિતો, પુરત્થિમદિસાદિવસેન સમન્તતો દિસાભાગેસૂતિ અત્થો. **અપાચીન**ન્તિ હેટ્ઠા. **યાવતા જગતો ગતી**તિ યત્તકા સત્તસઙ્ખારભેદસ્સ લોકસ્સ પવત્તિ, તત્થ સબ્બત્થાતિ અત્થો. એત્તાવતા અનવસેસતા સમ્મસનઞાણસ્સ વિસયં સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતિ. **સમવેક્ખિતા**તિ સમા હેતુના ઞાયેન અવેક્ખિતા, અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સિતાતિ વુત્તં હોતિ. **ધમ્માન**ન્તિ સત્તસુઞ્ઞાનં. **ખન્ધાન**ન્તિ રૂપાદીનં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં. **ઉદયબ્બય**ન્તિ ઉદયઞ્ચ વયઞ્ચ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઉપરિ તિરિયં અધોતિ તિધા સઙ્ગહિતે સબ્બસ્મિં લોકે અતીતાદિભેદભિન્નાનં પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધસઙ્ખાતાનં સબ્બેસં રૂપારૂપધમ્માનં અનિચ્ચાદિસમ્મસનાધિગતેન ઉદયબ્બયઞાણેન પઞ્ચવીસતિયા આકારેહિ ઉદયં, પઞ્ચવીસતિયા આકારેહિ વયં સમવેક્ખિતા સમનુપસ્સિતા ભવેય્યાતિ.

ચેતોસમથસામીચિન્તિ ચિત્તસંકિલેસાનં અચ્ચન્તવૂપસમનતો ચેતોસમથસઙ્ખાતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ અનુચ્છવિકં પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિં. **સિક્ખમાન**ન્તિ પટિપજ્જમાનં ભાવેન્તં ઞાણપરમ્પરા નિબ્બત્તેન્તં. **સદા**તિ સબ્બકાલં રત્તિઞ્ચેવ દિવા ચ. **સત**ન્તિ ચતુસમ્પજઞ્ઞસમન્નાગતાય સતિયા સતોકારી. એવમ્પેત્થ ગાથાવણ્ણના દટ્ઠબ્બા. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સીલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પધાનસુત્તવણ્ણના

૧૩. તતિયે **ઉત્તમવીરિયાની**તિ સેટ્ઠવીરિયાનિ વિસિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ સાધનતો. મારો ધિય્યતિ એત્થાતિ **મારધેય્યં**, કિલેસમારસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભૂતં, તં તેભૂમકવટ્ટન્તિ આહ "**તેભૂમકવટ્ટસઙ્ખાતં મારધેય્ય**"ન્તિ. જાતિમરણતો જાતં ભયં **જાતિમરણભયં**, જાતિમરણમેવ વા ભયહેતુતો ભયન્તિ **જાતિમરણભયં**. તેનાહ "**જાતિઞ્ચ મરણઞ્ચ...પે॰... ભયસ્સા**"તિ સેસં ઉત્તાનમેવ.

પધાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સંવરસુત્તવણ્ણના

૧૪. ચતુત્થે સંવરાદીનં સાધનવસેન પદહતિ એતેહીતિ **પધાનાનિ**. **સંવરન્તસ્સ ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ યથા અભિજ્ઝાદયો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં સતિયા ઉપટ્ઠાને ચક્ખાદીનં પિદહને અનલસસ્સ ઉપ્પન્નવીરિયં. **પજહન્તસ્સા**તિ વિનોદેન્તસ્સ. **ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ તસ્સેવ પહાનસ્સ સાધનવસેન પવત્તવીરિયં. **ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **સમાધિનિમિત્ત**ન્તિ સમાધિ એવ. પુરિમુપ્પન્નસમાધિ હિ પરતો ઉપ્પજ્જનકસમાધિસ્સ કારણં હોતીતિ "સમાધિનિમિત્ત"ન્તિ વુત્તં.

ઉપધિવિવેકત્તાતિ ખન્ધૂપધિઆદિઉપધીહિ વિવિત્તત્તા વિનિસ્સટત્તા. **તં આગમ્મા**તિ તં નિબ્બાનં મગ્ગેન અધિગમહેતુ. રાગાદયો વિરજ્જન્તિ એત્થ, એતેનાતિ **વિરાગો**. એવં **નિરોધો**પિ દટ્ઠબ્બો. યસ્મા ઇધ બોજ્ઝઙ્ગમિસ્સકવસેન ઇચ્છિતા, તસ્મા "**આરમ્મણવસેન વા અધિગન્તબ્બવસેન વા**"તિ વુત્તં. તત્થ **અધિગન્તબ્બવસેના**તિ તન્નિન્નતાવસેન. **વોસ્સગ્ગપરિણામિ**ન્તિ વોસ્સગ્ગવસેન પરિણામિતં પરિચ્ચજનવસેન ચેવ પક્ખન્દનવસેન ચ પરિણામનસીલં. તેનાહ "**દ્વે વોસ્સગ્ગા**"તિઆદિ. ખન્ધાનં પરિચ્ચજનં નામ તપ્પટિબદ્ધકિલેસપ્પહાનવસેનાતિ યેનાકારેન વિપસ્સના કિલેસે પજહતિ, તેનેવાકારેન તન્નિમિત્તક્ખન્ધે ચ પજહતીતિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ આહ "**વિપસ્સના...પે॰... પરિચ્ચજતી**"તિ. યસ્મા વિપસ્સના વુટ્ઠાનગામિનિભાવં પાપુણન્તી નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન એકંસતો નિબ્બાનં પક્ખન્દતીતિ વત્તબ્બતં લભતિ, મગ્ગો ચ સમુચ્છેદવસેન કિલેસે ખન્ધે ચ રાગં પરિચ્ચજતિ, તસ્મા યથાક્કમં વિપસ્સનામગ્ગાનં વસેન **પક્ખન્દનપરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગા** વેદિતબ્બા. **વોસગ્ગત્થાયા**તિ પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગત્થાય ચેવ પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગત્થાય ચ. **પરિણમતી**તિ પરિચ્ચજતિ. તં પન પરિણામનં વુટ્ઠાનગામિનિભાવપ્પત્તિયા ચેવ અરિયમગ્ગભાવપ્પત્તિયા ચ ઇચ્છિતન્તિ આહ "**વિપસ્સનાભાવઞ્ચ મગ્ગભાવઞ્ચ પાપુણાતી**"તિ. **સેસપદેસૂ**તિ "ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતી"તિઆદીસુ સેસસમ્બોજ્ઝઙ્ગકોટ્ઠાસેસુ.

ભદ્દકન્તિ અભદ્દકાનં નીવરણાદિપાપધમ્માનં વિક્ખમ્ભનેન રાગવિગમનેન એકન્તહિતત્તા દુલ્લભત્તા ચ ભદ્દકં સુન્દરં. ન હિ અઞ્ઞં સમાધિનિમિત્તં એવં દુલ્લભં રાગસ્સ ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતં અત્થિ. **અનુરક્ખતી**તિ એત્થ અનુરક્ખના નામ અધિગતસમાધિતો યથા પરિહાનિ ન હોતિ, એવં પટિપત્તિસાસન-તપ્પટિપક્ખવિગમનેનાતિ આહ "**સમાધી**"તિઆદિ. **અટ્ઠિકસઞ્ઞાદિકા**તિ અટ્ઠિકજ્ઝાનાદિકા. સઞ્ઞાસીસેન હિ ઝાનં વદતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સંવરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પઞ્ઞત્તિસુત્તવણ્ણના

૧૫. પઞ્ચમે અત્તભાવો એતેસં અત્થીતિ અત્તભાવિનો, તેસં **અત્તભાવીનં**. તેનાહ “**અત્તભાવવન્તાન**”ન્તિ. **યાવ છત્તિંસાય ઇન્દાનં આયુપ્પમાણં, તાવ પણીતે કામે પરિભુઞ્જી**તિ મન્ધાતુરાજા કિર એકદિવસં અત્તનો પરિણાયકરતનં પુચ્છિ – ‘‘અત્થિ નુ ખો મનુસ્સલોકતો રમણીયતરં ઠાન’’ન્તિ. કસ્મા દેવ એવં ભણસિ, કિં ન પસ્સસિ ચન્દિમસૂરિયાનં આનુભાવં, નનુ એતેસં ઠાનં ઇતો રમણીયતરન્તિ? રાજા ચક્કરતનં પુરક્ખત્વા તત્થ અગમાસિ.

ચત્તારો મહારાજાનો ‘‘મન્ધાતુમહારાજા આગતો’’તિ સુત્વા ‘‘તાવમહિદ્ધિકો મહારાજા ન સક્કા યુદ્ધેન પટિબાહિતુ’’ન્તિ સકરજ્જં નિય્યાતેસું. સો તં ગહેત્વા પુન પુચ્છિ – ‘‘અત્થિ નુ ખો ઇતો રમણીયતરં ઠાન’’ન્તિ. અથસ્સ તાવતિંસભવનં કથયિંસુ. ‘‘તાવતિંસભવનં, દેવ, રમણીયં, તત્થ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો ઇમે ચત્તારો મહારાજાનો પારિચારિકા દોવારિકભૂમિયં તિટ્ઠન્તિ. સક્કો દેવરાજા મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો. તસ્સિમાનિ ઉપભોગટ્ઠાનાનિ – યોજનસહસ્સુબ્બેધો વેજયન્તપાસાદો, પઞ્ચયોજનસતુબ્બેધા સુધમ્મદેવસભા, દિયડ્ઢયોજનસતિકો વેજયન્તરથો, તથા એરાવણો હત્થી, દિબ્બરુક્ખસહસ્સપ્પટિમણ્ડિતં નન્દનવનં, ચિત્તલતાવનં, ફારુસકવનં, યોજનસતુબ્બેધો પારિચ્છત્તકો કોવિળારો, તસ્સ હેટ્ઠા સટ્ઠિયોજનાયામા પઞ્ઞાસયોજનવિત્થારા પઞ્ચદસયોજનુબ્બેધા જયસુમનપુપ્ફવણ્ણા પણ્ડુકમ્બલસિલા, યસ્સા મુદુતાય સક્કસ્સ નિસીદતો ઉપડ્ઢકાયો અનુપ્પવિસતી’’તિ.

તં સુત્વા રાજા તત્થ ગન્તુકામો ચક્કરતનં અબ્ભુક્કિરિ. તં આકાસે ઉટ્ઠહિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. અથ દ્વિન્નં દેવલોકાનં વેમજ્ઝતો ચક્કરતનં ઓતરિત્વા પથવિયા આસન્ને ઠાને અટ્ઠાસિ સદ્ધિં પરિણાયકરતનપ્પમુખાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. રાજા એકકોવ અત્તનો આનુભાવેન તાવતિંસભવનં અગમાસિ. સક્કો ‘‘મન્ધાતા આગતો’’તિ સુત્વા તસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા ‘‘સ્વાગતં, મહારાજ, સકં, તે મહારાજ, અનુસાસ મહારાજા’’તિ વત્વા સદ્ધિં નાટકેહિ રજ્જં દ્વે ભાગે કત્વા એકં ભાગમદાસિ. રઞ્ઞો તાવતિંસભવને પતિટ્ઠિતમત્તસ્સેવ મનુસ્સગન્ધસરીરનિસ્સન્દાદિમનુસ્સભાવો વિગચ્છિ, દેવલોકે પવત્તિવિપાકદાયિનો અપરપરિયાયવેદનીયસ્સ કમ્મસ્સ કતોકાસત્તા સબ્બદા સોળસવસ્સુદ્દેસિકતામાલામિલાયનાદિદેવભાવો પાતુરહોસિ. તસ્સ સક્કેન સદ્ધિં પણ્ડુકમ્બલસિલાય નિસિન્નસ્સ અક્ખિનિમિસનમત્તેન નાનત્તં પઞ્ઞાયતિ. તં અસલ્લક્ખેન્તા દેવા સક્કસ્સ ચ તસ્સ ચ નાનત્તે મુય્હન્તિ. સો તત્થ દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવમાનો તદા મનુસ્સાનં અસઙ્ખ્યેય્યાયુકતાય યાવ છત્તિંસ સક્કા ઉપપજ્જિત્વા ચુતા, તાવ સક્કરજ્જં કારેત્વા ‘‘કિં મે ઇમિના ઉપડ્ઢરજ્જેના’’તિ અતિત્તો કામેહિ તતો ચવિત્વા અત્તનો ઉય્યાને પતિતો મનુસ્સલોકે ઉતુકક્ખળતાય વાતાતપેન ફુસિતગત્તો કાલમકાસિ. તેન વુત્તં “**દેવલોકે પન યાવ છત્તિંસાય ઇન્દાનં આયુપ્પમાણં, તાવ પણીતે કામે પરિભુઞ્જી**”તિ.

પઞ્ઞત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સોખુમ્મસુત્તવણ્ણના

૧૬. છટ્ઠે **સુખુમલક્ખણપ્પટિવિજ્ઝનકાની**તિ અનિચ્ચાદિસુખુમલક્ખણાનં પટિવિજ્ઝનકાનિ. **સુખુમલક્ખણપરિગ્ગાહકઞાણેના**તિ સુખુમલક્ખણપરિગ્ગાહકેન ઞાણેન. **પરતો જાનિત્વા**તિ અવસવત્તનેન અઞ્ઞતો જાનિત્વા. સઙ્ખારા હિ ‘‘મા ભિજ્જિંસૂ’’તિ ઇચ્છિતાપિ ભિજ્જન્તેવ, તસ્મા તે અવસવત્તિતાય પરે નામ. સા

ચ નેસં પરતા અનિચ્ચદસ્સને પાકટા હોતીતિ વુત્તં “**ઇમિના હિ પદેન અનિચ્ચાનુપસ્સના કથિતા**”તિ. સેસં ઉત્તાનમેવ.

સોખુમ્મસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. પઠમઅગતિસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭-૨૦. સત્તમે **છન્દાગતિ**ન્તિ એત્થ સન્ધિવસેન સરલોપોતિ દસ્સેન્તો આહ “**છન્દેન અગતિ**”ન્તિ. **છન્દા**તિ હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ “**છન્દેના**”તિ, પેમેનાતિ અત્થો. છન્દસદ્દો હેત્થ તણ્હાપરિયાયો, અકુસલચ્છન્દપરિયાયો વા. **સેસેસૂ**તિ ‘‘દોસાગતિં ગચ્છતી’’તિઆદીસુ.

એત્થ ચ યો ‘‘અયં મે મિત્તોતિ વા, સન્દિટ્ઠોતિ વા, ઞાતકોતિ વા, લઞ્ચં વા પન મે દેતી’’તિ છન્દવસેન અસ્સામિકં સામિકં કરોતિ, અયં છન્દેન અકત્તબ્બં કરોતિ નામ. યો ‘‘અયં મે વેરી’’તિ ચિરકાલાનુબદ્ધવેરવસેન વા, તઙ્ખણુપ્પન્નકોધવસેન વા સામિકં અસ્સામિકં કરોતિ, અયં દોસેન અકત્તબ્બં કરોતિ નામ. યો પન મન્દત્તા મોમૂહત્તા યં વા તં વા અયુત્તં અકારણં વત્વા અસ્સામિકં સામિકં કરોતિ, અયં મોહેન અકત્તબ્બં કરોતિ નામ. યો પન ‘‘અયં રાજવલ્લભોતિ વા વિસમે ચોરાદિકે વિસમાનિ વા કાયદુચ્ચરિતાદીનિ સમાદાય વત્તનેન વિસમનિસ્સિતો વા, અનત્થમ્પિ મે કરેય્યા’’તિ ભીતો અસ્સામિકં સામિકં કરોતિ, અયં ભયેન અકત્તબ્બં કરોતિ નામ.

યો પન કિઞ્ચિ ભાજેન્તો ‘‘અયં મે સન્દિટ્ઠો વા સમ્ભત્તો વા’’તિ પેમવસેન અતિરેકં દેતિ, ‘‘અયં મે વેરી’’તિ દોસવસેન ઊનકં દેતિ , યો મુય્હન્તો દિન્નાદિન્નં અજાનમાનો કસ્સચિ ઊનં, કસ્સચિ અધિકં દેતિ, ‘‘અયં ઇમસ્મિં અદીયમાને મય્હં અનત્થમ્પિ કરેય્યા’’તિ સીતો કસ્સચિ અતિરેકં દેતિ, સો ચતુબ્બિધોપિ યથાનુક્કમેન છન્દાગતિઆદીનિ ગચ્છન્તો અકત્તબ્બં કરોતિ નામ.

નિહીયતિ તસ્સ યસોતિ તસ્સ અગતિગામિનો કિત્તિયસોપિ પરિવારયસોપિ નિહીયતિ પરિહાયતિ. યસ્સતિ તેન કિત્તીયતીતિ હિ યસો, કિત્તિ થુતિઘોસો. યસ્સતિ તેન પુરેચરાનુચરભાવેન પરિવારયતીતિ યસો, પરિવારો. અટ્ઠમનવમદસમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

ચરવગ્ગો દુતિયો.

૩. ઉરુવેલવગ્ગો

૧. પઠમઉરુવેલસુત્તવણ્ણના

૨૧. તતિયસ્સ પઠમે મહાવેલા વિય **મહાવેલા**, વિપુલવાલિકપુઞ્જતાય મહન્તો વેલાતટો વિયાતિ અત્થો. તેનાહ "**મહાવાલિકરાસીતિ અત્થો**"તિ. ઉરુ, મરુ, સિકતા, વાલુકા, વણ્ણુ, વાલિકાતિ ઇમે સદ્દા સમાનત્થા, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. તેનાહ "**ઉરૂતિ વાલિકા વુચ્ચતી**"તિ.

નજ્જાતિ નદતિ સદ્દાયતીતિ નદી, તસ્સા નજ્જા, નદિયા નિન્નગાયાતિ અત્થો. **નેરઞ્જરાયા**તિ ''નેલઞ્જલાયા''તિ વત્તબ્બે લ-કારસ્સ ર-કારં કત્વા ''નેરઞ્જરાયા''તિ વુત્તં, કદ્દમસેવાલપણકાદિદોસરહિતસલિલાયાતિ અત્થો. કેચિ ''નીલં-જલાયાતિ વત્તબ્બે નેરઞ્જરાયા''તિ વદન્તિ. નામમેવ વા એતં તસ્સા નદિયાતિ વેદિતબ્બં. તસ્સા નદિયા તીરે યત્થ ભગવા વિહાસિ, તં દસ્સેતું "**અજપાલનિગ્રોધે**"તિ વુત્તં. કસ્મા પનાયં અજપાલનિગ્રોધો નામ જાતોતિ આહ "**તસ્સા**"તિઆદિ. **કેચિ** પન ''યસ્મા તત્થ વેદે સજ્ઝાયિતું અસમત્થા મહલ્લકબ્રાહ્મણા પાકારપરિક્ખેપયુત્તાનિ નિવેસનાનિ કત્વા સબ્બે વસિંસુ, તસ્માસ્સ અજપાલનિગ્રોધોતિ નામં જાત''ન્તિ વદન્તિ . તત્રાયં વચનત્થો – ન જપન્તીતિ અજપા, મન્તાનં અનજ્ઝાયકાતિ અત્થો. અજપાલન્તિ આદિયન્તિ નિવાસં એત્થાતિ **અજપાલો**તિ. અપરે પન વદન્તિ ''યસ્મા મજ્ઝન્હિકસમયે અન્તોપવિટ્ઠે અજે અત્તનો છાયાય પાલેતિ રક્ખતિ, તસ્મા 'અજપાલો'તિસ્સ નામં રુળ્હ''ન્તિ. સબ્બત્થાપિ નામમેતં તસ્સ રુક્ખસ્સ.

પઠમાભિસમ્બુદ્ધોતિ પઠમં અભિસમ્બુદ્ધો, અનુનાસિકલોપેનાયં નિદ્દેસો. તેનેવાહ "**સમ્બુદ્ધો હુત્વા પઠમમેવા**"તિ. **પઠમ**ન્તિ ચ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, તસ્મા અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા પઠમં અજપાલનિગ્રોધે વિહરામીતિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **અયં વિતક્કો**તિ અયં ''કિન્નુ ખ્વાહં...પે॰... વિહરેય્ય''ન્તિ એવં પવત્તવિતક્કો. હત્થી ચ વાનરો ચ તિત્તિરો ચ **હત્થિવાનરતિત્તિરા**.

યે વુદ્ધમપચાયન્તીતિ જાતિવુદ્ધો, વયોવુદ્ધો, ગુણવુદ્ધોતિ તયો વુદ્ધા. તેસુ જાતિસમ્પન્નો **જાતિવુદ્ધો** નામ, વયે ઠિતો **વયોવુદ્ધો** નામ, ગુણસમ્પન્નો **ગુણવુદ્ધો** નામ. તેસુ ગુણસમ્પન્નો વયોવુદ્ધો ઇમસ્મિં ઠાને વુદ્ધોતિ અધિપ્પેતો. **અપચાયન્તી**તિ જેટ્ઠાપચાયિકાકમ્મેન પૂજેન્તિ. **ધમ્મસ્સ કોવિદા**તિ જેટ્ઠાપચાયનધમ્મસ્સ કોવિદા કુસલા. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **પાસંસા**તિ પસંસારહા. **સમ્પરાયે ચ સુગ્ગતી**તિ સમ્પરેતબ્બે ઇમં લોકં હિત્વા ગન્તબ્બે પરલોકેપિ તેસં સુગતિયેવ. અયં પનેત્થ પિણ્ડત્થો – ખત્તિયા વા હોન્તુ બ્રાહ્મણા વા વેસ્સા વા સુદ્દા વા ગહટ્ઠા વા પબ્બજિતા વા તિરચ્છાનગતા વા, યે કેચિ સત્તા જેટ્ઠાપચિતિકમ્મેન સીલાદિગુણસમ્પન્નાનં વયોવુદ્ધાનં અપચિતિં કરોન્તિ, તે ઇમસ્મિઞ્ચ અત્તભાવે જેટ્ઠાપચિતિકારકાતિ પસંસં વણ્ણનં થોમનં લભન્તિ, કાયસ્સ ચ ભેદા સગ્ગે નિબ્બત્તન્તીતિ.

અઞ્ઞસ્મિન્તિ પરસ્મિં. અત્તા ન હોતીતિ **અઞ્ઞો**, પરો. સો પનેત્થ ન યો કોચિ અધિપ્પેતો, અથ ખો ગરુટ્ઠાનિયો. તેનાહ "**કઞ્ચિ ગરુટ્ઠાને અટ્ઠપેત્વા**"તિ. પતિસ્સતિ ગરુનો આણં સમ્પટિચ્છતીતિ પતિસ્સો, ન પતિસ્સો **અપ્પતિસ્સો**, **પતિસ્સયરહિતો**, ગરુપસ્સયરહિતોતિ અત્થો.

સદેવકેતિ અવયવેન વિગ્ગહો સમુદાયો સમાસત્થો. **સદેવક**ગ્ગહણેન પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં પારિસેસઞાયેન ઇતરેસં પદન્તરેહિ સઙ્ગહિતત્તા. **સમારક**ગ્ગહણેન છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં પચ્ચાસત્તિઞાયેન. તત્થ હિ મારો જાતો તન્નિવાસી ચ હોતિ. **સબ્રહ્મક**વચનેન બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણં પચ્ચાસત્તિઞાયેનેવ. **સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાયા**તિ સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અપચ્ચત્થિકાનં અસમિતાબાહિતપાપાનઞ્ચ સમણબ્રાહ્મણાનં તેનેવ વચનેન ગહિતત્તા. કામં ''સદેવકે''તિઆદિવિસેસનાનં વસેન સત્તવિસયો લોકસદ્દોતિ વિઞ્ઞાયતિ તુલ્યયોગવિસયત્તા તેસં, ''સલોમકો સપક્ખકો''તિઆદીસુ પન અતુલ્યયોગે અયં સમાસો લબ્ભતીતિ બ્યભિચારદસ્સનતો **પજા**ગહણન્તિ પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણં.

દેવભાવસામઞ્ઞેન મારબ્રહ્મેસુ ગહિતેસુપિ ઇતરેહિ તેસં લબ્ભમાનવિસેસદસ્સનત્થં વિસું ગહણન્તિ દસ્સેન્તો "**મારો નામા**"તિઆદિમાહ. મારો બ્રહ્માનમ્પિ વિચક્ખુકમ્માય પહોતીતિ આહ "**સબ્બેસ**"ન્તિ. **ઉપરી**તિ ઉપરિભાગે. **બ્રહ્મા**તિ દસસહસ્સિબ્રહ્માનં સન્ધાયાહ. તથા ચાહ "**દસહિ અઙ્ગુલીહી**"તિઆદિ. ઇધ દીઘનિકાયાદયો વિય બાહિરકાનમ્પિ ગન્થનિકાયો લબ્ભતીતિ આહ "**એકનિકાયાદિવસેના**"તિ. **વત્થુવિજ્જાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન વિજ્જાટ્ઠાનાનિ સઙ્ગય્હન્તિ. યથાસકં કમ્મકિલેસેહિ પજાતત્તા નિબ્બત્તત્તા પજા, સત્તનિકાયો, તસ્સા **પજાય**. **સદેવમનુસ્સાયા**તિ વા ઇમિના સમ્મુતિદેવગ્ગહણં તદવસિટ્ઠમનુસ્સલોકગ્ગહણઞ્ચ દટ્ઠબ્બં.

એવં ભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેતું "**અપિચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **લોકવસેન વુત્તાનિ** ''લોકીયન્તિ એત્થ કમ્મં કમ્મફલાની''તિ કત્વા. **પજાવસેન** ''હેતુપચ્ચયેહિ પજાતા''તિ કત્વા. **સીલસમ્પન્નતર**ન્તિ એત્થ પરિપુણ્ણસમ્પન્નતા અધિપ્પેતા ''સમ્પન્નં સાલિકેદાર''ન્તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૪.૧) વિય. તેનાહ "**અધિકતરન્તિ અત્થો**"તિ. પરિપુણ્ણઞ્હિ અધિકતરન્તિ વત્તું અરહતિ. **કારણ**ન્તિ યુત્તિં. **અત્થ**ન્તિ અવિપરીતત્થં. **વડ્ઢિ**ન્તિ અતિવડ્ઢિનિમિત્તં.

ઇમિના વચનેનાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે અનન્તરં વુત્તવચનેન. ન કેવલં ઇમિનાવ, સુત્તન્તરમ્પિ આનેત્વા પટિબાહિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો "**ન મે આચરિયો અત્થી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ન મે આચરિયો અત્થી**તિ લોકુત્તરધમ્મે મય્હં આચરિયો નામ નત્થિ. કિઞ્ચાપિ લોકિયધમ્માનમ્પિ યાદિસો લોકનાથસ્સ અધિગમો, ન તાદિસો અધિગમો પરૂપદેસો અત્થિ. લોકુત્તરધમ્મે પનસ્સ લેસોપિ નત્થિ. **નત્થિ મે પટિપુગ્ગલો**તિ મય્હં સીલાદીહિ ગુણેહિ પટિનિધિભૂતો પુગ્ગલો નામ નત્થિ. **સર**ન્તિ કરણે એતં પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**સરન્તેના**"તિ, **સર**ન્તિ વા સરણહેતુ ચાતિ અત્થો.

યતોતિ ભુમ્મત્થે તોસદ્દોતિ આહ "**યસ્મિં કાલે**"તિ. રત્તિયો જાનન્તીતિ રત્તઞ્ઞૂ, અત્તનો પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય બહૂ રત્તિયો જાનન્તિ, ચિરપબ્બજિતાતિ વુત્તં હોતિ. રત્તઞ્ઞૂનં મહન્તભાવો **રત્તઞ્ઞુમહન્તં**. ભાવપ્પધાનો એસ નિદ્દેસો. ''રત્તઞ્ઞુમહત્ત''ન્તિ વા પાઠો. એસ નયો સેસેસુપિ. થેરનવમજ્ઝિમાનં વસેન વિપુલભાવો **વેપુલ્લમહન્તં**. સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતસ્સ સાસનબ્રહ્મચરિયસ્સ ઝાનાભિઞ્ઞાદિવસેન વિપુલભાવો **બ્રહ્મચરિયમહન્તં**. વિસિટ્ઠસ્સ પચ્ચયલાભસ્સ વિપુલભાવો **લાભગ્ગમહન્તં**. **ચતુબ્બિધેન મહન્તેના**તિ ચતુબ્બિધેન મહન્તભાવેન. **મહાપજાપતિયા દુસ્સયુગદાનકાલે**તિ ભગવતો સઙ્ઘે ગારવસ્સ પાકટકાલદસ્સનમત્તં. ન હિ ભગવા તતો પુબ્બે સઙ્ઘે ગારવરહિતો વિહાસિ.

પઠમઉરુવેલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયઉરુવેલસુત્તવણ્ણના

૨૨. દુતિયે **હુહુઙ્કજાતિકેના**તિ સો કિર દિટ્ઠમઙ્ગલિકો માનવસેન કોધવસેન ચ ''હુહુ''ન્તિ કરોન્તો વિચરતિ, તસ્મા હુહુઙ્કજાતિકોતિ વુચ્ચતિ. ''હુહુક્કજાતિકો''તિપિ પઠન્તિ, તેન સદ્ધિં આગતાતિ અત્થો. **જરાજિણ્ણા**તિ જરાય ખણ્ડદન્તપલિતકેસાદિભાવં આપાદિતા. **વયોવુદ્ધા**તિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં વુદ્ધિમરિયાદપ્પત્તા. **જાતિમહલ્લકા**તિ ઉપપત્તિયા મહલ્લકભાવેન સમન્નાગતા. મહત્તં લન્તિ ગણ્હન્તીતિ મહલ્લકા, જાતિયા મહલ્લકા, ન વિભવાદિનાતિ જાતિમહલ્લકા. **વયોઅનુપ્પત્તા**તિ પચ્છિમવયં સમ્પત્તા, પચ્છિમવયો નામ વસ્સસતસ્સ પચ્છિમો તતિયો ભાગો. **જિણ્ણા**તિ વા પોરાણા, ચિરકાલપ્પવત્તકુલન્વયાતિ વુત્તં હોતિ. **વુદ્ધા**તિ સીલાચારાદિગુણવુદ્ધિયુત્તા. **મહલ્લકા**તિ વિભવમહન્તતાય સમન્નાગતા. **મહદ્ધના**તિ મહાભોગા. **અદ્ધગતા**તિ મગ્ગપ્પટિપન્ના બ્રાહ્મણાનં વતચરિયાદિમરિયાદં અવીતિક્કમ્મ ચરમાના. **વયોઅનુપ્પત્તા**તિ જાતિવુદ્ધભાવં અન્તિમવયં અનુપ્પત્તા. **સુતં નેત**ન્તિ એત્થ સુતં નો એતન્તિ પદચ્છેદો. **નો**તિ ચ કરણત્થે સામિવચનં. તેનાહ ''**અમ્હેહિ સુત**''ન્તિ.

અકાલેતિ અયુત્તકાલે. **અસભાવં વદતી**તિ યં નત્થિ, તં વદતિ. **અનત્થં વદતી**તિ અકારણનિસ્સિતં વદતિ. **અકારણનિસ્સિત**ન્તિ ચ નિપ્ફલન્તિ અત્થો. ફલઞ્હિ કારણનિસ્સિતં. અકારણનિસ્સિતતા ચ તદવિનાભાવતો અકારણે નિસ્સિતં, નિપ્ફલં સમ્ફન્તિ વુત્તં હોતિ. **અવિનયં વદતી**તિ ન સંવરવિનયપ્પટિસંયુત્તં વદતિ, અત્તનો સુણન્તસ્સ ચ ન સંવરવિનયાવહં વદતીતિ વુત્તં હોતિ. **ન હદયે નિધેતબ્બયુત્તક**ન્તિ અહિતસંહિતત્તા ચિત્તં અનુપ્પવેસેત્વા નિધેતું અયુત્તં. **કથેતું અયુત્તકાલેના**તિ ધમ્મં કથેન્તેન યો અત્થો યસ્મિં કાલે વત્તબ્બો, તતો પુબ્બે પચ્છા ચ તસ્સ અકાલો, તસ્મિં અયુત્તકાલે વત્તા. **અપદેસરહિત**ન્તિ સુત્તાપદેસરહિતં. **સાપદેસં સકારણં કત્વા ન કથેતી**તિ ''ભગવતા અસુકે સુત્તે એવં વુત્ત''ન્તિ એવં સાપદેસં કારણસહિતં કત્વા ન કથેતિ.

પરિયન્તરહિતન્તિ પરિચ્છેદરહિતં, સુત્તં વા જાતકં વા નિક્ખિપિત્વા તસ્સ અનુયોગં ઉપમં વા વત્થું વા આહરિત્વા યં સુત્તં જાતકં વા નિક્ખિપિતં, તસ્સ સરીરભૂતં કથં અનામસિત્વા બાહિરકથંયેવ કથેતિ, નિક્ખિત્તં નિક્ખિત્તમત્તમેવ હોતિ, ''સુત્તં નુ ખો કથેતિ જાતકં નુ ખો, નાસ્સ અન્તં વા કોટિં વા પસ્સામા''તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. યથા વટરુક્ખસાખાનં ગતગતટ્ઠાને પારોહા ઓતરન્તિ, ઓતિણ્ણો-તિણ્ણટ્ઠાને વિરુળ્હિં આપજ્જિત્વા પુન વડ્ઢન્તિયેવ, એવં અડ્ઢયોજનમ્પિ યોજનમ્પિ ગચ્છતિયેવ. ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે પન મૂલરુક્ખો વિનસ્સતિ, અનુજાતપારોહમૂલાનિયેવ તિટ્ઠન્તિ, એવં અયમ્પિ નિગ્રોધધમ્મકથિકો નામ હોતિ. નિક્ખિત્તં નિક્ખિત્તમેવ કત્વા પસ્સેનેવ પરિહરન્તો ગચ્છતિ. યો પન બહુમ્પિ ભણન્તો ''એતદત્થમિદં વુત્ત''ન્તિ નિક્ખિત્તસુત્તતો અઞ્ઞમ્પિ અનુયોગૂપમાવત્થુવસેન તદુપયોગીનં આહરિત્વા આહરિત્વા જાનાપેતું સક્કોતિ, તથારૂપસ્સ ધમ્મકથિકસ્સ બહુમ્પિ કથેતું વટ્ટતિ. **ન લોકિયલોકુત્તરઅત્થનિસ્સિત**ન્તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ ન લોકિયલોકુત્તરહિતાવહં.

પકટ્ઠાનં ઉક્કટ્ઠાનં સીલાદિઅત્થાનં બોધનતો સભાવનિરુત્તિવસેન ચ બુદ્ધાદીહિ ભાસિતત્તા પકટ્ઠાનં વચનપ્પબન્ધાનં આળીતિ **પાળિ**, પરિયત્તિધમ્મો. પુરિમસ્સ અત્થસ્સ પચ્છિમેન અત્થેન અનુસન્ધાનં **અનુસન્ધિ**, અત્થમુખેન પન પાળિપ્પદેસાનમ્પિ અનુસન્ધિ હોતિયેવ. સ્વાયં અનુસન્ધિ પુચ્છાનુસન્ધિઅજ્ઝાસયાનુસન્ધિયથાનુસન્ધિઆદિવસેન ચતુબ્બિધો, તંતંદેસનાનં પન પુબ્બાપરપાળિવસેન અનુસન્ધિવસેન **પુબ્બાપરવસેના**તિ પચ્ચેકં યોજેતબ્બં. **ઉગ્ગહિત**ન્તિ બ્યઞ્જનસો અત્થસો ચ ઉદ્ધં ઉદ્ધં ગહિતં, પરિયાપુણનવસેન ચેવ પરિપુચ્છાવસેન ચ હદયેન ગહિતન્તિ અત્થો. વટ્ટદુક્ખનિસ્સરણત્થિકેહિ સોતબ્બતો **સુતં**, પરિયત્તિધમ્મો. તં ધારેતીતિ **સુતધરો**. યો હિ સુતધરો, સુતં તસ્મિં પતિટ્ઠિતં હોતિ સુપ્પતિટ્ઠિતં અરોગિકં, તસ્મા

વુત્તં “**સુતસ્સ આધારભૂતો**”તિ. તેનાહ “**યસ્સ હી**”તિઆદિ. એકં પદં એકક્ખરમ્પિ અવિનટ્ઠં હુત્વા સન્નિચીયતીતિ સન્નિચયો, સુતં સન્નિચયો એતસ્મિન્તિ **સુતસન્નિચયો**. **અજ્ઝોસાયા**તિ અનુપ્પવિસિત્વા. **તિટ્ઠતી**તિ ન સમ્મુસ્સતિ.

પગુણાતિ વાચુગ્ગતા. **નિચ્ચલિકન્તિ** અવિપરિવત્તં. **સંસન્દિત્વા**તિ અઞ્ઞેહિ સંસન્દિત્વા. **સમનુગ્ગાહિત્વા**તિ પરિપુચ્છાવસેન અત્થં ઓગાહિત્વા. પબન્ધસ્સ વિચ્છેદાભાવતો **ગઙ્ગાસોતસદિસં**. ‘‘ભવઙ્ગસોતસદિસ’’ન્તિ વા પાઠો, અકિત્તિમં સુખપ્પવત્તીતિ અત્થો. સુત્તેકદેસસ્સ સુત્તમત્તસ્સ ચ વચસા પરિચયો ઇધ નાધિપ્પેતો, વગ્ગાદિવસેન પન અધિપ્પેતોતિ આહ “**સુત્તદસક...પે॰... સજ્ઝાયિતા**”તિ, ‘‘દસસુત્તાનિ ગતાનિ, દસવગ્ગાનિ ગતાની’’તિઆદિના સલ્લક્ખેત્વા વાચાય સજ્ઝાયિતાતિ અત્થો. મનસા અનુ અનુ પેક્ખિતા ભાગસો નિજ્ઝાયિતા ચિન્તિતા **મનસાનુપેક્ખિતા**. **રૂપગતં વિય પઞ્ઞાયતી**તિ રૂપગતં વિય ચક્ખુસ્સ વિભૂતં હુત્વા પઞ્ઞાયતિ. **સુપ્પટિવિદ્ધા**તિ નિજ્જટં નિગ્ગુમ્બં કત્વા સુટ્ઠુ યાથાવતો પટિવિદ્ધા.

અધિકં ચેતોતિ **અભિચેતો**, ઉપચારજ્ઝાનચિત્તં. તસ્સ પન અધિકતા પાકતિકકામાવચરચિત્તેહિ સુન્દરતાય, સા પટિપક્ખતો સુદ્ધિયાતિ આહ “**અભિક્કન્તં વિસુદ્ધં ચિત્ત**”ન્તિ. **અધિચિત્ત**ન્તિ સમાધિમાહ. સોપિ ઉપચારસમાધિ દટ્ઠબ્બો. વિવેકજં પીતિસુખં, સમાધિજં પીતિસુખં, અપીતિજં કાયસુખં, સતિપારિસુદ્ધિજં ઞાણસુખન્તિ ચતુબ્બિધમ્પિ ઝાનસુખં પટિપક્ખતો નિક્ખન્તતં ઉપાદાય નેક્ખમ્મસુખન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ “**નેક્ખમ્મસુખં વિન્દતી**”તિ. **ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતું સમત્થો**તિ ઇમિના તેસુ ઝાનેસુ સમાપજ્જનવસીભાવમાહ. **નિકામલાભી**તિ પન વચનતો આવજ્જનાધિટ્ઠાનપચ્ચવેક્ખણવસિયોપિ વુત્તા એવાતિ વેદિતબ્બા. **સુખેનેવ પચ્ચનીકધમ્મે વિક્ખમ્ભેત્વા**તિ એતેન તેસં ઝાનાનં સુખપ્પટિપદતં ખિપ્પાભિઞ્ઞતઞ્ચ દસ્સેતિ.

વિપુલાનન્તિ વેપુલ્લં પાપિતાનં ઝાનાનં. વિપુલતા નામ સુભાવિતભાવેન ચિરતરપ્પવત્તિયા, સા ચ પરિચ્છેદાનુરૂપાવ ઇચ્છિતબ્બાતિ “**વિપુલાન**”ન્તિ વત્વા “**યથાપરિચ્છેદેન વુટ્ઠાતું સમત્થોતિ વુત્તં હોતી**”તિ આહ. પરિચ્છેદકાલઞ્હિ અપ્પત્વાવ વુટ્ઠહન્તો અકસિરલાભી ન હોતિ યાવદિચ્છિતં પવત્તેતું અસમત્થત્તા. ઇદાનિ યથાવુત્તે સમાપજ્જનાદિવસીભાવે બ્યતિરેકવસેન વિભાવેતું “**એકચ્ચો હી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **લાભીયેવ હોતી**તિ ઇદં પટિલદ્ધમત્તસ્સ ઝાનસ્સ વસેન વુત્તં. **તથા**તિ ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે. **પારિપન્થિકે**તિ વસીભાવસ્સ પચ્ચનીકધમ્મે. ઝાનાધિગમસ્સ પન પચ્ચનીકધમ્મા પગેવ વિક્ખમ્ભિતા, અઞ્ઞથા ઝાનાધિગમો એવ ન સિયા. **કિચ્છેન વિક્ખમ્ભેતી**તિ કિચ્છેન વિસોધેતિ. કામાદીનવપચ્ચવેક્ખણાદીહિ કામચ્છન્દાદીનં વિય અઞ્ઞેસમ્પિ સમાધિપારિપન્થિકાનં દૂરસમુસ્સારણં ઇધ વિક્ખમ્ભનં વિસોધનઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. **નાળિકયન્ત**ન્તિ કાલમાનનાળિકયન્તમાહ.

અટ્ઠપિતસઙ્કપ્પોતિ ન સમ્માપણિહિતસઙ્કપ્પો. **અભિઞ્ઞાપારગૂ**તિ સબ્બેસં લોકિયલોકુત્તરધમ્માનં અભિઞ્ઞાય પારં ગતો, સબ્બધમ્મે અભિવિસિટ્ઠાય અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય જાનિત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **પરિઞ્ઞાપારગૂ**તિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં પરિઞ્ઞાય પારં ગતો, પઞ્ચક્ખન્ધે પરિજાનિત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **ભાવનાપારગૂ**તિ ચતુન્નં મગ્ગાનં ભાવનાય પારં ગતો, ચત્તારો મગ્ગે ભાવેત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **પહાનપારગૂ**તિ સબ્બકિલેસાનં પહાનેન પારં ગતો, સબ્બકિલેસે પજહિત્વા ઠિતોતિ અત્થો . **સચ્છિકિરિયાપારગૂ**તિ નિરોધસચ્છિકિરિયાય પારં ગતો, નિરોધં સચ્છિકત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **સમાપત્તિપારગૂ**તિ સબ્બસમાપત્તીનં સમાપજ્જનેન પારં ગતો, સબ્બા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિયસ્સ કેવલી**તિ યં બ્રહ્મચરિયસ્સ કેવલં સકલભાવો, તેન સમન્નાગતો,

સકલચતુમગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસોતિ અત્થો. તેનાહ “**સકલબ્રહ્મચરિયો**”તિ, પરિપુણ્ણમગ્ગબ્રહ્મચરિયોતિ અત્થો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

દુતિયઉરુવેલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. લોકસુત્તવણ્ણના

૨૩. તતિયે **લોકો**તિ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકો. અત્થતો પુરિમસ્મિં અરિયસચ્ચદ્વયં, ઇધ પન દુક્ખં અરિયસચ્ચં વેદિતબ્બં. તેનાહ “**લોકોતિ દુક્ખસચ્ચ**”ન્તિ. **વિસંયુત્તો**તિ વિસંસટ્ઠો ન પટિબદ્ધો, સબ્બેસં સંયોજનાનં સમ્મદેવ સમુચ્છિન્નત્તા તતો વિપ્પમુત્તોતિ અત્થો. **લોકસમુદયો**તિ સુત્તન્તનયેન તણ્હા, અભિધમ્મનયેન પન અભિસઙ્ખારેહિ સદ્ધિં દિયડ્ઢકિલેસસહસ્સં. **લોકનિરોધો**તિ નિબ્બાનં. **સચ્છિકતો**તિ અત્તપચ્ચક્ખો કતો. **લોકનિરોધગામિની પટિપદા**તિ સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહો અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સો હિ લોકનિરોધં નિબ્બાનં ગચ્છતિ અધિગચ્છતિ, તદત્થં અરિયેહિ પટિપજ્જીયતિ ચાતિ લોકનિરોધગામિની પટિપદાતિ વુચ્ચતિ.

એત્તાવતા તથાનિ અભિસમ્બુદ્ધો યાથાવતો ગતોતિ **તથાગતો**તિ અયમત્થો દસ્સિતો હોતિ. ચત્તારિ હિ અરિયસચ્ચાનિ તથાનિ નામ. યથાહ –

> ‘‘ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? ઇદં દુક્ખન્તિ, ભિક્ખવે, તથમેતં અવિતથમેતં અનઞ્ઞથમેત’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૯૦; પટિ॰ મ॰ ૨.૮) વિત્થારો.

અપિચ તથાય ગતોતિ **તથાગતો, ગતો**તિ ચ અવગતો અતીતો પત્તો પટિપન્નોતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મા ભગવા સકલલોકં તીરણપરિઞ્ઞાય તથાય અવિપરીતાય ગતો અવગતો, તસ્મા લોકો તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો. લોકસમુદયં પહાનપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અતીતોતિ તથાગતો. લોકનિરોધં સચ્છિકિરિયાય તથાય ગતો પત્તોતિ તથાગતો. લોકનિરોધગામિનિં પટિપદં તથં અવિપરીતં ગતો પટિપન્નોતિ તથાગતોતિ. એવં ઇમિસ્સા પાળિયા તથાગતભાવદીપનવસેન અત્થો વેદિતબ્બો.

ઇતિ ભગવા ચતુસચ્ચાભિસમ્બોધવસેન અત્તનો તથાગતભાવં પકાસેત્વા ઇદાનિ તત્થ દિટ્ઠાદિઅભિસમ્બોધવસેનપિ તં દસ્સેતું “**યં, ભિક્ખવે**”તિઆદિમાહ. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘ચતૂહિ સચ્ચેહિ અત્તનો બુદ્ધભાવં કથેત્વા’’તિ વુત્તં, તં તથાગતસદ્દબુદ્ધસદ્દાનં અત્થતો નિન્નાનાકરણતં દસ્સેતું વુત્તં. તથા ચેવ હિ પાળિ પવત્તાતિ. **દિટ્ઠન્તિ રૂપાયતનં** દટ્ઠબ્બતો. તેન યં દિટ્ઠં યં દિસ્સતિ, યં દક્ખતિ, યં સમવાયે પસ્સેય્ય, તં સબ્બં દિટ્ઠન્તેવ ગહિતં કાલવિસેસસ્સ અનામટ્ઠભાવતો યથા ‘‘દુદ્ધ’’ન્તિ દસ્સેતિ. **સુતન્તિ**આદીસુપિ એસેવ નયો. **સુતન્તિ સદ્દાયતનં** સોતબ્બતો. **મુતન્તિ** સનિસ્સયે ઇન્દ્રિયે નિસ્સયં મુઞ્ચિત્વા પાપુણિત્વા ગહેતબ્બં. તેનાહ “**પત્વા ગહેતબ્બતો**”તિ. **વિઞ્ઞાતન્તિ** વિજાનિતબ્બં. તં પન દિટ્ઠાદિવિનિમુત્તં વિઞ્ઞેય્યન્તિ આહ “**સુખદુક્ખાદિ ધમ્મારમ્મણ**”ન્તિ. **પત્તન્તિ** યથા તથા પત્વા હત્થગતં, અધિગતન્તિ અત્થો. તેનાહ “**પરિયેસિત્વા વા અપરિયેસિત્વા વા**”તિ. **પરિયેસિતન્તિ** પત્તિયા અત્થં પરિયિટ્ઠં. તં પન પત્તં વા સિયા અપ્પત્તં વા, ઉભયથાપિ પરિયેસિતમેવાતિ આહ “**પત્તં વા અપ્પત્તં વા**”તિ. દ્વયેનપિ દ્વિપ્પકારમ્પિ પત્તં દ્વિપ્પકારમ્પિ પરિયેસિતં તેન તેન પકારેન તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધન્તિ દસ્સેતિ. **ચિત્તેન અનુસઞ્ચરિતન્તિ** તે પન અપાપેત્વા ચિત્તેનેવ અનુ અનુ સઞ્ચરિતં, વિપરિતક્કિતન્તિ અત્થો.

પીતકન્તિઆદીતિ આદિસદ્દેન લોહિતઓદાતાદિસબ્બં રૂપારમ્મણભાગં સઙ્ગણ્હાતિ. **સુમનો**તિ રાગવસેન લોભવસેન સદ્ધાદિવસેન વા સુમનો. **દુમ્મનો**તિ બ્યાપાદવિતક્કવસેન વા વિહિંસાવિતક્કવસેન વા દુમ્મનો. **મજ્ઝત્તો**તિ અઞ્ઞાણવસેન, ઞાણવસેન વા મજ્ઝત્તો. એસ નયો સબ્બત્થ. તત્થ **આદિ**સદ્દેન સઙ્ખસદ્દો, પણવસદ્દો, પત્તગન્ધો, પુપ્ફગન્ધો, પુપ્ફરસો, ફલરસો, ઉપાદિન્નં, અનુપાદિન્નં, મજ્ઝત્તવેદના કુસલકમ્મં અકુસલકમ્મન્તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **અપ્પત્ત**ન્તિ ઞાણેન અસમ્પત્તં, અવિદિતન્તિ અત્થો. તેનાહ "**ઞાણેન અસચ્છિકત**"ન્તિ. **લોકેન ગત**ન્તિ લોકેન ઞાતં. **તથેવ ગતત્તા**તિ તથેવ ઞાતત્તા અભિસમ્બુદ્ધત્તા , ગતસદ્દેન એકત્તં બુદ્ધિઅત્થન્તિ અત્થો. ગતિઅત્થો હિ ધાતવો બુદ્ધિઅત્થા ભવન્તીતિ અક્ખરચિન્તકા.

યઞ્ચ, ભિક્ખવે, રત્તિં તથાગતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝતીતિ યસ્સઞ્ચ વિસાખપુણ્ણમાય રત્તિયં તથાઆગતત્તાદિઅત્થેન તથાગતો ભગવા બોધિમણ્ડે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો તિણ્ણં મારાનં મત્થકં મદ્દિત્વા ઉત્તરિતરાભાવતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં આસવક્ખયઞાણેન સદ્ધિં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં અધિગચ્છતિ. **યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતી**તિ યસ્સઞ્ચ વિસાખપુણ્ણમાય રત્તિયંયેવ કુસિનારાયં ઉપવત્તને મલ્લાનં સાલવને યમકસાલાનમન્તરે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ. **યં એતસ્મિં અન્તરે**તિ ઇમાસં દ્વિન્નં સઉપાદિસેસઅનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતૂનં મજ્ઝે પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સપરિમાણકાલે પઠમબોધિયમ્પિ મજ્ઝિમબોધિયમ્પિ પચ્છિમબોધિયમ્પિ યં સુત્તગેય્યાદિપ્પભેદં ધમ્મં **ભાસતિ** નિદસ્સનવસેન, **લપતિ** ઉદ્દિસનવસેન, **નિદ્દિસતિ** પરિનિદ્દિસનવસેન. **સબ્બં તં તથેવ હોતી**તિ તં એત્થન્તરે દેસિતં સબ્બં સુત્તગેય્યાદિનવઙ્ગં બુદ્ધવચનં અત્થતો બ્યઞ્જનતો ચ અનૂનં અનધિકં સબ્બાકારપરિપુણ્ણં રાગમદનિમ્મદનં દોસમદનિમ્મદનં મોહમદનિમ્મદનં, નત્થિ તત્થ વાલગ્ગમત્તમ્પિ અવક્ખલિતં, એકમુદ્દિકાય લઞ્છિતં વિય એકાય નાળિયા મિતં વિય એકતુલાય તુલિતં વિય ચ તં તથેવ હોતિ યસ્સત્થાય ભાસિતં, એકન્તેનેવ તસ્સ સાધનતો, **નો અઞ્ઞથા**, તસ્મા તથં અવિતથં અનઞ્ઞથં. એતેન તથાવાદિતાય તથાગતોતિ દસ્સેતિ. ગદઅત્થો અયં ગતસદ્દો દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા, તસ્મા તથં ગદતીતિ તથાગતોતિ અત્થો. અથ વા આગદનં આગદો, વચનન્તિ અત્થો. તતો અવિપરીતો આગદો અસ્સાતિ દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા તથાગતોતિ એવમેત્થ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

યથાવાદીતિ યે ધમ્મે ભગવા "ઇમે ધમ્મા અકુસલા સાવજ્જા વિઞ્ઞુગરહિતા સમત્તા સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તી"તિ પરેસં ધમ્મં દેસેન્તો વદતિ, તે ધમ્મે એકન્તેનેવ સયં પહાસિ. યે પન ધમ્મે ભગવા – "ઇમે ધમ્મા કુસલા અનવજ્જા વિઞ્ઞુપ્પસત્થા સમત્તા સમાદિન્ના હિતાય સુખાય સંવત્તન્તી"તિ વદતિ, તે ધમ્મે એકન્તેનેવ સયં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, તસ્મા યથાવાદી ભગવા તથાકારીતિ વેદિતબ્બો. તથા સમ્મદેવ સીલાદિપરિપૂરણવસેન સમ્માપટિપદાયં યથાકારી ભગવા, તથેવ ધમ્મદેસનાય પરેસં તત્થ પતિટ્ઠાપનવસેન **તથાવાદી**. ભગવતો હિ વાચાય કાયો અનુલોમેતિ, કાયસ્સપિ વાચા, તસ્મા યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી ચ હોતિ. એવંભૂતસ્સ ચ યથા વાચા, કાયોપિ તથા ગતો પવત્તો. યથા ચ કાયો, વાચાપિ તથા ગતા પવત્તાતિ અત્થો.

અભિભૂ અનભિભૂતોતિ ઉપરિ ભવગ્ગં, હેટ્ઠા અવીચિનિરયં પરિયન્તં કત્વા તિરિયં અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ ભગવા સબ્બસત્તે અભિભવતિ સીલેનપિ સમાધિનાપિ પઞ્ઞાયપિ વિમુત્તિયાપિ, ન તસ્સ તુલા વા પમાણં વા અત્થિ. અસમો અસમસમો અપ્પટિમો અપ્પટિભાગો અપ્પટિપુગ્ગલો અતુલો અપ્પમેય્યો અનુત્તરો ધમ્મરાજા દેવદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા, તતો એવ અયં ન કેનચિ અભિભૂતો. **દક્ખતી**તિ સબ્બં પસ્સતિ. વિસેસવચનિચ્છાયપિ અભાવતો અનવસેસવિસયો દસસદ્દો. તેન યં કિઞ્ચિ નેય્યં નામ, સબ્બં તં હત્થતલે આમલકં

વિય પસ્સતીતિ દીપેતિ. અવિપરીતં આસયાદિઅવબોધેન હિતૂપસંહારાદિના ચ સત્તે, ભાવઞ્અત્થત્તૂપનયવસેન સઞ્ઞારે, સબ્બાકારેન સુચિણ્ણવસિતાય સમાપત્તિયો, ચિત્તઞ્ચ વસે વત્તેતીતિ **વસવત્તી**તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

વિસંયુત્તોતિ ચતૂહિ યોગેહિ વિસંયુત્તો. તેનાહ "**ચતુન્નં યોગાનં પહાનેન વિસંયુત્તો**"તિ. **તણ્હાદિટ્ઠિઉપયેહિ વિરહિતો**તિ સબ્બસ્મિમ્પિ લોકે તણ્હાદિટ્ઠિસઞ્ઞાતેહિ ઉપયેહિ વિરહિતો.

અભિભવિત્વા ઠિતોતિ તબ્બિસયકિલેસપ્પહાનેન અભિભુય્ય અતિક્કમિત્વા ઠિતો. **ચત્તારોપિ ગન્થે મોચેત્વા ઠિતો**તિ સબ્બે અભિજ્ઝાકાયગન્થાદિકે સકસન્તાનતો મોચેત્વા ઠિતો. વેનેય્યસન્તાને વા અત્તનો દેસનાવિલાસેન તેસં પમોચનોતિ **સબ્બગન્થપ્પમોચનો. ફુટ્ઠસ્સ પરમા સન્તી**તિ અસ્સ અનેન ખીણાસવેન બુદ્ધેન પરમા સન્તિ ઞાણફુસનેન ફુટ્ઠાતિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તેનાહ "**ફુટ્ઠસ્સા**"તિઆદિ. **નિબ્બાને કુતોચિ ભયં નત્થી**તિ કુતોચિ ભયકારણતો નિબ્બાને ભયં નત્થિ અસઙ્ખતભાવેન સબ્બસો ખેમત્તા. તેનાહ ભગવા – "ખેમઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેસ્સામિ ખેમગામિનિઞ્ચ પટિપદ"ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૭૯-૪૦૮). નિબ્બાનપ્પત્તસ્સ વા કુતોચિ ભયં નત્થીતિ **નિબ્બાનં અકુતોભય**ન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો, ન કુતોચિ ભયં એત્થ એતસ્મિં અધિગતેતિ **અકુતોભયં**, નિબ્બાનન્તિ એવમેત્થ નિબ્બચનઞ્ચ દટ્ઠબ્બં.

અનીઘો નિદ્દુક્ખો. **સબ્બકમ્મક્ખયં પત્તો**તિ સબ્બેસં કમ્માનં ખયં પરિયોસાનં અચ્ચન્તભાવં પત્તો. ઉપધી સમ્મદેવ ખીયન્તિ એત્થાતિ **ઉપધિસઙ્ખયો**, નિબ્બાનન્તિ આહ "**ઉપધિસઙ્ખયસઙ્ખાતે નિબ્બાને**"તિ. **ચક્ક**ન્તિ ધમ્મચક્કં. **પવત્તયી**તિ તેપરિવટ્ટં દ્વાદસાકારં પવત્તેસિ . મહન્તેહિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતત્તા **મહન્તં. વીતસારદ**ન્તિ ચતુવેસારજ્જયોગેન વીતસારદં. સેસં ઉત્તાનમેવ.

લોકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કાળકારામસુત્તવણ્ણના

૨૪. ચતુત્થે **બાળ્હં ખો ને પસંસસી**તિ ને સમણે બાળ્હં કત્વા પસંસસિ વણ્ણયસિ. કીદિસં સીલં એતેસન્તિ **કિંસીલા.** કો સમાચારો એતેસન્તિ **કિંસમાચારા. ગુણમગ્ગસણ્ઠિતા**તિ ગુણગ્ગસણ્ઠિતા. **મ**-કારો પદસન્ધિકરો, અગ્ગગુણે પતિટ્ઠિતાતિ વુત્તં હોતિ. **સન્તિન્દ્રિયા** સન્તમાનસા, "સન્તં તેસં ગતં ઠિત"ન્તિપિ પઠન્તિ. **એકકિયા**તિ એકકા, ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ એકકા હુત્વા વિહરન્તીતિ અધિપ્પાયો. તેનેવાહ "**અદુતિયા**"તિ. **તાદિસા સમણા મમા**તીતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. તેન –

"કાયકમ્મં સુચિ નેસં, વાચાકમ્મં અનાવિલં;
મનોકમ્મં સુવિસુદ્ધં, તાદિસા સમણા મમ.

"વિમલા સઙ્ખમુત્તાભા, સુદ્ધા અન્તરબાહિરા;
પુણ્ણા સુદ્ધેહિ ધમ્મેહિ, તાદિસા સમણા મમ.

"લાભેન ઉન્નતો લોકો, અલાભેન ચ ઓનતો;
લાભાલાભેન એકટ્ઠા, તાદિસા સમણા મમ.

‘‘યસેન ઉન્નતો લોકો, અયસેન ચ ઓનતો;
યસાયસેન એકટ્ઠા, તાદિસા સમણા મમ.

‘‘પસંસાયુન્નતો લોકો, નિન્દાયપિ ચ ઓનતો;
સમા નિન્દાપસંસાસુ, તાદિસા સમણા મમ.

‘‘સુખેન ઉન્નતો લોકો, દુક્ખેનપિ ચ ઓનતો;
અકમ્પા સુખદુક્ખેસુ, તાદિસા સમણા મમા’’તિ. (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૦૩ ચૂળસુભદ્દાવત્થુ) –

એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

‘‘**દૂરે સન્તો**’’તિઆદિગાથાય અયમત્થો. **સન્તો**તિ રાગાદીનં સન્તતાય બુદ્ધાદયો સન્તો નામ, ઇધ પન પુબ્બબુદ્ધેસુ કતાધિકારા ઉસ્સન્નકુસલમૂલા ભાવિતભાવના સત્તા સન્તોતિ અધિપ્પેતા. **પકાસન્તી**તિ દૂરે ઠિતાપિ બુદ્ધાનં ઞાણપથં આગચ્છન્તા પાકટા હોન્તિ. **હિમવન્તોવા**તિ યથા તિયોજનસહસ્સવિત્થતો પઞ્ચયોજનસતુબ્બેધો ચતુરાસીતિયા કૂટસહસ્સેહિ પટિમણ્ડિતો હિમવન્તપબ્બતો દૂરે ઠિતાનમ્પિ અભિમુખે ઠિતો વિય પકાસતિ, એવં પકાસન્તીતિ અત્થો. **અસન્તેત્થ ન દિસ્સન્તી**તિ લાભગરુકા, વિતિણ્ણપરલોકા, આમિસચક્ખુકા, જીવિકત્થાય પબ્બજિતા, બાલપુગ્ગલા અસન્તો નામ. તે એત્થ બુદ્ધાનં દક્ખિણસ્સ જાણુમણ્ડલસ્સ સન્તિકે નિસિન્નાપિ ન દિસ્સન્તિ ન પઞ્ઞાયન્તિ. **રત્તિં ખિત્તા યથા સરા**તિ રત્તિં ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે અન્ધકારે ખિત્તા સરા વિય તથારૂપસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતસ્સ પુબ્બહેતુનો અભાવેન ન પઞ્ઞાયન્તીતિ અત્થો.

બ્રહ્મદેય્યન્તિ સેટ્ઠદેય્યં, યથા દિન્નં ન પુન ગહેતબ્બં હોતિ નિસ્સટ્ઠં પરિચ્ચત્તં, એવં દિન્નન્તિ અત્થો.

દિટ્ઠં ન મઞ્ઞતીતિ એત્થ **દિટ્ઠ**ન્તિ મંસચક્ખુનાપિ દિટ્ઠં, દિબ્બચક્ખુનાપિ દિટ્ઠં, રૂપાયતનસ્સેતં અધિવચનં. યઞ્હિ ચક્ખુદ્વયેન કતદસ્સનકિરિયાસમાપનં, યં ચક્ખુદ્વયં પસ્સતિ અપસ્સિ પસ્સિસ્સતિ, સમવાયે પસ્સેય્ય, તં સબ્બં કાલવિસેસવચનિચ્છાય અભાવતો ‘‘દિટ્ઠ’’ન્તેવ વુત્તં યથા ‘‘દુદ્ધ’’ન્તિ. તેનેવાહ ‘‘**દિટ્ઠં રૂપાયતન**’’ન્તિ. **એવરૂપાનિ હિ વચનાની**તિ ‘‘દટ્ઠબ્બં સોતબ્બ’’ન્તિઆદીનિ.

લાભેપિ તાદી, અલાભેપિ તાદીતિ યથા અલાભકાલે લાભસ્સ લદ્ધકાલેપિ તથેવાતિ તાદિસો. **યસેપી**તિ યસે સતિપિ મહાપરિવારકાલેપિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

કાળકારામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. બ્રહ્મચરિયસુત્તવણ્ણના

૨૫. પઞ્ચમે **નયિદ**ન્તિ એત્થ **ન**-ઇતિ પટિસેધે નિપાતો, તસ્સ ‘‘વુસ્સતી’’તિ ઇમિના સમ્બન્ધો ‘‘ન વુસ્સતી’’તિ, **ય**-કારો પદસન્ધિકરો. **ઇદં**-સદ્દો ‘‘એકમિદાહં, ભિક્ખવે, સમયં ઉક્કટ્ઠાયં વિહરામિ સુભગવને સાલરાજમૂલે’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૧; મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૧) નિપાતમત્તં, ‘‘ઇદં ખો તં, ભિક્ખવે, અપ્પમત્તકં સીલમત્તક’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭) યથાવુત્તે આસન્નપચ્ચક્ખે આગતો.

‘‘ઇદઞ્હિ તં જેતવનં, ઇસિસઙ્ઘનિસેવિતં;
આવુત્થં ધમ્મરાજેન, પીતિસઞ્જનનં મમા’’તિ. (મ॰ નિ॰ ૩.૩૮૭-૩૮૮; સં॰ નિ॰ ૧.૪૮, ૧૦૧) –

આદીસુ વક્ખમાને આસન્નપચ્ચક્ખે. ઇધાપિ વક્ખમાનેયેવ આસન્નપચ્ચક્ખે દટ્ઠબ્બો.

બ્રહ્મચરિય-સદ્દો –

‘‘કિં તે વતં કિં પન બ્રહ્મચરિયં,
કિસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ તે નાગ મહાવિમાનં.

‘‘અહઞ્ચ ભરિયા ચ મનુસ્સલોકે,
સદ્ધા ઉભો દાનપતી અહુમ્હા;
ઓપાનભૂતં મે ઘરં તદાસિ,
સન્તપ્પિતા સમણબ્રાહ્મણા ચ.

‘‘તં મે વતં તં પન બ્રહ્મચરિયં,
તસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ મે વીર મહાવિમાન’’ન્તિ. –

ઇમસ્મિં **પુણ્ણકજાતકે** (જા॰ ૨.૨૨.૧૫૯૫) દાને આગતો.

‘‘કેન પાણિ કામદદો, કેન પાણિ મધુસ્સવો;
કેન તે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતી’’તિ. –

ઇમસ્મિં **અઙ્કુરપેતવત્થુસ્મિં** (પે॰ વ॰ ૨૭૫, ૨૭૭) વેય્યાવચ્ચે.

‘‘એવં ખો તં, ભિક્ખવે, તિત્તિરિયં નામ બ્રહ્મચરિયં અહોસી’’તિ ઇમસ્મિં **તિત્તિરજાતકે** (ચૂળવ॰ ૩૧૧) પઞ્ચસિક્ખાપદસીલે.

‘‘તં ખો પન મે, પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં નેવ નિબ્બિદાય ન વિરાગાય...પે॰... યાવદેવ બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા’’તિ ઇમસ્મિં **મહાગોવિન્દસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) બ્રહ્મવિહારે.

‘‘પરે અબ્રહ્મચારી ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ બ્રહ્મચારી ભવિસ્સામા’’તિ ઇમસ્મિં **સલ્લેખસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩) મેથુનવિરતિયં.

‘‘મયઞ્ચ ભરિયા નાતિક્કમામ,
અમ્હે ચ ભરિયા નાતિક્કમન્તિ;

અઞ્ઞત્ર તાહિ બ્રહ્મચરિયં ચરામ,
તસ્મા હિ અમ્હં દહરા ન મીયરે’’તિ. –

ઇમસ્મિં **મહાધમ્મપાલજાતકે** (જા॰ ૧.૧૦.૯૭) સદારસન્તોસે.

‘‘અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં બ્રહ્મચરિયં ચરિતા, તપસ્સી સુદં હોમી’’તિ **લોમહંસસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૫) વીરિયે.

‘‘હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી’’તિ. –

નિમિજાતકે (જા॰ ૨.૨૨.૪૨૯) અત્તદમનવસેન કતે અટ્ઠઙ્ગિકે ઉપોસથે.

‘‘ઇદં ખો પન મે, પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં એકન્તનિબ્બિદાય વિરાગાય…પે॰… અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો’’તિ **મહાગોવિન્દસુત્તેયેવ** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) અરિયમગ્ગે.

‘‘તયિદં બ્રહ્મચરિયં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચ વિત્થારિકં બાહુજઞ્ઞં પુથુભૂતં યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિત’’ન્તિ **પાસાદિકસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૪) સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતે સકલસ્મિં સાસને. ઇધાપિ અરિયમગ્ગો સાસને ચ વત્તતિ.

વુસ્સતીતિ વુસીયતિ, ચરીયતીતિ અત્થો. **જનકુહનત્થ**ન્તિ ‘‘અહો અય્યો સીલવા વત્તસમ્પન્નો અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો’’તિઆદિના જનસ્સ સત્તલોકસ્સ વિમ્હાપનત્થં. કેચિ પન ‘‘**કુહનત્થ**ન્તિ પાપિચ્છસ્સ ઇચ્છાપકતસ્સ સતો સામન્તજપ્પનઇરિયાપથનિસ્સિતપચ્ચયપટિસેવનસઙ્ખાતેન તિવિધેન કુહનવત્થુના કુહકભાવેન જનસ્સ વિમ્હાપનત્થ’’ન્તિ વદન્તિ. ઇધાપિ અયમેવત્થો દસ્સિતો. તેનેવાહ ‘‘**તીહિ કુહનવત્થૂહિ જનસ્સ કુહનત્થાયા**’’તિ, જનસ્સ વિમ્હાપનત્થાયાતિ અત્થો. **જનલાપનત્થ**ન્તિ ‘‘એવરૂપસ્સ નામ અય્યસ્સ દિન્નં મહપ્ફલં ભવિસ્સતી’’તિ પસન્નચિત્તેહિ ‘‘કેનત્થો, કિં આહરીયતૂ’’તિ વદાપનત્થં. ‘‘જનલપનત્થ’’ન્તિપિ પઠન્તિ, તસ્સ પાપિચ્છસ્સ સતો પચ્ચયત્થં પરિકથોભાસાદિવસેન લપનભાવેન ઉપલાપકભાવેન જનસ્સ લપનત્થન્તિ અત્થો. તેનેવાહ ‘‘**ન જનલપનત્થન્તિ ન જનસ્સ ઉપલાપનત્થ**’’ન્તિ.

ન ઇતિવાદપ્પમોક્ખાનિસંસત્થન્તિ એત્થ ‘‘ન લાભસક્કારસિલોકાનિસંસત્થ’’ન્તિપિ પઠન્તિ. તત્થ ત્વાયં ‘‘આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ‘લાભી અસ્સં ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાન’ન્તિ, સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) સીલાનિસંસભાવેન વુત્તો ચતુપચ્ચયલાભો ચ. ચતુન્નં પચ્ચયાનં સક્કચ્ચદાનસઙ્ખાતો આદરબહુમાનગરુકરણસઙ્ખાતો ચ સક્કારો, યો ચ ‘‘સીલસમ્પન્નો બહુસ્સુતો સુતધરો આરદ્ધવીરિયો’’તિઆદિના નયેન ઉગ્ગચ્છનકથુતિઘોસસઙ્ખાતો સિલોકો બ્રહ્મચરિયં વસન્તાનં દિટ્ઠધમ્મિકો આનિસંસો, તદત્થન્તિ અત્થો. કેચિ પન ‘‘**લાભસક્કારસિલોકાનિસંસત્થ**ન્તિ પાપિચ્છસ્સેવ સતો લાભાદિગરુતાય લાભસક્કારસિલોકસઙ્ખાતસ્સ આનિસંસસ્સ ઉદયસ્સ નિપ્ફાદનત્થ’’ન્તિ એવમત્થં વદન્તિ.

ન ઇતિ મં જનો જાનાતૂતિ એવં બ્રહ્મચરિયવાસે સતિ ‘‘સીલવા કલ્યાણધમ્મો’’તિઆદિના મં લોકો જાનાતુ સમ્ભાવેતૂતિ અત્તનો સન્તગુણવસેન સમ્ભાવનત્થમ્પિ ન ઇદં બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતીતિ સમ્બન્ધો. કેચિ પન

‘‘પાપિચ્છસ્સ સતો અસન્તગુણસમ્ભાવનાધિપ્પાયેન ‘ઇતિ એવંગુણોતિ મં લોકો જાનાતૂ’તિ ન ઇદં બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી’’તિ એવમેત્થ અત્થં વદન્તિ. સબ્બત્થાપિ પનેત્થ પુરિમો પુરિમોયેવ અત્થવિકપ્પો સુન્દરતરો.

અથ ખોતિ એત્થ **અથા**તિ અઞ્ઞત્થે નિપાતો, **ખો**તિ અવધારણે. તેન કુહનાદિતો અઞ્ઞદત્થંયેવ ઇદં, ભિક્ખવે, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતીતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ તં પયોજનં દસ્સેન્તો ‘‘**સંવરત્થં પહાનત્થ**’’ન્તિ આહ. તત્થ પઞ્ચવિધો સંવરો – પાતિમોક્ખસંવરો, સતિસંવરો, ઞાણસંવરો, ખન્તિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ. ‘‘ઇતિ ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો’’તિઆદિના (વિભ॰ ૫૧૧) નયેન આગતો અયં **પાતિમોક્ખસંવરો**, સીલસંવરોતિપિ વુચ્ચતિ. ‘‘રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૫; સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૯; અ॰ નિ॰ ૩.૧૬) આગતો અયં **સતિસંવરો**.

> ‘‘યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, સતિ તેસં નિવારણં;
> સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ૪; નેત્તિ॰ ૪.૧૧, ૪૫) –

આગતો અયં **ઞાણસંવરો**. ‘‘ખમો હોતિ સીતસ્સ ઉણ્હસ્સા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪; ૬.૫૮) નયેન આગતો અયં **ખન્તિસંવરો**.

‘‘ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪; ૬.૫૮) નયેન આગતો અયં **વીરિયસંવરો**.

અત્થતો પન પાણાતિપાતાદીનં પજહનવસેન વત્તપ્પટિવત્તાનં પૂરણવસેન ચ પવત્તા ચેતના ચેવ વિરતિ ચ. સઙ્ખેપતો સબ્બો કાયવચીસંયમો, વિત્થારતો સત્તન્નં આપત્તિક્ખન્ધાનં અવીતિક્કમો સીલસંવરો. સતિ એવ **સતિસંવરો**, સતિપ્પધાના વા કુસલા ખન્ધા. ઞાણમેવ **ઞાણસંવરો**. અધિવાસનવસેન અદોસો, અદોસપ્પધાના વા તથાપવત્તા કુસલા ખન્ધા **ખન્તિસંવરો**, પઞ્ઞાતિ એકે. કામવિતક્કાદીનં અભિભવનવસેન પવત્તં વીરિયમેવ **વીરિયસંવરો**. તેસુ પઠમો કાયદુચ્ચરિતાદીસુ દુસ્સીલસ્સ સંવરણતો સંવરો, દુતિયો મુટ્ઠસ્સચ્ચસ્સ , તતિયો અઞ્ઞાણસ્સ, ચતુત્થો અક્ખન્તિયા, પઞ્ચમો કોસજ્જસ્સ સંવરણતો પિદહનતો સંવરોતિ વેદિતબ્બો. એવમેતસ્સ સંવરસ્સ અત્થાય **સંવરત્થં** સંવરનિપ્ફાદનત્થન્તિ અત્થો.

તીહિ પહાનેહીતિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદસઙ્ખાતેહિ તીહિ પહાનેહિ. પઞ્ચવિધપ્પહાનમ્પિ ઇધ વત્તું વટ્ટતિયેવ. પઞ્ચવિધઞ્હિ પહાનં તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપ્પટિપ્પસ્સદ્ધિનિસ્સરણવસેન. તત્થ યં દીપાલોકેનેવ તમસ્સ પટિપક્ખભાવતો અલોભાદીહિ લોભાદિકસ્સ નામરૂપપરિચ્છેદાદિવિપસ્સનાઞાણેહિ તસ્સ તસ્સ અનત્થસ્સ પહાનં, સેય્યથિદં – પરિચ્ચાગેન લોભાદિમલસ્સ, સીલેન પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યસ્સ, સદ્ધાદીહિ અસ્સદ્ધિયાદિકસ્સ, નામરૂપવવત્થાનેન સક્કાયદિટ્ઠિયા, પચ્ચયપરિગ્ગહેન અહેતુવિસમહેતુદિટ્ઠીનં, તસ્સેવ અપરભાગેન કઙ્ખાવિતરણેન કથંકથીભાવસ્સ, કલાપસમ્મસનેન અહંમમાતિ ગાહસ્સ, મગ્ગામગ્ગવવત્થાનેન અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાય, ઉદયદસ્સનેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા, વયદસ્સનેન સસ્સતદિટ્ઠિયા, ભયદસ્સનેન સભયે અભયસઞ્ઞાય, આદીનવદસ્સનેન અસ્સાદસઞ્ઞાય, નિબ્બિદાનુપસ્સનેન અભિરતિસઞ્ઞાય, મુચ્ચિતુકમ્યતાઞાણેન અમુચ્ચિતુકમ્યતાય, ઉપેક્ખાઞાણેન અનુપેક્ખાય, અનુલોમેન ધમ્મટ્ઠિતિયં નિબ્બાને ચ પટિલોમભાવસ્સ, ગોત્રભુના સઙ્ખારનિમિત્તગ્ગાહસ્સ પહાનં, એતં **તદઙ્ગપ્પહાનં** નામ.

યં પન ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના પવત્તિભાવનિવારણતો ઘટપ્પહારેનેવ ઉદકપિટ્ઠે સેવાલસ્સ, તેસં તેસં નીવરણાદિધમ્માનં પહાનં, એતં **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં** નામ. યં ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા તંતંમગ્ગવતો અત્તનો સન્તાને ''દિટ્ઠિગતાનં પહાનાયા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭; વિભ॰ ૬૨૮) નયેન વુત્તસ્સ સમુદયપક્ખિયસ્સ કિલેસગહણસ્સ અચ્ચન્તં અપ્પવત્તિભાવેન સમુચ્છિન્દનં, એતં **સમુચ્છેદપ્પહાનં** નામ. યં પન ફલક્ખણે પટિપ્પસ્સદ્ધત્થં કિલેસાનં, એતં **પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં** નામ. યં સબ્બસઙ્ખતનિસ્સટત્તા પહીનસબ્બસઙ્ખતં નિબ્બાનં, એતં **નિસ્સરણપ્પહાનં** નામ . તસ્સ પઞ્ચવિધસ્સપિ તથા તથા રાગાદિકિલેસાનં પટિનિસ્સજ્જનટ્ઠેન સમતિક્કમનટ્ઠેન વા પહાનસ્સ અત્થાય, પહાનસાધનત્થન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

તત્થ સંવરેન કિલેસાનં ચિત્તસન્તાને પવેસનિવારણં પહાનેન ચ પવેસનિવારણમેવ સમુગ્ઘાતો ચાતિ વદન્તિ. ઉભયેનપિ પન યથારહં ઉભયં સમ્પજ્જતીતિ દટ્ઠબ્બં. સીલાદિધમ્મા એવ હિ સંવરણતો સંવરં, પજહનતો પહાનન્તિ.

અનીતિહન્તિ ઈતિયો વુચ્ચન્તિ ઉપદ્દવા દિટ્ઠધમ્મિકા સમ્પરાયિકા ચ. ઈતિયો હન્તીતિ ઈતિહં, અનુ ઈતિહન્તિ **અનીતિહં**, સાસનબ્રહ્મચરિયં મગ્ગબ્રહ્મચરિયઞ્ચ. અથ વા ઈતીહિ અનત્થેહિ સદ્ધિં હનન્તિ ગચ્છન્તિ પવત્તન્તીતિ ઈતિહા, તણ્હાદિઉપક્કિલેસા. નત્થિ એત્થ ઈતિહાતિ **અનીતિહં**. ઈતિહા વા યથાવુત્તેનત્થેન તિત્થિયસમયા, તપ્પટિપક્ખતો ઇદં **અનીતિહં**. ''અનિતિહ''ન્તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – ''ઇતિહાય''ન્તિ ધમ્મેસુ અનેકંસગ્ગાહભાવતો વિચિકિચ્છા ઇતિહં નામ, સમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતત્તા યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જન્તાનં નિક્કઙ્ખભાવસાધનતો ચ નત્થિ એત્થ ઇતિહન્તિ **અનિતિહં**, અપરપત્તિયન્તિ અત્થો. વુત્તઞ્હેતં ''પચ્ચત્તં વેદિતબ્બો વિઞ્ઞૂહી''તિ, ''અતક્કાવચરો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭-૮) ચ. ગાથાબન્ધસુખત્થં પન ''અનીતિહ''ન્તિ દીઘં કત્વા પઠન્તિ. પચ્છિમં પનેત્થ અત્થવિકપ્પં દસ્સેતું ''**ઇતિહપરિવજ્જિત**''ન્તિઆદિ વુત્તં.

નિબ્બાનસઙ્ખાતં ઓગધં પતિટ્ઠં પારં ગચ્છતીતિ નિબ્બાનોગધગામી, વિમુત્તિરસત્તા એકન્તેનેવ નિબ્બાનસમ્પાપકોતિ અત્થો, તં **નિબ્બાનોગધગામિનં** બ્રહ્મચરિયં. **નિબ્બાનોગધો**તિ વા અરિયમગ્ગો વુચ્ચતિ તેન વિના નિબ્બાનાવગાહણસ્સ અસમ્ભવતો તસ્સ ચ નિબ્બાનં અનાલમ્બિત્વા અપ્પવત્તનતો, તઞ્ચેતં એકન્તસમ્પાદનેન ગચ્છતીતિ **નિબ્બાનોગધગામી**. અથ વા **નિબ્બાનોગધગામિન**ન્તિ નિબ્બાનસ્સ અન્તોગામિનં. મગ્ગબ્રહ્મચરિયઞ્હિ નિબ્બાનં આરમ્મણં કરિત્વા તસ્સ અન્તો એવ પવત્તતીતિ. ઇમમેવ ચ અત્થવિકપ્પં દસ્સેતું ''**નિબ્બાનસ્સ અન્તોગામિન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **સો**તિ યો સો સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, સો ભગવા **અદેસયિ** દેસેસિ . **મહન્તેહી**તિ મહાઆતુમેહિ ઉળારજ્ઝાસયેહિ. મહન્તં નિબ્બાનં, મહન્તે વા સીલક્ખન્ધાદિકે એસન્તિ ગવેસન્તીતિ **મહેસિનો**, બુદ્ધાદયો અરિયા. તેહિ **અનુયાતો** પટિપન્નો.

યથા બુદ્ધેન દેસિતન્તિ યથા અભિઞ્ઞેય્યાદિભાવેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન મયા દેસિતં, એવં યે એતં મગ્ગબ્રહ્મચરિયં તદત્થં સાસનબ્રહ્મચરિયઞ્ચ પટિપજ્જન્તિ. તે દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં અનુસાસન્તસ્સ સત્થુ મય્હં સાસનકારિનો ઓવાદપ્પટિકરા સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં પરિયન્તં અપ્પવત્તિં કરિસ્સન્તિ, દુક્ખસ્સ વા અન્તં નિબ્બાનં સચ્છિકરિસ્સન્તીતિ.

બ્રહ્મચરિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કુહસુત્તવણ્ણના

૨૬. છટ્ઠે **કુહકા**તિ સામન્તજપ્પનાદિના કુહનવત્થુના કુહકા, અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય કોહઞ્ઞં કત્વા પરેસં વિદ્ધંસકાતિ અત્થો. **થદ્ધા**તિ ''કોધનો હોતિ ઉપાયાસબહુલો, અપ્પમ્પિ વુત્તો સમાનો અભિસજ્જતિ કુપ્પતિ બ્યાપજ્જતિ પતિત્થીયતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૨૫, ૨૭) એવં વુત્તેન કોધેન ચ, ''દુબ્બચો હોતિ દોવચસ્સકરણેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો અક્ખમો અપ્પદક્ખિણગ્ગાહી અનુસાસનિ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૧; પારા॰ ૪૨૬). એવં વુત્તેન દોવચસ્સેન ચ, ''જાતિમદો, ગોત્તમદો, લાભમદો, આરોગ્યમદો, યોબ્બનમદો, જીવિતમદો''તિ (વિભ॰ ૮૩૨) એવં વુત્તજાતિમદાદિભેદેન માનેન ચ ગરુકાતબ્બેસુ ગરૂસુપિ નિપચ્ચકારં અકત્વા અયોસલાકં ગિલિત્વા ઠિતા વિય અનોનતા હુત્વા વિચરણકા. તેનાહ ''**કોધેન ચા**''તિઆદિ.

ઉપલાપકાતિ મિચ્છાજીવવસેન કુલસઙ્ગણ્હકા. **લપા**તિ પચ્ચયત્થં પયુત્તવાચાવસેન નિપ્પેસિકતાવસેન લપકાતિ અત્થો. **સિઙ્ગ**ન્તિ સિઙ્ગારં. તઞ્હિ કુસલસ્સ વિજ્ઝનતો સુટ્ઠુ આસેવિતતાય સીસે પરિક્ખિત્તં સુનિબ્બત્તં વિસાણં વિય થિરત્તા ચ સિઙ્ગં વિયાતિ સિઙ્ગં, નાગરિકભાવસઙ્ખાતસ્સ કિલેસસિઙ્ગસ્સેતં નામં. સિઙ્ગારભાવો **સિઙ્ગારતા**, સિઙ્ગારકરણકઆકારો વા. ચાતુરભાવો **ચાતુરતા**. તથા **ચાતુરિયં**. પરિક્ખતભાવો **પરિક્ખતતા**, પરિખણિત્વા ઠપિતસ્સેવ દળ્હસિઙ્ગારસ્સેતં નામં. ઇતરં તસ્સેવ વેવચનં. એવં સબ્બેહિ વારેહિ કિલેસસિઙ્ગારતાવ કથિતા.

ઉગ્ગતનળાતિ નળસદિસં તુચ્છમાનં ઉક્ખિપિત્વા વિચરણકા. તેનાહ ''**તુચ્છમાનં ઉક્ખિપિત્વા ઠિતા**''તિ. યસ્મા તે કુહનાદિયોગતો ન સમ્માપટિપન્ના, તસ્મા ''**મમ સન્તકા ન હોન્તી**''તિ વુત્તં. **અપગતા**તિ યદિપિ તે મમ સાસને પબ્બજિતા, યથાનુસિટ્ઠં પન અપ્પટિપજ્જનતો અપગતા એવ ઇમસ્મા ધમ્મવિનયા, ઇતો તે સુવિદૂરે ઠિતાતિ દસ્સેતિ. વુત્તઞ્હેતં –

''નભઞ્ચ દૂરે પથવી ચ દૂરે,
પારં સમુદ્દસ્સ તદાહુ દૂરે;
તતો હવે દૂરતરં વદન્તિ,
સતઞ્ચ ધમ્મો અસતઞ્ચ રાજા''તિ. (જા॰ ૨.૨૧.૪૧૪);

સબ્બત્થ પત્થટતાય વેપુલ્લં પાપુણન્તીતિ સબ્બત્થ પત્થટભાવેન સીલાદિધમ્મક્ખન્ધપારિપૂરિયા વેપુલ્લં પાપુણન્તિ.

કુહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સન્તુટ્ઠિસુત્તવણ્ણના

૨૭. સત્તમે **નિદ્દોસાની**તિ અવજ્જરહિતાનિ આગમનસુદ્ધિતો કાયમણ્ડનાદિકિલેસવત્થુભાવાભાવતો ચ. તત્થ સુલભતાય પરિયેસનદુક્ખસ્સ અભાવો દસ્સિતો, અપ્પતાય પરિહરણદુક્ખસ્સપિ અભાવો દસ્સિતો, અનવજ્જતાય અગરહિતબ્બતાય ભિક્ખુસારુપ્પભાવો દસ્સિતો હોતિ. અપ્પતાય વા પરિત્તાસસ્સ અવત્થુતા, સુલભતાય ગેધાદીનં અવત્થુતા, અનવજ્જતાય આદીનવદસ્સનનિસ્સરણપઞ્ઞાનં અત્થિતા દસ્સિતા હોતિ. અપ્પતાય વા

લાભેન ન સોમનસ્સં જનયન્તિ, અલાભેન ન દોમનસ્સં જનયન્તિ, અનવજ્જતાય વિપ્પટિસારનિમિત્તં અઞ્ઞાણુપેક્ખં ન જનયન્તિ અવિપ્પટિસારવત્થુભાવતો.

પંસુકૂલન્તિ સઙ્કારકૂટાદીસુ યત્થ કત્થચિ પંસૂનં ઉપરિ ઠિતત્તા અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેન પંસુકૂલં વિયાતિ પંસુકૂલં, પંસુ વિય કુચ્છિતભાવં ઉલતિ ગચ્છતીતિ પંસુકૂલન્તિ એવં લદ્ધનામં રથિકાદીસુ પતિતનન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા કતચીવરં. **રુક્ખમૂલ**ન્તિ વિવેકાનુરૂપં યં કિઞ્ચિ રુક્ખસમીપં. **યં કિઞ્ચિ મુત્ત**ન્તિ યં કિઞ્ચિ ગોમુત્તં. કેચિ પનેત્થ ‘‘ગોમુત્તપરિભાવિતહરીતકખણ્ડં **પૂતિમુત્ત**’’ન્તિ વદન્તિ. ‘‘પૂતિભાવેન આપણાદિતો વિસ્સટ્ઠં છટ્ટિતં અપરિગ્ગહિતં યં કિઞ્ચિ ભેસજ્જં **પૂતિમુત્ત**ન્તિ અધિપ્પેત’’ન્તિ અપરે.

યતો ખોતિ પચ્ચત્તે નિસ્સક્કવચનં, યં ખોતિ વુત્તં હોતિ. **તેન તુટ્ઠો હોતી**તિ વુત્તકિરિયં પરામસતિ. **તુટ્ઠો**તિ સન્તુટ્ઠો. **ઇદમસ્સાહ**ન્તિ ય્વાયં ચતુબ્બિધેન યથાવુત્તેન પચ્ચયેન અપ્પેન સુલભેન સન્તોસો, ઇદં ઇમસ્સ ભિક્ખુનો સીલસંવરાદીસુ અઞ્ઞતરં એકં સામઞ્ઞઙ્ગં સમણભાવકારણન્તિ અહં વદામિ. સન્તુટ્ઠસ્સ હિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પરિપુણ્ણં હોતિ, સમથવિપસ્સના ચ ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તિ. અથ વા સામઞ્ઞં નામ અરિયમગ્ગો, તસ્સ સઙ્ખેપતો દ્વે અઙ્ગા બાહિરં અજ્ઝત્તિકન્તિ. તત્થ બાહિરં સપ્પુરિસૂપનિસ્સયો સદ્ધમ્મસ્સવનઞ્ચ. અજ્ઝત્તિકં પન યોનિસોમનસિકારો ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિ ચ. તેસુ યસ્મા યથારહં ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિભૂતા તસ્સ મૂલભૂતા ચેતે ધમ્મા, યદિદં અપ્પિચ્છતા સન્તુટ્ઠિતા પવિવિત્તતા અસંસટ્ઠતા આરદ્ધવીરિયતાતિ એવમાદયો, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ઇદમસ્સાહં અઞ્ઞતરં સામઞ્ઞઙ્ગન્તિ વદામી**’’તિ.

સેનાસનમારબ્ભાતિ વિહારાદિં મઞ્ચપીઠાદિઞ્ચ સેનાસનં નિસ્સાય. **ચીવરં પાનભોજન**ન્તિ નિવાસનાદિચીવરં અમ્બપાનકાદિપાનં ખાદનીયભોજનીયાદિભુઞ્જિતબ્બવત્થુઞ્ચ આરબ્ભાતિ સમ્બન્ધો. **વિઘાતો**તિ વિઘાતભાવો, ચિત્તસ્સ દુક્ખં ન હોતીતિ યોજના. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – ‘‘અમુકસ્મિં નામ આવાસે પચ્ચયા સુલભા’’તિ લભિતબ્બટ્ઠાનગમનેન વા ‘‘મય્હં પાપુણાતિ, ન તુય્હ’’ન્તિ વિવાદાપજ્જનેન વા નવકમ્મકરણાદિવસેન વા સેનાસનાદીનિ પરિયેસન્તાનં અસન્તુટ્ઠાનં ઇચ્છિતાલાભાદિના યો વિઘાતો ચિત્તસ્સ હોતિ, સો તત્થ સન્તુટ્ઠસ્સ ન હોતિ. **દિસા નપ્પટિહઞ્ઞતી**તિ સન્તુટ્ઠિયા ચાતુદ્દિસભાવેન દિસા ન પટિહનતિ. વુત્તઞ્હેતં ‘‘ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ, સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેના’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૨).

સમણધમ્મસ્સ અનુલોમાતિ સમણધમ્મસ્સ સમથવિપસ્સનાભાવનાય, અરિયમગ્ગસ્સેવ વા અનુચ્છવિકા અપ્પિચ્છતાદયો. **તુટ્ઠચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો**તિ તુટ્ઠચિત્તેન ભિક્ખુના. **અધિગ્ગહિતા હોન્તી**તિ પટિપક્ખધમ્મે અભિભવિત્વા ગહિતા હોન્તિ. **અન્તોગતા**તિ અબ્ભન્તરગતા. ન **પરિબાહિરા**તિ ન બાહિરા કતા.

સન્તુટ્ઠિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અરિયવંસસુત્તવણ્ણના

૨૮. અટ્ઠમે **વંસ**-સદ્દો ‘‘પિટ્ઠિવંસં અતિક્કમિત્વા નિસીદતી’’તિઆદીસુ દ્વિન્નં ગોપાનસીનં સન્ધાનટ્ઠાને ઠપેતબ્બદણ્ડકે આગતો.

‘‘વંસો વિસાલો ચ યથા વિસત્તો,

પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનો,
એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ. –

આદીસુ કટ્ઠકે. ''ભેરિસદ્દો મુદિઙ્ગસદ્દો વંસતાલસદ્દો''તિઆદીસુ તૂરિયવિસેસે, વેણૂતિપિ વુચ્ચતિ . ''ભિન્નેન પિટ્ઠિવંસેન મતો હત્થી''તિઆદીસુ હત્થિઆદીનં પિટ્ઠિવેમજ્ઝે પદેસે. ''કુલવંસં ઠપેસ્સામી''તિઆદીસુ કુલન્વયે. ''વંસાનુરક્ખકો પવેણીપાલકો''તિઆદીસુ ગુણાનુપુબ્બિયં ગુણાનં પબન્ધપ્પવત્તિયં. ઇધ પન ચતુપચ્ચયસન્તોસભાવનારામતાસઙ્ખાતગુણાનં પબન્ધે દટ્ઠબ્બો. તસ્સ પન વંસસ્સ કુલન્વયં ગુણન્વયઞ્ચ નિદસ્સનવસેન દસ્સેતું ''**યથા હી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ખત્તિયવંસો**તિ ખત્તિયકુલવંસો. એસ નયો સેસપદેસુપિ. **સમણવંસો** પન સમણતન્તિ સમણપવેણી. **મૂલગન્ધાદીનન્તિ આદિ**-સદ્દેન યથા સારગન્ધાદીનં સઙ્ગહો, એવમેત્થ ગોરસાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, દુતિયેન પન **આદિ**-સદેન કાસિકવત્થસપ્પિમણ્ડાદીનં.

અરિય-સદ્દો અમિલક્ખેસુપિ મનુસ્સેસુ પવત્તતિ, યેસં નિવસનટ્ઠાનં અરિયં આયતનન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ''યાવતા, આનન્દ, અરિયં આયતન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; ઉદા॰ ૭૬). લોકિયસાધુજનેસુપિ ''યે હિ વો અરિયા પરિસુદ્ધકાયસમાચારા, તેસં અહં અઞ્ઞતરો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫). ઇધ પન યે ''આરકા કિલેસેહી''તિઆદિના લદ્ધનિબ્બચના પટિવિદ્ધઅરિયસચ્ચા, તે એવ અધિપ્પેતાતિ દસ્સેતું ''**કે પન તે અરિયા**''તિ પુચ્છં કત્વા ''**અરિયા વુચ્ચન્તી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યે મહાપણિધાનકપ્પતો પટ્ઠાય યાવાયં કપ્પો, એત્થન્તરે ઉપ્પન્ના સમ્માસમ્બુદ્ધા. તે તાવ સરૂપતો દસ્સેત્વા તદઞ્ઞેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધે પચ્ચેકબુદ્ધે બુદ્ધસાવકે ચ સઙ્ગહેત્વા અનવસેસતો અરિયે દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યાવ સાસનં અન્તરધાયતિ, તાવ સત્થા ધરતિ એવ નામાતિ ઇમમેવ ભગવન્તં. યે ચેતરહિ બુદ્ધસાવકા, તે ચ સન્ધાય પચ્ચુપ્પન્નગ્ગહણં. તસ્મિં તસ્મિં કાલે તે તે પચ્ચુપ્પન્નાતિ યે, અતીતાનાગતગ્ગહણં ન કત્તબ્બં સિયા.

ઇદાનિ યથા ભગવા ''ધમ્મં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં પકાસેસ્સામિ, યદિદં છ છક્કાની''તિ **છછક્કદેસનાય** (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૦) અટ્ઠહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ. એવં મહાઅરિયવંસદેસનાય અરિયાનં વંસં ''ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અરિયવંસા અગ્ગઞ્ઞા રત્તઞ્ઞા વંસઞ્ઞા પોરાણા, અસંકિણ્ણા અસંકિણ્ણપુબ્બા ન સંકીયન્તિ ન સંકીયિસ્સન્તિ, અપ્પટિકુટ્ઠા સમણેહિ બ્રાહ્મણેહિ વિઞ્ઞૂહી''તિ યેહિ નવહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ, તાનિ તાવ આનેત્વા થોમનાવસેનેવ વણ્ણેન્તો ''**તે ખો પનેતે**''તિઆદિમાહ. **અગ્ગાતિ જાનિતબ્બા** સબ્બવંસેહિ સેટ્ઠભાવતો સેટ્ઠભાવસાધનતો ચ.

રત્તઞ્ઞા ચિરરત્તાતિ જાનિતબ્બા રત્તઞ્ઞૂહિ બુદ્ધાદીહિ તેહિ ચ તથા અનુટ્ઠિતત્તા. **વંસાતિ જાનિતબ્બા**તિ બુદ્ધાદીનં અરિયાનં વંસાતિ જાનિતબ્બા. **પોરાણા**તિ પુરાતના. **ન અધુનપ્પત્તિકા**તિ ન અધુનાતના. **અવિકિણ્ણા**તિ ન ખિત્તા ન છડ્ડિતા. તેનાહ ''**અનપનીતા**''તિ. **ન અપનીતપુબ્બા**તિ ન છડ્ડિતપુબ્બા, તિસ્સન્નમ્પિ સિક્ખાનં પરિપૂરણૂપાયભાવતો ન પરિચ્ચત્તપુબ્બા. તતો એવ ઇદાનિપિ ન અપનીયન્તિ, અનાગતેપિ ન અપનીયિસ્સન્તિયેવ. ધમ્મસભાવસ્સ વિજાનનેન **વિઞ્ઞૂ**. સમિતપાપા **સમણા** ચેવ બાહિતપાપા **બ્રાહ્મણા** ચ. **તેહિ અપ્પટિકુટ્ઠા** અપ્પટિક્ખિત્તા. યે હિ ન પટિક્કોસિતબ્બા, તે અનિન્દિતબ્બા. અગરહિતબ્બા અપરિચ્ચજિતબ્બતાય અપ્પટિક્ખિપિતબ્બા હોન્તીતિ.

સન્તુટ્ઠોતિ એત્થ યથાધિપ્પેતસન્તોસમેવ દસ્સેન્તેન પચ્ચયસન્તોસવસેન સન્તુટ્ઠોતિ વુત્તં, ઝાનવિપસ્સનાદિવસેનપિ ઇધ ભિક્ખુનો સન્તુટ્ઠતા હોતીતિ. **ઇતરીતરેના**તિ ઇતરેન ઇતરેન. ઇતરસદ્દો અનિયમવચનો દ્વિક્ખત્તું વુચ્ચમાનો યં-કિઞ્ચિસદ્દેહિ સમાનત્થો હોતીતિ વુત્તં "**યેન કેનચી**"તિ. સ્વાયં અનિયમવાચિતાય એવ યથા થૂલાદીનં અઞ્ઞતરવચનો, એવં યથાલદ્ધાદીનમ્પિ અઞ્ઞતરવચનોતિ. તત્થ દુતિયપક્ખસ્સેવ ઇધ ઇચ્છિતભાવં દસ્સેન્તો "**અથ ખો**"તિઆદિમાહ. નનુ ચ યથાલદ્ધાદયોપિ થૂલાદયો એવ? સચ્ચમેતં, તથાપિ અત્થિ વિસેસો. યો હિ યથાલદ્ધેસુ થૂલાદીસુ સન્તોસો, સો યથાલાભસન્તોસોવ, ન ઇતરો. ન હિ સો પચ્ચયમત્તસન્નિસ્સયો ઇચ્છિતો, અથ ખો અત્તનો કાયબલસારુપ્પભાવસન્નિસ્સયોપિ. થૂલટ્ઠકાદયો તયોપિ ચીવરે લબ્ભન્તિ, મજ્ઝિમો ચતુપચ્ચયસાધારણો, પચ્છિમો પન ચીવરે સેનાસને ચ લબ્ભતીતિ દટ્ઠબ્બં. **ઇમે તયો સન્તોસે**તિ ઇદં સબ્બસઙ્ગાહિકનયેન વુત્તં. યે હિ પરતો ગિલાનપચ્ચયં પિણ્ડપાતે એવ પક્ખિપિત્વા ચીવરે વીસતિ, પિણ્ડપાતે પન્નરસ, સેનાસને પન્નરસાતિ સમપઞ્ઞાસ સન્તોસા વુચ્ચન્તિ, તે સબ્બેપિ યથારહં ઇમેસુ એવ તીસુ સન્તોસેસુ સઙ્ગહં સમોસરણં ગચ્છન્તીતિ.

ચીવરં જાનિતબ્બન્તિ "ઇદં નામ ચીવરં કપ્પિય"ન્તિ જાતિતો ચીવરં જાનિતબ્બં. **ચીવરખેત્ત**ન્તિ ચીવરસ્સ ઉપ્પત્તિક્ખેત્તં. **પંસુકૂલ**ન્તિ પંસુકૂલચીવરં, પંસુકૂલલક્ખણપ્પત્તં ચીવરં જાનિતબ્બન્તિ અત્થો. **ચીવરસન્તોસો**તિ ચીવરે લબ્ભમાનો સબ્બો સન્તોસો જાનિતબ્બો. **ચીવરપ્પટિસંયુત્તાનિ ધુતઙ્ગાનિ જાનિતબ્બાનિ**, યાનિ ગોપેન્તો ચીવરસન્તોસેન સમ્મદેવ સન્તુટ્ઠો હોતીતિ. ખોમકપ્પાસિકકોસેય્યકમ્બલસાણભઙ્ગાનિ **ખોમાદીનિ**. તત્થ **ખોમં** નામ ખોમસુત્તેહિ વાયિતં ખોમપટ્ટચીવરં. તથા સેસાનિપિ. **સાણ**ન્તિ સાણવાકસુત્તેહિ કતચીવરં. **ભઙ્ગ**ન્તિ પન ખોમસુત્તાદીનિ સબ્બાનિ, એકચ્ચાનિ વા મિસ્સેત્વા કતચીવરં. ભઙ્ગમ્પિ વાકમયમેવાતિ કેચિ. **છા**તિ ગણનપરિચ્છેદો. યદિ એવં ઇતો અઞ્ઞા વત્થજાતિ નત્થીતિ? નો નત્થિ. સા પન એતેસં અનુલોમાતિ દસ્સેતું "**દુકૂલાદીની**"તિઆદિ વુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન પત્તુણ્ણં, સોમારપટ્ટં, ચીનપટ્ટં, ઇદ્ધિજં, દેવદિન્નન્તિ તેસં સઙ્ગહો. તત્થ દુકૂલં સાણસ્સ અનુલોમં વાકમયત્તા. પત્તુણ્ણદેસે સઞ્જાતવત્થં **પત્તુણ્ણં**. "કોસેય્યવિસેસો"તિ હિ અભિધાનકોસે વુત્તં. સોમારદેસે ચીનદેસે ચ જાતવત્થાનિ **સોમારચીનપટ્ટાનિ**. પત્તુણ્ણાદીનિ તીણિ કોસેય્યસ્સ અનુલોમાનિ પાણકેહિ કતસુત્તમયત્તા. **ઇદ્ધિજં** એહિભિક્ખૂનં પુઞ્ઞિદ્ધિયા નિબ્બત્તચીવરં, તં ખોમાદીનં અઞ્ઞતરં હોતીતિ તેસં એવ અનુલોમં. દેવતાહિ દિન્નચીવરં **દેવદિન્નં**, તં કપ્પરુક્ખે નિબ્બત્તં જાલિનિયા દેવકઞ્ઞાય અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ દિન્નવત્થસદિસં, તમ્પિ ખોમાદીનંયેવ અનુલોમં હોતિ તેસુ અઞ્ઞતરભાવતો.

ઇમાનીતિ અન્તોગધાવધારણવચનં, ઇમાનિ એવાતિ અત્થો. બુદ્ધાદીનં પરિભોગયોગ્ગતાય **કપ્પિયચીવરાનિ**. ઇદાનિ અવધારણેન નિવત્તિતાનિ એકદેસેન દસ્સેતું "**કુસચીર**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ કુસતિણેહિ અઞ્ઞેહિ વા તાદિસેહિ તિણેહિ કતચીવરં **કુસચીરં**. અક્કવાકાદીહિ વાકેહિ કતચીવરં **વાકચીરં**. ચતુક્કોણેહિ તિકોણેહિ વા ફલકેહિ કતચીવરં **ફલકચીરં**. મનુસ્સાનં કેસેહિ કતકમ્બલં **કેસકમ્બલં**. ચામરિવાલઅસ્સવાલાદીહિ કતં **વાલકમ્બલં**. મકચિતન્તૂહિ વાયિતો **પોત્થકો**. **ચમ્મ**ન્તિ મિગચમ્માદિ યં કિઞ્ચિ ચમ્મં. ઉલૂકપક્ખેહિ ગન્થિત્વા કતચીવરં **ઉલૂકપક્ખં**. ભુજપત્તતચાદિમયં **રુક્ખદુસ્સં**. તિરીટકન્તિ અત્થો. સુખુમતરાહિ લતાહિ લતાવાકેહિ વા વાયિતં **લતાદુસ્સં**. એરકવાકેહિ કતં **એરકદુસ્સં**. તથા **કદલિદુસ્સં**. સુખુમેહિ વેળુવિલીવેહિ કતં **વેળુદુસ્સં**. **આદિ**-સદ્દેન વક્કલાદીનં સઙ્ગહો. **અકપ્પિયચીવરાનિ** તિત્થિયદ્ધજભાવતો.

અટ્ઠન્નં માતિકાનં વસેનાતિ "સીમાય દેતિ, કતિકાય દેતી"તિઆદિના (મહાવ॰ ૩૭૯) આગતાનં અટ્ઠન્નં ચીવરુપ્પત્તિમાતિકાનં વસેન. ચીવરાનં પટિલાભક્ખેત્તદસ્સનત્થઞ્હિ ભગવતા "અટ્ઠિમા, ભિક્ખવે,

માતિકા''તિઆદિના માતિકા ઠપિતા. **માતિકાતિ** હિ માતરો ચીવરુપ્પત્તિજનિકાતિ.

સોસાનિકન્તિ સુસાને પતિતં. **પાપણિક**ન્તિ આપણદ્વારે પતિતં. **રથિય**ન્તિ પુઞ્ઞત્થિકેહિ વાતપાનન્તરેન રથિકાય છડ્ડિતચોળકં. **સઙ્કારકૂટક**ન્તિ સઙ્કારટ્ઠાને છડ્ડિતચોળકં. **સિનાન**ન્તિ નહાનચોળકં, યં ભૂતવેજ્જેહિ સસીસં નહાપિત્વા કાલકણ્ણિચોળન્તિ છડ્ડેત્વા ગચ્છન્તિ. **તિત્થ**ન્તિ તિત્થચોળં, સિનાનતિત્થે છડ્ડિતપિલોતિકા. **અગ્ગિદડ્ઢ**ન્તિ અગ્ગિના દડ્ઢપ્પદેસં. તઞ્હિ મનુસ્સા છડ્ડેન્તિ. **ગોખાયિતાદીનિ** પાકટાનેવ. તાનિપિ હિ મનુસ્સા છડ્ડેન્તિ. **ધજં ઉસ્સાપેત્વા**તિ નાવં આરોહન્તેહિ વા યુદ્ધં પવિસન્તેહિ વા ધજયટ્ઠિં ઉસ્સાપેત્વા, તત્થ બદ્ધં વાતેન **આનીતં** તેહિ છડ્ડિતન્તિ અધિપ્પાયો.

સાદકભિક્ખુનાતિ ગહપતિચીવરસ્સ સાદિયનભિક્ખુના. **એકમાસમત્ત**ન્તિ ચીવરમાસસઞ્ઞિતં એકમાસમત્તં **વિતક્કેતું વટ્ટતિ**, ન તતો પરન્તિ અધિપ્પાયો. સબ્બસ્સપિ હિ તણ્હાનિગ્ગહત્થા સાસને પટિપત્તીતિ. **પંસુકૂલિકો અદ્ધમાસેનેવ કરોતિ** અપરપ્પટિબદ્ધત્તા પટિલાભસ્સ, ઇતરસ્સ પન પરપ્પટિબદ્ધત્તા માસમત્તં અનુઞ્ઞાતં. **ઇદં માસડ્ઢમાસમત્તં...પે॰... વિતક્કસન્તોસો** વિતક્કેન્તસ્સ પરિમિતકાલિકત્તા. મહાથેરં તત્થ અત્તનો સહાયં ઇચ્છન્તોપિ ગરુગારવેન **"ગામદ્વારં, ભન્તે, ગમિસ્સામિ"**ઇચ્ચેવાહ. થેરોપિ તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા **"અહમ્પાવુસો, ગમિસ્સામી"**તિ આહ. ''ઇમસ્સ ભિક્ખુનો વિતક્કસ્સ અવસરો મા હોતૂ''તિ **પઞ્હં પુચ્છમાનો ગામં પાવિસિ. ઉચ્ચારપલિબુદ્ધો**તિ ઉચ્ચારેન પીળિતો. તદા ભગવતો દુક્કરકિરિયાનુસ્સરણમુખેન તથાગતે ઉપ્પન્નસ્સ પીતિસોમનસ્સવેગસ્સ બલવભાવેન કિલેસાનં વિક્ખમ્ભિતત્તા **તસ્મિંયેવ...પે॰... તીણિ ફલાનિ પત્તો**.

કત્થ લભિસ્સામીતિ ચિન્તનાપિ લાભાસાપુબ્બિકાતિ તથા **"અચિન્તેત્વા"**તિ વુત્તં. ''સુન્દરં લભિસ્સામિ, મનાપં લભિસ્સામી''તિએવમાદિચિન્તનાય કા નામ કથા, કથં પન ગન્તબ્બન્તિ આહ **"કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ગમન"**ન્તિ. તેન ચીવરં પટિચ્ચ કિઞ્ચિપિ ન ચિન્તેતબ્બમેવાતિ દસ્સેતિ. અપેસલો અપ્પતિરૂપાયપિ પરિયેસનાય પચ્ચયો ભવેય્યાતિ **"પેસલં ભિક્ખું ગહેત્વા"**તિ વુત્તં. **આહરિયમાન**ન્તિ સુસાનાદીસુ પતિતં વત્થં ''ઇમે ભિક્ખૂ પંસુકૂલપરિયેસનં ચરન્તી''તિ ઞત્વા કેનચિ પુરિસેન તતો આનીયમાનં. **એવં લદ્ધં ગણ્હન્તસ્સપી**તિ એવં પટિલાભસન્તોસં અકોપેત્વા લદ્ધં ગણ્હન્તસ્સપિ. **અત્તનો પહોનકમત્તેનેવા**તિ યથાલદ્ધાનં પંસુકૂલાનં એકપટ્ટદુપટ્ટાનં અત્થાય અત્તનો પહોનકપ્પમાણેનેવ. અવધારણેન ઉપરિ પચ્ચાસં નિવત્તેતિ. ગામે ભિક્ખાય આહિણ્ડન્તેન સપદાનચારિના વિય દ્વારપ્પટિપાટિયા ચરણં **લોલુપ્પવિવજ્જનં** નામ લોલુપ્પસ્સ દૂરસમુસ્સારિતત્તા.

યાપેતુન્તિ અત્તભાવં પવત્તેતું. **ધોવનુપગેના**તિ ધોવનયોગ્ગેન. **પણ્ણાની**તિ અમ્બજમ્બાદિપણ્ણાનિ. **અકોપેત્વા**તિ સન્તોસં અકોપેત્વા. **પહોનકનીહારેનેવા**તિ અન્તરવાસકાદીસુ યં કાતુકામો, તસ્સ પહોનકનિયામેનેવ યથાલદ્ધં થૂલસુખુમાદિં ગહેત્વા કરણં. **તિમણ્ડલપ્પટિચ્છાદનમત્તસ્સેવા**તિ નિવાસનં ચે નાભિમણ્ડલં, જાણુમણ્ડલં, ઇતરઞ્ચે ગલવાટમણ્ડલં , જાણુમણ્ડલન્તિ તિમણ્ડલપ્પટિચ્છાદનમત્તસ્સેવ કરણં. તં પન અત્થતો તિણ્ણં ચીવરાનં હેટ્ઠિમન્તેન વુત્તપરિમાણંયેવ હોતિ. **અવિચારેત્વા** ન વિચારેત્વા.

કુસિબન્ધનકાલેતિ મણ્ડલાનિ યોજેત્વા સિબ્બનકાલે. **સત્ત વારે**તિ સત્ત સિબ્બનવારે. કપ્પબિન્દુઅપદેસેન કસ્સચિ વિકારસ્સ અકરણં **કપ્પસન્તોસો**.

સીતપ્પટિઘાતનાદિ અત્થાપત્તિતો સિજ્ઝતીતિ મુખ્યમેવ ચીવરપરિભોગે પયોજનં દસ્સેતું **"હિરિકોપીનપ્પટિચ્છાદનમત્તવસેના"**તિ વુત્તં. તેનાહ ભગવા ''યાવદેવ હિરિકોપીનપ્પટિચ્છાદનત્થ''ન્તિ (મ॰ નિ॰

૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬). **વદ્દતિ**, ન તાવતા સન્તોસો કુપ્પતિ સમ્ભારાનં દક્ખિણેય્યાનં અલાભતો. **સારણીયધમ્મે ઠત્વાતિ** સીલવન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સાધારણભોગિભાવે ઠત્વા. **ઇતીતિ**આદિના પઠમસ્સેવ અરિયવંસસ્સ પંસુકૂલિકઙ્ગતેચીવરિકઙ્ગાનં તેસઞ્ચસ્સ પચ્ચયતં દસ્સેન્તો "ઇતિ ઇમે ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સમુટ્ઠાપકા ઉપત્થમ્ભકા ચા"તિ દીપેતિ. એસ નયો ઇતો પરેસુ.

સન્તુટ્ઠો હોતિ વણ્ણવાદીતિ એત્થ ચતુક્કોટિકં સમ્ભવતિ. તત્થ ચતુત્થોયેવ પક્ખો વણ્ણિતથોમિતોતિ તથા દેસના કતા. **એકો સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણં ન કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો નાળકો. **એકો ન સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણં કથેતિ** સેય્યથાપિ ઉપનન્દો સક્યપુત્તો. **એકો નેવ સન્તુટ્ઠો હોતિ, ન સન્તોસસ્સ વણ્ણં કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો લાળુદાયિ . **એકો સન્તુટ્ઠો ચેવ હોતિ, સન્તોસસ્સ ચ વણ્ણં કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો મહાકસ્સપો.

અનેસનન્તિ અયુત્તં એસનં. તેનાહ "**અપ્પતિરૂપ**"ન્તિ, સાસને ઠિતાનં અપ્પતિરૂપં અયોગ્ગં. **કોહઞ્ઞં કરોન્તો**તિ ચીવરુપ્પાદનનિમિત્તં પરેસં કુહનં વિમ્હાપનં કરોન્તો. **ઉત્તસતી**તિ તણ્હાસન્તાસેન ઉપરૂપરિ તસતિ. **પરિતસ્સતી**તિ પરિતો તસ્સતિ. યથા સબ્બે કાયવચિપ્પયોગા તદત્થા એવ જાયન્તિ, એવં સબ્બભાગેહિ તસતિ. ગધિતં વુચ્ચતિ ગિદ્ધો, સો ચેત્થ અભિજ્ઝાલક્ખણો અધિપ્પેતો. ગધિતં એતસ્સ નત્થીતિ **અગધિતો**તિ આહ "**વિગતલોભગિદ્ધો**"તિ. **મુચ્છ**ન્તિ તણ્હાવસેન મુચ્છનં. તસ્સ સમુસ્સયસ્સ અધિગતં **અનાપન્નો** અનુપગતો. **અનોત્થતો** અનજ્ઝોત્થતો. **અપરિયોનદ્ધો**તિ તણ્હચ્છદનેન અચ્છાદિતો. **આદીનવં પસ્સમાનો**તિ દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ દોસં પસ્સન્તો. ગધિતપરિભોગતો નિસ્સરતિ એતેનાતિ નિસ્સરણં , ઇદમટ્ઠિકતા. તં પજાનાતીતિ **નિસ્સરણપઞ્ઞો**. તેનાહ "**યાવદેવ...પે॰... જાનન્તો**"તિ.

નેવત્તાનુક્કંસેતીતિ અત્તાનં નેવ ઉક્કંસેતિ ન ઉક્ખિપતિ ન ઉક્કટ્ઠતો દહતિ. **અહ**ન્તિઆદિ ઉક્કંસનાકારદસ્સનં. **ન વમ્ભેતિ** ન હીળેતિ ન નિહીનતો દહતિ. **તસ્મિં ચીવરસન્તોસે**તિ તસ્મિં યથાવુત્તે વીસતિવિધે ચીવરસન્તોસે. કામઞ્ચેત્થ વુત્તપ્પકારસન્તોસગ્ગહણેનેવ ચીવરહેતુ અનેસનાપજ્જનાદિપિ ગહિતમેવ તસ્મિં સતિ તસ્સ ભાવતો, અસતિ ચ અભાવતો. વણ્ણવાદિતાઅત્તુક્કંસનપરવમ્ભનાનિ પન ગહિતાનિ ન હોન્તીતિ "**વણ્ણવાદાદીસુ વા**"તિ વિકપ્પો વુત્તો. એત્થ ચ **દક્ખો**તિઆદિ યેસં ધમ્માનં વસેનસ્સ યથાવુત્તસન્તોસાદી ઇજ્ઝન્તિ, તંદસ્સનં. તત્થ **દક્ખો**તિ ઇમિના તેસં સમુટ્ઠાપનપઞ્ઞં દસ્સેતિ. **અનલસો**તિ ઇમિના પગ્ગણ્હનવીરિયં, **સમ્પજાનો**તિ ઇમિના પારિહારિયપઞ્ઞં, **પટિસ્સતો**તિ ઇમિના તત્થ અસમ્મોસવુત્તિં દસ્સેતિ.

પિણ્ડપાતો જાનિતબ્બોતિ પભેદતો પિણ્ડપાતો જાનિતબ્બો. **પિણ્ડપાતક્ખેત્ત**ન્તિ પિણ્ડપાતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. **પિણ્ડપાતસન્તોસો જાનિતબ્બો**તિ પિણ્ડપાતસન્તોસપ્પભેદો જાનિતબ્બો. ઇધ ભેસજ્જમ્પિ પિણ્ડપાતગતિકમેવ. આહરિતબ્બતો હિ સપ્પિઆદીનમ્પિ ગહણં કતં.

પિણ્ડપાતક્ખેત્તં પિણ્ડપાતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં ખેત્તં વિય ખેત્તં. ઉપ્પજ્જતિ એત્થ, એતેનાતિ ચ **ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં**. સઙ્ઘતો વા હિ ભિક્ખુનો પિણ્ડપાતો ઉપ્પજ્જતિ ઉદ્દિસ્સવસેન વા. તત્થ સકલસ્સ સઙ્ઘસ્સ દાતબ્બભત્તં **સઙ્ઘભત્તં**. કતિપયે ભિક્ખૂ ઉદ્દિસિત્વા ઉદ્દેસેન દાતબ્બભત્તં **ઉદ્દેસભત્તં**. નિમન્તેત્વા દાતબ્બભત્તં **નિમન્તનં**. સલાકાય દાતબ્બભત્તં **સલાકભત્તં**. એકસ્મિં પક્ખે એકદિવસં દાતબ્બભત્તં **પક્ખિકં**. ઉપોસથે ઉપોસથે દાતબ્બભત્તં **ઉપોસથિકં**. પાટિપદદિવસે દાતબ્બભત્તં **પાટિપદિકં**. આગન્તુકાનં દાતબ્બભત્તં **આગન્તુકભત્તં**. ધુરગેહે એવ

ઠપેત્વા દાતબ્બભત્તં **ધુરભત્તં**. કુટિં ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બભત્તં **કુટિભત્તં**. ગામવાસિઆદીહિ વારેન દાતબ્બભત્તં **વારભત્તં**. વિહારં ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બભત્તં **વિહારભત્તં**. સેસાનિ પાકટાનેવ.

વિતક્કેતિ ''કત્થ નુ ખો અહં અજ્જ પિણ્ડાય ચરિસ્સામી''તિ. **''સ્વે કત્થ પિણ્ડાય ચરિસ્સામા''**તિ થેરેન વુત્તે **''અસુકગામે, ભન્તે''**તિ કામમેતં પટિવચનદાનં, યેન પન ચિત્તેન ચિન્તેત્વા તં વુત્તં, તં સન્ધાયાહ **''એત્તકં ચિન્તેત્વા''**તિ. **તતો પટ્ઠાયા**તિ વિતક્કમાળકે ઠત્વા વિતક્કિતકાલતો પટ્ઠાય. **તતો પરં વિતક્કેન્તો અરિયવંસા ચુતો હોતી**તિ ઇદં તિણ્ણમ્પિ અરિયવંસિકાનં વસેન ગહેતબ્બં, ન એકચારિકસ્સેવ. સબ્બોપિ હિ અરિયવંસિકો એકવારમેવ વિતક્કેતું લભતિ, ન તતો પરં. **પરિબાહિરો**તિ અરિયવંસિકભાવતો બહિભૂતો. સ્વાયં વિતક્કસન્તોસો કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન ન કુપ્પતિ વિસુજ્ઝતિ ચ. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. તેનેવાહ **''કમ્મટ્ઠાનસીસેન ગન્તબ્બ''**ન્તિ. **ગહેતબ્બમેવા**તિ અટ્ઠાનપ્પયુત્તો **એવ**-સદ્દો. યાપનમત્તમેવ ગહેતબ્બન્તિ યોજેતબ્બં.

એત્થાતિ એતસ્મિં પિણ્ડપાતપ્પટિગ્ગહણે. **અપ્પન્તિ** અત્તનો યાપનપ્પમાણતોપિ અપ્પં ગહેતબ્બં દાયકસ્સ ચિત્તારાધનત્થં. **પમાણેનેવા**તિ અત્તનો પમાણેનેવ અપ્પં ગહેતબ્બં. **પમાણેન ગહેતબ્બન્તિ** એત્થ કારણં દસ્સેતું **''પટિગ્ગહણસ્મિઞ્હી''**તિઆદિ વુત્તં. **મક્ખેતી**તિ વિદ્ધંસેતિ અપનેતિ. **વિનિપાતેતિ** વિનાસેતિ અટ્ઠાનવિનિયોગેન. **સાસન**ન્તિ સત્થુસાસનં અનુસિટ્ઠિં **ન કરોતિ** ન પટિપજ્જતિ. સપદાનચારિના વિય દ્વારપટિપાટિયા ચરણં **લોલુપ્પવિવજ્જનસન્તોસો**તિ આહ **''દ્વારપટિપાટિયા ગન્તબ્બ''**ન્તિ.

હરાપેત્વાતિ અધિકં અપનેત્વા. આહારગેધતો નિસ્સરતિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**. જિઘચ્છાય પટિવિનોદનત્થં કતા, કાયસ્સ ઠિતિઆદિપયોજનં પન અત્થાપત્તિતો આગતમેવાતિ આહ **''જિઘચ્છાય...પે॰... સન્તોસો નામા''**તિ. **નિદહિત્વા ન પરિભુઞ્જિતબ્બં** તદહુપીતિ અધિપ્પાયો. ઇતરત્થ પન સિક્ખાપદેનેવ વારિતં. **સારણીયધમ્મે ઠિતેના**તિ સીલવન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સાધારણભોગિભાવે ઠિતેન.

સેનાસનેનાતિ સયનેન આસનેન ચ. યત્થ યત્થ હિ મઞ્ચાદિકે વિહારાદિકે ચ સેતિ, તં સેનં. યત્થ યત્થ પીઠાદિકે આસતિ, તં આસનં. તદુભયં એકતો કત્વા **''સેનાસન''**ન્તિ વુત્તં. તેનાહ **''મઞ્ચો''**તિઆદિ. તત્થ **મઞ્ચો** મસારકાદિ. તથા **પીઠં**. મઞ્ચભિસિ, પીઠભિસીતિ દુવિધો **ભિસિ**. **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો, ''દીઘમુખપાસાદો''તિ કેચિ. **અડ્ઢયોગો** દીઘપાસાદો, ''એકપસ્સચ્છાદનકસેનાસન''ન્તિ કેચિ. **પાસાદો**તિ ચતુરસ્સપાસાદો, ''આયતચતુરસ્સપાસાદો''તિ કેચિ. **હમ્મિયન્તિ** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો. **ગુહા**તિ કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબન્ધં. **અટ્ટો** બહલભિત્તિકગેહં, યસ્સ ગોપાનસિયો અગ્ગહેત્વા ઇટ્ઠકાહિ એવ છદનં હોતિ, ''અટ્ટલાકારેન કરીયતી''તિપિ વદન્તિ. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણો પટિસ્સયવિસેસો, ''વટ્ટાકારેન કતસેનાસન''ન્તિ કેચિ.

પિણ્ડપાતે વુત્તનયેનેવાતિ ''સાદકો ભિક્ખુ 'અહં કત્થ વસિસ્સામી'તિ વિતક્કેતી''તિઆદિના યથારહં પિણ્ડપાતે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. ''તતો પરં વિતક્કેન્તો અરિયવંસા ચુતો હોતિ પરિબાહિરો, સેનાસનં કુહિં લભિસ્સામીતિ અચિન્તેત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ગન્તબ્બ''ન્તિ ચ એવમાદિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ.

કસ્મા પનેત્થ પચ્ચયસન્તોસં દસ્સેન્તેન ભગવતા ગિલાનપચ્ચયસન્તોસો ન ગહિતોતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બન્તિ દસ્સેન્તો **''ગિલાનપચ્ચયો પન પિણ્ડપાતે એવ પવિટ્ઠો''**તિ આહ, આહરિતબ્બતાસામઞ્ઞેનાતિ અધિપ્પાયો. યદિ એવં તત્થાપિ પિણ્ડપાતે વિય વિતક્કસન્તોસાદયોપિ પન્નરસ સન્તોસા ઇચ્છિતબ્બાતિ? નોતિ દસ્સેન્તો આહ **''તત્થા''**તિઆદિ. નનુ ચેત્થ દ્વાદસેવ ધુતઙ્ગાનિ વિનિયોગં ગતાનિ, એકં પન નેસજ્જિકઙ્ગં ન કત્થચિ

વિનિયુત્તન્તિ આહ “**નેસજ્જિકઙ્ગં ભાવનારામઅરિયવંસં ભજતી**”તિ. અયઞ્ચ અત્થો અટ્ઠકથારુળ્હો એવાતિ દસ્સેન્તો “**વુત્તમ્પિ ચેત**”ન્તિઆદિમાહ.

પથવિં પત્થરમાનો વિયાતિઆદિ અરિયવંસદેસનાય સુદુક્કરભાવદસ્સનં મહાવિસયત્તા તસ્સા દેસનાય. યસ્મા નયસહસ્સપટિમણ્ડિતં હોતિ, અરિયમગ્ગાધિગમાય વિત્થારતો પવત્તિયમાના દેસના **ચિત્તુપ્પાદકણ્ડે** અયઞ્ચ ભાવનારામઅરિયવંસકથા અરિયમગ્ગાધિગમાય વિત્થારતો પવત્તિયમાના એવ હોતીતિ વુત્તં “**સહસ્સનયપટિમણ્ડિતં...પે॰... દેસનં આરભી**”તિ.

પટિપક્ખવિધમનતો અભિમુખભાવેન રમણં આરમણં **આરામો**તિ આહ “**અભિરતીતિ અત્થો**”તિ. બ્યધિકરણાનમ્પિ પદાનં વસેન ભવતિ બાહિરત્થસમાસો યથા ‘‘ઉરસિલોમો કણ્ઠેકાળો’’તિ આહ “**ભાવનાય આરામો અસ્સાતિ ભાવનારામો**”તિ. અભિરમિતબ્બટ્ઠેન વા આરામો, ભાવના આરામો અસ્સાતિ **ભાવનારામો**તિ એવમ્પેત્થ સમાસયોજના વેદિતબ્બા. **ભાવેન્તો રમતી**તિ એતેન ભાવનારામસદ્દાનં કત્તુસાધનતં કમ્મધારયસમાસતઞ્ચ દસ્સેતિ. “**પજહન્તો રમતી**”તિ વુત્તત્તા **પહાનારામો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

કામં ‘‘નેસજ્જિકઙ્ગં ભાવનારામઅરિયવંસં ભજતી’’તિ વુત્તં ભાવનાનુયોગસ્સ અનુચ્છવિકત્તા, નેસજ્જિકઙ્ગવસેન પન નેસજ્જિકસ્સ ભિક્ખુનો એકચ્ચાહિ આપત્તીહિ અનાપત્તિભાવોતિ તમ્પિ સઙ્ગણ્હન્તો “**તેરસન્નં ધુતઙ્ગાન**”ન્તિ વત્વા વિનયં પત્વા ગરુકે ઠાતબ્બન્તિ ઇચ્છિતત્તા સલ્લેખસ્સ અપરિચ્ચજનવસેન પટિપત્તિ નામ વિનયે ઠિતસ્સેવાતિ આહ “**તેરસન્નં...પે॰... કથિતં હોતી**”તિ. કામં સુત્તાભિધમ્મપિટકેસુપિ તત્થ તત્થ સીલકથા આહટાયેવ, યેહિ પન ગુણેહિ સીલસ્સ વોદાનં હોતિ, તેસુ કથિતેસુ યથા સીલકથાબાહુલ્લં વિનયપિટકં કથિતં હોતિ, એવં ભાવનાકથાબાહુલ્લં સુત્તપિટકં અભિધમ્મપિટકઞ્ચ ચતુત્થેન અરિયવંસેન કથિતેન કથિતમેવ હોતીતિ વુત્તં “**ભાવનારામેન અવસેસં પિટકદ્વયં કથિત**”ન્તિ. ‘‘સો નેક્ખમ્મં ભાવેન્તો રમતી’’તિ નેક્ખમ્મપદં આદિં કત્વા તત્થ દેસનાય પવત્તત્તા સબ્બેસમ્પિ વા સમથવિપસ્સનામગ્ગધમ્માનં યથાસકં પટિપક્ખતો નિક્ખમનેન નેક્ખમ્મસઞ્ઞિતાનં તત્થ આગતત્તા સો પાઠો નેક્ખમ્મપાળીતિ વુચ્ચતીતિ આહ “**નેક્ખમપાળિયા કથેતબ્બો**”તિ. તેનાહ **અટ્ઠકથાયં** ‘‘સબ્બેપિ કુસલા ધમા, નેક્ખમ્મન્તિ પવુચ્ચરે’’તિ. **દસુત્તરસુત્તન્તપરિયાયેના**તિ દસુત્તરસુત્તન્તધમ્મેન (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૦ આદયો) દસુત્તરસુત્તન્તે આગતનયેનાતિ વા અત્થો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

સોતિ જાગરિયં અનુયુત્તો ભિક્ખુ. **નેક્ખમ્મ**ન્તિ કામેહિ નિક્ખન્તભાવતો નેક્ખમ્મસઞ્ઞિતં પઠમજ્ઝાનૂપચારં, સો ‘‘અભિજ્ઝં લોકે પહાયા’’તિઆદિના (વિભ॰ ૫૦૮) આગતો. પઠમજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગભાવના હિ ઇધાધિપ્પેતા, તસ્મા ‘‘અબ્યાપાદ’’ન્તિઆદીસુપિ એવમેવ અત્થો વેદિતબ્બો. સઉપાયાનઞ્હિ અટ્ઠન્નં સમાપત્તીનં અટ્ઠારસન્નં મહાવિપસ્સનાનં ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનઞ્ચ વસેનેત્થ દેસના પવત્તાતિ. તત્થ **અબ્યાપાદ**ન્તિ મેત્તા. **આલોકસઞ્ઞ**ન્તિ વિભૂતં કત્વા મનસિકરણેન ઉપટ્ઠિતઆલોકસઞ્ઞાનનં. **અવિક્ખેપ**ન્તિ સમાધિં. **ધમ્મવવત્થાન**ન્તિ કુસલાદિધમ્માનં યાથાવનિચ્છયં, ‘‘સપચ્ચયનામવવત્થાન’’ન્તિપિ વદન્તિ. એવં કામચ્છન્દાદિનીવરણપ્પહાનેન ‘‘અભિજ્ઝં લોકે પહાયા’’તિઆદિના વુત્તસ્સ પઠમજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપટિપદાય ભાવનારામતં પહાનારામતઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સહ ઉપાયેન અટ્ઠસમાપત્તીહિ અટ્ઠારસહિ ચ મહાવિપસ્સનાહિ તં દસ્સેતું “**ઞાણ**”ન્તિઆદિમાહ. નામરૂપપરિગ્ગહણકઙ્ખાવિતરણાનઞ્હિ વિબન્ધભૂતસ્સ મોહસ્સ દૂરીકરણેન ઞાતપરિઞ્ઞાય ઠિતસ્સ અનિચ્ચસઞ્ઞાદયો સિજ્ઝન્તિ. તથા ઝાનસમાપત્તીસુ અનભિરતિનિમિત્તેન પામોજ્જેન તત્થ અનભિરતિયા

વિનોદિતાય ઝાનાદીનં સમધિગમોતિ સમાપત્તિવિપસ્સનં અરતિવિનોદનઅવિજ્જાપદાલનઉપાયો. ઉપ્પટિપાટિનિદ્દેસો પન નીવરણસભાવાય અવિજ્જાય હેટ્ઠાનીવરણેસુ સઙ્ગહદસ્સનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. કિઞ્ચાપિ પઠમજ્ઝાનૂપચારેયેવ દુક્ખં, ચતુત્થજ્ઝાનૂપચારેયેવ સુખં પહીયતિ, અતિસયપ્પહાનં પન સન્ધાયાહ **“ચતુત્થજ્ઝાનં સુખદુક્ખે”**તિ.

અનિચ્ચસ્સ , અનિચ્ચન્તિ ચ અનુપસ્સના **અનિચ્ચાનુપસ્સના**, તેભૂમકધમ્માનં અનિચ્ચતં ગહેત્વા પવત્તાય અનુપસ્સનાયેતં નામં. **નિચ્ચસઞ્ઞ**ન્તિ સઙ્ખતધમ્મેસુ નિચ્ચા સસ્સતાતિ પવત્તં મિચ્છાસઞ્ઞં. સઞ્ઞાસીસેન દિટ્ઠિચિત્તાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **નિબ્બિદાનુપસ્સન**ન્તિ સઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દનાકારેન પવત્તં અનુપસ્સનં. **નન્દિ**ન્તિ સપ્પીતિકતણ્હં. **વિરાગાનુપસ્સન**ન્તિ વિરજ્જનાકારેન પવત્તં અનુપસ્સનં. **નિરોધાનુપસ્સન**ન્તિ સઙ્ખારાનં નિરોધસ્સ અનુપસ્સનં. ‘‘તે સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિયેવ, આયતિં સમુદયવસેન ન ઉપ્પજ્જન્તી’’તિ એવં વા અનુપસ્સના **નિરોધાનુપસ્સના**. તેનેવાહ ‘‘નિરોધાનુપસ્સનાય નિરોધેતિ નો સમુદેતી’’તિ. મુઞ્ચિતુકામતા હિ અયં બલપ્પત્તાતિ. પટિનિસ્સજ્જનાકારેન પવત્તા અનુપસ્સના **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સના**. પટિસઙ્ખા સન્તિટ્ઠના હિ અયં. **આદાન**ન્તિ નિચ્ચાદિવસેન ગહણં. સન્તતિસમૂહકિચ્ચારમ્મણાનં વસેન એકત્તગ્ગહણં **ઘનસઞ્ઞા**. **આયૂહનં** અભિસઙ્ખરણં. અવત્થાવિસેસાપત્તિ **વિપરિણામો**. **ધુવસઞ્ઞ**ન્તિ થિરભાવગ્ગહણં.

નિમિત્તન્તિ સમૂહઘનવસેન, સકિચ્ચપરિચ્છેદતાય ચ સઙ્ખારાનં સવિગ્ગહતં. **પણિધિ**ન્તિ રાગાદિપણિધિં. સા પનત્થતો તણ્હાવસેન સઙ્ખારેસુ નિન્નતા. **અભિનિવેસ**ન્તિ અત્તાનુદિટ્ઠિ. અનિચ્ચદુક્ખાદિવસેન સબ્બધમ્મતીરણં **અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સના**. **સારાદાનાભિનિવેસ**ન્તિ અસારે સારન્તિ ગહણવિપલ્લાસં. ‘‘ઇસ્સરકુત્તાદિવસેન લોકો સમુપ્પન્નો’’તિ અભિનિવેસો **સમ્મોહાભિનિવેસો**. કેચિ પન ‘‘અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાનન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) પવત્તસંસયાપત્તિ સમ્મોહાભિનિવેસો’’તિ વદન્તિ. સઙ્ખારેસુ તાણલેણભાવગ્ગહણં **આલયાભિનિવેસો**. ‘‘આલયરતા આલયસમ્મુદિતા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૪, ૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭, ૮) ચ વચનતો આલયો તણ્હા, સાયેવ ચક્ખાદીસુ રૂપાદીસુ ચ અભિનિવેસવસેન પવત્તિયા આલયાભિનિવેસોતિ કેચિ. એવં ઠિતા તે સઙ્ખારા પટિનિસ્સજ્જીયન્તીતિ પવત્તં ઞાણં **પટિસઙ્ખાનુપસ્સના**. વટ્ટતો વિગતત્તા વિવટ્ટં નિબ્બાનં, તત્થ આરમ્મણસઙ્ખાતેન અનુપસ્સનેન પવત્તિયા **વિવટ્ટાનુપસ્સના** ગોત્રભુ. **સંયોગાભિનિવેસ**ન્તિ સંયુજ્જનવસેન સઙ્ખારેસુ નિવેસનં. **દિટ્ઠેકટ્ઠે**તિ દિટ્ઠિયા સહજાતેકટ્ઠે પહાનેકટ્ઠે ચ. **ઓળારિકે**તિ ઉપરિમગ્ગવજ્ઝે કિલેસે અપેક્ખિત્વા વુત્તં, અઞ્ઞથા દસ્સનપ્પહાતબ્બાપિ દુતિયમગ્ગવજ્ઝેહિપિ ઓળારિકાતિ. **અણુસહગતે**તિ અણુભૂતે. ઇદં હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝે અપેક્ખિત્વા વુત્તં. **સબ્બકિલેસે**તિ અવસિટ્ઠસબ્બકિલેસે. ન હિ પઠમાદિમગ્ગેહિપિ પહીના કિલેસા પુન પહીયન્તીતિ.

એવન્તિ પટિસમ્ભિદામગ્ગે (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૧, ૯૫) નેક્ખમ્મપાળિયા યોજનં નિગમેત્વા **દીઘનિકાયે**તિઆદિના દસુત્તરપરિયાયેન (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૦ આદયો) યોજનં દસ્સેતિ . **એકં ધમ્મં ભાવેન્તો રમતિ, એકં ધમ્મં પજહન્તો રમતી**તિ ચ નયિદં દસુત્તરસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૦ આદયો) આગતનિયામેન વુત્તં, તત્થ પન ‘‘એકો ધમ્મો ભાવેતબ્બો, એકો ધમ્મો પહાતબ્બો’’તિ દેસના આગતા. એવં સન્તેપિ યસ્મા અત્થતો ભેદો નત્થિ, તસ્મા પટિસમ્ભિદામગ્ગે (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૧, ૯૫) નેક્ખમ્મપાળિયં આગતનીહારેનેવ **“એકં ધમ્મં ભાવેન્તો રમતિ, એકં ધમ્મં પજહન્તો રમતી”**તિ વુત્તં. એસ નયો સેસવારેસુપિ.

એવન્તિઆદિના દસુત્તરપરિયાયેન (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૦ આદયો) યોજનં નિગમેત્વા ઇદાનિ સતિપટ્ઠાનસુત્તન્તપરિયાયેન (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૫ આદયો) યોજનં દસ્સેતું "**મજ્ઝિમનિકાયે**"તિઆદિ આરદ્ધં. કામઞ્ચેત્થ કાયાનુપસ્સનાવસેનેવ સંખિપિત્વા યોજના કતા, એકવીસતિયા પન ઠાનાનં વસેનપિ યોજના કાતબ્બા. ઇદાનિ અભિધમ્મનિદ્દેસપરિયાયેન દસ્સેતું "**અભિધમ્મે નિદ્દેસપરિયાયેના**"તિઆદિ આરદ્ધં. **અનિચ્ચતો**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૯૮; વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૨.૬૯૮) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

ઉક્કણ્ઠિતન્તિ અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ પન્તસેનાસનેસુ ચ ઉક્કણ્ઠાદિઞ્ચ, અનનુયોગોતિ અત્થો. અરિયવંસપૂરકો ધીરો સીલવા ભિક્ખુ અરિયવંસપરિપૂરણસ્સ ભેદં અનિચ્છન્તો સમાહિતો વિપસ્સકો ચ પચ્ચયઘાતેન અરતિયા રતિયા ચ સહિતા અભિભવિતા હોતીતિ વુત્તં "**અરતિરતિસહો, ભિક્ખવે, ધીરો**"તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અરિયવંસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ધમ્મપદસુત્તવણ્ણના

૨૯. નવમે ઝાનાદિભેદો ધમ્મો પજ્જતિ એતેનાતિ ધમ્મપદં, અનભિજ્ઝાવ ધમ્મપદં **અનભિજ્ઝાધમ્મપદં**, અનભિજ્ઝાપધાનો વા ધમ્મકોટ્ઠાસો **અનભિજ્ઝાધમ્મપદં**. એવં સેસેસુપિ. અત્થતો પન **અનભિજ્ઝાધમ્મપદં** નામ અલોભો વા અલોભસીસેન અધિગતજ્ઝાનવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનાનિ વા. **અબ્યાપાદો ધમ્મપદં** નામ મેત્તા વા મેત્તાસીસેન અધિગતજ્ઝાનાદીનિ વા. **સમ્માસતિધમ્મપદં** નામ સૂપટ્ઠિતસ્સતિ વા સતિસીસેન અધિગતજ્ઝાનાદીનિ વા. **સમ્માસમાધિધમ્મપદં** નામ અટ્ઠસમાપત્તિ વા અટ્ઠસમાપત્તિસીસેન અધિગતજ્ઝાનવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનાનિ વા. દસઅસુભવસેન વા અધિગતજ્ઝાનાદીનિ **અનભિજ્ઝા ધમ્મપદં**. ચતુબ્રહ્મવિહારવસેન અધિગતાનિ **અબ્યાપાદો ધમ્મપદં**. દસાનુસ્સતિ આહારેપટિક્કૂલસઞ્ઞાવસેન અધિગતાનિ **સમ્માસતિધમ્મપદં**. દસકસિણઆનાપાનવસેન અધિગતાનિ **સમ્માસમાધિધમ્મપદં**. **અનભિજ્ઝાલૂ**તિ અનભિજ્ઝાયનસીલો. અભિપુબ્બો ઝેસદ્દો અભિજ્ઝાયનટ્ઠો. તેનેવાહ "**નિત્તણ્હો હુત્વા**"તિ. **પકતિભાવં અવિજહન્તેના**તિ પરિસુદ્ધભાવં સભાવસણ્ઠાતઅનવજ્જસણ્ઠાતં પકતિભાવં અવિજહન્તેન. સાવજ્જધમ્મસમુપ્પત્તિયા હિ ચિત્તસ્સ અનવજ્જભાવો જહિતો હોતીતિ.

ધમ્મપદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પરિબ્બાજકસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે **અભિઞ્ઞાતા**તિ એદિસો ચ એદિસો ચાતિ અભિલક્ખણવસેન ઞાતા. તેનાહ "**ઞાતા પાકટા**"તિ. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ એત્થ **પટિસલ્લાન**ન્તિ તેહિ તેહિ સદ્ધિવિહારિકઅન્તેવાસિકઉપાસકાદિસત્તેહિ ચેવ રૂપારમ્મણાદિસઙ્ખારેહિ ચ પટિનિવત્તિત્વા અપસક્કિત્વા સલ્લીનં નિલીયનં, એકીભાવો પવિવેકોતિ વુત્તં હોતિ. યો તતો વુટ્ઠિતો, સો પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો નામ હોતિ. ભગવા પન યસ્મા પટિસલ્લાના ઉત્તમતો ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાસિ, તસ્મા વુત્તં "**પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતોતિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતો**"તિ. **વત્થુકામેસૂ**તિ રૂપાદીસુ કિલેસકામસ્સ વત્થુભૂતેસુ કામેસુ. **બહલરાગ**ન્તિ થિરમૂલદુમ્મોચનીયતાહિ અજ્ઝોસાનેન બહલભૂતં કિલેસકામં . **સકારણા**તિ યેહિ કારણેહિ પરેસં વાદે દોસં દસ્સેન્તિ, તેહિ કારણેહિ સકારણા. ન હિ લક્ખણયુત્તેન હેતુના વિના પરવાદેસુ દોસં દસ્સેતું સક્કા.

એવમાદીતિ એત્થ **આદિસદ્દેન** ‘‘નત્થિ હેતુ નત્થિ પચ્ચયો સત્તાનં સંકિલેસાયા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮) એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ, તસ્મા **એવમાદિવાદિનો** એવં હેતુપ્પટિક્ખેપવાદિનોતિ અત્થો. એત્થ ચ નત્થિકદિટ્ઠિ વિપાકં પટિબાહતિ, અકિરિયદિટ્ઠિ કમ્મં પટિબાહતિ, અહેતુકદિટ્ઠિ ઉભયં પટિબાહતિ. તત્થ કમ્મં પટિબાહન્તેન વિપાકો પટિબાહિતો હોતિ, વિપાકં પટિબાહન્તેનપિ કમ્મં પટિબાહિતં. ઇતિ સબ્બેપેતે અત્થતો ઉભયપટિબાહકા અહેતુવાદા ચેવ અકિરિયવાદા ચ નત્થિકવાદા ચ હોન્તિ.

ઓક્કન્તનિયમાતિ ઓગાળ્હમિચ્છત્તનિયમા. **સજ્ઝાયતી**તિ તં દિટ્ઠિદીપકં ગન્થં ઉગ્ગહેત્વા પઠતિ. **વીમંસતી**તિ તસ્સ અત્થં વિચારેતિ. **તસ્સા**તિઆદિ વીમંસનાકારદસ્સનં. **તસ્મિં આરમ્મણે**તિ યથાપરિકપ્પિતહેતુપચ્ચયાભાવાદિકે નત્થિ હેતૂતિઆદિનયપ્પવત્તાય લદ્ધિયા આરમ્મણે. **મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતી**તિ ‘‘નત્થિ હેતૂ’’તિઆદિવસેન અનુસ્સવૂપલદ્ધે અત્થે તદાકારપરિવિતક્કનેહિ સવિગ્ગહે વિય સરૂપતો ચિત્તસ્સ પચ્ચુપટ્ઠિતે ચિરકાલપરિચયેન એવમેતન્તિ નિજ્ઝાનક્ખમભાવૂપગમનેન નિજ્ઝાનક્ખન્તિયા તથાગહિતે પુનપ્પુનં તથેવ આસેવન્તસ્સ બહુલીકરોન્તસ્સ મિચ્છાવિતક્કેન સમાનીયમાના મિચ્છાવાયામોપત્થમ્ભિતા અતંસભાવં તંસભાવન્તિ ગણ્હન્તી મિચ્છાસતીતિ લદ્ધનામા તંલદ્ધિસહગતા તણ્હા સન્તિટ્ઠતિ. **ચિત્તં એકગ્ગં હોતી**તિ યથાવુત્તવિતક્કાદિપચ્ચયલાભેન તસ્મિં આરમ્મણે અવટ્ઠિતતાય અનેકગ્ગતં પહાય ચિત્તં એકગ્ગં અપ્પિતં વિય હોતિ મિચ્છાસમાધિના. સોપિ હિ પચ્ચયવિસેસેન લદ્ધભાવનાબલો કદાચિ સમાધાનપટિરૂપકિચ્ચકરો હોતિયેવ પહરણવિજ્ઝનાદીસુ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં.

જવનાનિ જવન્તીતિ અનેકક્ખત્તું તેનાકારેન પુબ્બભાગિયેસુ જવનવારેસુ પવત્તેસુ સબ્બપચ્છિમે જવનવારે સત્ત જવનાનિ જવન્તિ. **પઠમજવને સતેકિચ્છો હોતિ, તથા દુતિયાદીસૂ**તિ ધમ્મસભાવદસ્સનમેતં, ન પન તસ્મિં ખણે તેસં સતેકિચ્છભાવાપાદનં કેનચિ સક્કા કાતું. **તત્થા**તિ તેસુ તીસુ મિચ્છાદસ્સનેસુ. **કોચિ એકં દસ્સનં ઓક્કમતી**તિ યસ્સ એકસ્મિંયેવ અભિનિવેસો આસેવના પવત્તા, સો એકંયેવ દસ્સનં ઓક્કમતિ. યસ્સ દ્વીસુ તીસુપિ વા અભિનિવેસો આસેવના પવત્તા, સો **દ્વે તીણિ ઓક્કમતિ**. એતેન યા પુબ્બે ઉભયપટિબાહિકતામુખેન પવત્તા અત્થસિદ્ધા સબ્બદિટ્ઠિકા, સા પુબ્બભાગિયા, મિચ્છાનિયામોક્કન્તિયા પન યથાસકં પચ્ચયસમુદાગમદિટ્ઠિતો ભિન્નારમ્મણાનં વિય વિસેસાધિગમાનં એકજ્ઝં અનુપ્પત્તિયા અભિકિણ્ણા એવાતિ દસ્સેતિ. એકસ્મિં ઓક્કન્તેપિ દ્વીસુ તીસુ ઓક્કન્તેસુપિ નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકોવ હોતીતિ ઇમિના તિસ્સન્નમ્પિ દિટ્ઠીનં સમાનફલતં સમાનબલઞ્ચ દસ્સેતિ. તસ્મા તિસ્સોપિ ચેતના એકસ્સ ઉપ્પન્ના અઞ્ઞમઞ્ઞં અનુબલપ્પદાયિકા હોન્તિ.

કિં પનેસ એતસ્મિઞ્ઞેવ અત્તભાવે નિયતો, ઉદાહુ અઞ્ઞસ્મિમ્પીતિ? એતસ્મિઞ્ઞેવ નિયતો. અકુસલઞ્હિ નામેતં અબલં, ન કુસલં વિય મહાબલં. અઞ્ઞથા સમ્મત્તનિયામો વિય અચ્ચન્તિકો સિયા, આસેવનવસેન પન ભવન્તરેપિ તં તં દિટ્ઠિં રોચેતિયેવ. તેનેવાહ ‘‘**વટ્ટખાણુકો નામેસ સત્તો**’’તિ. તસ્મા ‘‘સકિં નિમુગ્ગો નિમુગ્ગો એવ બાલો’’તિ વિય વટ્ટખાણુજોતના, યાદિસેહિ પન પચ્ચયેહિ અયં તં દસ્સનં ઓક્કન્તો પુન કદાચિ મિચ્છત્તનિયામો તપ્પટિક્ખેપપચ્ચયે પટિચ્ચ તતો સીસુક્ખેપનમસ્સ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં. તેન વુત્તં ‘‘**યેભુય્યેના**’’તિ. **એદિસા**તિ ‘‘બુદ્ધાનમ્પિ અતેકિચ્છા’’તિઆદિના વુત્તસદિસા.

અત્તનો નિન્દાભયેનાતિ ‘‘સમ્મા દિટ્ઠિઞ્ચ નામ તે ગરહન્તી’’તિઆદિના અત્તનો ઉપરિ પરેહિ વત્તબ્બનિન્દાભયેન. **ઘટ્ટનભયેના**તિ તથા પરેસં અપસાદનભયેન. સહધમ્મેન પરેન અત્તનો ઉપરિ કાતબ્બનિગ્ગહો ઉપારમ્ભો, તતો પરિત્તાસો ઉપારમ્ભભયં. તં પન અત્થતો ઉપવાદભયં હોતીતિ આહ

“**ઉપવાદભયેના**”તિ. પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન અભિજ્ઝા વિનયતિ એતેનાતિ **અભિજ્ઝાવિનયો**, અરહત્તફલં. તેનાહ “**અભિજ્ઝાવિનયો વુચ્ચતિ અરહત્ત**”ન્તિ.

પરિબ્બાજકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉરુવેલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચક્કવગ્ગો

૧. ચક્કસુત્તવણ્ણના

૩૧. ચતુત્થસ્સ પઠમે **ચત્તારિ ચક્કાની**તિ એત્થ ચક્કં નામ દારુચક્કં, રતનચક્કં, ધમ્મચક્કં, ઇરિયાપથચક્કં, સમ્પત્તિચક્કન્તિ પઞ્ચવિધં. તત્થ ''યં પનિદં, સમ્મ, રથકારચક્કં છહિ માસેહિ નિટ્ઠિતં છારત્તૂનેહી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૫) ઇદં દારુચક્કં. ''પિતરા પવત્તિતં ચક્કં અનુવત્તેતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૫) ઇદં રતનચક્કં. ''મયા પવત્તિતં ચક્ક''ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૫૬૨; બુ॰ વં॰ ૨૭.૧૭; જા॰ ૧.૧.૧૦૪; ૧.૫.૧૦૦, ૧૦૩) ઇદં ધમ્મચક્કં. ''ચતુચક્કં નવદ્વાર''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૯, ૧૦૯) ઇદં ઇરિયાપથચક્કં. ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, ચક્કાનિ યેહિ સમન્નાગતાનં દેવમનુસ્સાનં ચતુચક્કં પવત્તતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૧) ઇદં સમ્પત્તિચક્કં. ઇધાપિ એતદેવ અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**ચત્તારિ સમ્પત્તિચક્કાનિ વત્તન્તી**''તિ. **અનુચ્છવિકે દેસે**તિ પુઞ્ઞકિરિયાય સમ્માપટિપત્તિયા અનુરૂપદેસે. **સેવનં** કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમનં. **ભજનં** ભત્તિવસેન પયિરુપાસનં. **અત્તનો સમ્મા ઠપન**ન્તિ અત્તનો ચિત્તસન્તાનસ્સ યોનિસો ઠપનં. સદ્ધાદીસુ નિવેસનન્તિ આહ ''**સચે**''તિઆદિ. **ઇદમેવ ચેત્થ પમાણ**ન્તિ ઇદમેવ પુબ્બેકતપુઞ્ઞતાસઙ્ખાતં સમ્પત્તિચક્કં એવ એતેસુ સમ્પત્તિચક્કેસુ પમાણભૂતં ઇતરેસં કારણભાવતો . તેનાહ ''**યેન હી**''તિઆદિ. **સો એવ ચ** કતપુઞ્ઞો **પુગ્ગલો અત્તાનં સમ્મા ઠપેતિ** અકતપુઞ્ઞસ્સ તદભાવતો.

ચક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સઙ્ગહસુત્તવણ્ણના

૩૨. દુતિયે **તસ્સ દાનમેવ દાતબ્બ**ન્તિ પબ્બજિતસ્સ પબ્બજિતપરિક્ખારં પત્તચીવરાદિ, ગિહિનો ગિહિપરિક્ખારં વત્થાવુધયાનસયનાદિ દાતબ્બં. **સબ્બ**ન્તિ સબ્બં ઉપકારં. **મક્ખેત્વા નાસેતિ** મક્ખિભાવે ઠત્વા. **તેલેન વિય મક્ખેતી**તિ સતધોતતેલેન મક્ખેતિ વિય. **અત્થવડ્ઢનકથા**તિ હિતાવહકથા. કથાગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં, પરેસં હિતાવહો કાયપ્પયોગોપિ **અત્થચરિયા**. અટ્ઠકથાયં પન વચિપ્પયોગવસેનેવ અત્થચરિયા વુત્તા. **સમાનત્તતા**તિ સદિસભાવો, સમાનટ્ઠાને ઠપનં, તં પનસ્સ સમાનટ્ઠપનં અત્તસદિસતાકરણમુખેન એકસમ્ભોગતા. અત્તનો સુખુપ્પત્તિયં તસ્સ ચ દુક્ખુપ્પત્તિયં તેન દુક્ખેન અત્તના એકસમ્ભોગતાતિ આહ ''**સમાનસુખદુક્ખભાવો**''તિ. સા ચ સમાનસુખદુક્ખતા એકતો નિસજ્જાદિના પાકટા હોતીતિ દસ્સેન્તો ''**એકાસને**''તિઆદિમાહ.

તત્થ જાતિયા હીનો ભોગેન અધિકો દુસ્સઙ્ગહો હોતિ. ન હિ સક્કા તેન સદ્ધિં એકપરિભોગો કાતું જાતિયા હીનત્તા. તસ્સ તથા અકરિયમાને ચ સો કુજ્ઝતિ ભોગેન અધિકત્તા, તસ્મા સો દુસ્સઙ્ગહો. ભોગેન હીનો જાતિયા અધિકોપિ દુસ્સઙ્ગહો હોતિ. સો હિ ''અહં જાતિમા''તિ ભોગસમ્પન્નેન સદ્ધિં એકપરિભોગં ઇચ્છતિ, તસ્મિં અકરિયમાને કુજ્ઝતિ. ઉભોહિપિ હીનો સુસઙ્ગહો હોતિ. ન હિ સો ઇતરેન સદ્ધિં એકપરિભોગં ઇચ્છતિ જાતિયા હીનભાવતો, ન અકરિયમાનો કુજ્ઝતિ ભોગેન હીનભાવતો. ઉભોહિ સદિસોપિ સુસઙ્ગહોયેવ. સદિસભાવેનેવ ઇતરેન સહ એકપરિભોગસ્સ પચ્ચાસીસાય, અકરણે ચ તસ્સ કુજ્ઝનસ્સ અભાવતો. ભિક્ખુ દુસ્સીલો દુસ્સઙ્ગહો હોતિ. ન હિ સક્કા તેન સદ્ધિં એકપરિભોગં કાતું, અકરિયમાને ચ કુજ્ઝતિ. સીલવા પન સુસઙ્ગહો હોતિ. સીલવા હિ અદીયમાનેપિ કિસ્મિઞ્ચિ આમિસે અકરિયમાનેપિ સઙ્ગહે ન કુજ્ઝતિ, અઞ્ઞં અત્તના સદ્ધિં પરિભોગં અકરોન્તમ્પિ ન

પાપકેન ચિત્તેન પસ્સતિ પેસલભાવતો. તતો એવ પરિભોગોપિ અનેન સદ્ધિં સુકરો હોતિ, તસ્મા ગિહિ ચે, ઉભોહિ સદિસો. પબ્બજિતો ચે, સીલવા પુગ્ગલો . એવં સમાનત્તતાય સઙ્ગહેતબ્બો. તેનેવાહ **"સો સચે ગહટ્ઠસ્સ જાતિયા પબ્બજિતસ્સ સીલેન સદિસો હોતિ, તસ્સાયં સમાનત્તતા કાતબ્બા"**તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સઙ્ગહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સીહસુત્તવણ્ણના

૩૩. તતિયે **સીહો**તિ પરિસ્સયસહનતો પટિપક્ખહનનતો ચ ''સીહો''તિ લદ્ધનામો મિગાધિપતિ. **ચત્તારો**તિ સમાનેપિ સીહજાતિભાવે વણ્ણવિસેસાદિસિદ્ધેન વિસેસેન ચત્તારો સીહા. તે ઇદાનિ નામતો વણ્ણતો આહારતો દસ્સેત્વા ઇધાધિપ્પેતસીહં નાનપ્પકારતો વિભાવેતું "**તિણસીહો**"તિઆદિ આરદ્ધં. તિણભક્ખો સીહો **તિણસીહો** પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપેન યથા ''સાકપત્થિવો''તિ (પાણિનિ ૨.૧.૬૦). કાળવણ્ણતાય **કાળસીહો**. તથા **પણ્ડુસીહો**. તેનાહ ''**કાળગાવિસદિસો**, **પણ્ડુપલાસવણ્ણગાવિસદિસો**''તિ ચ. રત્તકમ્બલસ્સ વિય કેસરો કેસરકલોમો એતસ્સ અત્થીતિ **કેસરી**. લાખાપરિકમ્મકતેહિ વિય પાદપરિયન્તેહીતિ ચ યોજના.

કમ્માનુભાવસિદ્ધઅધિપચ્ચમહેસક્ખતાહિ **સબ્બમિગગણસ્સ રાજા. સુવણ્ણગુહતો** વાતિઆદિ ''સીહસ્સ વિહારો કિરિયા એવં હોતી''તિ કત્વા વુત્તં.

સમં પતિટ્ઠાપેત્વાતિ સબ્બભાગેહિ સમમેવ ભૂમિયં પતિટ્ઠાપેત્વા. **આકડ્ઢિત્વા**તિ પુરતો આકડ્ઢિત્વા. **અભિહરિત્વા**તિ અભિમુખં હરિત્વા. **સઙ્ઘાતન્તિ** વિનાસં. વીસતિયટ્ઠિકં ઠાનં **ઉસભં**.

સમસીહોતિ સમજાતિકો સમપ્પભાવો ચ સીહો. **સમાનોસ્મી**તિ દેસનામત્તં, સમપ્પભાવતાય એવ **ન ભાયતિ**. **સક્કાયદિટ્ઠિબલવતાયા**તિ ''કે અઞ્ઞે અમ્હેહિ ઉત્તરિતરા, અથ ખો મયમેવ મહાબલા''તિ એવં બલાતિમાનનિમિત્તાય અહંકારહેતુભૂતાય સક્કાયદિટ્ઠિયા બલવભાવેન. **સક્કાયદિટ્ઠિયા પહીનત્તા**તિ નિરહંકારત્તા અત્તસિનેહસ્સ સુટ્ઠુ સમુગ્ઘાતત્તા **ન ભાયતિ**.

તથા તથાતિ સીહસદિસતાદિના તેન તેન પકારેન અત્તાનં કથેસીતિ વત્વા તમત્થં વિવરિત્વા દસ્સેતું "**સીહોતિ ખો**"તિઆદિ વુત્તં.

કતમહાભિનીહારસ્સ લોકનાથસ્સ બોધિયા નિયતભાવપ્પત્તિયા એકન્તભાવી બુદ્ધભાવોતિ કત્વા ''તીસુ પાસાદેસુ નિવાસકાલો , મગધરઞ્ઞો પટિઞ્ઞાદાનકાલો, પાયાસસ્સ પરિભુત્તકાલો''તિઆદિના અભિસમ્બોધિતો પુરિમાવત્થાપિ સીહસદિસા કત્વા દસ્સિતા. ભાવિનિ ભૂતૂપચારોપિ હિ લોકવોહારો. વિજ્જાભાવસામઞ્ઞતો દ્વિવિજ્જં ઇતરવિજ્જમ્પિ એકજ્ઝં ગહેત્વા પટિચ્ચસમુપ્પાદસમ્મસનતો તં પુરેતરસિદ્ધં વિય કત્વા આહ "**તિસ્સો વિજ્જા સોધેત્વા**"તિ. અનુલોમપટિલોમતો પવત્તઞાણસ્સ વસેન "**યમકઞાણમન્થનેના**"તિ વુત્તં.

તત્થ વિહરન્તસ્સાતિ અજપાલનિગ્રોધમૂલે વિહરન્તસ્સ. **એકાદસમે દિવસે**તિ સત્તસત્તાહતો પરં એકાદસમે દિવસે. **અચલપલ્લઙ્કે**તિ ઇસિપતને ધમ્મચક્કપ્પવત્તનત્થં નિસિન્નપલ્લઙ્કે. તમ્પિ હિ કેનચિ અપ્પટિવત્તિયં ધમ્મચક્કપ્પવત્તનત્થં નિસજ્જાતિ કત્વા વજિરાસનં વિય અચલપલ્લઙ્કં વુચ્ચતિ. **ઇમસ્મિઞ્ચ પન પદે**તિ ''દ્વેમે, ભિક્ખવે, અન્તા''તિઆદિનયપ્પવત્તે ચ ઇમસ્મિં સદ્ધમ્મકોટ્ઠાસે. **ધમ્મઘોસો**...પે॰... **દસસહસ્સિલોકધાતું પટિચ્છાદેસિ**

‘‘સબ્બત્થ ઠિતા સુણન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠાનેન. **સોળસહાકારેહી**તિ દુક્ખપરિઞ્ઞા, સમુદયપ્પહાનં, નિરોધસચ્છિકિરિયા, મગ્ગભાવનાતિ એકેકસ્મિં મગ્ગે ચત્તારિ ચત્તારિ કત્વા સોળસહિ આકારેહિ.

પઠમેન નયેન અભિસમ્બોધિતો પુરિમતરાવત્થાપિ અવસ્સંભાવિતાય ગહેત્વા સીહસદિસતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અભિસમ્બુદ્ધાવત્થાસુ એવ સીહસદિસતં દસ્સેતું “**અપરો નયો**”તિઆદિ આરદ્ધં. **અટ્ઠહિ કારણેહી**તિ ‘‘તથા આગતોતિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો, તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો, તથદસ્સિતાય તથાગતો, તથવાદિતાય તથાગતો, તથાકારિતાય તથાગતો, અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૨; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩.૭૮; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૭૦; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨ નિદાનકથા; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૭) એવં વુત્તેહિ અટ્ઠહિ તથાગતસાધકેહિ કારણેહિ. યદિપિ ભગવા બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નમત્તેવ અભિસમ્બુદ્ધો ન જાતો, તથાપિ તાય નિસજ્જાય નિસિન્નોવ પનુજ્જ સબ્બં પરિસ્સયં અભિસમ્બુદ્ધો જાતો. તથા હિ તં ‘‘અપરાજિતપલ્લઙ્ક’’ન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા “**યાવ બોધિપલ્લઙ્કા વા**”તિ વત્વા તેન અપરિતુસ્સન્તો “**યાવ અરહત્તમગ્ગઞાણા વા**”તિ આહ.

ઇતિ સક્કાયોતિ એત્થ **ઇતિ**સદ્દો નિદસ્સનત્થો. તેન સક્કાયો સરૂપતો પરિમાણતો પરિચ્છેદતો ચ દસ્સિતોતિ આહ “**અયં સક્કાયો**”તિઆદિ. ‘‘અયં સક્કાયો’’તિ ઇમિના પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા સરૂપતો દસ્સિતા. “**એત્તકો સક્કાયો**”તિ ઇમિના તે પરિમાણતો દસ્સિતા. તસ્સ ચ પરિમાણસ્સ એકન્તિકભાવં દસ્સેન્તેન “**ન ઇતો ભિય્યો સક્કાયો અત્થી**”તિ વુત્તં. **સભાવતો**તિ સલક્ખણતો. **સરસતો**તિ સકિચ્ચતો. **પરિયન્તતો**તિ પરિમાણપરિયન્તતો. **પરિચ્છેદતો**તિ યત્તકે ઠાને તસ્સ પવત્તિતસ્સ પરિચ્છિન્દનતો. **પરિવટુમતો**તિ પરિયોસાનપ્પવત્તિતો. **સબ્બેપિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દસ્સિતા હોન્તિ** યથાવુત્તેન વિભાગેન. **અયં સક્કાયસ્સ સમુદયો નામા**તિ અયં આહારાદિસક્કાયસ્સ સમુદયો નામ. તેનાહ “**એત્તાવતા**”તિઆદિ. **અત્થઙ્ગમો**તિ નિરોધો. ‘‘આહારસમુદયા આહારનિરોધા’’તિ ચ અસાધારણમેવ તં ગહેત્વા સેસેસુ **આદિ**-સદ્દેન સઙ્ગણ્હાતિ.

પણ્ણાસલક્ખણપટિમણ્ડિતન્તિ પણ્ણાસઉદયવયલક્ખણવિભૂસિતં સમુદયત્થઙ્ગમગ્ગહણતો. **ખીણાસવત્તા**તિ અનવસેસં સાવસેસઞ્ચ આસવાનં પરિક્ખીણત્તા. અનાગામીનમ્પિ હિ ભયં ચિત્તુત્રાસઞ્ચ ન હોતીતિ. **ઞાણસંવેગો** ભયતુપટ્ઠાનપઞ્ઞા. **ઇતરાસં પન દેવતાન**ન્તિ અખીણાસવદેવે સન્ધાય વદતિ. **ભોતિ ધમ્માલપનમત્ત**ન્તિ સભાવકથનમત્તં.

ચક્કન્તિ સત્થુ આણાચક્કં. તં પન ધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. તત્થ અરિયસાવકાનં પટિવેધધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. ઇતરેસં દેસનાધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. દુવિધેપિ ઞાણં પધાનન્તિ ઞાણસીસેન વુત્તં “**પટિવેધઞાણમ્પિ દેસનાઞાણમ્પી**”તિ. ઇદાનિ તં ઞાણં સરૂપતો દસ્સેતું “**પટિવેધઞાણં નામા**”તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા તસ્સ ઞાણસ્સ પટિવિદ્ધત્તા ભગવા તાનિ સટ્ઠિ નયસહસ્સાનિ વેનેય્યાનં દસ્સેતું સમત્થો અહોસિ, તસ્મા તાનિ સટ્ઠિ નયસહસ્સાનિ તેન ઞાણેન સદ્ધિંયેવ સિદ્ધાનીતિ કત્વા દસ્સેન્તો “**સટ્ઠિયા ચ નયસહસ્સેહિ પટિવિજ્ઝી**”તિ આહ. **તિપરિવટ્ટ**ન્તિ ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ ચ ‘‘પરિઞ્ઞેય્ય’’ન્તિ ચ ‘‘પરિઞ્ઞાત’’ન્તિ ચ એવં તિપરિવટ્ટં, તંયેવ **દ્વાદસાકારં**. **ત**ન્તિ દેસનાઞાણં. **એસ** ભગવા. **અપ્પટિપુગ્ગલો**તિ પટિનિધિભૂતપુગ્ગલરહિતો. **એકસદિસસ્સા**તિ નિબ્બિકારસ્સ.

સીહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અગ્ગપસાદસુત્તવણ્ણના

૩૪. ચતુત્થે **અગ્ગેસુ પસાદા**તિ સેટ્ઠેસુ પસાદા. **અગ્ગા વા પસાદા**તિ સેટ્ઠભૂતા પસાદા. સેટ્ઠવચનો હેત્થ **અગ્ગ**સદ્દો. પુરિમસ્મિં અત્થવિકપ્પે અગ્ગસદ્દેન બુદ્ધાદિરતનત્તયં વુચ્ચતિ. તેસુ ભગવા તાવ અસદિસટ્ઠેન, ગુણવિસિટ્ઠટ્ઠેન, અસમસમટ્ઠેન ચ અગ્ગો. સો હિ મહાભિનીહારં દસન્નં પારમીનં પવિચયઞ્ચ આદિં કત્વા બોધિસમ્ભારગુણેહિ ચેવ બુદ્ધગુણેહિ ચ પયોજનેહિ ચ સેસજનેહિ અસદિસોતિ અસદિસટ્ઠેનપિ અગ્ગો. યે ચસ્સ તે ગુણા મહાકરુણાદયો, તેહિ સેસસત્તાનં ગુણેહિ વિસિટ્ઠટ્ઠેનપિ સબ્બસત્તુત્તમતાય અગ્ગો. યે પન પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા સબ્બસત્તેહિ અસમા, તેહિ સદ્ધિં અયમેવ રૂપકાયગુણેહિ ચેવ ધમ્મકાયગુણેહિ ચ સમોતિ અસમસમટ્ઠેનપિ અગ્ગો. તથા દુલ્લભપાતુભાવતો અચ્છરિયમનુસ્સભાવતો બહુજનહિતસુખાવહતો અદુતિયઅસહાયાદિભાવતો ચ ભગવા લોકે અગ્ગોતિ વુચ્ચતિ. યથાહ –

> ‘‘એકપુગ્ગલસ્સ, ભિક્ખવે, પાતુભાવો દુલ્લભો લોકસ્મિં. કતમસ્સ એકપુગ્ગલસ્સ? તથાગતસ્સ અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ. એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ અચ્છરિયમનુસ્સો. એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ બહુજન…પે.… સમ્માસમ્બુદ્ધો. એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ અદુતિયો અસહાયો અપ્પટિમો અપ્પટિભાગો અપ્પટિપુગ્ગલો અસમો અસમસમો દ્વિપદાનં અગ્ગો. કતમો એકપુગ્ગલો? તથાગતો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ (અ. નિ. ૧.૧૭૧-૧૭૩).

ધમ્મસઙ્ઘા અઞ્ઞધમ્મસઙ્ઘેહિ અસદિસટ્ઠેન વિસિટ્ઠગુણતાય દુલ્લભપાતુભાવાદિના ચ અગ્ગા. તથા હિ તેસં સ્વાક્ખાતતાદિસુપ્પટિપન્નતાદિગુણવિસેસેહિ અઞ્ઞે ધમ્મસઙ્ઘસદિસા અપ્પતરં નિહીના વા નત્થિ, કુતો સેટ્ઠા. સયમેવ તેહિ વિસિટ્ઠગુણતાય સેટ્ઠા. તથા દુલ્લભુપ્પાદઅચ્છરિયભાવબહુજનહિતસુખાવહઅદુતિયાસહાયાદિસભાવા ચ તે. યદગ્ગેન હિ ભગવા દુલ્લભપાતુભાવો, તદગ્ગેન ધમ્મસઙ્ઘાપીતિ. **અચ્છરિયા**દીસુપિ એસેવ નયો. એવં અગ્ગેસુ સેટ્ઠેસુ ઉત્તમેસુ પવરેસુ ગુણવિસિટ્ઠેસુ પસાદાતિ **અગ્ગપ્પસદા**.

દુતિયસ્મિં પનત્થે યથાવુત્તેસુ અગ્ગેસુ બુદ્ધાદીસુ ઉપ્પત્તિયા અગ્ગભૂતા પસાદા **અગ્ગપ્પસાદા**. યે પન અરિયમગ્ગેન આગતા અવેચ્ચપ્પસાદા, તે એકન્તેનેવ અગ્ગભૂતા પસાદાતિ **અગ્ગપ્પસાદા**. યથાહ – ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો હોતી’’તિઆદિ (સં. નિ. ૫.૧૦૩૭-૧૦૩૮). અગ્ગવિપાકત્તાપિ ચેતે **અગ્ગપ્પસાદા**. વુત્તમ્પિ ચેતં – ‘‘અગ્ગે ખો પન પસન્નાનં અગ્ગો વિપાકો’’તિ (અ. નિ. ૪.૩૪; ઇતિવુ. ૯૦).

અપદા વાતિઆદીસુ **વા**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, ન વિકપ્પત્થો. યથા ‘‘અનુપ્પન્નો વા કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો વા કામાસવો પવડ્ઢતી’’તિ (મ. નિ. ૧.૧૭) એત્થ અનુપ્પન્નો ચ ઉપ્પન્નો ચાતિ અત્થો. યથા ચ ‘‘ભૂતાનં વા સત્તાનં ઠિતિયા સમ્ભવેસીનં વા અનુગ્ગહાયા’’તિ એત્થ ભૂતાનઞ્ચ સમ્ભવેસીનઞ્ચાતિ અત્થો. યથા ચ ‘‘અગ્ગિતો વા ઉદકતો વા મિથુભેદતો વા’’તિ (દી. નિ. ૨.૧૫૨) એત્થ અગ્ગિતો ચ ઉદકતો ચ મિથુભેદતો ચાતિ અત્થો, એવં ‘‘અપદા વા…પે.… અગ્ગમક્ખાયતી’’તિ (અ. નિ. ૪.૩૪; ઇતિવુ. ૯૦) એત્થાપિ અપદા ચ દ્વિપદા ચાતિ સમ્પિણ્ડનવસેન અત્થો દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં ‘‘વા-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, ન વિકપ્પત્થો’’તિ.

રૂપિનોતિ રૂપવન્તો. ન રૂપિનોતિ **અરૂપિનો. સઞ્ઞિનો**તિ સઞ્ઞવન્તો. ન સઞ્ઞિનોતિ **અસઞ્ઞિનો**. ''અપદા વા''તિઆદિસબ્બપદેહિ કામભવો, રૂપભવો, અરૂપભવો, એકવોકારભવો, ચતુવોકારભવો, પઞ્ચવોકારભવો, સઞ્ઞિભવો, અસઞ્ઞિભવો, નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞિભવોતિ નવવિધેપિ ભવે સત્તેપિ અનવસેસતો પરિયાદિયિત્વા દસ્સેતિ. એત્થ હિ રૂપિગ્ગહણેન કામભવો, રૂપભવો, પઞ્ચવોકારભવો, એકવોકારભવો ચ દસ્સિતો, અરૂપિગ્ગહણેન અરૂપભવો, ચતુવોકારભવો ચ દસ્સિતો, સઞ્ઞિભવાદયો પન સરૂપેનેવ દસ્સિતા. અપદાદિગ્ગહણેન કામભવપઞ્ચવોકારભવસઞ્ઞિભવાનં એકદેસોવ દસ્સિતો.

કસ્મા પનેત્થ યથા અદુતિયસુત્તે ''દ્વિપદાનં અગ્ગો''તિ દ્વિપદા એવ ગહિતા, એવં દ્વિપદગ્ગહણમેવ અકત્વા અપદાદિગ્ગહણં કતન્તિ? વુચ્ચતે – અદુતિયસુત્તે તાવ સેટ્ઠતરવસેન દ્વિપદગ્ગહણમેવ કતં. ઇમસ્મિઞ્હિ લોકે સેટ્ઠો નામ ઉપ્પજ્જમાનો અપદચતુપ્પદબહુપદેસુ ન ઉપ્પજ્જતિ, દ્વિપદેસુયેવ ઉપ્પજ્જતિ. કતરેસુ દ્વિપદેસુ? મનુસ્સેસુ ચેવ દેવેસુ ચ. મનુસ્સેસુ ઉપ્પજ્જમાનો સકલલોકં વસે વત્તેતું સમત્થો બુદ્ધો હુત્વા ઉપ્પજ્જતિ, દેવેસુ ઉપ્પજ્જમાનો દસસહસ્સિલોકધાતું વસે વત્તનકો મહાબ્રહ્મા હુત્વા ઉપ્પજ્જતિ, સો તસ્સ કપ્પિયકારકો વા આરામિકો વા સમ્પજ્જતિ. ઇતિ તતોપિ સેટ્ઠતરવસેનેસ દ્વિપદાનં અગ્ગોતિ તત્થ વુત્તં. ઇધ પન અનવસેસપરિયાદાનવસેન એવં વુત્તં ''યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા…પે॰… નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞિનો વા, તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ . નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં. **મ**-કારો પદસન્ધિકરો, અગ્ગો અક્ખાયતીતિ પદવિભાગો. તેનેવાહ ''**ગુણેહિ અગ્ગો**''તિઆદિ.

અગ્ગો વિપાકો હોતીતિ અગ્ગે સમ્માસમ્બુદ્ધે પસન્નાનં યો પસાદો અગ્ગો સેટ્ઠો ઉત્તમકોટિભૂતો વા, તસ્મા તસ્સ વિપાકોપિ અગ્ગો સેટ્ઠો ઉત્તમકોટિભૂતો ઉળારતમો પણીતતમો હોતિ. સો પન પસાદો દુવિધો લોકિયલોકુત્તરભેદતો. તેસુ લોકિયસ્સ તાવ –

''યે કેચિ બુદ્ધં સરણં ગતાસે,
ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિં;
પહાય માનુસં દેહં,
દેવકાયં પરિપૂરેસ્સન્તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૯૦; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

''બુદ્ધોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ;
વરમેવ હિ સા પીતિ, કસિણેનપિ જમ્બુદીપસ્સ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૯૦);

''સતં હત્થી સતં અસ્સા, સતં અસ્સતરીરથા;
સતં કઞ્ઞાસહસ્સાનિ, આમુક્કમણિકુણ્ડલા;
એકસ્સ પદવીતિહારસ્સ, કલં નાગ્ઘન્તિ સોળસિં''. (ચૂળવ॰ ૩૦૫);

''સાધુ ખો, દેવાનમિન્દ, બુદ્ધં સરણગમનં હોતિ, બુદ્ધં સરણગમનહેતુ ખો, દેવાનમિન્દ, એવમિધેકચ્ચે સત્તા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તિ. તે અઞ્ઞે દેવે દસહિ ઠાનેહિ અધિગ્ગણ્હન્તિ દિબ્બેન આયુના, દિબ્બેન વણ્ણેન, દિબ્બેન સુખેન, દિબ્બેન યસેન, દિબ્બેન આધિપતેય્યેન, દિબ્બેહિ રૂપેહિ, દિબ્બેહિ સદ્દેહિ, દિબ્બેહિ ગન્ધેહિ, દિબ્બેહિ રસેહિ, દિબ્બેહિ ફોટ્ઠબ્બેહી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧) –

એવમાદીનં સુત્તપદાનં વસેન પસાદફલવિસેસયોગો વેદિતબ્બો, તસ્મા સો અપાયદુક્ખવિનિવત્તનેન સદ્ધિં સમ્પત્તિભવેસુ સુખવિસેસદાયકોવ દટ્ઠબ્બો.

લોકુત્તરો પન સામઞ્ઞફલવિપાકદાયકો વટ્ટદુક્ખવિનિવત્તકો. સબ્બોપિ ચાયં પસાદો પરમ્પરાય વટ્ટદુક્ખં વિનિવત્તેતિયેવ. વુત્તઞ્હેતં –

"યસ્મિં સમયે, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અત્તનો સદ્ધં અનુસ્સરતિ, નેવસ્સ તસ્મિં સમયે રાગપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ન દોસપરિયુટ્ઠિતં...પે॰... ન મોહપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ઉજુગતમેવસ્સ તસ્મિં સમયે ચિત્તં હોતિ, ઉજુગતચિત્તસ્સ પામોજ્જં જાયતિ, પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતિ...પે॰... નાપરં ઇત્થત્તાયાતિ પજાનાતી"તિ.

ધમ્માતિ સભાવધમ્મા. **સઙ્ખતા**તિ સમેચ્ચ સમ્ભૂય પચ્ચયેહિ કતાતિ સઙ્ખતા, સપચ્ચયા ધમ્મા. હેતૂહિ પચ્ચયેહિ ચ ન કેહિચિ કતા સઙ્ખતાતિ **અસઙ્ખતા**, અપચ્ચયો નિબ્બાનં. સઙ્ખતાનં પરિયોસિતભાવેન "અસઙ્ખતા"તિ પુથુવચનં. **વિરાગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી**તિ તેસં સઙ્ખતાસઙ્ખતધમ્માનં યો વિરાગસઙ્ખાતો અસઙ્ખતધમ્મો, સો સભાવેનેવ સણ્હસુખુમભાવતો સન્તતરપણીતતરભાવતો ગમ્ભીરાદિભાવતો મદનિમ્મદનાદિભાવતો અગ્ગં સેટ્ઠં ઉત્તમં પવરન્તિ વુચ્ચતિ. **યદિદન્તિ** નિપાતો, યો અયન્તિ અત્થો. **મદનિમ્મદનો**તિઆદીનિ સબ્બાનિ નિબ્બાનવેવચનાનિ. તેનેવાહ "**વિરાગોતિઆદીનિ નિબ્બાનસ્સેવ નામાની**"તિ. **રાગમદાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન માનમદપુરિસમદાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ . **સબ્બા પિપાસા**તિ કામપિપાસાદિકા સબ્બા પિપાસા. **સબ્બે આલયા સમુગ્ઘાતં ગચ્છન્તી**તિ કામાલયાદિકા સબ્બેપિ આલયા સમુગ્ઘાતં યન્તિ. **વટ્ટાની**તિ કમ્મવટ્ટવિપાકવટ્ટાનિ. **તણ્હા**તિ અટ્ઠસતપ્પભેદા સબ્બાપિ તણ્હા.

અગ્ગો વિપાકો હોતીતિ એત્થાપિ –

"યે કેચિ ધમ્મં સરણં ગતાસે...પે॰...". (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં નિ॰ ૧.૩૭);

"ધમ્મોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ...પે॰...". (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૯૦);

"સાધુ ખો, દેવાનમિન્દ, ધમ્મં સરણગમનં હોતિ, ધમ્મં સરણગમનહેતુ ખો, દેવાનમિન્દ, એવમિધેકચ્ચે...પે॰... દિબ્બેહિ ફોટ્ઠબ્બેહી"તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧) –

એવમાદીનં સુત્તપદાનં વસેન ધમ્મે પસાદસ્સ ફલવિસેસયોગો વેદિતબ્બો.

સઙ્ઘા વા ગણા વાતિ જનસમૂહસઙ્ખાતા યાવતા લોકે સઙ્ઘા વા ગણા વા. **તથાગતસાવકસઙ્ઘો**તિ અટ્ઠઅરિયપુગ્ગલસમૂહસઙ્ખાતો દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતો તથાગતસ્સ સાવકસઙ્ઘો. **અગ્ગમક્ખાયતી**તિ અત્તનો સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિઆદિગુણવિસેસેન તેસં સઙ્ઘાનં અગ્ગો સેટ્ઠો ઉત્તમો પવરોતિ વુચ્ચતિ. **યદિદન્તિ** યાનિ ઇમાનિ. **ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ** યુગળવસેન, પઠમમગ્ગટ્ઠો પઠમફલટ્ઠોતિ ઇદમેકં યુગળં, યાવ ચતુત્થમગ્ગટ્ઠો ચતુત્થફલટ્ઠોતિ ઇદમેકં યુગળન્તિ એવં ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ. **અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા**તિ પુરિસપુગ્ગલવસેન એકો પઠમમગ્ગટ્ઠો, એકો પઠમફલટ્ઠોતિ ઇમિના નયેન અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા. એત્થ ચ પુરિસોતિ વા પુગ્ગલોતિ વા એકત્થાનિ એતાનિ પદાનિ, વેનેય્યવસેન પનેવં વુત્તં. **એસ ભગવતો સાવકસઙ્ઘો**તિ યાનિમાનિ યુગળવસેન

ચત્તારિ યુગાનિ પાટિયેક્કતો અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા, એસ ભગવતો સાવકસઙ્ઘો. **આહુનેય્યો**તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ. ઇધાપિ –

> ‘‘યે કેચિ સઙ્ઘં સરણં ગતાસે…પે॰…’’. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨; સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);
>
> ‘‘સઙ્ઘોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ…પે॰…’’. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૯૦);
>
> ‘‘સાધુ ખો, દેવાનમિન્દ, સઙ્ઘં સરણગમનં હોતિ, સઙ્ઘં સરણગમનહેતુ ખો, દેવાનમિન્દ…પે॰… દિબ્બેહિ ફોટ્ઠબ્બેહી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧) –

આદીનં સુત્તપદાનં વસેન સઙ્ઘે પસાદસ્સ ફલવિસેસયોગો તસ્સ અગ્ગવિપાકતા ચ વેદિતબ્બા. તથા અનુત્તરિયપટિલાભો સત્તમભવાદિતો પટ્ઠાય વટ્ટદુક્ખસમુચ્છેદો અનુત્તરસુખાધિગમોતિ એવમાદિઉળારફલનિપ્ફાદનવસેન અગ્ગવિપાકતા વેદિતબ્બા.

ગાથાસુ **અગ્ગતો**તિ અગ્ગે રતનત્તયે, અગ્ગભાવતો વા પસન્નાનં. **અગ્ગં ધમ્મ**ન્તિ અગ્ગસભાવં બુદ્ધસુબોધિં ધમ્મસુધમ્મતં સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિં, રતનત્તયસ્સ અનઞ્ઞસાધારણં ઉત્તમસભાવં, દસબલાદિસ્વાક્ખાતતાદિસુપ્પટિપન્નતાદિગુણસભાવં વા. **વિજાનત**ન્તિ વિજાનન્તાનં. એવં સાધારણતો અગ્ગપ્પસાદવત્થું દસ્સેત્વા ઇદાનિ અસાધારણતો તં વિભાગેન દસ્સેતું ‘‘**અગ્ગે બુદ્ધે**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પસન્નાન**ન્તિ અવેચ્ચપ્પસાદેન ચ ઇતરપ્પસાદેન ચ પસન્નાનં અધિમુત્તાનં. **વિરાગૂપસમે**તિ વિરાગે ઉપસમે ચ, સબ્બસ્સ રાગસ્સ સબ્બેસં કિલેસાનં અચ્ચન્તવિરાગહેતુભૂતે અચ્ચન્તઉપસમહેતુભૂતે ચાતિ અત્થો. **સુખે**તિ વટ્ટદુક્ખક્ખયભાવેન સઙ્ખારૂપસમસુખભાવેન સુખે.

અગ્ગસ્મિં દાનં દદતન્તિ અગ્ગે રતનત્તયે દાનં દદન્તાનં દેય્યધમ્મં પરિચ્ચજન્તાનં. તત્થ ધરમાનં ભગવન્તં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહન્તા પૂજેન્તા સક્કરોન્તા, પરિનિબ્બુતં ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ ધાતુચેતિયાદિકે ઉપટ્ઠહન્તા પૂજેન્તા સક્કરોન્તા બુદ્ધે દાનં દદન્તિ નામ. ‘‘ધમ્મં પૂજેસ્સામા’’તિ ધમ્મધરે પુગ્ગલે ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહન્તા પૂજેન્તા સક્કરોન્તા ધમ્મઞ્ચ ચિરટ્ઠિતિકં કરોન્તા ધમ્મે દાનં દદન્તિ નામ. તથા અરિયસઙ્ઘં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહન્તા પૂજેન્તા સક્કરોન્તા તં ઉદ્દિસ્સ ઇતરસ્મિમ્પિ તથા પટિપજ્જન્તા સઙ્ઘે દાનં દદન્તિ નામ. **અગ્ગં પુઞ્ઞં પવડ્ઢતી**તિ એવં રતનત્તયે પસન્નેન ચેતસા ઉળારં પરિચ્ચાગં ઉળારઞ્ચ પૂજાસક્કારં પવત્તેન્તાનં દિવસે દિવસે અગ્ગં ઉળારં કુસલં ઉપચીયતિ. ઇદાનિ તસ્સ પુઞ્ઞસ્સ અગ્ગવિપાકતાય અગ્ગભાવં દસ્સેતું ‘‘**અગ્ગં આયૂ**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **આયૂ**તિ દિબ્બં વા માનુસં વા અગ્ગં ઉળારં પરમં આયુ **પવડ્ઢતિ** ઉપરૂપરિ બ્રૂહતિ. **વણ્ણો**તિ રૂપસમ્પદા. **યસો**તિ પરિવારસમ્પદા. **કિત્તી**તિ થુતિઘોસો. **સુખ**ન્તિ કાયિકં ચેતસિકઞ્ચ સુખં. **બલ**ન્તિ કાયબલઞ્ચેવ ઞાણબલઞ્ચ.

અગ્ગસ્સ રતનત્તયસ્સ દાનં **દાતા**. અથ વા **અગ્ગસ્સ** દેય્યધમ્મસ્સ દાનં ઉળારં કત્વા તત્થ પુઞ્ઞં પવત્તેતા. **અગ્ગધમ્મસમાહિતો**તિ અગ્ગેન પસાદધમ્મેન દાનાદિધમ્મેન ચ સંહિતો સમન્નાગતો અચલપ્પસાદયુત્તો, તસ્સ વા વિપાકભૂતેહિ બહુજનસ્સ પિયમનાપતાદિધમ્મેહિ યુત્તો. **અગ્ગપ્પત્તો પમોદતી**તિ યત્થ યત્થ સત્તનિકાયે ઉપ્પન્નો, તત્થ તત્થ અગ્ગભાવં સેટ્ઠભાવં અધિગતો, અગ્ગભાવં વા લોકુત્તરમગ્ગફલં અધિગતો પમોદતિ અભિરમતિ પરિતુસ્સતીતિ.

અગ્ગપસાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વસ્સકારસુત્તવણ્ણના

૩૫. પઞ્ચમે **અરિયે ઞાયે**તિ સંકિલેસતો આરકત્તા અરિયે નિદ્દોસે પરિસુદ્ધે નિય્યાનિકધમ્મભાવતો ઞાયે કારણેતિ અત્થો. ઞાયતિ નિચ્છયેન કમતિ નિબ્બાનં, તં વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતિ એતેનાતી ઞાયો, અરિયમગ્ગો. સો એવ ચ સમ્પાપકહેતુભાવતો કારણન્તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન સહ વિપસ્સનાય અરિયમગ્ગો અધિપ્પેતોતિ આહ "**સહવિપસ્સનકે મગ્ગે**"તિ. ગાથાસુ "**ઞાયં ધમ્મ**"ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

વસ્સકારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. દોણસુત્તવણ્ણના

૩૬. છટ્ઠે **ઉક્કાહિ ધારિયમાનાહી**તિ દીપિકાહિ ધારિયમાનાહિ, દણ્ડદીપિકાસુ જાલેત્વા ધારિયમાનાસુ માપિતત્તાતિ વુત્તં હોતિ. તઞ્હિ નગરં "મઙ્ગલદિવસે સુખણે સુનક્ખત્તં મા અતિક્કમી"તિ રત્તિમ્પિ ઉક્કાસુ ધારિયમાનાસુ માપિતં. ઉક્કાસુ ઠાતિ **ઉક્કટ્ઠા**, ઉક્કાસુ વિજ્જોતયન્તીસુ ઠિતા પતિટ્ઠિતાતિ મૂલવિભૂજાદિપક્ખેપેન (પાણિનિ ૩.૨.૫) સદ્દસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. નિરુત્તિનયેન વા ઉક્કાસુ ઠિતાસુ ઠિતા આસીતિ **ઉક્કટ્ઠા**. અપરે પન ભણન્તિ "ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા મનુસ્સસમ્પત્તિયા ઉપકરણસમ્પત્તિયા ચ સા નગરી ઉક્કટ્ઠગુણયોગતો **ઉક્કટ્ઠા**તિ નામં લભતી"તિ. **સેતબ્યન્તિ** તસ્સ નગરસ્સ નામં. તં પન કસ્સપદસબલસ્સ જાતનગરન્તિ આહ "**અતીતે કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ જાતનગર**"ન્તિ.

વિજ્જન્તરિકાયાતિ વિજ્જુનિચ્છરણક્ખણે. **અન્તરતો**તિ હદયે. **અન્તરા**તિ આરમ્ભનિબ્બત્તીનં વેમજ્ઝે. **અન્તરિકાયા**તિ અન્તરાળે. એત્થ ચ "તદન્તરં કો જાનેય્ય (અ॰ નિ॰ ૬.૪૪; ૧૦.૭૫), એતેસં અન્તરા કપ્પા ગણનતો અસઙ્ખ્યેય્યા (બુ॰ વં॰ ૨૮.૩), અન્તરન્તરા કથં ઓપપાતેતી"તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૬) ચ આદીસુ વિય કારણવેમજ્ઝેસુ વત્તમાના અન્તરાસદ્દા એવ ઉદાહરિતબ્બા સિયું, ન પન ચિત્તક્ખણવિવરેસુ વત્તમાના અન્તરઅન્તરિકસદ્દા. અન્તરાસદ્દસ્સ હિ અયમત્થુદ્ધારોતિ.

અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો સિયા – યેસુ અન્તરાસદ્દો વત્તતિ, તેસુ અન્તરસદ્દોપિ વત્તતીતિ સમાનત્થત્તા અન્તરાસદ્દત્થે વત્તમાનો અન્તરસદ્દો ઉદાહટો. અન્તરાસદ્દો એવ વા "યસ્સન્તરતો"તિ એત્થ ગાથાસુખત્થં રસ્સં કત્વા વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. અન્તરાસદ્દો એવ પન ઇકસદ્દેન પદં વડ્ઢેત્વા "અન્તરિકા"તિ વુત્તોતિ એવમેત્થ ઉદાહરણોદાહરિતબ્બાનં વિરોધાભાવો દટ્ઠબ્બો. **અયોજિયમાને ઉપયોગવચનં ન પાપુણાતિ** સામિવચનસ્સ પસઙ્ગે અન્તરાસદ્દયોગેન ઉપયોગવચનસ્સ ઇચ્છિતત્તા. તેનેવાહ "**અન્તરાસદ્દેન પન યુત્તત્તા ઉપયોગવચનં કત**"ન્તિ.

સકલજમ્બુદીપે ઉપ્પન્નં મહાકલહં વૂપસમેત્વાતિ પરિનિબ્બુતે ભગવતિ ધાતૂનં અત્થાય કુસિનારનગરં પરિવારેત્વા ઠિતેહિ સેસરાજૂહિ "અમ્હાકં ધાતુયો વા દેન્તુ યુદ્ધં વા"તિઆદિના કોસિનારકેહિ મલ્લેહિ સદ્ધિં કતં વિવાદં વૂપસમેત્વા. સો કિર બ્રાહ્મણો તેસં વિવાદં સુત્વા "એતે રાજાનો ભગવતો પરિનિબ્બુતટ્ઠાને વિવાદં કરોન્તિ, ન ખો પનેતં પતિરૂપં, અલં ઇમિના કલહેન, વૂપસમેસ્સામિ ન"ન્તિ ગન્ત્વા ઉન્નતે પદેસે ઠત્વા દ્વેભાણવારપરિમાણં દોણગજ્જિતં નામ અવોચ. તત્થ પઠમભાણવારે તાવ એકપદમ્પિ તે ન જાનિંસુ.

દુતિયભાણવારપરિયોસાને ચ ‘‘આચરિયસ્સ વિય ભો સદ્દો, આચરિયસ્સ વિય ભો સદ્દો’’તિ સબ્બે નિરવા અહેસું. જમ્બુદીપતલે કિર કુલઘરે જાતો યેભુય્યેન તસ્સ ન-અન્તેવાસિકો નામ નત્થિ, અથ ખો સો અત્તનો વચનં સુત્વા નિરવે તુણ્હીભૂતે વિદિત્વા પુન –

‘‘સુણન્તુ ભોન્તો મમ એકવાચં,
અમ્હાક બુદ્ધો અહુ ખન્તિવાદો;
ન હિ સાધુયં ઉત્તમપુગ્ગલસ્સ,
સરીરભાગે સિયા સમ્પહારો.

‘‘સબ્બેવ ભોન્તો સહિતા સમગ્ગા,
સમ્મોદમાના કરોમટ્ઠભાગે;
વિત્થારિકા હોન્તુ દિસાસુ થૂપા,
બહૂ જના ચક્ખુમતો પસન્ના’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૨૩૭) –

ઇમં ગાથાદ્વયં વત્વા તં કલહં વૂપસમેત્વા ધાતુયો અટ્ઠધા ભાજેત્વા અદાસિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં ‘‘**સકલજમ્બુદીપે ઉપ્પન્નં મહાકલહં વૂપસમેત્વા ધાતુયો ભાજેસ્સતી**’’તિ. **લક્ખણચક્કાની**તિ દ્વીસુ પાદતલેસુ દ્વે લક્ખણચક્કાનિ.

આસવેનાતિ કમ્મકિલેસકારણેન આસવેન. એત્થ હિ તેભૂમકઞ્ચ કમ્મં, અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા ‘‘આસવા’’તિ વુત્તા. **દેવૂપપત્તી**તિ દેવેસુ ઉપ્પત્તિ નિબ્બત્તિ. એત્થ ચ યક્ખગન્ધબ્બતાય વિનિમુત્તા સબ્બે દેવા દેવગ્ગહણેન ગહિતા. **ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો** આકાસચારી. **અહ**ન્તિ વિભત્તિવિપરિણામેન યોજેતબ્બં.

દોણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અપરિહાનિયસુત્તવણ્ણના

૩૭. સત્તમે **નિબ્બાનસન્તિકેયેવ ચરતી**તિ કિલેસનિબ્બાનસ્સ અનુપાદાપરિનિબ્બાનસ્સ ચ સન્તિકેયેવ ચરતિ ‘‘ન ચિરસ્સેવ અધિગમિસ્સતી’’તિ કત્વા . ગાથાય **અપ્પમાદરતો**તિ સમથવિપસ્સનાય અપ્પમજ્જને રતો અભિરતો, અપ્પમાદેનેવ રત્તિન્દિવં વીતિનામેન્તોતિ અત્થો. **પમાદં ભયતો પસ્સન્તો**તિ નિરયૂપપત્તિઆદિભયહેતુતો પમાદં ભયતો પસ્સન્તો. **અભબ્બો પરિહાનાયા**તિ સો એવરૂપો સમથવિપસ્સનાધમ્મેહિ મગ્ગફલેહિ વા પરિહાનાય અભબ્બો. સમથવિપસ્સનાતો હિ સમ્પત્તતો ન પરિહાયતિ, ઇતરાનિ ચ અપ્પત્તાનિ પાપુણાતીતિ.

અપરિહાનિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પતિલીનસુત્તવણ્ણના

૩૮. અટ્ઠમે **અન્તવા લોકો**તિ એકપસ્સેન વડ્ઢિતં કસિણનિમિત્તં ‘‘લોકો’’તિ ગાહેન વા તક્કેન વા ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ. લાભી હિ ઝાનચક્ખુના પસ્સિત્વા ગણ્હાતિ, ઇતરો તક્કમત્તેન. **અનન્તવા**તિ સમન્તતો વડ્ઢિતં અપ્પમાણં કસિણનિમિત્તં ‘‘લોકો’’તિ ગાહેન વા તક્કેન વા ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ. **તં જીવં તં સરીર**ન્તિ જીવો સરીરઞ્ચ એકમેવ વત્થૂતિ

ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ. **વિસ્સટ્ઠાની**તિ સકપરિચ્ચજનવસેન નિસ્સટ્ઠાનિ. **વન્તાની**તિ ઇદં પુન અનાદિયનભાવદસ્સનવસેન વુત્તં. યત્તમ્પિ હિ કેચિ ગણ્હન્તિ, નયિદમેવન્તિ દસ્સનત્થં "**વન્તાની**"તિ વુત્તં. ન હિ યં યેન વન્તં, ન સો તં પુન આદીયતિ. વન્તમ્પિ કિઞ્ચિ સસન્તતિલગ્ગં સિયા, નયિદમેવન્તિ દસ્સનત્થં "**મુત્તાની**"તિ વુત્તં. તેનેવાહ "**છિન્નબન્ધનાનિ કતાની**"તિ, સન્તતિતો વિનિમોચનવસેન છિન્નબન્ધનાનિ કતાનીતિ અત્થો. મુત્તમ્પિ કિઞ્ચિ મુત્તબન્ધનં વિય ફલં કુહિઞ્ચિ તિટ્ઠતિ, ન એવમિદન્તિ દસ્સનત્થં "**પહીનાની**"તિ વુત્તં. યથા કિઞ્ચિ દુન્નિસ્સટ્ઠં પુન આદાય સમ્મદેવ નિસ્સટ્ઠં ''પટિનિસ્સટ્ઠ''ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં વિપસ્સનાય નિસ્સટ્ઠાનિ આદિન્નસદિસાનિ મગ્ગેન પહીનાનિ પટિનિસ્સટ્ઠાનિ નામ હોન્તીતિ દસ્સનત્થં "**પટિનિસ્સટ્ઠાની**"તિ વુત્તં. તેનેવાહ "**યથા ન પુન ચિત્તં આરોહન્તિ, એવં પટિનિસ્સજ્જિતાની**"તિ.

કામેસનાતિ કામાનં એસના, કામસઞ્ઞાતા વા એસના કામેસના. વુત્તઞ્હેતં ''તત્થ કતમા કામેસના? યો કામેસુ કામચ્છન્દો કામરાગો કામનન્દી કામપિપાસા કામમુચ્છા કામજ્ઝોસાનં, અયં વુચ્ચતિ કામેસના''તિ, તસ્મા કામરાગો ''કામેસના''તિ વેદિતબ્બો. તેનેવાહ "**કામેસના...પે॰... અનાગામિમગ્ગેન પહીના**"તિ. ભવાનં એસના **ભવેસના**. વુત્તમ્પિ ચેતં ''તત્થ કતમા ભવેસના? યો ભવેસુ ભવચ્છન્દો...પે॰... ભવજ્ઝોસાનં, અયં વુચ્ચતિ ભવેસના''તિ, તસ્મા ભવેસનરાગો રૂપારૂપભવપત્થનાતિ વેદિતબ્બો. તેનેવાહ "**ભવેસના પન અરહત્તમગ્ગેન પહીયતી**"તિ.

બ્રહ્મચરિયસ્સ એસના **બ્રહ્મચરિયેસના**. સા ચ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ, દિટ્ઠિગતિકસમ્મતબ્રહ્મચરિયસ્સ ચ ગવેસનવસેન દ્વિપ્પકારાતિ આહ "**બ્રહ્મચરિયં એસિસ્સામી**"તિઆદિ. દિટ્ઠિગતિકસમ્મતસ્સ બ્રહ્મચરિયસ્સ એસનાપિ હિ બ્રહ્મચરિયેસનાતિ વુચ્ચતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''તત્થ કતમા બ્રહ્મચરિયેસના? સસ્સતો લોકોતિ વા, અસસ્સતો લોકોતિ વા, અન્તવા લોકોતિ વા, અનન્તવા લોકોતિ વા, તં જીવં તં સરીરન્તિ વા, અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીરન્તિ વા, હોતિ તથાગતો પરં મરણાતિ વા, ન હોતિ તથાગતો પરં મરણાતિ વા, હોતિ ચ ન ચ હોતિ તથાગતો પરં મરણાતિ વા, નેવ હોતિ ન ન હોતિ તથાગતો પરં મરણાતિ વા, યા એવરૂપા દિટ્ઠિ દિટ્ઠિગતં દિટ્ઠિગહનં દિટ્ઠિકન્તારં દિટ્ઠિવિસૂકાયિકં દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં દિટ્ઠિસંયોજનં ગાહો પતિટ્ઠાહો અભિનિવેસો પરામાસો કુમ્મગ્ગો મિચ્છાપથો મિચ્છત્તં તિત્થાયતનં વિપરિયેસગ્ગાહો, અયં વુચ્ચતિ બ્રહ્મચરિયેસના''તિ (વિભ॰ ૯૧૯).

તસ્મા દિટ્ઠિગતિકસમ્મતસ્સ બ્રહ્મચરિયસ્સ એસના દિટ્ઠબ્રહ્મચરિયેસનાતિ વેદિતબ્બા. તેનેવાહ "**દિટ્ઠિબ્રહ્મચરિયેસના પન સોતાપત્તિમગ્ગેનેવ પટિપ્પસ્સમ્ભતી**"તિ. એત્તાવતા ચ રાગદિટ્ઠિયો એસનાતિ દસ્સિતં હોતિ. ન કેવલઞ્ચ રાગદિટ્ઠિયો એવ એસના, તદેકટ્ઠં કમ્મમ્પિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''તત્થ કતમા કામેસના? કામરાગો તદેકટ્ઠં અકુસલં કાયકમ્મં વચીકમ્મં મનોકમ્મં, અયં વુચ્ચતિ કામેસના. તત્થ કતમા ભવેસના? ભવરાગો તદેકટ્ઠં અકુસલં કાયકમ્મં વચીકમ્મં મનોકમ્મં, અયં વુચ્ચતિ ભવેસના. તત્થ કતમા બ્રહ્મચરિયેસના? અન્તગ્ગાહિકા દિટ્ઠિ તદેકટ્ઠં અકુસલં કાયકમ્મં વચીકમ્મં મનોકમ્મં, અયં વુચ્ચતિ બ્રહ્મચરિયેસના''તિ (વિભ॰ ૯૧૯).

નવવિધમાનોતિ ''સેય્યસ્સ સેય્યોહમસ્મી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૮; ધ॰ સ॰ ૧૧૨૧; વિભ॰ ૮૬૬; મહાનિ॰ ૨૧) આગતો નવવિધમાનો.

‘‘કામેસના’’તિઆદિગાથાય પન **બ્રહ્મચરિયેસના સહા**તિ બ્રહ્મચરિયેસનાય સદ્ધિં. વિભત્તિલોપેન હિ અયં નિદ્દેસો. કરણત્થે વા એતં પચ્ચત્તવચનં. ઇદં વુત્તં હોતિ ‘‘બ્રહ્મચરિયેસનાય સદ્ધિં કામેસના ભવેસનાતિ તિસ્સો એસના’’તિ. તાસુ બ્રહ્મચરિયેસનં સરૂપતો દસ્સેતું ‘‘**ઇતિસચ્ચપરામાસો, દિટ્ઠિટ્ઠાના સમુસ્સયા**’’તિ વુત્તં. તસ્સત્થો – ઇતિ એવં સચ્ચન્તિ પરામાસો **ઇતિસચ્ચપરામાસો**. ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ દિટ્ઠિયા પવત્તિઆકારં દસ્સેતિ. દિટ્ઠિયો એવ સબ્બાનત્થહેતુભાવતો **દિટ્ઠિટ્ઠાના**. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિપરમાહં, ભિક્ખવે, વજ્જં વદામી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૧૦). તા એવ ચ ઉપરૂપરિ વુદ્ધિયા માનલોભાદિકિલેસસમુસ્સયનેન વટ્ટદુક્ખસમુસ્સયનેન ચ **સમુસ્સયા**, ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ મિચ્છાભિનિવિસમાના સબ્બાનત્થહેતુકા કિલેસદુક્ખૂપચયતો હેતુભૂતા ચ દિટ્ઠિયો બ્રહ્મચરિયેસનાતિ વુત્તં હોતિ. એતેન પવત્તિઆકારતો નિબ્બત્તિતો ચ બ્રહ્મચરિયેસના દસ્સિતાતિ વેદિતબ્બા.

સબ્બરાગવિરત્તસ્સાતિ સબ્બેહિ કામભવરાગેહિ વિરત્તસ્સ. તતો એવ તણ્હાક્ખયસઙ્ખાતે નિબ્બાને વિમુત્તત્તા **તણ્હાક્ખયવિમુત્તિનો** અરહતો. **એસના પટિનિસ્સટ્ઠા**તિ કામેસના, ભવેસના સબ્બસો નિસ્સટ્ઠા પહીના. **દિટ્ઠિટ્ઠાના સમૂહતા**તિ બ્રહ્મચરિયેસનાસઙ્ખાતા દિટ્ઠિટ્ઠાના ચ પઠમમગ્ગેનેવ સમુગ્ઘાતિતા. એવમ્પિ ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થવણ્ણના વેદિતબ્બા. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

પતિલીનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉજ્જયસુત્તવણ્ણના

૩૯. નવમે **અનુકુલયઞ્ઞ**ન્તિ અનુકુલં કુલાનુક્કમં ઉપાદાય દાતબ્બદાનં. તેનાહ ‘‘**અમ્હાકં…પે॰… કુલાનુકુલવસેન યજિતબ્બ**’’ન્તિ. વંસપરમ્પરાય પચ્છા દુગ્ગતપુરિસેહિ પદાતબ્બદાનં. એવરૂપં કુલં સીલવન્તે ઉદ્દિસ્સ નિબદ્ધદાનં, તસ્મિં કુલે દલિદ્દાનિપિ ન ઉપચ્છિન્દન્તિ. તત્રિદં વત્થુ – અનાથપિણ્ડિકસ્સ ઘરે પઞ્ચ સલાકભત્તસતાનિ દીયિંસુ. દન્તમયસલાકાનં પઞ્ચસતાનિ અહેસું. અથ તં કુલં અનુક્કમેન દાલિદ્દિયેન અભિભૂતં. એકા તસ્મિં કુલે દારિકા એકસલાકતો ઉદ્ધં દાતું નાસક્ખિ. સાપિ પચ્છા સાતવાહનં રટ્ઠં ગન્ત્વા ખલં સોધેત્વા લદ્ધધઞ્ઞેન તં સલાકં અદાસિ. એકો થેરો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તં આનેત્વા અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેસિ. સા તતો પટ્ઠાય પુન પઞ્ચપિ સલાકસતાનિ પવત્તેસિ.

અસ્સમેધન્તિઆદીસુ પોરાણકરાજકાલે કિર સસ્સમેધં, પુરિસમેધં, સમ્માપાસં, વાચાપેય્યન્તિ ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ અહેસું, યેહિ રાજાનો લોકં સઙ્ગણ્હિંસુ. તત્થ નિપ્ફન્નસસ્સતો દસમભાગગ્ગહણં **સસ્સમેધં** નામ, સસ્સસમ્પાદને મેધાવિતાતિ અત્થો. મહાયોધાનં છમાસિકભત્તવેતનાનુપ્પદાનં **પુરિસમેધં** નામ, પુરિસસઙ્ગણ્હને મેધાવિતાતિ અત્થો. દલિદ્દમનુસ્સાનં હત્થે લેખં ગહેત્વા તીણિ વસ્સાનિ વિના વડ્ઢિયા સહસ્સદ્વિસહસ્સમત્તધનાનુપ્પદાનં **સમ્માપાસં** નામ. તઞ્હિ સમ્મા મનુસ્સે પાસેતિ હદયે બન્ધિત્વા વિય ઠપેતિ, તસ્મા સમ્માપાસન્તિ વુચ્ચતિ. ‘‘તાત, માતુલા’’તિઆદિના પન સણ્હવાચાભણનં **વાચાપેય્યં** નામ, પેય્યવજ્જં પિયવચનતાતિ અત્થો. એવં ચતૂહિ વત્થૂહિ સઙ્ગહિતં રટ્ઠં ઇદ્ધઞ્ચેવ હોતિ ફીતઞ્ચ પહૂતઅન્નપાનં ખેમં નિરબ્બુદં, મનુસ્સા મુદા મોદના ઉરે પુત્તે નચ્ચેન્તા અપારુતઘરદ્વારા વિહરન્તિ. ઇદં ઘરદ્વારેસુ અગ્ગળાનં અભાવતો **નિરગ્ગળ**ન્તિ વુચ્ચતિ. અયં પોરાણિકા પવેણી. અપરભાગે પન ઓક્કાકરાજકાલે બ્રાહ્મણા ઇમાનિ ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ ઇમઞ્ચ રટ્ઠસમ્પત્તિં પરિવત્તેન્તા ઉમ્મૂલં કત્વા અસ્સમેધં પુરિસમેધન્તિઆદિકે પઞ્ચ યઞ્ઞે નામ અકંસુ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા **બ્રાહ્મણધમ્મિયસુત્તે** –

‘‘તેસં આસિ વિપલ્લાસો, દિસ્વાન અણુતો અણું…પે॰…;
તે તત્થ મન્તે ગન્થેત્વા, ઓક્કાકં તદુપાગમુ’’ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૦૧-૩૦૪);

ઇદાનિ તેહિ પરિવત્તેત્વા ઠપિતમત્થં દસ્સેન્તો **‘‘અસ્સમેધ’’**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **મેધન્તી**તિ વધેન્તિ. **દ્વીહિ પરિયઞ્ઞેહી**તિ મહાયઞ્ઞસ્સ પુબ્બભાગે પચ્છા ચ પવત્તેતબ્બેહિ દ્વીહિ પરિવારયઞ્ઞેહિ. **સત્તનવુતિપઞ્ચપસુસતઘાતભિંસનસ્સા**તિ સત્તનવુતાધિકાનં પઞ્ચન્નં પસુસતાનં મારણેન ભેરવસ્સ પાપભીરુકાનં ભયાવહસ્સ. તથા હિ વદન્તિ –

‘‘છસતાનિ નિયુજ્જન્તિ, પસૂનં મજ્ઝિમે હનિ;
અસ્સમેધસ્સ યઞ્ઞસ્સ, ઊનાનિ પસૂહિ તીહી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૨૦);

સમ્મન્તિ યુગચ્છિદ્દે પક્ખિપિતબ્બદણ્ડકં. **પાસન્તી**તિ ખિપન્તિ. **સંહારિમેહી**તિ સકટેહિ વહિતબ્બેહિ. પુબ્બે કિર એકો રાજા સમ્માપાસં યજન્તો સરસ્સતિનદિતીરે પથવિયા વિવરે દિન્ને નિમુગ્ગોયેવ અહોસિ, અન્ધબાલબ્રાહ્મણા ગતાનુગતિગતા ‘‘અયં તસ્સ સગ્ગગમનમગ્ગો’’તિ સઞ્ઞાય તત્થ સમ્માપાસયઞ્ઞં પટ્ઠપેન્તિ. તેન વુત્તં **‘‘નિમુગ્ગોકાસતો પભુતી’’**તિ. અયૂપો અપ્પકદિવસો યાગો, સયૂપો બહુદિવસં નેય્યો **સત્રયાગો**તિ. મન્તપદાભિસઙ્ખતાનં સપ્પિમધૂનં **વાજ**મિતિ સમઞ્ઞા. હિરઞ્ઞસુવણ્ણગોમહિંસાદિ **સત્તરસકદક્ખિણસ્સ**. સારગબ્ભકોટ્ઠાગારાદીસુ નત્થિ એત્થ અગ્ગળન્તિ **નિરગ્ગળો**. તત્થ કિર યઞ્ઞે અત્તનો સાપતેય્યં અનવસેસતો અનિગૂહિત્વા નિય્યાતીયતિ.

મહારમ્ભાતિ બહુપસુઘાતકમ્મા. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘વિવિધા યત્થ હઞ્ઞરે’’તિ વક્ખમાનત્તા ‘‘મહાકિચ્ચા મહાકરણીયા’’તિ પઠમો અત્થવિકપ્પો વુત્તો. દુતિયો પન અત્થવિકપ્પો ‘‘મહારમ્ભાતિ પપઞ્ચવસેન અજેળકા’’તિઆદિ વુત્તન્તિ અધિપ્પાયેન **‘‘અપિચા’’**તિઆદિના આરદ્ધો. **નિરારમ્ભા**તિ એત્થાપિ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. નનુ ચ પાણાતિપાતાદિઅકુસલકમ્મસ્સ અપ્પમત્તકમ્પિ ફલં નુપલબ્ભતિ, તસ્મા તસ્સ નિપ્ફલભાવં અવત્વા ‘‘ન તે હોન્તિ મહપ્ફલા’’તિ કસ્મા વુત્તન્તિ આહ **‘‘નિરવસેસત્થે’’**તિઆદિ. અનુગતં કુલન્તિ **અનુકુલં**, કુલાનુગતન્તિ અત્થો. યે નિચ્ચભત્તાદિં પુબ્બપુરિસેહિ પટ્ઠપિતં અપરાપરં અનુપચ્છિન્દન્તા મનુસ્સા દદન્તિ, તે અનુકુલં યજન્તિ નામ. તેનેવાહ **‘‘યે અઞ્ઞે અનુકુલં યજન્તી’’**તિઆદિ.

ઉજ્જયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉદાયિસુત્તવણ્ણના

૪૦. દસમે **પાણસમારમ્ભરહિત**ન્તિ પાણઘાતરહિતં. **અબ્યાબજ્ઝં સુખં લોકં, પણ્ડિતો ઉપપજ્જતી**તિ કામચ્છન્દાદિબ્યાપાદવિરહિતત્તા અબ્યાબજ્ઝં નિદ્દુક્ખં. પરપીળાભાવે પન વત્તબ્બં નત્થિ. ઝાનસમાપત્તિવસેન સુખબહુલત્તા સુખં એકન્તસુખં બ્રહ્મલોકં ઝાનપુઞ્ઞેન, ઇતરપુઞ્ઞેન પન તદઞ્ઞસમ્પત્તિભવસઙ્ખાતં સુખં લોકં પણ્ડિતો સપ્પઞ્ઞો ઉપેતિ. સેસં ઉત્તાનમેવ.

ઉદાયિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચક્કવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. રોહિતસ્સવગ્ગો

૧. સમાધિભાવનાસુત્તવણ્ણના

૪૧. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાયા**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે સુખવિહારત્થાય, નિક્કિલેસતાય નિરામિસેન સુખેન વિહરણત્થાયાતિ અત્થો. ઇમિના ચત્તારિ ફલસમાપત્તિજ્ઝાનાનિ ખીણાસવસ્સ આસવક્ખયાધિગમતો અપરભાગે અધિગતરૂપારૂપજ્ઝાનાનિ ચ કથિતાનિ. **દિબ્બચક્ખુઞાણદસ્સનપ્પટિલાભાયા**તિ દિબ્બચક્ખુઞાણપ્પટિલાભત્થાય. દિબ્બચક્ખુઞાણઞ્હિ રૂપગતસ્સ દિબ્બસ્સ ઇતરસ્સ ચ દસ્સનટ્ઠેન ઇધ ''ઞાણદસ્સન''ન્તિ અધિપ્પેતં. **આલોકસઞ્ઞં મનસિ કરોતી**તિ દિવા વા રત્તિં વા સૂરિયદીપચન્દમણિઉક્કાવિજ્જુલતાદીનં આલોકો દિવા રત્તિઞ્ચ ઉપલદ્ધો, યથાલદ્ધવસેનેવ આલોકં મનસિ કરોતિ ચિત્તે ઠપેતિ, તથા ચ નં મનસિ કરોતિ, યથાસ્સ સુભાવિતાલોકકસિણસ્સ વિય કસિણાલોકો યથિચ્છકં યાવદિચ્છકઞ્ચ સો આલોકો રત્તિયં ઉપતિટ્ઠતિ , યેન તત્થ દિવાસઞ્ઞં ઠપેતિ, દિવા વિય વિગતથિનમિદ્ધો હોતિ. તેનાહ ''**યથા દિવા તથા રત્તિ**''ન્તિ.

યથા દિવા આલોકસઞ્ઞા મનસિ કતા, તથેવ નં રત્તિમ્પિ મનસિ કરોતીતિ યથા દિવા દિટ્ઠો આલોકો, તથેવ તં રત્તિં મનસિ કરોતિ. **દુતિયપદે**તિ ''યથા રત્તિં તથા દિવા''તિ ઇમસ્મિં વાક્યે. **એસ નયો**તિ ઇમિના યથા રત્તિયં ચન્દાલોકાદિ આલોકો દિટ્ઠો, એવમેવ રત્તિં દિટ્ઠાકારેનેવ દિવા તં આલોકં મનસિ કરોતિ ચિત્તે ઠપેતીતિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ. **ઇતિ વિવટેન ચેતસા**તિ એવં અપિહિતેન ચિત્તેન, થિનમિદ્ધાપિધાનેન અપિહિતચિત્તેનાતિ વુત્તં હોતિ. **અપરિયોનદ્ધેના**તિ સમન્તતો અનદ્ધેન અસઞ્છાદિતેન. **કિઞ્ચાપી**તિઆદિના અત્તના વુત્તમેવત્થં સમત્થેતિ. **આલોકસદિસં કતં** ''યથા દિવા તથા રત્તિ''ન્તિઆદિના.

સત્તટ્ઠાનિકસ્સાતિ ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૪; ૨.૩૭૬; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૯) વુત્તસ્સ સત્તટ્ઠાનિકસ્સ સતિસમ્પજઞ્ઞસ્સ અત્થાય. **પરિગ્ગહિતવત્થારમ્મણતાયા**તિ વત્થુનો આરમ્મણસ્સ ચ યાથાવતો વિદિતભાવેન. યથા હિ સપ્પં પરિયેસન્તેન તસ્સ આસયે વિદિતે સોપિ વિદિતો ગહિતો એવ ચ હોતિ મન્તાગદબલેન તસ્સ ગહણસ્સ સુકરત્તા, એવં વેદનાય આસયભૂતે વત્થુમ્હિ આરમ્મણે ચ વિદિતે આદિકમ્મિકસ્સપિ વેદના વિદિતા ગહિતા એવ હોતિ સલક્ખણતો સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ તસ્સા ગહણસ્સ સુકરત્તા. પગેવ પરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ ખીણાસવસ્સ. તસ્સ હિ ઉપ્પાદક્ખણેપિ ઠિતિક્ખણેપિ ભઙ્ગક્ખણેપિ વેદના વિદિતા પાકટા હોન્તિ ''તા વેદના એવં ઉપ્પજ્જિત્વા''તિઆદિના. ન કેવલઞ્ચ વેદના એવ, ઇધ વુત્તા સઞ્ઞાદયોપિ અવુત્તા ચેતનાદયોપિ વિદિતાવ ઉપ્પજ્જન્તિ ચેવ તિટ્ઠન્તિ ચ નિરુજ્ઝન્તિ ચ. નિદસ્સનમત્તઞ્હેતં, યદિદં પાળિયં વેદનાસઞ્ઞાવિતક્કગ્ગહણં. તેન અનવસેસતો સબ્બધમ્માનમ્પિ ઉપ્પાદાદિતો વિદિતભાવં દસ્સેતિ.

અપિચ વેદનાય ઉપ્પાદો વિદિતો હોતિ, ઉપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ, અત્થઙ્ગમો વિદિતો હોતિ. કથં વેદનાય ઉપ્પાદો વિદિતો હોતિ ? અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયો, તણ્હાસમુદયા કમ્મસમુદયો, ફસ્સસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ વેદનાક્ખન્ધસ્સ સમુદયં પસ્સતિ. એવં વેદનાય ઉપ્પાદો વિદિતો હોતિ. કથં વેદનાય ઉપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ? અનિચ્ચતો મનસિકરોતો ખયતુપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ, દુક્ખતો મનસિકરોતો ભયતુપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ, અનત્તતો મનસિકરોતો સુઞ્ઞતુપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ. એવં વેદનાય

ઉપટ્ઠાનં વિદિતં હોતિ. ઇતિ ખયતો ભયતો સુઞ્ઞતો જાનાતિ. કથં વેદનાય અત્થઙ્ગમો વિદિતો હોતિ? અવિજ્જાનિરોધા વેદનાનિરોધો…પે॰… એવં વેદનાય અત્થઙ્ગમો વિદિતો હોતિ. ઇમિનાપિ નયેનેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

ઇતિ રૂપન્તિ એત્થ **ઇતિ**સદ્દો અનવસેસતો રૂપસ્સ સરૂપનિદસ્સનત્થોતિ તસ્સ **ઇદં રૂપન્તિ** એતેન સાધારણતો સરૂપનિદસ્સનમાહ, **એત્તકં રૂપન્તિ** એતેન અનવસેસતો, **ન ઇતો પરં રૂપં અત્થી**તિ તબ્બિનિમુત્તસ્સ અઞ્ઞસ્સ અભાવં. **ઇતિ વેદના**તિઆદીસુપિ અયં વેદના, એત્તકા વેદના, ઇતો પરં વેદના નત્થિ. અયં સઞ્ઞા…પે॰… ઇમે સઙ્ખારા…પે॰… ઇદં વિઞ્ઞાણં, એત્તકં વિઞ્ઞાણં, ઇતો પરં વિઞ્ઞાણં નત્થીતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બોતિ આહ “**વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો**”તિ.

ઞાણેન જાનિત્વા પરોપરાનિ. **પરોપરાની**તિ પરાનિ ચ ઓપરાનિ ચ. **ઉત્તમાધમાની**તિ પરત્તભાવસકત્તભાવાદીનિ ઉત્તમાધમાનિ. **ચલિતન્તિ** તણ્હાદિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં. **અનીઘો**તિ રાગાદિઈઘરહિતો. **અતારિ સો**તિ સો એવરૂપો અરહા જાતિજરં અતરિ.

સમાધિભાવનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૪. પઞ્હબ્યાકરણસુત્તાદિવણ્ણના

૪૨-૪૪. દુતિયે **એતેસં પઞ્હાનન્તિ** એકંસબ્યાકરણાદીનં ચતુન્નં પઞ્હાનં. **તસ્મિં તસ્મિં ઠાને બ્યાકરણં જાનાતી**તિ ‘‘ચક્ખું અનિચ્ચ’’ન્તિ પુટ્ઠે ‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિ એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બં. ‘‘અનિચ્ચા નામ ચક્ખુ’’ન્તિ પુટ્ઠે પન ‘‘ન કેવલં ચક્ખુમેવ, સોતમ્પિ અનિચ્ચ’’ન્તિ એવં વિભજિત્વા બ્યાકાતબ્બં. ‘‘યથા ચક્ખું તથા સોતં, યથા સોતં તથા ચક્ખુ’’ન્તિ પુટ્ઠે ‘‘કેનટ્ઠેન પુચ્છસી’’તિ પટિપુચ્છિત્વા ‘‘દસ્સનટ્ઠેન પુચ્છામી’’તિ વુત્તે ‘‘ન હી’’તિ બ્યાકાતબ્બં. ‘‘અનિચ્ચટ્ઠેન પુચ્છામી’’તિ વુત્તે ‘‘આમા’’તિ બ્યાકાતબ્બં. ‘‘તં જીવં તં સરીર’’ન્તિઆદીનિ પુટ્ઠેન પન ‘‘અબ્યાકતમેતં ભગવતા’’તિ ઠપેતબ્બો, એસ પઞ્હો ન બ્યાકાતબ્બોતિ એવં જાનાતીતિ અત્થો. **અત્થસમાગમેના**તિ અત્થસ્સ પટિલાભેન લદ્ધબ્બેન. સમિતિ સઙ્ગતિ સમોધાનન્તિ સમયો, પટિલાભો. સમયો એવ **અભિસમયો**, અભિમુખભાવેન વા સમયો **અભિસમયો**તિ એવમેત્થ પદત્થો વેદિતબ્બો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. તતિયચતુત્થાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઞ્હબ્યાકરણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. રોહિતસ્સસુત્તાદિવણ્ણના

૪૫-૪૬. પઞ્ચમે (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૦૭) **એકોકાસે**તિ ચક્કવાળસ્સ પરિયન્તસઞ્ઞિતે એકસ્મિં ઓકાસે. **ભુમ્મન્તિ** ‘‘યત્થા’’તિ ઇદં ભુમ્મવચનં. સામઞ્ઞતો વુત્તમ્પિ ‘‘સો લોકસ્સ અન્તો’’તિ વચનતો વિસિટ્ઠવિસયમેવ હોતિ. ‘‘ન જાયતિ, ન મીયતી’’તિ વત્વા પુન ‘‘ન ચવતિ, ન ઉપપજ્જતી’’તિ કસ્મા વુત્તન્તિ આહ “**ઇદં અપરાપરં…પે॰… ગહિત**”ન્તિ. **પદગમનેના**તિ પદસા ગમનેન. **સત્થા સઙ્ખારલોકસ્સ અન્તં સન્ધાય વદતિ** ઉપરિ સબ્બાનિ પકાસેતુકામો. સઙ્ખારલોકસ્સ હિ અન્તો નિબ્બાનં.

દળ્હં થિરં ધનુ એતસ્સાતિ દળ્હધન્વા, સો એવ ''દળ્હધમ્મા''તિ વુત્તો. તેનાહ ''**દળ્હધનૂ**''તિ. **ઉત્તમપ્પમાણં** નામ સહસ્સથામધનુ. ધનુગ્ગણ્હનસિપ્પચિત્તકતાય ધનુગ્ગહો, ન ધનુગ્ગહણમત્તેનાતિ આહ ''**ધનુગ્ગહોતિ ધનુઆચરિયો**''તિ. ''ધનુગ્ગહો''તિ વત્વા ''સિક્ખિતો''તિ વુત્તે ધનુસિક્ખાય સિક્ખિતોતિ વિઞ્ઞાયતિ. સિક્ખા ચ એત્તકેન કાલેન સિક્ખન્તસ્સ ઉક્કંસગતા હોતીતિ આહ ''**દ્વાદસ વસ્સાનિ ધનુસિપ્પં સિક્ખિતો**''તિ. **ઉસભપ્પમાણે**તિ વીસતિ યટ્ઠિયો ઉસભં, તસ્મિં ઉસભપ્પમાણે પદેસે. **વાલગ્ગન્તિ** વાલકોટિં. **કતહત્થો**તિ પરિચિતહત્થો. **કતસરક્ખેપો**તિ થિરલક્ખે ચ ચલલક્ખે ચ પરેસં દસ્સનવસેન સરક્ખેપસ્સ કતાપી. તેનાહ ''**દસ્સિતસિપ્પો**''તિ, ''કતયોગ્ગો''તિ કેચિ. અસન્તિ એતેનાતિ **અસનં**, કણ્ડો. **તાલચ્છાદિ**ન્તિ તાલચ્છાયં. સા પન રતનમત્તા વિદત્થિચતુરઙ્ગુલા.

પુરત્થિમા સમુદ્દાતિ એકસ્મિં ચક્કવાળે પુરત્થિમા સમુદ્દા. સમુદ્દસીસેન પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિં વદતિ. **પચ્છિમસમુદ્દો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **નિપ્પપઞ્ચતન્તિ** અદન્તકારિતં. **સમ્પત્તે**તિ તાદિસેન જવેન ગચ્છન્તેન સમ્પત્તે. **અનોતત્તે**તિ એત્થાપિ ''સમ્પત્તે''તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધો, તથા ''નાગલતાદન્તકટ્ઠ''ન્તિ એત્થાપિ. **તદા**તિ યદા સો લોકન્તગવેસકો અહોસિ, તદા. **દીઘાયુકકાલો**તિ અનેકવસ્સસહસ્સાયુકકાલો. **ચક્કવાળલોકસ્સા**તિ સામઞ્ઞવસેન એકવચનં, ચક્કવાળલોકાનન્તિ અત્થો. ઇમસ્મિંયેવ ચક્કવાળે નિબ્બત્તિપુબ્બપરિચયસિદ્ધાય નિકન્તિયા.

સસઞ્ઞિમ્હિ સમનકેતિ ન રૂપધમ્મમત્તકે, અથ ખો પઞ્ચક્ખન્ધસમુદાયેતિ દસ્સેતિ. **સમિતપાપો**તિ સમુચ્છિન્નસંકિલેસધમ્મો. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

રોહિતસ્સસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સુવિદૂરસુત્તવણ્ણના

૪૭. સત્તમે **સુવિદૂરવિદૂર**-સદ્દાનં સમાનત્થાનંયેવ એકત્થ ગહણં ઇધ નિદ્દેસો દૂરાસન્નભાવસ્સ અપેક્ખાસિદ્ધત્તા ઇધાધિપ્પેતસ્સ દૂરભાવસ્સ કેનચિ પરિયાયેન અનાસન્નભાવદસ્સનત્થં કતન્તિ આહ ''**કેનચિ પરિયાયેન અનાસન્નાનિ હુત્વા**''તિઆદિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સુવિદૂરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વિસાખસુત્તવણ્ણના

૪૮. અટ્ઠમે વાક્કરણચાતુરિયતો વચનગુણહેતૂનં પૂરિયા પોરી, પોરિયં ભવાતિ પોરી, તાય **પોરિયા**. તેનાહ ''**પરિપુણ્ણવાચાયા**''તિ, અક્ખરપદપરિપુણ્ણાય વાચાયાતિ અત્થો. **અપલિબુદ્ધાયા**તિ પિત્તાદીહિ ન વિબદ્ધાય અનનુબન્ધિતાય. **અનેલગલાયા**તિ અનેલાય અગલાય નિદ્દોસાય અગળિતપદબ્યઞ્જનાય ચ. થેરસ્સ હિ કથયતો પદં વા બ્યઞ્જનં વા ન પરિહાયતિ. તેનાહ ''**અનેલગલાયાતિ નિદ્દોસાય ચેવ અગળિતાય ચા**''તિઆદિ. તત્થ **નિદ્દોસાયા**તિ અત્થતો ચ બ્યઞ્જનતો ચ વિગતદોસાય. **અપતિતપદબ્યઞ્જનાયા**તિ અવિરહિતપદબ્યઞ્જનાય. અથ વા **અનેલગલાયા**તિ ન એલં દોસં ગલતીતિ અનેલગલા. અવિચ્છિન્નવાચાય અનેલગલાય યથા દન્ધમનુસ્સા મુખેન ખેળં ગળન્તેન વાચં ભાસન્તિ, ન એવરૂપાય. અથ ખો નિદ્દોસાય વિસદવાચાયાતિ અત્થો.

વિવટ્ટપ્પકાસિની વાચા ન કદાચિ વિવટ્ટમુત્તાતિ કત્વા આહ "**વિવટ્ટપરિયાપન્નાયા**"તિ, વિવટ્ટં અમુઞ્ચિત્વા પવત્તાયાતિ અત્થો. વિવટ્ટપ્પકાસિની હિ વાચા વિવટ્ટં પરિચ્છિજ્જ આપાદેન્તી પવત્તતિ. નવલોકુત્તરધમ્મો સબ્બધમ્મેહિ સમુસ્સિતટ્ઠેન અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેન ચ ધજો નામાતિ આહ "**અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેના**"તિઆદિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

વિસાખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વિપલ્લાસસુત્તવણ્ણના

૪૯. નવમે અનિચ્ચાદીનિ વત્થૂનિ નિચ્ચન્તિઆદિના વિપરીતતો અસન્તીતિ વિપલ્લાસા , સઞ્ઞાય વિપલ્લાસો **સઞ્ઞાવિપલ્લાસો**. ઇતરેસુપિ તીસુ એસેવ નયો. એવમેતે ચતુન્નં વત્થૂનં વસેન ચત્તારો, તેસુ વત્થૂસુ સઞ્ઞાદીનં વસેન દ્વાદસ હોન્તિ. તેસુ અટ્ઠ સોતાપત્તિમગ્ગેન પહીયન્તિ. **અસુભે સુભ**ન્તિ સઞ્ઞાચિત્તવિપલ્લાસા સકદાગામિમગ્ગેન તનુકા હોન્તિ, અનાગામિમગ્ગેન પહીયન્તિ. **દુક્ખે સુખ**ન્તિ સઞ્ઞાચિત્તવિપલ્લાસા અરહત્તમગ્ગેન પહીયન્તીતિ વેદિતબ્બા. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

વિપલ્લાસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપક્કિલેસસુત્તવણ્ણના

૫૦. દસમે **ઉપક્કિલિટ્ઠભાવકરણેના**તિ મલીનભાવકરણેન. **પઞ્ચવિધાય સુરાય ચતુબ્બિધસ્સ ચ મેરયસ્સા**તિ એત્થ પૂવસુરા, પિટ્ઠસુરા, ઓદનસુરા, કિણ્ણપક્ખિત્તા, સમ્ભારસંયુત્તાતિ પઞ્ચ સુરા. પુપ્ફાસવો, ફલાસવો, મધ્વાસવો, ગુળાસવોતિ ચત્તારો આસવા, ચતુબ્બિધં મેરયં નામ. તત્થ પૂવે ભાજને પક્ખિપિત્વા તજ્જં ઉદકં દત્વા મદ્દિત્વા કતા **પૂવસુરા**. એવં સેસસુરાપિ. **કિણ્ણા**તિ પન તસ્સા સુરાય બીજં વુચ્ચતિ. યે સુરા ''મોદકા''તિપિ વુચ્ચન્તિ, તે પક્ખિપિત્વા કતા **કિણ્ણપક્ખિત્તા**. ધાતકિઆસવાદિનાનાસમ્ભારેહિ સંયોજિતા **સમ્ભારસંયુત્તા**.મધુકતાલનાળિકેરાદિપુપ્ફરસો ચિરપરિવાસિતો **પુપ્ફાસવો**. પનસાદિફલરસો **ફલાસવો**. મુદ્દિકારસો **મધ્વાસવો**. ઉચ્છુરસો **ગુળાસવો**.

ઉપક્કિલેસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

રોહિતસ્સવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૨. દુતિયપણ્ણાસકં

(૬) ૧. પુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગો

૧. પઠમપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૫૧. દુતિયસ્સ પઠમે **પુઞ્ઞાભિસન્દા**તિ વા પુઞ્ઞનદિયો. અવિચ્છેદેન નિચ્ચં પવત્તિયમાનાનિ હિ પુઞ્ઞાનિ અભિસન્દનટ્ઠેન ''પુઞ્ઞાભિસન્દા''તિ વુત્તા. **અપરિમિતન્તિ** આળ્હકગણનાય અપરિમિતં, યોજનવસેન પનસ્સ પરિમાણં અત્થિ. તથા હિ હેટ્ઠા મહાપથવિયા ઉપરિ આકાસેન પરતો ચક્કવાળપબ્બતેન મજ્ઝે તત્થ તત્થ ઠિતેહિ દીપપબ્બતપરિયન્તેહિ પરિચ્છિન્નત્તા યોજનતો સક્કા પમાણં કાતું. **ભેરવારમ્મણેહી**તિ સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકેહિ ભેરવારમ્મણેહિ. તથા હિ તં મહાસરીરમચ્છકુમ્ભીલયક્ખરક્ખસમહાનાગદાનવાદીનં સવિઞ્ઞાણકાનં વળવામુખપાતાલાદીનં અવિઞ્ઞાણકાનઞ્ચ ભેરવારમ્મણાનં વસેન ''બહુભેરવ''ન્તિ વુચ્ચતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

પઠમપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૫૨. દુતિયે **સોતાપન્નસ્સ સદ્ધા અધિપ્પેતા**તિ સોતાપન્નસ્સ મગ્ગેનાગતા સદ્ધા અધિપ્પેતા.

દુતિયપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. પઠમસંવાસસુત્તાદિવણ્ણના

૫૩-૫૪. તતિયે યથાકમ્મં તા તા ગતિયો **અરન્તિ** ઉપગચ્છન્તીતિ અરિયા, સત્તા. ઇમે પન કુચ્છિતા અરિયાતિ **કદરિયા**. થદ્ધમચ્છરિનો, થદ્ધેન મચ્છરેન સમન્નાગતાતિ અત્થો. થદ્ધમચ્છરિયસદિસઞ્હિ કુચ્છિતં સબ્બદા નિહીનં નત્થિ સબ્બગુણાનં આદિભૂતસ્સ ભોગસમ્પત્તિઆદિસબ્બસમ્પત્તીનં મૂલભૂતસ્સ દાનસ્સ નિસેધનતો. તેનાહ ''**કદરિયાતિ થદ્ધમચ્છરિનો**''તિ. એકચ્ચો હિ અત્તનો વસનટ્ઠાને ભિક્ખૂ હત્થં પસારેત્વાપિ ન વન્દતિ. અઞ્ઞત્થ ગતો વિહારં પવિસિત્વા સક્કચ્ચં વન્દિત્વા મધુરપ્પટિસન્થારં કરોતિ ''કિં, ભન્તે, અમ્હાકં વસનટ્ઠાનં નાગચ્છથ, સમ્પન્નો પદેસો, પટિબલાહં અય્યાનં યાગુભત્તાદીહિ ઉપટ્ઠાનં કાતુ''ન્તિ. ભિક્ખુ ''સદ્ધો અયં ઉપાસકો''તિ યાગુભત્તાદીહિ સઙ્ગણ્હાતિ.

અથેકો થેરો તસ્સ ગામં ગન્ત્વા પિણ્ડાય ચરતિ. સો તં દિસ્વા અઞ્ઞેન વા ગચ્છતિ, ઘરં વા પવિસતિ. સચેપિ સમ્મુખીભાવં આગચ્છતિ, હત્થેન વન્દિત્વા ''અય્યસ્સ ભિક્ખં દેથ, અહં એકેન કમ્મેન ગચ્છામી''તિ પક્કમતિ. થેરો સકલગામં ચરિત્વા તુચ્છપત્તોવ નિક્ખમતિ. ઇદં તાવ મુદુમચ્છરિયં નામ. યેન અદાયકોપિ દાયકો વિય પઞ્ઞાયતિ. ઇધ પન થદ્ધમચ્છરિયં અધિપ્પેતં. યેન સમન્નાગતો ભિક્ખૂસુ પિણ્ડાય પવિટ્ઠેસુ ''થેરા ઠિતા''તિ વુત્તે ''કિં મય્હં પાદા રુજ્જન્તી''તિઆદીનિ વત્વા સિલાથમ્ભો વિય ખાણુકો વિય ચ થદ્ધો હુત્વા તિટ્ઠતિ, સામીચિમ્પિ ન કરોતિ, કુતો દાનં. અયમિધ અધિપ્પેતો. તેન વુત્તં ''**થદ્ધમચ્છરિનોતિ થદ્ધેન મચ્છરેન સમન્નાગતાતિ અત્થો**''તિ. મચ્છરં મચ્છેરં મચ્છરિયન્તિ અત્થતો એકં.

પરિભાસકાતિ ભિક્ખૂ ઘરદ્વારે ઠિતે દિસ્વા ''કિં તુમ્હે કસિત્વા આગતા વપિત્વા લાયિત્વા, મયં અત્તનોપિ ન લભામ, કુતો તુમ્હાકં, સીઘં નિક્ખમથા''તિઆદીહિ સન્તજ્જકા. **યાચકાનં વચનસ્સ અત્થં જાનન્તી**તિ એત્થ કિઞ્ચાપિ ભિક્ખૂ ઘરદ્વારે ઠિતા તુણ્હી હોન્તિ, અત્થતો પન ''ભિક્ખં દેથા''તિ વદન્તિ નામ અરિયાય યાચનાય. વુત્તઞ્હેતં ''ઉદ્દિસ્સ અરિયા તિટ્ઠન્તિ, એસા અરિયાન યાચના''તિ (મિ॰ પ॰ ૪.૫.૯). તત્ર યે ''મયં પચામ, ઇમે ન પચન્તિ, પચમાને પત્વા અલભન્તા કુહિં લભિસ્સતી''તિ દેય્યધમ્મં સંવિભજન્તિ, તે વદઞ્ઞૂ યાચકાનં વચનસ્સ અત્થં જાનન્તિ નામ ઞત્વા કત્તબ્બકરણતો. ચતુત્થં ઉત્તાનમેવ.

પઠમસંવાસસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. સમજીવીસુત્તાદિવણ્ણના

૫૫-૫૬. પઞ્ચમે **અનુગ્ગણ્હનત્થ**ન્તિ નકુલમાતા નકુલપિતાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં સઙ્ગહત્થાય. નકુલસ્સ દારકસ્સ પિતા **નકુલપિતા. નકુલમાતા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. છટ્ઠે નત્થિ વત્તબ્બં.

સમજીવીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. સુપ્પવાસાસુત્તાદિવણ્ણના

૫૭-૬૦. સત્તમે **આયુભાગપટિલાભિની હોતી**તિ આયુકોટ્ઠાસસ્સ પટિલાભિની હોતિ. **તિવિધલોક**ન્તિ સત્તસઙ્ખારભાજનસઙ્ખાતં તિવિધં લોકં. **વિદિતં કત્વા**તિ વિભૂતં કત્વા. **લોકવિદૂન**ન્તિ કરણત્થે સામિવચનન્તિ આહ ''**બુદ્ધેહિ પસત્થા**''તિ. અટ્ઠમનવમદસમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સુપ્પવાસાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૭) ૨. પત્તકમ્મવગ્ગો

૧-૪. પત્તકમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૬૧-૬૪. દુતિયસ્સ પઠમે યે અનિટ્ઠા ન હોન્તિ, તે ઇટ્ઠાતિ અધિપ્પેતાતિ આહ ''**અનિટ્ઠપટિક્ખેપેન ઇટ્ઠા**''તિ. **ઇટ્ઠા**તિ ચ પરિયિટ્ઠા વા હોતુ મા વા, ઇટ્ઠારમ્મણભૂતાતિ અત્થો. ગવેસિતમ્પિ હિ ઇટ્ઠન્તિ વુચ્ચતિ, તં ઇધ નાધિપ્પેતં. **મને**તિ મનસ્મિં. **કન્તા**તિ વા કમનીયા, કામેતબ્બાતિ અત્થો. **મનં અપ્પાયન્તી**તિ ઇટ્ઠભાવેન મનં વડ્ઢેન્તિ. કમ્મસાધનો ઇધ **ભોગ**-સદ્દોતિ આહ ''**ભોગાતિ ભુઞ્જિતબ્બા**''તિઆદિ. **ધમ્મૂપઘાતં કત્વા** કુસલધમ્મં વિનોદેત્વા. ઉપનિજ્ઝાયીયન્તીતિ **ઉપજ્ઝાયા**તિ આહ ''**સુખદુક્ખેસુ ઉપનિજ્ઝાયિતબ્બત્તા**''તિ, સુખદુક્ખેસુ ઉપ્પન્નેસુ અનુસ્સરિતબ્બત્તાતિ અત્થો. **સન્દિટ્ઠસમ્ભત્તેહી**તિ એત્થ તત્થ તત્થ સઙ્ગમ્મ દિટ્ઠમત્તા નાતિદળ્હમિત્તા **સન્દિટ્ઠા**, સુટ્ઠુ ભત્તા સિનેહવન્તો દળ્હમિત્તા **સમ્ભત્તા**.

વિસમલોભન્તિ બલવલોભં. **સુખિત**ન્તિ સઞ્જાતસુખં. **પીણિત**ન્તિ ધાતં સુહિતં. તથાભૂતો પન યસ્મા બલસમ્પન્નો હોતિ, તસ્મા ''**બલસમ્પન્નં કરોતી**''તિ વુત્તં.

સોભને કાયિકવાચસિકકમ્મે રતોતિ સૂરતો ઉકારસ્સ દીઘં કત્વા, તસ્સ ભાવો **સોરચ્ચં**, કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો. સો પન અત્થતો સુસીલભાવોતિ આહ ''**ખન્તિસોરચ્ચે નિવિટ્ઠાતિ અધિવાસનક્ખન્તિયઞ્ચ સુસીલતાય ચ નિવિટ્ઠા**''તિ. **એકમત્તાન**ન્તિ એકં ચિત્તન્તિ અત્થો. રાગાદીનઞ્હિ પુબ્બભાગિયં દમનાદિ પચ્ચેકં ઇચ્છિતબ્બં, ન મગ્ગક્ખણે વિય એકજ્ઝં પટિસઙ્ખાનમુખેન પજહનતો. **એકમત્તાન**ન્તિ વા વિવેકવસેન એકં એકાકિનં અત્તાનં. તેનેવાહ ''**એકં અત્તનોવ અત્તભાવ**''ન્તિઆદિ. **ઉપરૂપરિભૂમીસૂ**તિ છકામસગ્ગસઙ્ખાતાસુ ઉપરૂપરિકામભૂમીસુ. કમ્મસ્સ ફલં **અગ્ગં** નામ. તં પનેત્થ ઉચ્ચગામીતિ આહ ''**ઉદ્ધમગ્ગમસ્સા**''તિ. સુવગ્ગે નિયુત્તા, સુવગ્ગપ્પયોજનાતિ વા **સોવગ્ગિકા**. **દસન્નં વિસેસાન**ન્તિ દિબ્બઆયુવણ્ણયસસુખઆધિપતેય્યાનઞ્ચેવ ઇટ્ઠરૂપાદીનઞ્ચ ફલવિસેસાનં. વણ્ણગ્ગહણેન ચેત્થ સકો અત્તભાવવણ્ણો ગહિતો, રૂપગ્ગહણેન બહિદ્ધા રૂપારમ્મણં. દુતિયતતિયચતુત્થાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પત્તકમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. રૂપસુત્તવણ્ણના

૬૫. પઞ્ચમે પમિનોતિ ઉળારતાદિવિસેસં એતેનાતિ પમાણં, રૂપકાયો પમાણં એતસ્સાતિ **રૂપપ્પમાણો**. તતો એવ રૂપે પસન્નોતિ **રૂપપ્પસન્નો**. **ઘોસો**તિ ચેત્થ થુતિઘોસો. **લૂખ**ન્તિ પચ્ચયલૂખતા. **ધમ્મા**તિ સીલાદયો ગુણધમ્મા અધિપ્પેતા. ઇમેસં પન ચતુન્નં પુગ્ગલાનં નાનાકરણં પાળિયંયેવ આગતં. વુત્તઞ્હેતં –

> ''કતમો ચ પુગ્ગલો રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો આરોહં વા પસ્સિત્વા પરિણાહં વા પસ્સિત્વા સણ્ઠાનં વા પસ્સિત્વા પારિપૂરિં વા પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો.

“કતમો ચ પુગ્ગલો ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો પરવણ્ણનાય પરથોમનાય પરપસંસનાય પરવણ્ણહારિકાય તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો.

“કતમો ચ પુગ્ગલો લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો ચીવરલૂખં વા પસ્સિત્વા પત્તલૂખં વા પસ્સિત્વા સેનાસનલૂખં વા પસ્સિત્વા વિવિધં વા દુક્કરકારિકં પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો.

“કતમો ચ પુગ્ગલો ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો સીલં વા પસ્સિત્વા સમાધિં વા પસ્સિત્વા પઞ્ઞં વા પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નો”તિ (પુ॰ પ॰ ૧૭૧-૧૭૨).

તત્થ **આરોહ**ન્તિ ઉચ્ચતં. સા ચ ખો તસ્મિં તસ્મિં કાલે પમાણયુત્તા દટ્ઠબ્બા. **પરિણાહ**ન્તિ નાતિકિસથૂલતાવસેન પીણતં. **સણ્ઠાન**ન્તિ તેસં તેસં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં સુસણ્ઠિતતં દીઘરસ્સવટ્ટાદિયુત્તટ્ઠાનેસુ તથાભાવં. **પારિપૂરિ**ન્તિ સબ્બેસં સરીરાવયવાનં પરિપુણ્ણતં અવિકલતં. **તત્થ પમાણં ગહેત્વા**તિ તસ્મિં રૂપે રૂપસમ્પત્તિયં પમાણભાવં ઉપાદાય. **પસાદં જનેતી**તિ અધિમોક્ખં જનેતિ ઉપ્પાદેતિ.

પરવણ્ણનાયાતિ “અસુકો એદિસો ચ એદિસો ચા”તિ પરસ્સ ગુણવચનેન. **પરથોમનાયા**તિ પરમ્મુખા પરસ્સ સિલાઘુપ્પાદકેન અભિત્થવનેન પરેન થુતિવસેન, ગાથાદિઉપનિબન્ધનેન વુત્તાય થોમનાયાતિ વુત્તં હોતિ. **પરપસંસનાયા**તિ પરમ્મુખા પરસ્સ ગુણસંકિત્તનેન. **પરવણ્ણહારિકાયા**તિ પરમ્પરવણ્ણહારિકાય પરમ્પરાય પરસ્સ કિત્તનસદ્દસ્સ ઉપસંહારેન. **તત્થા**તિ તસ્મિં થુતિઘોસે.

ચીવરલૂખન્તિ થૂલજિણ્ણબહુતુન્નકતાદિચીવરસ્સ લૂખભાવં. **પત્તલૂખ**ન્તિ અનેકગન્થિકાહટતાદિપત્તસ્સ લૂખભાવં. **વિવિધં વા દુક્કરકારિક**ન્તિ ધુતઙ્ગાદિવસેન પવત્તનાનાવિધં દુક્કરચરિયં. **સીલં વા પસ્સિત્વા**તિ સીલપારિપૂરિવસેન વિસુદ્ધં કાયવચીસુચરિતં ઞાણચક્ખુના પસ્સિત્વા, ઝાનાદિઅધિગમસુદ્ધિસમાધિં વા વિપસ્સનાભિઞ્ઞાસઙ્ખાતં પઞ્ઞં વા પસ્સિત્વાતિ અત્થો.

એવમેતસ્મિં ચતુપ્પમાણે લોકસન્નિવાસે બુદ્ધેસુ અપ્પસન્ના મન્દા, પસન્ના બહુકા. રૂપપ્પમાણસ્સ હિ બુદ્ધરૂપતો ઉત્તરિ પસાદાવહં રૂપં નામ નત્થિ. ઘોસપ્પમાણસ્સ બુદ્ધાનં કિત્તિઘોસતો ઉત્તરિ પસાદાવહો ઘોસો નામ નત્થિ. લૂખપ્પમાણસ્સ કાસિકાનિ વત્થાનિ મહારહાનિ કઞ્ચનભાજનાનિ તિણ્ણં ઉતૂનં અનુચ્છવિકે સબ્બસમ્પત્તિયુત્તે પાસાદવરે પહાય પંસુકૂલચીવરસેલમયપત્તરુક્ખમૂલાદિસેનાસનસેવિનો બુદ્ધસ્સ ભગવતો લૂખતો ઉત્તરિ પસાદાવહં અઞ્ઞં લૂખં નામ નત્થિ. ધમ્મપ્પમાણસ્સ સદેવકે લોકે અસાધારણસીલાદિગુણસ્સ તથાગતસ્સ સીલાદિગુણતો ઉત્તરિ પસાદાવહો અઞ્ઞો સીલાદિગુણો નામ નત્થિ. ઇતિ ભગવા ઇમં ચતુપ્પમાણિકં લોકસન્નિવાસં મુટ્ઠિના ગહેત્વા વિય ઠિતોતિ.

પમાણિંસૂતિ પમાણં અગ્ગહેસું. **નિયકજ્ઝત્તે તસ્સ ગુણં ન જાનાતી**તિ તસ્સ અબ્ભન્તરે પવત્તમાનં સીલાદિગુણં ન જાનાતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

રૂપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અહિરાજસુત્તવણ્ણના

૬૭. સત્તમે **દટ્ઠવિસાનેવા**તિ અવધારણેન દિટ્ઠવિસાદયો નિવત્તેતિ. કટ્ઠમુખાદયો હિ ચત્તારો આસીવિસા દટ્ઠવિસો, દિટ્ઠવિસો, ફુટ્ઠવિસો, વાતવિસોતિ પચ્ચેકં ચતુબ્બિધા હોન્તીતિ વિસવેગવિકારવસેન સોળસ વુત્તા. તેસુ દટ્ઠવિસાનંયેવ ઇધ ગહણં, ન ઇતરેસન્તિ દસ્સેતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અહિરાજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દેવદત્તસુત્તવણ્ણના

૬૮. અટ્ઠમે **કાલે સમ્પત્તે**તિ ગબ્ભસ્સ પરિપાકગતત્તા વિજાયનકાલે સમ્પત્તે. **પોતક**ન્તિ અસ્સતરિયા પુત્તં. ‘‘ફલં વે કદલિં હન્તી’’તિઆદિગાથાય કુક્કુજકેનેવ પત્તવટ્ટિપસવસ્સ ઉચ્છિન્નત્તા ફલુપ્પત્તિ કદલિયા પરાભવાય હોતીતિ આહ ‘‘**ફલં વે કદલિં હન્તી**’’તિ. **કુક્કુજકં** નામ કદલિયા પુપ્ફનાળં. તથા ફલપાકપરિયોસાનત્તા ઓસધીનં ‘‘**ફલં વેળું નળ**’’ન્તિ વુત્તં. અયં પનેત્થ પિણ્ડત્થો – યથા અત્તનો ફલં કદલિવેળુનળે વિનાસેતિ, ગબ્ભો ચ અસ્સતરિં, એવં અત્તનો કમ્મભૂતો સક્કારો અસપ્પુરિસં વિનાસેતીતિ.

દેવદત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પધાનસુત્તવણ્ણના

૬૯. નવમે પદહતિ એતેહીતિ **પધાનાનિ. ઉત્તમવીરિયાનિ** સેટ્ઠવીરિયાનિ વિસિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ સાધનતો. **કિલેસાનં સંવરત્થાયા**તિ યથા અભિજ્ઝાદયો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં સતિયા ઉપટ્ઠાનેન કિલેસાનં સંવરણત્થાય. **પજહનત્થાયા**તિ કામવિતક્કાદીનં વિનોદનત્થાય. **પધાન**ન્તિ તસ્સેવ પજહનસ્સ સાધનવસેન પવત્તવીરિયં. **કુસલાનં ધમ્માનં બ્રૂહનત્થાયા**તિ બોજ્ઝઙ્ગસઙ્ખાતાનં કુસલધમ્માનં વડ્ઢનત્થાય. **પધાન**ન્તિ તસ્સેવ વડ્ઢનસ્સ સાધનવસેન પવત્તવીરિયં.

પધાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અધમ્મિકસુત્તવણ્ણના

૭૦. દસમે **વિસમ**ન્તિ ભાવનપુંસકમેતં. તેનાહ ‘‘**વિસમા હુત્વા**’’તિ. **અસમયેના**તિ અકાલે. ભુમ્મત્થે હેતં કરણવચનં. પકટ્ઠં પધાનં અઞ્જસં એતેસન્તિ પઞ્જસા, અઞ્જસં પગતા પટિપન્નાતિ વા પઞ્જસા, પકતિમગ્ગગામિનો. ન પઞ્જસા **અપઞ્જસા**, અમગ્ગપ્પટિપન્ના. તે પન યસ્મા મગ્ગતો અપગતા નામ હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**મગ્ગતો અપગતા**’’તિઆદિ.

ગાથાસુ પન એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **ગુન્નં ચે તરમાનાન**ન્તિ ગાવીસુ મહોઘં તરન્તીસુ. **જિમ્હં ગચ્છતિ પુઙ્ગવો**તિ યદિ યૂથપતિ ઉસભો કુટિલં ગચ્છતિ. **સબ્બા તા જિમ્હં ગચ્છન્તી**તિ સબ્બા તા ગાવિયો કુટિલમેવ ગચ્છન્તિ. કસ્મા? **નેત્તે જિમ્હં ગતે સતિ** તસ્સ કુટિલગતત્તા. સો હિ તાસં પચ્ચયિકો ઉપદ્દવહરો ચ.

એવમેવન્તિ યથા ચેતં, એવમેવ યો મનુસ્સેસુ પધાનસમ્મતો, યદિ સો અધમ્મચારી સિયા, યે તસ્સ અનુજીવિનો, સબ્બેપિ અધમ્મિકા હોન્તિ. સામિસમ્પદા હિ પકતિસમ્પદં સમ્પાદેતિ. યસ્મા એતદેવં, તસ્મા **સબ્બં રટ્ઠં દુક્ખં સેતિ, રાજા ચે હોતિ અધમ્મિકો**.

અધમ્મિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પત્તકમ્મવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૮) ૩. અપણ્ણકવગ્ગો

૧-૨. પધાનસુત્તાદિવણ્ણના

૭૧-૭૨. તતિયવગ્ગસ્સ પઠમે યવતિ તેન ફલં મિસ્સિતં વિય હોતીતિ **યોનિ**, એકન્તિકં કારણં. **અસ્સાતિ** યથાવુત્તસ્સ ભિક્ખુનો. **પરિપુણ્ણન્તિ** અવિકલં અનવસેસં. આસવે ખેપેતીતિ **આસવક્ખયો**, અગ્ગમગ્ગો. ઇધ પન અરહત્તફલં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**અરહત્તત્થાયા**"તિ. દુતિયં ઉત્તાનમેવ.

પધાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૫. સપ્પુરિસસુત્તાદિવણ્ણના

૭૩-૭૫. તતિયે **પઞ્હત્થાય અભિનીતો**તિ પઞ્હકરણત્થાય અભિમુખં નીતો. **અલમ્બિતં કત્વા**તિ અલમ્બં કત્વા, અયમેવ વા પાઠો, વિપલમ્બં અકત્વાતિ અત્થો. **અવજાનાતી**તિ અવઞ્ઞં કરોતિ, નિન્દતીતિ અત્થો. ચતુત્થપઞ્ચમે નત્થિ વત્તબ્બં.

સપ્પુરિસસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કુસિનારસુત્તવણ્ણના

૭૬. છટ્ઠે નગરં પવિસિતુકામા ઉય્યાનતો ઉપેચ્ચ વત્તન્તિ ગચ્છન્તિ એતેનાતિ **ઉપવત્તનં**. યથેવ હિ કલમ્બનદિતીરતો રાજમાતુવિહારદ્વારેન થૂપારામં ગન્તબ્બં હોતિ, એવં હિરઞ્ઞવતિકાય પારિમતીરતો સાલવનં ઉય્યાનં, યથા અનુરાધપુરસ્સ થૂપારામો દક્ખિણપચ્છિમદિસાય, એવં તં ઉય્યાનં કુસિનારાય દક્ખિણપચ્છિમદિસાય હોતિ. યથા થૂપારામતો દક્ખિણદ્વારેન નગરં પવિસનમગ્ગો પાચીનમુખો ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તતિ, એવં ઉય્યાનતો સાલપન્તિ પાચીનમુખા ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તા, તસ્મા તં ''ઉપવત્તન''ન્તિ વુચ્ચતિ. **અન્તરે**તિ દ્વિન્નં સાલરુક્ખાનં વેમજ્ઝે. તત્થ હિ પઞ્ઞાપિયમાનસ્સ મઞ્ચસ્સ એકા સાલપન્તિ સીસભાગે હોતિ, એકા પાદભાગે. તત્રપિ એકો તરુણસાલો સીસભાગસ્સ આસન્નો હોતિ, એકો પાદભાગસ્સ. અપિચ **યમકસાલા** નામ મૂલખન્ધવિટપપત્તેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસિબ્બિત્વા ઠિતસાલાતિપિ વદન્તિ.

દ્વેળ્હકન્તિ દ્વિધાગાહો, અનેકંસગ્ગાહોતિ અત્થો. **વિમતી**તિ સંસયાપત્તીતિ આહ "**વિનિચ્છિતું અસમત્થતા**"તિ. **તં વો વદામી**તિ તં સંસયવન્તં ભિક્ખું સન્ધાય વો તુમ્હે વદામીતિ. **નિક્કઙ્ખભાવપચ્ચક્ખકરણ**ન્તિ બુદ્ધાદીસુ તેસં ભિક્ખૂનં નિક્કઙ્ખભાવસ્સ પચ્ચક્ખકારિયા યાથાવતો તમત્થં પટિવિજ્ઝિત્વા ઠિતં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં અત્થે.

કુસિનારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અચિન્તેય્યસુત્તવણ્ણના

૭૭. સત્તમે **લોકચિન્તા**તિ લોકસન્નિવેસપ્પટિસંયુત્તા વીમંસા. તેનાહ “**કેન નુ ખો ચન્દિમસૂરિયા**”તિઆદિ. **નાળિકેરાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન અવુત્તાનં ઓસધિતિણવનપ્પતિઆદીનં સઙ્ગહો. **એવરૂપા લોકચિન્તા**તિ એદિસા વુત્તસદિસા અઞ્ઞાપિ સા લોકચિન્તા.

અચિન્તેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દક્ખિણસુત્તવણ્ણના

૭૮. અટ્ઠમે **દાનસઙ્ખાતાય દક્ખિણાયા**તિ દેય્યધમ્મસઙ્ખાતાય દક્ખિણાય. વિસુદ્ધિ નામ મહાજુતિકતા. સા પન મહપ્ફલતાય વેદિતબ્બાતિ આહ “**મહપ્ફલભાવેના**”તિ. **વિસુજ્ઝતી**તિ ન કિલિસ્સતિ, અમલિના મહાજુતિકા મહાવિપ્ફારા હોતીતિ અત્થો. **સુચિધમ્મો**તિ રાગાદિઅસુચિવિધમનેન સુચિસભાવો. **લામકધમ્મો**તિ હીનસભાવો પાપકિરિયાય. અકુસલધમ્મા હિ એકન્તનિહીના. જૂજકો સીલવા કલ્યાણધમ્મો ન હોતિ, તસ્સ મહાબોધિસત્તસ્સ અત્તનો પુત્તદાનં દાનપારમિયા મત્થકં ગણ્હન્તં મહાપથવિકમ્પનસમત્થં જાતં. સ્વાયં દાયકગુણોતિ આહ “**વેસ્સન્તરમહારાજા કથેતબ્બો**”તિઆદિ. **ઉદ્ધરતી**તિ બહુલં પાપકમ્મવસેન લદ્ધબ્બવિનિપાતતો ઉદ્ધરતિ, તસ્મા નત્થિ મય્હં કિઞ્ચિ ચિત્તસ્સ અઞ્ઞત્થત્તન્તિ અધિપ્પાયો.

પેતદક્ખિણન્તિ પેતે ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બદક્ખિણં. **પાપિતકાલેયેવા**તિ ‘‘ઇદં દાનં અસુકસ્સ પેતસ્સ હોતૂ’’તિ તંઉદ્દિસનવસેન પત્તિયા પાપિતકાલેયેવ. **અસ્સા**તિ પેતસ્સ. **પાપુણી**તિ ફલસમ્પત્તિલભાપનવસેન પાપુણિ. અયઞ્હિ પેતે ઉદ્દિસ્સ દાને ધમ્મતા. તદા કોસલરઞ્ઞો પરિચ્ચાગવસેન અતિવિય દાનજ્ઝાસયતં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ચ સઙ્ઘસ્સ ઉક્કંસગતગુણવિસિટ્ઠતં સન્ધાયાહ “**અસદિસદાનં કથેતબ્બ**”ન્તિ.

દક્ખિણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. વણિજ્જસુત્તાદિવણ્ણના

૭૯-૮૦. નવમે **તંસદિસા**તિ યાદિસા વણિજ્જા પયુત્તા અયથાધિપ્પાયા અઞ્ઞા વા સમ્પજ્જતિ, તાદિસાવાતિ અત્થો. **છેદં ગચ્છતી**તિ વિનાસં પાપુણાતિ. અધિપ્પાયતો પરા વિસિટ્ઠાતિ **પરાધિપ્પાયો**. તેનેવાહ “**અજ્ઝાસયતો અધિકતરફલા હોતી**”તિ. **ચીવરાદિના પચ્ચયેન વદેય્યાસી**તિ ચીવરાદિપચ્ચયહેતુ મં વદેય્યાસિ પત્થેય્યાસિ. અથ વા યદા ચીવરાદિના પચ્ચયેન અત્થો હોતિ, તદા મં યાચેય્યાસીતિ અત્થો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. દસમં ઉત્તાનમેવ.

વણિજ્જસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અપણ્ણકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૯) ૪. મચલવગ્ગો

૧-૬. પાણાતિપાતસુત્તાદિવણ્ણના

૮૧-૮૬. ચતુત્થસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ. પઞ્ચમે (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૩૨) ‘‘નીચે કુલે પચ્ચાજાતો’’તિઆદિકેન અપ્પકાસભાવેન તમતીતિ તમો, તેન તમેન યુત્તોતિ **તમો** પુગ્ગલો વુચ્ચતિ. તથા હિ તંયોગતો પુગ્ગલસ્સ તબ્બોહારો યથા ‘‘મચ્છેરયોગતો મચ્છરો’’તિ, તસ્મા **તમો**તિ અપ્પકાસભાવેન તમો તમભૂતો અન્ધકારં વિય જાતો, અન્ધકારત્તં વા પત્તોતિ અત્થો. વુત્તલક્ખણં તમમેવ પરમ્પરતો અયનં ગતિ નિટ્ઠા એતસ્સાતિ **તમપરાયણો**. ઉભયેનપિ તમગ્ગહણેન ખન્ધતમો કથિતો, ન અન્ધકારતમો. **ખન્ધતમો**તિ ચ સમ્પત્તિરહિતા ખન્ધપવત્તિયેવ દટ્ઠબ્બા. ‘‘ઉચ્ચે કુલે પચ્ચાજાતો’’તિઆદિકેન પકાસભાવેન જોતેતીતિ જોતિ, તેન જોતિનાયુત્તોતિઆદિ સબ્બં વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **ઇતરે દ્વે**તિ જોતિતમપરાયણો, જોતિજોતિપરાયણોતિ ઇતરે દ્વે પુગ્ગલે.

વેણુવેત્તાદિવિલીવેહિ પેળભાજનાદિકારકા **વિલીવકારકા**. મિગમચ્છાદીનં નિસાદનતો **નેસાદા**, માગવિકમચ્છબન્ધાદયો. રથેસુ ચમ્મેન નહણકરણતો **રથકારા**, ચમ્મકારા. પુઇતિ કરીસસ્સ નામં, તં કુસેન્તિ અપનેન્તીતિ **પુક્કુસા**, પુપ્ફછડ્ડકા. **દુબ્બણ્ણો**તિ વિરૂપો. **ઓકોટિમકો**તિ આરોહાભાવેન હેટ્ઠિમકો, રસ્સકાયોતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**લકુણ્ડકો**’’તિ. લકુ વિય ઘટિકા વિય ડેતિ પવત્તતીતિ **લકુણ્ડકો**, રસ્સો. કણતિ નિમીલતીતિ **કાણો**. તં પનસ્સ નિમીલનં એકેન અક્ખિના દ્વીહિપિ વાતિ આહ ‘‘**એકચ્છિકાણો વા ઉભયચ્છિકાણો વા**’’તિ. કુણનં કુણો, હત્થવેકલ્લં, સો એતસ્સ અત્થીતિ **કુણી**. **ખઞ્જો** વુચ્ચતિ પાદવિકલો. હેટ્ઠિમકાયસઙ્ખાતો સરીરસ્સ પક્ખો પદેસો હતો અસ્સાતિ **પક્ખહતો**. તેનાહ ‘‘**પીઠસપ્પી**’’તિ. પદીપે પદીપને એતબ્બં નેતબ્બન્તિ **પદીપેય્યં**, તેલકપાલાદિઉપકરણં. **વુત્તન્તિ** અટ્ઠકથાયં વુત્તં.

આગમનવિપત્તીતિ આગમનટ્ઠાનવસેન વિપત્તિ ‘‘આગમો એત્થા’’તિ કત્વા. **પુબ્બુપ્પન્નપચ્ચયવિપત્તી**તિ પઠમુપ્પન્નપચ્ચયવસેન વિપરાવત્તિ. ચણ્ડાલાદિસભાવા હિસ્સ માતાપિતરો પઠમુપ્પન્નપચ્ચયો. **પવત્તપચ્ચયવિપત્તી**તિ પવત્તે સુખપચ્ચયવિપત્તિ. તાદિસે નિહીનકુલે ઉપ્પન્નોપિ કોચિ વિભવસમ્પન્નો સિયા, અયં પન દુગ્ગતો દુરૂપો. **આજીવુપાયવિપત્તી**તિ આજીવનુપાયવસેન વિપત્તિ. સુખેન હિ જીવિકં પવત્તેતું ઉપાયભૂતા હત્થિસિપ્પાદયો ઇમસ્સ નત્થિ, પુપ્ફછડ્ડનસિલાકોટ્ટનાદિકમ્મં પન કત્વા જીવિકં પવત્તેતિ. તેનાહ ‘‘**કસિરવુત્તિકે**’’તિ. **અત્તભાવવિપત્તી**તિ ઉપધિવિપત્તિ. **દુક્ખકારણસમાયોગો**તિ કાયિકચેતસિકદુક્ખુપ્પત્તિયા પચ્ચયસમોધાનં. **સુખકારણવિપત્તી**તિ સુખપચ્ચયપરિહાનિ. **ઉપભોગવિપત્તી**તિ ઉપભોગસુખસ્સ વિનાસો અનુપલદ્ધિ. જોતિ ચેવ જોતિપરાયણભાવો ચ **સુક્કપક્ખો**. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

પાણાતિપાતસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પુત્તસુત્તવણ્ણના

૮૭. સત્તમે **મ-કારો પદસન્ધિકરો** ‘‘અઞ્ઞમઞ્ઞ’’ન્તિઆદીસુ વિય. **નિચ્ચલસમણો**તિ થિરસમણો. અભિસિઞ્ચિતબ્બોતિ **અભિસેકો**તિ કમ્મસાધનો અભિસેકસદ્દો. તેનાહ ‘‘**અભિસેકં કાતું યુત્તો**’’તિ.

બાકુલત્થેરો વિયાતિ થેરો હિ મહાયસસ્સી, તસ્સ પુત્તધીતરો નત્તુપનત્તકા સુખુમસાટકેહિ ચીવરાનિ કારેત્વા રજાપેત્વા સમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા પહિણન્તિ. થેરસ્સ નહાનકાલે નહાનકોટ્ઠકે ઠપેન્તિ. થેરો તાનિ નિવાસેતિ ચેવ પારુપતિ ચ. તેનેવેતં વુત્તં.

ખદિરવનમગ્ગે સીવલિત્થેરો વિયાતિ સત્થરિ કિર તં મગ્ગં પટિપન્ને દેવતા ''અમ્હાકં અય્યસ્સ સીવલિત્થેરસ્સ સક્કારં કરિસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા એકેકયોજને વિહારં કારેત્વા એકયોજનતો ઉદ્ધં ગન્તું અદત્વા પાતોવ ઉટ્ઠાય દિબ્બાનિ યાગુઆદીનિ ગહેત્વા ''અમ્હાકં અય્યો સીવલિત્થેરો કહં નિસિન્નો''તિ વિચરન્તિ. થેરો અત્તનો અભિહટં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાપેસિ. એવં સત્થા સપરિવારો તિંસયોજનિકં કન્તારં સીવલિત્થેરસ્સ પુઞ્ઞફલં અનુભવમાનોવ અગમાસિ. તેનેવેતં વુત્તં.

અટ્ઠકનાગરસુત્તે આનન્દત્થેરો વિયાતિ અટ્ઠકનાગરકો કિર ગહપતિ થેરસ્સ ધમ્મદેસનાય પસીદિત્વા પઞ્ચસતગ્ઘનકં વિહારં કારેત્વા અદાસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

પિલિન્દવચ્છત્થેરો વિયાતિ થેરસ્સ કિર ઇદ્ધાનુભાવેન પસન્ના મનુસ્સા સપ્પિઆદીનિ બહૂનિ ભેસજ્જાનિ અભિહરિંસુ. પકતિયાપિ ચ આયસ્મા પિલિન્દવચ્છો લાભી હોતિ પઞ્ચન્નં ભેસજ્જાનં, લદ્ધં લદ્ધં પરિસાય વિસ્સજ્જેતિ. તેનેતં વુત્તં "**ગિલાનપચ્ચયં પિલિન્દવચ્છત્થેરો વિયા**"તિ.

તિણ્ણમ્પિ સન્નિપાતેન નિબ્બત્તાનીતિ પિત્તાદીનં તિણ્ણમ્પિ વિસમાનં સન્નિપાતેન જાતાનિ. અતિસીતાદિભાવેન ઉતૂનં પરિણામોતિ આહ "**અતિસીતઅતિઉણ્હઉતુતો જાતાની**"તિ. પુરિમઉતુતો વિસદિસો ઉતુ ઉતુપરિણામો, તતો જાતાનિ **ઉતુપરિણામજાનિ**, વિસભાગઉતુતો જાતાનીતિ અત્થો. જઙ્ગલદેસવાસીનઞ્હિ અનૂપદેસે વસન્તાનં વિસભાગોવ ઉતુ ઉપ્પજ્જતિ, અનૂપદેસવાસીનઞ્ચ જઙ્ગલદેસેતિ. એવં મલયસમુદ્દતીરાદિવસેનપિ ઉતુવિસભાગતા ઉપ્પજ્જતિયેવ. તતો જાતાનિ ઉતુપરિણામજાનિ નામ.

અત્તનો પકતિચરિયાનં વિસમં કાયસ્સ પરિહરણવસેન **વિસમપરિહારજાનિ**. તાનિ પન અચ્ચાસનઅતિટ્ઠાનાદિના વેદિતબ્બાનીતિ આહ "**અચ્ચાસનઅતિટ્ઠાનાદિકા**"તિ. **આદિ**-સદ્દેન મહાભારવહણસુધાકોટ્ટનઅદેસકાલચરણાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. પરસ્સ ઉપક્કમતો નિબ્બત્તાનિ **ઓપક્કમિકાનિ**, અયં ચોરોતિ વા પારદારિકોતિ વા ગહેત્વા જણ્ણુકકપ્પરમુગ્ગરાદીહિ નિપ્પોથનઉપક્કમં પચ્ચયં કત્વા ઉપ્પન્નાનીતિ અત્થો. તેનાહ "**વધબન્ધનાદિઉપક્કમેન નિબ્બત્તાની**"તિ. **કેવલ**ન્તિ બાહિરં પચ્ચયં અનપેક્ખિત્વા કેવલં, તેન વિનાતિ અત્થો. તેનાહ "**પુબ્બેકતકમ્મવિપાકવસેનેવ જાતાની**"તિ.

પુત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૧૦. સંયોજનસુત્તાદિવણ્ણના

૮૮-૯૦. અટ્ઠમે સોતાપન્નો ચતૂહિ વાતેહિ ઇન્દખીલો વિય પરપ્પવાદેહિ અકમ્પિયો અચલસદ્ધાય સમન્નાગતત્તા સાસને લદ્ધપ્પતિટ્ઠો **સમણમચલો** નામાતિ આહ "**સાસને લદ્ધપ્પતિટ્ઠત્તા**"તિઆદિ. **થદ્ધભાવકરાનં કિલેસાનં સબ્બસો સમુચ્છિન્નત્તા**તિ ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવકરાનં ઉદ્ધમ્ભાગિયકિલેસાનં સબ્બસો અભાવા **સમણસુખુમાલો** નામ સુખુમાલભાવપ્પત્તિતો. નવમદસમાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનેવ.

સંયોજનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મચલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૦) ૫. અસુરવગ્ગો

૧-૨. અસુરસુત્તાદિવણ્ણના

૯૧-૯૨. પઞ્ચમસ્સ પઠમદુતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

અસુરસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. દુતિયસમાધિસુત્તવણ્ણના

૯૩. તતિયે **અપ્પટિવાની**તિ ભાવપ્પધાનો નિદ્દેસોતિ આહ ‘‘**અનિવત્તનતા**’’તિ. ‘‘અપ્પટિવાનિતા’’તિ વત્તબ્બે ‘‘અપ્પટિવાની’’તિ વુત્તં. તથા હિ વીરિયપ્પવાહે વત્તમાને અન્તરા એવ પટિગમનં નિવત્તનં પટિવાનં, તં અસ્સ અત્થીતિ પટિવાની, ન પટિવાની અપ્પટિવાની, તસ્સ ભાવો **અપ્પટિવાનિતા**, અનિવત્તનાતિ અત્થો. **અપ્પટિવાની**તિ વા ઇત્થિલિઙ્ગવસેનેવાયં નિદ્દેસો. અન્તરાયેવ પટિગમનં નિવત્તનં પટિવાની, ન પટિવાની **અપ્પટિવાની**, અનિવત્તનાતિ અત્થો.

દુતિયસમાધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. તતિયસમાધિસુત્તવણ્ણના

૯૪. ચતુત્થે **સણ્ઠપેતબ્બ**ન્તિ સમ્મદેવ ઠપેતબ્બં. યથા પન ઠપિતં સણ્ઠપિતં હોતિ, તં દસ્સેતું ‘‘**સન્નિસાદેતબ્બ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સન્નિસાદેતબ્બ**ન્તિ સમાધિપ્પટિપક્ખે કિલેસે સન્નિસીદાપેન્તેન ચિત્તં ગોચરજ્ઝત્તે સન્નિસીદાપેતબ્બન્તિ. **એકોદિ કાતબ્બ**ન્તિ અબ્યગ્ગભાવાપાદનેન એકગ્ગં કાતબ્બં. **સમાદહિતબ્બ**ન્તિ યથા આરમ્મણે સુટ્ઠુ અપ્પિતં હોતિ, એવં સમ્મા સમ્મદેવ આદહિતબ્બં, સુટ્ઠુ આરોપેતબ્બં સમાહિતં કાતબ્બન્તિ અત્થો.

તતિયસમાધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. છવાલાતસુત્તાદિવણ્ણના

૯૫-૯૬. પઞ્ચમે **છવાલાત**ન્તિ છવાનં દડ્ઢટ્ઠાને અલાતં. તેનેવાહ ‘‘**સુસાને અલાત**’’ન્તિ. **મજ્ઝટ્ઠાને ગૂથમક્ખિત**ન્તિ પમાણેન અટ્ઠઙ્ગુલમત્તં દ્વીસુ ઠાનેસુ આદિત્તં મજ્ઝે ગૂથમક્ખિતં. **કટ્ઠત્થ**ન્તિ કટ્ઠેન કાતબ્બકિચ્ચં. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

છવાલાતસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. ખિપ્પનિસન્તિસુત્તાદિવણ્ણના

૯૭-૧૦૦. સત્તમે **ખિપ્પનિસન્તી**તિ ખિપ્પપઞ્ઞો. તેનાહ ‘‘**ખિપ્પનિસામનો**’’તિઆદિ. **અનુરૂપધમ્મ**ન્તિ લોકુત્તરાધિગમસ્સ અનુચ્છવિકસભાવં. કલ્યાણા સુન્દરા પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના વાચા અસ્સાતિ **કલ્યાણવાચો**.

તેનાહ “**સુન્દરવચનો**”તિ. કલ્યાણં મધુરં વાક્કરણં ઉદાહારઘોસો અસ્સાતિ **કલ્યાણવાક્કરણો**. ગુણપરિપુણ્ણભાવેન પૂરે પુણ્ણભાવે ભવાતિ પોરી, તાય **પોરિયા**. તેનાહ “**ગુણપરિપુણ્ણાયા**”તિ. પુરે ભવત્તા પોરિયા નાગરિકિત્થિયા સુખુમાલત્તનેન સદિસાતિ પોરી, તાય **પોરિયા**. ‘‘સુખુમાલત્તનેના’’તિ ઇમિના તસ્સા વાચાય મુદુસણ્હભાવો વુત્તો. **અપલિબુદ્ધાયા**તિ પિત્તસેમ્હાદીહિ ન પલિવેઠિતાય. **અદોસાયા**તિ સન્દિદ્ધવિલમ્બિતાદિદોસરહિતાય **અગળિતપદબ્યઞ્જનાયા**તિ અપતિતપદબ્યઞ્જનાય અવિરહિતપદબ્યઞ્જનાય. ઉભયમેતં અનેલગલાયાતિ ઇમસ્સેવ અત્થવચનં. **અનેલગલાયા**તિ હિ અનેલાય ચેવ અગલાય ચાતિ અત્થો. **અત્થં વિઞ્ઞાપેતું સમત્થાયા**તિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં પાકટં કત્વા ભાસિતત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનસત્થાય. અટ્ઠમનવમદસમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

ખિપ્પનિસન્તિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અસુરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૩. તતિયપણ્ણાસકં

(૧૧) ૧. વલાહકવગ્ગો

૧-૨. વલાહકસુત્તદ્વયવણ્ણના

૧૦૧-૨. તતિયપણ્ણાસકસ્સ પઠમે **ગજ્જિતા**તિ થનિતા. તત્થ ગજ્જિત્વા નોવસ્સનભાવો નામ પાપકો. મનુસ્સા હિ યદા દેવો ગજ્જતિ, તદા ''સુવુટ્ઠિતા ભવિસ્સતી''તિ બીજાનિ નીહરિત્વા વપન્તિ. અથ દેવે અવસ્સન્તે ખેત્તે બીજાનિ ખેત્તેયેવ નસ્સન્તિ, ગેહે બીજાનિ ગેહેયેવ નસ્સન્તીતિ દુબ્ભિક્ખં હોતિ. નોગજ્જિત્વા વસ્સનભાવોપિ પાપકો. મનુસ્સા હિ ઇમસ્મિં કાલે ''દુબ્બુટ્ઠિકા ભવિસ્સતી''તિ નિન્નટ્ઠાનેસુયેવ વપ્પં કરોન્તિ. અથ દેવો વસ્સિત્વા સબ્બબીજાનિ મહાસમુદ્દં પાપેતિ, દુબ્ભિક્ખમેવ હોતિ. ગજ્જિત્વા વસ્સનભાવો પન ભદ્દકો. તદા હિ સુભિક્ખં હોતિ. નોગજ્જિત્વા નોવસ્સનભાવો એકન્તપાપકોવ. **ભાસિતા હોતિ નો કત્તા**તિ ''ઇદાનિ ગન્થધુરં પૂરેસ્સામિ, વાસધુરં પૂરેસ્સામી''તિ કથેતિયેવ, ન ઉદ્દેસં ગણ્હાતિ, ન કમ્મટ્ઠાનં ભાવેતિ.

કત્તા હોતિ નો ભાસિતાતિ ''ગન્થધુરં પૂરેસ્સામિ, વાસધુરં વા''તિ ન ભાસતિ, સમ્પત્તે પન કાલે સમત્તં સમ્પાદેતિ. ઇમિના નયેન ઇતરેપિ વેદિતબ્બા. અથ વા સબ્બં પનેતં પચ્ચયદાયકેહેવ કથિતં. એકો હિ ''અસુકદિવસે નામ દાનં દસ્સામી''તિ સઙ્ઘં નિમન્તેતિ, સમ્પત્તે કાલે નો કરોતિ. અયં પુગ્ગલો પુઞ્ઞેન પરિહાયતિ, ભિક્ખુસઙ્ઘો પન લાભેન પરિહાયતિ. અપરો સઙ્ઘં અનિમન્તેત્વા સક્કારં કત્વા ''ભિક્ખૂ આનેસ્સામી''તિ ન લભિ, સબ્બે અઞ્ઞત્થ નિમન્તિતા હોન્તિ. અયમ્પિ પુઞ્ઞેન પરિહાયતિ, સઙ્ઘોપિ લાભેન પરિહાયતિ. અપરો પઠમં સઙ્ઘં નિમન્તેત્વા પચ્છા સક્કારં કત્વા દાનં દેતિ, અયં કિચ્ચકારી હોતિ. અપરો નેવ સઙ્ઘં નિમન્તેતિ, ન દાનં દેતિ, અયં પાપપુગ્ગલોતિ વેદિતબ્બો. દુતિયં ઉત્તાનમેવ.

વલાહકસુત્તદ્વયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કુમ્ભસુત્તવણ્ણના

૧૦૩. તતિયે **રિત્તકો**તિ અન્તો રિત્તો. **પિહિતમુખો**તિ પિદહિત્વા ઠપિતો. **અપારુતમુખો**તિ વિવરિત્વા ઠપિતો, ઉપમિતપુગ્ગલેસુ પનેત્થ અન્તોગુણસારવિરહિતો ચ **તુચ્છો**, બાહિરસોભનતાય **પિહિતો** પુગ્ગલોતિ વેદિતબ્બો. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

કુમ્ભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઉદકરહદસુત્તવણ્ણના

૧૦૪. ચતુત્થે ઉદકરહદો જણ્ણુકમત્તેપિ ઉદકે સતિ પણ્ણરસસમ્ભિન્નવણ્ણત્તા વા બહલત્તા વા ઉદકસ્સ અપઞ્ઞાયમાનતલો **ઉત્તાનો ગમ્ભીરોભાસો** નામ હોતીતિ આહ ''**પુરાણપણ્ણરસ...પે॰... ગમ્ભીરોભાસો નામા**''તિ. તિપોરિસચતુપોરિસે પન ઉદકે સતિ અચ્છત્તા ઉદકસ્સ પઞ્ઞાયમાનતલો **ગમ્ભીરો ઉત્તાનોભાસો** નામ હોતીતિ આહ ''**અચ્છવિપ્પસન્નમણિવણ્ણઉદકો ઉત્તાનોભાસો નામા**''તિ. ઉભયકારણસમ્ભવતો પન ઇતરે દ્વે વેદિતબ્બા. પુગ્ગલેપિ કિલેસુસ્સદભાવતો ગુણગમ્ભીરતાય ચ અભાવતો ગુણગમ્ભીરાનં સદિસેહિ અભિક્કમનાદીહિ યુત્તો **ઉત્તાનો ગમ્ભીરોભાસો** નામ. ઇમિના નયેન સેસા વેદિતબ્બા.

ઉદકરહદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. અમ્બસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૫-૬. પઞ્ચમે **આમકં હુત્વાતિ** અન્તો આમં હુત્વા. **પક્કં આમવણ્ણીતિ** અન્તો પક્કં બહિ આમસદિસં. તત્થ યથા અમ્બે અપક્કભાવો આમતા હોતિ, એવં પુગ્ગલેપિ પુથુજ્જનતા. યથા ચ તત્થ પક્કસદિસતા પક્કવણ્ણિતા, એવં પુગ્ગલેપિ અરિયાનં અભિક્કમનાદિસદિસતા પક્કવણ્ણિતાતિ ઇમિના નયેન સેસા વેદિતબ્બા. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

અમ્બસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મૂસિકસુત્તવણ્ણના

૧૦૭. સત્તમે **આવાટં ખનતીતિ** અત્તનો આસયં બિલકૂપં ખનતિ. **ન ચ તત્થ વસતીતિ** તત્થ અવસિત્વા કિસ્મિઞ્ચિદેવ ઠાને વસતિ, એવં બિળારાદિઅમિત્તવસં ગચ્છતિ. **વસિતા નો ગાધં કત્તાતિ** સયં ન ખનતિ, પરેન કતે બિલે વસતિ, એવં જીવિતં રક્ખતિ. તતિયા દ્વેપિ કરોન્તી જીવિતં રક્ખતિ. ચતુત્થી દ્વેપિ અકરોન્તી અમિત્તવસં ગચ્છતિ. ઇમાય પન ઉપમાય ઉપમિતેસુ પુગ્ગલેસુ પઠમો યથા સા મૂસિકા ગાધં ખનતિ, એવં નવઙ્ગં સત્થુસાસનં ઉગ્ગણ્હાતિ. યથા પન સા તત્થ ન વસતિ, કિસ્મિઞ્ચિદેવ ઠાને વસન્તી અમિત્તવસં ગચ્છતિ, તથા અયમ્પિ પરિયત્તિવસેન ઞાણં પેસેત્વા ચતુસચ્ચધમ્મં ન પટિવિજ્ઝતિ, લોકામિસટ્ઠાનેસુ વિચરન્તો મચ્ચુમારકિલેસમારદેવપુત્તમારસઞ્ઞાતાનં વસં ગચ્છતિ. દુતિયો યથા મૂસિકા ગાધં ન ખનતિ, એવં નવઙ્ગં સત્થુસાસનં ન ઉગ્ગણ્હાતિ. યથા પન પરેન ખનિતે બિલે વસન્તી જીવિતં રક્ખતિ, એવં પરસ્સ કથં સુત્વા ચતુસચ્ચધમ્મં પટિવિજ્ઝિત્વા તિણ્ણં મારાનં વસં અતિક્કમતિ. ઇમિના નયેન તતિયચતુત્થેસુપિ ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં.

મૂસિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. બલીબદ્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૮. અટ્ઠમે બલીબદ્દો તાવ યો અત્તનો ગોગણં ઘટ્ટેતિ ઉબ્બેજેતિ, પરગોણે પન સૂરતો સુખસીલો હોતિ, અયં **સગવચણ્ડો નો પરગવચણ્ડો** નામ. પુગ્ગલોપિ અત્તનો પરિસં ઘટ્ટેન્તો વિજ્ઝન્તો ફરુસે સમુદાચરન્તો, પરપરિસાય પન સોરચ્ચં નિવાતવુત્તિતં આપજ્જન્તો **સગવચણ્ડો** નામાતિ ઇમિના નયેન સેસાપિ વેદિતબ્બા.

બલીબદ્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. રુક્ખસુત્તવણ્ણના

૧૦૯. નવમે રુક્ખો તાવ **ફેગ્ગુ સારપરિવારોતિ** વનજેટ્ઠકરુક્ખો સયં ફેગ્ગુ હોતિ, પરિવારરુક્ખા પનસ્સ સારા હોન્તિ. ઇમિના નયેન સેસા વેદિતબ્બા. પુગ્ગલેસુ પન સીલસારવિરહિતતો ફેગ્ગુતા, સીલાચારસમન્નાગમેન ચ સારતા વેદિતબ્બા.

રુક્ખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આસીવિસસુત્તવણ્ણના

૧૧૦. દસમે યસ્સ વિસં પજ્જલિતતિણુક્કાય અગ્ગિ વિય સીઘં અભિરુહિત્વા અક્ખીનિ ગહેત્વા ખન્ધં ગહેત્વા સીસં ગહેત્વા ઠિતન્તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ મણિસપ્પાદીનં વિસં વિય, મન્તં પન પરિવત્તેત્વા કણ્ણવાતં દત્વા દણ્ડકેન પહટમત્તે ઓતરિત્વા દટ્ઠટ્ઠાનેયેવ તિટ્ઠતિ, અયં **આગતવિસો ન ઘોરવિસો** નામ. યસ્સ પન વિસં સણિકં અભિરુહતિ, આરુળ્હારુળ્હટ્ઠાને પન આસિત્તઉદકં વિય હોતિ ઉદકસપ્પાદીનં વિય, દ્વાદસવસ્સચ્ચયેનપિ કણ્ણવિદ્ધખન્ધપિટ્ઠિકાદીસુ પઞ્ઞાયતિ, મન્તપરિવત્તનાદીસુ ચ કરિયમાનેસુ સીઘં ન ઓતરતિ, અયં **ઘોરવિસો ન આગતવિસો** નામ. યસ્સ પન વિસં સીઘં અભિરુહતિ, ન સીઘં ઓતરતિ અનેળકસપ્પાદીનં વિસં વિય, અયં **આગતવિસો ચ ઘોરવિસો ચ. અનેળકસપ્પો** નામ મહાઆસીવિસો. યસ્સ વિસં મન્દં હોતિ, ઓહારિયમાનમ્પિ સુખેનેવ ઓતરતિ નીલસપ્પધમનિસપ્પાદીનં વિસં વિય, અયં **નેવ આગતવિસો ન ઘોરવિસો**. **નીલસપ્પો** નામ સાખવણ્ણો રુક્ખગ્ગાદીસુ વિચરણસપ્પો.

આસીવિસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વલાહકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૨) ૨. કેસિવગ્ગો

૧-૭. કેસિસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૧-૧૧૭. દુતિયસ્સ પઠમે **અસ્સદમ્મે**તિ દમ્મનયોગ્ગે અસ્સે. **સારેતી**તિ સિક્ખાપેતિ પવત્તેતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

કેસિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૧૦. સંવેજનીયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૮-૧૨૦. અટ્ઠમે **સદ્ધસ્સા**તિ બુદ્ધાદીસુ પસન્નચિત્તસ્સ વત્તસમ્પન્નસ્સ, યસ્સ પાતો વુટ્ઠાય ચેતિયઙ્ગણવત્તાદીનિ સબ્બવત્તાનિ કતાનેવ પઞ્ઞાયન્તિ. **દસ્સનીયાની**તિ દસ્સનારહાનિ. **સંવેગો** નામ સહોત્તપ્પં ઞાણં. અભિજાતિટ્ઠાનાદીનિપિ તસ્સ ઉપ્પત્તિહેતૂનિ ભવન્તીતિ સિક્ખાપેન્તો આહ “**સંવેગજનકાની**”તિ. **ઠાનાની**તિ કારણાનિ, પદેસટ્ઠાનાનિ વા. નવમદસમાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ.

સંવેજનીયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કેસિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૩) ૩. ભયવગ્ગો

૧. અત્તાનુવાદસુત્તવણ્ણના

૧૨૧. તતિયસ્સ પઠમે **અત્તાનં અનુવદન્તસ્સ ઉપ્પજ્જનકભય**ન્તિ અત્તાનં અનુવદન્તસ્સ પાપકમ્મિનો ઉપ્પજ્જનકભયં. **દ્વત્તિંસકમ્મકારણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનકભય**ન્તિ અગારિકાનં વસેન વુત્તં , અનગારિકાનં પન વિનયદણ્ડં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનકભયમ્પિ દણ્ડભયન્તેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અત્તાનુવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઊમિભયસુત્તવણ્ણના

૧૨૨. દુતિયે **કોધૂપાયાસસ્સેતં અધિવચન**ન્તિ એત્થ કુજ્ઝનટ્ઠેન **કોધો**, સ્વેવ ચિત્તસ્સ કાયસ્સ ચ અતિપ્પમદ્દનમથનુપ્પાદનેહિ દળ્હઆયાસટ્ઠેન **ઉપાયાસો**. અનેકવારં પવત્તિત્વા અત્તના સમવેતં સત્તં અજ્ઝોત્થરિત્વા સીસં ઉક્ખિપિતું અદત્વા ઊમિસદિસતા દટ્ઠબ્બા. યથા હિ બાહિરં ઉદકં ઓતિણ્ણો ઊમીસુ ઓસીદિત્વા મરતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને કોધૂપાયાસે ઓસીદિત્વા વિબ્ભમતિ, તસ્મા કોધૂપાયાસો ''**ઊમિભય**''ન્તિ વુત્તો. **ઓદરિકત્તસ્સેતં અધિવચન**ન્તિ યથા હિ બાહિરં ઉદકં ઓતિણ્ણો કુમ્ભીલેન ખાદિતો મરતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને ઓદરિકત્તેન ઓદરિકભાવેન આમિસગેધેન મિચ્છાજીવેન જીવિકકપ્પનેન નાસિતસીલાદિગુણતાય ખાદિતધમ્મસરીરો વિબ્ભમતિ, તસ્મા ઓદરિકત્તં ''**કુમ્ભીલભય**''ન્તિ વુત્તં.

અનુપટ્ઠિતાય સતિયાતિ કાયગતં સતિં અનુટ્ઠાપેત્વા. **અસંવુતેહી**તિ અપિહિતેહિ. **પઞ્ચન્નેતં કામગુણાનં અધિવચન**ન્તિ યથા હિ બાહિરં ઉદકં ઓતિણ્ણો આવટ્ટે નિમુજ્જિત્વા મરતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિતો પઞ્ચકામગુણાવટ્ટે નિમુજ્જિત્વા વિબ્ભમતિ. કામરાગાભિભૂતો હિ સત્તો ઇતો ચ એત્તો, એત્તો ચ ઇતોતિ એવં મનાપિયરૂપાદિવિસયસઙ્ખાતે આવટ્ટે અત્તાનં સંસારેત્વા યથા તતો બહિભૂતે નેક્ખમ્મે ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેતિ, એવં આવટ્ટેત્વા બ્યસનાપાદનેન કામગુણાનં આવટ્ટસદિસતા દટ્ઠબ્બા.

અનુદ્ધંસેતીતિ કિલમેતિ વિલોલતિ. **રાગાનુદ્ધંસિતેના**તિ રાગેન અનુદ્ધંસિતેન. **માતુગામસ્સેતં અધિવચન**ન્તિ. યથા હિ બાહિરં ઉદકં ઓતિણ્ણો ચણ્ડમચ્છં આગમ્મ લદ્ધપ્પહારો મરતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને માતુગામં આરબ્ભ ઉપ્પન્નકામરાગો વિબ્ભમતિ, તસ્મા માતુગામો ''**સુસુકાભય**''ન્તિ વુત્તો. માતુગામો હિ યોનિસોમનસિકારરહિતં અધીરપુરિસં ઇત્થિકુત્તભૂતેહિ અત્તનો હાસભાવવિલાસેહિ અભિભુય્ય ગહેત્વા ધીરજાતિકમ્પિ અત્તનો રૂપાદીહિ સમ્પલોભનવસેન અનવસેસં અત્તનો ઉપકારધમ્મે સીલાદિકે સમ્પાદેતું અસમત્થં કરોન્તો અનયબ્યસનં પાપેતિ.

ઇમાનિ પન ચત્તારિ ભયાનિ ભાયિત્વા યથા ઉદકં અનોરોહન્તસ્સ ઉદકં નિસ્સાય ઉદકપિપાસાવિનયનં સરીરસુદ્ધિપરિળાહૂપસમો કાયઉતુગ્ગાહાપનન્તિ, એવમાદિ આનિસંસો નત્થિ, એવમેવં ઇમાનિ ચત્તારિ ભયાનિ ભાયિત્વા સાસને અપબ્બજન્તસ્સપિ ઇમં સાસનં નિસ્સાય સઙ્ખેપતો વટ્ટદુક્ખૂપસમો, વિત્થારતો પન સીલાનિસંસાદિવસેન અનેકવિધો આનિસંસો નત્થિ. યથા પન ઇમાનિ ચત્તારિ ભયાનિ અભાયિત્વા ઉદકં ઓરોહન્તસ્સ વુત્તપ્પકારો આનિસંસો હોતિ, એવં ઇમાનિ અભાયિત્વા સાસને પબ્બજન્તસ્સપિ વુત્તપ્પકારો આનિસંસો હોતિ. **મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરો** પનાહ ''ચત્તારિ ભયાનિ ભાયિત્વા ઉદકં અનોતરન્તો સોતં છિન્દિત્વા

પરતીરં પાપુણિતું ન સક્કોતિ, અભાયિત્વા ઓતરન્તો સક્કોતિ, એવમેવં ભાયિત્વા સાસને અપબ્બજન્તોપિ તણ્હાસોતં છિન્દિત્વા નિબ્બાનપારં દટ્ઠું ન સક્કોતિ, અભાયિત્વા પબ્બજન્તો સક્કોતી''તિ.

ઊમિભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પઠમનાનાકરણસુત્તવણ્ણના

૧૨૩. તતિયે **બ્રહ્મકાયિકાનં દેવાનન્તિ** એત્થ બ્રહ્માનં કાયો સમૂહોતિ બ્રહ્મકાયો, તપ્પરિયાપન્નતાય તત્થ ગતાતિ **બ્રહ્મકાયિકા**. એતાય ચ સબ્બસ્સપિ બ્રહ્મકાયસ્સ સમઞ્ઞાય ભવિતબ્બં. **આભસ્સરાનં દેવાનન્તિ**આદિના પન દુતિયજ્ઝાનભૂમિકાદીનં ઉપરિ ગહિતત્તા ગોબલીબદ્દઞાયેન તદવસિટ્ઠાનં અયં સમઞ્ઞા, તસ્મા ''બ્રહ્મકાયિકાનં દેવાન''ન્તિ પઠમજ્ઝાનભૂમિકાનંયેવ ગહણં વેદિતબ્બં. સહ બ્યયતિ ગચ્છતીતિ સહબ્યો, સહવત્તનકો. તસ્સ ભાવો **સહબ્યતા**, સહપવત્તીતિ આહ ''**સહભાવં ઉપગચ્છતી**''તિ. **કપ્પો આયુપ્પમાણન્તિ** એત્થ યદિપિ બ્રહ્મપારિસજ્જાદીનં આયુનો અન્તરં અત્થિ, ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન પનેતં વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો ''**પઠમજ્ઝાનં અત્થિ હીન**''ન્તિઆદિમાહ.

દ્વે કપ્પા આયુપ્પમાણન્તિ એત્થ પન હીનજ્ઝાનેન નિબ્બત્તાનં વસેન અયં પરિચ્છેદો કતોતિ દસ્સેતું ''**દુતિયજ્ઝાનં વુત્તનયેનેવ તિવિધં હોતી**''તિઆદિ આરદ્ધં. **ચત્તારો કપ્પાતિ** એત્થ પન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન ચતુસટ્ઠિ કપ્પા વત્તબ્બાતિ દસ્સેન્તો ''**યં હેટ્ઠા વુત્તં 'કપ્પો દ્વે કપ્પા'તિ , કમ્પિ આહરિત્વા અત્થો વેદિતબ્બો**''તિ આહ. કથં પનેત્થ અયમત્થો લબ્ભતીતિ આહ ''**કપ્પોતિ ચ ગુણસ્સપિ નામ**''ન્તિ. તત્થ **પઠમં વુત્તો કપ્પો**, તતો એકેન ગુણેન, એકસ્મિં વારે ગણનાયાતિ અત્થો. **દ્વે કપ્પા હોન્તીતિ** એકવારગણનાય કપ્પસ્સ દ્વિગુણિતત્તા દ્વે મહાકપ્પા હોન્તીતિ અત્થો. **દુતિયેનાતિ** દુતિયવારગણનાય. **ચત્તારોતિ** દુતિયવારગણનાય દ્વીસુ કપ્પેસુ દ્વિગુણિતેસુ ચત્તારો મહાકપ્પા હોન્તીતિ અત્થો. **પુન તે ચત્તારો કપ્પાતિ** વુત્તનયેન દ્વે વારે ગુણેત્વા યે ચત્તારો કપ્પા દસ્સિતા, પુન તે ચત્તારો કપ્પા ચતુગ્ગુણા હોન્તીતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – દ્વે વારે ગુણેત્વા યે ચત્તારો કપ્પા દસ્સિતા, તેસુ ચતુક્ખત્તું ગુણિતેસુ ચતુસટ્ઠિ કપ્પા સમ્પજ્જન્તીતિ. તથા હિ ચત્તારો એકસ્મિં વારે ગુણિતા અટ્ઠ હોન્તિ, પુન તે અટ્ઠ દુતિયવારે ગુણિતા સોળસ હોન્તિ, પુન તે સોળસ તતિયવારે ગુણિતા દ્વત્તિંસ હોન્તિ, પુન તે દ્વત્તિંસ ચતુત્થવારે ગુણિતા ચતુસટ્ઠિ હોન્તિ. તેનેવાહ ''**ઇમેહિ ચતૂહિ ગુણેહિ ગુણિતા એકેન ગુણેન અટ્ઠ હોન્તી**''તિઆદિ. એત્થ ચ હેટ્ઠા **ઉપોસથસુત્તે** (અ॰ નિ॰ ૩.૭૧) –

> ''યાનિ માનુસકાનિ પઞ્ઞાસ વસ્સાનિ, ચાતુમહારાજિકાનં દેવાનં એસો એકો રત્તિન્દિવો''તિ –

આદિના કામાવચરદેવાનમેવ આયુપ્પમાણં દસ્સિતં. હેટ્ઠાયેવ –

> ''તયોમે, ભિક્ખવે, પુગ્ગલા સન્તો સંવિજ્જમાના લોકસ્મિં. કતમે તયો? ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો પુગ્ગલો સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા…પે॰… આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગાનં દેવાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતિ. આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગાનં, ભિક્ખવે, દેવાનં વીસતિ કપ્પસહસ્સાનિ આયુપ્પમાણ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૧૭) –

આદિના અરૂપાવચરાનંયેવ આયુપ્પમાણં વુત્તં. ઇધ પન રૂપાવચરાનમેવ આયુપ્પમાણં દસ્સિતં. **વિભઙ્ગપાળિયં** (વિભ॰ ૧૦૨૨) પન ‘‘મનુસ્સાનં કિત્તકં આયુપ્પમાણં, વસ્સસતં અપ્પં વા ભિય્યો’’તિઆદિના દેવમનુસ્સાનઞ્ચેવ રૂપારૂપાવચરસત્તાનઞ્ચ આયુપ્પમાણં દસ્સિતં.

તત્થ સમ્માસમ્બુદ્ધેન મનુસ્સાનં દેવાનઞ્ચ આયું પરિચ્છિન્દમાનેન ચતૂસુ અપાયેસુ ભુમ્મદેવેસુ ચ આયુ ન પરિચ્છિન્નં. તં કસ્માતિ? નિરયે તાવ કમ્મમેવ પમાણં. યાવ કમ્મં ન ખીયતિ, તાવ પચ્ચન્તિ. તથા સેસઅપાયેસુ. ભુમ્મદેવાનમ્પિ કમ્મમેવ પમાણં. તત્થ નિબ્બત્તા હિ કેચિ સત્તાહમત્તં તિટ્ઠન્તિ, કેચિ અડ્ઢમાસં, કપ્પં તિટ્ઠમાનાપિ અત્થિયેવ. તત્થ મનુસ્સેસુ ગિહિભાવે ઠિતાયેવ સોતાપન્નાપિ હોન્તિ, સકદાગામિફલં અનાગામિફલં અરહત્તમ્પિ પાપુણન્તિ, તેસુ સોતાપન્નાદયો યાવજીવં તિટ્ઠન્તિ, ખીણાસવા પન પરિનિબ્બાયન્તિ વા પબ્બજન્તિ વા. કસ્મા? અરહત્તં નામ સેટ્ઠગુણં, ગિહિલિઙ્ગં હીનં, તં હીનતાય ઉત્તમં ગુણં ધારેતું ન સક્કોતિ, તસ્મા તે પરિનિબ્બાતુકામા વા હોન્તિ પબ્બજિતુકામા વા. ભુમ્મદેવા પન અરહત્તં પત્તાપિ યાવજીવં તિટ્ઠન્તિ, છસુ કામાવચરેસુ દેવેસુ સોતાપન્નસકદાગામિનો યાવજીવં તિટ્ઠન્તિ, અનાગામિના રૂપભવં ગન્તું વટ્ટતિ ખીણાસવેન પરિનિબ્બાતું. કસ્મા? નિલીયનોકાસસ્સ અભાવા. રૂપાવચરારૂપાવચરેસુ સબ્બેપિ યાવજીવં તિટ્ઠન્તિ, તત્થ રૂપાવચરે નિબ્બત્તા સોતાપન્નસકદાગામિનો ન પુન ઇધાગચ્છન્તિ, તત્થેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. એતે હિ ઝાનઅનાગામિનો નામ.

અટ્ઠસમાપત્તિલાભીનં પન કિં નિયમેતિ? પગુણજ્ઝાનં. યદેવસ્સ પગુણં હોતિ, તેન ઉપપજ્જતિ. સબ્બેસુ પગુણેસુ કિં નિયમેતિ? નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ. એકંસેનેવ હિ સો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતને ઉપપજ્જતિ. નવસુ બ્રહ્મલોકેસુ નિબ્બત્તઅરિયસાવકાનં તત્રૂપપત્તિપિ ઉપરૂપપત્તિપિ, ન હેટ્ઠૂપપત્તિ. પુથુજ્જનાનં પન તત્રૂપપત્તિપિ હોતિ, ઉપરૂપપત્તિપિ, હેટ્ઠૂપપત્તિપિ. પઞ્ચસુ સુદ્ધાવાસેસુ ચતૂસુ ચ અરૂપેસુ અરિયસાવકાનં તત્રૂપપત્તિપિ હોતિ ઉપરૂપપત્તિપિ. પઠમજ્ઝાનભૂમિયં નિબ્બત્તો અનાગામી નવ બ્રહ્મલોકે સોધેત્વા મત્થકે ઠિતો પરિનિબ્બાતિ. વેહપ્ફલં, અકનિટ્ઠં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનન્તિ ઇમે તયો દેવલોકા સેટ્ઠભવા નામ. ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ નિબ્બત્તઅનાગામિનો નેવ ઉદ્ધં ગચ્છન્તિ, ન અધો, તત્થ તત્થેવ પરિનિબ્બાયન્તીતિ ઇદં પકિણ્ણકં વેદિતબ્બં.

પઠમનાનાકરણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૬. દુતિયનાનાકરણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૨૪-૬. ચતુત્થે **તે ધમ્મે**તિ તે ‘‘રૂપગત’’ન્તિઆદિના નયેન વુત્તે રૂપાદયો ધમ્મે. **અનિચ્ચતો**તિ ઇમિના નિચ્ચપ્પટિક્ખેપતો તેસં અનિચ્ચતમાહ, તતો એવ ચ ઉદયવયવન્તતો વિપરિણામતો તાવકાલિકતો ચ તે અનિચ્ચાતિ જોતિતં હોતિ. યઞ્હિ નિબ્બત્તં હોતિ, તં ઉદયવયપરિચ્છિન્નં . જરાય મરણેન ચ તદેવ વિપરીતં, ઇત્તરક્ખણમેવ ચ હોતીતિ. **દુક્ખતો**તિ ઇમિના સુખપ્પટિક્ખેપતો તેસં દુક્ખતમાહ. તતો એવ ચ અભિણ્હપ્પટિપીળનતો દુક્ખવત્થુતો ચ તે દુક્ખાતિ જોતિતં હોતિ. ઉદયવયવન્તતાય હિ તે અભિણ્હપ્પટિપીળનતો નિરન્તરદુક્ખતાય દુક્ખસ્સેવ ચ અધિટ્ઠાનભૂતા. પચ્ચયયાપનીયતાય રોગમૂલતાય ચ **રોગતો**. દુક્ખતાસૂલયોગતો કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતો ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ ઉદ્ધુમાતપરિપક્કપભિન્નતો ચ **ગણ્ડતો**. પીળાજનનતો, અન્તોતુદનતો, દુન્નીહરણતો ચ **સલ્લતો**. અવડ્ઢિઆવહનતો અઘવત્થુતો ચ **અઘતો**.

અસેરિભાવજનનતો આબાધપદટ્ઠાનતાય ચ **આબાધતો**. અવસવત્તનતો અવિધેય્યતાય ચ **પરતો**. બ્યાધિજરામરણેહિ પલુજ્જનીયતાય **પલોકતો**. સામિનિવાસિકારકવેદકઅધિટ્ઠાયકવિરહતો **સુઞ્ઞતો**. અત્તપ્પટિક્ખેપટ્ઠેન **અનત્તતો**. રૂપાદિધમ્મા હિ ન એત્થ અત્તા અત્થીતિ **અનત્તા**. એવં સયમ્પિ અત્તા ન હોન્તીતિ **અનત્તા**. તેન અબ્યાપારતો નિરીહતો તુચ્છતો અનત્તાતિ દીપિતં હોતિ. લક્ખણત્તયમેવ સુખાવબોધનત્થં એકાદસહિ પદેહિ વિભજિત્વા ગહિતન્તિ દસ્સેતું ''**તત્થા**''તિઆદિ વુત્તં. પઞ્ચમછટ્ઠાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

દુતિયનાનાકરણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પઠમતથાગતઅચ્છરિયસુત્તવણ્ણના

૧૨૭. સત્તમે વત્તમાનસમીપે વત્તમાને વિય વોહરિતબ્બન્તિ ''**ઓક્કમતી**''તિ આહ ''**ઓક્કન્તો હોતીતિ અત્થો**''તિ. દસસહસ્સચક્કવાળપત્થરણો સમુજ્જલભાવેન **ઉળારો**. **દેવાનુભાવ**ન્તિ દેવાનં પભાનુભાવં. દેવાનઞ્હિ પભં સો ઓભાસો અધિભવતિ, ન દેવે. તેનાહ ''**દેવાન**''ન્તિઆદિ. રુક્ખગચ્છાદિના કેનચિ ન હઞ્ઞતીતિ **અઘા**, અસમ્બાધા. તેનાહ ''**નિચ્ચવિવરા**''તિ. **અસંવુતા**તિ હેટ્ઠા ઉપરિ કેનચિ અપિહિતા. તેનાહ ''**હેટ્ઠાપિ અપ્પતિટ્ઠા**''તિ. તત્થ **પિ**-સદ્દેન યથા હેટ્ઠા ઉદકસ્સ પિધાયિકા સન્ધારિકા પથવી નત્થિ અસંવુતા લોકન્તરિકા, એવં ઉપરિપિ ચક્કવાળેસુ દેવવિમાનાનં અભાવતો અસંવુતા અપ્પતિટ્ઠાતિ દસ્સેતિ. અન્ધકારો એત્થ અત્થીતિ **અન્ધકારા**. **ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ન જાયતિ** આલોકસ્સ અભાવતો, ન ચક્ખુનો. તથા હિ ''**તેનોભાસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં સઞ્જાનન્તી**''તિ વુત્તં. જમ્બુદીપે ઠિતમજ્ઝન્હિકવેલાય પુબ્બવિદેહવાસીનં અત્થઙ્ગમવસેન ઉપડ્ઢં સૂરિયમણ્ડલં પઞ્ઞાયતિ, અપરગોયાનવાસીનં ઉગ્ગમનવસેન. એવં સેસદીપેસુપીતિ આહ ''**એકપ્પહારેનેવ તીસુ દીપેસુ પઞ્ઞાયન્તી**''તિ. ઇતો અઞ્ઞથા દ્વીસુ એવ દીપેસુ પઞ્ઞાયન્તિ. એકેકાય દિસાય નવનવયોજનસતસહસ્સાનિ અન્ધકારવિધમનમ્પિ ઇમિનાવ નયેન દટ્ઠબ્બં. **પભાય નપ્પહોન્તી**તિ અત્તનો પભાય ઓભાસિતું નાભિસમ્ભુણન્તિ. યુગન્ધરપબ્બતમત્થકસમપ્પમાણે આકાસે વિચરણતો ''**ચક્કવાળપબ્બતસ્સ વેમજ્ઝેન ચરન્તી**''તિ વુત્તં.

બ્યાવટાતિ ખાદનત્થં ગણ્હિતું ઉપક્કમન્તા. **વિપરિવત્તિત્વા**તિ વિવટ્ટિત્વા. **છિજ્જિત્વા**તિ મુચ્છાપવત્તિયા ઠિતટ્ઠાનતો મુચ્ચિત્વા, અઙ્ગપચ્ચઙ્ગછેદનવસેન વા **છિજ્જિત્વા**. **અચ્ચન્તખારે**તિ આતપસન્તપાભાવેન અતિસીતભાવં સન્ધાય અચ્ચન્તખારતા વુત્તા સિયા. ન હિ તં કપ્પસણ્ઠાનઉદકં સમ્પત્તિકરમહામેઘવુટ્ઠં પથવિસન્ધારકં કપ્પવિનાસકઉદકં વિય ખારં ભવિતુમરહતિ, તથા સતિ પથવીપિ વિલીયેય્ય, તેસં વા પાપકમ્મફલેન પેતાનં પકતિઉદકસ્સ પુબ્બખેળભાવાપત્તિ વિય તસ્સ ઉદકસ્સ ખારભાવાપત્તિ હોતીતિ વુત્તં ''**અચ્ચન્તખારે ઉદકે**''તિ.

પઠમતથાગતઅચ્છરિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દુતિયતથાગતઅચ્છરિયસુત્તવણ્ણના

૧૨૮. અટ્ઠમે આલીયન્તિ આરમિતબ્બટ્ઠેન સેવીયન્તીતિ આલયા, પઞ્ચ કામગુણા. **આરમન્તી**તિ રતિં વિન્દન્તિ કીળન્તિ લળન્તિ. આલીયન્તિ વા અલ્લીયન્તા અભિરમણવસેન સેવન્તીતિ આલયા, તણ્હાવિચરિતાનિ. તેહિ આલયેહિ રમન્તીતિ **આલયારામા**. યથેવ હિ સુસજ્જિતં પુપ્ફફલભરિતરુક્ખાદિસમ્પન્નઉય્યાનં પવિટ્ઠો રાજા તાય સમ્પત્તિયા રમતિ, સમ્મુદિતો આમોદિતપ્પમોદિતો હોતિ, ન ઉક્કણ્ઠેતિ, સાયમ્પિ નિક્ખમિતું ન ઇચ્છતિ,

એવમિમેહિ કામાલયતણ્હાલયેહિ સત્તા રમન્તિ, સંસારવટ્ટે પમુદિતા અનુક્કણ્ઠિતા વસન્તિ. તેન તેસં ભગવા દુવિધમ્પિ આલયં ઉય્યાનભૂમિં વિય દસ્સેન્તો “**આલયારામા**”તિઆદિમાહ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

દુતિયતથાગતઅચ્છરિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. આનન્દઅચ્છરિયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૨૯-૧૩૦. નવમે **પટિસન્થારધમ્મ**ન્તિ પકતિચારિત્તવસેન વુત્તં, ઉપગતાનં પન ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ પુચ્છાવિસ્સજ્જનવસેન ચેવ ચિત્તરુચિવસેન ચ યથાકાલં ધમ્મં દેસેતિયેવ, ઉપાસકઉપાસિકાનં પન ઉપનિસિન્નકકથાવસેન. દસમં ઉત્તાનમેવ.

આનન્દઅચ્છરિયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૪) ૪. પુગ્ગલવગ્ગો

૧. સંયોજનસુત્તવણ્ણના

૧૩૧. ચતુત્થસ્સ પઠમે ઉપપત્તિપ્પટિલાભં સંવત્તનિકાનીતિ **ઉપપત્તિપટિલાભિયાનિ**. **ભવપટિલાભિયાની**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **યેહી**તિ યેહિ સંયોજનેહિ હેતુભૂતેહિ, કરણભૂતેહિ વા. નનુ ચ સોતાપન્નસ્સપિ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાનિ, કસ્મા પન સકદાગામીયેવ ઇધ ગહિતોતિ આહ ''**સકદાગામિસ્સાતિ ઇદં અપ્પહીનસંયોજનેસુ અરિયેસુ ઉત્તમકોટિયા ગહિત**''ન્તિ. તત્થ **અપ્પહીનસંયોજનેસૂ**તિ અપ્પહીનઓરમ્ભાગિયસંયોજનેસુ. **ઉત્તમકોટિયા ગહિત**ન્તિ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન ગહિતં. સકદાગામિતો પરઞ્હિ અપ્પહીનઓરમ્ભાગિયસંયોજનો અરિયો નામ નત્થિ. નનુ ચ સકદાગામિસ્સ પહીનાનિપિ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અત્થિ દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસસંયોજનાનં પહીનત્તા, તસ્મા ''ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાની''તિ કસ્મા વુત્તન્તિ આહ ''**ઓરમ્ભાગિયેસુ ચ અપ્પહીનં ઉપાદાયા**''તિઆદિ. યસ્મા કામરાગબ્યાપાદસંયોજનાનિ સકદાગામિસ્સ અપ્પહીનાનિ, તસ્મા તાનિ અપ્પહીનાનિ ઉપાદાય ''**ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાની**''તિ વુત્તં, ન સબ્બેસં અપ્પહીનત્તાતિ અધિપ્પાયો.

સંયોજનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પટિભાનસુત્તવણ્ણના

૧૩૨. દુતિયે પટિભાનં વુચ્ચતિ ઞાણમ્પિ ઞાણસ્સ ઉપટ્ઠિતવચનમ્પિ, તં ઇધ અધિપ્પેતં, અત્થયુત્તં કારણયુત્તઞ્ચ પટિભાનમસ્સાતિ **યુત્તપ્પટિભાનો**. પુચ્છાનન્તરમેવ સીઘં બ્યાકાતું અસમત્થતાય નોમુત્તપ્પટિભાનમસ્સાતિ **નોમુત્તપ્પટિભાનો**. ઇમિના નયેન સેસા વેદિતબ્બા. એત્થ પન પઠમો કઞ્ચિ કાલં વીમંસિત્વા યુત્તમેવ પેક્ખતિ **તિપિટકચૂળનાગત્થેરો** વિય. સો પન પઞ્હં પુટ્ઠો પરિગ્ગહેત્વા યુત્તપ્પત્તકારણમેવ કથેતિ. દુતિયો પુચ્છાનન્તરમેવ યેન વા તેન વા વચનેન પટિબાહતિ, વીમંસિત્વાપિ ચ યુત્તં ન પક્ખેતિ **ચતુનિકાયિકપિણ્ડતિસ્સત્થેરો** વિય. સો પન પઞ્હં પુટ્ઠો પઞ્હપરિયોસાનમ્પિ નાગમેતિ, યં વા તં વા કથેતિયેવ, વચનત્થં પનસ્સ વીમંસિયમાનં કત્થચિ ન લગતિ. તતિયો પુચ્છાસમકાલમેવ યુત્તં પેક્ખતિ, તંખણંયેવ ચ નં બ્યાકરોતિ **તિપિટકચૂળાભયત્થેરો** વિય. સો પન પઞ્હં પુટ્ઠો સીઘમેવ કથેતિ, યુત્તપ્પત્તકારણો ચ હોતિ. ચતુત્થો પુટ્ઠો સમાનો નેવ યુત્તં પેક્ખતિ, ન યેન વા તેન વા પટિબાહિતું સક્કોતિ, તિબ્બન્ધકારનિમુગ્ગો વિય હોતિ **લાળુદાયિત્થેરો** વિય.

પટિભાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૩-૪. તતિયે **ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ**તિ એત્થ ઉગ્ઘટનં નામ ઞાણુગ્ઘટનં, ઞાણેન ઉગ્ઘટિતમત્તેયેવ જાનાતીતિ અત્થો. **સહ ઉદાહટવેલાયા**તિ ઉદાહારે ઉદાહટમત્તેયેવ. **ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ ઞાણેન સદ્ધિં અભિસમયો. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના (વિભ॰ ૩૫૫) નયેન સંખિત્તેન માતિકાય ઠપિયમાનાય દેસનાનુસારેન ઞાણં પેસેત્વા અરહત્તં ગણ્હિતું સમત્થો પુગ્ગલો ''ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ''તિ વુચ્ચતિ.

વિપઞ્ચિતં વિત્થારિતમેવ અત્થં જાનાતીતિ **વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ. અયં વુચ્ચતી**તિ અયં સંખિત્તેન માતિકં ઠપેત્વા વિત્થારેન અત્થે ભાજિયમાને અરહત્તં પાપુણિતું સમત્થો પુગ્ગલો ''વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ''તિ વુચ્ચતિ . ઉદ્દેસાદીહિ નેતબ્બોતિ **નેય્યો. અનુપુબ્બેન ધમ્માભિસમયો**તિ અનુક્કમેન અરહત્તપ્પત્તિ. બ્યઞ્જનપદમેવ પરમં અસ્સાતિ **પદપરમો. ન તાય જાતિયા ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ તેન અત્તભાવેન ઝાનં વા વિપસ્સનં વા મગ્ગં વા ફલં વા નિબ્બત્તેતું ન સક્કોતીતિ અત્થો. ચતુત્થં ઉત્તાનમેવ.

ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૮. સાવજ્જસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૫-૮. પઞ્ચમે **સાવજ્જો**તિ સદોસો. **સાવજ્જેન કાયકમ્મેના**તિ સદોસેન પાણાતિપાતાદિના કાયકમ્મેન. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં પુગ્ગલો તીહિ દ્વારેહિ આયૂહનકમ્મસ્સ સદોસત્તા ગૂથકુણપાદિભરિતો પદેસો વિય ''સાવજ્જો''તિ વુચ્ચતિ. **સાવજ્જેન બહુલ**ન્તિ યસ્સ સાવજ્જમેવ કાયકમ્મં બહુલં હોતિ, અપ્પં અનવજ્જં. સો ''સાવજ્જેન બહુલં કાયકમ્મેન સમન્નાગતો અપ્પં અનવજ્જેના''તિ વુચ્ચતિ. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. કો પન એવરૂપો હોતીતિ? યો ગામધમ્મતાય વા નિગમધમ્મતાય વા કદાચિ કરહચિ ઉપોસથં સમાદિયતિ, સીલાનિ પૂરેતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં પુગ્ગલો તીહિ દ્વારેહિ આયૂહનકમ્મેસુ સાવજ્જસ્સેવ બહુલતાય અનવજ્જસ્સ અપ્પતાય ''વજ્જબહુલો''તિ વુચ્ચતિ. યથા હિ એકસ્મિં પદેસે દુબ્બણ્ણાનિ દુગ્ગન્ધાનિ પુપ્ફાનિ રાસિકતાનસ્સુ, તેસં ઉપરિ તહં તહં અધિમુત્તકવસ્સિકપાટલાનિ પતિતાનિ ભવેય્યું, એવરૂપો અયં પુગ્ગલો વેદિતબ્બો. યથા પન એકસ્મિં પદેસે અધિમુત્તકવસ્સિકપાટલાનિ રાસિકતાનસ્સુ, તેસં ઉપરિ તહં તહં દુગ્ગન્ધાનિ બદરપુપ્ફાદીનિ પતિતાનિ ભવેય્યું. એવરૂપો તતિયો પુગ્ગલો વેદિતબ્બો. ચતુત્થો પન તીહિ દ્વારેહિ આયૂહનકમ્મસ્સ નિદ્દોસત્તા ચ ચતુમધુરભરિતસુવણ્ણવાતિ વિય દટ્ઠબ્બો. છટ્ઠાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સાવજ્જસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. ધમ્મકથિકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૯-૧૪૦. નવમે **અપ્પઞ્ચ ભાસતી**તિ સમ્પત્તપરિસાય થોકમેવ કથેતિ. **અસહિતઞ્ચા**તિ કથેન્તો ચ પન ન અત્થયુત્તં કાલયુત્તં કથેતિ. **પરિસા ચસ્સ ન કુસલા હોતી**તિ સોતું નિસિન્નપરિસા ચસ્સ યુત્તાયુત્તં કારણાકારણં સિલિટ્ઠાસિલિટ્ઠં ન જાનાતીતિ અત્થો. **એવરૂપો**તિ અયં એવંજાતિકો બાલધમ્મકથિકો એવંજાતિકાય બાલપરિસાય ધમ્મકથિકોત્વેવ નામં લભતિ. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. એત્થ ચ દ્વેયેવ જના સભાવધમ્મકથિકા, ન ઇતરે. ઇતરે પન ધમ્મકથિકાનં અન્તો પવિટ્ઠત્તા એવં વુત્તા. દસમં ઉત્તાનમેવ.

ધમ્મકથિકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુગ્ગલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૫) ૫. આભાવગ્ગો

૧-૬. આભાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૪૧-૧૪૬. પઞ્ચમસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

આભાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. દુતિયકાલસુત્તાદિવણ્ણના

૧૪૭-૧૫૦. સત્તમે પરમત્થતો અવિજ્જમાનસભાવસ્સ કાલસ્સ ભાવનાદિયોગો ન સમ્ભવતીતિ આહ “**કાલાતિ તસ્મિં તસ્મિં કાલે ધમ્મસ્સવનાદિવસેન પવત્તાનં કુસલધમ્માનં એતં અધિવચન**”ન્તિ. કાલસહચરિતા હિ કુસલા ધમ્મા ઇધ કાલ-સદ્દેન ગહિતા અપરસ્સ અસમ્ભવતો. અટ્ઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

દુતિયકાલસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આભાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૪. ચતુત્થપણ્ણાસકં

(૧૬) ૧. ઇન્દ્રિયવગ્ગો

૧-૫. ઇન્દ્રિયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૧-૧૫૫. ચતુત્થસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનાનેવ.

ઇન્દ્રિયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૮. કપ્પસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૬-૧૫૮. છટ્ઠે સંવટ્ટનં વિનસ્સનં **સંવટ્ટો**, સંવટ્ટતો ઉદ્ધં તથા ઠાયી **સંવટ્ટટ્ઠાયી**. વિવટ્ટનં નિબ્બત્તનં, વડ્ઢનં વા **વિવટ્ટો**. ''તેજોસંવટ્ટો, આપોસંવટ્ટો, વાયોસંવટ્ટોતિ એવં સંવટ્ટસીમાનુક્કમેન સંવટ્ટેસુ વત્તબ્બેસુ તથા અવત્વા આપોસંવટ્ટો, તેજોસંવટ્ટો, વાયોસંવટ્ટોતિ વચનં સંવટ્ટમહાભૂતદેસનાનુપુબ્બિયા''તિ કેચિ. ''ભાવીસંવટ્ટાનુપુબ્બિયા''તિ અપરે. આપેન સંવટ્ટો **આપોસંવટ્ટો**. **સંવટ્ટસીમા**તિ સંવટ્ટનમરિયાદા. **સંવટ્ટતી**તિ વિનસ્સતિ. **સદા**તિ સબ્બકાલં, તીસુપિ સંવટ્ટકાલેસૂતિ અત્થો. **એકં બુદ્ધક્ખેત્તં વિનસ્સતી**તિ એત્થ બુદ્ધક્ખેત્તં નામ તિવિધં હોતિ જાતિક્ખેત્તં, આણાક્ખેત્તં, વિસયક્ખેત્તઞ્ચ.

તત્થ **જાતિક્ખેત્તં** દસસહસ્સચક્કવાળપરિયન્તં હોતિ, તથાગતસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણાદીસુ કમ્પતિ. **આણાક્ખેત્તં** કોટિસતસહસ્સચક્કવાળપરિયન્તં, યત્થ **રતનસુત્તં** (ખુ॰ પા॰ ૬.૧ આદયો; સુ॰ નિ॰ ૨૨૪ આદયો) **ખન્ધપરિત્તં** (અ॰ નિ॰ ૪.૬૭; ચૂળવ॰ ૨૫૧) **ધજગ્ગપરિત્તં** (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૯) **આટાનાટિયપરિત્તં** (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૭-૨૭૮) **મોરપરિત્ત**ન્તિ (જા॰ ૧.૨.૧૭-૧૮) ઇમેસં પરિત્તાનં આનુભાવો વત્તતિ. **વિસયક્ખેત્તં** અનન્તાપરિમાણં, યં ''યાવતા વા પનાકઙ્ખેય્યા''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૧) વુત્તં. તત્થ યં યં તથાગતો આકઙ્ખતિ, તં તં જાનાતિ. એવમેતેસુ તીસુ બુદ્ધક્ખેત્તેસુ એકં આણાક્ખેત્તં વિનસ્સતિ , તસ્મિં પન વિનસ્સન્તે જાતિક્ખેત્તં વિનટ્ઠમેવ હોતિ, વિનસ્સન્તઞ્ચ એકતોવ વિનસ્સતિ, સણ્ઠહન્તઞ્ચ એકતોવ સણ્ઠહતિ. સેસમેત્થ **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૨.૪૦૪) વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં. સત્તમટ્ઠમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

કપ્પસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ભિક્ખુનીસુત્તવણ્ણના

૧૫૯. નવમે **એવં પવત્તં પચ્ચુપ્પન્નતણ્હં નિસ્સાયા**તિ ''કુદાસ્સુ નામાહમ્પિ આસવાનં ખયા''તિઆદિના નયેન અનુત્તરે વિમોક્ખે પિહં ઉપ્પાદેન્તસ્સ ઉપ્પન્નતણ્હં નિસ્સાય. કથં પન લોકુત્તરધમ્મે આરબ્ભ આસા ઉપ્પજ્જતીતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, ન આરમ્મણકરણવસેન તત્થ પિહા પવત્તતિ અવિસયત્તા પુગ્ગલસ્સ ચ અનધિગતભાવતો. અનુસ્સવૂપલદ્ધે પન અનુત્તરવિમોક્ખે ઉદ્દિસ્સ પિહં ઉપ્પાદેન્તો તત્થ પિહં ઉપ્પાદેતિ નામ. **નાકટ્ઠતી**તિ કમ્મપથભાવં અપ્પત્તતાય પટિસન્ધિં ન દેતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ભિક્ખુનીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સુગતવિનયસુત્તવણ્ણના

૧૬૦. દસમે **વળઞ્જેન્તી**તિ સજ્ઝાયન્તિ ચેવ વાચુગ્ગતં કરોન્તા ધારેન્તિ ચ. અવિગતતણ્હતાય તં તં પરિક્ખારજાતં બહુમ્પિ આદિયન્તીતિ બહુલા, તે એવ **બાહુલિકા** યથા ''વેનયિકો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮). તે પન યસ્મા પચ્ચયબહુલભાવા યુત્તપ્પયુત્તા નામ હોન્તિ, તસ્મા આહ "**પચ્ચયબાહુલ્લાય પટિપન્ના**"તિ. સિથિલં ગણ્હન્તીતિ **સાથલિકા**, સિક્ખાય આદરગારવાભાવેન સિથિલં અદળ્હં ગણ્હન્તીતિ અત્થો. **સિથિલ**ન્તિ ચ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, સિથિલ-સદ્દેન વા સમાનત્થસ્સ સાથલસદ્દસ્સ વસેન **સાથલિકા**તિ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. **અવગમનતો**તિ અધોગમનતો, ઓરમ્ભાગિયભાવતોતિ અત્થો. **નિબ્બીરિયા**તિ ઉજ્ઝિતુસ્સાહા તદધિગમાય આરમ્ભમ્પિ અકુરુમાના.

સુગતવિનયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇન્દ્રિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૭) ૨. પટિપદાવગ્ગો

૧. સંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૧૬૧. દુતિયસ્સ પઠમે **દુક્ખાપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા**તિઆદીસુ પાળિયા આગતનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. તથા હિ –

> ‘‘તત્થ કતમા દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા? કિચ્છેન કસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ દન્ધં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સ યા ઉપ્પજ્જતિ પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ, અયં વુચ્ચતિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા. તત્થ કતમા દુક્ખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા? કિચ્છેન કસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ ખિપ્પં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સ યા ઉપ્પજ્જતિ પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… સમ્માદિટ્ઠિ, અયં વુચ્ચતિ દુક્ખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા. તત્થ કતમા સુખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા? અકિચ્છેન અકસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ દન્ધં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સ યા ઉપ્પજ્જતિ પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… સમ્માદિટ્ઠિ, અયં વુચ્ચતિ સુખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા. તત્થ કતમા સુખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા? અકિચ્છેન અકસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ ખિપ્પં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સ યા ઉપ્પજ્જતિ પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… સમ્માદિટ્ઠિ, અયં વુચ્ચતિ સુખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા પઞ્ઞા’’તિ (વિભ॰ ૮૦૧) – અયમેત્થ પાળિ.

તત્થ **કિચ્છેન કસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સા**તિ પુબ્બભાગે આગમનકાલે કિચ્છેન કસિરેન દુક્ખેન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન કિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા લોકુત્તરસમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ. **દન્ધં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સા**તિ વિક્ખમ્ભિતેસુ કિલેસેસુ વિપસ્સનાપરિવાસે ચિરં વસિત્વા તં લોકુત્તરસમાધિસઙ્ખાતં ઠાનં દન્ધં સણિકં અભિજાનન્તસ્સ પટિવિજ્ઝન્તસ્સ, પાપુણન્તસ્સાતિ અત્થો. **અયં વુચ્ચતી**તિ યા એસા એવં ઉપ્પજ્જતિ, અયં કિલેસવિક્ખમ્ભનપ્પટિપદાય દુક્ખત્તા, વિપસ્સનાપરિવાસપઞ્ઞાય ચ દન્ધત્તા મગ્ગકાલે એકચિત્તક્ખણે ઉપ્પન્નાપિ પઞ્ઞા આગમનવસેન ‘‘**દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા નામા**’’તિ વુચ્ચતિ. ઉપરિ તીસુ પદેસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

સંખિત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિત્થારસુત્તવણ્ણના

૧૬૨. દુતિયે **અકતાભિનિવેસો**તિ અકતાધિકારો. રૂપાનં લક્ખણાદીહિ પરિચ્છિન્દિત્વા ગહણં **રૂપપરિગ્ગહો**. **તીસુ અદ્ધાસુ કિલમતી**તિ પુબ્બન્તે અપરન્તે પુબ્બન્તાપરન્તેતિ એવં તીસુ પદેસેસુ કિલમતિ. **પઞ્ચસુ ઞાણેસૂ**તિ રૂપપરિગ્ગહાદીસુ પઞ્ચસુ ઞાણેસુ. **નવસુ વિપસ્સનાઞાણેસૂ**તિ ઉદયબ્બયાદિનવવિપસ્સનાઞાણેસુ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

વિત્થારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અસુભસુત્તવણ્ણના

૧૬૩. તતિયે “**યથા એતં, તથા ઇદ**”ન્તિ **ઇમિના નયેના**તિ એતેન –

> ‘‘યથા ઇદં તથા એતં, યથા એતં તથા ઇદં;
> અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, કાયે છન્દં વિરાજયે’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૨૦૫); –

ઇમં દેસનાનયં સઙ્ગણ્હાતિ. તસ્સત્થો – યથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકાસુભં આયુઉસ્માવિઞ્ઞાણાનં અનપગમા ચરતિ તિટ્ઠતિ નિસીદતિ સયતિ, તથા એતં એતરહિ સુસાને સયિતં અવિઞ્ઞાણકમ્પિ પુબ્બે તેસં ધમ્માનં અનપગમા અહોસિ. યથા ચ એતં એતરહિ મતસરીરં તેસં ધમ્માનં અપગમા ન ચરતિ ન તિટ્ઠતિ ન નિસીદતિ ન સેય્યં કપ્પેતિ, તથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકમ્પિ તેસં ધમ્માનં અપગમા ભવિસ્સતિ. યથા ચ ઇદં સવિઞ્ઞાણકં નેતરહિ સુસાને મતં સેતિ ન ઉદ્ધુમાતકાદિભાવમુપગતં, તથા એતં એતરહિ મતસરીરમ્પિ પુબ્બે અહોસિ. યથા પનેતં એતરહિ અવિઞ્ઞાણકાસુભં મતકસુસાને સેતિ ઉદ્ધુમાતકાદિભાવઞ્ચ ઉપગતં, તથા ઇદં સવિઞ્ઞાણકમ્પિ ભવિસ્સતીતિ. તત્થ **યથા ઇદં તથા એત**ન્તિ અત્તના મતસરીરસ્સ સમાનભાવં કરોન્તો બાહિરે દોસં પજહતિ. **યથા એતં તથા ઇદ**ન્તિ મતસરીરેન અત્તનો સમાનભાવં કરોન્તો અજ્ઝત્તિકે રાગં પજહતિ. યેનાકારેન ઉભયં સમં કરોતિ, તં સમ્પજાનન્તો ઉભયત્થ મોહં પજહતિ.

બહિદ્ધા દિટ્ઠાનન્તિ બહિદ્ધા સુસાનાદીસુ દિટ્ઠાનં ઉદ્ધુમાતકાદિદસન્નં અસુભાનં. “**નવન્નં પાટિકુલ્યાનં વસેના**”તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ અન્તિમજીવિકાભાવતો પિણ્ડપાતસ્સ અલાભલાભેસુ પરિતસ્સનગેધાદિસમુપ્પત્તિતો ભત્તસ્સ સમ્મદજનનતો કિમિકુલસંવડ્ઢનતોતિ એવમાદીહિપિ આકારેહિ આહારેપટિક્કૂલતા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાનં યદિદં પિણ્ડોલ્યં અતિપાપોયં લોકસ્મિં યદિદં પિણ્ડોલ્યો વિચરતિ પત્તપાણીતિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦; ઇતિવુ॰ ૯૧). અલદ્ધા ચ પિણ્ડપાતં પરિતસ્સતિ, લદ્ધા ચ પિણ્ડપાતં ગધિતો મુચ્છિતો અજ્ઝોપન્નો અનાદીનવદસ્સાવી અનિસ્સરણપઞ્ઞો પરિભુઞ્જતીતિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪). ભુત્તો ચ આહારો કસ્સચિ કદાચિ મરણં વા મરણમત્તં વા દુક્ખં આવહતી’’તિ.

કટુકીટકાદયો દ્વત્તિંસકુલપ્પભેદા કિમિયો નં ઉપનિસ્સાય જીવન્તીતિ? વુચ્ચતે – અન્તિમજીવિકાભાવો તાવ ચિત્તસંકિલેસવિસોધનત્થં કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસનતો પગેવ મનસિ કાતબ્બો ‘‘માહં છવાલાતસદિસો ભવેય્ય’’ન્તિ. તથા પિણ્ડપાતસ્સ અલાભલાભેસુ પરિતસ્સનગેધાદિસમુપ્પત્તિનિવારણં પગેવ અનુટ્ઠાતબ્બં સુપરિસુદ્ધસીલસ્સ પટિસઙ્ખાનવતો તદભાવતો. ભત્તસમ્મદો અનેકન્તિકો પરિભોગે અન્તોગધોવાતિ વેદિતબ્બો. કિમિકુલસંવડ્ઢનં પન સઙ્ગહેતબ્બં, સઙ્ગહિતમેવ વા ‘‘નવન્નં પાટિકુલ્યાનં વસેના’’તિ એત્થ નિયમસ્સ અકતત્તા. ઇમિના વા નયેન ઇતરેસમ્પેત્થ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો યથાસમ્ભવમેત્થ પટિક્કૂલતાપચ્ચવેક્ખણસ્સ અધિપ્પેતત્તા.

એવઞ્ચ કત્વા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૯૪-૨૯૫) દસહિ આકારેહિ પટિક્કૂલતા વેદિતબ્બા. સેય્યથિદં – ગમનતો, પરિયેસનતો, પરિભોગતો, આસયતો, નિધાનતો, અપરિપક્કતો, પરિપક્કતો, ફલતો, નિસ્સન્દતો, સમ્મક્ખનતોતિ. એવં દસન્નં વસેન પાટિકુલ્યવચનેનપિ ઇધ ‘‘નવન્ન’’ન્તિ વચનં ન વિરુજ્ઝતિ, સમ્મક્ખનસ્સ પરિભોગાદીસુ લબ્ભમાનભાવા વિસું તં અગ્ગહેત્વા ન વદન્તિ. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૪) પન સમ્મક્ખનં પરિભોગાદીસુ લબ્ભમાનમ્પિ નિસ્સન્દવસેન વિસેસતો પટિક્કૂલન્તિ દસ્સેતું સબ્બપચ્છા ઠપિતા.

ઉક્કણ્ઠિતસઞ્ઞાય સમન્નાગતોતિ તીસુ ભવેસુ અરુચ્ચનવસેન પવત્તાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સમન્નાગતો. નિબ્બિદાનુપસ્સના હેસા સઞ્ઞાસીસેન વુત્તા. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

અસુભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૬. પઠમખમસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૪-૧૬૬. ચતુત્થે પધાનકરણકાલે સીતાદીનિ નક્ખમતિ ન સહતીતિ **અક્ખમા.** ખમતિ સહતિ અભિભવતીતિ **ખમા.** ઇન્દ્રિયદમનં **દમા.** ''ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૪; ૬.૫૮) નયેન વિતક્કસમનં **સમા**તિ આહ **''અકુસલવિતક્કાનં વૂપસમનપટિપદા''**તિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, સબ્બેસમ્પિ કિલેસાનં સમનવસેન પવત્તા પટિપદા સમા. પઞ્ચમછટ્ઠાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઠમખમસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૮. મહામોગ્ગલ્લાનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૭-૧૬૮. સત્તમટ્ઠમેસુ **મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સા**તિઆદિના મોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ હેટ્ઠા તિણ્ણં મગ્ગાનં સુખપટિપદદન્ધાભિઞ્ઞભાવો, અરહત્તમગ્ગસ્સ દુક્ખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞભાવો વુત્તો, સારિપુત્તત્થેરસ્સ પન હેટ્ઠિમાનં તિણ્ણં મગ્ગાનં સુખપટિપદદન્ધાભિઞ્ઞભાવો, અરહત્તમગ્ગસ્સ ચ સુખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞભાવો દસ્સિતો. યં પન વુત્તં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૮૦૧) ''બુદ્ધાનં પન ચત્તારોપિ મગ્ગા સુખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞાવ અહેસું, તથા ધમ્મસેનાપતિસ્સ. મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ પન પઠમમગ્ગો સુખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞો અહોસિ, ઉપરિ તયો દુક્ખપટિપદદન્ધાભિઞ્ઞા''તિ. યઞ્ચ વુત્તં **અટ્ઠસાલિનિયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪૭૬) ''તથાગતસ્સ હિ સારિપુત્તત્થેરસ્સ ચ ચત્તારોપિ મગ્ગા સુખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞાવ અહેસું, મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ પન પઠમમગ્ગો સુખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞો ઉપરિ તયો દુક્ખપટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞા''તિ, તં સબ્બં અઞ્ઞમઞ્ઞં નાનુલોમેતિ. ઇમાય પાળિયા ઇમાય ચ અટ્ઠકથાય ન સમેતિ, તસ્મા વીમંસિતબ્બમેતં. તંતંભાણકાનં વા મતેન તત્થ તત્થ તથા તથા વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં.

મહામોગ્ગલ્લાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સસઙ્ખારસુત્તવણ્ણના

૧૬૯. નવમે સસઙ્ખારેન દુક્ખેન કસિરેન અધિમત્તપયોગં કત્વાવ કિલેસપરિનિબ્બાનધમ્મોતિ **સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી.** અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેન અધિમત્તપયોગં અકત્વાવ કિલેસપરિનિબ્બાનધમ્મોતિ **અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી.** ધમ્માનુસારી પુગ્ગલો હિ આગમનમ્હિ કિલેસે વિક્ખમ્ભેન્તો અપ્પદુક્ખેન અકસિરેન અકિલમન્તોવ વિક્ખમ્ભેતું સક્કોતિ. સદ્ધાનુસારી પુગ્ગલો પન દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો હુત્વા વિક્ખમ્ભેતું, તસ્મા ધમ્માનુસારિસ્સ પુબ્બભાગમગ્ગક્ખણે કિલેસચ્છેદકં ઞાણં અદન્ધં તિખિણં સૂરં હુત્વા વહતિ. યથા નામ તિખિણેન અસિના કદલિં છિન્દન્તસ્સ છિન્નટ્ઠાનં મટ્ઠં હોતિ, અતિસીઘં વહતિ, સદ્દો ન સુય્યતિ, બલવવાયામકિચ્ચં ન હોતિ, એવરૂપા ધમ્માનુસારિનો પુબ્બભાગભાવના હોતિ. સદ્ધાનુસારિનો પન પુબ્બભાગક્ખણે કિલેસચ્છેદકં ઞાણં દન્ધં અતિખિણં અસૂરં હુત્વા વહતિ. યથા નામ કુણ્ઠેન અસિના કદલિં છિન્દન્તસ્સ છિન્નટ્ઠાનં ન મટ્ઠં હોતિ, અતિસીઘં ન વહતિ, સદ્દો સુય્યતિ, બલવવાયામકિચ્ચં ઇચ્છિતબ્બં હોતિ, એવરૂપા સદ્ધાનુસારિનો પુબ્બભાગભાવના હોતિ. એવં સન્તેપિ નેસં કિલેસક્ખયે નાનત્તં નત્થિ, અનવસેસાવ કિલેસા ખીયન્તિ.

સસઙ્ખારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. યુગનદ્ધસુત્તવણ્ણના

૧૭૦. દસમે **સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેતી**તિ ઇદં સમથયાનિકસ્સ વસેન વુત્તં. સો હિ પઠમં ઉપચારસમાધિં વા અપ્પનાસમાધિં વા ઉપ્પાદેતિ, અયં સમથો. સો તઞ્ચ તંસમ્પયુત્તે ચ ધમ્મે અનિચ્ચાદીહિ વિપસ્સતિ, અયં વિપસ્સના, ઇતિ પઠમં સમથો, પચ્છા વિપસ્સના. તેન વુચ્ચતિ ''સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેતી''તિ. **વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં ભાવેતી**તિ ઇદં પન વિપસ્સનાયાનિકસ્સ વસેન વુત્તં. સો તં વુત્તપ્પકારં સમથં અસમ્પાદેત્વા પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે અનિચ્ચાદીહિ વિપસ્સતિ. **પઠમો લોકુત્તરમગ્ગો નિબ્બત્તતી**તિ સોતાપત્તિમગ્ગં સન્ધાય વદતિ, લોકિયમગ્ગવસેનેવ વા ઇમિસ્સા પાળિયા અત્થો વેદિતબ્બો. કથં? **મગ્ગો સઞ્જાયતિ**, પુબ્બભાગિયો લોકિયમગ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. **આસેવતિ** નિબ્બિદાનુપસ્સનાવસેન. **ભાવેતિ** મુઞ્ચિતુકમ્યતાવસેન. **બહુલીકરોતિ** પટિસઙ્ખાનુપસ્સનાવસેન. **આસેવતિ** વા ભયતુપટ્ઠાનાદિઞાણવસેન. **ભાવેતિ** મુઞ્ચિતુકમ્યતાદિઞાણવસેન. **બહુલીકરોતિ** વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાવસેન. **સંયોજનાનિ પહીયન્તિ**. **અનુસયા બ્યન્તી હોન્તી**તિ મગ્ગપ્પટિપાટિયા પહીયન્તિ બ્યન્તી હોન્તિ.

ધમ્મુદ્ધચ્ચવિગ્ગહિતમાનસન્તિ ઓભાસાદીસુ અરિયધમ્મોતિ પવત્તં ઉદ્ધચ્ચં વિક્ખેપો ધમ્મુદ્ધચ્ચં , તેન ધમ્મુદ્ધચ્ચેન વિપસ્સનાવીથિતો ઉગ્ગમનેન વિરૂપં ગહિતં પવત્તિયમાનં ધમ્મુદ્ધચ્ચવિગ્ગહિતમાનસં. વુત્તઞ્હેતં –

> ''ધમ્મુદ્ધચ્ચવિગ્ગહિતમાનસં હોતિ, અનિચ્ચતો મનસિ કરોતિ, ઓભાસો ઉપ્પજ્જતિ, ઓભાસો ધમ્મોતિ ઓભાસં આવજ્જતિ, તતો વિક્ખેપો ઉદ્ધચ્ચં, તેન ઉદ્ધચ્ચેન વિગ્ગહિતમાનસો અનિચ્ચતો ઉપટ્ઠાનં યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ. દુક્ખતો…પે॰… અનત્તતો ઉપટ્ઠાનં યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ. તથા અનિચ્ચતો મનસિકરોતો ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ…પે॰… પીતિ પસ્સદ્ધિ સુખં અધિમોક્ખો પગ્ગહો ઉપટ્ઠાનં ઉપેક્ખા નિકન્તિ ઉપ્પજ્જતિ, નિકન્તિ ધમ્મોતિ નિકન્તિં આવજ્જતિ, તતો વિક્ખેપો ઉદ્ધચ્ચં, તેન ઉદ્ધચ્ચેન વિગ્ગહિતમાનસો અનિચ્ચતો ઉપટ્ઠાનં યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ. દુક્ખતો…પે॰… અનત્તતો ઉપટ્ઠાનં યથાભૂતં નપ્પજાનાતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૬). સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

યુગનદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પટિપદાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૮) ૩. સઞ્ચેતનિયવગ્ગો

૧. ચેતનાસુત્તવણ્ણના

૧૭૧. તતિયસ્સ પઠમે **કાયસઞ્ચેતનાહેતૂ**તિ કાયકમ્મનિમિત્તં, કાયિકસ્સ કમ્મસ્સ કટત્તા ઉપચિતત્તાતિ અત્થો. એસ નયો સેસસઞ્ચેતનાદ્વયેપિ. ઉદ્ધચ્ચસહગતચેતના પવત્તિવિપાકં દેતિયેવાતિ “**વીસતિવિધા**”તિ વુત્તં. **તથા વચીસઞ્ચેતના મનોસઞ્ચેતના**તિ એત્થ કામાવચરકુસલાકુસલવસેન વીસતિ ચેતના લબ્ભન્તિ. ઇદં તથા-સદ્દેન ઉપસંહરતિ. **અપિચેત્થ નવ મહગ્ગતચેતનાપિ લબ્ભન્તી**તિ ઇમિના નવહિ રૂપારૂપકુસલચેતનાહિ સદ્ધિં મનોદ્વારે એકૂનતિંસાતિ તીસુ દ્વારેસુ એકૂનસત્તતિ ચેતના હોન્તીતિ દસ્સેતિ. **અવિજ્જાપચ્ચયાવા**તિ ઇદં તાપિ ચેતના અવિજ્જાપચ્ચયાવ હોન્તીતિ દસ્સનત્થં વુત્તં. યથાવુત્તા હિ એકૂનસત્તતિ ચેતના કુસલાપિ અવિજ્જાપચ્ચયા હોન્તિ, પગેવ ઇતરા અપ્પહીનાવિજ્જસ્સેવ ઉપ્પજ્જનતો પહીનાવિજ્જસ્સ અનુપ્પજ્જનતો.

યસ્મા યં તં યથાવુત્તં ચેતનાભેદં કાયસઙ્ખારઞ્ચેવ વચીસઙ્ખારઞ્ચ મનોસઙ્ખારઞ્ચ પરેહિ અનુસ્સાહિતો સામમ્પિ અસઙ્ખારિકચિત્તેન કરોતિ, પરેહિ કારિયમાનો સસઙ્ખારિકચિત્તેનપિ કરોતિ, ‘‘ઇદં નામ કમ્મં કરોન્તોપિ તસ્સ એવરૂપો નામ વિપાકો ભવિસ્સતી’’તિ એવં કમ્મં વિપાકઞ્ચ જાનન્તોપિ કરોતિ, માતાપિતૂસુ ચેતિયવન્દનાદીનિ કરોન્તેસુ અનુકરોન્તો દારકો વિય કેવલં કમ્મઞ્એવ વિજ્જાનન્તો ‘‘ઇમસ્સ પન કમ્મસ્સ અયં વિપાકો’’તિ વિપાકં અજાનન્તોપિ કરોતિ , તસ્મા તં દસ્સેતું “**સામં વા ત**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **પરેહિ અનાણત્તો**તિ સરસેનેવ વત્તમાનો. **જાનન્તો**તિ અનુસ્સવાદિવસેન જાનન્તો.

નનુ ચ ખીણાસવો ચેતિયં વન્દતિ, ધમ્મં ભણતિ, કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, કથમસ્સ કાયકમ્માદયો ન હોન્તીતિ? અવિપાકત્તા. ખીણાસવેન હિ કતકમ્મં નેવ કુસલં હોતિ નાકુસલં, અવિપાકં હુત્વા કિરિયામત્તે તિટ્ઠતિ. તેનસ્સ તે કાયાદયો ન હોન્તિ. તેનેવાહ “**ખીણાસવસ્સ કાયેન કરણકમ્મં પઞ્ઞાયતી**”તિઆદિ. **તન્તિ** કુસલાકુસલં.

ખિડ્ડાય પદુસ્સન્તીતિ ખિડ્ડાપદોસિનો, ખિડ્ડાપદોસિનો એવ **ખિડ્ડાપદોસિકા**. ખિડ્ડાપદોસો વા એતેસં અત્થીતિ **ખિડ્ડાપદોસિકા**. તે કિર પુઞ્ઞવિસેસાધિગતેન મહન્તેન અત્તનો સિરિવિભવેન નક્ખત્તં કીળન્તા તાય સમ્પત્તિયા મહન્તતાય ‘‘આહારં પરિભુઞ્જિમ્હા ન પરિભુઞ્જિમ્હા’’તિપિ ન જાનન્તિ. અથ એકાહારાતિક્કમતો પટ્ઠાય નિરન્તરં ખાદન્તાપિ પિવન્તાપિ ચવન્તિયેવ ન તિટ્ઠન્તિ. કસ્મા? કમ્મજતેજસ્સ બલવતાય કરજકાયસ્સ મન્દતાય. મનુસ્સાનઞ્હિ કમ્મજતેજો મન્દો, કરજકાયો બલવા. તેસં તેજસ્સ મન્દતાય કાયસ્સ બલવતાય સત્તાહમ્પિ અતિક્કમિત્વા ઉણ્હોદકઅચ્છયાગુઆદીહિ સક્કા કરજકાયં ઉપત્થમ્ભેતું. દેવાનં પન તેજો બલવા હોતિ ઉળારપુઞ્ઞનિબ્બત્તત્તા ઉળારગરુસિનિદ્ધસુધાહારજીરણતો ચ. કરજં મન્દં મુદુસુખુમાલભાવતો. તે એકં આહારવેલં અક્કમિત્વાવ સણ્ઠાપેતું ન સક્કોન્તિ. યથા નામ ગિમ્હાનં મજ્ઝન્હિકે તત્તપાસાણે ઠપિતં પદુમં વા ઉપ્પલં વા સાયન્હસમયે ઘટસતેનપિ સિઞ્ચિયમાનં પાકતિકં ન હોતિ વિનસ્સતિયેવ, એવમેવ પચ્છા નિરન્તરં ખાદન્તાપિ પિવન્તાપિ ચવન્તિયેવ ન તિટ્ઠન્તિ. કતમે પન તે દેવાતિ? ‘‘ઇમે નામા’’તિ અટ્ઠકથાય વિચારણા નત્થિ, ‘‘આહારૂપચ્છેદેન આતપે ખિત્તમાલા વિયા’’તિ વુત્તત્તા યે કેચિ કબળીકારાહારૂપજીવિનો દેવા એવં કરોન્તિ, તે એવં ચવન્તીતિ વેદિતબ્બા. **અભયગિરિવાસિનો** પનાહુ ‘‘નિમ્માનરતિપરનિમ્મિતવસવત્તિનો તે દેવા, ખિડ્ડાય પદુસ્સનમત્તેનેવ હેતે ખિડ્ડાપદોસિકાતિ વુત્તા’’તિ. કો પનેત્થ દેવાનં આહારો, કા આહારવેલાતિ? ‘‘સબ્બેસમ્પિ

કામાવચરદેવાનં સુધા આહારો, સા હેટ્ઠિમેહિ હેટ્ઠિમેહિ ઉપરિમાનં ઉપરિમાનં પણીતતમા હોતિ. તં યથાસકં દિવસવસેનેવ દિવસે દિવસે ભુઞ્જન્તિ. કેચિ પન બદરપ્પમાણં સુધાહારં પરિભુઞ્જન્તિ. સો જિવ્હાયં ઠપિતમત્તોયેવ યાવ કેસગ્ગનખગ્ગા કાયં ફરતિ, તેસંયેવ દિવસવસેન સત્તદિવસં યાપનસમત્થોવ હોતી''તિ વદન્તિ.

ઇસ્સાપકતત્તા પદુટ્ઠેન મનસા પદુસ્સન્તીતિ **મનોપદોસિકા**. ઉસૂયવસેન વા મનસો પદોસો મનોપદોસો, સો એતેસં અત્થિ વિનાસહેતુભૂતોતિ **મનોપદોસિકા. અક્કુદ્ધો રક્ખતી**તિ કુદ્ધસ્સ સો કોધો ઇતરસ્મિં અક્કુજ્ઝન્તે અનુપાદાનો એકવારમેવ ઉપ્પત્તિયા અનાસેવનો ચાવેતું ન સક્કોતિ, ઉદકન્તં પત્વા અગ્ગિ વિય નિબ્બાયતિ, તસ્મા અક્કુદ્ધો તં ચવનતો રક્ખતિ. ઉભોસુ પન કુદ્ધેસુ ભિય્યો ભિય્યો અઞ્ઞમઞ્ઞમ્હિ પરિવડ્ઢનવસેન તિખિણસમુદાચારો નિસ્સયદહનરસો કોધો ઉપ્પજ્જમાનો હદયવત્થું નિદહન્તો અચ્ચન્તસુખુમાલં કરજકાયં વિનાસેતિ, તતો સકલોપિ અત્તભાવો અન્તરધાયતિ. તેનાહ "**ઉભોસુ પના**"તિઆદિ. તથા ચાહ ભગવા ''અઞ્ઞમઞ્ઞમ્હિ પદુટ્ઠચિત્તા કિલન્તકાય...પે॰... ચવન્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૭).

કતમે તેન દેવા દટ્ઠબ્બાતિ એત્થ **તેના**તિ પચ્ચત્તે કરણવચનન્તિ આહ "**કતમે નામ તે દેવા દટ્ઠબ્બા**"તિ. કરણત્થેયેવ વા એતં કરણવચનન્તિ દસ્સેન્તો આહ "**તેન વા અત્તભાવેના**"તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

ચેતનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિભત્તિસુત્તવણ્ણના

૧૭૨. દુતિયે અત્થપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં અત્થે પભેદગતં ઞાણં **અત્થપટિસમ્ભિદા. અત્થો**તિ ચેત્થ સઙ્ખેપતો હેતુફલં. તઞ્હિ હેતુવસેન અરણીયં ગન્તબ્બં પત્તબ્બં, તસ્મા ''અત્થો''તિ વુચ્ચતિ. પભેદતો પન યં કિઞ્ચિ પચ્ચયસમુપ્પન્નં, નિબ્બાનં, ભાસિતત્થો, વિપાકો, કિરિયાતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ''અત્થો''તિ વેદિતબ્બા , તં અત્થં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં અત્થે પભેદગતં ઞાણં **અત્થપટિસમ્ભિદા**. તેનાહ "**પઞ્ચસુ અત્થેસુ પભેદગતં ઞાણ**"ન્તિ. **આચિક્ખામી**તિઆદીસુ આદિતો કથેન્તો **આચિક્ખતિ** નામ, ઉદ્દિસતીતિ અત્થો. તમેવ ઉદ્દેસં પરિયોસાપેન્તો **દેસેતિ**. યથાઉદ્દિટ્ઠમત્થં ઉદ્દિસનવસેન પકારેહિ ઞાપેન્તો **ઞાપેતિ**. પકારેહિ એવ તમત્થં પતિટ્ઠાપેન્તો **પટ્ઠપેતિ**. યથાઉદ્દિટ્ઠં પટિનિદ્દિસનવસેન **વિવરતિ**. વિવટં **વિભજતિ**. વિભત્તઅત્થં હેતૂદાહરણદસ્સનેહિ પાકટં કરોન્તો **ઉત્તાનિં કરોતિ**.

તિસ્સો પટિસમ્ભિદાતિ ધમ્મનિરુત્તિપટિભાનપટિસમ્ભિદા. તત્થ **ધમ્મપટિસમ્ભિદા** નામ ધમ્મપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં ઞાણં. **ધમ્મો**તિ ચ સઙ્ખેપતો પચ્ચયો. સો હિ યસ્મા તં તં વિદહતિ પવત્તેતિ ચેવ પાપેતિ ચ, તસ્મા ''ધમ્મો''તિ વુચ્ચતિ. પભેદતો પન યો કોચિ ફલનિબ્બત્તકો હેતુ, અરિયમગ્ગો, ભાસિતં, કુસલં, અકુસલન્તિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ''ધમ્મો''તિ વેદિતબ્બા, તં ધમ્મં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં ધમ્મે પભેદગતં ઞાણં **ધમ્મપટિસમ્ભિદા**. નિરુત્તિપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં નિરુત્તાભિલાપે પભેદગતં ઞાણં **નિરુત્તિપટિસમ્ભિદા**તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – અત્થે ચ ધમ્મે ચ યા સભાવનિરુત્તિ, તં સભાવનિરુત્તિં સદ્દં આરમ્મણં કત્વા પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં સભાવનિરુત્તાભિલાપે પભેદગતં ઞાણં નિરુત્તિપટિસમ્ભિદાતિ.

એવમયં નિરુત્તિપટિસમ્ભિદા સદ્દારમ્મણા નામ જાતા, ન પઞ્ઞત્તિઆરમ્મણા. કસ્મા? યસ્મા સદ્દં સુત્વા ''અયં સભાવનિરુત્તી''તિ જાનન્તિ. પટિસમ્ભિદાપ્પત્તો હિ ''ફસ્સો''તિ વુત્તે ''અયં સભાવનિરુત્તી''તિ જાનાતિ, ''ફસ્સા''તિ

વા ''ફસ્સ''ન્તિ વા વુત્તે પન ''અયં અસભાવનિરુત્તી''તિ જાનાતિ. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. અઞ્ઞં પનેસ નામાખ્યાતઉપસગ્ગબ્યઞ્જનસદ્દં જાનાતિ ન જાનાતીતિ? યદગ્ગેન સદ્દં જાનિત્વા ''અયં સભાવનિરુત્તિ, અયં અસભાવનિરુત્તી''તિ જાનાતિ, તદગ્ગેન તમ્પિ જાનિસ્સતીતિ. તં પન ''નયિદં પટિસમ્ભિદાકિચ્ચ''ન્તિ પટિક્ખિપિત્વા ઇદં વત્થુ કથિતં –

તિસ્સદત્તત્થેરો કિર બોધિમણ્ડે સુવણ્ણસલાકં ગહેત્વા ''અટ્ઠારસસુ ભાસાસુ કતરભાસાય કથેમી''તિ પવારેસિ. તં પન તેન અત્તનો ઉગ્ગહે ઠત્વા પવારિતં, ન પટિસમ્ભિદાય ઠિતેન. સો હિ મહાપઞ્ઞતાય તં તં ભાસં કથાપેત્વા ઉગ્ગહેત્વા એવં પવારેસિ. ''ભાસં નામ સત્તા ઉગ્ગણ્હન્તી''તિ વત્વા પનેત્થ ઇદં કથિતં. માતાપિતરો હિ દહરકાલે કુમારકે મઞ્ચે વા પીઠે વા નિપજ્જાપેત્વા તં તં કથયમાના તાનિ તાનિ કિચ્ચાનિ કરોન્તિ. દારકા તેસં તં તં ભાસં વવત્થાપેન્તિ ''ઇમિના ઇદં વુત્ત''ન્તિ. ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે સબ્બમ્પિ ભાસં જાનન્તિ. માતા દમિળી, પિતા અન્ધકો. તેસં જાતો દારકો સચે માતુકથં પઠમં સુણાતિ, દમિળભાસં ભાસિસ્સતિ. સચે પિતુકથં પઠમં સુણાતિ, અન્ધકભાસં ભાસિસ્સતિ. ઉભિન્નમ્પિ પન કથં અસ્સુણન્તો માગધભાસં ભાસિસ્સતિ. યોપિ અગામકે મહાઅરઞ્ઞે નિબ્બત્તો, તત્થ અઞ્ઞો કથેન્તો નામ નત્થિ. સોપિ અત્તનો ધમ્મતાય વચનં સમુટ્ઠાપેન્તો, માગધભાસમેવ ભાસિસ્સતિ. નિરયે, તિરચ્છાનયોનિયં, પેત્તિવિસયે, મનુસ્સલોકે, દેવલોકેતિ સબ્બત્થ માગધભાસાવ ઉસ્સન્ના, સેસા ઓટ્ટકિરાતઅન્ધકયોનકદમિળભાસાદિકા અટ્ઠારસ ભાસા પરિવત્તન્તિ, કાલન્તરેન અઞ્ઞથા હોન્તિ ચ નસ્સન્તિ ચ.

અયમેવેકા યથાભુચ્ચબ્રહ્મવોહારઅરિયવોહારસઙ્ખાતા માગધભાસા ન પરિવત્તતિ. સા હિ કત્થચિ કદાચિ પરિવત્તન્તીપિ ન સબ્બત્થ સબ્બદા સબ્બથાવ પરિવત્તતિ, કપ્પવિનાસેપિ તિટ્ઠતિયેવ. સમ્માસમ્બુદ્ધોપિ હિ તેપિટકં બુદ્ધવચનં તન્તિં આરોપેન્તો માગધભાસાય એવ આરોપેસિ. કસ્મા? એવઞ્હિ આહરિતું સુખં હોતિ. માગધભાસાય હિ તન્તિં આરુળ્હસ્સ બુદ્ધવચનસ્સ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તાનં સોતપથાગમનમેવ પપઞ્ચો. તેન સઙ્ઘટિતમત્તેનેવ નયસતેન નયસહસ્સેન અત્થો ઉપટ્ઠાતિ. અઞ્ઞાય ભાસાય તન્તિં આરુળ્હકં સોધેત્વા ઉગ્ગહેતબ્બં હોતિ, બહુમ્પિ ઉગ્ગહેત્વા પન પુથુજ્જનસ્સ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તિ નામ નત્થિ, અરિયસાવકો નોપટિસમ્ભિદાપ્પત્તો નામ નત્થિ.

પટિભાનપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં પટિભાને પભેદગતં ઞાણં **પટિભાનપટિસમ્ભિદા**. અત્થધમ્માદિવિસયેસુ હિ તીસુ ઞાણેસુ ''ઇમાનિ ઞાણાનિ ઇદમત્થજોતકાની''તિ (વિભ॰ ૭૨૫-૭૩૧) એવં પવત્તઞાણસ્સેતં અધિવચનં. ઇમા પન ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા દ્વીસુ ઠાનેસુ પભેદં ગચ્છન્તિ, પઞ્ચહિ કારણેહિ વિસદા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. કતમેસુ દ્વીસુ? સેક્ખભૂમિયઞ્ચ અસેક્ખભૂમિયઞ્ચ, તત્થ સારિપુત્તત્થેરસ્સ મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ મહાકચ્ચાયનત્થેરસ્સ મહાકોટ્ઠિકત્થેરસ્સાતિ અસીતિયાપિ મહાથેરાનં પટિસમ્ભિદા અસેક્ખભૂમિયં પભેદગતા. આનન્દત્થેરસ્સ, ચિત્તસ્સ ગહપતિનો, ધમ્મિકસ્સ ઉપાસકસ્સ, ઉપાલિસ્સ ગહપતિનો, ખુજ્જુત્તરાય ઉપાસિકાયાતિ એવમાદીનં પટિસમ્ભિદા સેક્ખભૂમિયં પભેદગતાતિ ઇમાસુ દ્વીસુ ભૂમીસુ પભેદં ગચ્છન્તિ. પભેદો નામ મગ્ગેહિ અધિગતાનં પટિસમ્ભિદાનં પભેદગમનં.

કતમેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ પટિસમ્ભિદા વિસદા હોન્તીતિ? અધિગમેન, પરિયત્તિયા, સવનેન , પરિપુચ્છાય, પુબ્બયોગેન. તત્થ **અધિગમો** નામ અરહત્તં. તઞ્હિ પત્તસ્સ પટિસમ્ભિદા વિસદા હોન્તિ. **સવનં** નામ ધમ્મસ્સવનં. સક્કચ્ચં સુણન્તસ્સ હિ પટિસમ્ભિદા વિસદા હોન્તિ. **પરિપુચ્છા** નામ અટ્ઠકથા. ઉગ્ગહિતપાળિયા અત્થં કથેન્તસ્સ

હિ પટિસમ્ભિદા વિસદા હોન્તિ. **પુબ્બયોગો** નામ પુબ્બયોગાવચરતા હરણપચ્ચાહરણનયેન પરિહટકમ્મટ્ઠાનતા. પુબ્બયોગાવચરસ્સ હિ પટિસમ્ભિદા વિસદા હોન્તિ.

એતેસુ પન પરિયત્તિ, સવનં, પરિપુચ્છાતિ ઇમાનિ તીણિ પભેદસ્સેવ બલવકારણાનિ, પુબ્બયોગો અધિગમસ્સ બલવપચ્ચયો. પભેદસ્સ હોતિ ન હોતીતિ? હોતિ, ન પન યથા અધિગમસ્સ બલવપચ્ચયો હોતિ, તથા પભેદસ્સ. પરિયત્તિસવનપરિપુચ્છા હિ પુબ્બે હોન્તુ વા મા વા, પુબ્બયોગેન પન પુબ્બે ચેવ એતરહિ ચ સઙ્ખારસમ્મસનં વિના પટિસમ્ભિદાધિગમો નામ નત્થિ. ઇમે પન દ્વેપિ એકતો હુત્વા પટિસમ્ભિદા ઉપત્થમ્ભેત્વા વિસદા હોન્તીતિ.

વિભત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. મહાકોટ્ઠિકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૩-૪. તતિયે **ફસ્સાયતનાનન્તિ** એત્થ આકરટ્ઠો આયતનસદ્દોતિ આહ **"ફસ્સાકરાન"**ન્તિઆદિ. "સુવણ્ણાયતનં, રજતાયતન"ન્તિઆદીસુ આકરોપિ "આયતન"ન્તિ વુત્તો, સઞ્જાતિસમોસરણાદિવસેનપિ આયતનટ્ઠો લબ્ભતિયેવ. **મા**-ઇતિ પટિસેધે નિપાતો. સ્વાયં છન્નં ફસ્સાયતનાનં અસેસં વિરાગનિરોધા અત્થઞ્ઞં વચનં કિઞ્ચીતિ સન્ધાયાહાતિ આહ **"મા ભણીતિ અત્થો"**તિ. **પઞ્ચફસ્સાયતનાનિ નિરુદ્ધાની**તિ ચક્ખાદીનઞ્ચ તત્થ અભાવં સન્ધાય વદતિ. **છટ્ઠસ્સા**તિ મનાયતનસ્સ. ચતુત્થે નત્થિ વત્તબ્બં.

મહાકોટ્ઠિકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. ઉપવાણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૫-૬. પઞ્ચમે **વિજ્જાયા**તિ દિબ્બચક્ખુપુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઆસવક્ખયઞાણસઙ્ખાતાય તિવિધાય વિજ્જાય, અટ્ઠવિધાય વા. અટ્ઠવિધાપિ હિ વિજ્જા વિપસ્સનાઞાણેન મનોમયિદ્ધિયા ચ સહ અભિઞ્ઞા પરિગ્ગહેત્વા વુત્તા. **પન્નરસધમ્મભેદેન ચરણેન સમન્નાગતો**તિ સીલસંવરો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, જાગરિયાનુયોગો, સદ્ધા, હિરી, ઓત્તપ્પં, બાહુસચ્ચં, વીરિયં, સતિ, પઞ્ઞા, ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનીતિ એવં પન્નરસભેદેન ચરણધમ્મેન સમન્નાગતો. ઇમેયેવ હિ પન્નરસ ધમ્મા યસ્મા એતેહિ ચરતિ અરિયસાવકો ગચ્છતિ અમતં દિસં, તસ્મા **"ચરણ"**ન્તિ વુત્તા. છટ્ઠે નત્થિ વત્તબ્બં.

ઉપવાણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. રાહુલસુત્તવણ્ણના

૧૭૭. સત્તમે **પથવીધાતુરેવેસા**તિ દુવિધાપેસા થદ્ધટ્ઠેન, કક્ખળટ્ઠેન, ફરુસટ્ઠેન એકલક્ખણા પથવીધાતુ એવાતિ અજ્ઝત્તિકં બાહિરાય સદ્ધિં યોજેત્વા દસ્સેતિ. કસ્મા? બાહિરાય પથવીધાતુયા અચેતનાભાવો પાકટો, ન અજ્ઝત્તિકાય, તસ્મા બાહિરાય સદ્ધિં એકસદિસા અચેતનાયેવાતિ ગણ્હન્તસ્સ સુખપરિગ્ગાહા હોતિ, યથા કિં? દન્તેન ગોણેન સદ્ધિં યોજિતો અદન્તો કતિપાહમેવ વિસુકાયતિ વિપ્ફન્દતિ, અથ ન ચિરસ્સેવ દમથં ઉપેતિ, એવં અજ્ઝત્તિકં બાહિરાય સદ્ધિં એકસદિસાતિ ગણ્હન્તસ્સ કતિપાહમેવ અચેતનભાવેન ઉપટ્ઠાતિ, અથ ન ચિરેનેવસ્સા

અચેતનભાવો પાકટો હોતિ ધાતુમત્તતાય દસ્સનતો. **નેતં મમ…પે॰… દટ્ઠબ્બન્તિ** તં ઉભયમ્પિ ‘‘ન એતં મમ, ન એસોહમસ્મિ, ન એસો મે અત્તા’’તિ એવં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય દટ્ઠબ્બં. **યથાભૂતન્તિ** યથાસભાવં. તઞ્હિ અનિચ્ચાદિસભાવં, તસ્મા અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તાતિ એવં દટ્ઠબ્બન્તિ અત્થો. યસ્મા ‘‘નેતં મમ, નેસોહમસ્મિ, ન મેસો અત્તા’’તિ પસ્સન્તો નેવ કત્થચિ અત્તાનં પસ્સતિ, ન તં પરસ્સ કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ, ન પરસ્સ અત્તાનં અત્તનો કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ચતુકોટિકસુઞ્ઞતા નામ કથિતા**’’તિ.

રાહુલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. જમ્બાલીસુત્તવણ્ણના

૧૭૮. અટ્ઠમે **સન્તન્તિ** અઙ્ગસન્તતાય ચેવ આરમ્મણસન્તતાય ચ કમનીયં મનોહરં. **ચેતોવિમુત્તિન્તિ** રૂપારૂપાવચરં ચિત્તવિમુત્તિં. તેનેવાહ ‘‘**અટ્ઠન્નં સમાપત્તીનં અઞ્ઞતરં સમાપત્તિ**’’ન્તિ. **લેપમક્ખિતેનાતિ** લાખામક્ખિતેન. **પારિપન્થિકે અસોધેત્વાતિ** કામચ્છન્દાદિપારિપન્થિકે અસોધેત્વા. યો હિ કામાદીનવપચ્ચવેક્ખણાદીહિ કામચ્છન્દં ન સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભેત્વા કાયપ્પસ્સદ્ધિવસેન દુટ્ઠુલ્લં સુપ્પટિપ્પસ્સદ્ધં અકત્વા આરમ્ભધાતુમનસિકારાદિવસેન થિનમિદ્ધં ન સુટ્ઠુ પટિવિનોદેત્વા સમથનિમિત્તમનસિકારાદિવસેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં ન સમૂહતં કત્વા અઞ્ઞેપિ સમાધિપરિપન્થે ધમ્મે ન સુટ્ઠુ સોધેત્વા ઝાનં સમાપજ્જતિ. સો અસોધિતં આસયં પવિટ્ઠભમરો વિય અસુદ્ધં ઉય્યાનં પવિટ્ઠરાજા વિય ચ ખિપ્પમેવ નિક્ખમતિ. યો પન સમાધિપરિપન્થે ધમ્મે સુટ્ઠુ વિસોધેત્વા ઝાનં સમાપજ્જતિ, સો સુવિસોધિતં આસયં પવિટ્ઠભમરો વિય સુપરિસુદ્ધં ઉય્યાનં પવિટ્ઠરાજા વિય ચ સકલમ્પિ દિવસભાગં અન્તોસમાપત્તિયંયેવ હોતિ.

આયમુખાનીતિ નદિતળાકકન્દરપદરાદિતો આગમનમગ્ગા. તે ચ કન્દરાયેવાતિ આહ ‘‘**ચતસ્સો પવિસનકન્દરા**’’તિ. **અપાયમુખાનીતિ** અપગમનમગ્ગા. અપેન્તિ અપગચ્છન્તિ એતેહીતિ હિ અપાયા, તે એવ મુખાનીતિ **અપાયમુખાનિ**. તાનિ ચ ઉદકનિક્ખમનચ્છિદ્દાનીતિ આહ ‘‘**અપવાહનચ્છિદ્દાની**’’તિ, અપાયસઞ્ઞાતાનિ ઉદકનિક્ખમનચ્છિદ્દાનીતિ અત્થો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

જમ્બાલીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નિબ્બાનસુત્તવણ્ણના

૧૭૯. નવમે **અભિધમ્મે વુત્તનયેનાતિ** –

> ‘‘કતમા હાનભાગિની પઞ્ઞા? પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભિં કામસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ હાનભાગિની પઞ્ઞા, તદનુધમ્મતા સતિ સન્તિટ્ઠતિ ઠિતિભાગિની પઞ્ઞા. અવિતક્કસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ વિસેસભાગિની પઞ્ઞા. નિબ્બિદાસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ વિરાગૂપસઞ્હિતા નિબ્બેધભાગિની પઞ્ઞા’’તિ (વિભ॰ ૭૯૯) –

આદિના **વિભઙ્ગે** વુત્તનયેન એવમત્થો વેદિતબ્બો.

તત્થ **પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભિન્તિ** ઙ્વાયં અપ્પગુણસ્સ પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભી, તં. **કામસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તીતિ** તતો વુટ્ઠિતં આરમ્મણવસેન કામસહગતા હુત્વા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ તુદન્તિ ચોદેન્તિ. તસ્સ કામાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સા પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા હાયતિ પરિહાયતિ, તસ્મા ''હાનભાગિની પઞ્ઞા''તિ વુત્તા. **તદનુધમ્મતાતિ** તદનુરૂપસભાવા. **સતિ સન્તિટ્ઠતીતિ** ઇદં મિચ્છાસતિં સન્ધાય વુત્તં, ન સમ્માસતિં. યસ્સ હિ પઠમજ્ઝાનાનુરૂપસભાવા પઠમજ્ઝાનં સન્તતો પણીતતો દિસ્વા અસ્સાદયમાના અભિનન્દમાના નિકન્તિ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ નિકન્તિવસેન પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા નેવ હાયતિ ન વડ્ઢતિ, ઠિતિકોટ્ઠાસિકા હોતિ. તેન વુત્તં ''**ઠિતિભાગિની પઞ્ઞા**''તિ. **અવિતક્કસહગતાતિ** અવિતક્કં દુતિયજ્ઝાનં સન્તતો પણીતતો મનસિકરોતો આરમ્મણવસેન અવિતક્કસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા. **સમુદાચરન્તીતિ** પગુણતો પઠમજ્ઝાનતો વુટ્ઠિતં દુતિયજ્ઝાનાધિગમત્થાય તુદન્તિ ચોદેન્તિ, તસ્સ ઉપરિ દુતિયજ્ઝાનાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સા પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા વિસેસભૂતસ્સ દુતિયજ્ઝાનસ્સ ઉપ્પત્તિપદટ્ઠાનતાય ''**વિસેસભાગિની**''તિ વુત્તા.

નિબ્બિદાસહગતાતિ તંયેવ પઠમજ્ઝાનલાભિં ઝાનતો વુટ્ઠિતં નિબ્બિદાસઙ્ખાતેન વિપસ્સનાઞાણેન સહગતા. વિપસ્સનાઞાણઞ્હિ ઝાનઙ્ગભેદે વત્તન્તે નિબ્બિન્દતિ ઉક્કણ્ઠતિ, તસ્મા ''નિબ્બિદા''તિ વુચ્ચતિ. **સમુદાચરન્તીતિ** નિબ્બાનસચ્છિકિરિયત્થાય તુદન્તિ ચોદેન્તિ. **વિરાગૂપસઞ્હિતાતિ** વિરાગસઙ્ખાતેન નિબ્બાનેન ઉપસંહિતા. વિપસ્સનાઞાણઞ્હિ સક્કા ઇમિના મગ્ગેન વિરાગં નિબ્બાનં સચ્છિકાતુન્તિ પવત્તિતો ''વિરાગૂપસંહિત''ન્તિ વુચ્ચતિ. તંસમ્પયુત્તસઞ્ઞામનસિકારાપિ વિરાગૂપસંહિતા એવ નામ. તસ્સ તેસં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સા પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા અરિયમગ્ગપ્પટિવેધસ્સ પદટ્ઠાનતાય ''**નિબ્બેધભાગિની**''તિ વુત્તાતિ.

નિબ્બાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. મહાપદેસસુત્તવણ્ણના

૧૮૦. દસમે **મહાઓકાસેતિ** મહન્તે ઓકાસે મહન્તાનિ ધમ્મસ્સ પતિટ્ઠાપનટ્ઠાનાનિ. યેસુ પતિટ્ઠાપિતો ધમ્મો નિચ્છીયતિ અસન્દેહતો. કાનિ પન તાનિ? આગમનવિસિટ્ઠાનિ સુત્તોતરણાદીનિ. દુતિયવિકપ્પે અપદિસીયન્તીતિ અપદેસા, મહન્તા અપદેસા એતેસન્તિ **મહાપદેસા**. ''સમ્મુખા મેતં, આવુસો, ભગવતો સુત''ન્તિઆદિના કેનચિ આભતસ્સ ધમ્મોતિ વિનિચ્છયને કારણં. કિં પન તન્તિ? તસ્સ યથાભતસ્સ સુત્તોતરણાદિ એવ. યદિ એવં કથં ચત્તારોતિ? યસ્મા ધમ્મસ્સ દ્વે સમ્પદાયો સત્થા સાવકો ચ. તેસુ સાવકા સઙ્ઘગણપુગ્ગલવસેન તિવિધા. એવમિમમ્હા મયાયં ધમ્મો પટિગ્ગહિતોતિ અપદિસિતબ્બાનં ભેદેન ચત્તારો. તેનાહ ''**સમ્મુખા મેતં, આવુસો, ભગવતો સુત**''ન્તિઆદિ. તથા ચ વુત્તં **નેત્તિયં** (નેત્તિ॰ ૪.૧૮) ''ચત્તારો મહાપદેસા બુદ્ધાપદેસો, સઙ્ઘાપદેસો, ગણાપદેસો, પુગ્ગલાપદેસો. ઇમે ચત્તારો મહાપદેસા''તિ. બુદ્ધો અપદેસો એતસ્સાતિ **બુદ્ધાપદેસો**. એસ નયો સેસેસુપિ. તેનાહ ''**બુદ્ધાદયો...પે॰... મહાકારણાની**''તિ.

નેવ અભિનન્દિતબ્બન્તિ ન સમ્પટિચ્છિતબ્બં, ગન્થસ્સ સમ્પટિચ્છનં નામ સવનન્તિ આહ ''**ન સોતબ્બ**''ન્તિ. **પદબ્યઞ્જનાનીતિ** પદાનિ ચ બ્યઞ્જનાનિ ચ, અત્થપદાનિ બ્યઞ્જનપદાનિ ચાતિ અત્થો. પજ્જતિ અત્થો એતેહીતિ **પદાનિ**, અક્ખરાદીનિ બ્યઞ્જનપદાનિ. પજ્જિતબ્બતો **પદાનિ**, સઙ્કાસનાદીનિ અત્થપદાનિ. ''અટ્ઠકથાયં પદસઙ્ખાતાનિ બ્યઞ્જનાનીતિ બ્યઞ્જનપદાનેવ વુત્તાની''તિ કેચિ. અત્થં બ્યઞ્જેન્તીતિ **બ્યઞ્જનાનિ**, બ્યઞ્જનપદાનિ. તેહિ

બ્યઞ્જિતબ્બતો **બ્યઞ્જનાનિ**, અત્થપદાનીતિ ઉભયસઙ્ગહતો. **ઇમસ્મિં ઠાને**તિ તેનાભતસુત્તસ્સ ઇમસ્મિં પદેસે. **પાળિ વુત્તા**તિ કેવલો પાળિધમ્મો વુત્તો. **અત્થો વુત્તો**તિ પાળિયા અત્થો વુત્તો નિદ્દિટ્ઠો. **અનુસન્ધિ કથિતો**તિ યથારદ્ધદેસનાય ઉપરિદેસનાય ચ અનુસન્ધાનં કથિતં, સમ્બન્ધો કથિતો. **પુબ્બાપરં કથિતન્તિ** પુબ્બેન પરં અવિરુજ્ઝનઞ્ચેવ વિસેસટ્ઠાનઞ્ચ કથિતં પકાસિતં. એવં પાળિધમ્માદીનિ સમ્મદેવ સલ્લક્ખેત્વા ગહણં સાધુકં ઉગ્ગહણન્તિ આહ "**સુટ્ઠુ ગહેત્વા**"તિ. **સુત્તે ઓતારેતબ્બાની**તિ ઞાણેન સુત્તે ઓગાહેત્વા તારેતબ્બાનિ. તં પન ઓગાહેત્વા તરણં તત્થ ઓતરણં અનુપ્પવેસનં હોતીતિ વુત્તં "**ઓતરિતબ્બાની**"તિ. સંસન્દેત્વા દસ્સનં સન્દસ્સનન્તિ આહ "**વિનયે સંસન્દેતબ્બાની**"તિ.

''કિં પન તં સુત્તં, કો વા વિનયો''તિ વિચારણાયં આચરિયાનં મતિભેદમુખેન તમત્થં દસ્સેતું "**એત્થ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. **વિનયો**તિ વિભઙ્ગપાઠમાહ. સો હિ માતિકાસઙ્ખાતસ્સ સુત્તસ્સ અત્થે સૂચનતો ''સુત્ત''ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. વિવિધનયત્તા વિસિટ્ઠનયત્તા ચ **વિનયો**, ખન્ધકપાઠો. **એવન્તિ** એવં સુત્તવિનયેસુ પરિગ્ગય્હમાનેસુ વિનયપિટકમ્પિ ન પરિયાદિયતિ પરિવારપાળિયા અસઙ્ગહિતત્તા. સુત્તન્તાભિધમ્મપિટકાનિ વા **સુત્તં** અત્થસૂચનાદિઅત્થસમ્ભવતો. **એવમ્પી**તિ સુત્તન્તાભિધમ્મપિટકાનિ સુત્તં, વિનયપિટકં વિનયોતિ એવં સુત્તવિનયવિભાગે વુચ્ચમાનેપિ. **ન તાવ પરિયાદિયન્તી**તિ ન તાવ અનવસેસતો પરિગ્ગય્હન્તિ . કસ્માતિ ચેતિ આહ "**અસુત્તનામકઞ્હી**"તિઆદિ. યસ્મા સુત્તન્તિ ઇમં નામં અનારોપેત્વા સઙ્ગીતં જાતકાદિબુદ્ધવચનં અત્થિ, તસ્મા વુત્તનયેન તીણિ પિટકાનિ ન પરિયાદિયન્તીતિ. સુત્તનિપાતઉદાનઇતિવુત્તકાનિ દીઘનિકાયાદયો વિય સુત્તન્તિ નામં આરોપેત્વા અસઙ્ગીતાનીતિ અધિપ્પાયેનેત્થ જાતકાદીહિ સદ્ધિં તાનિપિ ગહિતાનિ. બુદ્ધવંસચરિયાપિટકાનં પનેત્થ અગ્ગહણે કારણં મગ્ગિતબ્બં, કિં વા એતેન મગ્ગનેન. સબ્બોપાયં વણ્ણનાનયો થેરવાદદસ્સનમુખેન પટિક્ખિત્તો એવાતિ.

કિં અત્થીતિ અસુત્તનામકં બુદ્ધવચનં નત્થિયેવાતિ દસ્સેતિ. **તં સબ્બં પટિક્ખિપિત્વા**તિ ''સુત્તન્તિ વિનયો''તિઆદિના વુત્તસંવણ્ણનાયં ''નાયમત્થો ઇધાધિપ્પેતો''તિ પટિસેધેત્વા. વિનેતિ એતેન કિલેસેતિ વિનયો, કિલેસવિનયનૂપાયો, સો એવ કારણન્તિ આહ "**વિનયો પન કારણ**"ન્તિ.

ધમ્મેતિ પરિયત્તિધમ્મે. **સરાગાયા**તિ સરાગભાવાય કામરાગભવરાગપરિબ્રૂહનાય. **સંયોગાયા**તિ ભવસંયોજનાય. **સઉપાદાનાયા**તિ ચતુરૂપાદાનૂપસંહિતતાય. **મહિચ્છતાયા**તિ મહિચ્છભાવાય. **અસન્તુટ્ઠિયા**તિ અસન્તુટ્ઠભાવાય. **કોસજ્જાયા**તિ કુસીતભાવાય. **સઙ્ગણિકાયા**તિ કિલેસસઙ્ગણિકવિહારાય. **આચયાયા**તિ તિવિધવટ્ટાચયાય. **વિરાગાયા**તિ સકલવટ્ટતો વિરજ્જનત્થાય. **વિસંયોગાયા**તિ કામરાગાદીહિ વિસંયુજ્જનત્થાય. **અનુપાદાનાયા**તિ સબ્બસ્સપિ કમ્મભવસ્સ અગ્ગહણાય. **અપ્પિચ્છતાયા**તિ પચ્ચયપ્પિચ્છતાદિવસેન સબ્બસો ઇચ્છાય અપગમાય. **સન્તુટ્ઠિયા**તિ દ્વાદસવિધસન્તુટ્ઠભાવાય. **વીરિયારમ્ભાયા**તિ કાયિકસ્સ ચેવ ચેતસિકસ્સ ચ વીરિયસ્સ પગ્ગણ્હનત્થાય. **વિવેકાયા**તિ પવિવિત્તભાવાય કામવિવેકાદિતદઙ્ગવિવેકાદિવિવેકસિદ્ધિયા. **અપચયાયા**તિ સબ્બસ્સપિ વટ્ટસ્સ અપચયનાય, નિબ્બાનાયાતિ અત્થો. એવં યો પરિયત્તિધમ્મો ઉગ્ગહણધારણપરિપુચ્છામનસિકારવસેન યોનિસો પટિપજ્જન્તસ્સ સરાગાદિભાવપરિવજ્જનસ્સ કારણં હુત્વા વિરાગાદિભાવાય સંવત્તતિ, એકંસતો **એસો ધમ્મો, એસો વિનયો** સમ્મદેવ અપાયાદીસુ અપતનવસેન ધારણતો કિલેસાનં વિનયનતો ચ. સત્થુ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ઓવાદાનુરૂપપ્પવત્તિભાવતો **એતં સત્થુસાસનન્તિ** ચ જાનેય્યાસીતિ અત્થો.

ચતુસચ્ચત્થસૂચનં સુત્તન્તિ આહ “**સુત્તેતિ તેપિટકે બુદ્ધવચને**”તિ. તેપિટકઞ્હિ બુદ્ધવચનં સચ્ચવિનિમુત્તં નત્થિ. રાગાદિવિનયકારણં યથા તેન સુત્તપદેન પકાસિતન્તિ આહ “**વિનયેતિ એતસ્મિં રાગાદિવિનયકારણે**”તિ. સુત્તે ઓતરણઞ્ચેત્થ તેપિટકબુદ્ધવચનપરિયાપન્નતાવસેનેવ વેદિતબ્બં, ન અઞ્ઞથાતિ આહ “**સુત્તપ્પટિપાટિયા કત્થચિ અનાગન્ત્વા**”તિ. **છલ્લિં ઉટ્ઠપેત્વા**તિ અરોગસ્સ મહતો રુક્ખસ્સ તિટ્ઠતો ઉપક્કમેન છલ્લિકાય સકલિકાય પપટિકાય વા ઉટ્ઠાપનં વિય અરોગસ્સ સાસનધમ્મસ્સ તિટ્ઠતો બ્યઞ્જનમત્તેન તપ્પરિયાપન્નં વિય હુત્વા છલ્લિસદિસં પુબ્બાપરવિરુદ્ધતાદિદોસં ઉટ્ઠપેત્વા પરિદીપેત્વા. તાદિસાનિ પન એકંસતો ગુળ્હવેસ્સન્તરાદિપરિયાપન્નાનિ હોન્તીતિ આહ “**ગુળ્હવેસ્સન્તર...પે॰... પઞ્ઞાયન્તીતિ અત્થો**”તિ. **રાગાદિવિનયેતિ** રાગાદિવિનયનત્થેન અતદાકારતાય **અપઞ્ઞાયમાનાનિ છડ્ડેતબ્બાનિ** ચજિતબ્બાનિ ન ગહેતબ્બાનિ. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

મહાપદેસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સઞ્ચેતનિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૯) ૪. બ્રાહ્મણવગ્ગો

૧-૩. યોધાજીવસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૧-૧૮૩. ચતુત્થસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

૪. અભયસુત્તવણ્ણના

૧૮૪. ચતુત્થે **સોચતી**તિ ચિત્તે ઉપ્પન્નબલવસોકેન સોચતિ, ચિત્તસન્તાપેન અન્તો નિજ્ઝાયતીતિ અત્થો. **કિલમતી**તિ તસ્સેવ સોકસ્સ વસેન કાયે ચ ઉપ્પન્નદુક્ખેન કિલમતિ. **પરિદેવતી**તિ સોકુદ્દેહકવસેન તં તં વિપ્પલપન્તો વાચાય પરિદેવતિ. **ઉરત્તાળિ**ન્તિ ઉરત્તાળં, ઉરં તાળેત્વાતિ અત્થો. તેનાહ ''**ઉરં તાળેત્વા**''તિ. **કઙ્ખાવિચિકિચ્છા**તિ એત્થ ''એકમેવિદં પઞ્ચમં નીવરણં. કિં નુ ખો ઇદ''ન્તિ આરમ્મણં કઙ્ખનતો **કઙ્ખા**, ''ઇદમેવ વર''ન્તિ નિચ્છેતું અસમત્થભાવતો ''**વિચિકિચ્છા**''તિ વુચ્ચતિ – ''ધમ્મસભાવં વિચિનન્તો કિચ્છતિ, વિગતા ચિકિચ્છા''તિ વા કત્વા.

અભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. બ્રાહ્મણસચ્ચસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. પઞ્ચમે **એત્થા**તિ એતસ્મિં સુઞ્ઞતાનુપસ્સનાધિકારે. **ક્વચી**તિ કત્થચિ ઠાને, કાલે, ધમ્મે વા. અથ વા **ક્વચી**તિ અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા વા. **અત્તનો અત્તાન**ન્તિ સકત્તાનં ''અયં ખો, ભો બ્રહ્મા, મહાબ્રહ્મા...પે॰... વસી પિતા ભૂતભબ્યાન''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૪૨) પરેહિ પરિકપ્પિતં અત્તાનઞ્ચ કસ્સચિ કિઞ્ચનભૂતં ન પસ્સતીતિ દસ્સેન્તો ''**કસ્સચી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **પરસ્સા**તિ પરજાતિ પરો પુરિસોતિ વા એવં ગહિતસ્સ. **ન ચ મમ ક્વચની**તિ એત્થ **મમ**-સદ્દો અટ્ઠાનપ્પયુત્તોતિ આહ ''**મમ-સદ્દં તાવ ઠપેત્વા**''તિ. **પરસ્સ ચા**તિ અત્તનો અઞ્ઞસ્સ. પરો પુરિસો નામ અત્થિ મમત્થાય ઠિતો. તસ્સ વસેન મય્હં સબ્બં ઇજ્ઝતીતિ એકચ્ચદિટ્ઠિગતિકપરિકપ્પિતવસેન પરં અત્તાનં તઞ્ચ અત્તનો કિઞ્ચનભૂતં ન પસ્સતીતિ દસ્સેન્તો ''**ન ચ ક્વચની**''તિઆદિમાહ. એત્થ ચ **નાહં ક્વચની**તિ સકઅત્તનો સબ્ભાવં ન પસ્સતિ. **ન કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિ**ન્તિ સકઅત્તનો એવ કસ્સચિ અત્તનિયતં ન પસ્સતિ. **ન ચ મમા**તિ એતં દ્વયં યથારહં સમ્બન્ધિતબ્બં, અત્થિ-પદં પચ્ચેકં. **ન ચ ક્વચનિ પરસ્સ અત્તા અત્થી**તિ પરસ્સ અત્તનો અભાવં પસ્સતિ. **તસ્સ પરસ્સ અત્તનો મમ કિઞ્ચનતા નત્થી**તિ પરસ્સ અત્તનો અનત્તનિયતં પસ્સતિ. એવં અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ખન્ધાનં અત્તત્તનિયસુઞ્ઞતા-સુદ્ધસઙ્ખારપુઞ્જતા-ચતુકોટિકસુઞ્ઞતાપરિગ્ગણ્હનેન નિટ્ઠા હોતિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

બ્રાહ્મણસચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ઉમ્મગ્ગસુત્તવણ્ણના

૧૮૬. છટ્ઠે **આકડ્ઢીયતી**તિ ચિત્તવસિકો લોકો તત્થ તત્થ ઉપકડ્ઢીયતિ. **તેસંયેવેત્થ ગહણં વેદિતબ્બ**ન્તિ યે અપરિઞ્ઞાતવત્થુકા ચિત્તસ્સ વસં ગચ્છન્તિ, તેસંયેવ ગહણં. ન હિ પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધા પહીનકિલેસા ચિત્તસ્સ વસં

ગચ્છન્તિ, ચિત્તં પન અત્તનો વસે વત્તેન્તિ. **સહ સીલેના**તિ ચારિત્તવારિત્તસીલેન સદ્ધિં. **પુબ્બભાગપટિપદ**ન્તિ ધુતઙ્ગમાદિં કત્વા યાવ ગોત્રભુઞાણં, તાવ પવત્તેતબ્બં સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતં સમ્માપટિપદં. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઉમ્મગ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વસ્સકારસુત્તવણ્ણના

૧૮૭. સત્તમે **વસ્સકારો બ્રાહ્મણો મગધમહામત્તો**તિ એત્થ **વસ્સકારો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં. મહતિયા ઇસ્સરિયમત્તાય સમન્નાગતો મહામત્તો. **ઇસ્સરિયમત્તાયા**તિ ચ ઇસ્સરિયપ્પમાણેનાતિ અત્થો, ઇસ્સરિયેન ચેવ વિત્તૂપકરણેન ચાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો, ઉપભોગૂપકરણાનિપિ હિ લોકે ‘‘મત્તા’’તિ વુચ્ચન્તિ. મગધરઞ્ઞો, મગધરટ્ઠે વા મહામત્તોતિ **મગધમહામત્તો**. તુદિસઞ્ઞિતો ગામો નિવાસો એતસ્સાતિ **તોદેય્યો**. તેનેવાહ ‘‘**તુદિગામવાસિકસ્સા**’’તિ. તુદિગામવાસિતા ચસ્સ તત્થ અધિપતિભાવેનાતિ દટ્ઠબ્બા. સો હિ તં ગામં સોણદણ્ડો વિય, ચમ્પં કૂટદન્તો વિય, ખાણુમતં અધિપતિભાવેન અજ્ઝાવસતિ. **મહદ્ધનો હોતિ** પઞ્ચચત્તાલીસકોટિવિભવો. **પરિસતી**તિ પરિસાયં, જનસમૂહેતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**સન્નિપતિતાય પરિસાયા**’’તિ. **અભિપ્પસન્નો**તિ એત્થ અભિક્કમનત્થો **અભિ**-સદ્દોતિ આહ ‘‘**અતિક્કમ્મ પસન્નો**’’તિ, પસાદનીયં ઠાનં અતિક્કમિત્વા અપ્પસાદનીયટ્ઠાને પસન્નોતિ અધિપ્પાયો. તં તં કિચ્ચં અત્થં પસ્સતીતિ અત્થદસા, અલં સમત્થા પટિબલા અત્થદસા અલમત્થદસા, અલમત્થદસે અતિસયન્તીતિ **અલમત્થદસતરા**. તેનાહ ‘‘**અત્થે પસ્સિતું સમત્થા**’’તિઆદિ. **નેવ સપ્પુરિસં ન અસપ્પુરિસં જાનાતિ** સપ્પુરિસધમ્માનં અસપ્પુરિસધમ્માનઞ્ચ યાથાવતો અજાનનતો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

વસ્સકારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ઉપકસુત્તવણ્ણના

૧૮૮. અટ્ઠમે નિબ્બત્તિવસેન નિરયં અરહતિ, નિરયસંવત્તનિયેન વા કમ્મુના નિરયે નિયુત્તોતિ **નેરયિકો**. અવીચિમ્હિ ઉપ્પજ્જિત્વા તત્થ આયુકપ્પસઞ્ઞિતં અન્તરકપ્પં તિટ્ઠતીતિ **કપ્પટ્ઠો**. નિરયૂપપત્તિં પરિહરણવસેન તિકિચ્છિતું અસક્કુણેય્યોતિ **અતેકિચ્છો**. **અપરિયાદિન્નાવા**તિ અપરિક્ખીણાયેવ. સચે હિ એકો ભિક્ખુ કાયાનુપસ્સનં પુચ્છતિ, અઞ્ઞો વેદનાનુપસ્સનં…પે॰… ચિત્તાનુપસ્સનં. ‘‘ઇમિના પુટ્ઠે અહં પુચ્છામી’’તિ એકો એકં ન ઓલોકેતિ, એવં સન્તેપિ તેસં વારો પઞ્ઞાયતિ એવ, બુદ્ધાનં પન વારો ન પઞ્ઞાયતિ. વિદત્થિચતુરઙ્ગુલં છાયં અતિક્કમનતો પુરેતરંયેવ ભગવા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનં, નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં, સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં, પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં કથેતિ. તિટ્ઠન્તુ વા એવં ચત્તારો. સચે હિ અઞ્ઞે ચત્તારો સમ્મપ્પધાનેસુ, અઞ્ઞે ઇદ્ધિપાદેસુ, અઞ્ઞે પઞ્ચિન્દ્રિયેસુ , અઞ્ઞે પઞ્ચબલેસુ, અઞ્ઞે સત્તબોજ્ઝઙ્ગેસુ, અઞ્ઞે અટ્ઠમગ્ગઙ્ગેસુ પઞ્હે પુચ્છેય્યું, તમ્પિ ભગવા કથેય્ય. તિટ્ઠન્તુ વા એતે અટ્ઠ. સચે અઞ્ઞે સત્તતિંસ જના બોધિપક્ખિયેસુ પઞ્હે પુચ્છેય્યું, તમ્પિ ભગવા તાવદેવ કથેય્ય. કસ્મા? યાવતા હિ લોકિયમહાજને એકં પદં કથેન્તે તાવ આનન્દત્થેરો અટ્ઠ પદાનિ કથેતિ. આનન્દત્થેરે પન એકં પદં કથેન્તેયેવ ભગવા સોળસ પદાનિ કથેતિ. કસ્મા? ભગવતો હિ જિવ્હા મુદુ, દન્તાવરણં સુફુસિતં, વચનં અગળિતં, ભવઙ્ગપરિવાસો લહુકો. તેન વુત્તં – ‘‘**અપરિયાદિન્નાવસ્સ તથાગતસ્સ ધમ્મદેસના, અપરિયાદિન્નં ધમ્મપદબ્યઞ્જન**’’ન્તિ.

તત્થ **ધમ્મદેસના**તિ તન્તિઠપના. **ધમ્મપદબ્યઞ્જન**ન્તિ એત્થ **ધમ્મો**તિ પાળિ. પજ્જતિ અત્થો એતેનાતિ **પદં.** વાક્યઞ્ચ પદેનેવ સઙ્ગહિતં. અત્થં બ્યઞ્જેતીતિ **બ્યઞ્જનં**, અક્ખરં. તઞ્હિ પદવાક્યં પરિચ્છિજ્જમાનં તં તં અત્થં બ્યઞ્જેતિ પકાસેતિ. એતેન અપરાપરેહિ પદબ્યઞ્જનેહિ સુચિરમ્પિ કાલં કથેન્તસ્સ તથાગતસ્સ ન કદાચિ તેસં પરિયાદાનં અત્થીતિ દસ્સેતિ. **ગુણધંસી**તિ ગુણધંસનસીલો. **પગબ્બો**તિ વાચાપાગબ્બિયેન સમન્નાગતો.

ઉપકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સચ્છિકરણીયસુત્તવણ્ણના

૧૮૯. નવમે **નામકાયેના**તિ સહજાતનામકાયેન. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સચ્છિકરણીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપોસથસુત્તવણ્ણના

૧૯૦. દસમે **તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**ન્તિ આમેડિતવચનં બ્યાપનિચ્છાવસેન વુત્તન્તિ આહ ''**યતો યતો અનુવિલોકેતી**''તિ. **અનુવિલોકેત્વા**તિ એત્થ **અનુ**-સદ્દોપિ બ્યાપનિચ્છાવચનમેવાતિ અનુ અનુ વિલોકેત્વાતિ અત્થો, પઞ્ચપસાદપ્પટિમણ્ડિતાનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા તતો તતો વિલોકેત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **અલ**ન્તિ યુત્તં, ઓપાયિકન્તિ અત્થો ''અલમેવ નિબ્બિન્દિતુ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૭૨; સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪-૧૨૬) વિય. પુટબન્ધનેન પરિહરિત્વા અસિતબ્બં **પુટોસં** સમ્બલં અ-કારસ્સ ઓ-કારં કત્વા. તેનાહ ''**પાથેય્ય**''ન્તિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઉપોસથસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બ્રાહ્મણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૨૦) ૫. મહાવગ્ગો

૧. સોતાનુગતસુત્તવણ્ણના

૧૯૧. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **સોતાનુગતાનન્તિ** પસાદસોતં અનુગન્ત્વા ગતાનં, પગુણાનં વાચુગ્ગતાનન્તિ અત્થો. એવંભૂતા ચ પસાદસોતં ઓદહિત્વા ઞાણસોતેન સુટ્ઠુ વવત્થપિતા નામ હોન્તીતિ આહ "**પસાદસોત**"ન્તિઆદિ. એકચ્ચસ્સ હિ ઉગ્ગહિતપુબ્બવચનં તં તં પગુણં નિચ્છરિતં સુટ્ઠુ વવત્થપિતં ન હોતિ. "અસુકં સુત્તં વા જાતકં વા કથેહી"તિ વુત્તે "સજ્ઝાયિત્વા સંસન્દિત્વા સમનુગ્ગાહિત્વા જાનિસ્સામી"તિ વદન્તિ. એકચ્ચસ્સ તં તં પગુણં ભવઙ્ગસોતસદિસં હોતિ "અસુકં સુત્તં વા જાતકં વા કથેહી"તિ વુત્તે ઉદ્ધરિત્વા તમેવ કથેતિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં "**ઞાણસોતેન વવત્થપિતાન**"ન્તિ. ઇત્થિલિઙ્ગાદીનિ તીણિ **લિઙ્ગાનિ**. નામાદીનિ ચત્તારિ **પદાનિ**. પઠમાદયો સત્ત **વિભત્તિયો**.

વળઞ્જેતીતિ પાળિં અનુસન્ધિં પુબ્બાપરવસેન વાચુગ્ગતં કરોન્તો ધારેતિ. **વચસા પરિચિતા**તિ સુત્તદસકવગ્ગદસકપણ્ણાસદસકવસેન વાચાય સજ્ઝાયિતા, "દસસુત્તાનિ ગતાનિ, દસવગ્ગાનિ ગતાની"તિઆદિના સલ્લક્ખેત્વા વાચાય સજ્ઝાયિતાતિ અત્થો. વગ્ગાદિવસેન હિ ઇધ વચસા પરિચયો અધિપ્પેતો, ન પન સુત્તેકદેસસ્સ સુત્તમત્તસ્સ વચસા પરિચયો. મનસા અનુ અનુ પેક્ખિતા ભાગસો નિજ્ઝાયિતા વિદિતા **મનુસાનુપેક્ખિતા**. યસ્સ વાચાય સજ્ઝાયિતં બુદ્ધવચનં મનસા ચિન્તેન્તસ્સ તત્થ તત્થ પાકટં હોતિ, મહાદીપં જાલેત્વા ઠિતસ્સ રૂપગતં વિય વિભૂતં હુત્વા પઞ્ઞાયતિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **સુપ્પટિવિદ્ધા**તિ નિજ્જટં નિગ્ગુમ્બં કત્વા સુટ્ઠુ યાથાવતો પટિવિદ્ધા. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સોતાનુગતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઠાનસુત્તવણ્ણના

૧૯૨. દુતિયે **સંવાસેના**તિ સહવાસેન. **સીલં વેદિતબ્બન્તિ** "અયં સુસીલો વા દુસ્સીલો વા"તિ સહ વસન્તેન ઉપસઙ્કમન્તેન જાનિતબ્બો. **તઞ્ચ ખો દીઘેન અદ્ધુના, ન ઇત્તરન્તિ** તઞ્ચ સીલં દીઘેન કાલેન વેદિતબ્બં, ન ઇત્તરેન. દ્વીહતીહઞ્હિ સંયતાકારો ચ સંવુતિન્દ્રિયાકારો ચ ન સક્કા દસ્સેતું. **મનસિ કરોતા**તિ તમ્પિ "સીલમસ્સ પરિગ્ગહેસ્સામી"તિ મનસિકરોન્તેન પચ્ચવેક્ખન્તેનેવ સક્કા જાનિતું, ન ઇતરેન. **પઞ્ઞવતા**તિ તમ્પિ સપ્પઞ્ઞેનેવ પણ્ડિતેન. બાલો હિ મનસિકરોન્તોપિ જાનિતું ન સક્કોતિ.

સંવોહારેનાતિ અપરાપરં કથનેન.

> "યો હિ કોચિ મનુસ્સેસુ, વોહારં ઉપજીવતિ;
> એવં વાસેટ્ઠ જાનાહિ, વાણિજો સો ન બ્રાહ્મણો"તિ. (મ॰ નિ॰ ૨.૪૫૭; સુ॰ નિ॰ ૬૧૯) –

એત્થ હિ બ્યવહારો નામ. "ચત્તારો અરિયવોહારા, ચત્તારો અનરિયવોહારા"તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૩) એત્થ ચેતના. "સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો"તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૧૩-૧૩૧૫; મહાનિ॰ ૭૩) એત્થ પઞ્ઞત્તિ. "વોહારમત્તેન સો વોહરેય્યા"તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫) એત્થ કથાવોહારો. ઇધાપિ એસોવ અધિપ્પેતો. એકચ્ચસ્સ હિ સમ્મુખાકથા

પરમ્મુખાકથાય ન સમેતિ પરમ્મુખાકથા સમ્મુખાકથાય. તથા પુરિમકથા પચ્છિમકથાય, પચ્છિમકથા ચ પુરિમકથાય. સો કથનેનેવ સક્કા જાનિતું ‘‘અસુચિ એસો પુગ્ગલો’’તિ. સુચિસીલસ્સ પન પુરિમં પચ્છિમેન, પચ્છિમઞ્ચ પુરિમેન સમેતિ. સમ્મુખાકથિતં પરમ્મુખાકથિતેન સમેતિ, પરમ્મુખાકથિતઞ્ચ સમ્મુખાકથિતેન, તસ્મા કથનેન સક્કા સુચિભાવો જાનિતુન્તિ પકાસેન્તો એવમાહ.

થામોતિ ઞાણથામો. યસ્સ હિ ઞાણથામો નત્થિ, સો ઉપ્પન્નેસુ ઉપદ્દવેસુ ગહેતબ્બં ગહણં કત્તબ્બં કિચ્ચં અપસ્સન્તો અદ્ધારકઘરં પવિટ્ઠો વિય ચરતિ. તેનાહ ‘‘**આપદાસુ, ભિક્ખવે, થામો વેદિતબ્બો**’’તિ.

સાકચ્છાયાતિ સંકથાય. દુપ્પઞ્ઞસ્સ હિ કથા ઉદકે ગેણ્ડુ વિય ઉપ્પિલવતિ. પઞ્ઞવતો કથેન્તસ્સ પટિભાનં અનન્તં હોતિ. ઉદકવિપ્ફન્દિતેનેવ હિ મચ્છો ખુદ્દકો વા મહન્તો વાતિ ઞાયતિ.

ઞાતિવિનાસોતિ ચોરરોગભયાદીહિ ઞાતીનં વિનાસો. ભોગાનં બ્યસનં **ભોગબ્યસનં**, રાજચોરાદિવસેન ભોગવિનાસોતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**દુતિયપદેપિ એસેવ નયો**’’તિ. **પઞ્હુમ્મગ્ગો**તિ પઞ્હગવેસનં, ઞાતું ઇચ્છિતસ્સ અત્થસ્સ વીમંસનન્તિ અત્થો. **અતપ્પકન્તિ** અતિત્તિકરટ્ઠેન અતપ્પકં સાદુરસભોજનં વિય. **સણ્હન્તિ** સુખુમસભાવં.

ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૧૯૩. તતિયે કરણસ્સ ઉત્તરં કિરિયં કરણુત્તરિયં, તં લક્ખણં એતસ્સાતિ **કરણુત્તરિયલક્ખણો**. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ભદ્દિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સામુગિયસુત્તવણ્ણના

૧૯૪. ચતુત્થે પુગ્ગલસ્સ પારિસુદ્ધિયા પધાનભૂતાનિ વા અઙ્ગાનિ **પારિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગાનિ**. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સામુગિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વપ્પસુત્તવણ્ણના

૧૯૫. પઞ્ચમે **પિહિતત્તા**તિ અકુસલસ્સ પવેસનદ્વારં પિદહિત્વા ઠિતત્તા. કાયેન સંવરિતબ્બઞ્હિ અપિહિતેન દ્વારેન પવત્તનકં પાપધમ્મં સંવરિત્વા ઠિતો **કાયેન સંવુતો નામ**. **ખયવિરાગેના**તિ અચ્ચન્તખયસઙ્ખાતેન વિરજ્જનેન, અનુપ્પાદનિરોધેનાતિ અત્થો. કિં વિજ્જા પુબ્બે ઉપ્પન્નાતિ? ઉભયમેતં ન વત્તબ્બં. પહાનાભિસમયભાવનાભિસમયાનં અભિન્નકાલત્તા પદીપુજ્જલનેન અન્ધકારં વિય વિજ્જુપ્પાદેન અવિજ્જા નિરુદ્ધાવ હોતિ, વત્તબ્બં વા હેતુફલત્તમુપચારવસેન. યથા હિ પદીપુજ્જલનહેતુકો અન્ધકારવિગમો, એવં વિજ્જુપ્પાદહેતુકો અવિજ્જાનિરોધો. હેતુફલધમ્મા ચ સમાનકાલાપિ પુબ્બાપરકાલા વિય વોહરીયન્તિ યથા ‘‘ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૦; ૩.૪૨૧, ૪૨૫, ૪૨૬; સં॰ નિ॰

૨.૪૩-૪૪; ૨.૪.૬૦; કથા॰ ૪૬૫, ૪૬૭) પચ્ચયાદાનુપ્પજ્જનકિરિયા. ચિત્તસ્સ કાયસ્સ ચ વિહનનતો **વિઘાતો**, દુક્ખં. પરિદહનતો **પરિળાહો**.

નિચ્ચવિહારાતિ સબ્બદા પવત્તનકવિહારા. ઠપેત્વા હિ સમાપત્તિવેલં ભવઙ્ગવેલઞ્ચ ખીણાસવા ઇમિના છળઙ્ગુપેક્ખાવિહારેન સબ્બકાલં વિહરન્તિ. **ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપં દિસ્વા. ચક્ખુના રૂપં દિસ્વાતિ હિ નિસ્સયવોહારેન વુત્તં. સસમ્ભારકથા હેસા યથા ''ધનુના વિજ્ઝતી''તિ, તસ્મા નિસ્સયસીસેન નિસ્સિતસ્સ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **રાગવસેન ન સોમનસ્સજાતો હોતી**તિ ગેહસિતપેમવસેનપિ જવનક્ખણે સોમનસ્સજાતો ન હોતિ મગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા, **ન દોમનસ્સજાતો** પસાદઞ્ઞથત્તવસેનપિ. **ઉપેક્ખકો મજ્ઝત્તો હુત્વા વિહરતી**તિ અસમપેક્ખનેન મોહં અનુપ્પાદેન્તો ઞાણુપેક્ખાવસેનેવ ઉપેક્ખકો વિહરતિ મજ્ઝત્તો. ખીણાસવો હિ ઇટ્ઠેપિ અનિટ્ઠેપિ મજ્ઝત્તેપિ આરમ્મણે યો અસમપેક્ખનેન સમસમા અયોનિસોગહણે અખીણાસવાનં મોહો ઉપ્પજ્જતિ, તં અનુપ્પાદેન્તો મગ્ગેનેવ તસ્સ સમુગ્ઘાતિતત્તા ઞાણુપેક્ખાવસેનેવ ઉપેક્ખકો વિહરતિ, અયઞ્ચસ્સ પટિપત્તિ સતિવેપુલ્લપત્તિયા પઞ્ઞાવેપુલ્લપત્તિયા ચાતિ વુત્તં "**સતિસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગહિતાયા**"તિ.

એત્થ ચ ''છસુ દ્વારેસુ ઉપેક્ખકો વિહરતી''તિ ઇમિના છળઙ્ગુપેક્ખા કથિતા. ''સમ્પજાનો''તિ વચનતો પન ચત્તારિ ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ તેહિ વિના સમ્પજાનતાય અસમ્ભવતો. ''સતતવિહારા''તિ વચનતો અટ્ઠપિ મહાકિરિયચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ ઞાણુપ્પત્તિપચ્ચયરહિતકાલેપિ પવત્તિજોતનતો. ''અરજ્જન્તો અદુસ્સન્તો''તિ વચનતો હસિતુપ્પાદવોટ્ઠબ્બનેહિ સદ્ધિં દસ ચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ. અરજ્જનાદુસ્સનવસેન પવત્તિ હિ તેસમ્પિ સાધારણાતિ. નનુ ચેત્થ ''ઉપેક્ખકો વિહરતી''તિ છળઙ્ગુપેક્ખાવસેન ઇમેસં સતતવિહારાનં આગતત્તા સોમનસ્સં કથં લબ્ભતીતિ? આસેવનતોતિ. કિઞ્ચાપિ હિ ખીણાસવો ઇટ્ઠાનિટ્ઠેપિ આરમ્મણે મજ્ઝત્તે વિય બહુલં ઉપેક્ખકો વિહરતિ અત્તનો પરિસુદ્ધપ્પકતિભાવાવિજહનતો, કદાચિ પન તથા ચેતોભિસઙ્ખારભાવે યં તં સભાવતો ઇટ્ઠં આરમ્મણં , તસ્સ યાથાવતો સભાવગ્ગહણવસેનપિ અરહતો ચિત્તં સોમનસ્સસહગતં હુત્વા પવત્તતેવ, તઞ્ચ ખો પુબ્બાસેવનવસેન.

કાયોતિ (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૨.૫૧) પઞ્ચદ્વારકાયો, સો અન્તો અવસાનં એતિસ્સાતિ કાયન્તિકા, તં **કાયન્તિકં**. તેનાહ – "**યાવ પઞ્ચદ્વારકાયો પવત્તતિ, તાવ પવત્ત**"ન્તિ. **જીવિતન્તિક**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પચ્છા ઉપ્પજ્જિત્વા**તિ એતસ્મિં અત્તભાવે મનોદ્વારિકવેદનાતો પચ્છા ઉપ્પજ્જિત્વા તતો પઠમં નિરુજ્ઝતિ, તતો એવ અત્થસિદ્ધમત્થં સરૂપેનેવ દસ્સેતું "**મનોદ્વારિકવેદના પઠમં ઉપ્પજ્જિત્વા પચ્છા નિરુજ્ઝતી**"તિ વુત્તં. ઇદાનિ તમેવ સઙ્ખેપેન વુત્તં વિવરિતું "**સા હી**"તિઆદિમાહ. યાવ તેત્તિંસવસ્સાનિ પઠમવયો. **પઞ્ઞાસવસ્સકાલે**તિ પઠમવયતો યાવ પઞ્ઞાસવસ્સકાલા, તાવ. **ઠિતા હોતી**તિ વડ્ઢિહાનિયો અનુપગન્ત્વા સમરૂપેનેવ ઠિતા હોતિ. **મન્દા**તિ મુદુકા અતિખિણા. **તદા**તિ અસીતિનવુતિવસ્સકાલે **વદન્તેપિ** તથાચિરપરિચિતેપીતિ અધિપ્પાયો. **ભગ્ગા**તિ તેજોભગ્ગેન ભગ્ગા દુબ્બણ્ણા. **હદયકોટિંયેવા**તિ ચક્ખાદિવત્થૂસુ અપ્પવત્તિત્વા તેસં આદિઅન્તકોટિભૂતં હદયવત્થુંયેવ. **તાવા**તિ યાવ વેદના વત્તતિ, તાવ.

વાપિયાતિ મહાતળાકેન. **પઞ્ચઉદકમગ્ગસમ્પન્ન**ન્તિ પઞ્ચહિ ઉદકસ્સ પવિસનનિક્ખમનમગ્ગેહિ યુત્તં. **તતો તતો વિસ્સન્દમાનં** સબ્બસો પુણ્ણત્તા. **પઠમં દેવે વસ્સન્તે**તિઆદિ ઉપમાસંસન્દનં. **ઇમં વેદનં સન્ધાયા**તિ ઇમં યથાવુત્તં પરિયોસાનપ્પત્તં મનોદ્વારિકવેદનં સન્ધાય.

કાયસ્સ ભેદાતિ અત્તભાવસ્સ વિનાસનતો. **પરતો અગન્ત્વા**તિ પરલોકવસેન અગન્ત્વા. વેદનાનં સીતિભાવો નામ સઙ્ખારદરથપરિળાહાભાવો. સો પનાયં સબ્બસો અપ્પવત્તિવસેનેવાતિ આહ "**અપ્પવત્તનધમ્માનિ ભવિસ્સન્તી**"તિ.

અત્તભાવં નાસેતુકામસ્સ દળ્હં ઉપ્પન્નં સંવેગઞાણં સન્ધાયાહ "**કુદાલો વિય પઞ્ઞા**"તિ. તતો નિબ્બત્તિતજ્ઝાનસમાધિં સન્ધાય "**પિટકં વિય સમાધી**"તિ. તન્નિસ્સાય પવત્તેતબ્બવિપસ્સનારમ્ભઞાણં સન્ધાય "**ખનિત્તિ વિય વિપસ્સના**"તિ ચ વુત્તં. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

વપ્પસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સાળ્હસુત્તવણ્ણના

૧૯૬. છટ્ઠે કાયદળ્હિબહુલતં તપતીતિ તપો, અત્તકિલમથાનુયોગવસેન પવત્તં વીરિયં. તેન કાયદળ્હિબહુલતાનિમિત્તસ્સ પાપસ્સ જિગુચ્છનં વિરજ્જનં **તપોજિગુચ્છા**તિ આહ "**દુક્કરકારિકસઙ્ખાતેના**"તિઆદિ. **તપોજિગુચ્છવાદા**તિઆદીસુ તપોજિગુચ્છં વદન્તિ, મનસાપિ તમેવ સારતો ગહેત્વા વિચરન્તિ, કાયેનપિ તમેવ અલ્લીના નાનપ્પકારં અત્તકિલમથાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તીતિ અત્થો. **અપરિસુદ્ધકાયસમાચારા**તિ અપરિસુદ્ધેન પાણાતિપાતાદિના કાયસમાચારેન સમન્નાગતા. **અપરિસુદ્ધવચીસમાચારા**તિ અપરિસુદ્ધેન મુસાવાદાદિના વચીસમાચારેન સમન્નાગતા. **અપરિસુદ્ધમનોસમાચારા**તિ અપરિસુદ્ધેન અભિજ્ઝાદિના મનોસમાચારેન સમન્નાગતા. કામં અકુસલકાયસમાચારવચીસમાચારપ્પવત્તિકાલેપિ અભિજ્ઝાદયો પવત્તન્તિયેવ, તદા પન તે ચેતનાપક્ખિકા વા અબ્બોહારિકા વાતિ, મનોસમાચારવારે એવ અભિજ્ઝાદિવસેન યોજના કતા. અથ વા દ્વારન્તરે પવત્તાનં પાણાતિપાતાદીનં વચીસમાચારાદિભાવાભાવો વિય દ્વારન્તરે પવત્તાનમ્પિ અભિજ્ઝાદીનં કાયસમાચારાદિભાવો અસિદ્ધો, મનોસમાચારભાવો એવ પન સિદ્ધોતિ કત્વા મનોસમાચારવારે એવ અભિજ્ઝાદયો ઉદ્ધટા. તથા હિ વુત્તં –

> ''દ્વારે ચરન્તિ કમ્માનિ, ન દ્વારા દ્વારચારિનો;
> તસ્મા દ્વારેહિ કમ્માનિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં વવત્થિતા''તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧ કામાવચરકુસલદ્વારકથા);

અપરિસુદ્ધાજીવાતિ અપરિસુદ્ધેન વેજ્જકમ્મદૂતકમ્મવડ્ઢિયોગાદિના એકવીસતિઅનેસનાભેદેન આજીવેન સમન્નાગતા. ઇદઞ્ચ સાસને પબ્બજિતાનંયેવ વસેન વુત્તં, ''યેપિ તે સમણબ્રાહ્મણા''તિ પન વચનતો બાહિરકવસેન ગહટ્ઠવસેન ચ યોજના વેદિતબ્બા. ગહટ્ઠાનમ્પિ હિ જાતિધમ્મકુલધમ્મદેસધમ્મવિલોમનવસેન અઞ્ઞથાપિ મિચ્છાજીવો લબ્ભતેવ.

ઞાણદસ્સનાયાતિ એત્થ **ઞાણદસ્સનન્**તિ મગ્ગઞાણમ્પિ વુચ્ચતિ ફલઞાણમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમ્પિ પચ્ચવેક્ખણઞાણમ્પિ વિપસ્સનાઞાણમ્પિ. ''કિં નુ ખો, આવુસો, ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૭) હિ એત્થ મગ્ગઞાણં ''ઞાણદસ્સન''ન્તિ વુત્તં. ''અયમઞ્ઞો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો અધિગતો ફાસુવિહારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૮) એત્થ ફલઞાણં. ''ભગવતોપિ ખો ઞાણં ઉદપાદિ સત્તાહકાલકતો આળારો કાલામો''તિ (મહાવ॰ ૧૦) એત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. ''ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સનં ઉદપાદિ, અકુપ્પા મે વિમુત્તિ, અયમન્તિમા જાતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૬; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦)

એત્થ પચ્ચવેક્ખણઞાણં. ‘‘ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૪-૨૩૫) એત્થ વિપસ્સનાઞાણં. ઇધ પન ઞાણદસ્સનાયાતિ મગ્ગઞાણં ‘‘ઞાણદસ્સન’’ન્તિ વુત્તં. તેનાહ ‘‘**મગ્ગઞાણસઙ્ખાતાય દસ્સનાયા**’’તિ. **અવિરાધિતં વિજ્ઝતી**તિ અવિરાધિતં કત્વા વિજ્ઝતિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સાળ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મલ્લિકાદેવીસુત્તવણ્ણના

૧૯૭. સત્તમે **અપ્પેસક્ખા**તિ અપ્પાનુભાવા. સા પન અપ્પેસક્ખતા આધિપતેય્યસમ્પત્તિયા પરિવારસમ્પત્તિયા ચ અભાવેન પાકટા હોતિ. તત્થ પરિવારસમ્પત્તિયા અભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**અપ્પપરિવારા**’’તિ આહ. **ઇસ્સરા**તિ આધિપતેય્યસંવત્તનકમ્મબલેન ઈસનસીલા. સા પનસ્સા ઇસ્સરતા વિભવસમ્પત્તિપચ્ચયા પાકટા જાતાતિ અટ્ઠતાપરિયાયભાવેન વદન્તો ‘‘**અડ્ઢાતિ ઇસ્સરા**’’તિ આહ. મહન્તં ધનમેતિસ્સા ભૂમિગતઞ્ચેવ વળઞ્જનકઞ્ચાતિ **મહદ્ધના**. ઇધ પન વળઞ્જનકેનેવ ધનેન મહદ્ધનતં દસ્સેન્તો ‘‘**વળઞ્જનકધનેન મહદ્ધના**’’તિ આહ. ઈસતીતિ ઈસા, અભિભૂતિ અત્થો. મહતી ઈસા મહેસા, સુપ્પતિટ્ઠિતમહેસતાય પન પરેહિ મહેસોતિ અક્ખાતબ્બતાય **મહેસક્ખા**. યસ્મા પન સો મહેસક્ખાભાવો આધિપતેય્યપરિવારસમ્પત્તિયા વિઞ્ઞાયતિ, તસ્મા ‘‘**મહાપરિવારા**’’તિ વુત્તં.

સણ્ઠાનપારિપૂરિયા અધિકં રૂપમસ્સાતિ **અભિરૂપા. સણ્ઠાનપારિપૂરિયા**તિ ચ હત્થપાદાદિસરીરાવયવાનં સુસણ્ઠિતતાયાતિ અત્થો. અવયવપારિપૂરિયા હિ સમુદાયપારિપૂરિસિદ્ધિ. **રૂપ**ન્તિ ચ સરીરં ‘‘રૂપવન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતી’’તિઆદીસુ વિય. **દસ્સનયુત્તા**તિ સુરૂપભાવેન પસ્સિતબ્બયુત્તા, દિસ્સમાના ચક્ખૂનિ પિયાયતીતિ અઞ્ઞકિચ્ચવિક્ખેપં હિત્વાપિ દટ્ઠબ્બાતિ વુત્તં હોતિ. દિસ્સમાનાવ સોમનસ્સવસેન ચિત્તં પસાદેતીતિ **પાસાદિકા**. તેનાહ ‘‘**દસ્સનેન પાસાદિકા**’’તિ. પોક્ખરતાતિ વુચ્ચતિ સુન્દરભાવો, વણ્ણસ્સ પોક્ખરતા **વણ્ણપોક્ખરતા**, તાય વણ્ણસમ્પત્તિયાતિ અત્થો. પોરાણા પન **પોક્ખર**ન્તિ સરીરં વદન્તિ , **વણ્ણં** વણ્ણમેવ. તેસં મતેન વણ્ણઞ્ચ પોક્ખરઞ્ચ વણ્ણપોક્ખરાનિ, તેસં ભાવો **વણ્ણપોક્ખરતા** . ઇતિ **પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાયા**તિ ઉત્તમપરિસુદ્ધેન વણ્ણેન ચેવ સરીરસણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તેનેવાહ ‘‘**વણ્ણેન ચેવ સરીરસણ્ઠાનેન ચા**’’તિ. તત્થ **વણ્ણેના**તિ વણ્ણધાતુયા. સરીરં નામ સન્નિવેસવિસિટ્ઠો કરચરણગીવાસીસાદિઅવયવસમુદાયો, સો ચ સણ્ઠાનમુખેન ગય્હતીતિ આહ ‘‘**સરીરસણ્ઠાનેના**’’તિ.

અભિસજ્જતીતિ કુજ્ઝનવસેનેવ કુટિલકણ્ટકો વિય તસ્મિં તસ્મિં સમુટ્ઠાને મકરદન્તો વિય લગતિ. યઞ્હિ કોધસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતે આરમ્મણે ઉપનાહસ્સ પચ્ચયભૂતં કુજ્ઝનવસેન અભિસજ્જનં, તં ઇધાધિપ્પેતં, ન લુબ્ભનવસેન. **કુપ્પતી**તિઆદીસુ પુબ્બુપ્પત્તિ **કોપો**, તતો બલવતરો **બ્યાપાદો** લદ્ધાસેવનતાય ચિત્તસ્સ બ્યાપજ્જનતો. સાતિસયં લદ્ધાસેવનતાય તતો બ્યાપાદતોપિ બલવતરા પચ્ચત્થિકભાવેન થામપ્પત્તિ **પતિત્થિયના. અન્નં પાન**ન્તિઆદીસુ અદીયતો **અન્નં**, ખાદનીયં ભોજનીયઞ્ચ. પાતબ્બતો **પાનં**, યંકિઞ્ચિ પાનં. વસિતબ્બતો અચ્છાદેતબ્બતો **વત્થં**, નિવાસનપાવુરણં. યન્તિ તેનાતિ **યાનં**, છત્તુપાહનવય્હસિવિકાદિ યંકિઞ્ચિ ગમનપચ્ચયં. છત્તમ્પિ હિ વસ્સાતપદુક્ખનિવારણેન મગ્ગગમનસાધનન્તિ કત્વા ‘‘**યાન**’’ન્તિ વુચ્ચતિ. **માલ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ સુમનમાલાદિપુપ્ફં. **ગન્ધ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ ચન્દનાદિવિલેપનં.

મલ્લિકાદેવીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અત્તન્તપસુત્તવણ્ણના

૧૯૮. અટ્ઠમે આહિતો અહંમાનો એત્થાતિ અત્તા, અત્તભાવો. ઇધ પન યો પરો ન હોતિ, સો અત્તા, તં **અત્તાનં**. **પર**ન્તિ અત્તતો અઞ્ઞં. **દિટ્ઠે**તિ પચ્ચક્ખભૂતે. **ધમ્મે**તિ ઉપાદાનક્ખન્ધધમ્મે. તત્થ હિ અત્તા ભવતિ, અત્તસઞ્ઞાદિટ્ઠિ ભવતીતિ અત્તભાવસમઞ્ઞા. તેનાહ "**દિટ્ઠેવ ધમ્મેતિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે**"તિ. **છાતં વુચ્ચતિ તણ્હા** જિઘચ્છાહેતુતાય. **અન્તો તાપનકિલેસાન**ન્તિ અત્તનો સન્તાને દરથપરિળાહજનનેન સન્તાપનકિલેસાનં.

પરેસં હનનઘાતનાદિના રોદાપનતો **લુદ્દો**. તથા વિઘાતકભાવેન કાયચિત્તાનં વિદાલનતો **દારુણો**. થદ્ધહદયો **કક્ખળો**. બન્ધનાગારે નિયુત્તો **બન્ધનાગારિકો**.

ખત્તિયાભિસેકેનાતિ ખત્તિયાનં કાતબ્બઅભિસેકેન. **સન્થાગાર**ન્તિ સન્થારવસેન કતં અગારં યઞ્ઞાગારં. **સપ્પિતેલેના**તિ સપ્પિમિસ્સેન તેલેન. યમકસ્નેહેન હિ એસા તદા કાયં અબ્ભઞ્જતિ. વચ્છભાવં તરિત્વા ઠિતો **વચ્છતરો**. **પરિક્ખેપકરણત્થાયા**તિ નવમાલાહિ સદ્ધિં દબ્ભેહિ વેદિયા પરિક્ખિપનત્થાય. **યઞ્ઞભૂમિય**ન્તિ અવસેસયઞ્ઞટ્ઠાને.

દૂરસમુસ્સારિતમાનસ્સેવ સાસને સમ્માપટિપત્તિ સમ્ભવતિ, ન માનજાતિકસ્સાતિ આહ "**નિહતમાનત્તા**"તિ. **ઉસ્સન્નત્તા**તિ બહુભાવતો. ભોગારોગ્યાદિવત્થુકા મદા સુપ્પહિયા હોન્તિ નિમિત્તસ્સ અવટ્ઠાનતો, ન તથા કુલવિજ્જામદાતિ ખત્તિયબ્રાહ્મણકુલાનં પબ્બજિતાનમ્પિ જાતિવિજ્જા નિસ્સાય માનજપ્પનં દુપ્પજહન્તિ આહ "**યેભુય્યેન હિ…પે॰… માનં કરોન્તી**"તિ. **વિજાતિતાયા**તિ નિહીનજાતિતાય. **પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તી**તિ સુવિસુદ્ધં કત્વા સીલં રક્ખિતું ન સક્કોન્તિ. સીલવસેન હિ સાસને પતિટ્ઠહન્તિ. **પતિટ્ઠાતુ**ન્તિ વા સચ્ચપ્પટિવેધેન લોકુત્તરાય પતિટ્ઠાય પતિટ્ઠાતું. યેભુય્યેન હિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્ના સુજાતાયેવ હોન્તિ, ન દુજ્જાતા.

પરિસુદ્ધન્તિ રાગાદીનં અચ્ચન્તમેવ પહાનદીપનતો નિરુપક્કિલેસતાય સબ્બસો વિસુદ્ધં. **સદ્ધં પટિલભતી**તિ પોથુજ્જનિકસદ્ધાવસેન સદ્દહતિ. વિઞ્ઞુજાતિકાનઞ્હિ ધમ્મસમ્પત્તિગ્ગહણપુબ્બિકા સદ્ધાસિદ્ધિ ધમ્મપ્પમાણધમ્મપ્પસન્નભાવતો. **જાયમ્પતિકા**તિ ઘરણિપતિકા. કામં ''જાયમ્પતિકા''તિ વુત્તે ઘરસામિકઘરસામિનિવસેન દ્વિન્નંયેવ ગહણં વિઞ્ઞાયતિ, યસ્સ પન પુરિસસ્સ અનેકા પજાપતિયો હોન્તિ, તત્થ કિં વત્તબ્બન્તિ એકાયપિ સંવાસો સમ્બાધોતિ દસ્સનત્થં "**દ્વે**"તિ વુત્તં. રાગાદિના સકિઞ્ચનટ્ઠેન, ખેત્તવત્થુઆદિના સપલિબોધટ્ઠેન રાગરજાદીનં આગમનપથતાપિ ઉપ્પજ્જનટ્ઠાનતા એવાતિ દ્વેપિ વણ્ણના એકત્થા, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. **અલગ્ગનટ્ઠેના**તિ અસજ્જનટ્ઠેન અપ્પટિબદ્ધભાવેન. એવં અકુસલકુસલપ્પવત્તીનં ઠાનભાવેન ઘરાવાસપબ્બજ્જાનં સમ્બાધબ્ભોકાસતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કુસલપ્પવત્તિયાયેવ અટ્ઠાનટ્ઠાનભાવેન તેસં તં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં.

સઙ્ખેપકથાતિ વિસું વિસું પદુદ્ધારં અકત્વા સઙ્ખેપતો અત્થવણ્ણના. **એકમ્પિ દિવસ**ન્તિ એકદિવસમત્તમ્પિ. **અખણ્ડં કત્વા**તિ દુક્કટમત્તસ્સપિ અનાપજ્જનેન અખણ્ડિતં કત્વા. **કિલેસમલેન અમલિન**ન્તિ તણ્હાસંકિલેસાદિવસેન અસંકિલિટ્ઠં કત્વા. **પરિદહિત્વા**તિ નિવાસેત્વા ચેવ પારુપિત્વા ચ. અગારવાસો અગારં ઉત્તરપદલોપેન, તસ્સ વડ્ઢિઆવહં **અગારસ્સ હિતં**.

ભોગક્ખન્ધોતિ ભોગરાસિ ભોગસમુદાયો. **આબન્ધનટ્ઠેના**તિ પુત્તો નત્તાતિઆદિના પેમવસેન સપરિચ્છેદવસેન બન્ધનટ્ઠેન. અમ્હાકમેતેતિ ઞાયન્તીતિ **ઞાતી**, પિતામહપિતુપુત્તાદિવસેન પરિવત્તનટ્ઠેન **પરિવટ્ટો**. સામઞ્ઞવાચીપિ સિક્ખા-સદ્દો આજીવસદ્દસન્નિધાનતો ઉપરિવુચ્ચમાનવિસેસાપેક્ખાય ચ વિસેસનિવિટ્ઠોવ હોતીતિ વુત્તં "**યા ભિક્ખૂનં અધિસીલસઞ્ઞાતા સિક્ખા**"તિ. સિક્ખિતબ્બટ્ઠેન **સિક્ખા**, સહ આજીવન્તિ એત્થાતિ **સાજીવો**. **સિક્ખનભાવેના**તિ સિક્ખાય સાજીવે ચ સિક્ખનભાવેન. **સિક્ખં પરિપૂરેન્તો**તિ સીલસંવરં પરિપૂરેન્તો. **સાજીવઞ્ચ અવીતિક્કમન્તો**તિ "નામકાયો, પદકાયો, નિરુત્તિકાયો, બ્યઞ્જનકાયો"તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૯) વુત્તં સિક્ખાપદં ભગવતો ચ વચનં અવીતિક્કમન્તો હુત્વાતિ અત્થો. ઇદમેવ ચ "સિક્ખન"ન્તિ વુત્તં, તત્થ સાજીવાનં અવીતિક્કમો સિક્ખાપારિપૂરિયા પચ્ચયો. તતો હિ યાવ મગ્ગા સિક્ખાપારિપૂરી હોતીતિ.

અનુપ્પદાતાતિ અનુબલપ્પદાતા, અનુવત્તનવસેન વા પદાતા. કસ્સ પન અનુવત્તનં પદાનઞ્ચાતિ? "સહિતાન"ન્તિ વુત્તત્તા સન્ધાનસ્સાતિ વિઞ્ઞાયતિ. તેનાહ "**સન્ધાનાનુપ્પદાતા**"તિ. યસ્મા પન અનુવત્તનવસેન સન્ધાનસ્સ પદાનં આધાનં આરક્ખનં વા દળ્હકરણં હોતિ, તેન વુત્તં "**દ્વે જને સમગ્ગે દિસ્વા**"તિઆદિ. આરમન્તિ એત્થાતિ **આરામો**, રમિતબ્બટ્ઠાનં. યસ્મા પન આ-કારેન વિનાપિ અયમત્થો લબ્ભતિ, તસ્મા વુત્તં "**સમગ્ગરામોતિપિ પાળિ, અયમેવત્થો**"તિ.

એત્થાતિ –

> "નેલઙ્ગો સેતપચ્છાદો, એકારો વત્તતી રથો;
> અનીઘં પસ્સ આયન્તં, છિન્નસોતં અબન્ધન"ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૭; ઉદા॰ ૬૫; પેટકો॰ ૨૫) –

ઇમિસ્સા ગાથાય. સીલઞ્હેત્થ નેલઙ્ગન્તિ વુત્તં. તેનેવાહ – "ચિત્તો ગહપતિ, નેલઙ્ગન્તિ ખો, ભન્તે, સીલાનમેતં અધિવચન"ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૭). **સુકુમારા**તિ અપ્ફરુસતાય મુદુકા. **પુરસ્સ એસા**તિ એત્થ **પુર**-સદ્દો તન્નિવાસિવાચકો દટ્ઠબ્બો – "ગામો આગતો"તિઆદીસુ વિય. તેનેવાહ "**નગરવાસીન**"ન્તિ. મનં અપ્પાયતિ વડ્ઢેતીતિ **મનાપો**. તેન વુત્તં "**ચિત્તવુડ્ઢિકરા**"તિ.

કાલવાદીતિઆદિ સમ્ફપ્પલાપા પટિવિરતસ્સ પટિપત્તિદસ્સનં. અત્થસંહિતાપિ હિ વાચા અયુત્તકાલપ્પયોગેન અત્થાવહા ન સિયાતિ અનત્થવિઞ્ઞાપનવાચં અનુલોમેતિ, તસ્મા સમ્ફપ્પલાપં પજહન્તેન અકાલવાદિતા પરિહરિતબ્બાતિ વુત્તં "**કાલવાદી**"તિ. કાલેન વદન્તેનપિ ઉભયાનત્થસાધનતો અભૂતં પરિવજ્જેતબ્બન્તિ આહ "**ભૂતવાદી**"તિ. ભૂતઞ્ચ વદન્તેન યં ઇધલોકપરલોકહિતસમ્પાદકં, તદેવ વત્તબ્બન્તિ દસ્સેતું "**અત્થવાદી**"તિ વુત્તં. અત્થં વદન્તેનપિ લોકિયધમ્મસન્નિસ્સિતમેવ અવત્વા લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતં કત્વા વત્તબ્બન્તિ દસ્સનત્થં "**ધમ્મવાદી**"તિ વુત્તં. યથા ચ અત્થો લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતો હોતિ, તં દસ્સેતું "**વિનયવાદી**"તિ વુત્તં. પઞ્ચન્નઞ્હિ સંવરવિનયાનં પઞ્ચન્નઞ્ચ પહાનવિનયાનં વસેન વુચ્ચમાનો અત્થો નિબ્બાનાધિગમનહેતુભાવતો લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતો હોતીતિ. એવં ગુણવિસેસયુત્તોવ અત્થો વુચ્ચમાનો દેસનાકોસલ્લે સતિ સોભતિ, કિચ્ચકરો ચ હોતિ, ન અઞ્ઞથાતિ દસ્સેતું "**નિધાનવતિં વાચં ભાસિતા**"તિ વુત્તં. ઇદાનિ તં દેસનાકોસલ્લં વિભાવેતું "**કાલેના**"તિઆદિમાહ. પુચ્છાદિવસેન હિ ઓતિણ્ણવાચાવત્થુસ્મિં એકંસાદિબ્યાકરણવિભાગં સલ્લક્ખેત્વા ઠપનાહેતૂદાહરણસન્દસ્સનાદિં તંતંકાલાનુરૂપં વિભાવેન્તિયા પરિમિતપરિચ્છિન્નરૂપાય

વિપુલતરગમ્ભીરોદારપરમત્થવિત્થારસઙ્ગાહિકાય કથાય ઞાણબલાનુરૂપં પરે યાથાવતો ધમ્મે પતિટ્ઠાપેન્તો ‘‘દેસનાકુસલો’’તિ વુચ્ચતીતિ એવમેત્થ અત્થયોજના વેદિતબ્બા.

એવં પટિપાટિયા સત્ત મૂલસિક્ખાપદાનિ વિભજિત્વા અભિજ્ઝાદિપ્પહાનં ઇન્દ્રિયસંવરજાગરિયાનુયોગેહિ વિભાવેતું તમ્પિ નીહરિત્વા આચારસીલસ્સેવ વિભજનવસેન પાળિ પવત્તાતિ તદત્થં વિવરિતું ‘‘**બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ બીજાનં ગામો સમૂહો **બીજગામો**. ભૂતાનં જાતાનં નિબ્બત્તાનં રુક્ખગચ્છલતાદીનં સમૂહો **ભૂતગામો**. નનુ ચ રુક્ખાદયો ચિત્તરહિતતાય ન જીવા, ચિત્તરહિતતા ચ પરિપ્ફન્દાભાવતો છિન્ને વિરુહનતો વિસદિસજાતિભાવતો ચતુયોનિઅપરિયાપન્નતો ચ વેદિતબ્બા, વુદ્ધિ પન પવાળસિલાલવણાનમ્પિ વિજ્જતીતિ ન તેસં જીવભાવે કારણં, વિસયગ્ગહણઞ્ચ નેસં પરિકપ્પનામત્તં સુપનં વિય ચિઞ્ચાદીનં, તથા દોહળાદયો, અથ કસ્મા બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા પટિવિરતિ ઇચ્છિતાતિ? સમણસારુપ્પતો તન્નિવાસિસત્તાનુરક્ખણતો ચ. તેનેવાહ – ‘‘જીવસઞ્ઞિનો હિ મોઘપુરિસ મનુસ્સા રુક્ખસ્મિ’’ન્તિઆદિ (પાચિ॰ ૮૯).

મૂલમેવ બીજં **મૂલબીજં**, મૂલં બીજં એતસ્સાતિપિ **મૂલબીજં**. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **ફળુબીજન્તિ** પબ્બબીજં. પચ્ચયન્તરસમવાયે સદિસફલુપ્પત્તિયા વિસેસકારણભાવતો વિરુહનસમત્થે સારફલે નિરુળ્હો બીજ-સદ્દો તદત્થસંસિદ્ધિયા મૂલાદીસુપિ કેસુચિ પવત્તતીતિ મૂલાદિતો નિવત્તનત્થં એકેન બીજ-સદ્દેન વિસેસેત્વા વુત્તં ‘‘**બીજબીજ**’’ન્તિ ‘‘રૂપરૂપં, દુક્ખદુક્ખ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૨૭) ચ યથા. કસ્મા પનેત્થ બીજગામભૂતગામં ઉદ્ધરિત્વા બીજગામો એવ નિદ્દિટ્ઠોતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, નનુ અવોચુમ્હા ‘‘મૂલમેવ બીજં મૂલબીજં, મૂલં બીજં એતસ્સાતિપિ મૂલબીજ’’ન્તિ. તત્થ પુરિમેન બીજગામો નિદ્દિટ્ઠો, દુતિયેન ભૂતગામો. દુવિધોપેસ મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજન્તિ સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસનયેન વા ઉદ્દિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બો. તેનેવાહ ‘‘**પઞ્ચવિધસ્સા**’’તિઆદિ. **નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સા**તિ અલ્લતિણસ્સ ચેવ અલ્લરુક્ખાદિકસ્સ ચ. **આદિ**-સદ્દેન ઓસધિગચ્છલતાદીનં સઙ્ગહો.

એકં ભત્તં એકભત્તં, તં અસ્સ અત્થીતિ **એકભત્તિકો**. સો પન રત્તિભોજનેનપિ સિયાતિ તન્નિવત્તનત્થં આહ ‘‘**રત્તૂપરતો**’’તિ. એવમ્પિ અપરણ્હભોજીપિ સિયા એકભત્તિકોતિ તન્નિવત્તનત્થં ‘‘**વિરતો વિકાલભોજના**’’તિ વુત્તં. અરુણુગ્ગમનતો પટ્ઠાય યાવ મજ્ઝન્હિકા અયં બુદ્ધાદીનં અરિયાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણો ભોજનસ્સ કાલો નામ, તદઞ્ઞો વિકાલો. અટ્ઠકથાયં પન દુતિયપદેન રત્તિભોજનસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા ‘‘અતિક્કન્તે મજ્ઝન્હિકે યાવ સૂરિયત્થઙ્ગમના ભોજનં વિકાલભોજનં નામા’’તિ વુત્તં.

દારુમાસકોતિ યે વોહારં ગચ્છન્તીતિ **ઇતિ**-સદ્દેન એવંપકારે દસ્સેતિ. અઞ્ઞેહિ ગાહાપને ઉપનિક્ખિત્તસાદિયને ચ પટિગ્ગહણત્થો લબ્ભતીતિ ‘‘**નેવ તં ઉગ્ગણ્હાતિ, ન ઉગ્ગહાપેતિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદિયતી**’’તિ વુત્તં. અથ વા તિવિધં પટિગ્ગહણં કાયેન, વાચાય, મનસાતિ. તત્થ કાયેન પટિગ્ગહણં **ઉગ્ગણ્હનં**, વાચાય પટિગ્ગહણં **ઉગ્ગહાપનં**, મનસા પટિગ્ગહણં **સાદિયનન્તિ** તિવિધમ્પિ પટિગ્ગહણં એકજ્ઝં ગહેત્વા પટિગ્ગહણાતિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**નેવ તં ઉગ્ગણ્હાતી**’’તિઆદિ. એસ નયો **આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણા**તિઆદીસુપિ. નીવારાદિઉપધઞ્ઞસ્સ સાલિઆદિમૂલધઞ્ઞન્તોગધત્તા વુત્તં ‘‘**સત્તવિધસ્સા**’’તિ. ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચ વસાનિ ભેસજ્જાનિ અચ્છવસં, મચ્છવસં, સુસુકાવસં, સૂકરવસં, ગદ્રભવસ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૨) વુત્તત્તા ઇદં **ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતં**

નામ. તસ્સ પન ‘‘કાલે પટિગ્ગહિત’’ન્તિ (મહાવ॰ ૨૯૨) વુત્તત્તા પટિગ્ગહણં વટ્ટતિ સતિ પચ્ચયેતિ આહ ‘‘**અઞ્ઞત્ર ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતા**’’તિ.

સારુપ્પેન વઞ્ચનં **રૂપકૂટં**, પતિરૂપેન વઞ્ચનાતિ અત્થો. અઙ્ગેન અત્તનો સરીરાવયવેન વઞ્ચનં **અઙ્ગકૂટં**. ગણ્હનવસેન વઞ્ચનં **ગહણકૂટં**. પટિચ્છન્નં કત્વા વઞ્ચનં **પટિચ્છન્નકૂટં**. **અક્કમતી**તિ નિપ્પીળેતિ, પુબ્બભાગે અક્કમતીતિ સમ્બન્ધો. **હદય**ન્તિ નાળિઆદિમાનભાજનાનં અબ્ભન્તરં. તેલાદીનં નાળિઆદીહિ મિનનકાલે ઉસ્સાપિતા સિખાયેવ **સિખાભેદો**, તસ્સા હાપનં. **કેચી**તિ સારસમાસાચરિયા ઉત્તરવિહારવાસિનો ચ.

વધોતિ મુટ્ઠિપ્પહારકસાતાળનાદીહિ હિંસનં, વિહેઠનન્તિ અત્થો. વિહેઠનત્થોપિ હિ **વધ**-સદ્દો દિસ્સતિ ‘‘અત્તાનં વધિત્વા વધિત્વા રોદતી’’તિઆદીસુ. યથા હિ અપટિગ્ગહભાવસામઞ્ઞે સતિપિ પબ્બજિતેહિ અપ્પટિગ્ગહિતબ્બવત્થુવિસેસભાવસન્દસ્સનત્થં ઇત્થિકુમારિદાસિદાસાદયો વિભાગેન વુત્તા, એવં પરસ્સહરણભાવતો અદિન્નાદાનભાવસામઞ્ઞે સતિપિ તુલાકૂટાદયો અદિન્નાદાનવિસેસભાવદસ્સનત્થં વિભાગેન વુત્તા. ન એવં પાણાતિપાતપરિયાયસ્સ વધસ્સ પુન ગહણે પયોજનં અત્થિ, તત્થ સયંકારો, ઇધ પરંકારોતિ ચ ન સક્કા વત્તું ‘‘કાયવચિપ્પયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના છપ્પયોગા’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૦) વચનતો, તસ્મા યથાવુત્તો એવમેત્થ અત્થો યુત્તો. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘વધોતિ મારણ’’ન્તિ વુત્તં. તમ્પિ પોથનમેવ સન્ધાયાતિ ચ સક્કા વિઞ્ઞાતું મારણસદ્દસ્સ વિહિંસનેપિ દિસ્સનતો.

ચીવરપિણ્ડપાતાનં યથાક્કમં કાયકુચ્છિપરિહરણમત્તજોતનાયં અવિસેસતો અટ્ઠન્નં પરિક્ખારાનં તપ્પયોજનતા સમ્ભવતીતિ દસ્સેન્તો ‘‘**તે સબ્બેપી**’’તિઆદિમાહ. **એતેપી**તિ નવપરિક્ખારિકાદયોપિ અપ્પિચ્છા ચ સન્તુટ્ઠા ચ. ન હિ તત્તકેન મહિચ્છતા અસન્તુટ્ઠિતા હોતીતિ.

ચતૂસુ દિસાસુ સુખં વિહરતિ, તતો એવ સુખવિહારટ્ઠાનભૂતા ચતસ્સો દિસા અસ્સ સન્તીતિ **ચાતુદ્દિસો**. તત્થ ચાયં સત્તે વા સઙ્ખારે વા ભયેન નપ્પટિહઞ્ઞતીતિ **અપ્પટિઘો**. દ્વાદસવિધસ્સ સન્તોસસ્સ વસેન સન્તુસ્સનતો **સન્તુસ્સમાનો**. **ઇતરીતરેના**તિ ઉચ્ચાવચેન પરિસ્સયાનં બાહિરાનં સીહબ્યગ્ઘાદીનં, અબ્ભન્તરાનઞ્ચ કામચ્છન્દાદીનં કાયચિત્તૂપદ્દવાનં અભિભવનતો **પરિસ્સયાનં સહિતા**. બન્ધનભાવકરભયાભાવેન **અચ્છમ્ભિ**. **એકો** અસહાયો. તતો એવ ખગ્ગમિગસિઙ્ગસદિસતાય **ખગ્ગવિસાણકપ્પો** ચરેય્યાતિ અત્થો.

છિન્નપક્ખો, અસઞ્જાતપક્ખો વા સકુણો ગન્તું ન સક્કોતીતિ પક્ખિ-સદ્દેન વિસેસેત્વા સકુણો પાળિયં વુત્તોતિ આહ ‘‘**પક્ખયુત્તો સકુણો**’’તિ. યસ્સ સન્નિધિકારપરિભોગો કિઞ્ચિ ઠપેતબ્બં સાપેક્ખાઠપનઞ્ચ નત્થિ, તાદિસો અયં ભિક્ખૂતિ દસ્સેન્તો ‘‘**અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો**’’તિઆદિમાહ. અરિયન્તિ અપેન્તિ તતો દોસા, તેહિ વા આરકાતિ **અરિયો**તિ આહ ‘‘**અરિયેનાતિ નિદ્દોસેના**’’તિ. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ અત્તનિ. **નિદ્દોસસુખ**ન્તિ નિરામિસસુખં કિલેસવજ્જરહિતત્તા.

યથાવુત્તે સીલસંવરે પતિટ્ઠિતસ્સેવ ઇન્દ્રિયસંવરો ઇચ્છિતબ્બો તદધિટ્ઠાનતો તસ્સ ચ પરિપાલકભાવતોતિ વુત્તં ‘‘**સો ઇમિના અરિયેન સીલક્ખન્ધેન સમન્નાગતો ભિક્ખૂ**’’તિ. **સેસપદેસૂ**તિ ‘‘ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતી’’તિઆદિપદેસુ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – **ન નિમિત્તગ્ગાહી**તિ ઇત્થિપુરિસનિમિત્તં વા સુભનિમિત્તાદિકં વા કિલેસવત્થુભૂતં નિમિત્તં ન ગણ્હાતિ, દિટ્ઠમત્તેયેવ સણ્ઠાતિ. **નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી**તિ કિલેસાનં અનુ અનુ બ્યઞ્જનતો પાકટભાવકરણતો અનુબ્યઞ્જનન્તિલદ્ધવોહારં હત્થપાદસિતહસિતકથિતવિલોકિતાદિભેદં આકારં ન ગણ્હાતિ. યં

તત્થ ભૂતં, તદેવ ગણ્હાતિ. **યત્વાધિકરણમેનન્તિ**આદિમ્હિ યંકારણા યસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયાસંવરસ્સ હેતુ એતં પુગ્ગલં સતિકવાટેન ચક્ખુન્દ્રિયં અસંવુતં અપિહિતચક્ખુદ્વારં હુત્વા વિહરન્તં એતે અભિજ્ઝાદયો ધમ્મા અન્વસ્સવેય્યું અનુપ્પબન્ધેય્યું. **તસ્સ સંવરાય પટિપજ્જતી**તિ તસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ સતિકવાટેન પિદહનત્થાય પટિપજ્જતિ. એવં પટિપજ્જન્તોયેવ ચ "**રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતી**"તિ વુચ્ચતિ. **સોતેન સદ્દં સુત્વા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. એવમિદં સઙ્ખેપતો રૂપાદીસુ કિલેસાનુબન્ધનિમિત્તાદિગ્ગાહપરિવજ્જનલક્ખણં ઇન્દ્રિયસંવરં સીલં વેદિતબ્બં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૧૩) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **કિલેસેહિ અનવસિત્તસુખન્તિ**આદીસુ રૂપાદીસુ નિમિત્તાદિગ્ગાહપરિવજ્જનલક્ખણત્તા ઇન્દ્રિયસંવરસ્સ કિલેસેહિ અનવસિત્તસુખતા અવિકિણ્ણસુખતા ચસ્સ વુત્તા.

અભિક્કમનં **અભિક્કન્તો**, પુરતો ગમનં. પટિક્કમનં **પટિક્કન્તો**, પચ્ચાગમનં. તદુભયમ્પિ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ લબ્ભતિ. ગમને તાવ પુરતો કાયં અભિહરન્તો અભિક્કમતિ નામ, પટિનિવત્તેન્તો પટિક્કમતિ નામ. ઠાનેપિ ઠિતકોવ કાયં પુરતો ઓણમન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છતો અપનામેન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિસજ્જાયપિ નિસિન્નકોવ આસનસ્સ પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો સંસરન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છિમં અઙ્ગપ્પદેસં પચ્ચાસંસરન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિપજ્જાયપિ એસેવ નયો.

સાત્થકસમ્પજઞ્ઞન્તિઆદીસુ સમન્તતો પકારેહિ, પકટ્ઠં વા સવિસેસં જાનાતીતિ સમ્પજાનો, સમ્પજાનસ્સ ભાવો સમ્પજઞ્ઞં, તથાપવત્તં ઞાણં. ધમ્મતો વડ્ઢિસઙ્ખાતેન સહ અત્થેન વત્તતીતિ સાત્થકં, અભિક્કન્તાદિસાત્થકસ્સ સમ્પજઞ્ઞં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. સપ્પાયસ્સ અત્તનો ઉપકારાવહસ્સ સમ્પજઞ્ઞં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ ભિક્ખાચારગોચરે, અઞ્ઞત્થાપિ પવત્તેસુ અવિજહિતકમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતે ગોચરે સમ્પજઞ્ઞં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનમેવ સમ્પજઞ્ઞં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. તત્થ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૯) અભિક્કમનચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અગન્ત્વા "કિન્નુ મે એત્થ ગતેન અત્થો અત્થિ નત્થી"તિ અત્થાનત્થં પરિગ્ગહેત્વા અત્થપરિગ્ગહણં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. તત્થ ચ **અત્થો**તિ ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનસઙ્ઘદસ્સનથેરદસ્સનઅસુભદસ્સનાદિવસેન ધમ્મતો વડ્ઢિ. ચેતિયં વા બોધિં વા દિસ્વાપિ હિ બુદ્ધારમ્મણં, સઙ્ઘદસ્સનેન સઙ્ઘારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. થેરે દિસ્વા તેસં ઓવાદે પતિટ્ઠાય અસુભં દિસ્વા તત્થ પઠમજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ, તસ્મા એતેસં દસ્સનં "સાત્થક"ન્તિ વુત્તં. કેચિ પન "આમિસતોપિ વડ્ઢિ અત્થોયેવ તં નિસ્સાય બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય પટિપન્નત્તા"તિ વદન્તિ.

તસ્મિં પન ગમને સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગહેત્વા સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. સેય્યથિદં – ચેતિયદસ્સનં તાવ સાત્થં. સચે પન ચેતિયસ્સ મહાપૂજાય દસદ્વાદસયોજનન્તરે પરિસા સન્નિપતન્તિ, અત્તનો વિભવાનુરૂપં ઇત્થિયોપિ પુરિસાપિ અલઙ્કતપટિયત્તા ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિય સઞ્ચરન્તિ. તત્ર ચસ્સ ઇટ્ઠે આરમ્મણે લોભો, અનિટ્ઠે પટિઘો, અસમપેક્ખને મોહો ઉપ્પજ્જતિ, કાયસંસગ્ગાપત્તિં વા આપજ્જતિ, જીવિતબ્રહ્મચરિયાનં વા અન્તરાયો હોતિ. એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં હોતિ, વુત્તપ્પકારઅન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. બોધિદસ્સનેપિ એસેવ નયો. સઙ્ઘદસ્સનમ્પિ સાત્થં. સચે પન અન્તોગામે મહામણ્ડપં કારેત્વા સબ્બરત્તિં ધમ્મસ્સવનં કરોન્તેસુ મનુસ્સેસુ વુત્તપ્પકારેનેવ જનસન્નિપાતો ચેવ અન્તરાયો ચ હોતિ. એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં, અન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. મહાપરિસાપરિવારાનં થેરાનં દસ્સનેપિ એસેવ નયો. અસુભદસ્સનમ્પિ સાત્થં મગ્ગફલાધિગમહેતુભાવતો. દન્તકટ્ઠત્થાય સામણેરં ગહેત્વા ગતદહરભિક્ખુનો વત્થુપેત્થ કથેતબ્બં. એવં સાત્થમ્પિ પનેતં પુરિસસ્સ

માતુગામાસુભં અસપ્પાયં, માતુગામસ્સ ચ પુરિસાસુભં. સભાગમેવ સપ્પાયન્તિ એવં સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં નામ.

એવં પરિગ્ગહિતસાત્થકસપ્પાયસ્સ પન અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ અત્તનો ચિત્તરુચિયં કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચરં ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખાચારગોચરે તં ગહેત્વાવ ગમનં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં** નામ.

અભિક્કમાદીસુ પન અસમ્મુય્હનં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. તં એવં વેદિતબ્બં – ઇધ ભિક્ખુ અભિક્કમન્તો વા પટિક્કમન્તો વા યથા અન્ધપુથુજ્જના અભિક્કમાદીસુ ''અત્તા અભિક્કમતિ, અત્તના અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા, ''અહં અભિક્કમામિ, મયા અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા સમ્મુય્હન્તિ, તથા અસમ્મુય્હન્તો ''અભિક્કમામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ, ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન અયં કાયસમ્મતો અટ્ઠિસઙ્ઘાટો અભિક્કમતિ, તસ્સેવં અભિક્કમતો એકેકપદુદ્ધરણે પથવીધાતુ, આપોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો. તથા અતિહરણવીતિહરણેસુ. વોસ્સજ્જને તેજોધાતુ, વાયોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા બલવતિયો. તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુમ્ભનેસુ. તત્થ ઉદ્ધરણે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા અતિહરણં ન પાપુણન્તિ, તથા અતિહરણે પવત્તા વીતિહરણં, વીતિહરણે પવત્તા વોસ્સજ્જનં, વોસ્સજ્જને પવત્તા સન્નિક્ખેપનં, સન્નિક્ખેપને પવત્તા સન્નિરુમ્ભનં ન પાપુણન્તિ. તત્થ તત્થેવ પબ્બપબ્બં સન્ધિસન્ધિ ઓધિઓધિ હુત્વા તત્તકપાલે પક્ખિત્તતિલં વિય પટપટાયન્તા ભિજ્જન્તિ. તત્થ કો એકો અભિક્કમતિ, કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમનં? પરમત્થતો હિ ધાતૂનંયેવ ગમનં, ધાતૂનં ઠાનં, ધાતૂનં નિસજ્જનં, ધાતૂનં સયનં. તસ્મિં તસ્મિઞ્હિ કોટ્ઠાસે સદ્ધિં રૂપેન –

> ''અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતિ;
> અવીચિમનુસમ્બન્ધો, નદીસોતોવ વત્તતી''તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૯; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫.૩૬૮);

એવં અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં નામાતિ. **પચ્ચયસમ્પત્તિ**ન્તિ પચ્ચયપારિપૂરિં. **ઇમે ચત્તારો**તિ સીલસંવરો, સન્તોસો, ઇન્દ્રિયસંવરો, સતિસમ્પજઞ્ઞન્તિ ઇમે ચત્તારો અરઞ્ઞવાસસ્સ સમ્ભારા . **વત્તબ્બતં આપજ્જતી**તિ ''અસુકસ્સ ભિક્ખુનો અરઞ્ઞે તિરચ્છાનગતાનં વિય વનચરકાનં વિય ચ નિવાસમત્તમેવ, ન અરઞ્ઞવાસાનુચ્છવિકા કાચિ સમ્માપટિપત્તી''તિ અપવાદવસેન વત્તબ્બતં, આરઞ્ઞકેહિ વા તિરચ્છાનગતેહિ વનચરકવિસભાગજનેહિ વિપ્પટિપત્તિવસેન વત્થબ્બતં આપજ્જતિ. **ભેરવસદ્દં સાવેન્તિ**, તાવતા અપલાયન્તાનં **હત્થેહિ સીસં...પે॰... કરોન્તિ**. કાળકસદિસત્તા **કાળકં**, વીતિક્કમસઙ્ખાતં થુલ્લવજ્જં. તિલકસદિસત્તા **તિલકં**, મિચ્છાવિતક્કસઙ્ખાતં અણુમત્તવજ્જં. **તન્તિ** પીતિં. વિભૂતભાવેન ઉપટ્ઠાનતો **ખયતો સમ્મસન્તો**.

વિવિત્તન્તિ જનવિવિત્તં. તેનાહ ''**સુઞ્ઞ**''ન્તિ. તં પન જનસદ્દનિગ્ઘોસાભાવેન વેદિતબ્બં સદ્દકણ્ટકત્તા ઝાનસ્સાતિ આહ ''**અપ્પસદ્દં અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ અત્થો**''તિ. **એતદેવા**તિ નિસ્સદ્દતંયેવ. **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો. **અડ્ઢયોગો** દીઘપાસાદો, ''ગરુળસણ્ઠાનપાસાદો''તિપિ વદન્તિ. **પાસાદો** ચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો. **અટ્ટો** પટિરાજૂનં પટિબાહનયોગ્ગો ચતુપ્પઞ્ચભૂમકો પતિસ્સયવિસેસો. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણવન્તો પતિસ્સયવિસેસો. અપરો નયો – **વિહારો** નામ દીઘમુખપાસાદો. **અડ્ઢયોગો** એકપસ્સચ્છદનકસેનાસનં. તસ્સ કિર એકપસ્સે ભિત્તિ ઉચ્ચતરા હોતિ, ઇતરપસ્સે નીચા. એતેન તં

એકપસ્સચ્છદનકં હોતિ. **પાસાદો** નામ આયતચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનં ચન્દિકઙ્ગણયુત્તં. **ગુહા** નામ કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબદ્ધં પબ્ભારં. **મણ્ડપો**તિ સાખામણ્ડપો. આવસથભૂતં સેનાસનં વિહરિતબ્બટ્ઠેન **વિહારસેનાસનં**. મસારકાદિ મઞ્ચપીઠં તત્થ અત્થરિતબ્બભિસિ ઉપધાનઞ્ચ મઞ્ચપીઠસમ્બન્ધતો **મઞ્ચપીઠસેનાસનં**. ચિમિલિકાદિ ભૂમિયં સન્થરિતબ્બતાય **સન્થતસેનાસનં**. અભિસઙ્ખતાભાવતો કેવલં સયનસ્સ નિસજ્જાય ચ ઓકાસભૂતં રુક્ખમૂલાદિ પટિક્કમિતબ્બટ્ઠાનં **ઓકાસસેનાસનં**. **સેનાસનગ્ગહણેન ગહિતમેવા**તિ ''વિવિત્તં સેનાસન''ન્તિ ઇમિના સેનાસનગ્ગહણેન ગહિતમેવ સામઞ્ઞજોતનાભાવતો.

યદિ એવં કસ્મા ''અરઞ્ઞ''ન્તિ વુત્તન્તિ આહ "**ઇમસ્સ પના**"તિઆદિ. **ભિક્ખુનીનં વસેન આગતન્તિ** ઇદં વિનયે તથા આગતં સન્ધાય વુત્તં , **અભિધમ્મેપિ** (વિભ॰ ૫૨૯) પન ''અરઞ્ઞન્તિ નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખિલા સબ્બમેતં અરઞ્ઞ''ન્તિ આગતમેવ. તત્થ હિ યં ન ગામપ્પદેસન્તોગધં, તં અરઞ્ઞન્તિ નિપ્પરિયાયવસેન તથા વુત્તં. **ધુતઙ્ગનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૧) યં વુત્તં, તં યુત્તં, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. **રુક્ખમૂલન્તિ** રુક્ખસમીપં. વુત્તઞ્હેતં ''યાવતા મજ્ઝન્હિકે કાલે સમન્તા છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ પતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલ''ન્તિ. **સેલ**-સદ્દો અવિસેસતો પબ્બતપરિયાયોતિ કત્વા વુત્તં "**પબ્બતન્તિ સેલ**"ન્તિ, ન સિલામયમેવ. પંસુમયાદિકો હિ તિવિધોપિ પબ્બતો એવાતિ. **વિવરન્તિ** દ્વિન્નં પબ્બતાનં મિથો આસન્નતરે ઠિતાનં ઓવરકાદિસદિસં વિવરં. **એકસ્મિંયેવ વા** પબ્બતે. **ઉમઙ્ગસદિસન્તિ** સુદઙ્ગાસદિસં. **મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાનન્તિ** પકતિસઞ્ચારવસેન મનુસ્સેહિ ન સઞ્ચરિતબ્બટ્ઠાનં. **આદિ**-સદ્દેન "**વનપત્થન્તિ** વનસણ્ડાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચનં. **વનપત્થન્તિ** ભિંસનકાનમેતં. **વનપત્થન્તિ** સલોમહંસાનમેતં. **વનપત્થન્તિ** પરિયન્તાનમેતં. **વનપત્થન્તિ** ન મનુસ્સૂપચારાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન''ન્તિ (વિભ॰ ૫૩૧) ઇમં પાળિપ્પદેસં સઙ્ગણ્હાતિ. **અચ્છન્નન્તિ** કેનચિ છદનેન અન્તમસો રુક્ખસાખાયપિ ન છાદિતં. **નિક્કડ્ઢિત્વા**તિ નીહરિત્વા. **પબ્ભારલેણસદિસે**તિ પબ્ભારસદિસે, લેણસદિસે વા.

પિણ્ડપાતપરિયેસનં **પિણ્ડપાતો** ઉત્તરપદલોપેનાતિ આહ "**પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિક્કન્તો**"તિ. **પલ્લઙ્કન્તિ** એત્થ **પરિ**-સદ્દો સમન્તતોતિ એતસ્મિં અત્થે, તસ્મા વામોરું દક્ખિણોરુઞ્ચ સમં ઠપેત્વા ઉભો પાદે અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્બન્ધે કત્વા નિસજ્જા પલ્લઙ્કન્તિ આહ "**સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસન**"ન્તિ. ઊરૂનં બન્ધનવસેન નિસજ્જા પલ્લઙ્કં. **આભુજિત્વા**તિ ચ યથા પલ્લઙ્કવસેન નિસજ્જા હોતિ, એવં ઉભો પાદે આભુજિતે સમિઞ્જિતે કત્વા. તં પન ઉભિન્નં પાદાનં તથાસમ્બન્ધતાકરણન્તિ આહ "**બન્ધિત્વા**"તિ. હેટ્ઠિમકાયસ્સ અનુજુકં ઠપનં નિસજ્જાવચનેનેવ બોધિતન્તિ **ઉજું કાયન્તિ** એત્થ **કાય**-સદ્દો ઉપરિમકાયવિસયોતિ આહ "**ઉપરિમસરીરં ઉજુકં ઠપેત્વા**"તિ. તં પન ઉજુકં ઠપનં સરૂપતો પયોજનતો ચ દસ્સેતું "**અટ્ઠારસા**"તિઆદિ વુત્તં. **ન પણમન્તી**તિ ન ઓણમન્તિ. **ન પરિપતતી**તિ ન વિગચ્છતિ વીથિં ન લઙ્ઘેતિ, તતો એવ પુબ્બેનાપરં વિસેસસમ્પત્તિયા કમ્મટ્ઠાનં વુદ્ધિં ફાતિં ગચ્છતિ. **પરિમુખન્તિ** એત્થ **પરિ**-સદ્દો અભિ-સદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ "**કમ્મટ્ઠાનાભિમુખ**"ન્તિ, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાનંયેવ પુરક્ખત્વાતિ અત્થો. સમીપત્થો વા **પરિ**-સદ્દોતિ દસ્સેન્તો "**મુખસમીપે વા કત્વા**"તિ આહ. એત્થ ચ યથા ''વિવિત્તં સેનાસનં ભજતી''તિઆદિના ભાવનાનુરૂપં સેનાસનં દસ્સિતં, એવં **નિસીદતી**તિ ઇમિના અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિયો સન્તો ઇરિયાપથો દસ્સિતો. ''પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા''તિ ઇમિના નિસજ્જાય દળ્હભાવો. ''પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા''તિ ઇમિના આરમ્મણપરિગ્ગહૂપાયો.

પરીતિ પરિગ્ગહટ્ઠો ''પરિણાયિકા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૬, ૨૦) વિય. **મુખન્તિ નિય્યાનટ્ઠો** ''સુઞ્ઞતવિમોક્ખમુખ''ન્તિઆદીસુ વિય. પટિપક્ખતો નિગ્ગમનટ્ઠો હિ નિય્યાનટ્ઠો, તસ્મા **પરિગ્ગહિતનિય્યાનં**

સતિન્તિ સબ્બથા ગહિતાસમ્મોસં પરિચ્ચત્તસમ્મોસં સતિં કત્વા, પરમસતિનેપક્કં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો.

અભિજ્ઝાયતિ ગિજ્ઝતિ અભિકઙ્ખતિ એતાયાતિ **અભિજ્ઝા**, લોભો. **લુજ્જનટ્ઠેના**તિ ભિજ્જનટ્ઠેન, ખણે ખણે ભિજ્જનટ્ઠેનાતિ અત્થો. **વિક્ખમ્ભનવસેના**તિ એત્થ વિક્ખમ્ભનં અનુપ્પાદનં અપ્પવત્તનં પટિપક્ખેન સુપ્પહીનત્તા. **પહીનત્તા**તિ ચ પહીનસદિસતં સન્ધાય વુત્તં ઝાનસ્સ અનધિગતત્તા. તથાપિ નયિદં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં વિય સભાવતો વિગતાભિજ્ઝં, અથ ખો ભાવનાવસેન. તેનાહ "**ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસદિસેના**"તિ. **એસેવ નયો**તિ યથા ચક્ખુવિઞ્ઞાણં સભાવેન વિગતાભિજ્ઝં અબ્યાપન્નઞ્ચ ન ભાવનાય વિક્ખમ્ભિતત્તા, ન એવમિદં. ઇદં પન ચિત્તં ભાવનાય પરિસોધિતત્તા અબ્યાપન્નં વિગતથિનમિદ્ધં અનુદ્ધતં નિબ્બિચિકિચ્છઞ્ચાતિ અત્થો. **પુરિમપકતિ**ન્તિ પરિસુદ્ધપણ્ડરસભાવં. ''યા તસ્મિં સમયે ચિત્તસ્સ અકલ્યતા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૨; વિભ॰ ૫૪૬) થિનસ્સ, ''યા તસ્મિં સમયે કાયસ્સ અકલ્યતા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૩; વિભ॰ ૫૪૬) ચ મિદ્ધસ્સ અભિધમ્મે નિદ્દિટ્ઠત્તા વુત્તં "**થિનં ચિત્તગેલઞ્ઞં, મિદ્ધં ચેતસિકગેલઞ્ઞ**"ન્તિ. સતિપિ હિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિપ્પયોગે ચિત્તકાયલહુતાદીનં વિય ચિત્તચેતસિકાનં યથાક્કમં તંતંવિસેસસ્સ યા તેસં અકલ્યતાદીનં વિસેસપચ્ચયતા, અયમેતેસં સભાવોતિ દટ્ઠબ્બં. **આલોકસઞ્ઞી**તિ એત્થ અતિસયત્તવિસિટ્ઠઅત્થિઅત્થાવબોધકોયમીકારોતિ દસ્સેન્તો આહ "**રત્તિમ્પિ...પે॰... સમન્નાગતો**"તિ. **ઇદં ઉભય**ન્તિ સતિસમ્પજઞ્ઞમાહ.

અતિક્કમિત્વાતિ વિક્ખમ્ભનવસેન પજહિત્વા. કથમિદં કથમિદન્તિ પવત્તિયા કથંકથા, વિચિકિચ્છા, સા એતસ્સ અત્થીતિ કથંકથી, ન કથંકથીતિ **અકથંકથી**, નિબ્બિચિકિચ્છો. **લક્ખણાદિભેદતો**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન પચ્ચયપરિહાનપ્પહાયકાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તેપિ હિ પભેદતો દટ્ઠબ્બાતિ. **ઉચ્છિન્દિત્વા પાતેન્તી**તિ એત્થ ઉચ્છિન્દનં પાતનઞ્ચ તાસં પઞ્ઞાનં અનુપ્પન્નાનં ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનમેવ. ઇતિ મહગ્ગતાનુત્તરપઞ્ઞાનં એકચ્ચાય ચ પરિત્તપઞ્ઞાય અનુપ્પત્તિહેતુભૂતા નીવરણધમ્મા ઇતરાય ચ સમત્થતં વિહનન્તિયેવાતિ "**પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણા**"તિ વુત્તા. **અપ્પેન્તો**તિ નિગમેન્તો.

અત્તન્તપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. તણ્હાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૯૯-૨૦૦. નવમે તયો ભવે અજ્ઝોત્થરિત્વા ઠિતં ''અજ્ઝત્તિકસ્સ ઉપાદાય અટ્ઠારસ તણ્હાવિચરિતાની''તિઆદિના વુત્તં તં તં અત્તનો કોટ્ઠાસભૂતં જાલમેતિસ્સા અત્થીતિ **જાલિની**. તેનાહ "**તયો વા ભવે**"તિઆદિ. **તત્થ તત્થા**તિ તસ્મિં તસ્મિં ભવે, આરમ્મણે વા. **અપિચા**તિઆદિના નિદ્દેસનયેન વિસત્તિકાપદસ્સ અત્થં દસ્સેન્તો નિદ્દેસપાળિયા એકદેસં દસ્સેતિ "**વિસમૂલા**"તિઆદિના. અયઞ્હેત્થ **નિદ્દેસપાળિ** (મહાનિ॰ ૩; ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ૨૨, ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસો ૧૨૪) –

> ''વિસત્તિકાતિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા? વિસતાતિ વિસત્તિકા, વિસટાતિ વિસત્તિકા, વિસાલાતિ વિસત્તિકા, વિસક્કતીતિ વિસત્તિકા, વિસંહરતીતિ વિસત્તિકા, વિસંવાદિકાતિ વિસત્તિકા, વિસમૂલાતિ વિસત્તિકા, વિસફલાતિ વિસત્તિકા . વિસપરિભોગાતિ વિસત્તિકા. વિસાલા વા પન સા તણ્હા રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે કુલે ગણે આવાસે લાભે યસે પસંસાય સુખે ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારે કામધાતુયા રૂપધાતુયા અરૂપધાતુયા કામભવે

રૂપભવે અરૂપભવે સઞ્ઞિભવે અસઞ્ઞિભવે નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞિભવે એકવોકારભવે ચતુવોકારભવે પઞ્ચવોકારભવે અતીતે અનાગતે પચ્ચુપ્પન્ને દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા''તિ.

તત્થ (મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૩; સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧ ઓઘતરણસુત્તવણ્ણના) **વિસતા**તિ વિત્થતા રૂપાદીસુ તેભૂમકધમ્મબ્યાપનવસેન. **વિસટા**તિ પુરિમવચનમેવ ત-કારસ્સ ટ-કારં કત્વા વુત્તં. **વિસાલા**તિ વિપુલા. **વિસક્કતી**તિ પરિસહતિ. રત્તો હિ રાગવત્થુના પરેન તાળિયમાનોપિ સહતિ, વિપ્ફન્દનં વા ''વિસક્કન''ન્તિ વદન્તિ. **વિસંહરતી**તિ તથા તથા કામેસુ આનિસંસં દસ્સેન્તી વિવિધેહિ આકારેહિ નેક્ખમ્માભિમુખપ્પવત્તિતો ચિત્તં સંહરતિ સંખિપતિ. વિસં વા દુક્ખં, તં હરતિ ઉપનેતીતિ અત્થો. અનિચ્ચાદિં નિચ્ચાદિતો ગણ્હન્તી **વિસંવાદિકા** હોતિ. દુક્ખનિબ્બત્તકસ્સ કમ્મસ્સ હેતુભાવતો **વિસમૂલા**, વિસં વા દુક્ખદુક્ખાદિભૂતા વેદના મૂલં એતિસ્સાતિ **વિસમૂલા**. દુક્ખસમુદયત્તા વિસં ફલં એતિસ્સાતિ **વિસફલા**. તણ્હાય રૂપાદિકસ્સ દુક્ખસ્સ પરિભોગો હોતિ, ન અમતસ્સાતિ સા **વિસપરિભોગા** વુત્તા. સબ્બત્થ નિરુત્તિવસેન પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. યો પનેત્થ પધાનો અત્થો, તં દસ્સેતું પુન ''**વિસટા વા પના**''તિઆદિ વુત્તં.

તન્તં વુચ્ચતિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૯૫ અપસાદનાવણ્ણના; સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૨.૬૦) વત્થવિનનત્થં તન્તવાયેહિ દણ્ડકે આસઞ્ચિત્વા પસારિતસુત્તવટ્ટિ ''તનીયતી''તિ કત્વા, તં પન સુત્તં સન્તાનાકુલતાય નિદસ્સનભાવેન આકુલમેવ ગહિતન્તિ આહ ''**તન્તં વિય આકુલજાતો**''તિ. સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ''**યથા નામા**''તિઆદિ વુત્તં. **સમાનેતુ**ન્તિ પુબ્બેનાપરં સમં કત્વા આનેતું, અવિસમં ઉજું કાતુન્તિ અત્થો. તન્તમેવ વા આકુલં તન્તાકુલં, તન્તાકુલં વિય જાતો ભૂતોતિ **તન્તાકુલકજાતો**. વિનનતો ગુલાતિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામસ્સ તન્તવાયસ્સ ગુણ્ઠિકં નામ આકુલભાવેન અગ્ગતો વા મૂલતો વા દુવિઞ્ઞેય્યમેવ ખલિબદ્ધતન્તસુત્તન્તિ આહ ''**ગુલાગુણ્ઠિકં વુચ્ચતિ પેસકારકઞ્જિયસુત્ત**''ન્તિ.

સકુણિકાતિ પટપદસકુણિકા. સા હિ રુક્ખસાખાસુ ઓલમ્બનકુટવા હોતિ. તઞ્હિ સા કુટવં તતો તતો તિણહીરાદિકે આનેત્વા તથા વિનતિ, યથા તે પેસકારકઞ્જિયસુત્તં વિય અગ્ગેન વા અગ્ગં, મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું વિવેચેતું વા ન સક્કા. તેનાહ ''**યથા**''તિઆદિ. **તદુભયમ્પિ** ''ગુલાગુણ્ઠિક''ન્તિ વુત્તં કઞ્જિયસુત્તં કુલાવકઞ્ચ. **પુરિમનયેનેવા**તિ ''એવમેવ સત્તા''તિઆદિના વુત્તનયેનેવ. કામં મુઞ્જપબ્બજતિણાનિ યથાજાતાનિપિ દીઘભાવેન પતિત્વા અરઞ્ઞટ્ઠાને અઞ્ઞમઞ્ઞં વિનન્ધિત્વા આકુલબ્યાકુલાનિ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, તાનિ પન ન તથા દુબ્બિવેચિયાનિ યથા રજ્જુભૂતાનીતિ દસ્સેતું ''**યથા તાની**''તિઆદિ વુત્તં. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

અપાયાતિ અવડ્ઢિકા, સુખેન, સુખહેતુના વા વિરહિતાતિ અત્થો. **દુક્ખસ્સ ગતિભાવતો**તિ આપાયિકસ્સ દુક્ખસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભાવતો. **સુખસમુસ્સયતો**તિ અબ્ભુદયતો. **વિનિપતિતત્તા**તિ વિરૂપં નિપાતત્તા, યથા તેનત્તભાવેન સુખસમુસ્સયો ન હોતિ, એવં નિપતિતત્તા. **ઇતરો**તિ સંસારો. નનુ ''અપાય''ન્તિઆદિના વુત્તોપિ સંસારો એવાતિ? સચ્ચમેતં, નિરયાદીનં પન અધિમત્તદુક્ખભાવદસ્સનત્થં અપાયાદિગ્ગહણં. ગોબલીબદ્દઞાયેનાયમત્થો વેદિતબ્બો.

ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટીતિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં હેતુફલભાવેન અપરાપરપ્પવત્તિ. **અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના**તિ અવિચ્છેદેન વત્તમાના. **તં સબ્બમ્પી**તિ તં ''અપાય''ન્તિઆદિના વુત્તં સબ્બં અપાયદુક્ખઞ્ચ વટ્ટદુક્ખઞ્ચ. **મહાસમુદ્દે**

વાતક્ખિત્તા નાવા વિયાતિ ઇદં પરિબ્ભમનટ્ઠાનસ્સ મહન્તદસ્સનત્થઞ્ચેવ પરિબ્ભમનસ્સ અનવટ્ઠિતતાદસ્સનત્થઞ્ચ ઉપમા. **યન્તે યુત્તગોણો વિયા**તિ ઇદં પન અવસીભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ દુપ્પમોક્ખભાવદસ્સનત્થઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં.

''**સમૂહગ્ગાહો**તિ તણ્હામાનદિટ્ઠીનં સાધારણગ્ગાહો''તિ વદન્તિ, ''ઇત્થં એવં અઞ્ઞથા''તિ પન વિસેસં અકત્વા ગહણં સમૂહગ્ગાહોતિ દટ્ઠબ્બો. **વિસેસં અકત્વા**તિ ચ અનુપનિધાનં સમતો અસમતો ચ ઉપનિધાનન્તિ ઇમં વિભાગં અકત્વાતિ અત્થો. **ઇત્થ**ન્તિ હિ અનુપનિધાનં કથિતં. **એવં અઞ્ઞથા**તિ પન સમતો અસમતો ચ ઉપનિધાનં. **અઞ્ઞં આકાર**ન્તિ પરસન્તાનગતં આકારં.

અત્થીતિ સદા સંવિજ્જતીતિ અત્થો. **સીદતી**તિ નસ્સતિ. **સંસયપરિવિતક્કવસેના**તિ ''કિં નુ ખો અહં સિયં, ન સિય''ન્તિ એવં પરિવિતક્કવસેન. **પત્થનાકપ્પનવસેના**તિ ''અપિ નામ સાધુ પનાહં સિય''ન્તિ એવં પત્થનાય કપ્પનવસેન. **સુદ્ધસીસા**તિ તણ્હામાનદિટ્ઠીનં સાધારણા સીસા. ''ઇત્થં એવં અઞ્ઞથા''તિ વુત્તસ્સ વિસેસસ્સ અનિસ્સિતત્તા ''**સુદ્ધસીસા**''તિ વુત્તા. તત્થ દિટ્ઠિસીસેહિ દિટ્ઠિયા ગહિતાય તદવિનાભાવિની તણ્હા દસ્સિતા, ચતૂહિ સીસેહિ દ્વાદસહિ ચ સીસમૂલકેહિ માનદિટ્ઠીહિ અયમેવ તણ્હા દસ્સિતાતિ આહ ''**એવમેતે...પે॰... તણ્હાવિચરિતધમ્મા વેદિતબ્બા**''તિ. નનુ ચ માનદિટ્ઠિગ્ગાહોપિ ઇધાધિપ્પેતો, યતો ''તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન સમૂહગ્ગાહો''તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં, તસ્મા કથં તણ્હાવિચરિતાનીતિ ઇદં વચનં? વુચ્ચતે – દિટ્ઠિમાનેસુપિ તણ્હાવિચરિતાનીતિ વચનં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિપ્પયોગીનં દિટ્ઠિમાનાનં તણ્હાય અવિપ્પયોગાનં તંમૂલકત્તા તપ્પધાનતાય કતન્તિ વેદિતબ્બં. દસમં ઉત્તાનમેવ.

તણ્હાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૫. પઞ્ચમપણ્ણાસકં

(૨૧) ૧. સપ્પુરિસવગ્ગો

૧-૧૦. સિક્ખાપદસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૧-૨૧૦. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **અસપ્પુરિસો**તિ લામકપુરિસો. પાણં અતિપાતેતીતિ **પાણાતિપાતી**. અદિન્નં આદિયતીતિ **અદિન્નાદાયી**. કામેસુ મિચ્છા ચરતીતિ **કામેસુમિચ્છાચારી**. મુસા વદતીતિ **મુસાવાદી**. સુરામેરયમજ્જપમાદે તિટ્ઠતીતિ **સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાયી**. **પાણાતિપાતે સમાદપેતી**તિ યથા પાણં અતિપાતેતિ, તથા નં તત્થ ગહણં ગણ્હાપેતિ. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં એવરૂપો પુગ્ગલો યસ્મા સયંકતેન ચ દુસ્સીલ્યેન સમન્નાગતો, યઞ્ચ સમાદપિતેન કતં, તતો ઉપડ્ઢસ્સ દાયાદો, તસ્મા ''અસપ્પુરિસેન અસપ્પુરિસતરો''તિ વુચ્ચતિ. **સપ્પુરિસો**તિ ઉત્તમપુરિસો. **સપ્પુરિસેન સપ્પુરિસતરો**તિ અત્તના ચ કતેન સુસીલ્યેન સમન્નાગતત્તા યઞ્ચ સમાદપિતો કરોતિ, તતો ઉપડ્ઢસ્સ દાયાદત્તા ઉત્તમપુરિસેન ઉત્તમપુરિસતરો. એત્થ ચ પરેન કતં દુસ્સીલ્યં સુસીલ્યં વા આણત્તિયા અત્તના ચ વચિપ્પયોગેન કતન્તિ આણાપનવસેન પસુતપાપસ્સ પુઞ્ઞસ્સ વા દાયાદો ''તતો ઉપડ્ઢસ્સ દાયાદો''તિ વુત્તો. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સિક્ખાપદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સપ્પુરિસવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨૧૧-૨૨૦. દુતિયો પરિસાવગ્ગો ઉત્તાનત્થોયેવ.

(૨૩) ૩. દુચ્ચરિતવગ્ગવણ્ણના

૨૨૧-૨૩૧. તતિયસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ. **ચિન્તાકવી**તિઆદીસુ વત્થુઅનુસન્ધિઉભયમેવ ચિરેન ચિન્તેત્વા કરણવસેન **ચિન્તાકવિ** વેદિતબ્બો. કિઞ્ચિ સુત્વા સુતેન અસ્સુતં અનુસન્ધેત્વા કરણવસેન **સુતકવિ**, કિઞ્ચિ અત્થં ઉપધારેત્વા તસ્સ સઙ્ખિપનવિત્થારણાદિવસેન **અત્થકવિ** યંકિઞ્ચિ પરેન કતં કબ્બં નાટકં વા દિસ્વા તંસદિસમેવ અઞ્ઞં અત્તનો ઠાનુપ્પત્તિકપ્પટિભાનેન કરણવસેન **પટિભાનકવિ** વેદિતબ્બો.

દુચ્ચરિતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૨૪) ૪. કમ્મવગ્ગો

૧. સંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૨૩૨. ચતુત્થસ્સ પઠમે **કાળક**ન્તિ મલીનં, ચિત્તસ્સ અપ્પભસ્સરભાવકરન્તિ અત્થો. તં પનેત્થ કમ્મપથપ્પત્તમેવ અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**દસઅકુસલકમ્મપથ**''ન્તિ. કણ્હાભિજાતિહેતુતો વા **કણ્હં**. તેનાહ ''**કણ્હવિપાક**''ન્તિ. અપાયૂપપત્તિ મનુસ્સેસુ ચ દોભગ્ગિયં કણ્હવિપાકો, યં તસ્સ તમભાવો વુત્તો. **નિબ્બત્તનતો**તિ નિબ્બત્તાપનતો. **પણ્ડરક**ન્તિ ઓદાતં, ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરન્તિ અત્થો. સુક્કાભિજાતિહેતુતો વા **સુક્કં**. તેનાહ ''**સુક્કવિપાક**''ન્તિ. સગ્ગૂપપત્તિ મનુસ્સસોભગ્ગિયઞ્ચ સુક્કવિપાકો, યં તસ્સ જોતિભાવો વુત્તો. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન પન ''**સગ્ગે નિબ્બત્તનતો**''તિ વુત્તં, નિબ્બત્તાપનતોતિ અત્થો. **મિસ્સકકમ્મ**ન્તિ કાલેન કણ્હં કાલેન સુક્કન્તિ એવં મિસ્સકવસેન કતકમ્મં. **સુખદુક્ખવિપાક**ન્તિ વત્વા તત્થ સુખદુક્ખાનં પવત્તિઆકારં દસ્સેતું ''**મિસ્સકકમ્મં હી**''તિઆદિ વુત્તં. કમ્મસ્સ કણ્હસુક્કસમઞ્ઞા કણ્હસુક્કાભિજાતિહેતુતાયાતિ અપચયગામિતાય તદુભયવિદ્ધંસકસ્સ કમ્મક્ખયકરકમ્મસ્સ ઇધ સુક્કપરિયાયોપિ ઇચ્છિતોતિ આહ ''**ઉભય...પે॰... અયમેત્થ અત્થો**''તિ. તત્થ **ઉભયવિપાકસ્સા**તિ યથાધિગતસ્સ ઉભયવિપાકસ્સ. સમ્પત્તિભવપરિયાપન્નો હિ વિપાકો ઇધ સુક્કં સુક્કવિપાકોતિ અધિપ્પેતો, ન અચ્ચન્તપરિસુદ્ધો અરિયફલવિપાકો.

સંખિત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિત્થારસુત્તવણ્ણના

૨૩૩. દુતિયે **સબ્યાબજ્ઝ**ન્તિ વા સદુક્ખં, અત્તના ઉપ્પાદેતબ્બેન દુક્ખેન સદુક્ખન્તિ અત્થો, દુક્ખસંવત્તનિકન્તિ વુત્તં હોતિ. કાયસઙ્ખારાદીસુ કાયદ્વારે ગહણાદિવસેન ચોપનપ્પત્તા દ્વાદસ અકુસલચેતના અબ્યાબજ્ઝકાયસઙ્ખારો નામ. વચીદ્વારે હનુસંચોપનવસેન વચીભેદપ્પવત્તિકા તાયેવ દ્વાદસ વચીસઙ્ખારો નામ. ઉભયચોપનં અપ્પત્વા રહો ચિન્તેન્તસ્સ મનોદ્વારે પવત્તા મનોસઙ્ખારો નામ. ઇતિ તીસુપિ દ્વારેસુ કાયદુચ્ચરિતાદિભેદા અકુસલા ચેતનાવ સઙ્ખારાતિ વેદિતબ્બા. **અભિસઙ્ખરોતીતિ આયૂહતિ**, તં પન આયૂહનં પચ્ચયસમવાયસિદ્ધિતો સઙ્કટ્ઠિત્વા પિણ્ડનં વિય હોતિ. **સદુક્ખં લોક**ન્તિ અપાયલોકમાહ. **વિપાકફસ્સા**તિ ફસ્સસીસેન તત્થ વિપાકપ્પવત્તમાહ. **વેમાનિકપેતા**તિ ઇદં બાહુલ્લતો વુત્તં, ઇતરેસમ્પિ વિનિપાતિકાનં કાલેન સુખં, કાલેન દુક્ખં હોતિ. **તસ્સ પહાનાયા**તિ તસ્સ યથાવુત્તસ્સ કમ્મસ્સ અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનાય. **યા ચેતના**તિ યા અપચયગામિનિચેતના. તેનેવાહ ''**વિવટ્ટગામિની મગ્ગચેતના વેદિતબ્બા**''તિ.

વિત્થારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૯. સોણકાયનસુત્તાદિવણ્ણના

૨૩૪-૨૪૦. તતિયે **પુરિમાનિ, ભન્તે, દિવસાનિ પુરિમતરાની**તિ એત્થ હિય્યો દિવસં પુરિમં નામ, તતો પરં પુરિમતરન્તિ આહ ''**અતીતાનન્તરદિવસતો પટ્ઠાયા**''તિઆદિ. ઇતિ ઇમેસુ દ્વીસુ પવત્તિતો યથાક્કમં પુરિમપુરિમતરભાવો દસ્સિતો. એવં સન્તેપિ યદેત્થ ''પુરિમતર''ન્તિ વુત્તં, તતો પભુતિ યં યં ઓરં, તં તં પુરિમં.

યં યં પરં, તં તં પુરિમતરં ઓરપારભાવસ્સ વિય પુરિમતરભાવસ્સ ચ અપેક્ખાસિદ્ધત્તા. સેસં વુત્તનયમેવ. ચતુત્થાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સોણકાયનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦-૧૧. સમણસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪૧-૨. દસમે **સેસપદેસુપી**તિ ''ઇધ દુતિયો સમણો''તિઆદીસુ સેસપદેસુપિ. યથા હિ ''વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧, ૨૮૭, ૨૯૭; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩) એત્થ કતો નિયમો ''વિવિચ્ચ અકુસલેહી''તિ એત્થાપિ કતોયેવ હોતિ સાવધારણઅત્થસ્સ ઇચ્છિતબ્બત્તા, એવમિધાપીતિ. તેનાહ ''**દુતિયાદયોપિ હી**''તિઆદિ. સામઞ્ઞફલાધિગમવસેન નિપ્પરિયાયતો સમણભાવોતિ તેસં વસેનેત્થ ચત્તારો સમણા દેસિતા. ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને ચત્તારો ફલટ્ઠકસમણાવ અધિપ્પેતા સમિતપાપસમણગ્ગહણતો. કસ્મા પનેત્થ મહાપરિનિબ્બાને વિય મગ્ગટ્ઠા તદત્થાય પટિપન્નાપિ ન ગહિતાતિ? વેનેય્યજ્ઝાસયતો. તત્થ હિ મગ્ગાધિગમત્થાય વિપસ્સનાપિ ઇતો બહિદ્ધા નત્થિ, કુતો મગ્ગફલાનીતિ દસ્સેન્તેન ભગવતા ''ઞાયસ્સ ધમ્મસ્સ પદેસવત્તી, ઇતો બહિદ્ધા સમણોપિ નત્થી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪) વુત્તં. ઇધ પન નિટ્ઠાનપ્પત્તમેવ તંતંસમણભાવં ગણ્હન્તેન ફલટ્ઠકસમણાવ ગહિતા, મગ્ગટ્ઠતો ફલટ્ઠો સવિસેસં દક્ખિણેય્યોતિ. સ્વાયમત્થો દ્વીસુ સુત્તેસુ દેસનાભેદેનેવ વિઞ્ઞાયતીતિ. **રિત્તા**તિ વિવિત્તા. **તુચ્છા**તિ નિસ્સારા પટિપન્નકસારાભાવતો.

પવદન્તિ એતેહીતિ **પવાદા**. દિટ્ઠિગતિકાનં નાનાદિટ્ઠિદીપકસમયાતિ આહ ''**ચત્તારો સસ્સતવાદા**''તિઆદિ. તત્થ **ચત્તારો સસ્સતવાદા**તિ લાભિવસેન તયો, તક્કિવસેન એકોતિ એવં ચત્તારો સસ્સતવાદા. પુબ્બેનિવાસઞાણલાભી તિત્થિયો મન્દપઞ્ઞો અનેકજાતિસતસહસ્સમત્તં અનુસ્સરતિ, મજ્ઝપઞ્ઞો દસ સંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પાનિ, તિક્ખપઞ્ઞો ચત્તાલીસ સંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પાનિ, ન તતો પરં. સો એવં અનુસ્સરન્તો ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ અભિવદતિ, તક્કી પન તક્કપરિયાહતં વીમંસાનુચરિતં સયંપટિભાનં ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ અભિવદતિ. તેન વુત્તં ''લાભિવસેન તયો, તક્કિવસેન એકોતિ એવં ચત્તારો સસ્સતવાદા''તિ.

સત્તેસુ સઙ્ખારેસુ ચ એકચ્ચં સસ્સતન્તિ પવત્તો વાદો એકચ્ચસસ્સતવાદો. સો પન બ્રહ્મકાયિકખિડ્ડાપદોસિકમનોપદોસિકત્તભાવતો ચવિત્વા ઇધાગતાનં તક્કિનો ચ ઉપ્પજ્જનવસેન ચતુબ્બિધોતિ આહ ''**ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતવાદા**''તિ.

ચત્તારો અન્તાનન્તિકાતિ એત્થ અમતિ ગચ્છતિ એત્થ વોસાનન્તિ અન્તો, મરિયાદા. તપ્પટિસેધેન અનન્તો. અન્તો ચ અનન્તો ચ અન્તાનન્તો સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસેન વા ''નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; ઉદા॰ ૧) વિય. અન્તાનન્તસહચરિતો વાદો અન્તાનન્તો યથા ''કુન્તા ચરન્તી''તિ. અન્તાનન્તસન્નિસ્સયો વા યથા ''મઞ્ચા ઘોસન્તી''તિ. સો એતેસં અત્થીતિ **અન્તાનન્તિકા**. ''અન્તવા અત્તા ચ લોકો ચ, અનન્તવા અત્તા ચ લોકો ચ, અન્તવા ચ અનન્તવા ચ અત્તા ચ લોકો ચ, નેવન્તવા નાનન્તવા''તિ એવં પવત્તવાદા ચત્તારો. અવડ્ઢિતકસિણસ્સ તં કસિણં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ ગણ્હન્તસ્સ વસેન પઠમો વુત્તો, દુતિયો વડ્ઢિતકસિણસ્સ વસેન વુત્તો, તતિયો તિરિયં વડ્ઢેત્વા ઉદ્ધમધો અવડ્ઢિતકસિણસ્સ, ચતુત્થો તક્કિવસેન વુત્તો. એત્થ ચ યુત્તં તાવ પુરિમાનં તિણ્ણં વાદાનં અન્તઞ્ચ અનન્તઞ્ચ અન્તાનન્તઞ્ચ આરબ્ભ પવત્તવાદત્તા અન્તાનન્તિકત્તં,

પચ્છિમસ્સ પન તદુભયનિસેધનવસેન પવત્તવાદત્તા કથમન્તાનન્તિકત્તન્તિ? તદુભયપ્પટિસેધનવસેન પવત્તવાદત્તા એવ. અન્તાનન્તિકપ્પટિસેધવાદોપિ હિ અન્તાનન્તવિસયો એવ તં આરબ્ભ પવત્તત્તા.

ન મરતીતિ અમરા. કા સા? ''એવન્તિપિ મે નો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૬૨) નયેન પરિયન્તરહિતા દિટ્ઠિગતિકસ્સ દિટ્ઠિ ચેવ વાચા ચ. વિવિધો ખેપોતિ વિક્ખેપો, અમરાય દિટ્ઠિયા, વાચાય વા વિક્ખેપોતિ અમરાવિક્ખેપો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **અમરાવિક્ખેપિકો**. અથ વા અમરા નામ મચ્છજાતિ, સા ઉમ્મુજ્જનાદિવસેન ઉદકે સન્ધાવમાના ગાહં ન ગચ્છતિ, એવમેવં અયમ્પિ વાદો ઇતો ચિતો ચ સન્ધાવતિ, ગાહં ન ઉપગચ્છતીતિ અમરાવિક્ખેપોતિ વુચ્ચતિ, સો એતેસં અત્થીતિ **અમરાવિક્ખેપિકા**. સ્વાયં વાદો મુસાવાદાનુયોગછન્દરાગભયમોહભાવહેતુકતાય ચતુધા પવત્તોતિ આહ "**ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા**"તિ.

અધિચ્ચ યથિચ્છકં યં કિઞ્ચિ કારણં કસ્સચિ બુદ્ધિપુબ્બં વા વિના સમુપ્પન્નોતિ અત્તલોકસઞ્ઞિતાનં ખન્ધાનં અધિચ્ચ પવત્તિઆકારારમ્મણં દસ્સનં તદાકારસન્નિસ્સયેન પવત્તિતો તદાકારસહચરિતતાય ચ ''અધિચ્ચસમુપ્પન્ન''ન્તિ વુચ્ચતિ યથા ''મઞ્ચા ઘોસન્તિ'', ''કુન્તા ચરન્તી''તિ ચ. તં એતેસં અત્થીતિ **અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા**. લાભિવસેન તક્કિવસેન ચ "**દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા**"તિ વુત્તં.

સઞ્ઞીતિ પવત્તો વાદો સઞ્ઞિવાદો, સો એતેસં અત્થીતિ **સઞ્ઞિવાદા**. રૂપિચતુક્કં એકન્તસુખચતુક્કન્તિ ઇમેસં ચતુન્નં ચતુક્કાનં વસેન **સોળસ સઞ્ઞિવાદા**. ઇમેસુયેવ પુરિમાનં દ્વિન્નં ચતુક્કાનં વસેન **અટ્ઠ સઞ્ઞિવાદા**, **અટ્ઠ નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞિવાદા** વેદિતબ્બા. કેવલઞ્હિ તત્થ ''સઞ્ઞી અત્તા''તિ ગણ્હન્તાનં તા દિટ્ઠિયો, ઇધ અસઞ્ઞીતિ ચ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીતિ ચ.

સત્ત ઉચ્છેદવાદાતિ મનુસ્સત્તભાવે કામાવચરદેવત્તભાવે રૂપાવચરત્તભાવે ચતુબ્બિધારૂપત્તભાવે ચ ઠત્વા સત્તસ્સ ઉચ્છેદપઞ્ઞાપનવસેન સત્ત ઉચ્છેદવાદા.

પઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ પઞ્ચકામગુણઉપભોગવસેન ચતુબ્બિધરૂપજ્ઝાનસુખપરિભોગવસેન ચ દિટ્ઠધમ્મે નિબ્બૂતિપઞ્ઞાપનવાદા. **દિટ્ઠધમ્મો**તિ પચ્ચક્ખધમ્મો વુચ્ચતિ, તત્થ તત્થ પટિલદ્ધત્તભાવસ્સેતં અધિવચનં. દિટ્ઠધમ્મે નિબ્બાનં દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં, ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે દુક્ખવૂપસમન્તિ અત્થો. તં વદન્તીતિ **દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદા**.

ઞાયતિ કમતિ પટિવિજ્ઝતીતિ ઞાયો, સો એવ નિબ્બાનસમ્પાપકહેતુતાય ધમ્મોતિ આહ "**ઞાયસ્સ ધમ્મસ્સા**"તિ. **ઇતો બહિદ્ધા સમણોપિ નત્થી**તિઆદીસુ કસ્મા પનેતે અઞ્ઞત્થ નત્થીતિ? અક્ખેત્તતાય. યથા હિ ન આરગ્ગે સાસપો તિટ્ઠતિ, ન ઉદકપિટ્ઠે અગ્ગિ જલતિ, ન પિટ્ઠિપાસાણે બીજાનિ વિરુહન્તિ, એવમેવં બાહિરેસુ તિત્થાયતનેસુ ન ઇમે સમણા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઇમસ્મિંયેવ સાસને ઉપ્પજ્જન્તિ. કસ્મા? સુક્ખેત્તતાય. સા પન નેસં અક્ખેત્તતા સુક્ખેત્તતા ચ અરિયમગ્ગસ્સ અભાવતો ભાવતો ચ વેદિતબ્બા. તેનાહ ભગવા –

> ''યસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ન ઉપલબ્ભતિ, સમણોપિ તત્થ ન ઉપલબ્ભતિ, દુતિયોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ, તતિયોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ, ચતુત્થોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ. યસ્મિઞ્ચ ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતિ, સમણોપિ તત્થ ઉપલબ્ભતિ, દુતિયોપિ તત્થ... તતિયોપિ તત્થ... ચતુત્થોપિ તત્થ સમણો ઉપલબ્ભતિ.

ઇમસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતિ. ઇધેવ, સુભદ્દ, સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો, ઇધ તતિયો સમણો, ઇધ ચતુત્થો સમણો, સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪).

અરિયમગ્ગસ્સ ચ અભાવો ભાવો ચ સુપરિસુદ્ધસ્સ સીલસ્સ સુપરિસુદ્ધાય સમથવિપસ્સનાભાવનાય અભાવતો ભાવતો ચ વેદિતબ્બો. તદુભયઞ્ચ દુરક્ખાતસ્વાક્ખાતભાવહેતુકં . સો ચ અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતત્તા. યસ્મા તિત્થાયતનં અક્ખેત્તં, સાસનં ખેત્તં, તસ્મા યથા સુરત્તહત્થપાદો ભાસુરકેસરભારો સીહો મિગરાજા ન સુસાને વા સઙ્કારકૂટે વા પટિવસતિ, તિયોજનસહસ્સવિત્થતં પન હિમવન્તં અજ્ઝોગાહેત્વા મણિગુહાયમેવ વસતિ, યથા ચ છદ્દન્તો નાગરાજા ન ગોચરિયહત્થિકુલાદીસુ નવસુ કુલેસુ ઉપ્પજ્જતિ, યથા ચ વલાહકો અસ્સરાજા ન ગદ્રભકુલે વા ઘોટકકુલે વા ઉપ્પજ્જતિ, સિન્ધુતીરે પન સિન્ધવકુલેયેવ ઉપ્પજ્જતિ, યથા ચ સબ્બકામદદં મનોહરં મણિરતનં ન સઙ્કારકૂટે વા પંસુપબ્બતાદીસુ વા ઉપ્પજ્જતિ, વિપુલપબ્બતબ્ભન્તરેયેવ ઉપ્પજ્જતિ, યથા ચ તિમિરપિઙ્ગલો મચ્છરાજા ન ખુદ્દકપોક્ખરણીસુ ઉપ્પજ્જતિ, ચતુરાસીતિયોજનસહસ્સગમ્ભીરે મહાસમુદ્દેયેવ ઉપ્પજ્જતિ, યથા ચ દિયડ્ઢયોજનસતિકો સુપણ્ણરાજા ન ગામદ્વારે એરણ્ડવનાદીસુ પટિવસતિ, મહાસમુદ્દં પન અજ્ઝોગાહેત્વા સિમ્બલિદહવનેયેવ પટિવસતિ, યથા ચ ધતરટ્ઠો સુવણ્ણહંસો ન ગામદ્વારે આવાટકાદીસુ પટિવસતિ, નવુતિહંસસહસ્સપરિવારો પન હુત્વા ચિત્તકૂટેયેવ પટિવસતિ, યથા ચ ચતુદ્દીપિસ્સરો ચક્કવત્તિરાજા ન નીચકુલે ઉપ્પજ્જતિ, અસમ્ભિન્નજાતિયખત્તિયકુલેયેવ પન ઉપ્પજ્જતિ, એવમેવં ઇમેસુ સમણેસુ એકસમણોપિ ન અઞ્ઞત્થ તિત્થાયતને ઉપ્પજ્જતિ, અરિયમગ્ગપરિક્ખતે પન બુદ્ધસાસનેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા – ''ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો...પે॰... સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯-૧૪૦; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). એકાદસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

સમણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કમ્મવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૨૫) ૫. આપત્તિભયવગ્ગો

૧. સઙ્ઘભેદકસુત્તવણ્ણના

૨૪૩. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **વિવાદાધિકરણાદીસૂ**તિ વિવાદાધિકરણં અનુવાદાધિકરણં આપત્તાધિકરણં કિચ્ચાધિકરણન્તિ ઇમેસુ ચતૂસુ. તત્થ ધમ્મોતિ વા અધમ્મોતિ વા અટ્ઠારસહિ વત્થૂહિ વિવદન્તાનં ભિક્ખૂનં યો વિવાદો, ઇદં **વિવાદાધિકરણં** નામ. સીલવિપત્તિયા વા આચારદિટ્ઠિઆજીવવિપત્તિયા વા અનુવદન્તાનં યો અનુવાદો ઉપવદના ચેવ ચોદના ચ, ઇદં **અનુવાદાધિકરણં** નામ. માતિકાય આગતા પઞ્ચ, વિભઙ્ગે દ્વેતિ સત્તપિ આપત્તિક્ખન્ધા, ઇદં **આપત્તાધિકરણં** નામ. સઙ્ઘસ્સ અપલોકનાદીનં ચતુન્નં કમ્માનં કરણં, ઇદં **કિચ્ચાધિકરણં** નામ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સઙ્ઘભેદકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૩. આપત્તિભયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪૪-૫. દુતિયે ભસ્સતિ નિરત્થકભાવેન ખિપીયતીતિ ભસ્મં, છારિકા. તસ્સ પુટં ભણ્ડિકા **ભસ્મપુટં**. તેનાહ ‘‘**ભસ્મપુટન્તિ છારિકાભણ્ડિક**’’ન્તિ. તતિયં ઉત્તાનત્થમેવ.

આપત્તિભયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૭. સેય્યાસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪૬-૯. ચતુત્થે **પેતા**તિ પેચ્ચભાવં ગતા. તે પન યસ્મા ઇધ કતકાલકિરિયા કાલેન કતજીવિતુચ્છેદા હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**કાલકતા વુચ્ચન્તી**’’તિ, મતાતિ અત્થો. અથ વા પેચ્ચભવં ગતા, પેતૂપપત્તિવસેન નિબ્બત્તિં ઉપગતાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**અથ વા પેતવિસયે નિબ્બત્તા પેતા નામા**’’તિ. **એકેન પસ્સેન સયિતું ન સક્કોન્તિ** દુક્ખુપ્પત્તિતો.

તેજુસ્સદત્તાતિ ઇમિના સીહસ્સ અભીરુકભાવં દસ્સેતિ. ભીરુકા સેસમિગા અત્તનો આસયં પવિસિત્વા સન્તાસપુબ્બકં યથા તથા સયન્તિ, સીહો પન અભીરુકો સભાવતો સતોકારી ભિક્ખુ વિય સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાવ સયતિ. તેનાહ ‘‘**દ્વે પુરિમપાદે**’’તિઆદિ. દક્ખિણે પુરિમપાદે વામસ્સ પુરિમપાદસ્સ ઠપનવસેન **દ્વે પુરિમપાદે એકસ્મિં ઠાને ઠપેત્વા**. **પચ્છિમપાદે** વુત્તનયેનેવ ઇધાપિ એકસ્મિં ઠાને ઠપનં વેદિતબ્બં, **ઠિતોકાસસલ્લક્ખણં** અભીરુકવસેનેવ. **સીસં પન ઉક્ખિપિત્વા**તિઆદિના વુત્તસીહકિરિયા અનુત્રસ્તપ્પબુજ્ઝના વિય અભીરુભાવસિદ્ધધમ્મતાવસેનેવાતિ વેદિતબ્બા. **સીહવિજમ્ભનં** અતિવેલં એકાકારે ઠપિતાનં સરીરાવયવાનં ગમનાદિકિરિયાસુ યોગ્યભાવાપાદનત્થં. **તિક્ખત્તું સીહનાદનદનં** અપ્પેસક્ખમિગરાજેહિ પરિત્તાસપરિહરણત્થં.

અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, તથાગતસેય્યાતિ ઇમિના ચતુત્થજ્ઝાનસેય્યા તથાગતસેય્યા નામાતિ દસ્સેતિ. સેતિ અબ્યાવટભાવેન પવત્તતિ એત્થાતિ સેય્યા, ચતુત્થજ્ઝાનમેવ સેય્યા **ચતુત્થજ્ઝાનસેય્યા**. કિં પન તં ચતુત્થજ્ઝાનન્તિ? આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં. તત્થ હિ ઠત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા ભગવા અનુક્કમેન અગ્ગમગ્ગં

અધિગન્ત્વા તથાગતો જાતોતિ. તયિદં પદટ્ઠાનં નામ ન સેય્યા, તથાપિ યસ્મા ‘‘ચતુત્થજ્ઝાનસમનન્તરા ભગવા પરિનિબ્બાયી’’તિ **મહાપરિનિબ્બાને** (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૯) આગતં, તસ્મા લોકિયચતુત્થજ્ઝાનસમાપત્તિ એવ તથાગતસેય્યાતિ કેચિ. એવં સતિ પરિનિબ્બાનકાલિકાવ તથાગતસેય્યા આપજ્જતિ, ન ચ ભગવા લોકિયચતુત્થજ્ઝાનસમાપજ્જનબહુલો વિહાસિ. અગ્ગફલવસેન પવત્તં પનેત્થ ચતુત્થજ્ઝાનં વેદિતબ્બં. તત્થ યથા સત્તાનં નિદ્દૂપગમલક્ખણા સેય્યા ભવઙ્ગચિત્તવસેન હોતિ, સા પન નેસં પઠમજાતિસમન્વયા યેભુય્યવુત્તિકા, એવં ભગવતો અરિયજાતિસમન્વયં યેભુય્યવુત્તિકં અગ્ગફલભૂતં ચતુત્થજ્ઝાનં તથાગતસેય્યાતિ વેદિતબ્બં. પઞ્ચમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

સેય્યાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પઠમવોહારસુત્તવણ્ણના

૨૫૦-૨૫૩. અટ્ઠમે **અનરિયાન**ન્તિ અસાધૂનં નિહીનાનં. **વોહારા**તિ સંવોહારા અભિલાપા વા, ‘‘દિટ્ઠં મયા’’તિ એવંવાદિતા. એત્થ ચ તંતંસમુટ્ઠાપકચેતનાવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. નવમાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમવોહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આપત્તિભયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

(૨૬) ૬. અભિઞ્ઞાવગ્ગો

૧-૩. અભિઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના

૨૫૪-૨૫૬. છટ્ઠસ્સ પઠમે પચ્ચનીકસમનતો **સમથો**, સમાધીતિ આહ “**ચિત્તેકગ્ગતા**”તિ. અનિચ્ચાદિના વિવિધેનાકારેન દસ્સનતો **વિપસ્સના**, સઙ્ખારપરિગ્ગાહકઞાણં. તેનાહ “**સઙ્ખારપરિગ્ગહવિપસ્સનાઞાણ**”ન્તિ.

દુતિયે અનરિયેહિ પરિયેસિતબ્બત્તા અનરિયાનં પરિયેસનાતિ **અનરિયપરિયેસના**. સયં લામકતાય અનરિયાનં પરિયેસનાતિ વા **અનરિયપરિયેસના**. **જરાસભાવ**ન્તિ જીરણપકતિકં. તતિયં ઉત્તાનમેવ.

અભિઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૧૦. માલુક્યપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૨૫૭-૨૬૩. ચતુત્થે **અપસાદેતી**તિ નિગ્ગણ્હાતિ. **ઉસ્સાદેતી**તિ પગ્ગણ્હાતિ. અપસાદનાકારં ઉસ્સાદનાકારઞ્ચ વિભાવેતું “**કથ**”ન્તિઆદિ આરદ્ધં. પઞ્ચમાદીનિ ઉત્તાનાનેવ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

માલુક્યપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અભિઞ્ઞાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

ચતુક્કનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

દુતિયો ભાગો નિટ્ઠિતો.